cogito

ZEYNEP ATİKKAN

11 Eylül Amerika'yı Nasıl Değiştirdi?

amerikan cinneti

YKY

ZEYNEP ATİKKAN

11 Eylül Amerika'yı Nasıl Değiştirdi?

AMERİKAN CİNNETİ

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2385
Cogito - 147

11 Eylül Amerika'yı Nasıl Değiştirdi?/ Amerikan Cinneti
Zeynep Atikkan

Kitap Editörleri: Korkut Tankuter, Mahmure İleri

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel - Elif Rifat

Baskı: Euromat
Sanayi Caddesi, No. 17 34510 Çobançeşme-Yenibosna/İstanbul

YKY'de 1. Baskı: İstanbul, Eylül 2006
ISBN 975-08-?

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2006
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr
www. teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 9
Giriş • 15

I. BÖLÜM
Berlin Duvarı'ndan İkiz Kuleler'e
1. Yeni Dünya Düzeni • 31
2. Clinton Dönemi: 68 Kuşağı İşbaşında • 51
3. Yeni Yüzyıla Büyük Hazırlık • 67

II. BÖLÜM
Alçakgönüllülükten Çizmeli Wilsonizme
1. George W. Bush'un Birinci Dönemi • 95
2. George W. Bush'un İkinci Dönemi:
Yeni Realizme Doğru • 125

III. BÖLÜM
Yeni Muhafazakâr Çete: Neoconlar
1. Doğuş • 161
2. Neoconların Yükselişi • 176
3. Neocon Tarikatı • 193
4. Neoconlar ve İttifakları • 220

IV. BÖLÜM

Emperyal Amerika ve Avrupa

1. Yeni Roma • 235

2. Batı'da Aile Kavgası: Nikâh Kaldı, Evlilik Bitti • 258

V. BÖLÜM

Din ve Amerikan Dış Politikası

Siyasal Hıristiyanlık ve Dış Politika • 281

VI. BÖLÜM

Kampüslerden Medyaya Toplum 11 Eylül Dönemecinde

1. 11 Eylül Toplumu Yaratılırken • 321

2. Aydınların Sessizliği • 345

3. Özgürlüklerin İnkârı mı? • 360

4. Medya Bush'u Yeniden Yaratıyor • 373

5. 11 Eylül Gazeteciliği: Yeni Normallere Doğru • 384

6. Amerikan Medyası Irak Savaşı'nda • 393

7. Irak Savaşı ve Büyük İletişim Senaryosu • 403

8. Amerikan Medyasında Ortaoyunu • 411

9. Medya Susarken Bloglar Bir Âlem! • 424

10. Geniş Spektrumlu Fox Faktörü • 436

Sonuç: Süper Güç Makas Değiştirince • 445

Dipnotlar • 457

Dizin • 489

Annemin anısına,

Bizi yetiştirirken "yaşamak üretmektir" derdi.

Önsöz

Serbest Gazeteciliğe Doğru

Amerikan Cinneti, gazetecilik hayatımın ikinci evresinin ürünü. Medya ile ilişkimi kesip artık serbest gazetecilik liginde oynamaya başlamamın miladı. Yani patronsuz gazetecilik ligindeki ilk maçım. "Kitabın metodolojisi nedir?" sorusunun yanıtı da burada. Bu çalışma, gazeteciliğin babadan kalma yöntemleriyle; yani merak, gözlem, araştırma, sorulan yüzlerce soru, doğru insanlara ulaşma çabası, öküzün altında buzağı arama, dinleme vs. ile hazırlandı. Kitabın araştırma safhasında serbest gazeteci kimliğiyle çok kapıyı açmak mümkün oldu. Bu yolculukta ne yapmak istediğimi anlatan bir e-mail yazıp özgeçmişimi iliştirmem yetti. İletişim çağının araçları modern gazeteciliği yeni bir platforma çekiyor. Daha işin başı ama bu süreç başlamış durumda. Yol boyunca, yazılacak yüzlerce yeni kitap konusuna rastladım. Gazeteciliğin sonsuzluğu, sınırsızlığı ve çekiciliği bu.

Bu kitapta esas mesajım genç meslektaşlarıma ve gazeteci adaylarına. Gerçek gazetecilik yapmak için pek çok adres var. Hele günümüzde siber âlem, bloglar kıpır kıpır. Irak Savaşı'nın başladığı günden itibaren bloglarda çıkan yazıların bütününe bakınca "Gazeteler ve televizyonlar asli görevlerini yerine getirmiş olsalardı, yani gazetecilik yapsalardı, acaba Bush yönetimi Irak'a gidebilir miydi?" sorusu çok önemli. Medya yönünden incelendiğinde Irak Savaşı'nın ortaya koyduğu can alıcı nokta bu.

"11 Eylül ve Medya", "Irak Savaşı ve Medya"... Bu başlıklar demokrasinin geleceğiyle ilgili ciddi soruları içermekte. *Amerikan Cinneti*'nde medyaya geniş bir bölüm ayırmanın gazetecilik mesleği açısından sonsuz yararları olacağını düşündüm. 11 Eylül'den sonra Amerikan medyasının büyük resmi

şöyleydi: 11 Eylül'de ve Irak Savaşı'nın her aşamasında ideolojik yayın isteyenler *Fox News*'un tek taraflı, tek doğrulu haberleriyle kendi saplantılarının sağlamasını yaptılar. Diğer televizyon kanalları ve büyük gazeteler yalpaladı, sallandı. Cinnetin adını koymaktan çekinenler ne şiş yansın ne kebap gazeteciliği yapınca çağdışılıklarını ve işlevsizliklerini ilan ettiler. Sonuçta tekelleşmiş medya, Irak çılgınlığının parçası oldu. Değişik görüşler ve haberler internet sitelerinde, kişisel bloglardaydı. Bloglarda çılgınlık, fantezi de vardı. Ama bloglarda gazetecilik de yapıldı. Irak Savaşı sırasında bazı bloglardaki haber ve yorumlar referans olarak dünya basınında kullanıldı. Zaten Amerikan iç politikası da büyük çapta siber âlemde şekillenmeye başladı. Bu eğilim 2004 seçimlerinde uç verdi: 2008'deki Başkanlık seçimlerinin kampanyası siber dünyaya kayacak. Bloglarda uçuşan siyasi mesajlar seçimlerin yönünü tayin edecek.

2004 seçimlerinin bir özelliği de televizyondaki siyasi parti reklamlarının artık etkisini kaybetmesiydi. Siyaset, siber âleme taşınınca gazeteciliğin bu dinamiği yakalaması da kaçınılmazdı. Irak Savaşı sırasında gerçek gazetecilik siber âlemde yapıldı. Tekellerin hantal ve demode yapısı burada kırılmaya başladı. Burası, teknolojinin demokrasiyle buluştuğu bir âlem. Henüz işin başı. Henüz her şey son derece kaotik. Zaten bu âlemin özelliği birleştirici değil, aksine kutuplaştırıcı olması. Ama yarınlar, bireyin kendisini ifade edebildiği ve sansürün hiçbir türünün (hükümetlerin, medya patronlarının, kudret simsarlarının) diş geçiremediği siber âlemde şekillenecek.

11 Eylül ve Irak Savaşı sırasında Amerikan medyasının büyük resmini görmeden Amerikan toplumunun neden ve nasıl 11 Eylül toplumu haline geldiğini anlamak mümkün değil. 11 Eylül'ün yarattığı Amerikan toplumunun ne olduğu kavranmazsa "Irak Savaşı'na niye muhalefet yok?" sorusu da havada kalır; "Nasıl oluyor da Başkan Bush ikinci kez seçiliyor?" sorusu da. Yoksa 2004 yılında Başkan Bush'u yeniden iktidar yapan Amerikan halkı için İngiliz *Daily Mirror* gazetesinin attığı başlık gibi, insan "Nasıl 59.054.087 kişi bu kadar APTAL olabilir?" diye düşünebilir! 11 Eylül, Irak Savaşı ve Amerikan medyası... Bu üçgenin dinamikleri bir yumak gibi.

Kitabın metodolojisine gelince; bu çalışma Amerika'nın değişik kentlerinde, kasabalarında genç yaşlı; siyah, Hispanik, beyaz; işçi, din adamı, bilim adamı, işadamı, avukat, doktor, öğretmen; kadın erkek; kentli, kasabalı; zengin yoksul; umutlu umutsuz; çocuklu çocuksuz, dünyayı bilen bilmeyen yüzlerce kişiyle konuşularak formatlandı. Proje safhasında halkla sohbet etme fırsatını yarattım, onlarla tartıştım. Aralarında 11 Eylül cinneti geçiren de vardı, soğukkanlılığını koruyan da. Kabul etmeliyim ki çoğunluğu, 11 Eylül Amerikası'nda neler hissettiklerini kavramak için sorduğum soruları büyük bir içtenlikle hatta bir vatani görev duygusuyla yanıtladı. Her birinin kattığı boyutla Amerikan toplumunun yeni bir yüzüyle tanıştım. Bu arada ABD'de karar odaklarını etkileyen araştırmacı ve bilim adamlarının görüşlerini öğrenmeye çalıştım. Bunların bir kısmı, Bush yönetiminin aldığı kararlar üzerinde etkili olan kişilerdi.

Bu çalışma sırasında yeni muhafazakâr denen kesimin düşünce sistematiğini, ruh halini, takıntılarını kavramak çok önemliydi; çünkü cinnet geçirenler onlardı. Bir yeni muhafazakâr nasıldır? Ne yer, ne içer? Zevkleri, hobileri nedir? Bunları anlamaya çalıştım. Görüşlerini paylaşmadığım yeni muhafazakârlar küstah ve nobrandı. Ama itiraf etmeliyim ki sözlerinin eriydiler. Yani son dakika kıvırtmalarına itibar etmiyorlardı. Bush'un ikinci döneminde tedavülden kalkarken takla atıp yerlerini koruma çabası içinde değillerdi. Hâlâ kendi davalarının peşindeydiler.

Yeni muhafazakârların görüşlerinden bazen uzun alıntılar yaptım. Shakespeare piyeslerindeki tiradlar gibi. Söyledikleri ancak kendi sözcükleriyle ifade edilirse inandırıcı olabilirdi. ABD'nin emperyal rolünü* şekillendiren aktörlerin görüşlerine yer vermemdeki cömertliğin nedeni Amerika'yı daha iyi anlatabilmek için.

Metodolojiyle ilgili diğer bir nokta da ABD'ye Avrupa perspektifinden bakmaktı. *Amerikan Cinneti*'ni yazarken 11 Eylül Amerikası'nı ve özellikle de Irak Savaşı'nı Avrupa başkentlerinin nasıl değerlendirdiğini anlamaya çalıştım. Özellikle Irak Savaşı ve iki başlı Batı bölümü Avrupalmın düşünce sistematiğiyle harmanlanarak yazıldı. 2003 yılının Haziran ayında ABD

* ABD'nin emperyalist yapısı ve gücü; özellikle Soğuk Savaş sonrası kapıldığı "imparatorluk" özleminden dolayı, kitapta "emperyal" kavramı ile anlatılmıştır.

ile Fransa'nın arası Irak Savaşı nedeniyle gerildiğinde "Batı ikiye mi bölünüyor" tartışmasını Paris'te yakından izledim. Bu konuya ışık tutan siyasetbilimci ve araştırmacılarla konuştum.

Son yıllarda Amerika'nın siyaset sahnesinde varlığını hissettiren Evanjeliklerin yükselişini, laiklik konusunda ABD'den farklı bir yaklaşıma sahip olan Avrupa'nın perspektifinden gözlemeye çalıştım. Uygarlıklar Çatışması'nın piyasada dolaştığı sırada Hıristiyan dünyasının Amerikan Evanjelizmini nasıl değerlendirdiği önemliydi.

Bu kitap, 11 Eylül 2001'den sonra değişen dünyaya Türkiye, ABD, Almanya, Fransa, İtalya, İsrail, Batı Şeria, Dubai ve Fas'tan bakarken yakaladıklarımı, gözlemlerimi, okuduklarımı, araştırmalarımı, yaptığım söyleşileri ve değişen dünya ile ilgili dünyadaki temel tartışmaları içeriyor.

Bu çalışma, arkamda hissettiğim büyük bir teşvik dalgasının ürünü. 2001 yılının Mart ayında bir süre için Amerika'ya gitme kararı aldığımda ziyaret ettiğim Büyükelçi Hamit Batu "Yeni bir dünya kuruluyor. Bunu araştırıp, gözlemleyip yazın" demişti. 11 Eylül'den altı ay önceydi. İşte, *Amerikan Cinneti*'nin yolculuğu böyle başladı. 11 Eylül'de Amerika gözlemlerimi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin yayın organı *Bizim Gazete*'de yazdığım için onur duyuyorum. İşsiz kaldığım dönemde *Bizim Gazete* "benim evim" oldu. Bana bu imkânı tanıyan TGC Genel Sekreteri Turgay Olcayto'nun dostluğunu unutamam. Kitabın Irak Savaşı'yla ilgili bölümlerinde o dönemde *Akşam* gazetesindeki köşemde yazdığım yazıların esintisi var. Irak Savaşı gibi son derece hassas bir dönemde genel yayın yönetmenliği görevini büyük titizlik ve tutarlılıkla sürdürmüş olan Nurcan Akad ile çalışmak büyük zevkti. Nurcan Akad'a ve Haber Müdürü Murat Kılıçari'ye çok teşekkür ediyorum. Nilgün Cerrahoğlu "Amerika'yı yaz" diye ısrar edenlerin başını çekenlerdendi. Araştırmalarımı yaparken Nilgün'ün içtenliğinden ve dayanışmasından güç aldım.

Pennsylvania Üniversitesi Wharton School'un genç öğretim üyesi Prof. Bilge Yılmaz'la yaptığım uzun sohbetlerin bu projeye katkısı çok büyük. Yılmaz'ın analizlerinde bir oyun teorisyeninin düşünce kıvraklığı hep hissediliyordu. Princeton Üniversitesi Yakındoğu Araştırmaları Bölüm Başkanı Prof. Şükrü Hanioğ-

lu bu çalışmaya tarihi perspektif getirdi, günümüze ışık tutan yorumlarıyla dün ile bugünü irtibatlandırmama katkıda bulundu. Kitabın yazımı sırasında beni her fırsatta teşvik eden ve ilk taslağını okuyarak değerli eleştirilerini benimle paylaşan Prof. Oktay Yenal'a teşekkür ediyorum. Bilgi Üniversitesi Medya ve İletişim Sistemleri Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Aslı Tunç, kitabın her aşamasında düşüncelerini benimle paylaştı. Verdiği destek çok değerli. Proje üzerinde çalışmaya başladığım günden itibaren gazeteci Güldal Kızıldemir'in dostluğunu ve profesyonel dayanışmasını hep yanı başımda hissettim. Titiz ve sabırlı çalışmaları için editörlerim Korkut Tankuter ve Mahmure İleri'ye çok teşekkür ediyorum.

Meslektaşlarım Necati Doğru, Umur Talu, Rengiz Uz kitabın medya bölümünü okuyup eleştirileri ve özgün görüşleriyle bana ışık tuttular.

2005 yılında vefat eden *Figaro* gazetesinin Ortadoğu muhabirlerinden meslektaşım, dostum Claude Lorieux ile bu çalışma süresinde çok sık görüş alışverişinde bulundum. Pek çok dizi yazıya ortak imza attığımız sevgili arkadaşım Berran Tözer'e verdiğim sözü tutamadığım için çok üzgünüm. Hastalığıyla vakarla mücadele ettiği sırada "Bitir artık" diyordu. Claude ve Berran'ın dostluklarını her zaman anımsayacağım.

Eşim Bülent Gültekin eğitimci titizliği ve sabrıyla hep ufuk açıcı, cesaret verici ve kıyasıya sınayıcı oldu. Amerika'yı tanımamda, kapıların açılmasında, bir gazeteci için define değerindeki haber kaynaklarına ulaşmamda yardımını esirgemedi. Onun sayesinde Amerikan akademisinin çok renkli simalarıyla saatlerce konuşma fırsatını yakaladım. Dünyanın pek çok ülkesinde toplantıları, panelleri izledim. Verdiği cesaret ve destek bu projenin temposunu arttırdı, renklendirdi, içerik kazandırdı. Kızım Ayşe, üniversitesinde Amerikan gençliği hakkındaki gözlemlerini aktarırken adeta bir araştırma asistanı gibi çalıştı. Öğrencilerin 11 Eylül ve Irak Savaşı hakkındaki düşüncelerini renkli hikâyelerle bana yansıttı. 2004 seçimlerinde Bush'un kazanacağından emindi. Çevresindeki Demokrat öğrenciler bile 11 Eylül Başkanı'na oy vereceklerini söylemişlerdi. Gönüllü araştırma asistanımın çabası ve bu proje boyunca gösterdiği hoşgörü çok değerli.

Söyleşi ve Görüşmeler

Bu çalışma için bulunduğum söyleşi ve görüşme taleplerimi kabul eden ve bu özel dönemi yorumlayan Amerikalı ve Avrupalı öğretim üyeleri, araştırmacılar ve meslektaşlarım, düşünceleri, duyguları ve tecrübeleriyle dört bir bucağı kavramama yardımcı oldular. Analitik katkıları ufkumu açtı. Ve çalışmanın çerçevesini çizdi.

Max Boot, Council on Foreign Relations, New York

Prof. Shahram Chubin, Geneva Centre for Security Policy, Cenevre

Prof. David Domke, Washington Üniversitesi, Seattle

Prof. William Evan, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia

Sébastien Fath, Groupe de Sociologie des Religions et de la Laicité (CNRS/EPHE), Paris

Prof. Niall Ferguson, Harvard Üniversitesi, Cambridge

Prof. Harold James, Princeton Üniversitesi, Princeton

Prof. Lawrence R. Klein, Pennyslvania Üniversitesi, Philadelphia

Prof. James Kurth, Swarthmore College, Swarthmore

Claude Lorieux, *Le Figaro* gazetesi eski Ortadoğu muhabiri, Paris

Walter Russell Mead, Council on Foreign Relations, New York

Prof. Anne Norton, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia

Prof. Corey Robin, Brooklyn College, Brooklyn

Olivier Roy, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris

Prof. Shibley Telhami, Maryland Üniversitesi, College Park

Emmanuel Todd, Institut National d'Etudes Démographiques, Paris

Dr. Eckart D. Stratenschulte, European Academy Berlin, Berlin

Prof. Barbie Zelizer, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia

litikası haline gelişine tanıklık ettim. Özellikle de dış politikada yaklaşımlar, söylemler, beklentiler, dostlar, düşmanlar ve öncelikler tersyüz oluyordu. ABD'nin, eski Amerika olmamaya karar verdiği andan itibaren hiçbir ülkenin de eskiye, eski Amerika'ya nostalji duymasını istemediği açıktı. Eski dost, eski müttefik, eski silah arkadaşı, Kore Gazisi, Soğuk Savaş bekçisi vs. bu hatırlatmalara, özlemlere tepkisi büyüktü. Avrupa ABD'nin gözünden düşüverdi, çünkü stratejik önceliğini kaybetmişti. Amerikan dış politikası için düşünce üreten kuruluşlarda konuştuğum pek çok uzman, başlarını iki tarafa sallayıp "Türkiye mi? Bundan sonra ilişkiler kolay olmayacak" diyorlardı. ABD, Hindistan'a göz kırpmaya başladı. Yeni flörtlerin peşindeydi.

Bu arada ABD'nin gözünde uluslararası hukuk, uluslararası kuruluşlar da eskinin mamulü sayıldığı için piyasadan çekilmeliydi. Washington, kararlarında Birleşmiş Milletler'i teğet geçmeye başladı. Başına buyrukluk, dediğim dedik tavrıydı bu! Yoksa 21. yüzyılın süper gücü, 21. yüzyılın Roma İmparatorluğu olma yolunda mıydı? Son yirmi beş yıl içinde yeni Amerikan sağı adım adım, yudum yudum yeni hegemonya reçeteleriyle ABD'nin dünyadaki rolünü tanımlamakla meşguldü zaten. Kısaca bütün mesele "güç" ile olan ilişkiye odaklandı. Tarihteki örnekleri gibi çıldırtan, yozlaştıran, baştan çıkartan, pusulayı şaşırtan güç. 11 Eylül'de kendi bağrında vurulan dev, zembereğinden boşaldığında dünyaya, "Hegemonyamı yeniden tanımlıyorum. Emperyalliğimi diğer ülkelerin hissetmesini istiyorum. Koalisyonları misyon belirler, eski ittifakları sırtımda taşımam" mesajını veriyordu. Washington yeni stratejisinin adını koydu: "Tehlikeyi belirmeden ortadan kaldırırım. Ne başka ülkelerin görüşünü alırım, ne de uluslararası kuruluşları dinlerim." Bunun adı Bush Doktrini oldu.

Dünya şaşkına dönmüştü. ABD değiştiği için her ülke değişmeliydi. ABD ile olan eski ilişkiler gözden geçirilmeliydi. Pek çok ülke, süperliğini yarı emperyal tonlamalarla ifade eden 11 Eylül Amerikası ile nasıl başa çıkacağını, tekneye nereden, nasıl atlayacağını kestirmekte zorlandı. Bugün de zorlanmaya devam ediyor. Aslında ilk sınav Irak Savaşı'nda verildi. Irak

Savaşı yeni ABD gerçeğini ve "yeni dünya düzensizliği"ni bütün çıplaklığı ile ortaya koydu.

Bugünkü duruma gelince; kötü bir evlilik gibi, Amerika'sız olmuyor ama Amerika'yla da baş edilemiyor. Amerika ürkütüyor, tehdit ediyor. Kısaca ABD değiştiği için dünyanın değiştiği kesin ama değişen dünyanın tanımı ve kurumları ortada yok. ABD dünyayı adeta buz üstünde dansa davet ediyor. Sadece ABD ile ilişkilere ait bazı yeni kuralların söylentisi dolaşıyor ortada. Yani ABD ilişki değil itaat istiyor. Soğuk Savaş döneminin dostlukları, ittifak bağları ve kodları kalkmış. Ortada sadece birtakım konjonktür beraberlikleri var. Konjonktür gerektirdiğinde askeri ve sivil cenah uçaklara atlayıp karşılıklı temaslarda bulunuyorlar. Örneğin ABD'nin paçası sıkışınca Genelkurmay Başkanı Ankara'ya gelip Türkiye'ye methiyeler düzüyor. Yoksa Kuzey Irak'ta Türk subaylarının başına çuval geçiriliyor. ABD'li yöneticiler Irak politikasına öfkelendikleri Fransa'yı "cezalandıracağız" deyiveriyor. Sonra İran'ın nükleer programını önlemek için Chirac'ın kapısını çalıyorlar. Fransızlar ise "Aman, Amerika ile buzlar eriyor" diye seviniyor. Washington'dan zoraki bir gülümseme geldiğinde başta medyada olmak üzere Türkiye'de de bayram havası esiyor.

Tek Kutuplu Dengesizlik

Neden cinnet? Aslında bu cinnet 11 Eylül'de ancak Hollywood yapımlarının hayal edebileceği bir başka cinnetle başladı. O gün ABD için Soğuk Savaş sonrası denge sona erdi. Ve ABD kendi 21. yüzyılına girdi. Yani cinnet, cinneti doğurdu. 11 Eylül günü 2.973 kişinin ölümüne neden olan cinnet bugün Irak'ta onbinlerce insanın hayatını kaybettiği bir başka cinnetle devam etmekte.

Büyük resme bakıldığında bütün bu gelişmelerin miladının 1989'a kadar uzandığını görmek zor değil! Yani Berlin Duvarı'nın yıkıldığı ve ABD'nin kendisini Soğuk Savaş'ın galibi ilan ettiği gün dünya değişti! O gün iki kutuplu dünya dengesi de Berlin Duvarı'nın molozları altına gömüldü. Molozdan den-

ge değil, tek kutuplu dengesizlik çıktı. Amerika'daki bazı yorumculara göre 3. Dünya Savaşı diye tanımlanan Soğuk Savaş Amerika'nın zaferiyle sonuçlandı. Bu topsuz, tüfeksiz, bombasız galibiyetin sonucunda Amerika müthiş bir üstünlük duygusuna, yenilmezlik gururuna saplandı. 90'larda ABD belki cinnet geçirmedi ama ne oldum delisi oldu. Aynı yıllarda yeni ekonomiyle canlanan, globalleşmenin liderliğine soyunan, işsizlik ve suç oranı düşen bu tek süper gücün iyimserliği yarı tanrısal, yarı emperyal bir karaktere bürünmekte gecikmedi. Yani sonu nereye varacağı belli olmayan bir narsisizm! ABD "Tarih bitti. Tarihi biz bitirdik. Askeri gücü olan dilediği gibi tarihi bitirir ve başlatır" demekteydi o sıralarda. Ve de bir kâhin "Uygarlıklar Çatışması"nın yeni zamanlara en uygun düşen kavga olduğunu zerk etmekteydi beyinlere!

Son on beş yılda Amerikan İngilizcesinde en çok "güç" sözcüğü kullanıldı. Clinton yönetimi mutlak askeri üstünlüğe sahip ABD'yi vazgeçilmez güç diye tanımlamamış mıydı? Gerçekten de Amerika'nın savunma bütçesi Avrupa'nın, Rusya'nın, Çin'in fersah fersah üstündeydi. İleriye dönük planlar ise bütçenin daha da artacağını işaret ediyordu. Yeni Amerikan militarizminin kitabını yazan strateji analisti, Vietnam Savaşı'na katılmış emekli albay Andrew Bacevich'e bakılırsa, savaş Amerikan toplumunu baştan çıkardı. Hatta Amerikalılar savaş estetiğinin büyüsündeler. Ve akıllı silahlar, ileri teknolojinin ürünü bombalar tahribat tutkusu yaratıyor.[1]

Politik elitlere gelince; onlar da liberali olsun, muhafazakârı olsun, güç kullanma konusunda üç aşağı beş yukarı aynı görüşlere sahipler. Son yılların siyasi mesajları tarandığında dikkat çekecek kadar barış sözcüğü telaffuz edilmiyor bu ülkede. Oysa 90'larda McDonald's ürünü yiyenlerin birbirleriyle savaşmayacakları masalı anlatılıyordu. "McDonald's sandviçini yiyince ortalık toz pembe olacak, dünya barışa kavuşacak" derken bu kadar askeri harcamaya ne gerek vardı? İlginç olan şu ki, her zaman olduğu gibi savaş lobisi barış zamanında da etkisini hissettiriyordu.

11 Eylül gelip çattığında McDonald's'lı barış kuramı buharlaştı. Zaten 90'lar Amerikası'nın vur patlasın çal oynasın rehave-

tine öfkelenen yeni muhafazakâr kadro George W. Bush'un çevresini sarmıştı. Yani savaş ekibi hazırdı. Bu koronun sesi gürleşti: "Gücü olan gücünü kullanır, gücü olmayan da çenesini kapatır. Amerika Mars gibi güçlü kuvvetli, Avrupa ise Venüs gibi dişi ve zayıf." Ortada müthiş bir askeri güç, Vietnam bedbinliğinden kurtulmuş ve savaşla ilişkisini normalleştirmiş bir toplum, Washington'da ise dünyaya sadece gücün prizmasından bakan bir siyasi kadro ve akıl hocaları... Yeni muhafazakârların tanınmış simalarından Robert Kagan'ın veciz bir yorumla "Amerika 11 Eylül'de değişmedi. Sadece kendisini buldu"[2] dediği gibi! Gerçekten de Amerika kendisini mi buldu yoksa Washington'daki bir avuç radikal yıllardır bekledikleri fırsatı 11 Eylül'de yakalayıp savaşın ideolojik çılgınlığına mı sarıldı? Başkan George W. Bush da Tanrı'nın kendisine verdiğine inandığı kutsal görevi mi sahiplendi? Tarih bilinci bu noktada çok önemli. Çünkü tarihte trajediye neden olmuş olaylar çoğu kez cinneti içerir. Yani gücün şehvetine kapılıp liderlerin kendilerini kaybetmesi belirler olayların akışını ve dizginlenemezliğini! 11 Eylül sonrasında ABD'nin sergilediği tavır "gücümü kullanmak için düşman yaratırım" tavrıydı. Amerikan popüler kültüründe "elindeki tek aleti çekiç olana her şey çivi gibi gözükür" denmesi gibi.

Büyük Yıkım

Neden yıkım? 1992 yılında Savunma Planlama Rehberi'ni hazırlayan Dick Cheney, Paul Wolfowitz ve ekibine göre ABD'ye rakip olacak her ülke ve her güç engellenmeliydi. 2002'de ilan edilen Bush Doktrini'nin yani önleyici savaşın, uluslararası kuruluşları yok sayarak tek taraflı müdahalenin tohumları on yıl önce atıldı. 90'larda yeni muhafazakâr ideologlar tarafından beslendi, boy attı. 2000 yılında Başkan George W. Bush seçimleri kazandığında elli yıllık uluslararası sistemi yıkmaya hazırlananlara gün doğdu. Yıkıcılar yani yeni muhafazakârlar ve onları destekleyenler 90'larda Washington'da kurdukları şantiyede bekliyorlardı. Bush seçilince yeni sağ avuçlarını ovuşturmaya başladı. 11 Eylül saldırısı oldu ve elli yıllık sistemi çökertmek için düğ-

meye basıldı. Yıkıcılar 2. Dünya Savaşı kurumlarını ve uluslararası hukuku çökertmek için balyozu indirdiler. Nedense yalnızca IMF ve Dünya Bankası gibi ABD'nin dediğini yapan kurumlar istimlak ve yıkım planının kapsamına alınmadı.

11 Eylül bahanesiyle yıkıma başlayanların amacı, 11 Eylül'ün enkazından kendi istedikleri bir dünya düzeni çıkarmaktı. Avusturyalı ünlü iktisatçı Schumpeter'in yaratıcı tahribat teorisini siyasete uyarlamaya çalışıyorlardı. Tahribat oldu, devam ediyor ve dünyada taşlar her geçen gün biraz daha yerinden oynuyor. Tahribat, yenilerine gebe. Ve bu yeni dünya düzensizliği, toplumları büyük bir gelecek kaygısına sürüklüyor. Yakın zamana kadar "çatışma" sözcüğü ne bu kadar çok telaffuz edilmişti, ne de bu kadar çok çatışma ve kıyamet senaryosu üretilmişti. Halbuki, değişen dünyada esas sorun nükleer silahların yaygınlaşması, kitle imha silahlarının terör örgütlerince elde edilebilir hale gelmesiydi.

Yıl 2006. Mezopotamya'dan yeni dünya düzeni, Büyük Ortadoğu düzeni çıkmadığına göre Amerikalı siyasi elitler ve Pentagon yetkilileri "Nerede yanlış yapıldı?" sorusuyla yüz yüzeler! 2008'deki Başkanlık seçimlerine hazırlanan ABD'de nerede yanlış yapıldı sorusunun yanıtı bir başka soruyu içermekte: Kimler yanlış yaptırdı? Bu soru önemli, çünkü görünürde yeni muhafazakârlardan başka sahibi yok bu savaşın. ABD'nin tanınmış dış politika ve askeri strateji uzmanlarından James Kurth'a kitabı noktalamadan önce tam da bu soruyu yönelttim. James Kurth'a göre Cumhuriyetçi Parti bünyesinde etkili olan yeni muhafazakârlar, petrol lobisi, silah sanayii ve Evanjelik koalisyonu Irak Savaşı için ısrarlıydı. Neocon* grubun hükümetteki temsilcisi Paul Wolfowitz idi. Petrol lobisini, doğrudan olmasa da petrol sanayiine iş yapan Halliburgton gibi şirketlerle mevcut bağlantılarıyla Başkan Yardımcısı Dick Cheney temsil ediyordu. Savunma sanayii lobisinin hükümette kapı gibi Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'i vardı. 11 Eylül'den sonra bu gruba, kıyamet senaryolarıyla yatıp kalkan Evanjelikler eklendi. Onları ise ABD'nin en güçlü adamı yani Başkan, yani Ge-

* Bundan böyle yeni muhafazakârlar olarak da kullanılacak.

orge W. Bush temsil ediyordu. Bush hem petrol lobisinin hem de Tanrı'nın elçisiydi.

1950'lerde Başkan Eisenhower "askeri-sanayi kompleksinin" gayri meşru bir nüfuz elde ederek devlet mekanizmasını etkisi altına alabileceğini söyleyerek Amerikan toplumunu uyarmıştı. Eisenhower 2. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da savaşan Amerikan Birlikleri'nin komutanıydı. Başkanlık döneminde ise modern cumhuriyetçiliği savundu. Üstelik de Teksas doğumluydu. Yarım asır sonra, Eisenhower'ın dikkat çektiği "askeri-sanayi kompleksi" tehlikesi "silah-petrol sanayii, yeni muhafazakâr çete ve Evanjelik kompleksi" şeklinde ortaya çıktı. Eski Teksas Valisi olan George W. Bush'un başkanlığı sırasında devlet yapısını ele geçirdi. Başkan Bush'un askerliğini hakkıyla yapıp yapmadığı şaibeliydi ama tahribat meraklısı olduğu muhakkaktı.

Cennette Cinnet mi?

Neden Amerikan Cinneti? Pek çok insan için Amerika nedense cenneti çağrıştırır. Bu fırsatlar ülkesinde rüyalar pembe, mutluluk arayışı ise anayasal görev olduğuna göre bunun bir şaşırtıcı yönü yok. Amerikalılar bu "cennet vatan"da "şer"e karşı mücadele eden melekler olduklarına kendilerini inandırırlar. Peki "cennette" "cinnet" geçirmek nasıl bir şey?

2001-2006 dönemi... Bu beş yılı, dünyada ve Amerika'da çok sayıda siyasetbilimci, askeri stratejist, ABD uzmanı psikodram olarak ele almakta. 11 Eylül sonrası Amerikası'nın ve bu dönemin etkili aktörlerinin "delilik, çıldırmışlık, paranoya, patoloji, kin, nefret, korku, düşman" vs. sözcükleriyle tanımlanması rastlantı değil. 11 Eylül sonrasında bu koca kıta ülkede günlük hayatın her kıvrımında cinnetten bir yansıma vardı.

Cinnet; çünkü 11 Eylül sonrasına egemen olan patolojiyle Amerika, özgürlük, demokrasi, hukuk devleti normlarını geliştirmedeki birikimini doğru çizgiye oturtamadı. Sapkınlık hâkim oldu.

Cinnet; çünkü Washington, hezeyanlardan oluşan politikaları hem Amerika'ya hem de dünyaya dayatmaya kalktı. Bu doğrultuda kendi demokrasisine narkoz verdi. Uluslararası hukuku işlemez hale getirdi ve kurumları çökertti.

Cinnet; çünkü ABD yönetiminin aldığı kararlar hiçbir rasyonel elekten geçmediği için kaba ve vahşi bir tahribat güdüsü etkili oldu.

Cinnet; çünkü 11 Eylül'ün neden olduğu asabiyeti adam dövmek için kullananlar ne içerden ne dışardan gelen uyarıları dinlediler. İçlerine kapandılar. Sadece duymak istediklerini yanlarına yaklaştırdılar. Amerika'nın içinde ve dışında "Ya benimlesin ya da düşmanımsın" mantığı hâkim oldu. Böylece her gün her vesileyle yeni düşmanlar imal edildi.

Cinnet; çünkü kendi içlerine kapanıp düşman üretenler dünyayı sadece tehdit prizmasından görmeye başladılar.

Cinnet; çünkü gücünü gelişmiş bir tartışma kültüründen alan ABD'de farklı düşünce artık intikam duygusu yaratıyordu.

Cinnet; çünkü Washington'ın karar odakları dünya ne kadar çok Amerika'dan korkarsa Amerikalılar da o kadar çok emniyette olurlar psikolojisi içindeydi.

Cinnet; çünkü 90'lı yılları Irak saplantısıyla geçiren Irak'a kilitlenmiş kadrolar, 11 Eylül sonrasındaki kararlara damgalarını vurdular. Takıntı aklıselimin yerini aldı.

Cinnet; çünkü tahribat güdüsüyle hareket edenler düzen yıkma peşindeydiler. Enkazdan yeni bir düzen çıkartacaklarına inanıyorlardı.

Cinnet; çünkü olasılıklar topluma temel önermeler gibi sunuldu.

Cinnet; çünkü toplum korku bağımlısı oldu.

Cinnet; çünkü dünyada bir otorite boşluğunun kaosa yol açacağını düşünenler ABD'nin 21. yüzyıl imparatorluğunu kurmasını istiyorlardı. Amerika aylarca "İmparatorluk olduk, oluyoruz, olmalıyız"ı tartıştı.

Cinnet; çünkü kıyametin çok yakın olduğuna inanan dindar gruplar 11 Eylül'ün kıyametin ilk provası olduğunu düşünüyorlardı. Bush'un oy deposu muhafazakâr Amerika birtakım kıyamet senaryolarıyla Ortadoğu'ya odaklandı.

Cinnet; çünkü ABD Başkanı George W. Bush, kendi inanç dünyası ile Irak Savaşı arasında bağlantı kuruyordu. 11 Eylül saldırılarından sonra George W. Bush çevresine "Teröre karşı mücadele etmek için Tanrı beni bu göreve getirdi" diyordu.[3]

Cinnet, "Irak'a demokrasi götürüyorum" deyip onbinlerce insanın ölümüne neden olmak ve iç savaş çıkarmaktı.

11 Eylül'den sonra medya tarafından yeniden yaratılan George W. Bush ikinci kez seçildikten sonra artık misyonunu tamamlamış başkan statüsünde. Hatta 2008'deki Başkanlık seçimlerine kadar taşınması zor olan bir lider. Bundan sonra ne olur? Yeni muhafazakâr düşüncenin attığı tohumu ıslah edip, belli dozda realizmle aşılayarak yola devam etme eğilimi yükseliyor Amerika'da! Bir tür yeni realizm yani! Bunun ne kadarı "yeni" ne kadarı "realizm" olacak? Son zamanlarda Washington turları realist dış politikaya yakın olanların tekelinde artık. ABD ehlileşmiş yeni muhafazakârlığın ya da yeni realizmin yolcusu olabilir. Önemli olan; Türkiye gibi, bulunduğu bölge itibariyle ve Soğuk Savaş dönemindeki yakın ve girift ilişkiler nedeniyle Washington'ın aldığı kararlardan şiddetli biçimde etkilenen bir ülkenin bu cinnetle nasıl yaşayacağı!

Cinnetle Yaşamak

Ne hayranlık, ne nefret... 11 Eylül Amerikası ile ilişkilerin mantığını ve kurgusunu iyi oturtmak gerekli! Bu ilişkinin "Amerikan düşmanlığı ile Amerika karşısında ezilip büzülmek" dışında bir üçüncü yolu olmalı. Bu da Amerika'da ne olup bittiğini, bu ülkedeki tartışmaları, yeni eğilimleri çok iyi izlemekle ve kavramakla mümkün.

Türkiye ile ABD'nin yakın ilişkisinin altmış yılı aşkın geçmişi var. Son üç yılda yeni bir döneme girdi bu ilişki. 11 Eylül 2001'den sonra Türkiye'de de önemli gelişmeler oldu. Türkiye tarihin en ciddi ekonomik krizine saplandı. Ekonomi dış finansal piyasalarda gırtlağına kadar borçluydu. Bülent Ecevit'in

başbakanlığındaki koalisyon hükümeti nedeni tam anlaşılamadan erken seçime gitti ve koalisyon partileri yenilgiye uğradı. AKP iktidar oldu.

Kasım 2002 seçimleri AKP'yi iktidar yaptığında, Bush yönetimi önleyici savaş ve tek taraflılık ekseni üzerine oturan Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni dünyaya ilan etmişti. Ve Washington adım adım Irak Savaşı'na yaklaşıyordu. Bu dönemde ABD'nin eski Ankara büyükelçileri, bakan yardımcıları, ordu mensupları Türkiye'ye "tezkereye evet" turları düzenlediler. Müthiş bir baskı. Yakın markaj. Tayyip Erdoğan, Türkiye'de henüz milletvekili bile değilken Beyaz Saray'da hüsnü kabul görüyordu. Türk hükümetinin iki bakanı ABD ile 80 milyar dolarlık tezkere pazarlığına giriştiler.

Basın tarihi açısından da son derece önemli bir dönemdi bu. Savaş öncesinde Amerikan medyası ortada olmayan kitle imha silahları gerekçesiyle savaşı pazarlıyordu. Yani Amerikan halkını korkutuyordu. Türk medyası ise (birkaç gazeteci dışında) ve savaş lobisi ise "Savaşa girmezsek mahvoluruz" sloganıyla tezkereyi yaldızlama peşindeydi. Televizyon kanallarına habercilik değil histeri boyutlarına varan çığırtkanlık hâkimdi. ABD medyası operasyonunda başarılı oldu. Amerikan halkı savaşı destekledi. Türk medyası ise lobiciliğinden umduğunu bulamadı. 1 Mart tezkeresi geçmedi.

Sonuç: ABD Türkiye ilişkilerinde şok!

Bütün bu koşuşmalar, satışlar sırasında "Washington'da neler oluyor?" sorusu nedense sorulmadı. Kararlar nasıl veriliyor, yönetim kimlerle ittifak halinde ve ne yapmak istiyor sorusu hep gündem dışıydı.

Amerikan Cinneti'nin amacı, ABD'de 11 Eylül ile başlayan yeni dönemi Türk okuruna anlatmak. Bir süper gücün nasıl bu kadar yanlış kararlar verebildiğini ve bunları kendi halkına nasıl sattığını gözler önüne sermek. ABD herhangi bir ülke değil. Büyük ülkelerin beceriksizlik ve dengesizliklerinin tahribatı kendi boyutlarıyla orantılı oluyor. Diğer bir deyişle, Amerika'nın hatası için diğer ülkeler yüksek maliyetli bedel ödüyorlar.

Türkiye akademik çevreleri, siyasetçisi, bürokrasisi, iş dünyası ve medyasıyla ABD'yi derinlemesine izlemek durumunda.

Şüphesiz ki Irak Savaşı'ndan ve yeni Amerika'dan en fazla etkilenecek ülkelerin başında Türkiye geliyor.

2008'de George W. Bush sahneden çekilmiş olacak. Peki ne değişecek? Yeni Amerika öyle bir yer ki bundan sonra ne yapacağı, rotayı nereye çevireceği, hangi taşı yerinden oynatacağı belli değil artık. Bütün bu çalışmadan çıkan sonuç çok orijinal değil ama çok net. Soğuk Savaş döneminin ittifak mantığı yok artık. Bu, bir dizi belirsizlik demek. Dolayısıyla "Irak'ta masaya oturacaktık" diye hayıflanmak da anlamsız. Irak'ta ne sofra var, ne yemek, ne beraber yemek yemeye niyetli dostlar! Bir akşamlık çilingir sofrası kurulursa ne âlâ. Ama o bile şüpheli. ABD gibi ABD'nin yarattığı Irak da belirsiz. Belirsiz olanla yaşamak için yeni bir ruh hali, yeni refleksler ve akıl gerekli. Nereden, ne zaman eseceği belli olmayan bir güçten icazet almak için kuyruğa girmek pek akıl kârı değil. Soğuk Savaş döneminin refleksleri bunlar. O zaman da işe yaramıyordu ya. Meselelere ABD'den icazet mantığı ile bakanlar "Tayyip Erdoğan artık ABD'nin gözünden düştü" şeklinde haberler yayıyorlar ortalığa. Oysa bugün ABD'nin gözünden düşmek siyasetçilere itibar sağlamıyor mu? Mesele ne ABD'nin gözüne girmek ne de gözünden düşmek. İkisi arasında çok büyük fark yok.

Yakın Tarihe Işık Tutmak

Amerikan Cinneti'nin hedefi cinneti hazırlayan gelişmelerin dinamiklerine ve yakın tarihine ışık tutmak. Bu bakımdan 80'li yıllara kadar uzanmak gerekti. "Berlin Duvarı'ndan İkiz Kuleler'e" bölümünde Reagan ve Clinton dönemleri ele alındı. Ve George W. Bush dönemi, 80 ve 90'larda uç veren politik, stratejik gelişmelerle irtibatlandırıldı. 11 Eylül'ün bir dönüm noktası olduğu tartışılmaz. Ama ABD'nin 11 Eylül sonrasında neden bugünkü rotaya saptığını anlamak için son yirmi yılın Amerikası'nı tanımak şart.

11 Eylül sonrası Amerikan dış politikası yeni muhafazakârların dünya görüşüne göre şekillendi. Cumhuriyetçi genel muhafazakârlıktan çok farklı bir akım olan yeni muhafazakârlık

1.
Yeni Dünya Düzeni

İnsanlık tarihi savaştır.
Winston Churchill

Savaş aldatmacadır.
Sun Tzu

11 Eylül'ü takip eden günler. Pennsylvania'da bir Quaker lisesi. Biri İtalyan, diğeri Amerikalı iki lise öğrencisi 11 Eylül'ü tartışmakta. Bir rastlantı sonucu bu hararetli tartışmanın ortasında buldum kendimi.

İki genç arasındaki 11 Eylül tartışmasının bir Quaker kurumunda yapılması özellikle anlamlı. 17. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan Quakerlık bir Protestan mezhebi. Quakerlar her insanın içinde Tanrı ışığının olduğuna ve her insanın Yaradan'a doğrudan ulaşabileceğine inanırlar. Koşullar ne olursa olsun savaşa karşıdırlar. Çünkü Quaker inanışına göre her sorun şiddete başvurmadan çözülebilir. Bu nedenle de Quakerlar askerlik yapmazlar. İlle de askerlik yapmak gerekiyorsa en fazla ambulans şoförlüğüne razı olurlar.

Her insanda biraz "Tanrı" olduğuna inanan ve bu yüzden her zaman barış yanlısı olan Quakerların yönettiği bir eğitim kurumunda 11 Eylül nasıl yorumlanır? Quaker eğitimi almış olan öğrenciler 11 Eylül'e farklı bir açıdan bakabilirler mi?

Esmer, ince yüzlü, aksanlı bir İngilizce konuşan İtalyan genç kız, Amerikalı sınıf arkadaşı Tracy'ye Amerikan toplumunun telaşa kapılmamasını, birçok Avrupa ülkesinin değ-

Cumhuriyetçi çizginin evrimi sonucu ortaya çıkmadı. Bir benzetme yapmak gerekirse yeni muhafazakârlık, Türk dış politikasının MHP ya da köktendinci grupların eline geçmesi radikalliğinde bir olay. Yeni muhafazakârların özellikle Ortadoğu'ya yaklaşımlarının Cumhuriyetçi Parti içinde devrime yol açtığı tartışılmaz. Yeni muhafazakârlık, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle dünya dengesinin altüst olması ve tek kutuplu yeni bir denge kurulmasından önce de vardı. Ancak bu gelişmelerden sonra yeni muhafazakârlık tamamen bünye değiştirdi. Soğuk Savaş bitince yeni muhafazakârlar yeni bir dünya düzeni tasarlamaya başladı. Dünyayı değiştirmeye yönelik toptancı görüşlerini hayata geçirmek için paçaları sıvadılar. Bu görüşler önce Cumhuriyetçi Parti içinde tepkiyle karşılandı. Cumhuriyetçiler özellikle petrol politikaları nedeniyle Ortadoğu'da statükonun değişmesini istemiyor ve bu toptancı tasarımların erişilebilir olduğunu düşünmüyorlardı. 11 Eylül, yeni muhafazakârlara görüşlerini pazarlama fırsatını verdi. İlk hedef Irak'tı ve de Irak'a gitmek kolaydı, erişilebilir bir hedefti. Yani yeni muhafazakârların tasarladığı dış politika değişikliğini, 11 Eylül travması altındaki Amerikan toplumuna ve siyasi sınıfına kabul ettirmek zor olmadı. Zaten George W. Bush'un da ikna edilmesi güç değildi.

Açıkça ifade etmeseler de yeni muhafazakârların referans noktası Roma İmparatorluğu idi. Bu ekibin yeni dünya tasarımı, 19. yüzyıl Avrupa emperyalizminin hiç kaale almadığı "savunma" perspektifinden dünyaya bakıyordu. Yeni muhafazakârlar, ABD'nin savunması için demokratikleşmenin gerekli olduğu düşüncesindeydi. ABD'nin bu "demokrasi" promosyonunda bir bakıma beyaz adamın geri toplumlara "uygarlık götürme" fikri de vardı. Bu boyutuyla Avrupa emperyalizminin özelliklerini taşıyordu ama esas düşünce demokrasiyi yayarak ABD'nin güvenliğini sağlamaktı. Bu bakımdan yeni muhafazakârların söylemi bir anlamda kendini dış düşmandan, barbar kavimlerden koruyan Roma İmparatorluğu'nun söylemini andırıyordu. Bu, Uygarlıklar Çatışması'nı ilan eden Samuel Huntington'ın görüşleriyle de örtüştü. Huntington, Uygarlıklar Çatışması teziyle yetinmeyip Meksikalı göçmenlere de sı-

nırların kapanmasını istiyordu. Huntington'a göre Amerikanlaşmayan Hispaniklerin gelecekte ABD'nin sosyal dokusunu bozması güçlü bir olasılıktı. Bu görüşe göre ABD'yi Roma gibi bütün dış düşmanlardan ve barbarlardan korumak gerekiyordu! İlginçtir ki, geçmişte Amerikalı misyonerler Meksika sınırından giren göçmenlere yardım etmek için bölgede yoğun bir faaliyet içindeydiler. 11 Eylül sonrasında ise bazı aşırı milliyetçi gruplar Meksika sınırında konuşlanıp göçmenleri püskürtmeye başladılar.

Yeni muhafazakârlar Britanya İmparatorluğu'yla da ilgileniyorlardı ama aslında Yeni Roma'nın peşindeydiler. Ne de olsa 19. yüzyıl İngilteresi, Avrupa dengesinin en büyük kudret simsarı olmakla birlikte bu dengeyi tek başına değiştirecek güçte değildi. Oysa ABD esas itibariyle askeri gücüne güveniyordu. Yeni muhafazakârlara göre "gücü olan gücünü kullanmalıydı". 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan imparatorluk tartışmalarına gücün nasıl kullanılacağı konusu yön veriyordu. Kuruluş efsanesi itibariyle Cumhuriyet rejimini seçmiş ABD, nasıl imparatorluk olabilirdi? Üstelik de Amerikan halkı bu konuda gönülsüzdü. Irak Savaşı sırasında ABD'yi imparatorluk olmaya teşvik eden bazı tarihçiler ve yeni muhafazakârlar bunun bir tarihi misyon olduğu düşüncesinde ısrarlıydılar. 1960'larda Cedric James Lowe gibi İngiliz akademisyenler, İngiliz dış politikasını revizyonist açıdan değerlendirerek "Gönülsüz İmparatorluk" kavramını ortaya atmışlardı. Bu tarihçilere göre İngiltere aslında emperyalist bir siyaset gütmek istememişti ama şartlar ve dünya düzeni onu böyle davranmaya zorlamıştı. ABD'nin imparatorluk olmasını savunanlara göre ABD de bugün aynı durumdaydı. Tek kutuplu dünya koşulları ve küreselleşme ABD'nin emperyalliğini gerektiriyordu. Amerika bu rolü üstlenmekten çekinmemeliydi. "Emperyal Amerika ve Avrupa" bölümünde, Amerikan dış politikasının Yeni Roma İmparatorluğu olma arayışlarının ve bunun müttefikleri üstünde yaptığı etkiler üzerinde durulmakta. Soğuk Savaş sonrasında elli yıllık Batı ittifakı çatladı. Bu kutsal düzen sona erince Avrupa "Yoksa Batı ittifakı bitti mi?" sorusuyla yüz yüze geldi. İmparatorluk söylemi tabii ki ittifak mantığıyla bağdaşmıyordu.

Bu yüzden Soğuk Savaş sonrasında yalpalamaya başlayan Batı evliliği Irak Savaşı sırasında aile içi kavgaya dönüştü.

"Din, dış politika ve globalleşme" üçgeninde dolaşmadan bugünün Amerikası'nı anlamak mümkün değil. Amerikan toplumunda dinin her zaman etkili olduğu ve siyaseti etkilediği bir gerçek. 2004 seçimlerinde bütün dünya Amerika'da Evanjelizmin gücünü keşfetti. Aslında bu olay, mevcut olan din unsurunun yeniden siyasete kanalize edilmesi yani dinin militanlaşmasıydı. Hatta denebilir ki siyasal Hıristiyanlığın yükselmesiydi. Bir boyutuyla AKP'nin yükselişine benzeyen bir olay bu. ABD'de siyasal din yükselirken genelde siyaset de kendisini bu olaya uyarlamak zorunda kaldı. Demokratlar "Yoksa Tanrı Cumhuriyetçi mi" diye dizlerini dövmeye başladılar. Hiç kuşkusuz ki son yıllarda Amerikan siyasetbilimciliğinin en çok tartıştığı konulardan biri din-siyaset ilişkisi oldu. Bu tartışma dış politika ekseninde *Amerikan Cinneti*'ne yansıdı.

11 Eylül'den sonra Amerikan halkının Irak Savaşı'na hazırlanması bir "Hükümet-Medya" prodüksiyonuydu. Bu nedenle medya, cinneti ortaya koyamadı, ona "dur" diyemedi. 11 Eylül sonrasında Amerika'da vatanseverlik ideolojisi yaygın biçimde kabul görünce medya da bu çizgiyi benimsedi. Bu ideolojiye göre habercilik yaptı. Medyanın bu çalışmada aslan payına sahip olması bilinçli bir tercihi yansıtmakta. 11 Eylül Amerikan gazeteciliği başlı başına bir vaka. Bilgi çağında, bilgiyle donatılmış fakat sorgulama yeteneğini kaybetmiş toplumların ortaya çıkmasında medyanın rolü çok büyük. Bu, 11 Eylül ortamı ve Irak Savaşı ile sınırlı bir olay değil, demokrasinin geleceğiyle ilişkili son derece ciddi yapısal bir sorun!

Amerikalı dostlarım "Yabancı gözüyle Amerika'nın nasıl görüldüğünü" soruyorlardı bana. Farklı görüşlere tahammülü olanlara düşüncelerimi anlatıyordum. *Amerikan Cinneti*'ni onlara da ithaf ediyorum.

Austin, Teksas, 25 Mart 2006

I. Bölüm

BERLİN DUVARI'NDAN İKİZ KULELER'E

Giriş

2001'den 2006'ya... Bu, öyle herhangi bir beş yıl değil. Her kriz, tarihi ve zamanı hızlandırır; bu beş yılın temposu zamanı hızlandırmakla kalmıyor ortalığı toza dumana katıyor. ABD de değişiyor, değişirken de dünyayı altüst ediyor.

11 Eylül 2001 günü New York'a iki saat mesafedeki bir kulenin 17. katındaydım. Dışarı fırladığımda o gün birkaç saat içinde "Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" diyen şok, nefret, korku içindeki insanlarla burun buruna geldim. Halk, o gün koyduğu teşhiste yanılmadı. ABD birkaç dakika içinde değişti. Ve bir daha eskisi gibi olmadı. Dünyada da taşlar yerinden oynadı. Ve bir daha yerine oturmadı. Birkaç gün sonra saldırıya uğramış New York'a ulaştım. New York, trajedisiyle boğuşuyordu ve 11 Eylül saldırılarının adı hiperterörizm olmuştu. Liberal New Yorklu bile savaşa hazırdı. Hiperterörizme karşı savaş başladı başlayacaktı. Ama savaş kime karşıydı? Adı ne olacaktı? CIA eski başkanlarından James Woolsey gibi düşünenler bu savaşın adını koymakta gecikmediler: "4. Dünya Savaşı." Sonra olayın resmi adı kondu: "Teröre karşı savaş." Aradan geçen beş yıl içinde hedefler değişti, nedenler ise daha çok değişti. Hâlâ da değişiyor.

11 Eylül saldırılarının beşinci yılı. İlk bilanço için yeterli bir süre bu! Beş yılın verileri ortada. Amerika, demokrasisi, siyaseti, hukuku, dış politikası, günlük hayatı ile eski Amerika değil artık. Dünya ise tanınmayacak halde. Ve "Korkunç bir Eylül sabahı dünya değişti. Ve o gün biz dünyayı değiştirdik" diyen George W. Bush neyi değiştirip yerine neyi koyduklarını hâlâ anlatamıyor. Zaten anlatmaya da çalışmıyor!

11 Eylül sonrasına hâkim olan "Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" tekerlemesinin beş yıl içinde Amerika'da devlet po-

şik dönemlerde terörizmi yaşadığını, meseleye soğukkanlılıkla yaklaşmak gerektiğini anlatıyordu. İtalya'dan, Almanya'dan, İrlanda'dan örnekler veriyordu. İtalyan öğrencinin yanıldığı nokta da buydu zaten! Amerikan yönetiminin ve halkının El Kaide'nin, İspanya'daki ETA ya da İrlanda'daki İRA gibi algılanmasına tahammülü yoktu. Amerikalılar, "terör'e karşı global savaş" başlatmak için El Kaide'nin dünyadaki bütün terör örgütlerinden farklı olduğunu ve bu örgütün ideolojisinin Amerikan değerlerini ve Amerika'yı hedef aldığını düşünmeye başlamıştı.

Aslında İtalyan lise öğrencisinin anlatmak istediği, Fransa'nın itibarlı gazetelerinden *Le Monde*'un genel yayın yönetmeni Jean-Marie Colombani'nin 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gece yazdığı ve gazetenin birinci sayfasında yayımlanan "Bugün Hepimiz Amerikalıyız" başlıklı yazıyı andıran bir yaklaşımdı.[4] Yıllarca aynı ittifakın kanatları altında yaşamış toplumların günümüzün ortak problemlerini, tehdit algılamalarını birlikte göğüsleme çağrısıydı; çünkü ittifak mantığı, sorunların ittifak üyelerince sahiplenilmesini, paylaşılmasını hatta ortaklaşa eyleme geçilmesini gerektirir. İtalyan genç kızın hissiyatına dış politika jargonuyla çok taraflılık demek de mümkün. Çok taraflılığın yakın tarihteki yani Soğuk Savaş yıllarındaki uygulaması gibi, güvenliği ortak bir sorun olarak değerlendirmek, dış politikada uluslararası kuruluşlara prim vermek gerektiğinde Amerika'nın tek başına güç kullanmasına da göz yummak bir bakıma. Bir zamanlar Vietnam Savaşı'nda olduğu gibi.

Avrupalı arkadaşının sükûnete davet eden sözleri Amerikalı genç kızı sinirlendirdi. "Hayır" dedi. "Siz Avrupalılar terörle yaşamaya alışkın olabilirsiniz. Ama burası Amerika. Amerika güçlü bir ülke, farklı bir ülke."

Peki Tracy'nin sözünü ettiği "Amerika'nın farklılığı" neyin karşılığıydı? Amerikan toplumu ABD'nin bir istisna olduğuna inanır. Büyüklüğü, askeri gücü, kuruluş efsanesi, hayat tarzı ve dünyayı yönetme biçimiyle Amerikan istisnasını yadsımak mümkün değil zaten.[5] Kiminle konuşsam 11 Eylül'ün Amerikan istisnasına, Amerikan özelliğine ve de Amerikan masumiyetine yönelik bir saldırı olduğuna samimiyetle inanmıştı. Me-

sele istisna ve masumiyet diye sunulunca başkalarından neden örnek alınsın ki?

11 Eylül'ü hararetle tartışan bu iki genç, Atlantik İttifakı denen elli yıllık beraberliğin ideolojik ikliminde dünyaya gelmişler. Kimlik kartlarındaki doğum tarihleri 80'lerin başlarını işaret etmekte. Bu gençler Soğuk Savaş sonrasında yani 90'larda, Batı ittifakının komaya girdiği sırada büyüyüp serpilmişler. Ve bugünün 11 Eylül ortamında bir taraftan Batı ittifakının can çekişmesine tanıklık ederken diğer taraftan da global belirsizliklerin yarattığı ortamda yaşamaktalar.

20. yüzyıla damgasını vuran Batı ittifakının bugünkü mirasçılarının dünyayı algılamasına gelince; birinin samimi tepkisi dayanışmaya ve soğukkanlılığa davetti, diğeri ise Kurucu Babalar'ın[6] mirasını korumak için adeta tapındığı güce sarılıyordu. İki değişik diplomasi kültürü iki genci yol ayrımına getirmişti. Sonra zil çaldı. Amerika'nın "siyaseten dürüst olma"[7] kuralı işlemeye başladı. Yani iki genç kızın arkadaşlıkları devam etti ama bir daha 11 Eylül'ü ağızlarına almadılar. Bu arada Atlantik'in iki yakasında Batı kavramı çatlıyordu. Bu konuda iki arkadaş arasındaki iletişim kesildi. Batı ittifakının içine kara kedi girdi.

On altı yaşındaki Amerikalının güç kullanımına çıkardığı davetiye bir süre sonra "Bush Doktrini" manşetiyle, önleyici savaş, teröre karşı savaş, dünyaya meydan okuma, uluslararası hukuku hiçe sayma, Birleşmiş Milletler'i dışlama, zayıf olanı hırpalama, Ortadoğu'ya demokrasi götürme vs. bölüm başlıklarıyla Amerikan yüzyılını şekillendirmek üzere tedavüle çıktı.

11 Eylül'de saldırıya uğradıklarına inanan Amerikalılar ortada olmayan saldırganlara karşı kendi zihinlerinde savaş ilan ettiler. Ve bu savaşın devam edeceğini Amerikan yönetimi her fırsatta kendi halkına ve dünyaya duyuruyordu. "11 Eylül'den sonra hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!" 11 Eylül ortamının bu gözde söylemini ABD Başkanı da tekrarlıyordu, sokaktaki adam da! İşadamı da, dışişleri ve ordu mensupları da. Başkan George W. Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice'ın 11 Eylül'den birkaç hafta sonra söylediği gibi "11 Eylül, her an saldırıya açığız duygusunu yarattı. O günden sonra gü-

venliğimizin hayati tehdit altında olduğu inancı yerleşti". Aslında bu inanç ABD'ye kazık çaktı. Aylar yıllar geçti. "Yeniden saldırıya uğrayacağız" korkusu toplumu terk etmedi. 11 Eylül'ün yarattığı şiddetli zaaf duygusu Amerika'nın bükülmez askeri gücüne olan imanla birleşince ortaya çok garip bir sentez çıktı. Washington yönetimi de 11 Eylül sonrasında aldığı bütün kararları şu mantık üzerine kurdu: Tehdide karşı güç gösterisi!

Amerika'da 11 Eylül'den sonra her yerde, her fırsatta Demokratından Cumhuriyetçisine kadar ağızdan düşmeyen "Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" tekerlemesinin geçmişi nedir? Yani 10 Eylül 2001 neydi ki 11 Eylül 2001'den sonra hiçbir şey ona benzemeyecekti?

Bu sorunun kökleri on iki yıl öncesine kadar uzanmakta. Yani 9 Kasım 1989 yılında Berlin Duvarı yıkıldığında hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı belli olmuştu. Aslında Soğuk Savaş'ın bitmesi dünyanın her köşesinde, her ülkede farklı şekilde algılandı. Soğuk Savaş'ın bittiği gün Avrupa ile Amerika arasındaki ittifak mantığı, içinden sessizce çatladı. Elli yıllık hür dünya dengesi tedavülden kalkıyordu. Bu, Soğuk Savaş jeopolitiğinin merkezi olan Avrupa'nın elli yıllık ayrıcalıklı konumunu yitirmesi demekti. Avrupa'nın stratejik önemini yitirmesi, NATO ne olacak, Avrupa genişlemesinin sınırları nereye varacak, Avrupa kimliği nedir sorularını su yüzüne çıkardı.

Dünya meselelerine ekonominin prizmasından bakan Uzakdoğu ülkeleri için 1989, Avrupa ve Balkanlar'da olduğu gibi büyük bir altüst oluşun tarihi değildi. Bu nedenle Uzakdoğu dünyadaki çarpıcı gelişmeleri ekonominin merceğinden izlemeye devam etti. Bu arada uluslararası sistemin satranç tahtasında Çin faktörü giderek ön plana çıkıyordu.

Elli yıllık Soğuk Savaş denkleminin kilit ülkelerinden biri ve Avrupa'nın sınırdaşı olan Türkiye ise 1989'u okuyamadı. İlelebet devam edeceğini sandığı denge bir gün içinde uçup giderken, 90'lı yıllarda Türkiye'yi yönetenler, iktidar ve muhalefeti oluşturan siyasi sınıf, askeri ve sivil bürokrasi, iş dünyası ve varlığını genelde iktidarların sözcülüğünü yaparak sürdüren medya, burnumuzun dibindeki bu büyük değişimi teğet

geçti. 90'lar hiç kuşkusuz ki Türkiye'nin hovardaca harcadığı yıllar oldu.

Amerika'nın 1989'a bakışı ise çok daha karmaşıktı. Meselenin siyasi, askeri, ekonomik boyutu bir tarafa, Amerikan halkı açısından olayın bir de psikolojik anlamı vardı. Bu bakımdan 11 Eylül 2001 Amerikası'nı kavramak için Amerikan siyasi sınıfının, aydınların, iş dünyasının, askeri yapının ve halkın 1989 ile 2001 arasındaki on iki yıllık çok özel dönemi nasıl algıladığını, nasıl yaşadığını, ne gibi hayaller kurduğunu çok iyi anlamak gerekir.

Amerika'ya Reagan Terapisi

Avrupalı için Berlin Duvarı'nın yıkılması birbirinden ayrı düşmüş akrabaların buluşmasıydı. Amerikan toplumu açısından ise yıllardır beklenen bir başarının miladı oldu. Doya doya hissedilmesi gereken bir zaferdi bu. ABD'nin askeri ve teknolojik üstünlüğünün tesciliydi.

Peki Amerikan toplumu neden başarıya bu denli susamıştı? Bu sorunun yanıtı, Amerikan toplumunu bir türlü terk etmeyen Vietnam bedbinliğiyle ilişkili. Vietnam yorgunluğu, Vietnam patolojisi! "Vietnam Savaşı, Amerika'nın iç savaşıdır" diyenler haksız değiller. Vietnam konusunda Amerika'da hâlâ cepheler karşı karşıya, kılıçlar çekilmiş durumda! Aradan otuz yıl geçmiş olmasına rağmen Cumhuriyetçiler Vietnam Savaşı'na karşı çıkan Demokratlara karşı hâlâ diş bilemekte. Hafızası zayıf denen bir ülke için dikkat çekecek kadar derinlere işlemiş bir kin bu! Amerika'da 'liberal sol'[8] Vietnam Savaşı'na önce pragmatik nedenlerle karşı çıktı. 1967 yılından itibaren savaşa karşı olmak, ahlaki nedenlerle izah edilmeye başlandı. Cumhuriyetçiler ise ulusal ahlaki değerlerle bağdaşmadığı için Amerikan birliklerinin Vietnam'dan çekilmesine ısrarla, kararlılıkla karşıydı.

Cumhuriyetçiler tarafından Demokratlara ihale edilen Vietnam yenilgisinin Amerika'nın dış politika reflekslerini değiştirdiği yadsınamaz. Bugün bile Irak Savaşı bağlamında "Irak Vietnamlaşıyor mu?" sorusu zihinleri kurcalamaya devam ediyor.

Cumhuriyetçiler Vietnam yenilgisinden medyayı da sorumlu tutmuştu. Bu, Cumhuriyetçi işleyiş açısından neredeyse bir parti politikası. Hataları hep başkalarına yükleme eğiliminde olan Amerikan sağının kavgacı siyasi aktörleri, Vietnam Savaşı'nın dehşetini ve çirkin yüzünü sergileyen savaş muhabirleri ve cepheden gelen haberleri kullanan liberal medya yüzünden Vietnam Savaşı'nın kaybedildiği inancını hep korudular. Muhafazakâr Amerika bu analizinde bugün de ısrarlı! Vietnam hesaplaşması, karalama kampanyaları ve bu psikolojik baskı meyvelerini Irak Savaşı sırasında verdi. Medya Irak Savaşı öncesi soru sormadı, sustu.

Zaten Vietnam Savaşı'ndan sonra medyanın kendisini terbiye etmesi için bütün işaretler verilmeye başlanmıştı. Örneğin, Baba Bush 21 Ocak 1988'de göreve başlarken yaptığı konuşmada, Vietnam Savaşı sırasında solun bölücülük yaptığını hatırlatmaya özen gösterdi. Baba Bush'a göre Vietnam'dan çıkan çok önemli bir sonuç vardı, o da "Hiçbir büyük ulus geçmişinin toplumu bölmesine uzun süre tahammül edemezdi".

Aslında Vietnam Savaşı'nın Amerikan toplumunda yarattığı bedbinliği en iyi okuyan ABD Başkanı Ronald Reagan oldu. Reagan'ın mesajı açıktı: Hiçbir süper güç bedbinliği taşıyamazdı. Bedbinliğe kapılıp enerjisini heba edemezdi. Ronald Reagan iki dönem başkanlık yaptığı 80'li yıllarda, siyasi stratejisini toplumu kaplayan karamsarlığı ortadan kaldırmak üzerine kurdu.

Hangi açıdan bakılsa 1970'lerin sonunda Amerika'nın karamsarlığa kapılması için bütün nedenler mevcuttu. Amerikan ekonomisi büyük bir durgunluğa itilmişti ve 1979'da İran'la başlayan kriz müthiş bir ego tahribatına yol açmıştı. ABD'nin Tahran Büyükelçiliği'ndeki Amerikalı diplomatların 444 gün rehin tutulması, bir bakıma 70'li yılların 11 Eylül'ü idi. 1979'dan itibaren Amerika, tam bir buçuk yıl, sabah akşam rehineleri konuştu. Her akşam ulusal televizyon kanallarında haberler, "rehinelerin tutsaklığının kaçıncı gününe girdiğiyle" başladı ve aynı cümleyle son buldu. Halk "sizleri unutmadık" diye otomobillerine, evlerin kapılarına, ağaçlara sarı kurdeleler astı. Asıl toplumsal travma, rehineleri kurtarmak için Tahran'a doğru yola çıkan Amerikan timlerinin bir çöl fırtınasından arta

kalan toz bulutuna girdiği gün yaşandı. Amerikan teknolojisi, modern helikopterler İran çöllerinin ince kumuna yenik düştü. Birlikler geri dönmek zorunda kalmışlardı ki iki helikopter havada çarpıştı. Altmışa yakın Amerikan askeri hayatını kaybetti. İşin ilginç tarafı, 1981 yılının Ocak ayında Başkan Reagan göreve başladığı gün Tahran yönetimi rehineleri serbest bıraktı. Ama Amerika İran'ı hiçbir zaman unutmadı.

Reagan iktidara geldiğinde Amerikan ekonomisi sorunluydu: Faizler tarihin en yüksek noktasındaydı; sanayi bitkindi; iflaslar artıyordu; işsizlik, Büyük Bunalım yıllarından sonraki en yüksek seviyeye ulaşmıştı. Amerikan halkı yakın tarihinde ilk kez, gelecek beş yıl içinde yaşam koşullarının daha iyiye gitmeyeceğini düşünüyordu.

Reagan siyasi mesajını verdi: "Bu moral bozukluğu onarılacak!" Nitekim 21 Ocak 1981 tarihindeki göreve başlama konuşmasında Başkan Reagan sanayi devinin canlanacağını, Amerika'nın yenileneceğini söylüyordu. Yenilenmenin reçetesi, vergilerin indirilmesi, askeri harcamaların artması, deregülasyon, sosyal harcamaların kısılması ve devletin küçülmesiydi.[9] 1981-1982 yılları arasında, tarihinin en büyük çekinikliği içinde bocalayan Amerika'da bir yıl gibi kısa bir süre içinde hava değişti.

Amerikan basını Reagan'ın seçilmesini "ABD'de iş dünyası iktidar oluyor" diye yorumladı. Reagan ekonomide, sonuçları bugüne kadar uzanan bir dönüşüm başlattı. Cumhuriyetçiler Woodrow Wilson'dan ve Franklin D. Roosevelt'ten (1933-45) miras kalan Demokrat geleneğe balta vurmak için aradıkları fırsatı yakalamıştı. Cumhuriyetçi kadroların muhafazakâr kanadı ekonomideki bütün sorunların liberal yaklaşımlardan kaynaklandığına inanıyordu. Roosevelt'in ortaya koyduğu Yeni Anlaşma'nın[10] (New Deal) ekonomide verimliliği azalttığı ve üretimi düşürdüğü kanaatindeydiler. Amerikan sağı, toplumsal uzlaşma sağlayan Yeni Anlaşma'yla başlayan liberal geleneğin ekonomide devletin rolünü arttırdığını düşünüyor, ateş püskürüyordu. Reagan döneminin gayri resmi gözde sloganı, "Hayvanı aç bırak" idi. Bu, vergileri düşürüp kamu sektörünü aç bırakıp küçültmek demekti; sosyal harcamaları kısmaktı; ve 2. Dünya Savaşı öncesine çark edişti.

Aslında bu büyük altüst oluşun yani yarım asırlık dengenin çatlamasının etkileri dalga dalga 2000'lere kadar uzandı. Amerikan sağına göre Reagan modern zamanların devrimcisiydi! Yeni sağ 11 Eylül'den sonra George W. Bush'u Reaganlaştırmaya çabaladı. Yani yeni Reagancılık markası yaratmaya çalıştı. Amerikan sağındaki bu bitmez tükenmez Reagan özlemi, Türk sağının Özal hasretini andırmakta!

Reagan'ın özgüvenli Amerika yaratma reçetesi basitti ama pahalıydı: Askeri harcamaları arttırmak, katlamak. Yani popüler dilde Yıldız Savaşları'nı başlatmak. Yıldız Savaşları şu stratejik düşünceye dayanıyordu: Amerika güvenliğini sağlamak için acilen Sovyetler'le Silahların Denetlenmesi müzakerelerini kesmeli ve kendi savunma sistemini geliştirmeli. Bunun adı Stratejik Savunma Inisiyatifi oldu. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra General Eisenhower'ın devleti ele geçirme tehlikesine karşı uyardığı "sanayi-ordu kompleksi" bu dönemde yeniden palazlanmaya başlamıştı. Bu kez, silah sanayiindeki büyük teknoloji patlamasıyla birlikte modern savaşların silahları hazırlanıyordu.

ABD Başkanı Reagan Vietnam sonrasına hâkim olan "Amerika artık evine dön ve içe kapan" psikolojisini ters çevirmeye kararlıydı. Reagan "Amerika kendine geldi" rüzgârını estiriyordu. Muhafazakârların gözünde Reagan'ın kişiliği Amerikan vatanperverliği ile özdeşleşti. Ve Reagan, Amerikalıya kaybettiği neşesini yeniden kazandıran başkan oldu.

ABD'nin tanınmış tarihçilerinden Arthur M. Schlesinger'e göre:

> "Başkan Reagan Amerikalıların inandığı kurtarıcı idealini canlandırdı. Reagan Amerikalıların yeryüzündeki en soylu ulus olduğundan emindi. O, yeni vatanseverlikle iftihar ediyor ve bunun Amerikan ulusunu yeniden canlandırdığını düşünüyordu. Reagan anormalliklere, fanteziye ve başarısızlığa karşı kazandığı zaferlerin arkasında iyimserliğinin önemli rolü oynadığı inancındaydı."[11]

Schlesinger, bu bulaşıcı iyimserliği Reagan'ın birçok trafik kazasından burnu bile kanamadan kurtulmuş olmasına bağlıyordu:

> "Reagan'ın iyimserliği halkta, bütün çelişkilerin çözülebilir, bütün güçlüklerin aşılabilir olduğu duygusunu yarattı." (a.g.e.)

Reagan başkanlık koltuğuna oturur oturmaz Amerika'da yeni milliyetçiliğin babası olacağını ilan etmemiş miydi?

> "Kendimizi küçük hayallerle sınırlamayacak kadar büyük bir ulusuz. Hayallerimiz kahramanlara layık olmalıdır!" (a.g.e.)

Peki, 80'lerin sonunda yani Reagan dönemi kapanırken Amerikan toplumu Vietnam sendromundan paçayı kurtarabildi mi? Özgüvenini kazanabildi mi? Bu soruyu, Brooklyn College'de yaptığım söyleşide siyasetbilimci Corey Robin'e yönelttim. Amerikan sağını yakından izleyen bu genç bilim adamına göre:

> "Reagan Sovyetler'in etkisini azaltmak ve askeri gücünü zayıflatmak fikriyle iktidara geldi. Bunun için Sovyetler Birliği'ni çevrelemek yerine askeri dengeyi açık farkla Amerika'nın lehine çevirmeye kararlıydı. Cumhuriyetçilere yeni bir rota çizdi. Ama Amerika'yı bölen bir başkandı. George W. Bush yönetiminin ideolojik rotasını belirleyen yeni muhafazakârlar Reagan'a hayranlar. Onların gözünde Reagan Sovyetler'in çökeceğini öngören başkandı. Sovyetler'i bir takıntı haline getirmiş olan yeni muhafazakârlar için Reagan'ın büyüklüğü buradan kaynaklanıyordu."[12]

2004 yılında, 93 yaşında ölen Reagan'ın Amerika'daki yeni sağın piri olduğu tartışılmaz. Reagan dönemiyle George W. Bush dönemi arasında köprü kuran Amerikan sağı, Baba Bush ve Clinton dönemlerinin kaybedilmiş yıllar olduğu düşüncesinde!

Tarih Gitti Moral Geldi

1988'de Reagan dönemi kapandığında Cumhuriyetçiler üçüncü kez iktidar oldu. Baba Bush, Reagan Amerikası'nı devraldı. 80'lerin sonunda George Bush'a "Baba Bush" denmiyordu elbette. Oğlunun 21. yüzyılın ilk Amerikan Başkanı olacağı kimin aklına gelirdi ki?

CIA'nın eski başkanı, Amerika'nın prestijli üniversitelerinden Yale Üniversitesi mezunu, ağzında gümüş kaşıkla doğmuş Baba George H. Bush, halk çocuğu Reagan'a göre daha tutucu, daha statükocuydu. Daha tutucu, hem de daha tutuktu. Reagan gibi vücut dilini kullanamıyordu, üstelik belagati de zayıftı. Dört yıl için seçilen başkanların icraatlarını bir paragrafta özetlemeyi başaran Amerikan siyasetbilimciliğine göre Reagan statükoya karşı çıkan bir dış politika izledi. Bu, Amerikan dış politikasının yeniden canlanması demekti.[13] Baba Bush ise "Amerika'yı statükoya ve uzlaşma pozisyonlarına geri getirdi".[14] Ne garip rastlantıdır ki Soğuk Savaş'ın sona erdiğini ilan etmek, uzlaşı pozisyonlarına bağlı bu Soğuk Savaş dönemi başkanına nasip oldu! 2 Aralık 1989. Bu tarihte ABD Başkanı George Bush ile Sovyet lideri Gorbaçev Soğuk Savaş'ın bittiğini dünyaya duyurdular. Tarihin bu kırılma noktasında, Soğuk Savaş döneminin bu tipik lideri tek kutuplu dünya gerçeğiyle burun buruna geldi.

Süper "güçlü" ve süper "yalnız". Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın eski danışmanlarından Ghassan Salamé'nin belirttiği gibi:

> "Soğuk Savaş'ın sona erdiği günün ertesinde Amerika uykudan kendi başına uyandı. Azmanlaşmış yalnız bir güç. Bu yalnızlığın ne anlama geldiğini kavramak ve sonuçlarını değerlendirmek için aradan iki üç yıl geçmesi gerekti."

Salamé'ye göre "Yarım yüzyıllık bir düşmanın ortadan kalkması kuşkusuz ki Amerikan halkını rahatlattı. Bu ilahi sürpriz sayesinde Amerikan toplumu güvenlik endişelerinin ve strateji hesaplarının artık normale döneceğini sanmıştı."[15]

Güvenlik endişelerinin ve strateji hesaplarının normale dönmesi ne demekti? Toplumsal algılamada bu, ilk etapta nükleer saldırı tehlikesinin ortadan kalkmasıydı. Rus tanklarının bir daha Avrupa'ya inmeyecek olmasıydı. Soğuk Savaş dönemine hâkim olan silahlanma yarışının yerini işbirliği alınca, uluslararası ilişkileri reel politika ile izah etmek de demode sayılmaya başladı. O zaman, yeni dönem nasıl tanımlanacaktı? Bu soruya ilk yanıt muhafazakâr siyaset kuramcısı Francis Fukuyama'dan geldi: "Soğuk Savaş'la birlikte tarih de bitti."

Baba Bush yönetiminin (1989-1992) dış politika gurularından Francis Fukuyama, Berlin Duvarı yıkılmadan önce Batı'nın ve Batı düşüncesinin zaferini ilan etmişti zaten:

> "Ekonomik ve sosyal liberalizmin muhteşem zaferi. Batı düşüncesine ve liberalizme rakip olabilecek ciddi alternatifler artık kalmamıştır. Batı'nın siyasi ideallerinin zaferi mutlaktır. Rakipleri bozguna uğratılmıştır. Siyasi teorinin en azından iyi yönetişim biçimiyle ilgili bölümü sonuçlanmıştır. Bugün tanık olduğumuz sadece Soğuk Savaş'ın ve onu izleyen dönemin tarihinin sonu değil, insanlığın ideolojik evriminin de sonudur. Liberal Batı demokrasilerinin yönetim biçimi evrenselleşmiştir. Gelinen bu son aşamada tarih de bitmiştir."[16]

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından, Doğu ve Orta Avrupa'daki komünist rejimlerin birer birer tarih sahnesinden çekilmesinden sonra piyasa değeri iyice artan bu analiz, 1992 yılında yeniden tedavüle çıktı. Ve ortalık birbirine girdi. Tarih bitti. Fukuyama'nın tezi popüler dile çevrildi. Soğuk Savaş sona erdiğine göre aynı ilkeleri ve dünya görüşünü paylaşan liberal demokrasiler bundan böyle ahenk içinde yaşayacaklardı. Her şey güllük gülistanlık olacaktı. Amerikan medyasının amiral gemisi *The New York Times* gazetesinin köşe yazarı Thomas Friedman bu fikri, "McDonald's zincirine kapılarını açan ülkeler birbirleriyle savaşmayacaklar" diye popülarize etti. Çünkü Big Mac yiyenler aynı dünya görüşüne sahip olan insanlardı. Bu da kalıcı bir barış için yeterliydi.

Bu tezi savunanlar Soğuk Savaş sona erdikten sonra dünya devletlerinin ayakta kalma endişesini geride bıraktıklarını ve bütün enerjilerini zenginleşmeye harcayacaklarını düşünüyorlardı. Sanayi sonrası dönemin slonganıydı bu: Zengin olmak, daha çok zengin olmak. Dünyadaki mevcut büyük güçler zenginleşirse birinin bir diğerine karşı savaş açması ekonomik yönden de gerçekçi olmazdı. Küreselleşme nedeniyle ekonomiler öylesine iç içe geçmişti ki birinin çökmesi bütün sistemi allak bullak edebilirdi. Herkesin çıkar sağladığı düzeni bozmak akılcı olmadığına göre savaşlar da artık tarihe karışacaktı. Yani tam bir pembe diziydi bu. Türkiye'deki yandaşları bu popülist teoriyi, "Vitrinlerde çeşit çeşit Fransız peyniri var, Fransız şarabı içiyoruz. Zenginleşiyoruz" şeklinde biraz da görgüsüzce anlattılar.

Aradan çok fazla zaman geçmedi. McDonald's ile savaşları engelleme fikri 1999 yılında, Amerika'nın Sırbistan'ı bombalamasıyla inandırıcılığını yitirdi. Max Boot gibi yeni muhafazakâr grubun etkili yazarları McDonald's tezlerine uzun zamandan beri ateş püskürüyorlardı. Ve fırsatı bulunca gürlediler:

> "Madonna, McDonald's ve bunun gibi diğer Amerikan yumuşak gücünün dünyaya yayılmasının yaratacağı etkiler sınırlıdır. Bu, bizim ulusal güvenliğimizin ve çıkarlarımızın nihai teminatı değildir. Yumuşak gücü kaba güçle[17] desteklemeliyiz. Bu nedenle çok ama çok fazla kaba güce ihtiyacımız var."[18]

Max Boot'un itirazına rağmen Soğuk Savaş'tan çıkan Batı'nın birtakım iyimser analizlerle terapiye ihtiyacı vardı. Hedef, Soğuk Savaş sonrasına denk düşen yeni gerçekler yaratmaktı. Bu bakımdan "tarih bitti" tezi hoş bir seda halinde Amerika'ya yayıldı. Fukuyama'nın Demokratik barış yorumu, değişik versiyonlarıyla Amerikan akademisine hâkim oldu. Karşı görüşler ise pek reyting sağlamıyordu. Piyasa iyimserlikten yanaydı. Zaten konjonktür de bu teze destek verdi. 1991 yılının sonunda Sovyetler Birliği'nden 15 bağımsız ülke doğmuştu. Doğu Avrupa ülkelerindeki totaliter rejimler teker teker sahneden çekilmişti. Demokrasi özlemi çiçek açıyordu. Amerikan toplumu, bir üçüncü dünya savaşının çıkmasını engelleyen Soğuk Savaş za-

feriyle çakır keyifti. Bu, konvansiyonel bir savaş sonrasında elde edilmiş zafer değildi elbette. Hayat normal temposunda devam ediyordu ama Vietnam Savaşı'ndan beri ihtiyaç duyulan özgüven yavaş yavaş topluma yerleşmeye başlamıştı.

Çöl Fırtınası'yla Pekişen Özgüven

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Amerikan toplumunda canlanan üstünlük duygusu Körfez Savaşı'yla takviye gördü. 1991 yılında Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e saldırması üzerine, dönemin ABD Başkanı George Bush, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayıyla Körfez Savaşı'nı başlattı. Amerika'nın dünyanın gözleri önüne serdiği büyük bir güç gösterisiydi bu. Körfez'de esen Çöl Fırtınası'yla ABD, Reagan dönemindeki askeri yatırımların ilk global şovunu yapıyordu. Yaklaşık 30 ülkeden oluşan koalisyon ve 690 bin askerle ABD Körfez'e müdahale etti. Oğlunun aksine bir uzlaşı siyasetçisi ve Soğuk Savaş insanı olan Baba Bush, Körfez Savaşı'nı başlatmak için geniş bir uluslararası mutabakat sağlamayı başardı.

Dünya televizyonlarından canlı yayında izlenen bu savaştan Amerika neredeyse sıfır hasarla çıktı. 21. yüzyılın savaşlarına hazırlık mı? Gözdağı mı? Sanki hepsi birden. Körfez Savaşı aslında pek çok yeniliğin de simgesi oldu. Askeri alanda, Körfez saldırısı hiçbir Amerikan askeri ölmeden kazanılan "zaiyatsız savaş" doktrinini hayata geçirdi. Televizyonculukta da 24 saat haberciliğini doğurdu. Böylece Amerikan savaş teknolojisi 21. yüzyıla erken girdi. Teknolojik üstünlük, sıfır zaiyat, hızlı sonuç... Körfez Savaşı, savaşı hem "gerçek" hem de "sanal" kılmıştı. Bu savaşın anafikrini Baba Bush şu sözlerle ifade etti: "Biz ne dersek o olur!"[19]

Peki Soğuk Savaş sonrasının ilk başkanı olan George H. Bush, 1989'dan sonra ortaya çıkan tek kutuplu dünyayı nasıl okumuştu? Soğuk Savaş sonrasında Amerikan dış politikası ne olacaktı? Bu sorulara Baba Bush'tan üç kelimelik yanıt geldi: "Yeni Dünya Düzeni"... 6 Mart 1991 günü Kongre'de yaptığı konuşmada Baba Bush, Soğuk Savaş sonrası dünyanın yeni çehresini şöyle tanımlıyordu:

> "Amerika'nın Soğuk Savaş'a karşı kazandığı zafer, meşruiyet ve demokrasiye dayanan yeni bir dünya düzenine öncülük edecektir. Ufukta yeni bir dünya var."

Baba Bush yeni dünya düzeni tanımında, Birleşmiş Milletler'e yeni bir rol yüklemeyi ihmal etmedi:

> "Savaş nedeniyle Birleşmiş Milletler kımıldayamaz hale gelmişti. Kurulacak yeni dünyada Birleşmiş Milletler bu ataletten kurtulacak ve kurucularının öngördüğü tarihi vizyonu gerçekleştirecektir. Özgürlük ve insan haklarına saygının bütün uluslarca sahiplenileceği yeni bir dünya doğacak."

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Turgut Özal'ın kendisine ne kadar yakın olduğunu her fırsatta vurguladığı "Prezidan" Bush'un Soğuk Savaş sonrasını kavrayan çok yeni bir söylemi yoktu ortada. Ama oğlu George W. Bush gibi Birlemiş Milletler'i ve uluslararası kuruluşları yerden yere vurmuyordu. Baba Bush, Birleşmiş Milletler'in kuruluş yıllarındaki misyonuna geri dönmesini öneriyordu. Çünkü dünyanın 1945'e yani 2. Dünya Savaşı sonrasına döndüğü görüşündeydi. Bunda çok haksız da değildi. Soğuk Savaş sona erdikten sonra Birleşmiş Milletler, dünyada barışı koruma ve insani yardım mahiyetindeki girişimlerini arttırıyordu. İki kutuplu dünya dengesi baskısından kurtulunca BM, varlığını daha çok hissettirir oldu; ama güvenlik konularında düşünce üretemiyordu. Bu noktada acilen reformlara ihtiyaç vardı. 11 Eylül öncesi dönemdi bu. Amerika tek kutuplu dünyada 'gücü' "bildiğimi okurum" diye algılamasaydı ve BM'nin güvenlik konularındaki inisiyatifinin artmasına destek vermiş olsaydı bugün dünya acaba hangi noktada olurdu? Hiç şüphe yok ki Birleşmiş Milletler yeni dünya düzeninin sorunlarına cevap verecek şekilde yeniden yapılansaydı bugün bundan en fazla Amerika kârlı çıkardı.

Soğuk Savaş sonrasındaki on iki yıllık büyük belirsizlik döneminin ardından 11 Eylül'e, sonra da Irak Savaşı'na gömüldü dünya. Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer Irak Savaşı'nın başladığı 2003 yılının Mart ayında "Nasıl bir dünya düzeni isti-

yoruz?" diye sorduğu zaman çok geç kalınmıştı. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ortaya çıkan dünyanın şekli şemali neydi? Dünya nereye gidiyordu? Soğuk Savaş sonrasında "Nasıl bir dünya istiyoruz?" sorusu gerçekten hiçbir zaman dünyanın gündeminde olmadı. ABD'nin gözünde Filistin yoktu. Batı diye anılan ve 1989 yılında kendi değerlerinin zaferini ilan eden yapı, "Aman benim rahatım kaçmasın"ın peşindeydi. Yoksulluğa yolsulluk denmiyordu. Bu yüzeysel, kolaycı ve pop yapı bir eli yağda bir eli baldaki Batı ittifakını bile bir arada tutmaya yetmedi. 1991'de Amerika ve Avrupa, petrol akışını garantiye almak için Körfez Savaşı'nı başlatmışlardı. O zamanki ortak hedefleri Ortadoğu'nun en büyük petrol kaynaklarını bir diktatöre teslim etmemekti. 2003 yılında Irak Savaşı'nda Batı'nın ortak çıkarları yoktu. Ve Irak, Batı'yı kolayca böldü.

1989'u takip eden iki, üç yıl... Fukuyama ve onun gibi düşünenlerin tezleriyle iyimserliğe kapılan Amerika'da, Baba Bush'un sözünü ettiği yeni dünya düzeni kavramı henüz netleşmemişti. Sanki yeni dünya düzeninden kastedilen global bir şirketti. Zaten Baba Bush döneminin Dışişleri Bakanı James Baker Körfez Savaşı'nı bir vesileyle "iş" diye tanımlamıştı. Eğer işten kastedilen petrol ise; Baba Bush yönetimi işi kotarmıştı. ABD Başkanı'nın "insan haklarına ve özgürlüğe saygılı yeni dünya düzeni yaratma" retoriğine rağmen Saddam Hüseyin yerinde kaldı. Körfez rejimlerinin statüsü sorgulanmadı. Körfez Savaşı'ndan sonra Amerikan askeri birlikleri Suudi Arabistan ve Kuveyt'e yerleştiler.

Körfez Savaşı "işinin" Amerikan siyasi hayatı üzerinde pek çok sonucu oldu. Savaş, Amerika'nın askeri ve teknolojik üstünlüğünü tescil ederken ordunun siyasi gücünü arttırdı. Bu arada Körfez Savaşı'nda Amerika'nın askeri yönden sağladığı üstünlük Cumhuriyetçi Parti içinde, "Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin dış politika tercihleri ne olmalı" tartışmasına da yeni bir boyut kazandırdı. Açık açık tartışılan konular değildi bunlar. Ama 1991'deki Körfez Savaşı yarım mı kaldı, 1991'de Irak rejimi değiştirilmeli miydi soruları Cumhuriyetçi Parti içinde klasik muhafazakârlar, yeni muhafazakârlar ve milliyetçiler arasında belli kırılma noktaları yaratarak tartışılıyordu. Cum-

huriyetçi Parti'nin Körfez Savaşı'nı "iş" diye yorumlayan realist yaklaşımına karşı yeni muhafazakârlar 1991 yılında Saddam rejiminin devrilmemiş olmasını hiçbir zaman affetmediler. Bu genç ideologlar, Baba Bush döneminde "Kissinger'sız bir Kissingerizm" uygulandığını ve Kissinger'ın rolünü Dışişleri Bakanı James Baker ile Bush'un ulusal danışmanı Brent Scowcroft'un oynadığını iddia ediyorlardı. Bu ekibe karşı son derece öfkeliydiler. Diktatörlüklerle flörtü meşru bulan, gerçekçilik adına Saddam Hüseyin'i iktidarda tutan bu ekolün Amerika'nın çıkarlarını tehlikeye atan bir riyakârlık simgesi olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu gruba göre Kissinger usulü gerçekçilik hayal gücü eksikliğiydi.

1989: Avrupa Tarihle Buluşuyor

Francis Fukuyama'nın tarihin bittiğini açıklayıp Amerika'daki iyimserlik dozunu yükselttiği 90'lı yıllarda dünyada çok önemli gelişmeler oldu.

Avrupa yaklaşık yarım yüzyıllık aradan sonra tarihle buluştu. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet şemsiyesinden ayrılmasıyla Avrupa, genişleme gerçeğiyle karşı karşıya kaldı. Gelişmeler o kadar hızlıydı ki Avrupa bu tarihi buluşmaya zihnen hazırlıksız yakalandı. "Avrupalı olsun, küçük olsun, sorunsuz olsun" diyerek şık bir butik otelde yaşar gibi süren hayata birdenbire genişlemenin getirdiği sorunlar, belirsizlikler eklendi.

Soğuk Savaş'ın bitişini tarihin sonu diye sunan Fukuyama'nın tezinin genelde Amerikan halkının egosunu okşadığı bir gerçekti. Ama Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa'da tarihin sonu olarak algılanmadı. Avrupa akademik çevreleri bu tezi kolaycı bulup dudak büktüler. Çünkü Avrupalının kolektif algılamasında tarih trajik bir devamlılık demekti. Soğuk Savaş sonrasında iki Avrupa'nın birleşmesi de tarihteki devamlılığın sonucundan başka bir şey değildi. Gerçekten de Avrupa'nın dış politika gurularından İngiliz diplomat Robert Cooper'ın dediği gibi:

> "Soğuk Savaş'ın sona ermesi, üç yüz yıldan beri ilk kez Avrupa'yı birbiriyle rekabet eden gerçeklerin coğrafyası olmaktan kurtardı ve bu coğrafyada Avrupa değerlerini mutlak kıldı."[20]

Avrupa değerleri... Avrupa'nın 1989'da tarihle randevusunun anlamı buydu. 90'lı yıllarda AB başkentlerinde katıldığım bütün toplantılarda Avrupalı siyasetçi, diplomat ve öğretim üyelerinin Francis Fukuyama'nın tarih bitti tezine bir şekilde atıfta bulunulduklarına tanık oluyordum. Ama başka bir bağlamda: "Ortadoğu sorunu bütün karmaşıklığı ile ortadayken tarih nasıl biter?" deniyordu. Amerika Ortadoğu'yu hep kapalı kapıların arkasında tartıştı. Bu bakımdan Ortadoğu'da umutlar tükenirken ABD rahatlıkla tarihi bitirebiliyordu. Ama Avrupa'nın gözünde Berlin Duvarı'nın yıkılması, İkiz Kuleler'in saldırıya uğraması ve Irak Savaşı tarihin devamıydı.

Bu noktada, "Ortadoğu konusunda Amerika yanlış, Avrupa doğru yapıyor" şeklinde bir kolaycılığa da düşmemek gerekli. Buradaki esas ayırt edici özellik iki Batı arasındaki tarih bilinciyle ilişkili. Bunun en çarpıcı örneği 2005 yılında Londra terörist saldırılarla kana bulandığı zaman ortaya çıkmadı mı? 7 Temmuz 2005. Kentin canlandığı sabah saatlerinde Londra'da patlayan bombalarla 52 kişi hayatını kaybetti, 700 kişi yaralandı. Amerika'nın Irak Savaşı'ndaki en kadim dostu, müttefiki, gönüldaşı ve akıldaşı olan İngiltere'ye yönelik saldırıya George W. Bush'tan beklenen yanıt gecikmeden geldi. Virginia'da FBI akademisinde konuşan ABD Başkanı eylemlerin "uygar dünyaya saldırı" olduğunu söylüyordu:

> "Bu olay, teröre karşı kararlı savaşımızın haklı olduğunu kanıtlamıştır. Düşmanı mağlup edinceye kadar onunla her yerde savaşacağız. ABD ve Büyük Britanya 20. yüzyılın totaliter rejimlerini beraber yendiler. Şimdi de ölüm saçan 21. yüzyıl ideolojilerine karşı beraber mücadele veriyoruz."

İngiliz siyasi elitleri arasında infial yaratan bu konuşmaya ilk yanıt, Irak Savaşı'na karşı olduğu için hükümetten istifa eden Dışişleri eski Bakanı Robin Cook'tan geldi: "Bush yanlış yol-

da!" Terör eylemlerinden birkaç gün sonra *BBC News*'un sorularını yanıtlayan Londra Belediye Başkanı Ken Livingstone ise Bush'un atıfta bulunduğu 20. yüzyıl tarihine farklı bir açıdan bakıyor ve Batı'nın tarih boyunca yaptığı hataların bedelini ödediğini anımsatıyordu:

> "Seksen yıldır Batı'nın devamlı Arap ülkelerine müdahalesinin ardında petrol yatıyor. Ortadoğu'ya kötü hükümetleri getirdik, bize yakın olmayanları devirdik. Bugün karşılaştığımız sorun 1980'lerde Amerikalıların Usame bin Ladin'i devşirip ona Rusları Afganistan'dan çekilmeye zorlamak için adam öldürmeyi ve bomba yapmayı öğretmesinden kaynaklanıyor."

Livingstone özeleştiri yapmaktan çekinmiyordu:

> "Eğer 1. Dünya Savaşı sonunda Araplara verdiğimiz sözleri yerine getirseydik, yani özgür bırakıp kendi hükümetlerini kurmalarına izin verseydik, Arapların işlerine burnumuzu sokmasaydık, petrolü kontrol etmek yerine satın alsaydık, kanımca bugün bu olaylar olmazdı."

Londra Belediye Başkanı açıklamasında Batı'yı dürüst olmaya davet ediyordu:

> "Eğer biz de yabancıların işgali altında oy vermek zorunda kalsaydık, iç işlerimizi yönetme hakkından yoksun bırakılsaydık ve üç kuşak boyunca çalışma hakkından yoksun olsaydık, bu durumda İngiltere de kendi intihar komandolarını yetiştirirdi."[21]

Çok kişiyi kızdıran bu demeciyle Livingstone tarihin devam ettiğini ilan ediyordu.

Tarih Bilinci Var Sorumluluk Yok

Avrupa'da Ken Livingstone'un söyleminin benzerlerini sık sık duymak mümkün. Ancak bu düşünceler Avrupa başkentle-

rinde ve Brüksel'de kararlı ve yapıcı eylemlere dönüşmüyor; çünkü Avrupa tarihle randevusunu genelde içe kapanma olarak yaşıyor. Burnunun dibindekini görmekle birlikte kendisinden uzakta tutmaya çalışıyor.

Peki, Soğuk Savaş'ın sona ermesi Amerikan ve Avrupa toplumlarında barış psikolojisinin yerleşmesine zemin hazırlıyor mu? Avrupa Birliği'nin perspektifinden bakıldığında, bu soruya kısmen olumlu yanıt vermek mümkün. Avrupa, Roma Antlaşması'yla (1957) yeni bir barış yolculuğuna çıkmıştı zaten.

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla sona eren Soğuk Savaş dönemi, "barış, demokrasi ve insan hakları promosyonuna dayalı Avrupa modelinin" cazibesini arttırdı. Bu açıdan bakıldığında Fukuyama'nın "liberal demokrasinin zaferi" tezi Avrupa realitesine uyuyor tabii ki. İki Almanya birleşti. Avrupa Birliği, Doğu ve Batı Avrupa ülkelerini içerecek biçimde genişleme sürecine girdi. Bu buluşma elli yıl ayrı düşen "kuzenlerin buluşması" diye sunulurken Avrupa bir "emniyet coğrafyası" olarak algılanmaya başlandı.

Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmelerin Avrupa Birliği'ne belli bir ahlaki otorite sağladığı da bir gerçek. Ta ki Yugoslavya'nın dağılmasına ve Bosna'da 20. yüzyılın son soykırımına karşı Avrupa'nın sergilediği, isyan ettiren sessizliğe ve donukluğa kadar. Avrupa 1989'da, üç yüz yıl sonra Avrupa değerleri ekseninde, belli bir ahengi yakaladığını sandığı sırada Bosna ayıbıyla ahlaki üstünlüğü elinden kaçırdı.

Avrupa Birliği'nın 2000'lerden sonra iyice belirginleşen Türkiye'yi dışlama siyaseti de Brüksel'in ahlaki üstünlüğünü erozyona uğratan önemli etkenlerden birisi. Avrupa'nın siyasi liderliği 11 Eylül'den sonra dünyaya, İslam Amerika'nın meselesi, bizim ise Müslümanlarla sorunumuz yok, mesajını vermeye çalışıyordu. Tam bu sözcüklerle ifade edilmese de 11 Eylül sonrasında Amerika ve Avrupa'da izlediğim bütün konferanslarda Avrupalı elitlerin ısrarla üzerinde durdukları bir mesajdı bu. Ne var ki bu söyleme eşzamanlı olarak Türkiye'yi AB genişlemesinin dışında bırakmak için kararlı bir kampanya başlıyordu. Oysa 1999'da Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi halinde müzakerelerin başlayabileceği kararlaştırılmıştı.

Avrupa genişlemesini gerçekleştirerek Soğuk Savaş sonrasının en atılımcı politikalarını hayata geçiren Avrupa, Türkiye bağlamında yeni bir Soğuk Savaş'ın altyapısını hazırlıyordu sanki. Avrupa Birliği'ne kültürel tanım getirerek İslam'ın kendi meselesi olduğunu da ortaya koyuyordu böylelikle.

Oysa "Soğuk Savaş sonrası dünyada Avrupa Birliği'nin rolü ne olacak?" sorusunun yanıtı büyük çapta AB'nin Türkiye entegrasyonuna nasıl baktığıyla ilişkili. Almanya Şansölyesi Gerhard Schröder'in, Ağustos 2005'teki seçim kampanyası sırasında ifade ettiği gibi:

> "Türkiye olmadan Avrupa gelişmesi olamaz. İran ile yaşanan nükleer tartışmayı, Afganistan'ı, Pakistan'ı düşünün. O bölgeler çok hassas ve sorunlu. Lütfen Türkiye'yi tehdit gibi gösterip sizi korkutmak isteyenlere kanmayın. Batı değerlerini benimseyen, köktendinci olmayan Türkiye, Avrupa Birliği için bir kazanç. Avrupa vizyonunu sürdürmeliyiz."

Tehdit, korku sözcükleri... Savaş'ın sıcağını, soğunu vs. hepsini çağrıştırıyordu. Avrupa Türkiye konusunda yol ayrımına sürüklendi.

1997 yılında görüştüğüm Avrupa'nın en önemli düşünürlerinden Edgar Morin "Bosna'yı kabullenmek mümkün değil. İsyan ediyorum. Utanıyorum" demişti bana. Morin'e göre Avrupa'nın büyük düşünmesi gerektiğini Bosna gerçeği göstermişti. Aynı söyleşide Morin, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik karakteri nedeniyle AB'ye girmesinin önemini vurgulamıştı. Dün Bosna'da, bugün ise Türkiye'nin AB'ye üyeliği ve Ortadoğu politikası; Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrasını nasıl okuduğuna dair işaretleri buralarda aramak gerekli. AB dünya gücü olmaya kararlı mı? 17 Aralık 2004'te Avrupa Birliği Türkiye'ye tarih verip 2005 yılının Ekiminde de müzakereleri başlatma ışığını yakmış olsa da Avrupa henüz Türkiye sınavından geçmedi.

11 Eylül dünyasının büyük belirsizlik ikliminde ABD, problemlerini vura kıra ortaya döküyor. Avrupa ise işi ince ayarlarla götürüyor. Avrupa diplomasisi de bütün ustalığını "hayır" demeden Türkiye'yi dışarda tutmak için kullanıyor.

2.
Clinton Dönemi: 68 Kuşağı İşbaşında

90'lar. Amerika ekonomik yönden devri saadeti yudumlamakta. ABD, Baba Bush'a seçim kaybettiren ekonomik durgunluktan çıkıyor. Ortada bir dış düşman yok ama Amerika'nın askeri gücü dünyaya meydan okumakta. Teknolojide, bilimde göz kamaştıran gelişmeler. İnternetin, telekomünikasyonun sağladığı yeni olanaklar ve internet şirketleriyle patlayan borsalar, artan turizm, piyasaların birbirlerini yakın takibe alması, sinema, büyük prodüksiyonlar vs... 68 kuşağının temsilcisi Başkan Bill Clinton bu dönemin ideal lideri mi?

Bill Clinton yeni ekonominin, internet çağının başkanı olmaya hazırlandığı sırada dış politika tercihlerinin ipucunu seçim kampanyası sırasında veriyor:

> "Özgürlüğün şahlandığı dünyaya şüpheyle bakan katıksız güç politikalarının matematiği çalışmaz. Çünkü yeni bir dönemdeyiz."[22]

Bu yaklaşım, bir manada, Soğuk Savaş döneminin realizmine[23] veda etmek demek. Başkan Clinton'ın, iktidarı sırasında özellikle Rusya konusunda sık sık gündeme getirdiği bir tema bu:

> "NATO'nun genişleme politikasının Rusya'yı tecrit edeceği iddiası doğru değil. Bu görüş, 20. yüzyıldaki büyük güçlerin bölgesel genişleme siyasetinin 21. yüzyıla da hâkim olacağını varsayıyor. Çıkar ilişkileri ve ortak değerler, ülkeleri 'büyüklük'

> kavramını daha yapıcı şekilde tanımlamaya özendirecektir. Ve bizleri daha yapıcı bir işbirliğine yönlendirecektir."[24]

Clinton ve ekibi küreselleşme diye tanımlanan yeni dönemin Amerika'nın liderliğinde seyretmesi gerektiğine inanıyordu. Bunun adını koyup yönünü belirlediler. Küresel ekonominin kurumlarını yaratmak, düşünce sistematiğini çizmek, yasalarını çıkartmak; kısaca küreselleşmeyi yönetmek! Buradaki temel anlayış şuydu: Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin girdiği türbülansı ancak küreselleşme çözer. Global sorunların altından global çözümlerle çıkılır. Yani? Yeni iletişim teknolojilerinin yardımıyla küreselleşmenin dört başı mamur bir entegrasyon aracı olduğunu iddia eden bu kadrolar, farklı demokratik tecrübelere sahip rejimleri ancak globalleşme sayesinde bir potada toplamanın mümkün olacağı düşüncesindeydi.

Bu görüşü savunanlar, Soğuk Savaş sırasında Amerikan toplumunun en büyük paranoyası olan Rusya'nın da küreselleşme sayesinde demokratikleşeceği iddiasındaydı. Bu yaklaşıma göre Rusya piyasa ekonomisine geçmekte ne kadar hızlı davranır, dünya piyasalarına ne kadar çok entegre olursa demokrasi o kadar çok kök salacaktı ve Rusya, Batı'nın demokrasi normlarını yakalayacaktı. 1994 yılında Dışişleri Bakanlığı müşteşarlığına atanan Strobe Talbott ve çevresindeki geniş bir diplomat kadrosu Rusya'nın piyasa ekonomisine geçmesi için seferber oldu. Buradaki esas hedef, Rusya'ya bir daha komünizmin geri gelmemesiydi.

Aynı mantıkla Başkan Clinton Çin'in de uluslararası ekonomik sistemin içine çekilmesini istiyordu. Bu yaklaşım 1994 yılında yayımlanan Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin ana fikrine yansıdı:

> "Ulusal Güvenlik Stratejisi, liberal demokratik toplumların yaygınlaşması üzerine kurulacaktır. Bu stratejinin ana hedefleri şunlardır: Güvenliğimizi güçlü savunma yeteneğimizle geliştirmek, güvenlik konusunda işbirliğini arttırmak, dış pazarları açmak, ekonomik büyümeyi tetiklemek ve uluslararası demokrasi pazarlamasını yapmaktır."

Peki, Clinton'ın vizyonunda küreselleşme yeni bir ideoloji, alternatif bir doktrin miydi? Başkan Carter'ın Ulusal Güvenlik danışmanı, tanınmış stratejist Zbigniew Brzezinski'ye bakılırsa:

> "Küreselleşme Amerikan siyasi ve iş dünyası elitlerinin gayri resmi ideolojisi oldu. Amerika'nın dünyadaki rolünü tanımlayan ve faydaları Amerika ile özdeşleştirilen bir ideoloji. Başkan Clinton küreselleşmenin kaçınılmazlığı ve sosyal çekiciliği konusunda ısrarlı. İnsanlığın bu global sürece doğru büyük yürüyüşünde Amerika'nın lider olması gerektiğini hiç usanmadan her yerde anlattı. Globalleşmenin rüzgâr ve su gibi doğa güçlerinin ekonomik muadili olduğunun görmezlikten gelinemeyeceğini ve aramızdan ayrılmayacağını ilan etti."[25]

Başkan Clinton güvenlik endişelerinin ön plana çıktığı 90'ların sonunda her türlü tehdide karşı panzehirin küreselleşmede olduğunu vurgulamaya devam ediyordu. 1999 yılında San Francisco'da yaptığı bir konuşmada şöyle demişti:

> "Bugün, küreselleşmenin mantığını benimsemek zorundayız. Ekonomik gücümüzden şehirlerin güvenliğine, halkımızın sağlığına kadar her şeyin sadece sınırlarımız içindeki olaylara değil, dünyanın öbür ucunda olanlara da bağlı olduğunu anlamalıyız."

Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın Kuzeydoğu Asya politikasının başmimarlarından, uluslararası ilişkilere liberal açıdan bakan, Harvard Üniversitesi Kennedy School of Government'ın dekanı Joseph S. Nye'nin *Amerikan Gücünün Paradoksu* (The Paradox of American Power) adlı kitabında ayrıntılarını anlattığı fikirlerdi bunlar. Nye'nin kitabı, 11 Eylül sonrasında yayımlandı. 11 Eylül öncesinin sakin ortamında yazdığı kitabında Joseph Nye epey iyimserdi:

> "Soğuk Savaş sona erdikten sonra ABD yakın tarihte görülmemiş bir güce erişti. Buna küreselleşme yardım etmiş olabilir. Ama bu durum bütün bir asır boyunca sürmeyecek."

Nye, ABD'nin dünyadaki yeni rolünü şu sözlerle tanımlıyordu:

> "Küreselleşme bugün Amerika'nın gücünü destekliyor. Zamanla bu gücü köstekleyebilir de. Küreselleşme teknolojinin ve siyasetin çocuğudur. ABD globalleşmenin her boyutunda merkezi bir rol oynamaktadır."[26]

Görüldüğü gibi Clinton'ın ekonomi ve savunma stratejileri hep küreselleşme üzerine odaklandı. Clinton'a göre ABD küresel düzenin lideri olmalıydı.

Jeopolitikten Jeoekonomiye

Clinton ekibi için ekonomi, dış politika stratejisinin en önemli hedefi oldu. Globalleşme ile piyasaların entegrasyonunu sağlamak yeni dönemin ulusal güvenlik stratejisinin merkezine oturdu. Yani McDonald's'ın Moskova'nın göbeğine yerleşmesi stratejik bir karardı.

Clinton'ın ilk döneminin Dışişleri Bakanı Warren Christopher ABD'nin yeni dış politika ve güvenlik stratejisini açıklarken ekonomi ile güvenlik arasındaki göbek bağını Senato'da yaptığı konuşmayla ortaya koydu:

> "Amerikan dış politika hedeflerinde 'ekonomide güvenlik' birinci öncelik olmak zorunda. Soğuk Savaş döneminde harcadığımız kaynağı ve emeği şimdi 'ekonomik güvenliğimizi' sağlamak için harekete geçirmeliyiz."[27]

"Ekonomik güvenlik!" Clinton ekibinin geliştirdiği bir kavram bu. 90'ların başındaki iyimser ortamda güvenlik ile ekonomiyi çiftleştirmek pek cazip geliyordu. Amerikalı stratejist Edward Luttwak güvenlik-ekonomi ilişkisini renkli bir formülle ifade etmişti:

> "Jeoekonomide sermaye askeri güçtür. Piyasaların nüfuz etme yeteneği de üslerin ve garnizonların karşılığıdır. Nükleer silahların muadili ise sanayileşme veya yatırım politikalarıdır."[28]

90'larda Amerika'daki hâkim görüşe göre bundan böyle Amerika'nın liderliğini ekonomik-teknolojik hamleler belirleyecekti. Ekonomide dinamizmi ise ileri teknolojiyi kullanan sanayi sağlayacaktı. Gerisi ise fasa fiso idi. Küreselleşme piyasaların entgerasyonunu sağlayacak ve bu süreç demokratikleşmeyi hızlandıracaktı. Yani Soğuk Savaş sonrasında altüst olan jeopolitiğin yerini jeoekonomi alıyordu.

Ekonomi sanki siyasetin ve ideolojinin önüne geçmekteydi. Soğuk Savaş sonrasının jeoekonomi hedeflerini hayata geçirmek için Clinton yönetimi atağa kalktı. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin yanı sıra bir de Ulusal Ekonomik Konseyi[29] kuruldu. Bu yeni kurum Amerika'nın ulusal ihracat stratejisine katkıda bulunmak için ABD Başkanı'na bilgi verecekti. Ve en önemlisi, Amerika'nın teknolojik liderliğinin sürmesi için gereken faaliyeti gösterecekti. 1993 yılında Clinton yönetimi Ulusal Bilim ve Teknoloji Konseyi'ni[30] hayata geçirdi.

Jeoekonomi de jeopolitiğin babadan kalma yöntemleriyle yürütülüyordu. Bu, başta "güçlü istihbarat" demekti. Başkan Clinton, jeoekonominin bu altın kuralını anlatırken şirketlerin, yeni ekonomik savaştaki rollerini "Ulusal Güvenlik Stratejisi: Genişleme ve Bağlanma" adı altında yayımlanan bir raporda açıkladı:

> "İstihbarat servisleri Amerika'nın ekonomik genişleme stratejilerine hizmet veriyor. Bu görevi yerine getirirken Amerikan şirketleriyle işbirliği halindeler."[31]

Soğuk Savaş sonrasında CIA'nın iz sürdüğü dosyaların yüzde 40'ının ekonomik içerikli olduğu da gözden kaçmamalı!

Jeoekonomi büyük Amerikan şirketlerine yeni roller, yeni kimlikler ve sorumluluklar yükledi. Amerikan şirketleri Soğuk Savaş yıllarında da siyaseti ve dış politikayı etkileme gücüne sahipti. Bir kısmı, Soğuk Savaş yıllarında Güney Amerika'daki darbeleri desteklememiş miydi? 90'lar dünyasında senaryo değişti. Şirketler yeni bir senaryoya göre yeni roller üstlenmeye başladı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte darbelerin piyasası ortadan kalkmıştı. Bunun yerini demokrasi pazarlaması

alıyordu. Bu dönemde sivil toplum örgütleri uluslararası ilişkilerin yeni aktörleri olurken, iş dünyası da iş ilişkilerinde şeffaflık, etik ve iyi yönetişim[32] kavramlarını ortaya attı. Daha ne "Enron" skandalı ne de belirtileri vardı ortada. Hatta Enron 90'ların jeoekonomi stratejilerinin prestijli oyuncularından biri sayılıyordu.

Yeni teknolojilerin patladığı, iletişim devriminin sınırlar ötesi etkisinin hissedildiği bir jeoekonomi denkleminde gücü, dünya ölçeğindeki şirketler temsil etmeye başladı. Jeoekonominin merceğinden bakınca sahnede dev şirketler, dev şirketler arasında görkemli evlilikler, dev şirketlerin dünya piyasalarındaki meydan muharabeleri görülüyordu. Microsoft, McDonald's, Nike gibileri jeoekonominin süper markaları ve güçleri statüsüne ulaştılar. Süper ekonomik aktörlerdi onlar.

Bu arada medya dünyasındaki görkemli evlilikler –America Online (AOL) ile Time Warner, Viacom Paramount ile CBS gibi– ve hızla büyüyen Murdoch's News Corporation gibi medya devleri, enformasyon çağında enformasyonun metabolizmasını etkileyecek boyutlara ve güce ulaştı. Amerika'nın önde gelen iletişim uzmanlarından Ben H. Bagdikian'a göre;

> "Televizyon kanallarından film stüdyolarına kadar geniş spektrumlu etki alanına sahip olan dev medya şirketleri tarihte hiçbir diktatöre nasip olmamış bir iletişim gücünü ele geçirdiler."[33]

Bu bir rastlantı değil. Jeoekonominin kurmayları, yeni dünyada etkili olmak için habere, bilgiye, enformasyona hâkim olmak gerektiğini anlamakta zorlanmadılar.

1990'lar... Bu dönemde ortalığı cingöz ve açıkgöz iktisatçılar kapladı. ABD Hazine Bakanlığı'na yatırım bankası Goldman Sachs'den transfer edilen karizmatik Robert E. Rubin geldi. Rubin'in yardımcısı ise 2006 yılında küstahlığından dolayı Harvard Üniversitesi rektörlüğünden istifaya zorlanan Larry Summers idi. Ve çevrede bir sürü genç, bitirim, cin gibi iktisatçı dolaşmaya başladı. Bu grubun ortak özelliği burunlarından kıl aldırmamalarıydı. Her şeyi bildiklerini sanıyorlardı. Egoları şi-

şikti. Onlara göre sadece tarih değil, siyaset de bitmişti; ortada bir tek piyasalar kalmıştı. Bu ekibin uzantıları Rusya'da özelleştirme adı altında tarihin en büyük yağmasına yol açan programın tasarımını yaptılar.

Bu cin iktisatçılar, 2. Dünya Savaşı sonrasında dünyayı yeniden yapılandıran siyasetçi ve ekonomistlerden çok farklıydılar. İkinci Dünya Savaşı sonrasının iktisatçı kadroları kurumları geliştirmeye çalışıyordu. Bu grup ise liberal ekonomik programların sihirli değnekle her sorunu çözeceğine inanmıştı. Dünkü ekonomistler kurumlara önem veriyorlardı. 90'lı yılların iktisatçıları ise sloganlara yapışmışlardı. Bu ekip IMF ve Dünya Bankası üzerinde etkiliydi. Aslında bu gruba köktenci iktisatçı demek de mümkündü.

Küreselleşme... Amerikan usulü, Amerika'nın çizdiği rotada ve Amerikan çıkarlarını gözetecek biçimde küreselleşme. Ekonominin köktencilerinin gündeminde hayatı, beklentileri, umutları, acılarıyla "insan" yoktu. Clinton'ın ekonomi danışmanı (1993-1997) ve Dünya Bankası Başkan Yardımcısı (1997-1999) Joseph E. Stiglitz dünya ekonomisindeki dengesizliğe adeta isyan ediyordu:

> "Bu nasıl bir dünyadır ki yoksul ülkeler zenginleri sübvanse etmekte? Bu nasıl bir ticari felsefedir ki Amerikan ihraç ürünlerine pazar sağladıkları sürece yoksul ülkelerin kalkınması olumlu karşılanmakta?"[34]

Clinton'ın Dış Politikası Layt mı?

90'ların başı, Clinton'ın ilk başkanlık dönemi. ABD'nin dış politikası "sınırlı çok taraflılık" esasına göre şekillendi. Dönemin Dışişleri Bakanı Warren Christopher, ABD yönetiminin dış dünyayla işbirliği hedefini şu sözlerle ifade etmekteydi:

> "ABD, hedeflerinin büyük bölümünü başka ülkelerin işbirliği olmadan gerçekleştiremez."[35]

Tanınmış tarihçi Arthur M. Schlesinger Jr., Clinton'ın siyasi çizgisini değerlendirdiğinde şu sonuca varmıştı:

> "Clinton'a göre geleceğin anahtarı, Wilson ve Franklin Roosevelt ruhuyla uluslararası kurumlar kurarak çok taraflı diplomasiyle ortak hareket etmektir. Baba Bush 2. Dünya Savaşı kuşağına ait ise Clinton da 68 kuşağını temsil ediyor. 60'ların bütün gerilimlerine aşina. Amerikan tarihine dış politika başarılarıyla değil, ülke içinde yaptığı reformlarla geçmek istiyor."

Yani, Clinton'ın büyük bir dış politika hedefi yoktu. Clinton Amerika'nın demokratik ideallerini anlatmakla yetiniyor, Amerikan toplumunun duyarlı olduğu "ulusal yücelik"in[36] ön plana çıktığı bir dünyadan söz ediyordu. Çizdiği tablo Alman filozof Kant'ın "daimi barış" kavramını çağrıştırıyordu. Bu gerçek miydi? Gerçek ise sürdürülebilir miydi?[37]

Clinton, ekonomik performansın sağladığı özgüvenle Kyoto Protokolü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi[38] gibi uluslararası taahhütlere girdi. Her ABD Başkanı gibi arada bir tek taraflı dış politika refleksleri depreşse de bunları çok taraflılık makyajıyla kapatmayı becerdi; başkanlığının son haftalarında Uluslararası Ceza Mahkemesi Antlaşması'nı imzalaması gibi. Bunun Senato'dan geçmeyeceğini herkesten iyi Clinton biliyordu!

Peki, Cumhuriyetçilerin iddia ettiği gibi Clinton döneminde Amerikan dış politikası pısırıklaştı mı? George W. Bush'un 11 Eylül'den sonra dış politikasına yön veren yeni muhafazakârlar 90'larda Amerika'nın global bir strateji oluşturamadığı ve köşeye sıkıştığı, elindeki muazzam askeri üstünlüğü kullanamadığı görüşünde. Bir kısım Cumhuriyetçi siyasetçi ise Clinton'ın Amerika'yı değerlerinden kopardığı ve bunun dış politika kararlarını etkilediği kanaatindeydi. Yani ılımlısından aşırısına kadar sağ, Clinton'a ateş püskürüyordu. Hazırladığı "Amerika ile Kontrat" projesiyle 1994 yılında Cumhuriyetçilerin ara seçimlerdeki başarısında etkili olan "sağ kanadın en sağındaki" Newt Gingrich'in, Başkan Bill Clinton'ı "Normal Amerika'nın düşmanı" ilan etmesi gibi.[39] Beyaz Saray stajyeri

Monica Lewinsky ile ilişkiler vs... 2000'li yıllarda bile hâlâ hafızadalarda kalmış kareler bunlar. Gerçekten de 90'lar Amerika'nın Lale Devri miydi? 90'lar Amerikası ne kadar vur patlasın çal oynasın dönemiydi? Safahate dalan Amerika, süper güç olma bilincinden uzaklaşıyor muydu?

Aslında Cumhuriyetçilerin azgın muhalefeti karşısında Clinton özellikle ikinci döneminde yani 1996 seçimlerini kazandıktan sonra dış politika söylemini değiştirdi. 1994 yılındaki ara seçimlerde Kongre'de çoğunluğu sağlayan Cumhuriyetçilerle belli bir uzlaşı arayışına girmek zorunda kaldı. Siyasi gücünü arttıran Cumhuriyetçilerin baskısından paçayı kurtarmak mümkün değildi. Clinton dış politikada sürekli zikzaklar çiziyordu.

ABD Başkanı Clinton bir yönüyle dünya liderleriyle istişare eden liderdi. Örneğin 1997'de Kyoto Antlaşması'nın altına imza atmıştı. Çok taraflı dış politika refleksleri veriyordu. Amerika'nın Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan sorunları tek başına çözemeyeceği mesajını verdiğinde siyasi kariyerini Clinton'a saldırmak üzerine kurmuş olan Cumhuriyetçi Newt Gingrich'in saldırısına uğradı:

> "Clinton'ın çok taraflılık fantezisi, ABD'yi Birleşmiş Milletler'in vesayeti altına sokuyor."

Öte yandan çok taraflı dış politika söylemine rağmen Clinton 1998 yılında Irak'ı bombalamaya karar verdiğinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayını almadı. Yani bildiğini okudu!

Clinton'a Irak Ültimatomu

Clinton'ın başkanlık döneminde Cumhuriyetçi yapının içi içine sığmıyordu. ABD'nin büyük bir askeri gücü vardı. Bu güç kullanılmalıydı. Cumhuriyetçi muhalefet ikinci döneminde Clinton'ı iyice sıkıştırmaya başladı. Öncelikle Irak konusunda Beyaz Saray'a baskılar arttı. Ve 1998 yılına gelindiğinde de zar-

lar atıldı. 26 Ocak 1998'de ilerde adından çok söz edilecek Yeni Amerikan Yüzyılı İçin Proje[40] adlı düşünce kuruluşunun üyeleri Başkan Bill Clinton'a gönderdikleri mektupta Irak'ta rejim değişikliği için ABD'nin harekete geçmesini istediler.[41] Çoğunluğu yeni muhafazakârlardan oluşan bu grubun Irak takıntısı vardı. Aralarında bazı geleneksel muhafazakârlar da bulunuyordu. İmza sahiplerine göre, Irak'ta rejim değişikliği Amerika'nın dış politika hedefi olmalıydı. Bu hedefi Amerika'nın varoluş meselesi olarak sundular: "Bugünkü zaaf ve akıntıya kapılmışlıkta ısrar edersek çıkarlarımızı ve geleceğimizi riske atarız." Mektubun altına imza atanlar isteklerinin yerine gelmesi halinde Clinton'a destek vereceklerini belirtmeyi de ihmal etmediler. Bu grup taleplerinde ısrarlıydı. Yaklaşımları radikaldi. "21. yüzyılın ilk yarısında dünyanın güvenliği Amerika'nın Irak tehdidi karşısında ne kadar kararlı davranacağına bağlı" diyorlardı. Yani Irak'ın işgali 11 Eylül'den çok önce şekillendi ve Clinton'ın önüne getirildi.

Başkan Bill Clinton'a gönderilen ültimatom tonundaki mektubun içeriği kadar imza sahiplerinin kimler olduğu da önemli. Bu imzaların sahipleri 11 Eylül sonrasında sırım sırım siyaset sahnesinde başrollere çıktılar. Amerika'nın Irak'ı işgalinde etkili rol oynadılar. Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz gibi. Bu gruba yeni muhafazakârların önde gelen ideologları William Kristol ve Robert Kagan da dahildi. Başkan Ford'dan George W. Bush'a kadar bütün Cumhuriyetçi yönetimlerde kilit noktalarda bulunan ve Hulliburgton şirketinin yönetim kurulu başkanı sıfatıyla petrol lobisinin güçlü adamı Dick Cheney de işin içindeydi. Clinton döneminde bir süre CIA Başkanlığı yapan R. James Woolsey de bu koalisyonun içinde yer aldı.

Clinton'a gönderilen mektubun sahipleri ve Irak'a müdahale için bastıran Iraklı muhalifler paçaları sıvamışlardı. Washington'da muhalefet artık Irak'a odaklanmıştı. Iraklı muhaliflerin amacı, Irak'a Özgürlük Yasası'nın[42] fazla zaman kaybetmeden çıkmasını sağlamaktı. Bu gözü kara, etkili koalisyonun çabası sonucu, Kasım 1998'de ABD Temsilciler Meclisi 38'e karşı 360 oyla Irak'a Özgürlük Yasası'nı kabul etti. Daha sonra bu yasa Senato'dan da oybirliğiyle geçti. Yani Demokratların da

büyük çapta desteğini aldı. Böylece "Irak'ta rejim değişikliği" Amerikan dış politikasının resmi hedefi oldu.

Soğuk Savaş sonrası tek taraflı Amerikan dış politikasının tipik bir örneği olan bu yasanın gereklerini yerine getirmekten başka seçenek kalmamıştı. Başkan Clinton Birleşmiş Milletler denetçilerinin Irak'tan ayrılmasını istiyor ve Amerikan uçaklarının dört gün boyunca Irak'ı bombaladığı Çöl Tilkisi operasyonunu başlatıyordu. 1998'den itibaren Demokratından Cumhuriyetçisine kadar Amerikan siyasi sınıfı Mezopotamya'ya odaklanıyordu. Müthiş bir trafik, lobicilik, çalışma, hazırlanan raporlar vs.

Gel zaman git zaman, 1998'de Clinton'a gönderilen ünlü mektubun içeriği ve üslubu George W. Bush'un Irak politikasının ana fikrini oluşturdu. Yani mektuptaki önerileri hayata geçirecek ideal uygulayıcı bulunmuştu. Mektupta imzası bulunan 18 kişiden 10'u Bush yönetiminde etkili pozisyonlara geldi. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve yardımcısı Paul Wolfowitz'in yanı sıra Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Armitage, silahsızlanmadan sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı John Bolton, Beyaz Saray'ın Saddam Hüseyin'in muhalifleriyle irtibatını sağlayan Zalmay Halilzad gibi...

Başkan Clinton döneminde bazı Demokratların desteğiyle şekillenen Yeni Irak Perspektifi'nin Amerikan bürokrasisi tarafından coşkuyla karşılandığı söylenemez. Özellikle de ABD Dışişleri Bakanlığı bu konuda temkinliydi. Kaşlar çatıldı. Ama ortada henüz 11 Eylül koşulları ve histerisi yoktu. Irak'a karşı bir askeri operasyona sıcak bakmayanlar, müdahalenin askeri yönden makul olup olmadığının iyi araştırılması gerektiğini savunuyor ve Amerika'nın müttefiklerince kabul edilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Ancak çok taraflı dış politika yaklaşımlarının giderek demode sayıldığı bir dönemdi bu. 90'ların sonuna doğru ABD'de dünya sorunlarına Soğuk Savaş döneminden kalan ittifakların ve uluslararası kuruluşların penceresinden bakanların etkileri azalmaya başlamıştı.

Soğuk Savaş sonrasında Amerika dünyanın tek süper gücü olduğuna göre gün tek taraflılığın ve başına buyrukluğun günüydü. Aslına bakılırsa Başkan Clinton da bu düşünceye çok uzak değildi. Ama ortalığı velveleye vermeden gemisini yürü-

tüyordu. "Gerektiğinde tek taraflı davranırız" diyordu. Zaten Demokrat yönetimin tek taraflılık anlayışını en veciz şekilde Clinton'ın Dışişleri Bakanı Madeleine Albright ifade etmemiş miydi? "Amerika vazgeçilemez güçtür!"[43] Vazgeçilemez güç tek kutuplu dünyada Amerika'nın mutlak hâkimiyetinin ilanı demek değil miydi? Bu gerçeği anlamak zor olmasa da 90'ların pembe hayallerle süslü belirsizlik ortamında sanki vazgeçilemez gücün zaruretine tapınıyordu insanlar. Tek üretebildikleri düşünce ve siyaset, güç kullanmaktı.

Vazgeçilemez güç, süper güç ya da Fransa Dışişleri eski bakanlarından Hubert Védrine'nin dediği gibi "hiper güç". Clinton döneminde savaş sözcüğü kullanılmadı ama ABD uçakları değişik misyon tanımlarıyla dünyanın çeşitli bölgelerinde operasyonlara katıldı; 90'larda Irak sık sık bombalandı. Ortada Soğuk Savaş'ın tehditleri görünmüyordu ama Amerikan askeri stratejisi, küçük bölgesel çatışmalarda askeri üstünlüğünün şovunu yapıyordu. Bu müdahalelerin adı "insani amaçlı operasyonlar" oldu. Somali, Bosna, Kosova, Haiti. Amerika 90'larda keşfettiği yüksek teknolojiye dayalı askeri üstünlüğünü yeni Vietnamlara meydan vermeden kullanmak istiyordu. Bu gücün en kolay sergilenebileceği yerler de Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan iç savaşlardı. Balkanlar'da olduğu gibi.

Kırk dört yıl süren Soğuk Savaş (1945-1989) döneminde Amerikan ordusu altı büyük askeri müdahale gerçekleştirmişti. Soğuk Savaş sonrasından Irak işgaline kadar geçen sürede (1989-2003) Pentagon'un giriştiği değişik amaçlı ve kapsamlı müdahalelerin sayısı yaklaşık elliyi buldu.

Peki, Amerikan birliklerinin zayiat vermediği, çok pahalıya mal olmayan ama Amerikan askeri üstünlüğünü ortaya koyan bu müdahaleler toplum tarafından nasıl algılanıyordu? Amerika'nın ulusal çıkarları söz konusu olmadığı sürece halk, insani yardım amaçlı operasyonlara sıcak değildi. İnsani yardımı iç politikada pazarlamak da mümkün olamıyordu zaten. Başkan George W. Bush'un danışmanları toplumun verdiği bu mesajı çok iyi kavramış olacaklar ki Irak müdahalesinin kurgusunu kitle imha silahları korkusu üzerine inşa etmeye kalkıştılar. Chicago Council on Foreign Relations ve Gallup'un 1995 yılının ortalarında yaptı-

ğı bir kamuoyu araştırmasında, 1990'da Amerika'nın müttefiklerini savunması çok önemlidir diyenlerin sayısı yüzde 61'den yüzde 41'e düşmüştü. Amerikan toplumu ne insan hakları promosyonuna sıcak bakıyordu ne de gelişmekte olan ülkelere yardım programına. Buna rağmen Clinton dönemindeki askeri müdahalelere karşı toplumda bir muhalefet oluşmadı. Clinton'da şeytan tüyü mü vardı, yoksa yavaş yavaş Vietnam sendromunun sonu mu geliyordu? Bu sorunun yanıtını verebilecek en yetkili kişilerden birisi olan, Vietnam Savaşı sırasındaki ABD Savunma Bakanı (1961-1968) McNamara teşhisini koydu: "Clinton'ın seçilmesiyle Vietnam dönemi sona erdi."[44] Vietnam dönemi bittiyse askeri müdahaleleri topluma pazarlamak daha mı kolaylaşmıştı yoksa Amerikan toplumu, ufak tefek müdahalelerle askeri üstünlüğünün sağlamasını mı yapmak istiyordu?

Mikro-Militarizm Gösterisi

Toplumsal tarih alanındaki çalışmalarıyla tanınan Fransız araştırmacı Emmanuel Todd, Amerikan ordusunun 90'lardan itibaren artan küçük ölçekli saldırılarını *"teatral mikro militarizm"* diye tanımlamakta. Todd'a göre Clinton döneminde başlayan bu gösteriler George W. Bush zamanında Afganistan ve Irak'ta devam etti:

> "ABD dünyadaki büyük güçleri kontrol edemiyor. Endüstride Japonya ve Avrupa'ya yaslanıyor. Sovyet İmparatorluğu çöktükten sonra 'şer ekseni' gibi çarpıcı isimler altında bir sürü çelimsiz ülkeye imparatorluk taslamaya çalışıyor. Savunmasız ülkelere karşı ambargo koyuyor. Esamesi okunmayan orduları bombalıyor."[45]

Emmanuel Todd, 11 Eylül'den sonra yazdığı kitapta Amerikan İmparatorluğu'nun inişe geçtiğini iddia etmişti. Bu kitabın yayımlanmasından üç yıl sonra kendisiyle görüştüm. "Kitabı bugün yazsanız neler eklerdiniz" diye sordum. "Şu meşhur yeni muhafazakârlar ateşle oynuyorlar" yanıtını verdi. 2005 yılının

Ocak ayı idi. Yoksa ateş bacayı sarmış mıydı? Todd'un görüşleri şöyleydi:

> "ABD yönetimleri mikro militarizmi, Amerikan halkına geçici fakat rasyonel bir çözüm gibi sunmaya çalışıyor. Ancak mikro militarizm artık ayaklarına dolanıyor. Şimdi de dünyadaki gelişmeleri yeni bir mantıkla izah etme çabasındalar. Bu esasında mantık değil, savaşın ideolojik çılgınlığı. Eski Avrupa bu çılgınlığı çok yakından tanıyor. Nedir bu çılgınlık? 'Akılcı yol budur, çıkarımız buradadır' diye savaşa girilir. Bir kere savaş başladı mı hedef kaybolur. Her şey savrulur. Tek hedef kalır ortada. O da savaşmak ve sadece savaşmaktır. Amerika, jeopolitik şartların akılcı yönünü giderek savaşa ve savaş patolojisine kaydırıyor. Savaş realiteden kaçıştır. Hem de kötülüğün öğretisidir!"[46]

90'lar Amerikan militarizminin irili ufaklı operasyonlarla kendisini ispat ettiği ve bu operasyonların saksofon çalan, güler yüzlü "cool" Başkan Clinton tarafından dünyaya pazarlandığı yıllardı. Clinton geniş açıyla dünyaya bakmakla beraber Soğuk Savaş sonrasını nasıl okuduğuna dair hiçbir zaman çok net mesajlar vermedi. Biyografisinde belirttiği gibi Amerikan dış politikasına yön veren doktrininin ana fikrini "Ekonomik istikrar ve güvence, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkacak yeni müdahaleler için silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması ve dünyada demokratik değerlerin yerleşmesine destek vermek" diye izah etti.

Üç noktaya sığdırılmış bu vizyonun Soğuk Savaş sonrasının sorunlarına kapsamlı bir yaklaşım getirdiği söylenemez. Başkan Clinton'ın sekiz yıllık başkanlık döneminden sonra görevi George W. Bush'a teslim ederken ileriye dönük düşünceleri şöyleydi:

> "Görevi devir teslim buluşması için Başkan George W. Bush Oval Ofis'e geldi. Sekiz yıl önce görevi teslim almak için ben de babasına gitmiştim. Seçim kampanyası hakkında konuştuk. Beyaz Saray'ın nasıl çalıştığından ve ulusal güvenlik konularından söz ettik. Cumhuriyetçi Parti'den deneyimli bir ekip topluyordu ve en önemli güvenlik meselesinin Ulusal Füze Savunma Sistemi ve Irak olduğunu düşünüyordu. Ben de ona karşılaşacağı temel

> güvenlik sorunlarını önem sırasına göre anlattım: Usame bin Ladin ve El Kaide, Ortadoğu'da barışın sağlanamamış olması, nükleer güce ulaşmış Hindistan ve Pakistan arasındaki husumet, Pakistan'ın El Kaide ve Taliban'la olan bağları, Kuzey Kore ve Irak. Benim en büyük düş kırıklığım Bin Ladin'i ele geçirememekti. Ortadoğu'da bir anlaşma olasılığının hâlâ var olduğunu söyledim. Anlattıklarımı bir şey söylemeden dinledi. Sonra konuyu benim işimi nasıl yaptığıma getirdi."

Satır araları okunduğunda bu sözler, "Başkan Bush konuşmayı havadan sudan konulara getirdi ve söylediklerimden pek bir şey anlamadı" demekti. İlginç olan Clinton'ın sekiz yıllık tecrübesi sonunda güvenlik açısından El Kaide'yi birinci, Irak'ı da en son sıraya yerleştirmesiydi!

Clinton'ın muhalifleri, Cumhuriyetçiler ve geniş anlamda Amerikan sağı Clinton'ı pısırık buluyordu. Bu dönemde Amerika Balkanlar'a, Somali'ye, Haiti'ye müdahale ettiyse de Clinton daha çok savaş isteyen kadroların gözüne giremedi. Hele de yeni muhafazakârları kahreden bir tabloydu bu. Yeni sağ Amerika'nın muazzam askeri gücünün heba olduğu, işlevsiz kaldığı kanaatindeydi. Bu grubun popüler ideologlarından Robert Kagan sözünü esirgemedi:

> "Haiti, Somali ve diğer bölgelerde ABD nereye müdahale etse Clinton ve ekibinin ancak yarı emperyalist olabilecek kadar cesareti vardı. İşler ne zaman biraz zora girse çıkış stratejisi aramaya başlarlardı."[47]

Amerikan sağının Clinton'la hiçbir zaman yıldızı barışmadı. Yeni muhafazakârlara göre Clinton yarım gönüllü emperyalistti. Dış politikada yeterince "taş fırın" değildi. Clinton yaşam tarzıyla, çapkınlıklarıyla, kadın haklarını savunan eşi Hillary ile Amerikan sağını çileden çıkartıyordu. Yale, Georgetown üniversitelerinde okuduktan sonra prestijli Rhodes bursuyla bir yıl için İngiltere'de Oxford Üniversitesi'ne gitmiş, Avrupa kültürüyle buluşmuştu. Washington kliklerine pek aşina değildi, ailesi hem yoksul hem Güneyliydi. Amerikan normlarında taşralıydı.

90'lı yıllarda karşılaştığım Cumhuriyetçilerin hemen hemen hepsinde derin bir Hillary düşmanlığı sezmiştim. Nedense Clinton konusu açıldığında ilk cümleden sonra konu Hillary Clinton'a gelip dayanıyordu. "Başkan Clinton neyse de, o kadın yok mu!" Abartılı "maço" tepki! En aşırı tepki kadınlardan geliyordu.

2000 seçimlerinden kısa bir süre önce New York Üniversitesi Stern Business School'un muhafazakâr çizgideki bazı öğretim üyelerine Clinton'ı neden eleştirdiklerini sorduğumda "Yalan söyledi. Monica konusunda yalan söyledi. Bir eli *İncil*'in üstündeyken yalan söyledi. Amerika yalancıları bağışlamaz. Burası ne Avrupa ne de Ortadoğu. Clinton 'Mitterrand'laşmak istiyorsa Fransa'da siyaset yapsın. Amerika'da siyaset etiktir. Clinton, Monica olayında halkına yalan söylediği için istifa etmeli. Çünkü halk artık Başkan'a güvenmiyor" yanıtını almıştım.

Clinton döneminin son yılları. 90'ların sonunda Amerika, Monica yalanı ve ahlakçılık tartışmalarıyla çalkalanıyor. Muhafazakârlar Monica Lewinsky olayını devlet meselesi haline getirmeyi başarıyor. Böylece mesele Monicagateleşiyor!

Ve pembe dizinin en heyecanlı anı gelip çatıyor. Söz konusu olan Amerikan ailesinin aklanması ve ahlak anlayışının kutsanması... Her Amerikalının kendi vicdanındaki sorgu hâkimi görevinin başında. Clinton, yüzündeki mahcup masum çocuk ifadesiyle çıkıp halkından özür diliyor. First Lady Hillary Clinton, Monica krizini, Clinton&Clinton Inc.'ın genel müdürü gibi yüksek dozda bir soğukkanlılıkla yönetiyor. First Lady Hillary Clinton, Monica meselesini Amerikan halkıyla paylaşmak üzere çıktığı televizyon programında, iyi çalışılmış bir soğukkanlılıkla siyaseti özel hayattan ayrıştırmaya çalışıyor. Başarılı da oluyor!

Zaman geçiyor, 2003 yılında, kitle imha silahı yalanıyla Amerika ve dünya, sonucu belli olmayan bir savaşa sürükleniyor. Savaşın adı teröre karşı global savaş. Bu yalanı, "ahlakçı" Cumhuriyetçiler de yiyip sindiriyor, bir bölüm Demokrat da... Hem de yalan söyleyen George W. Bush'a ülkenin geleceğini ikinci kez teslim ederek!

3.
Yeni Yüzyıla Büyük Hazırlık

Soğuk Savaş sonrasının yeni gerçeklerini kucaklarında bulan Demokratlar iktidarda kaldıkları 90'lı yıllarda dünyanın değişen dengelerine küreselleşme ve ekonomi merceğinden baktılar. Bu dönemde Amerikan solu diye tanımlanan liberallerin entelektüel dünyasından yeni dünya düzenine ilişkin çarpıcı, ses getiren fikirler üremedi. Zaten 1994'te Temsilciler Meclisi ve Senato'da çoğunluğun Cumhuriyetçilere geçmesinden sonra Demokratlar bütün enerjisini Cumhuriyetçilerin saldırılarına karşı savunma politikaları üretmek için harcadı.

Amerikan sağına gelince; çoğunluğu Cumhuriyetçi Parti'yle özdeşleşen bu kesim, Soğuk Savaş sonrasında hareketlenmişti. Muhafazakârlar, Soğuk Savaş'ın bitişini ilk etapta Batı değerlerinin özellikle de Amerikan değerlerinin zaferi olarak topluma sundu. Zafer ilanı Amerikan değerlerinin yeniden yüceltilmesi demekti. Amerikalı, göğsünü gere gere Amerikan ailesiyle, kovboy kültürüyle, kilise müdavimliğiyle övünüyordu; Amerikan değerlerine dönüşün keyfini çatıyordu. Globalleşme denen ve ortalama Amerikalıya son derece soyut gelen bu yeni dünya haline karşı muhafazakâr değerlerin can simidine sarılıyordu.

Şüphesiz ki Amerikan sağı, homojen bir grup değil. Amerika'da "sağ", iç ve dış politikada, sosyal konularda, iş dünyasıyla ilişkilerinde aralarında derin görüş ayrılıkları olan kesimlerden oluşmakta. Bunlar konjonktüre göre sağ kesimde yüksek voltajlı sinerji yaratmak için belli ittifaklar kuruyorlar. Konjonktür değiştiğinde bu ittifaklar kolaylıkla dağılabiliyor.

Soğuk Savaş sırasında bu karmaşık yapının bütün unsurları komünizm tehlikesine karşı bir kutsal ittifak kurmuştu. Soğuk Savaş sonrasında bu ittifak sarsılmaya başladı. Günümüzde artık her kesim kendi okumasına göre bir 21. yüzyıl vizyonunu ve jeopolitiğini Amerikan halkına ve yönetim kadrolarına satma çabasında.

Soğuk Savaş bitti. Tek kutuplu dünyada Amerika'nın yeni rolü nedir? Bu soru, Amerika nasıl bir yer olacak sorusunu gündeme getirdi. Muhafazakâr Amerikalılara göre pazar ekonomisinin gücü ve ABD'nin askeri üstünlüğüyle komünizmin sonu gelmişti ama bu başarı Soğuk Savaş sonrasının sorunlarını yönetmeye yeterli değildi. Muhafazakârlar, kısaca Amerikan sağı, "ideolojisiz olmaz" diyordu. Siyasetbilimci Corey Robin muhafazakârların ideoloji özlemini şöyle tanımlıyordu:

> "Soğuk Savaş sonrasında muhafazakârlar özellikle de yeni muhafazakârlar ideolojik boşluk içine düşen sağ adına endişelenmeye başladılar. Yeni muhafazakârların fikir babası sayılan Irving Kristol endişesini dile getirirken 'muhafazakârlık o kadar çok iş dünyasının kültürü ve düşünce biçiminin etkisi altında kaldı ki siyasette hayal gücünü yitirdi' diye hayıflanıyor. Amerika'da muhafazakâr kesimin etkili ideologlarından William F. Buckley de muhafazakârlığın piyasa değerlerine indirgenmesinden rahatsız. 'Muhafazakârlığın serbest piyasayı bu kadar çok vurgulaması onu sıkıcı hale getiriyor. Hayatı buna adamak dehşet verici, çünkü piyasa kendisini sürekli tekrarlıyor. Tıpkı seks gibi' diyordu."[48]

Muhafazakâr düşünürler Amerika'nın dünyadaki yerinin şekillenmesi için önce bu ideolojik boşluğun doldurulmasını öneriyordu. Dış politika seçenekleri de bu ideolojiyi takip etmek durumundaydı. Yani öyle çalakalem gidilemezdi. Soğuk Savaş sonrasına hâkim olan kargaşa ortamında muhafazakâr harekete "ideloji aşısı" yapmak kolay olmadı. Bu kargaşa ve belirsizlik döneminde Cumhuriyetçi Parti'nin içinde çeşitli dış politika yaklaşımları ortaya çıktı. Bir grup, Amerika'nın artık içe kapanıp bir stratejik bağımsızlık izlemesinden yanaydı. Ameri-

ka'nın dünyadaki rolüne daha müdahaleci perspektiften bakan bir başka ekol ise "kararlı bir çok taraflılığı"[49] savunuyordu.

90'lardan itibaren çeşitli düşünce kuruluşlarından seslerini yükselten yeni muhafazakârların bir bölümü ise hegemonya sözcüğünü telaffuz etmekte sakınca görmedi. Ve iyi kalpli egemen[50] kavramı pazarlanmaya başlandı. Bu gruba göre globalleşen dünyanın mutlaka bir imparatorluğa ihtiyacı vardı. Bu da Amerikan İmparatorluğu idi.

Aslında geleneksel muhafazakâr çizginin dış politika prensipleri nedir deyince akla karmaşık ve ayrımlı bir entelektüel tasarım gelmemeli. Muhafazakâr Amerika'nın dış politika yaklaşımı çok basit bir kritere dayanır:

> "ABD dışarda attığı her adımda önce kendi çıkarlarını gözetmelidir. Demokrasi, insan hakları ve uluslararası iyi niyetli soyut değerler ancak ikinci sırada olmalıdır. ABD'nin egemenliği güvencede olduğu sürece Amerikalılar özgürdür."[51]

İşte yeni muhafazakârlar dünyaya demokrasi pazarlama seferberliğiyle bu klasik düşünce sistematiğini kırmaya çalıştı. Onlar Amerikan sağında, Amerika'da, dünyada, Ortadoğu'da devrim yapma iddiasındaydılar. Bu gruba gerici Troçkist damgasını vuranlar da vardı.

Kitle İmha Silahları

Soğuk Savaş'ın bitişi Amerikan halkının moralini yükseltmiş olsa da bu iyimserlik, emniyet, huzura kavuşma hali çok uzun sürmedi. Fazla değil, bir iki yıl sonra Soğuk Savaş'ın bitişi büyük bir belirsizlik olarak algılanmaya başlandı. Zaten 90'ların ortasından itibaren Amerikan halkına bir sürü dehşet senaryosu anlatılıyordu. Bu dönemde yeni düşman eşkalleri çizildi. Bu senaryolar bazı dindar grupların yaydığı kıyamet söylentileriyle beslendi. Elli yıllık jeopolitiğin ortadan kalkması, dış politikayla çok fazla ilgilenmeyen Amerikan halkını ilk etapta çok fazla etkilemedi. Ancak her kurulu düzen yıkıntısının yarattı-

ğı travma gibi elli yıllık dünya dengesinin ortadan kalkması "yeni tehditler nedir?" sorusunu gündeme getirdi. Dün tek bir tehdit vardı. Bugün tehditlerden söz ediliyordu.

Yeni tehditler öncelikle yeni aktörler demekti. Ve de yeni bir dizi soru demekti. Soğuk Savaş'ın mantığı idelojik kavgaya dayanıyordu. Bütün çözülmemiş sorunlar, kalıbına uydurulmuş çözümler, halkların içine sinmese de ideolojinin belirlediği kamplarda küllenmeye bırakılmıştı. Soğuk Savaş'ın ortadan kalkmasıyla elli yıldan beri dondurulmuş sorunlar da yavaş yavaş ortaya çıkıyordu.

Soğuk Savaş sonrasına dair belirsizlikler deyince ilk akla gelen, kitle imha silahlarının saçtığı tehlikeydi. Soğuk Savaş sırasında nükleer saldırı tehlikesi ABD ile Sovyetler arasındaki güç dengesiyle denetlenip caydırıcılık etkisini sürdürürken yeni dönemde bunun mümkün olmayacağı anlaşıldı. Buna yeni dünya düzensizliği de denebilirdi. 80'li yıllara kadar kitle imha silahları sadece bazı devletlerin elindeydi. Güvenlik müzakerelerinin tarafları da devletlerdi! Soğuk Savaş döneminde kitle imha silahlarının yayılması önlenebiliyordu.

90'larda kimsenin aklına, karton kutu kesicileriyle uçak kaçırılacağı gelmiyordu ama biyolojik silahlarla yapılacak bir saldırının yaratacağı felaket senaryoları zihinleri kurcalamaya başlamıştı. Teknolojinin kolaylıkla elde edilebilmesi biyolojik ve kimyasal silahları ulaşılabilir hale getirmişti. Terör örgütleri veya uçuk kaçık bir bilim adamı... Bilimkurgu kitaplarının konusu olan dehşet senaryoları artık ciddi felaket olasılıkları olup çıkmıştı.

Amerikan istihbarat bünyesini yakından tanıyan uzmanlardan Columbia Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Richard K. Betts 1998 yılında yazdığı bir makalede olaya başka bir yönden bakmıştı:

> "Kitle imha silahlarının uluslararası ihtilaflardaki rolü değişmekte. Bunlar artık teknolojik savaşın sınırını temsil etmiyor. Giderek zayıf devletlerin veya askeri açıdan ikinci sınıf ülkelerin gözde silahları oluyor. Soğuk Savaş'ın dayanağı sayılan caydırma politikası ve nükleer silahların denetimi artık eskisi

gibi değil. Bazı yeni tehditleri caydırtmak mümkün olmayabilir."[52]

Bu makalenin yayımlanmasından bir yıl sonra Clinton hükümetinin Savunma Bakanı William S. Cohen de "Biyolojik Pearl Harbor" kavramını ortaya attı:

> "Dünyaya taşınacak ölümcül mikrop veya virüsler birkaç saat içinde binlerce masum insana bulaşıp korkunç sonuçlar yaratabilir. Hastaneler ölülerle dolu depolara dönüşebilir. Şimdiye dek bildiğimiz her şeyden daha korkunç ve kurutma kâğıdındaki mürekkebin çıkmazlığı kadar geri dönüşü olmayan bir cins veba salgını olabilir."

Cohen'e göre sanki felaket kapıya dayanmıştı:

> "Kutsal kitaplarda bahsi geçen kadim musibetler bir anda modern kâbuslar olarak karşımıza çıkabilir. ABD'nin önündeki asıl soru, böyle bir olayla karşılaşabilir mi değil, ne zaman karşılaşacağıdır!"[53]

Savunma Bakanı'ndan sonra Başkan Clinton da durup dururken Amerika'nın biyolojik silahlarla kimliği belirsiz kişiler tarafından saldırıya uğrayabileceğinden söz etti. *The New York Times* gazetesi Başkan Clinton'ın "Amerika'ya biyolojik saldırı olasılığı geceleri beni uyutmuyor" sözlerini haber yaptı.[54]

Clinton 957 sayfalık biyografisinde başkanlık döneminde terör konusuna verdiği önemi şu satırlarla izah ediyordu:

> "5 Ağustos 1996'da George Washington Üniversitesi'nde terör konusunu işleyen bir seminerde kapsamlı bir analizle bu tehlikenin geleceğimizi nasıl etkileyeceğini anlattım. Bu tehlikenin ırk, din, dil farkı gözetmeyen bir tahripkâr güç olduğunu söyledim. Bu düşmana karşı mücadele etmek için aldığımız önlemlerden söz ettim. Özgüvenimizi koruduğumuz ve dünyaya barış ve özgürlük götürmek için global liderliğimizi devam ettirdiğimiz sürece bu işin üstesinden gelebileceğimizi vurguladım."

90'lı yıllardaki ekonomik büyümeye ve bunun sürekli olacağı hissinin giderek topluma yerleşmesine rağmen Başkan ve Savunma Bakanı'nın saldırı korkusunu gündeme getirmeleri Amerikan halkını iyice germeye yetti.

Güven duygusunun yitirilişi... Çağımız insanı özellikle de Batı insanı, yaşamı boyunca tehlikenin yok olmayacağı duygusuyla sürdürüyor günlük hayatını. Bu psikolojiyle hayal gücünde ötekiler üretiyor. Fransız siyasetbilimci Pierre Hassner, Soğuk Savaş sonrası dönemi analiz ederken şöyle demişti:

> "Soğuk Savaş döneminde stratejik planlamada ve askeri okullarda en çok kullanılan terim tehditti. İki kutuplu dünyada tehdidin ne olduğu belliydi. Tehdit Sovyetler Birliği'ydi. Soğuk Savaş sona erdikten sonra tehdidin yerini risk kavramı aldı. Risk, tehdide göre çok daha belirsiz, muğlak bir kavram. Niteliği çok karmaşık ve değişik kaynaklardan besleniyor. Riskin ne olduğunu, neden kaynaklandığını kestirmek zor. 11 Eylül'den sonra Amerikan halkı, tehdit ile riskin yan yana olduğunu gördü."[55]

Aslında 11 Eylül'den önce Amerika'da yayımlanan raporlar Pentagon'un 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ihtilaflarına endeksli olduğu, Soğuk Savaş zihniyetinin 21. yüzyılın sorunlarını kavramaya yetmediği uyarısını yapıyordu. 20. yüzyıl savaşlarına yol açan bir devletin bir diğerine saldırma tehlikesi 1990'larda da mevcuttu. Ancak bugünün dünyası Batı'nın yıllardır bilip de görmek istemediği sorunların yarattığı patlamalara gebeydi. Nitekim 21. yüzyılın ilk varoş isyanı 2005 yılında Fransa'da başladı. Dışlanmışlık, haksızlıkların bir kader gibi sunulması... Batı'nın lazerli, akıllı, süper akıllı silahlarını ve üstün teknolojisini kullanarak baş edebileceği sorunlar değildi bunlar. Oysa pek çok Batılı uzman dünyayı barış ve kriz bölgeleri diye ikiye ayırıp, Batı'nın mutlak bir barış dönemine girdiğini varsayıyordu. Bu düşünceye göre krizler periferinin 21. yüzyıldaki kaderiydi. İki farklı varoluş mantığına ve dünyaya ait olan liberal Batı ile diğerleri giderek birbirlerinden uzaklaşıyorlardı sanki!

Yeni Tehdit Algılaması

Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik sorunlarına gelince; Sovyetler gitti, tarih bitti, peki düşmanlar da bitti mi? Geleneksel Amerikan sağının algılamasında Amerika'yı İslami köktendincilik, terörizm, küresel yönetişim ve Çin tehdit ediyordu. Bu yeni "tehlike setine" karşı nasıl mücadele edileceği konusunda şekillenmiş bir yol da görünmüyordu ortada.

Cumhuriyetçi Parti'nin muhafazakâr kanadı, yani milliyetçi, dindar, kürtaja karşı, ölüm cezasını isteyen, sosyal yardım programlarına karşı çıkan kesime göre, demokrasi pazarlaması yaparak köktendincilikle mücadele edilemezdi. Demokrasi, barışı ve ABD ile iyi ilişkileri garanti edemezdi. Muhafazakârların realist analizine göre demokratikleşen İslam ülkelerinin şiddete kayma ve kaosa sürüklenme olasılıkları yüksekti. Bu ülkelerin Amerika ile yakın ve dostane ilişkiler kurmaları da mümkün değildi. Bu bakımdan Amerika'nın dostu olan monarşilerle arayı bozmamak gerekliydi. Bu grup, Soğuk Savaş sırasında Amerika'nın müttefiki olan ülkelerle yakın ilişkilerin devam etmesinden, bu birikimden yararlanılmasından yanaydı.

Geleneksel muhafazakâr analizde, dünyayı tehdit eden ikinci büyük tehlike ise nükleer silahların ve kitle imha silahlarının istikrarlı olmayan ülkelerin eline geçmesiydi. 21. yüzyılın bu kıyamet senaryolarına karşı realist ekol, Hindistan ve Rusya ile yakın işbirliği yapılmasını öneriyordu.

Muhafazakâr kanat Çin'in potansiyel bir düşman olduğu düşüncesindeydi; Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenen dünyada, Çin tehdidine karşı ABD'nin Hindistan'la yakınlaşmasının gerçekçi olduğuna inanıyordu.

Garip gelebilir ama muhafazakârlar küresel yönetişimin de Amerika için tehlike arz ettiği inancındaydılar. Çünkü Amerikan sağı kendinden olmayana güvenmiyordu:

> "Amerikan halkı, uluslararası örgütlerin ABD'yi Yugoslavya'da savaş suçuyla itham ettiğini bilmiyor. BM'de bir grubun, idam cezası nedeniyle ABD hakkında soruşturma açtığından habersiz. ABD Uluslararası Af Örgütü tarafından işkence yapmakla suçla-

> nıyor. Uluslararası kuruluşlara daha fazla yetki verilirse bu Amerika'nın aleyhine kullanılır. Dünya ülkeleri pek az konuda hemfikir. Ama bu devletlerin çoğu sorunların çözümü için ABD'nin para yardımı yapması konusunda hemen anlaşırlar."[56]

Büyük belirsizliklerin hâkim olduğu dünyada görülemeyen, dokunulamayan, ilişki kurulamayan bu genel tehdidi, İslam diye tanımlayanlar da çıktı, uygarlık çatışması diye de! Kimisi sarı tehlikeye (Çin) işaret etti; ya da bölgesel ve küresel ayrışmaya.

Özellikle 11 Eylül'den sonra Amerikan toplumunun algılamasında bu yeni tehdit büyük çapta İslam ile özdeşleşmiş durumda. Kuzey Kore'nin elinde nükleer silah var ama bir Asya ülkesi potansiyel tehdit gibi algılanmıyor. Halbuki zihinlere bir Ortadoğulu eşkali yerleşmiş durumda. *İmparatorluktan Sonra*[57] adlı kitabın yazarı Emmanuel Todd, Fransa'daki varoş ayaklanmasından dokuz ay önce kendisiyle yaptığım söyleşide "Amerikalılar İslam'a soyut bir ideolojik vizyonla yaklaşıyorlar. Onlar için Müslümanlar sanal varlıklar" diyordu.

Belirsizlik, korku, bir dizi kâbus senaryosu. Demokrasilerde halkın birinci önceliği güvenlikti artık. Güvenliğe siyasi yatırım yapan, seçimleri kazanıyordu. George W. Bush 2 Kasım 2004 seçimlerinde toplumun tehdit algılamasını kullanarak yeniden iktidara geldi.

Cumhuriyetçi Parti'nin en sağındaki milliyetçi kanat ise Amerika'nın kabuğuna çekilmesini ve savunmada kalmasını istiyordu. Cumhuriyetçi Parti içinde iyice marjinalleşen bu grubun en aktif aktörlerinden birisi hiç tartışmasız Patrick J. Buchanan idi. Patrick Buchanan *A Republic, Not An Empire* (İmparatorluk Değil Cumhuriyet)[58] adlı kitabında Amerika'nın imparatorluk macerasına sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu anlatıyordu. Patrick J. Buchanan, 2004 seçimlerinin kampanya döneminde yayımlanan, Başkan Reagan'a ithaf ettiği *Where the Right went Wrong* (Sağ Nerede Yanlış Yaptı) adlı kitabında yeni muhafazakârların George W. Bush'u abluka altına aldıklarını iddia ediyordu. Öfkeliydi ve partiyi adeta eski başkan Reagan'a şikâyet ediyordu: "Reagan 'önleyici savaş' ilan eder miydi? Ülkesini tehdit etmeyen ülkelerin rejimlerini değiştirmek için dün-

yada demokratik devrim ilan eder miydi?" ABD'nin içe, sınırların da göçmenlere kapanmasını isteyen bu Cumhuriyetçi politikacı sorduğu sorulara Reagan adına yanıt veriyordu:

> "Kimse bu soruların cevabını bilemez, ama ben onun böyle davranacağını sanmıyorum. 11 Eylül'e gelince; Reagan'ın nasıl tepki vereceğini bilmek mümkün değil. Ama Saddam'la 11 Eylül arasında kesin bir ilişki saptamadan savaşa girmezdi. Reagan'ın Irak'ı işgal edeceğine inanmak zor. Reagan'ın kovboy imajına rağmen özelliği sabır, sebat ve sağduyu idi."[59]

Bu popülist siyasetçinin 11 Eylül-Saddam Hüseyin bağlantısına ilişkin söyledikleri yanlış değil. Ancak bu örnekte olduğu gibi yanlış insanların doğruları söylemesi doğruların mahiyetini devalüe etmekte. Buchanan, McCarthy'yi, İspanya'da General Franco'yu desteklemiş bir siyasetçi. Popülist fikirleriyle ün salmış bir politikacı. Buchanan çizgisi bugünün entegre olmuş dünyasında dış politikada içe kapanmacılığı, ekonomide korumacılığı, göç konusunda da sınırların kapanmasını savunuyor. Bu çizginin bugünün Amerikası'nda muhafazakâr hareket üzerinde kalıcı bir iz bıraktığı söylenemez.

Yükselen Postmodern Militarizm

> *20. yüzyılın sonunda savaşlar gösteriye dönüştü. Savaş, taraflardan sadece birinin gerçek olduğu ve seyircinin kendini tehlikeye atmadan seyrettiği heyecanlı bir spor gösterisi gibi.*
>
> Michael Ignatieff [60]

Soğuk Savaş sonrasında Amerika'ya yeni bir militarizm anlayışı hâkim olmaya başladı. Bunda birçok unsur etkili oldu. Önce Soğuk Savaş'ın sona ermesi. Amerikalının algılamasında, Amerika sıcak savaşa girmeden sırf teknolojik üstünlüğe dayanan askeri gücüyle Soğuk Savaş'ı sona erdirdi. Mutlak bir zafer kazandı. Ardından 1991'deki Amerikan askeri birliklerinin zayiat almadan tamamladıkları Körfez Savaşı. Birbirini tamamla-

yan bu iki gelişme toplumdaki Vietnam Sendromu'nu küllendirdi. Körfez Savaşı, yeni savaş doktrinlerini hayata geçirdi. Ve halkın savaş algılamasını, savaş hakkındaki görüşlerini etkilemeye başladı.

1990'lara gelindiğinde Amerika'nın askeri gücü, başka hiçbir ülkenin ordusuyla kıyaslanamayacak kadar üstündü. Amerika her yıl ortalama 500 milyar dolar askeri harcama yapıyordu. Pentagon'un 2000'lerin başındaki bütçesi Soğuk Savaş dönemi ortalamasından yüzde 12 oranında daha fazlaydı. Soğuk Savaş dönemindeki Sovyet tehdidi ortadan kalktığı halde, Amerikan üsleri yerli yerinde duruyordu hatta yeni üslerin katılımıyla bu ağ genişliyordu. Barış zamanında güçlü bir orduya sahip olmak fikri Amerikan halkını şaşırtmıyordu. Süper güç psikolojisiydi bu!

1989 yılında Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra dönemin Savunma Bakanı Dick Cheney askeri harcamaların acilen arttırılmasını istedi. 1990 yılında Beyaz Saray'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Amerikan askeri gücünün dünyadaki yeni rolü şöyle tanımlandı: "Yeni dönemde askeri gücümüz global dengenin temel unsuru olmalı. Sovyetler Birliği tehdidi bittiğine göre Üçüncü Dünya ülkelerinde askeri güce ihtiyaç olacaktır. Bu yeni gereksinim başka türlü bir gücü ve yaklaşımı gerektirecektir." Örneğin, dönemin Savunma Bakanı Dick Cheney ABD'nin Soğuk Savaş döneminden daha büyük bir donanmaya ihtiyaç duyduğunu belirtiyordu. Latin Amerika'da, Asya'da ABD çıkarlarını tehdit edecek, saman alevi gibi hızla parlayacak mevzisel çatışmalar çıkacağını öngörmüştü.

Soğuk Savaş'ın günbatımında Amerikan halkının savaşın cazibesine kapıldığını öne sürenler de çıktı. Örneğin, Amerikan askeri tarihi uzmanı, Vietnam Savaşı'na katılmış olan Andrew Bacevich gibiler... Bacevich'e göre bunun adı "yeni militarizm"di:

> "Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Amerikalılar askeri güce EVET dediler. Vietnam nedeniyle en büyük savaş karşıtı gösterilerin yapıldığı ve anti-militarist reflekslerin yükseldiği Amerikan toplumunda 90'lı yıllarda ne oluyordu ki militariz-

> me olan teveccüh yükseliyordu? Üstelik Soğuk Savaş'ın sona erdiği, dünyada Amerika'yla boy ölçüşebilecek ülkelerin askeri güçlerinin zayıfladığı sırada! Bunun en önemli nedenlerinden biri, Demokrat ya da Cumhuriyetçi olsun Amerikan siyasi sınıfının askeri güce adeta âşık olmaya başlamasıydı."[61]

Clinton'ın ikinci başkanlık döneminin Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın General Colin Powell'a sorduğu şu soru, Demokratların da ruh halini ele vermişti. "Hiç durmadan sözünü ettiğiniz bu muhteşem askeri güç eğer kullanılmazsa neye yarar ki?"

Teknolojik üstünlük, Körfez Savaşı'nda uygulanan sıfır zayiatlı savaş doktrini, toplumsal bellekteki 1. ve 2. Dünya savaşlarının ve Vietnam'ın dehşet görüntülerini silmişti. Andrew Bacevich postmodern savaşların estetiğini anlatıyordu:

> "90'larda savaşın doğası değişti. Napolyon çağının büyük kara ordusu dönemi kapandı. İyi yetişmiş insan gücü ve ileri teknolojiyle üretilmiş silahlarla yapılan savaşlar bir ameliyat titizliğinde, sterilliğinde sürmekte. Sanal hatta postmodern savaşlar bunlar. Bu özellikleri nedeniyle 21. yüzyılda savaşlar normalleşti. Ve savaş Amerikan toplumunu baştan çıkarmaya başladı. Hatta denebilir ki Amerikalılar savaş estetiğinin büyüsündeler. Akıllı silahlar, ileri teknolojinin ürünü bombalar tahribat tutkusu yaratıyor. Politik elitlere gelince onlar da liberali, muhafazakârı güç kullanımı konusunda üç aşağı beş yukarı aynı görüşlere sahip."[62]

Başkan George W. Bush teröre karşı global savaşın uzun sürebileceğini ilan ettiğinde Amerikan kamuoyunun bunu bilgelikle kabullenişi herhalde bu savaş tutkusuyla izah edilmeli.

Toplumun gözünde savaşın normalleşmesi, savaş kararı almaya hazırlanan liderler için elverişli bir ortam yaratır. Başkan Goerge W. Bush'un 11 Eylül'den sonra ortaya attığı önleyici savaş doktrini bu ortamda rahatlıkla kabul gördü. Elektronik oyuncakların, üstünlük kurma şehvetinin çocukları esir aldığı bir toplumda savaşı sevdirmek, savaşı normalleştirmek çok zor değil elbette. Zaten savaş karşıtı 68 kuşağı da emekliliğine yaklaşı-

yor. Huzur evlerindeki rezervasyonlarını yaptırmaya başlıyorlar. Cumhuriyetçiler 1994'te Senato ve Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu sağladıktan sonra Amerikan toplumunu Vietnam tutukluğundan kurtarmak için büyük bir ideolojik kampanyaya girişmişlerdi. 2000'lerde emeklerinin meyvelerini topluyorlar.

1990'lı yıllarda akıllı silahların performansı savaş fikrini normalleştirmekle kalmadı. Ordu mensupları, emekli olsun olmasın, dikkat çekecek kadar medyada, sahnede görünmeye başladılar. Pentagon'un, Amerika'nın dünyayı yeniden şekillendirme stratejisindeki rolü bir tarafa, dış politikada da etkisi giderek artıyordu. Cumhuriyetçi yapının içine sindirdiği bir gelişmeydi bu.

90'larda Amerikan toplumunun orduya olan güveni artarken Dışişleri Bakanlığı'nın itibarı erozyona uğruyordu. Kimi tarihçilere göre bu süreç, Henry Kissinger dönemine kadar uzanmaktaydı. Bu görüşe göre Henry Kissinger Ulusal Güvenlik Danışmanlığı kurumunu Ulusal Güvenlik Kurulu[63] haline getirmişti. Ulusal Güvenlik Kurulu'nun yetkilerini arttırmıştı. Ve o gün bugündür ABD Dışişleri Bakanlığı belini doğrultamıyordu. Otoritesini hissettiremiyordu. Bu bir varsayım. Ancak 11 Eylül'den sonra ve Irak Savaşı'nda görüldüğü gibi ABD Dışişleri Bakanlığı ne savaş öncesinde ne de sonrasında görüşlerini yönetime kabul ettirebildi. Colin Powell'ın Amerika'dan çok Avrupa'nın Dışişleri Bakanı olduğu yolunda dünya basınında çıkan yorumlar bunun en çarpıcı kanıtıydı.

Bu gelişmeler pek çok nedene dayanmakta. Amerikan diplomasisinin Soğuk Savaş sonrasında kendisine yeni bir misyon edinememiş olması etkenlerden biri. 1986 ile 1996 yılları arasında Amerikan Dışişleri Bakanlığı bütçesi küçültülmüştü zaten. 90'lı yıllarda birçok ülkede Amerikan elçilik ve konsoloslukların sayısı düşürülmüş ya da küçültülmüştü. Irak Savaşı'nın hazırlıkları devam ederken Cumhuriyetçiler ve yeni muhafazakârlar Clinton yönetimini eleştirmek için sık sık bu hatırlatmayı yapıyorlardı. Bir konferansta Türkiye üzerinde çalışan genç bir yeni muhafazakâr gazetecinin şu sözlerine tanık olmuştum: "Ankara'da yıllarca hizmet vermiş Amerikan kütüphanesi kapatıldı. Sonra Amerikan düşmanlığı neden artıyor diye hayıfla-

nıyoruz. Bu kütüphane bir dekorasyon malzemesi değildi. Ankaralıların Amerikan kültürüyle buluştuğu yerdi!"

1990'lar çelişkilerle dolu bir dönem. Dünya, özellikle Avrupa, barışa endekslenmiş. Asya, ekonomik hamlesinin çabasında. Amerika, "globalleşme" diyor. Ama her zamankinden daha çok savaşla meşgul. Özellikle de muhalefetteki sağcı ideologlar dünyayı değiştirmek için yeni müdahalelerin tasarımlarıyla uğraşmakta.

Özel Sektör Savaşçıları

1990'larda gözlenen diğer ilginç bir gelişme ise savaş personelinin özelleştirilmesi oldu. Bu çok özel "özelleştirme" sırasında ortaya yeni bir savaşçı sınıf çıktı. Bunlara özel sektör savaşçıları denebilir. Yeni savaşçı sınıf yeni yetkilerle donatıldı. Örneğin, Afganistan Devlet Başkanı Karzai'yi de, Irak'tan ayrılıncaya kadar Amerika'nın temsilcisi görevindeki Bremer'i de onlar koruyordu. 21. yüzyıl postmodern savaşlarının yeni muhariplerinin bir ayağı askeriyede diğer ayağı özel sektörde. Bu özel sektör askeri personeli bugün de bazı devlet adamlarını ve özel şirket yöneticilerini koruyor, gerektiğinde savaş alanına iniyor. Pek çok ülkede eğitim çalışmaları yapıyor, istihbaratçıları eğitiyor. ABD'nin çeşitli ülkelerdeki üslerinde görevdeler.

ABD'nin etkili düşünce kuruluşlarından Brookings Institute'da dış politika konusunda kıdemli araştırmacı ve ABD-İslam dünyası ilişkileri projesinin direktörü P. W. Singer "Savaşı Taşerona Vermek"[64] adlı makalesinde bu postmodern savaşçıların taktik operasyonlardan stratejik planlamaya, lojistik destek, teknik yardım, eğitim ve risk analizine kadar geniş yelpazede aktif olduklarını yazdı.

Neden taşeron? Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan çatışmaların bu şirketlere olan ihtiyacı arttırdığı şüphesizdi. Aslında savaşın özelleştirilmesi ekonomideki genel bir eğilimin uzantısıydı bir bakıma. Şirketler bazı faaliyetlerini ucuza mal edebilmek için taşerona ihale ettikleri gibi silahlı kuvvetler de bazı operasyonları özel sektöre havale etmeye başladı. 90'ların özel-

likleri, yani özelleştirmeleriydi bunlar. Ordu'ya taşeronluk yapan özel sektör askeri şirketlerinin son yıllarda Amerikan ekonomisinin en kârlı işletmeleri arasına yerleşmeleri bir rastlantı değil. Savaşta, demokrasi pazarlamasında Amerika'nın tanıtım projelerinde bu şirketler ön planda.

Özel firma askerleri 90'larda Bosna ve Kosova'da görev yaptı. Kosova'daki her on askerden biri özel askeri şirket personeliydi. Irak'taki özel savaşçı sayısının 20 bin civarında olduğu tahmin ediliyor.

Özelleştirilmiş postmodern savaşların bu özel savaşçıları Kongre denetiminin dışında tutuluyor; Amerikan Savunma Bakanlığı'nın iddiasına göre askeri makinenin gözetimi altındalar ama askeri kural ve yasalar onlara işlemiyor. Görev yaptıkları ülkelerin yasalarından da muaflar. Bu güçler Irak'ta uluslararası hukukun kapsama alanının dışına çıkmadılar mı?

Peki, 90'lı yıllarda Amerika'nın askeri üstünlüğünün tescil edildiği bir dönemde özel askeri firmalara neden ihtiyaç duyuldu? P.W. Singer'e göre bunun üç nedeni var: Birincisi, Soğuk Savaş'ın son bulması ve iki kutuplu dünyanın ortadan kalkması. İkinci neden, modern savaşların asker ile sivili birbirinden ayıran kalın çizgiyi bulanıklaştırması. Üçüncüsü ise özelleştirme ve şirketlerin belli işleri taşerona ihale etme modası.

Bazı tarihçiler özel sektör savaşçılarının ortaçağda ortaya çıktığına dikkat çekmekte. Peki, ortaçağ ile teknoloji çağı arasındaki ortak payda nedir? George Washington Üniversitesi öğretim üyesi Deborah Avant bunun bir ihtiyacın karşılığı olduğu iddiasında:

> "Ortaçağda toplum modernleşirken ortaya çıkan karmaşık ihtiyaçlara cevap vermek için sözleşmeli askerlere gerek duyuldu. Örneğin, dünyaya açılan tüccarları korumak için sözleşmeli askerlerden yararlanıldı. Benzer ihtiyaçlar günümüzde de var. Teknoloji ve globalleşmeyle ortaya çıkan toplumsal değişimin yarattığı çok yönlü talepleri ulusal orduların tek başına karşılaması mümkün değil."[65]

Özel sektör savaşçılarının profili nedir? Japon Siyasi Araştırma Enstitüsü Başkanı Chalmers Johnson'a bakılırsa bu sektörde genellikle emekli subaylar istihdam edilmekte:

> "Emekli subaylar, savaş meraklıları, savaş hastaları. Soğuk Savaş sona erdikten sonra ordudaki işini kaybeden ama bu bünyeden ayrılmak istemeyenler. Bu şirketlerin kurucuları yeni emekliye ayrılmış üst rütbeli subaylar ve Yeşil Bereli komandolar. Örneğin, yabancı ülkelerde askeri birlikleri eğiten Military Professional Resources Inc. adlı şirketin kurucuları arasında Körfez Savaşı sırasında Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı olarak görev yapmış, emekli general Carl E. Vuono, Avrupa'daki Amerikan Birlikleri eski Komutanı Emekli General Ron Griffith ve daha pek çok emekli general vardı."[66]

Chalmers Johnson'ın profilini çizdiği özel askeri firma personelini dünya Ebu Gurayb hapishanesindeki işkenceler sırasında tanıdı. İşkencecilerin bir kısmı bu özel sektör askerleriydi. Fellu-ce'ye saldıran Amerikan birlikleri içinde en gözü kara olanlar gene bu özel savaşçılardı.

Tarih Değil Fikirler Bitti

80'li ve 90'lı yıllar... Francis Fukuyama'nın öne sürdüğü gibi gerçekten tarih mi bitti yoksa fikirler mi? Soğuk Savaş dönemi kapandığında ABD'nin askeri ve teknolojik alandaki üstünlüğü mutlaktı. Ama bu dönemde siyaset felsefesinde yeni düşünce, yeni fikir, toplumu zıplatacak yeni akımlar uç vermiyordu. Entelektüel dünyada ABD kendisiyle yarışmıyordu. Toplumsal ahengi ve kurumlar arası dengeyi sağlamak için dine ve Amerikan değerlerine çark etmekten medet umuyordu. İçerde Amerikan değerleri yüceltiliyor, dış politikada ise mümkün olduğu kadar demokrasinin yayılması öngörülüyordu. Dünyaya yönelik bu demokrasi militanlığı nereden kaynaklanıyordu? Amerikalı stratejistler, dünyada demokrasiyle yönetilen ülke sayısı arttıkça Amerika'nın güvenliğinin de o kadar garanti altında olacağını düşünüyordu.

Düşünce ikliminin iyice çoraklaştığı 90'larda Amerika'nın entelektüel gündemi tek bir tartışmaya kilitlendi. Soğuk Savaş bitti, bundan sonra Uygarlıklar Çatışması başlayabilir. Harvard Üniversitesi siyasetbilimcisi Samuel Huntington'ın analizine göre 19. yüzyıl, uluslar arasındaki kavgalara sahne olmuştu. 20. yüzyıl, ideolojileri karşı karşıya getirdi. 21. yüzyılda da uygarlıklar çatışacaktı! Samuel Huntington'ın meşhur kehaneti buydu! Sovyet tehdidi bitmiş, insanların günlük hayatı piyasalardaki iniş çıkışlara endekslenmişti. Amerika'da ve dünyada kıran kırana uygarlıklar çatışır mı çatışmaz mı düşüncesi tartışılmaya başlanmıştı. Huntington şöyle diyordu:

> "Benim hipotezime göre Soğuk Savaş sonrasında ihtilaflar ideolojik ve ekonomik nedenlere dayanmayacak. Dünyadaki büyük bölünme ve çatışmaların belirgin nedeni kültürel olacak. Ulus devlet dünya siyasetinde en önemli aktör olmaya devam edecek. Fakat global sahnede temel çatışmalar değişik ulusların ve medeniyet gruplarının arasında ortaya çıkacak. Uygarlıklar Çatışması global siyasete hâkim olacak. Uygarlıklar arasındaki fay geleceğin savaş hatlarını belirleyecek. Uygarlık kültürel bir olgudur. Avrupa toplumları, kendilerini Araplardan ve Çinlilerden ayıran farklı bir ortak kültürü paylaşırlar. Araplar, Çinliler ve Batılılar ortak bir kültür varlığının parçaları değildirler."[67]

Huntington Ortodoks dünyasını ve İsrail'i de Batı uygarlığının dışında bir yerlere konuşlandırdı. Huntington, tezinde açıkça İslam ile Hıristiyanlık çatışacak demedi. Ama Uygarlık Çatışması böyle algılandı. Ve zihinlerde bir global çatışma olasılığı şekillenmeye başladı.

90'larda bilimkurgu romanını andıran bu iddianın bıraktığı tortu azımsanacak gibi değil. Toplumsal algılamada bu tez çok ciddi kırılmalara yol açıyordu. Hâlâ da açmaya devam ediyor. Giderek "onlar" ve "biz" ayrışıyor. "Öteki"ne, "yabancıya", "bana benzemeyene" karşı zihinlerde, kaplerde yüksek duvarlar örülüyor.

Peki durup dururken Uygarlıklar Çatışması kehaneti nereden çıktı? Soğuk Savaş'ın son bulması dünyayı yeniden şekillendirecek bir dinamik yaratamadı. Yani Soğuk Savaş'ın ertesi günü 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın bittiği günlere benzemiyordu. Soğuk Savaş dinamikleri ortadan kalkmıştı ama dünyada yeniden yapılanmanın şartları oluşmamıştı. Ortada biten bir dönem vardı ama görünüşte her şey eski tas eski hamam gibiydi. Bu gerçekçi miydi? Yoksa ortadaki sanal bir huzur muydu? Bu sorular hep havada kaldı. Bir dizi soru işaretinin biriktiği sırada Huntington'ın dünyaya duyurduğu muhtemel çatışmaları öngörmek bir entelektüel egzersizdi belki de. Ya da bir tür falcılık. Ama maliyetinin çok yüksek olduğu şüphesizdi.

Huntington'ın Uygarlıklar Çatışması tezi hakkında çok yorum yapılabilir ama kimse bu tezin 21. yüzyıl için şiddet haberciliği yaptığı gerçeğini yadsıyamaz. 21. yüzyılın muhtemel çatışmalarının adını koymak, çatışmalara karşı hazırlıklı olun demek bir bakıma.

Bu tezin dillere destan olduğu sırada çağımızın teknoloji devriminin felsefi çerçevesini kavrayan elle tutulur fikirler de üremedi. Birtakım fütüristler kapı kapı, ülke ülke dolaşıp kendilerini global dünyanın efendileri sanan işadamlarına yarım saatlik "dünya nereye gidiyor" konferansları verdiler. Medyayı özellikle de televizyonları bu ucuz fikir piyasasının mamulleri kapladı. Bol bol pembe haber ve spekülasyon yapıldı. Ya da komplo teorileri üretildi. Uygarlıklar çatışması tezinin hak ettiğinden çok daha fazla ilgi uyandırmasının nedeni 90'lı yılların bu entelektüel kuraklığında aranmalı.

Huntington tezinin Amerika'da bu kadar ilgi toplamasının diğer önemli bir nedeni ise Sovyet tehdidine göre şekillenen dış politika reflekslerinin bir anda dayanaksız kalmasıydı. Elli yıllık tehdit ortadan kalkarken dış politikada yıllar boyunca edinilmiş alışkanlıklar, düşünce kalıpları da bir anda buharlaştı. Bu ani yok oluş, dış politikayla ilgilenen elitlerde muazzam bir boşluk yarattı. 90'larda bu boşluğa düşenlerden biri de Stanford Üniversitesi öğretim üyesi, Sovyetler Birliği uzmanı Condoleezza Rice idi. Birinci başkanlık döneminde George W. Bush'un Ulusal Gü-

venlik danışmanı olan Rice, 2000 yılındaki seçim kampanyasında bu boşluk duygusunu şöyle ifade etmişti:

> "Sovyet gücünün yok olmasından sonra ABD, ulusal çıkarlarını tanımlamakta olağanüstü zorlanıyor."[68]

Eski Tüfekler ve Yeni Dünya

Amerika'nın dış politika ve strateji elitlerinin iki önemli ismi Henry Kissinger ve Zbigniew Brzezinski Soğuk Savaş sonrasını nasıl okudular? Amerika'nın Nobel ödüllü Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın Soğuk Savaş sonrasına dair görüşleri çok berrak değilse de bayraktarlığını yaptığı realist okulun bakış açısını 21. yüzyıla taşıyordu. Dünyanın eninde sonunda Amerika'nın temsil ettiği evrensel değerleri benimseyeceğine inanan Kissinger, Soğuk Savaş sonrasına bakışında epey karamsardı. Yeni muhafazakârlar ABD'nin temsil ettiği tek kutuplu dünyayı muhafaza etme çabasındayken Kissinger dünyanın artık çok kutuplu olduğu inancındaydı. Kissinger ekolü, dış politika refleksleri belli olmayan yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu. Bunlar hangi ülkelerdi? Çin, Japonya, Avrupa ülkeleri, Rusya ya da Hindistan. Kissinger Rusya konusunda iyimser değildi ama ABD-Çin ilişkilerinden endişe etmiyordu.

Henry Kissinger'a göre Amerika, çok kutuplu yeni düzenin en güçlü ülkesiydi. Ama bu güç göreli ve kırılgandı. Bu yeni realite karşısında Amerikan yönetimleri ne yapmalıydı? Kissinger yaklaşımının bu soruya getirdiği yeni bir yanıt yoktu. Yeni koşullar için klasik çözümler öneriyordu. Yani çok kutuplu dengeyi sürürmek için klasik diplomasiden şaşmamak gerektiğini tekrarlıyordu.[69]

Başkan Bush'un Irak Savaşı'na karar vermesinde belirleyici rol oynayan yeni muhafazakârların duymak istemediği analizlerdi bunlar. Zaten 11 Eylül'den sonra, yeni muhafazakâr yayın organları Henry Kissinger'ı ve Irak'a müdahalenin Ortadoğu'yu istikrarsızlığa sürükleyeceğini savunan Baba Bush'un

Ulusal Güvenlik danışmanı Brent Scowcroft ekolüne demode damgasını yapıştırdılar. Amerikan sağında kıran kırana kutuplar çatışması başlamıştı.

Jeostrateji alanındaki görüşleri Amerika'da olduğu gibi dünyada da ciddiye alınan, Başkan Carter'ın Ulusal Güvenlik danışmanı ve Kissinger'ın en büyük rakibi Zbigniew Brzezinski'ye gelince; onun dürbününden bakıldığında Soğuk Savaş sonrasında Amerika'ya "global hegemonya" rolü düşüyordu. Bu teze göre dünya bugüne kadar görülmemiş çatışma olasılıklarıyla burun burunaydı. Kim kimle çatışacaktı? Brzezinski Rusya'nın güneyinden Hint Okyanusu'na ve Süveyş Kanalı'ndan Sincan'a (Çin'de Uygur Özerk Bölgesi) kadar uzanan bölgenin büyük politik gerilimlere sahne olacağı kanaatindeydi. Bu coğrafya ile Amerika ve bütün Batı âlemi arasında ideolojik bir fay hattı oluşmaktaydı. Bu hatta ortaya çıkabilecek krizlere Amerika'nın kendi başına karşı koyabilmesi mümkün değildi. Amerika, Avrupa'nın desteğine ihtiyaç duyacaktı.

Brzezinski Soğuk Savaş sonrasının satranç tahtasında Avrasya'ya şah diyordu! Dünya yeniden şekillenirken Amerika, Avrasya'ya nüfuz etmeliydi. Bu bölgede jeostratejik önemi olan beş aktör bulunmaktaydı: Almanya, Fransa, Rusya, Çin ve Hindistan. Bu ülkelerin her biri bir jeopolitik eksen olabilecek nitelikteydi. İngiltere, Japonya ve Endonezya'nın jeostratejik rolü azımsanmamakla birlikte ilk beş ülke kadar belirleyici değildi. Bu tasarıma göre Türkiye, Ukrayna, Azerbaycan, Kore ve İran da jeopolitik yönden eklem bölgelerindeydi. Kuşkusuz ki Avrasya'nın cazibesini Hazar Denizi petrolleri arttırıyordu. Böylece jeostrateji jeoekonomi ile kader birliği yapıyordu.[70]

Kissinger'dan Brzezinski'ye... Ve de Ortodoksların, Batı'yı temsil eden büyük Katolik-Protestan ittifakının dışında kalmasını isteyen Huntington'a kadar, 90'lar Amerikası'nın entelektüel dünyasının yaşlı ekolüne hâlâ Rusya tedirginliği hâkimdi. Brzezinski, Rusya'nın olabildiğince yalnızlaştırılmasını öneriyordu. 90'larda, Soğuk Savaş sonrası için strateji üretenler açısından Rusya'nın yeniden güçlenip tehdit haline gelmemesi hayatiydi. Polonya asıllı Brzezinski ABD'nin Ruslar dışında bütün uluslarla uzlaşmasını öneriyordu.

İlginç olan şu ki, Amerikan dış politikasının bu iki duayeninin Soğuk Savaş sonrasına dair öngörülerinde Ortadoğu yoktu, Filistin sorunu yoktu. Hele Irak'ın esamesi bile okunmuyordu.

Aslında Soğuk Savaş sonrasının genç siyasetbilimcilerinin gözünde Kissinger-Brzezinski ikilisi dinozordu. Demodeydi.

Dünyaya Yeni Şerif

Yeni muhafazakârların 21. yüzyılı bir Amerikan yüzyılı yapma hazırlıkları sürerken muhafazakârlara yakın bir ses, 90'ların entelektüel tartışmalarını dengeleme ve bir ortak payda oluşturma çabasındaydı. Amerikan düşünce kuruluşlarında ve Beyaz Saray'ın çeşitli karar noktalarında görev yapan Richard Haass bilge adam tonlamasıyla Amerika'nın yeni liderliğinin tanımını yapıyordu. Haass'a göre yeni dünyada Amerika'ya yakışan rol "şeriflik"ti!

Kissinger kuşağından daha genç, pek çok yeni muhafazakâr ideologdan daha yaşlı yani 50 yaşlarındaki Richard Haass, Soğuk Savaş'ın yarattığı iki kutuplu politik yapıda her ulus devletin kendisine bir yer edindiği ve bu yapının Amerikan dış politikasının pusulası olduğu kanaatindeydi. Bu denge Soğuk Savaş'la birlikte ortadan kalkmıştı.

Richard Haass 1997 yılında yayımlanan *The Reluctant Sheriff: The United States after the Cold War* (Gönülsüz Şerif: Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri) adlı kitabında Soğuk Savaş bittikten sonra yaklaşık 200 ulus devletin başıboş, Amerikan dış politikasının ise istikametsiz kaldığını ve bu politik çerçevesizliğin pek çok küçük ve güçsüz ülkeyi anarşiye davet edebileceğini savunuyordu. Bunu önlemenin yolu neydi? Haass'a göre ortak siyasi iradeye gereksinim vardı:

> "Zaman kaybetmeden Amerika'nın Soğuk Savaş sonrasındaki rolü tanımlanmalı. Bu noktada Amerikan siyasi sınıfı bir uzlaşmaya varmalı. Soğuk Savaş sonrasında Amerika dünyaya li-

> derlik etmek zorunda. Bu konuda ortaya ortak bir irade çıkarsa toplum da buna ikna olur."[71]

Yani Amerikan toplumunun da Amerika'nın dünyadaki yeni rolüne uyum sağlaması, bunu içine sindirmesi gerekiyordu. Çünkü Amerikalılar Vietnam'ı unutamadıkları için kara ordusunun dış ülkelere gönderilmesine sıcak bakmıyordu. Bu refleks de ABD'nin liderlik işlevini yerine getirmesini engelliyordu. Oysa küreselleşme Amerika'nın köşesine çekilmesine izin vermiyordu.

Amerika bir süper güçse elindeki gücü nasıl kullanacaktı? Richard Haass'a göre, Soğuk Savaş sonrasının dünyasında, Amerikan hegemonyası dünyada polis rolü oynayarak sağlanamazdı. Bu nedenle Amerika şerifliğe soyunmalıydı. Amerikan kültüründe şerif, cesur ve dürüst adamı simgeler. Düzenin bozulduğu kasabada şerif, dizginleri ele alır ve huzuru sağlar.[72] ABD dünyada nasıl şeriflik yapacaktı? Haass'ın yaklaşımına göre Amerika kasabanın değil dünyanın huzurunu sağlayacaktı. Ortaya çıkan her krizde tehlikeyi ortadan kaldırmak için kendisine yardım edecek yeni güçler toplayacaktı. Haass'ın bu önerisi daha sonra "a la kart çok taraflılık" şeklinde George W. Bush yönetiminin dış politika adımlarında etkili oldu.[73]

Haass, George W. Bush'un ilk başkanlık döneminde Dışişleri Bakanlığı'nda Politika Planlama direktörü ve Colin Powell'ın başdanışmanıydı. 2004 seçimlerinden önce Haass bu görevden ayrıldı. Bu son derece simgesel bir istifa. Bush yönetimi, Haass çizgisine bile tahammül edemedi. Aslında bu istifanın ardındaki öykü, George W. Bush yönetimine hâkim olan zihniyeti ele vermekte. Haass şöyle diyordu:

> "Bir an vardı. Temmuz 2002'nin ilk haftasıydı, Condi'nin de (Condoleezza Rice) bulunduğu bir toplantıdaydım. Condi ile ayda bir iki kez düzenli buluşurduk. Terörizme savaş açmışken ve çözüm bekleyen birçok sorun varken Irak'ı önümüze ve tam merkeze koymanın anlamını sordum. Bana 'o konuda karar verildi, artık nefesini boşuna tüketme' dedi. Bu konuşmadan önceki aylarda yapılan değişik toplantılarda insanların davranışları ve söyledikleri şeyler bazı ipuçları veriyordu. 2002'nin ilk-

> baharındaki toplantılara katılan kurmaylarım, toplantı sonrasında bana gelip havada bir gariplik olduğunu söylüyorlardı. Bir şeyin ivme kazandığına dair bir his vardı ama tam ne olduğunun adını koymak zordu. Condi ile toplantım bana artık tahminimden çok daha fazla yol almış olduğumuzu idrak ettirdi. Aslında Powell'ın Ağustos 2002'de Başkan Bush'a Irak konusunu Birleşmiş Milletler'e götürmesini önerdiği meşhur akşam yemeğinde gerçek gündem Irak'a girip girmemek değil, nasıl girileceği imiş."[74]

Bu sözlerden anlaşılacağı gibi Başkan George W. Bush aldığı savaş kararını kendi dışişleri bakanından gizlemişti!

Haass, Irak Savaşı'nı desteklemekle birlikte George W. Bush yönetiminin büyük hatalar yaptığı kanaatinde. 2005 yılında yayımlanan kitabında, Amerika'nın dünyayı şekillendirecek güce sahipken bu fırsatı riske attığını düşünüyor:

> "90'larda Clinton yönetimi dünyayı yeniden şekillendirmek için pek az çaba harcadı. George W. Bush hükümeti ise pek çok şey yapmaya kalkıştı. Ama yanlış yollara saptı. Sonuç maalesef aynıydı. Elimize gelen tarihi bir fırsatı riske attık."[75]

Alçakgönüllü George W. Bush

2000'ler... Yeni bir yüzyıl. Milenyum düşleri! Clinton dönemi kapanıyor. 90'ların devri saadetini sanal, pek bir kadınsı ve vurdumduymazlık simgesi olarak değerlendiren Cumhuriyetçiler iktidara geliyor.

Clinton döneminin insani amaçlı Bosna ve Kosova savaşlarını eleştiren realist muhafazakâr ekol, Amerika'nın bundan böyle "ikinci sınıf" işlerle uğraşmayacağı mesajını veriyor. Muhafazakâr yazarlar, Başkan Clinton'ı yeniden topa tutuyor: Amerikan askerlerinin Balkanlar'da işi neydi? Amerikan askerlerinin görevi çocukları ellerinden tutup yuvaya götürmek mi? İnsani amaçlı savaş ne demek?

Bush yönetimi ikinci sınıf işlerle uğraşmayacaksa nasıl bir

dış politika izleyecekti? George W. Bush'un seçim kampanyası sırasında söylediklerine bakılırsa Başkan'ın gönlü, desteğini mutlak askeri üstünlükten alan alçakgönüllülükten yanaydı.

Bu ne demekti? George W. Bush, Al Gore ile ikinci televizyon münazarasında Amerikan dış politikasıyla ilgili görüşlerini şöyle anlatmıştı:

> "ABD, ulusal çıkarlarının kararlı takipçisi olursa özgürlük, demokrasi ve barış arkadan kendiliğinden gelir. Bu, Amerikan dış politikasının güçten kaynaklanan alçakgönüllülüğünü yansıtacaktır. Gerçek yüceliğin alçakgönüllülüğü. Ulusumuz dünyada güç açısından tek başınadır. Ve bu yüzden alçakgönüllü olmalıyız, ama gücümüzü de özgürlüğün promosyonu için göstermeliyiz. Kibirli bir ulus olursak, bize içerlerler. Eğer alçakgönüllü ve güçlü olursak bize saygı duyarlar."[76]

George W. Bush 2000 seçimlerini kazandığında hakkında çıkan yazılar, klasik bir Amerikan muhafazakârının portresini çiziyordu. Petrol ve silah sanayii lobilerine yakın, dindar, derin Amerika'da yaşayanlar gibi entelektüel düşmanı. Dış politikada George W. Bush'un babasının izinden gideceği ve realist okuldan uzaklaşmayacağı tahmin ediliyordu. Bush'un dış politika hedefinin ilk bakışta herhangi bir özelliği yok gibiydi: Her ABD başkanı gibi Amerika'nın çıkarlarını korumak ve Cumhuriyetçilerin macera diye tanımladığı Clinton tarzı dış müdahalelerden uzak durmaktı. Yerelliği ve dindarlığıyla sıradan bir muhafazakârdı. Bütün dünya 11 Eylül'den sonra Başkan W. Bush'un dindarlığını keşfetmişti. Oysa George W. Bush'un başkanlığa yürürken elindeki en önemli rehber *İncil*'di. Hayat hikâyesinde belirtildiği gibi ABD Başkanı George W. Bush *İncil* okuyup bantta koştuktan sonra güne başlıyordu. 2001 yılının başında, yani 11 Eylül'den önce göreve başlarken yaptığı konuşmada mesajını bir dizi dini imgelerle süsledi. "Fırtınada uçan melek"ten söz ediyordu. İnsanları kendi imajına eşit olarak yaratan herkesten üstün bir gücün varlığını hatırlatıyordu.[77]

Bir tarafta melekler uçuşuyor, üstün bir güç varlığını hissettiriyor; öte tarafta Amerika 21. yüzyıla yelken açıyor. Colin

Powell ve Condoleezza Rice gibi Soğuk Savaş yıllarında Amerikan dış politikasını şekillendiren realist ekol mensuplarının varlığı, Amerika'nın babadan kalma müttefiklerinin yüreğine su serpiyor. George W. Bush döneminde dünya eski tas eski hamam mı olacaktı?

Dünyanın sayılı strateji uzmanlarından Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Başkanı François Heisbourg'un iddiasına göre 2000 seçimlerini George W. Bush'un kazanmasına en çok Arap dünyasının liderleri sevindi. Arap dünyası, Al Gore'un ve Demokratların İsrail'in çıkarlarına Cumhuriyetçilerden daha duyarlı olduğunu düşünüyordu. Onların gözünde Bush hanedanı ve Dick Cheney petrol meselelerine daha yakındılar. Baba Bush'un Körfez Savaşı'nda izlediği politika, George W. Bush'un petrol sektöründeki vasat kariyeri ve Dick Cheney'nin petrol sanayiine yakın Halliburton şirketinin başında olması, Ortadoğu ülkelerinde statükonun garantisi olarak değerlendirildi.[78]

Heisbourg'un da belirttiği gibi George W. Bush, 2001 yılının Ocak ayında Beyaz Saray'a yerleştiğinde alçakgönüllülükle yaklaşmak istediği dünyanın manzarası şöyleydi: Son yirmi yıl içinde dört kat büyüyen ve dünyanın beşinci büyük ihracatçısı konumuna gelen Çin, Amerika'da şaşkınlık yaratmaktaydı. Pek çok Amerikalı analiste göre uzun dönemde ekonomisi büyüyen Çin'in barış yanlısı dış politika benimsemesi mümkün değildi. Çin gelecekteki hegemonyasının ekonomik altyapısını hazırlamakla meşguldü. Dolayısıyla günün birinde Amerika ile Çin silahlanma yarışına girişecekti. Amerika ile Çin arasında bir çatışmanın çıkma olasılığı yüksekti. Meseleye daha iyimser pencereden bakanlar ise Çin'in 1990'lardan itibaren komşularıyla iyi geçinme ve sorunları diplomasi yoluyla çözme siyaseti izlediğini ve bütün uluslararası kuruluşlarda aktif siyaset yaptığını düşünüyorlardı.

Amerika'nın bugün de hararetli biçimde tartıştığı konular bunlar. Çin yakın gelecekteki tehdit mi, değil mi? Bir gün "şer eksenine" dahil olacak mı, olmayacak mı? Ocak 2001'de George W. Bush Beyaz Saray'a yerleştiğinde Çin konusunda stratejik bir vizyona sahip değildi. Kendisi ve kadrosu Çin'e karşı son derece temkinliydi.

Cumhuriyetçilerin baskısı ve Demokratların gayretkeşliği ile 1998'de çıkan Irak'ı Kurtarma Yasası'na rağmen 2001 yılının başında Ortadoğu'daki statüko yerli yerinde duruyordu. Yani Amerika'nın Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle ilişkileri sıkı fıkıydı. Irak'ı kurtarma yasasının mimarları Irak'a yönelik bir saldırıyı öngörüyor olabilirlerdi ama 11 Eylül öncesinde Ortadoğu'daki yıllanmış statükonun sarsılacağı kimsenin aklına gelmiyordu. Filistin sorununun çözümüne dair ufukta ışık görünmüyordu. 90'lara hâkim olan "Dünya nereye gidiyor", "Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın yeni rolü nedir" vs. tartışmalarının hemen hemen hiçbiri Ortadoğu sorununu kapsamadı. Ortadoğu sorunu sanki özel alandı, gündem dışında tutuluyordu.

Condoleezza Rice'ın kastettiği birinci derecede önemli işlerin kapsamı ve niteliği 11 Eylül 2001 sabahı teröristlerin New York ve Washington'a yönelik saldırılarından iki saat sonra şekillendi. Teröre Karşı Savaş! Global manası olan bir kavram bu. Amerika yeryüzünün her köşesinden fışkırabilecek, elle tutulamayan, gözle görülemeyen, binlerce Usame bin Ladin'e ve global "hiperterörizme" karşı savaş açtı... Böylece Soğuk Savaş sonrasına hâkim olan belirsizlik ve boşluk dönemi sona erdi.[79]

"Misyonumuzu keşfettik" diyen George W. Bush, 21. yüzyılı şekillendirmek üzere 12 Eylül 2001 sabahı işbaşı yaptı... Ve Amerika'nın dış politika refleksleri teröre karşı savaşa kilitlendi.

II. Bölüm

ALÇAKGÖNÜLLÜLÜKTEN ÇİZMELİ WİLSONİZME

1.
George W. Bush'un Birinci Dönemi

Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki özgürlüğü korumak özgürlüğü yaymayı gerektiriyor.

George W. Bush

Tanrı bana El Kaide'yi vur dedi, vurdum. Sonra Saddam'ı vurmamı istedi, onu da yaptım. Şimdi de Ortadoğu sorununu çözmeye kararlıyım.

George W. Bush

24 Haziran 2003, *Haaretz* gazetesi, İsrail

Yıl 2000. ABD'de 21. yüzyılın ilk Başkanlık seçim kampanyası.

Cumhuriyetçilerin adayı George W. Bush, rakibiyle tartıştığı televizyon programında halk tipi bir Teksaslı imajı verme çabasında. Seçimin kaderini belirleyecek bu tartışmada George W. Bush seçildiği takdirde alçakgönüllü dış politika izleyeceğini ilan ediyor. Rakibi Al Gore'un ise soğuk, steril bir havası var. Al Gore 21. yüzyılın gözde temalarından yani teknolojiden, modernleşmeden, küreselleşmeden söz ediyor. Sıradan Amerikalı, elitlerden hiç hoşlanmaz. Al Gore da sıradan Amerikalı'nın pek hoşlanmadığı bu elit sınıfına dahil. Verdiği siyasi mesaj Amerika'nın dağlarında bayırlarında, muhafazakâr güney eyaletlerinde pek etkili olmuyor.

George W. Bush'un dış politikaya iliştirdiği alçakgönüllülük aslında biraz da Hıristiyan inanç dünyasıyla ilişkili bir kav-

ram. Bush dış ilişkilerde alçakgönüllü davranacağını ve müttefikleriyle görüş alışverişinde bulunacağını ilan ediyor. Aslında bu açıklamalar sol gösterip sağ vurmak. Cumhuriyetçi Parti'nin başkan adayı dış politikada alçakgönüllülüğü pazarladığı sırada Cumhuriyetçi Parti içinde etkilerini arttıran yeni muhafazakâr stratejistler 21. yüzyılı Amerikan hâkimiyetine alma çalışmalarına son şeklini vermekte.

Şaibeli 2000 seçimleri. Yüksek Mahkeme kararıyla George W. Bush'u iktidar yaptığında yeni muhafazakâr grubun etekleri zil çalmaya başlıyor. Cumhuriyetçiler, Senato ve Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu elde ettikten sonra Beyaz Saray'a da yerleşiyor. Bu herhangi bir seçim zaferi değil onlar için. Cumhuriyetçi Parti'ye konuşlanmış yeni muhafazakârlar Parti'nin geleneksel milliyetçi sağ çizgisindeki kilit isimleri, Dick Cheney ve Donald Rumsfeld ile beraber muhafazakâr devrimi hayata geçirmek için telaş içindeler. Burada esas olan, Bush'un başkanlık koltuğuna oturmasından çok Cheney-Rumsfeld ve yeni muhafazakâr kadronun iktidara el koyması ve bütün yetkilerin Yürütme'de toplanması.

George W. Bush dönemi başladığında Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin bürosu özel yetkilerle donanıyor. Cheney, Cumhuriyetçi yapının ağır topu, bir başka ağır top olan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ile yakın irtibatta. Savunma Bakanlığı ile Cheney'nin dairesi yeni muhafazakâr kadroyla çevreleniyor. Yeni muhafazakârların piri Paul Wolfowitz, Rumsfeld'in yardımcısı görevine geliyor. Başka bir neocon Douglas Feith, Pentagon'un üç numarası oluyor. 2005 yılında bir CIA ajanının adını basına sızdırdığı için Dick Cheney'nin başını ağrıtacak olan başdanışmanı Lewis "Scooter" Libby de yeni muhafazakâr eylemci. Diğer bir yeni muhafazakâr John Bolton Dışişleri Bakanlığı'na konuşlanıyor. Elliott Abrams gibi yeni muhafazakâr serüvene emek vermiş bir isim. O da Ulusal Güvenlik Konseyi'nde Ortadoğu işlerine bakıyor. Irak Savaşı'nın hazırlık safhasından savaşın başladığı tarihe kadar müthiş bir işbirliği sergileyen bu ekip, Dışişleri Bakanlığı'nı da çember altına alıyor. Dünyaya savunma ve istihbarat prizmasından bakan, genelde savunma bürokrasisinden gelen bu kadronun bir takıntısı var: Irak!

Peki, yeni muhafazakârlar veya başka takıntılı gruplar ABD'nin dış politika kararlarını ne kadar etkileyebilirler? Burada önemli bir nokta gözden kaçmamalı: ABD'de dış politika kararları genelde son derece karmaşık bir mekanizma içinde şekillenir. Elbette ki Amerikan dış politikasının ABD'nin çıkarlarını esas alan genel bir çizgisi vardır. Ama kararlarının oluşma aşamasında Dışişleri Bakanlığı, Pentagon, CIA, Ulusal Güvenlik Konseyi, Kongre ve bir dizi lobi arasındaki güç dengesi oldukça etkilidir. Genelde gücünü ve etkisini en fazla hissettiren taraf, dış politika rotasına ağırlığını koyar.[80] George W. Bush döneminde bu teamül zirvedeydi. Başkan George W. Bush dünya sorunlarını düşünmüş bir başkan adayı değildi. Seçildiğinde dış ülkelere seyahat etmediğini göğsünü gere gere söylemişti. Bir tek Teksas'ın kapı komşusu Meksika'ya gitmişti. Bush özellikle de Ortadoğu konularına çok uzaktı. Oslo barış sürecinin Clinton'ın enerjisini tükettiğini düşünüyordu. Ne var ki çevresinde dış politikayla ilgilenen kadrolar Ortadoğu'ya odaklıydı. Ortadoğu da Irak saplantısıydı onlar için!

George W. Bush iktidar koltuğuna oturduğunda dış politikasının hiç de alçakgönüllü olmayacağı hemen anlaşıldı. Daha ortada 11 Eylül yoktu. ABD'nin 43. başkanı ayağının tozuyla (Mart 2001) "Kyoto ihtiyaçlarımızla bağdaşmıyor" deyip küresel ısınmaya karşı global işbirliğini öngören protokolü elinin tersiyle itti.[81] Oysa küresel ısınmaya yol açan gazların dörtte biri ABD'nin sanayi tesislerinden, büyük evlerin kaloriferlerinden ve otomobillerin egzozlarından atmosfere yayılmakta. Zaten genelde hiçbir Washington yönetimi çevre konularını ciddiye almaz. Hele Cumhuriyetçiler için çevrecilik adeta "çiçek çocuk"lukla özdeştir! Cumhuriyetçiler çevrecilerin taleplerini, aşağılayıcı bir üslupla, "zenginin malı fakirin çenesini yorar" şeklinde değerlendiriyor. Çevre konularına yaklaşımları "ben büyük ve zengin ülkeyim, istediğim gibi gaz çıkartırım" şeklinde!

George W. Bush göreve başlar başlamaz Washington'ın verdiği tek taraflılık mesajı sadece Kyoto Protokolü'nün reddiyle sınırlı değil. Washington yönetimi Genişletilmiş Nükleer Silah Denemeleri Yasağı, Kara Mayınları Anlaşması, Biyolojik

Silahlar Protokolü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Amerika'yı bağlamadığını dünyaya ilan ediyor.[82]

11 Eylül gelip çattığında, George W. Bush yönetiminin alçakgönüllü dış politikaya veda ettiğine dair bütün sinyaller mevcut. Bütün refleksler tek taraflı dış politikaya kilitlendi. 11 Eylül, bu reflekslere öfke, intikam, ne pahasına olursa olsun vurma, cinnet yüklemesi yapıyordu. Yeni muhafazakâr ideologlarla iç içe geçmiş Cheney-Rumsfeld ikilisinin dış politika ve savunma stratejilerinde dizginleri tamamen ele geçirdikleri bir dönüm noktasıydı bu. 11 Eylül'ün Amerikan halkına kıyamet gibi sunulması, bu ekibin aşırı görüşlerinin hayata geçmesi için müthiş bir fırsattı aslında. Onlar da bu fırsatın üstüne atladılar. Petrol ve savunma sanayii, yeni muhafazakâr ideologlar ve Evanjeliklerden oluşan bir büyük koalisyon, 21. yüzyıl Amerikası'nda iktidar oluyordu. Ortadoğu petrolleri, petrol sanayiinin zaten iştah şurubu! Savunma sanayii 80'lerden beri gelişen, mükemmelleşen ileri teknolojiye dayalı savaş makinesinin şovunu yapma peşinde. Evanjelik hareket de Uygarlıklar Çatışması ilan edildiğinden beri dış politikada durumdan vazife çıkarmakta. Yeni muhafazakârlar ise ağır, iddialı bir dosya ile Washington'a yerleşiyor: Hedefleri 21. yüzyılı bir Amerikan yüzyılı yapmak ve İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliğini sağlamak.

11 Eylül sonrası için artık hedef belli oldu. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'e göre "2. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi 11 Eylül dünyayı yeniden şekillendirmek için fırsat yarattı". 11 Eylül 2001 itibariyle 2. Dünya Savaşı'nın uzantısı olan Soğuk Savaş fiilen tarihe karıştı. ABD 21. yüzyıla ve yeni bir evreye girerken dünyayı da peşinden sürüklüyordu. Hiçbir şey eskisi gibi değildi. Ne Soğuk Savaş döneminin ittifakları, ne strateji kavramları, ne demokrasi anlayışı, ne kurumlar, ne aktörler, ne de ilişkiler. Washington, NATO'nun ortak mücadele için uzattığı eli itti. Afganistan operasyonunu birlikte yapalım önerisini reddetti.

Dünyanın kaygan zeminde seyrettiği bir dönem bu. Amerika'nın yeni gözde ülkeleri sahnede artık. Yeni Avrupa gibi! Eski Avrupa ise ligden ve gözden düşmekte. ABD'nin öncelikleri değişince gözden düşen ülkeler, elli yıllık Soğuk Savaş beraberliği-

ni kaybetmenin yasına bürünüyor. Soğuk Savaş'ın sıcak ittifakı artık buz kesiyor. Bu gruba Türkiye de dahil oluyor.

11 Eylül itibariyle ABD dış politikası gücün dilbilgisi ve sözcükleriyle ifade edilmeye başlıyor: "Gücü olan kullanır." "Dünyanın her bölgesinde, her toplum kararını vermek zorunda, ya bizim yanımızdasınız ya da teröristlerin" vs.

ABD Başkanı, 1 Haziran 2002 tarihinde West Point'te (Kara Harp Akademisi) yaptığı konuşmada iyi ile kötü arasındaki mücadelenin başladığını ilan ediyor. Cephesi ve düşmanı meçhul olan bir savaş bu. Amerika'nın belirlediği hedeflere doğru, kimseye danışmadan ve uluslararası hukuka aldırmadan marş marş! ABD Başkanı George W. Bush seksen küsur yıl sonra adeta yeni bir Wilson olarak doğuyor![83]

1. Dünya Savaşı sona erince ABD Kongresi'ne barış planı sunan (18 Ocak 1918) Başkan Woodrow Wilson, halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme ve egemenlik haklarını kullanma ilkelerini 14 maddeyle ilan etmişti. Başkan George W. Bush da dünyaya özgürlük ve demokrasi götüreceğini ilan ederek Wilsonlaşmaya çalışıyor. Ama Fransız siyasetbilimci Pierre Hassner'in dediği gibi aynı zamanda çizmelerini de geçiriyor.[84]

Pearl Harbor Refleksli Dış Politika

Gerçi Amerikan başkanlarının çizmeleri her zaman, her dönemde hazır bekler ve başkanlar çizmeleri geçirmekte tereddüt etmezler. Ama 11 Eylül'ün koşulları farklıydı.

George W. Bush'u ikinci kez iktidar yapan Kasım 2004 seçimlerinden bir ay sonra Amerika'nın dış politika konusunda önde gelen kuramcılarından, tarihçi Walter Russell Mead'e 11 Eylül refleksli dış politikanın ABD'yi ve dünyayı nereye götürdüğünü sordum. ABD dış politikası hakkında çok sayıda kitabı olan Mead, katıldığı her paneli, konferansı renklendiren bir aydın. En hassas konularda en çarpıcı görüşleri espriyle sunan Walter Russell Mead, Amerika'nın prestijli dış politika üretme merkezi Council on Foreign Relations'da kıdemli araştırmacı.

Mead'e rastladığımda birçok Arap ülkesini yeni dolaşmış, eğitim sistemlerini incelemişti.

— Terörle mücadele bir dış politika opsiyonu olabilir mi?

— Dünyanın her yerinde olduğu gibi Amerikalılar günlük işleriyle ilgilenirken 11 Eylül şokunu yaşadılar. Buna bir de şarbon virüsü paniği eklendi. Aileler çocuklarının hayatından endişe etmeye başladı. 11 Eylül'den önce Amerika'da dış politika kimsenin umurunda değildi. Tıpkı 1941'de olduğu gibi; Pearl Harbor'dan önce Amerikan halkı 2. Dünya Savaşı'na girmek istemiyordu. Pearl Harbor saldırısından sonra toplum Amerika'nın savaşa girmesine hazırdı.

— Halk, Irak Savaşı'nı istedi mi? Önüne başka bir seçenek kondu mu?

— 11 Eylül'ün halk üzerinde yarattığı etki sonucu, Amerikan dış politikası hem daha enerjik hale geldi hem de yönü değişti. Halk, güvenlik nedeniyle Amerika'nın savaşa girmesini istiyordu. 1990'larda da Amerika bir süper güçtü ama dünyaya müdahale etme kabiliyeti sınırlıydı. Çünkü 1990'larda tarihin bittiği ilan edilmişti. Yani sorunlar çözülmüş ve Amerika galipti. O sırada Amerikan halkına aktif bir dış politika benimsetmek mümkün değildi. 11 Eylül bu ruh halini değiştirdi. Başkan Bush'un dış politikasının şu veya bu yönünü eleştirmek mümkün. Ama dış politikada bir şey yapma gereğine Amerikan halkı inanmıştı. Yani 11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasında yeni bir yoğunluk oldu.

— Amerikan dış politikasının yönü nasıl değişti?

— 11 Eylül'den sonra ABD'nin dış politikasında stratejik bir devrim yaşandı. Soğuk Savaş döneminde, ABD için Avrupa çok önemliydi. Hatta denebilir ki Soğuk Savaş, Almanya'yı korumak için başladı. Soğuk Savaş yıllarında, ABD için birinci derecede önemli olan bölge Avrupa, ikincisi ise Asya'ydı. Ortadoğu ise Amerika'nın üçüncü önceliğiydi. 11 Eylül'den sonra öncelik sırası değişti. Birinci sırayı Ortadoğu aldı. Asya eski öncelik pozisyonunu, yani ikinci sırayı koruyor. Avrupa ise üçüncü sıraya düştü. Öncelikler değişince, yani Ortadoğu birinci sıraya yerleşince Amerika'nın dış politikasının aktif biçimde Ortadoğu'ya yönelmesi do-

ğal. Soğuk Savaş sırasında, Ortadoğu'daki çıkarlarımız sınırlıydı. O sıradaki hedefimiz, Sovyetler Birliği'ni Ortadoğu'nun dışında tutmak ve petrol akışını sağlama almaktı. Bölgedeki kargaşalardan etkilenmek istemiyorduk. Ama bugün Amerika için hiçbir şey Ortadoğu'dan daha önemli değil.

— *Dış politikadaki stratejik devrim ABD'nin ilişkilerini de altüst etti. Taşlar yerine oturmuyor. Geleceği nasıl görüyorsunuz?*

— Bu gelişme Avrupa ve Ortadoğu ile aramızdaki ilişkileri etkiliyor. Avrupalılar, ABD'nin gözünde eskisi kadar önemli olmadıkları için rahatsızlar. "Biz, Avrupa Birliği'ni kurduk. Euro'ya geçtik, Amerika bizim söylediklerimize daha çok kulak vermeli" diyorlar. Amerika ise sadece Ortadoğu'ya odaklanmış durumda. Bu noktada, Avrupa bizimle aynı görüşte değilse onları dinlemiyoruz. Amerika'nın bu pozisyonu Avrupalıları kızdırıyor. Bu tutum Ortadoğu'da da sıkıntı yaratıyor. Dikkat edilirse Amerika'nın şu sırada sorun yaşamadığı tek bölge Asya. Çünkü Asya'ya yönelik bir "stratejik devrim" yaşanmadı. Öncelikler değişmedi. Nitekim Japonya ve Çin'le aramız iyi.

— *Avrupa için yaptığınız analiz Türkiye-ABD ilişkileri için de geçerli mi?*

— Bundan sonra Türkiye ile ilişkilerimiz kolay olmayacak.

— *Neden?*

— Nedeni, Amerika'nın önceliklerinin değişmesi. Ve Türkiye eskiye göre çok daha demokratik bir ülke.

— *Demokratik ülkelerle ilişkiler daha kolay değil mi?*

— Öyle ama. Türkiye ile ilişkilere benzer bir durum Güney Kore ile aramızda mevcut. Elli yıl önce ikisi de gelişen ülkelerdi. Bugün gelişmiş ülkeler liginin kapısını çalıyorlar. Elli yıl içinde hem daha demokratik hem de bölgelerinde daha etkili oldular. Ama ABD ile ilişkiler daha iyiye gitmedi. Çünkü bu ülkelerdeki siyasi hayat daha karmaşık hale geldi. Artık daha fazla farklı ses duyuluyor. Örneğin Güney Kore, Kuzey Kore ile ilişkilerde Amerika'dan farklı yaklaşımlara sahip.

— *ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik yeni stratejisi nedir?*

— Amerika'nın Ortadoğu'daki çıkarları nedir sorusunun yanıtı değişti. Amerika'nın çıkarı eski yapıyı korumak değil. Washington için terörizm sadece askeri bir mesele değil artık. Ameri-

ka'nın Ortadoğu'ya yönelik iki stratejisi var. Hiç şüphe yok ki birincisi askeri. Amerikalıları öldürmeyi hedefleyen örgütlere saldırmak. Ve onlara destek veren yönetimleri engellemek. Mali kaynaklarını kurutmak. İkinci hedef ise meseleye ekonomik, politik ve kültürel olarak yaklaşmak. Bu çok boyutlu stratejinin gerçekleşmesi zaman alacak. Başkan Bush Ortadoğu'da demokrasiden söz edince demokratik olmayan rejimlerin yöneticileri kendilerini tehdit altında hissettikleri için ateş püskürüyorlar.

— *Ama sivil toplum da Amerika'nın Ortadoğu politikasına karşı öfkeli?*

— Demokrasi eylemcileri ve sivil toplum örgütleri ABD'yi Ortadoğu'ya demokrasi götürmek isteyen bir güç olarak algılamıyorlar. Bizim ne yapmak istediğimizi anlamıyorlar. Bu, zaman alacak. Birkaç yıl içinde meyveleri toplamak güç.

— *Ne kadar beklenecek?*

— Kolay değil. Filistin meselesi var, vs. Amerikan halkı bu sorunun çözümünün Amerika için ne kadar önemli olduğunu bilmiyor.

Bu söyleşiden beş ay sonra ABD'nin Philadelphia kentindeki bir konferansta Mead'e tekrar rastladım. Muhafazakâr bir düşünce kuruluşunun toplantısıydı. Aramızda şu kısa konuşma geçti:

— *Irak'taki gelişmeler parlak değil. Ortadoğu kaosa mı sürükleniyor?*

— 1946-47'de de Amerikan diplomasisi Avrupa'da ne yapacağını bilmiyordu... Zaman gerekiyor!

Yaratıcı Tahribat

Walter Russell Mead dış politikada stratejik devrimden söz ediyordu. Bush'un çevresindeki bazı analistler de 11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasının karakterini yansıtan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin Soğuk Savaş döneminin düşünce sistematiğini hallaç pamuğu gibi attığı düşüncesindeydi. Bu analize göre her şey tahrip olacak ve ortaya çıkan kaostan

Amerikan hegemonyasında yeni bir denge yaratılacaktı. George W. Bush yönetiminin Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni yazan grubun içindeki Philip Zelikow bu metnin kışkırtıcı amaçla yazıldığını kabul ediyordu.[85] Muhafazakârlara yakın *National Interest* dergisinin yöneticilerinden Christian Brose da bu analizi paylaşanlardandı: "Her radikal hareket gibi Bush devrimi de iki boyutlu. Birincisi tahrip edici. İkincisi ise yaratıcı."[86]

11 Eylül'ü izleyen günlerde Amerika'da toplumsal tepki "Bir şey yapılmalı. ABD kararlı davranmalı" şeklindeydi. "Bir şey"in ne olduğu açık değildi. Zaten halkın vereceği bir karar değildi bu. Ama toplumun ilk refleksinin yaratıcı tahribat tezleriyle ilgisi yoktu. Halk, şaşkın ve nereye sürüklense oraya gidecek haldeydi. Aslında 11 Eylül 2001 yılındaki saldırılardan sonra Taliban rejimini düşüren ABD yönetimi, büyük çapta toplumun beklentisine cevap vermişti. Dünyanın da desteğini almıştı. 11 Eylül'den sonra dünyanın Washington'a verdiği bu mutlak destek yeni bir uluslararası düzenin kurulması için kullanılabilirdi. İslam dünyası bu düzenin içine çekilebilirdi. Nükleer silahların yayılmasını önlemek için yeni bir uluslararası uzlaşı arayışına girilebilirdi.

Bu yaklaşım gündeme bile gelmedi. ABD yönetimi bütün enerjisini, yıllardır hazırlanmakta olan bir planı uygulamaya koymak için seferber etmişti. Önce korku ortamı yaratmak. Bunu hep diri tutmak. Teröristler her an vurabilir fikrini zihinlere yerleştirmek, kalıcı travma haline getirmek!

Washington'da yeni bir dünya düzenini hayata geçirmek isteyenlerin analizi şöyleydi: Soğuk Savaş dönemi bir denge sistemiydi. İki büyük güç arasındaki (ABD ve Sovyetler Birliği) denge üzerine oturuyordu. ABD'nin tehdit algılamasında düşman komünizmdi. Bu dönemin güvenlik stratejisi, çevreleme ve caydırıcılık esasına dayanıyordu.[87] George W. Bush bu dönemin son bulduğunu 2002 yılında Amerikan Harp Akademisi'nde yaptığı konuşmada açıkladı:

> "Geçen yüzyılın önemli bir bölümünde Amerika'nın savunması Soğuk Savaş Doktrini üzerine oturuyordu. Bazı durumlarda bu strateji hâlâ geçerli olabilir. Ancak yeni tehditler yeni fikirler

> gerektirir. Geçmişteki sınırsız karşı saldırı prensibine dayanan caydırıcılık doktrini, savunacak ülkesi ya da yurttaşı olmayan karanlık teröristler için bir anlam ifade etmez. Çevreleme Doktrini, dengesiz diktatörlerin kitle imha silahlarıyla saldırıya geçmelerini ya da teröristlere yardım etmelerini engellemeye yetmez. Amerika'yı ve müttefiklerimizi sadece iyi niyetle savunamayız."

Başkan Bush, konuşmasında önleyici savaş stratejisini işaret ediyordu:

> "Nükleer Silahları Önleme Antlaşması'na imza atıp sonra onu devamlı ihlal eden despotlara güvenemeyiz. Eğer bu tehditlerin gerçekleşmesini beklersek çok geç kalmış oluruz. Teröre karşı savaş savunma ile kazanılmaz. Savaşı düşmanın cephesine taşımalıyız; planlarını altüst etmeliyiz ve en tehlikeli tehditleri, oluşmadan önlemeliyiz. Dünyanın bugün geldiği noktada güven sağlamanın tek yolu eylem yoludur. Ve bu ulus böyle hareket edecektir."

Bu konuşmadan birkaç ay sonra Bush Doktrini denen, ABD'nin yeni *Ulusal Güvenlik Stratejisi* yayımlandı.[88] Artık kartlar açılmış, hedefler belirlenmişti. 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasının düşünce sistematiğini yansıtan bu belgede şöyle deniyordu: "Barışı teröristlere ve despotlara karşı savaşarak savunacağız; büyük güçlerle iyi ilişkiler kurarak koruyacağız; ve her kıtada özgür ve açık toplumu teşvik ederek yayacağız."

Mücadele için start verildi. Bush'un sözünü ettiği şer, sanal olmaktan çıkıyor; kimlik kazanıyor ve hedefleşiyordu. ABD'nin güvenlik stratejistleri, terörü destekleyen ve teröristlere kol kanat geren ülkelerin de uygarlığın düşmanı olduklarını ilan ediyordu. Onlar da şere karşı savaşta ABD'nin menziline giriyorlardı.

Eylül 2002 tarihinde ilan edilen Bush Doktrini üç eksen üzerine inşa edildi. Birinci ve en önemli olanı önleyici savaştı. İkincisi tek taraflılık yani "başıma buyruk davranırım" idi. Üçüncü eksen ise ABD'nin güvenliğini sağlamak için dünyaya demokrasi yaymaktı.

Böylece ABD herhangi bir tehdit karşısında önleyici savaş ilan edeceğini dünyaya duyurdu.[89] Peki, hangi koşullarda? Aklına esince mi? Önleyici savaşın meşru sayılabilmesi için yakın bir saldırı tehdidinin ortaya çıkması gerekli. Bir ülkenin diğerine saldırmaya karar vermesi bir noktada meşru müdafaa hakkının da doğmasıydı. Aksi halde önleyici savaş uluslararası hukuka aykırıydı. Hatta önleyici savaşın kendisi bir tür saldırı sayılabilirdi. Ama ABD'nin dediği dedikti. Walter Russell Head'e göre, ABD savaş kararında Birleşmiş Milletler'in dışlanmasına karşı çıkan ülkelerin damarına basa basa kararlılığını hissettiriyordu:

> "Hükümet, düşmanları korkutmanın ve caydırmanın, dostlarının güvenini tazelemekten daha önemli olduğuna inanıyordu. Kötülerle mücadelede kararlı olduğunu göstermek için iyi insanları da korkutmak gerekirse, eh ne yapalım, öyle olsun, diyordu!"[90]

ABD yönetimi Irak'a savaş ilan etmeye karar verdiğinde önleyici savaşı pazarlamak için bir sanal tehdit geliştirdi. Washington yönetimi, 11 Eylül saldırılarından sonra, El Kaide ile Saddam Hüseyin rejimini irtibatlandırdı. Sonra da Irak'ın elinde kitle imha silahlarının bulunduğunu iddia etti.[91]

Dayılanma Dönemi: Koalisyonu Misyon Belirler

2002 yılında ilan edilen Bush Doktrini'nin ikinci ekseni olan tek taraflılığa gelince; vücut dili maço, bitirim tavırlı, Teksaslı George W. Bush 11 Eylül travması almış Amerikan toplumuna ülkesini koruyan başkan imajı veriyor. Gün, dünya ülkeleriyle istişarede bulunmak değil yumruğu masaya vurma günü. Dış politikada da gerektiğinde sık sık dayılanma zamanı.

11 Eylül'ün dürtüsüyle Amerika, Soğuk Savaş jeopolitiğinden çıkarken eski ittifaklarından, dostlarından, uluslararası kurumların yaptırım mantığından silkeleniyordu. ABD'nin yeni ulusal güvenlik tasarımlarını yapanlara göre uluslararası ant-

laşmalarla, birtakım eski ittifaklarla Amerika'nın yeni güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak zor. Bu anlayış dünyanın kaygan bir zeminde olduğu inancından kaynaklanmakta. Yani Amerika belirlediği hedefe, tek başına, istediği zaman ve istediği şekilde gidebilmeliydi.

Bu mantık, Amerika hedefe giderken istediği koalisyonları şekillendirir, esasına dayanıyor. Yani ABD'nin büyük stratejisi hayata geçerken Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in önerdiği gibi "bundan böyle misyon, koalisyonu belirlemeliydi". Misyon bitince herkes kendi köşesine çekilmeliydi. 21. yüzyılın strateji anlayışında kalıcı, yerleşik ittifaklar yoktu artık. Irak Savaşı'nın başmimarı Paul Wolfowitz, Irak'ın işgalinden önce yaptığı bir konuşmada tek taraflılık-çok taraflılık tartışmalarına son noktayı koydu:

> "Bundan sonra önemli olan, koalisyonların niteliği ve misyonun koalisyonları belirleme özelliği. Böylece tek bir koalisyon kurulmayacak. Değişik misyonlar için değişik koalisyonlar oluşturulacak. Eğer bir ülke, belli bir misyona katılmak istemezse bu karar koalisyonu engellemeyecek. Koalisyonlar tezgâhta dokunmadığına göre sökülme olasılıkları da yok."

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz uluslararası ilişkilerde artık ittifak değil işbirliği döneminin açıldığını şu sözlerle ilan ediyordu:

> "Bizim politikamız, bu mücadelede her ülkenin bize kendi istediği ölçüde katkıda bulunmasıdır. Kimisi yapacağı katkıyı açıkça ifade eder. Taraf olur. Diğerleri ise üstü kapalı veya gizli bir işbirliğini tercih edebilirler. İşbirliği şeklini her ülkenin kendisinin belirlemesinin daha iyi olduğunu anlamış bulunuyoruz. Son tahlilde, bu yöntem diğer ülkelerin yapacağı katkıların kapsamını genişletir, bizim de etkinliğimizi arttırır."[92]

Wolfowitz'in bu açıklaması Amerika'da siyasetçilerin çok sık kullandığı bir iletişim biçimi. Amerikan siyasi kültüründe bazı

hükümet politikaları bu tür konuşmalarla halka açıklanır. Bunun amacı önemli kararlarda halkın desteğini kazanmaktır.

Irak Savaşı sırasında Washington'ın Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleriyle olan ilişkisi Paul Wolfowitz'in bu tanımına pek uymadı. Irak Savaşı'nda ABD'yle koalisyon kurmayan ülkeler Washington'ın kara listesine girdi. Kaşlar çatıldı. Hakaretler, ithamlar yağdı.

21. yüzyılda Amerika'nın askeri stratejisiyle ilgili bir panelde, "Avrupa, Rusya'dan huzursuz olmaya başlarsa ABD ne yapar?" şeklindeki bir soruyu bir stratejist şöyle yanıtlıyordu: "Avrupa mı? Kendi başlarının çaresine baksınlar. Bizden bu kadar!" Salondaki dinleyicilerin yüzünde onaylayıcı tebessüm vardı!

Amerika'nın küresel egemenlik projesinin bir aracı olan tek taraflılığı ön plana çıkartanlar "ABD'nin dış politikasını beğenmeyenler eninde sonunda gücün yanında yer almak zorunda kalırlar" düşüncesindeydiler. Dış ilişkilerde dayılanma, "dünya düzenini istediğim şekilde değiştiririm" demekti bir bakıma.

Amerika hiçbir ülkeden ne eleştiri duymak istiyor, ne görüş alıyordu. Dayıya, "biraz sakinleş" diyenlere ateş püskürüyordu. George W. Bush'un ilk başkanlık döneminin Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice'ın, Irak Savaşı'nda Washington'a destek vermeyen "Fransa'yı cezalandırmak, Almanya'yı görmezden gelmek, Rusya'yı da affetmek" gerektiğini açıklaması gibi.

Washington, Bush Doktrini'nin tek taraflı dış politikasından umduğunu bulamadı. Tek taraflılık ve önleyici savaş Irak'ta duvara çarptı ve bunun sonuçları geniş bir coğrafyada hissedilmeye başladı. Nitekim Princeton Üniversitesi'nin 'Ulusal Güvenlik İçin Princeton Projesi'nde belirtildiği gibi bugün merkez üssü Irak olan büyük gerilim önümüzdeki yıllarda Batı Avrupa'ya yayılacak boyutlardaydı.[93]

2004 yılının bir sonbahar günü. Washington'da *Pew Forum*'un düzenlediği bir panelde Maryland Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Telhami'yi dinliyordum. Ortadoğu'yu yakından tanıyan Telhami'nin kalabalık bir dinleyici grubuna verdiği mesaj çarpıcıydı:

> "Bölgedeki bütün ülkeler Irak Savaşı'ndan etkilenecekler. Bölge, sonuçları yıllar sürecek gelişmelere gebe. Başta Irak halkı olmak üzere Türkiye, Ürdün, İran, Suriye, Suudi Arabistan, Mısır ve Avrupa toplumları Irak Savaşı'nın yaratacağı yeni sorunlarla uğraşmak zorunda kalacaklar. Onlar bu savaşı istemediler. Ama oldu. Bu, bir ahlaki sorumluluk meselesi değil mi?"[94]

ABD yönetimi tek taraflı dış politikaya sarılırken bunu kendisine ihsan edilmiş bir ilahi hak gibi de görüyordu. Bütün erdemlerle donanmış istisnai bir ülkenin dünyayı kendi imajında yeniden düzenlemesi hakkıydı bu! Bu hak müthiş bir askeri üstünlükle birleşince "Neden başıma buyruk davranmayayım?" sorusu bir emperyalist mantığa oturuyordu. Tony Blair'in eski dış politika danışmanı Robert Cooper bu görüşü destekleyen ender Avrupalıydı:

> "ABD tek taraflı dış politika izliyor, çünkü tek başına davranmak zorunda. Avrupa'nın antlaşmalara, hukuk devletine ve çok taraflılığa bağlılığı güçsüzlüğünden ve hüsnükuruntularından kaynaklanmakta. Kurallar Avrupalılar gibi zayıfı korumak için vardır."[95]

ABD yönetimi Irak Savaşı öncesinde Birleşmiş Milletler'i aşağılayarak, işlevsiz ve gereksiz olduğunu ilan ederek Amerikan kamuoyunu tek taraflılığa ısındırdı. Doğrusu bu çok da zor olmadı. Aşağılama, karalama kampanyaları sonucu Amerika'da sokaktaki adam bile kendisine göre bir Birleşmiş Milletler takıntısı geliştirmişti. Dünyanın hiçbir ülkesinde rastlanmayacak kadar aşırı bir tepkiydi bu. Amerika'nın göbeğindeki Ohio'nun bir kasabasında süpermarkette çalışan bir Amerikalının Birleşmiş Milletler ile ne gibi bir irtibatı olabilirdi ki? Onun gibi daha birçok Amerikalı yeryüzündeki ABD düşmanlığının, abesle iştigalin vs.'nin merkezinin Birleşmiş Milletler olduğuna inanmakta. Hem de samimiyetle! Oysa Birleşmiş Milletler 2. Dünya Savaşı sonrasında dünyayı yeniden şekillendirme projesinin en önemli kurumuydu ve de büyük çapta bir Amerikan tasarımıydı. Washington, 2. Dünya Savaşı sonrası denklemlerinden çı-

karken bu dönemin kurumlarını da emekliye ayırmaya çalışıyordu.

George W. Bush'un dış politika tercihlerine büyük çapta yön veren yeni muhafazakârlar her türlü kolektif güvenlik anlayışına karşı. Kolektif güvenlik, onların gözünde Soğuk Savaş dönemine ait bir dış politika ve savunma anlayışı! Bu ekibin sözcüleri Amerika'nın gerçek tehditlere karşı tek başına hareket etmekten başka çaresi olmadığını düşünüyor.

Soğuk Savaş sonrasında Birleşmiş Milletler'in rolü ne olmalıdır? BM, 21. yüzyılın temposuna ve beklentilerine cevap verebiliyor mu? Bu soruları tartışmak yerine Washington yönetimleri ve özellikle de yeni muhafazakârlar Birleşmiş Milletler'i devalüe etmeyi tercih ettiler. Bu, Amerika açısından stratejik bir seçimdi. ABD'de uluslararası kuruluşları azımsama, aşağılama, gerektiğinde yok sayma kampanyası 90'lı yıllardan itibaren sistemli bir şekilde başlamıştı. Bu kampanya George W. Bush döneminde doruk noktasına vardı. 2005 yılında Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği'ne atanan büyükelçi John Bolton şöyle diyordu: "Amerikalılar pratik insanlardır. Ya kurumlar adam edilir, ya da uluslararası sorunları çözmek için yeni mekanizmalar bulunur diye düşünürler."[96]

Yeni muhfazakârların tanınmış simalarından Robert Kagan ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler'in kurulmasında ve BM Şartı'nın yazılmasında etkili olan ABD'nin bu kuruluşun meşruiyetini tam kabullenmediğini iddia ediyordu. Kagan'a göre "ABD uluslararası müdahaleler için aldığı kararlarda otonomisinden hiçbir zaman taviz vermedi. Liberalizmin savunulması adına her yere ve her zaman müdahale hakkını saklı tuttu!"[97]

Roosevelt-Churchill Kurdu, Bush-Blair Yıkıyor!

Kagan açık sözlü. Hatta meydan okuyucu. 11 Eylül'den sonra uluslararası ilişkiler büyük çapta Kagan'ın, sözünü esirgemeden ifade ettiği bu mantık üzerine oturdu. Artık ABD'nin bütün dış politika reflekslerinde 'teröre karşı savaş' vardı. Bu, nasıl bir savaş? Tanımı nedir? Aktörleri kimler? Pearl Harbor

saldırısında ortada Japonya vardı. Yani bir devlet vardı ama teröre karşı savaşın aktörleri kimdi? Washington'daki stratejistler aktörleri ortada görünmeyen tehdide karşı global savaş ilan ederken bu savaşın normlarını da belirlediler. Yani yeni savaşa yeni norm. Yeni düşman için yeni hukuk. Bu bakımdan ABD yönetimi dünyaya Bush Doktrini'ni ilan ettiğinde tek taraflılığın uluslararası hukuku gözden geçirmek anlamına geldiğini kavramak gerekirdi. "Çizmeli Wilson" 11 Eylül'den hemen sonra kestirip attı: "Uluslararası hukukçuların ne dediği önemli değil, bazılarına sopa atacağız!"

Hukukun üstünlüğünü savunan bir ülke açısından düşündürücü bir gelişme bu. Ama George W. Bush'un dış politika rotasını çizen yeni muhafazakârlar 2003 yılında uluslararası hukukun yeniden şekillenmesini önerecek kadar kendilerini kaybetmişlerdi. Avrupa Birliği üyesi İngiltere'nin Başbakanı Tony Blair de uluslararası hukuk sistemini hallaç pamuğu gibi atmaya hazırlananlarla aynı kafilenin içindeydi. Zaman zaman kafilenin başını da çekiyordu. Ne de olsa Irak Savaşı bir Amerikan-İngiliz prodüksiyonuydu. Tony Blair kendi seçim bölgesinde yaptığı bir konuşmada rengini belli etti:

> "Uluslararası hukuk düzeninin bugünkü haliyle bir rejim kendi halkına istediği gibi zulmedebilir ve halkı istediği gibi ezebilir. Diyalog, diplomasi ve müeyyideler çalışmayınca, durum insani felaket boyutuna ulaşmadığı sürece, kimse bir şey yapamaz. Yasalar buna cevaz verebilir, ama böyle mi olmalı?"[98]

İngiltere Başbakanı Tony Blair Başkan Bush ile birlikte uluslararası düzene baltayı indirirken dünya dengesini altüst edecek bu yıkıma karşı en kapsamlı tepki İngiliz hukukçulardan geldi. Bush-Blair ikilisi sanki "hukuk yok, bizim koyduğumuz kurallar var" diyordu. Pek çok Amerikan üniversitesinde ders vermiş İngiliz hukukçu Philippe Sands, yazdığı kitapta bu tehlikeli gidişatın adını koydu: *Lawless World* (Kanunsuz Dünya). 11 Eylül sonrası dönemin en esaslı eserlerinden biri olan bu uyarı kitabı dünyada büyük yankı yaratırken Amerika'da esamisi bile okunmadı. Sands'e göre Franklin Roosevelt ve Winston Churc-

hill'in 2. Dünya Savaşı sonrasında kurduğu uluslararası sistemi bugün Bush ve Blair çökertiyordu:

> "Bush hükümeti 1997'de yazılan sağ tezlere dayanan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi bildirisinin öngördüğü uluslararası düzen gündemiyle göreve başladı.[99] Bu gündem, Amerikan dış politika değerlerini kökten değiştirmekten çok 20. yüzyıl boyunca uykuya dalmış fakat için için yanan şüpheciliği uyandırarak hızla artmakta olan global taahhütlere ve antlaşmalara son vermeyi amaçlıyordu. Yani hedef, Amerika'nın işine gelmeyen uluslararası yasalara destek vermemekti. Ya da hiç olmazsa Amerika'yı bağlamasını önlemekti. 11 Eylül, global hukuk sistemini yeniden düzenlemek için bulunmaz bir fırsat yarattı. Uluslararası hukuk Amerika'nın kendini savunmasına, terörü kovuşturmaya, dünyadaki ekonomik ve askeri çıkarlarını korumasına engel suçlamasıyla hedef tahtası oldu."

İngiliz hukukçuya göre ABD, "Cenevre Antlaşması mı? Bize uygulanamaz!" diyordu. "Sivil ve Politik Haklar Üzerine Uluslararası Anlaşma mı?" O da ABD'ye uygulanamazdı. "İşkenceye Karşı Anlaşma mı?" Onun da Amerika'yla ilgisi yoktu. Philippe Sands, ABD Adalet Bakan Yardımcısı John Yoo'nun Guantanamo'yu yeni bir hukuki rejim yaratma çabası olarak tarif ettiğini anlatıyordu: "Bush hükümetinin tavrı açıktı: Katıksız. Tek taraflı. Yanlış kavranmış. Kötü sunulmuş."[100]

Bu eleştiriler, ABD yönetiminin bir kulağından giriyor diğerinden çıkıyordu. Zaten Amerikan Anayasası'nı ve uluslararası hukuk sistemini 11 Eylül iklimine uyarlama sorumluluğunu üstlenen Adalet Bakan Yardımcısı John Yoo, "kanunsuz düzenin" dinamiklerini açıklamakta gecikmedi. "Dış politika; Yürütme'nin, yani hükümetin ayrıcalığıdır. Yürütme'nin başı olan Başkan, antlaşmaları tek taraflı olarak yorumlayabilir ve iptal edebilir." 11 Eylül saldırılarından iki hafta sonra John Yoo, Beyaz Saray hukukçularından Tim Flanigan'a uzun bir bilgi notu yolladı. Bu notta ABD Başkanı'nın dünyanın her yerinde, Kongre'nin onayı olsun olmasın, teröristlere karşı askeri güç kullanmaya yetkili olduğunu iddia ediyordu.[101] Yoo'nun hukuk yoru-

muna göre Cenevre Savaş Suçluları Antlaşması teröristler için geçerli değildi: "El Kaide bu antlaşmaya taraf değil. Uluslararası antlaşmalar devletleri bağlar. Terör örgütlerini kapsamaz."

Tek taraflılık, uluslararası hukuku hiçe sayma... 11 Eylül'den beş yıl sonra ABD'nin bu noktada rotası değişmiş değil. Örneğin 2006 yılının Mart ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda anlamlı bir oylama yapıldı. Birleşmiş Milletler, üye ülkelerde insan haklarını geliştirmek, uygulamaları denetlemek üzere yeni bir insan hakları kurulunun kurulmasını öngören tasarıyı onayladı. Genel kurulda dört ülke ret oyu kullandı. Amerika Birleşik Devletleri, İsrail, Marshall Adaları (59 bin nüfuslu) ve Palau (20 bin nüfuslu)! 11 Eylül zihniyeti bir milim kımıldamamıştı.

Beyaz Adam'ın Misyonu: Dün Uygarlık, Bugün Demokrasi

2002 yılında yayımlanan Bush Doktrini'nin iki temel ekseni, önleyici savaş ve tek taraflılıktı. Üçüncüsü ise demokrasi pazarlaması üzerine oturuyordu. Yani bir tür 21. yüzyıl Wilsonizmi idi. Demokrasi pazarlaması iyiydi hoştu, yüce bir davaydı da Amerikan halkına ve acil bir ihtiyaç olmadığı sürece dış müdahalelere sıcak bakmayan Cumhuriyetçi Parti'ye bunu satmak mümkün değildi.

21. yüzyılı Amerikan yüzyılı yapmak isteyenler anlatacak bir hikâye bulmakta zorlanmadılar. Şöyle ki: Global dünyada sisteme entegre olmuş ülkeler bir de diğerleri var. Yani haydut devletler, enkaz halindeki devletler ve derli toplu devletler bir aradalar. Haydut devletler terörizm üretiyor; kitle imha silahları elde etme imkânına sahip; uyuşturucu ticaretinin içindeler. Bu ülkelerin uluslararası normlara uymaları ve kurallı toplum yaratmaları mümkün değil. Haydut ülkeler dünya düzenini tehdit ediyor. Dünya sistemini kemiren, tehdit eden haydut rejimleri güç kullanarak değiştirmek Amerika'nın yeni misyonu olmalı! Bu mantık 2002 yılında yayımlanan Amerikan Ulusal Güvenlik Strateji belgesine şu satırlarla yansıdı:

> "11 Eylül'den alınacak derslerden birisi de şu: Afganistan gibi zayıf devletler bile çok güçlü devletler kadar ABD'nin güvenliği için tehdit teşkil edebilir. Yoksulluk insanları terörist ya da katil yapmaz. Fakat zayıf devletlerdeki yoksulluk ve çürüme terörist ağlarını ve uyuşturucu kartellerini güçlendirir. Ve devlet bu örgütlerin etkisi altına girebilir."[102]

Burada asıl çarpıcı olan, Afganistan Savaşı'nın demokrasi götürme söylemiyle başlamamasına rağmen dünyadan destek görmesiydi. Irak Savaşı ise demokrasi ve özgürlük söylemiyle pazarlandı. Ama dünyadaki demokratik kamuoyları ABD'nin "demokrasi götürme" söylemine aldırış etmedi. Afganistan dünyayı birleştirdi. Irak böldü. İngiltere dışında Irak Savaşı'na destek veren ülkelerde iktidar partileri seçim kaybettiler. Bunun en tipik örneği İspanya'da Aznar yönetimi oldu. Şüphesiz ki hükümetlerini seçimle belirleyen Avrupa halklarının fikri alınmış olsaydı hiçbir Avrupa ülkesinin hükümeti Irak Savaşı'na destek vermezdi.

ABD yönetimi Irak'ı demokrasi götürmek için işgal ettiğini söyleyedursun, Amerikan kamuoyu Irak Savaşı ile demokrasi arasında hâlâ irtibat kurmuyor. Görüştüğüm Amerikalılar arasında savaşı destekleyenler bile meseleye "Saddam Hüseyin'in düşürülmüş olması yeterli. Hiçbir ülkeye bir günde demokrasi gelmez. Oy vermek, demokrasi değildir" şeklinde yaklaşıyorlar.

Neden demokrasi? ABD gerçekten demokrasi mi istiyor? ABD'nin tanınmış siyasetbilimcilerinden James Kurth Amerikan usulü demokratikleştirme serüveninin yüzyıllık mazisi olduğunu belirttiği bir yazısında şöyle diyordu:

> "20. yüzyıl Amerikan yüzyılıydı. Aynı zamanda da demokratikleşme yüzyılı. (...) Başkan Woodrow Wilson 20. yüzyılın başında Amerikan askerlerini Latin Amerika ülkelerine gönderdiğinde Güney Amerikalılara iyi insanı seçmelerini öğreteceğini söylemişti. Daha sonra Amerikan birliklerini Avrupa'ya yollarken 'ABD dünyaya demokrasi için güvenlik getirecek' demişti. Amerika'nın 21. yüzyıl başında askeri fetih ve işgalle Irak'a ve hatta komşularına demokrasi götürme girişimi, yüz yıldır devam eden Büyük Amerikan Öyküsü'nün son evresidir."[103]

Başkan George W. Bush'un dış politika mimarları olan yeni muhafazakârlar da kendilerini yeni Wilsonizmin savaşçıları addetmekteler. Wilson gibi idealizmle güvenliği birbiriyle irtibatlandırmaktalar. Yani Amerikan değerlerini silah zoruyla yayarak dünyadaki tehlikelere karşı mücadele edilebileceğine inanmaktalar!

Ancak yeni muhafazakârların, yani yeni Wilsoncıların eskilerden önemli bir farkları var. 21. yüzyıl Wilsoncıları, Woodrow Wilson'ın aksine uluslararası kuruluşlara inanmıyor. Dünküler ise Amerika'nın çıkarlarının uluslararası hukuk içinde korunabileceğini düşünmekteydi.

Cumhuriyetçi Parti içinde tabanı olmayan yeni muhafazakâr kesimin yeni Wilsonizmi hayata geçirmek için Amerika'yı Irak Savaşı'na sürüklemesi tabii ki mümkün değildi. Bu noktada Amerikan değerlerini yaymak ve de Amerika'nın nüfuz alanını genişletmek için 11 Eylül sonrasında büyük bir koalisyonun oluştuğu gözden kaçmamalı. Bu büyük sağ koalisyonda milliyetçiler, petrol ve silah sanayii, Evanjelikler ve Irak Savaşı'nın hem ideoloğu hem de sözcüsü olan yeni muhafazakârlar vardı. Koalisyonun arkasındaki en büyük destek de yönetimin 11 Eylül travması altında tuttuğu Amerikan halkıydı.

Bütün bu koalisyonların, dengelerin, petrol hesaplarının sonunda Irak Savaşı'nı "demokrasi pazarlaması" diye pazarlayan Bush yönetimi, Amerikan birliklerinin Irak'ta çiçeklerle karşılanacağını anlatmıştı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Japonya'da olduğu gibi. Ve de ana fikir Irak demokrasisinin domino etkisiyle diğer ülkelere yayılması ve böylece Filistin sorununun da kendiliğinden çözüme kavuşmasıydı.

Kısa bir süre sonra Amerikan Ordusu, kurtarıcı değil işgalci olarak görülmeye başlandı Irak'ta. Ama savaşın ikinci yılında da Bush yönetimi hâlâ Ortadoğu'ya demokrasi götürme konusundaki iddiasını sürdürmekteydi. Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Irak'ta Aralık 2005 seçimlerinden bir hafta önce yazdığı makalede günümüzde büyük güçlerin savaş yerine birbirleriyle barış içinde rekabet ettiklerini söylüyordu:

> "Bu realite Amerika'nın, Japonya, Rusya, Avrupa Birliği ve de özellikle Çin ve Hindistan ile işbirliğini geliştirmekte. Bu güçler

> ortaklaşa, çok daha kalıcı bir global istikrar biçimi oluşturmaktalar. Bunun adı, özgürlüğü destekleyenlerin güç dengesi!"

ABD Dışişleri Bakanı en büyük tehlikenin zayıf ve çökmekte olan ülkelerden geldiği iddiasındaydı. Rice'ın analizine göre bu noktada en problemli bölge Ortadoğu'ydu:

> "Ortadoğu'nun demokratik bir tarihi yoktur ve bu, hiçbir şey yapmamak için mazeret teşkil etmemelidir. Eğer her eylem emsal gerektirseydi ilkler olmazdı. Demokrasinin bölgede kazanacağından eminiz. ABD'nin, bugünün dünyasında uyguladığı devlet yönetiminin aşırı derecede ihtiraslı ya da devrimci olduğu iddia edilebilir, fakat basiretsiz olduğu iddia edilemez."

Rice makalesinde, muhafazakâr mizacın haklı olarak statükoyu reddettiğini ancak yeni politikaların tartışma konusu olmaması gerektiğini de anımsatıyordu:

> "Başkan Truman'ın dediği gibi, 'Dünya durağan, statüko da kutsal değildir'. Günümüzdeki gibi olağanüstü zamanlarda eylemsizliğin maliyeti eyleme geçmenin risklerine göre daha yüksektir. Hiçbir şey yapmamak bir seçenek değildir. Eğer 'realist' okul gerçekten realist ise demokrasisiz bir istikrarın aldatıcı istikrar olduğunu anlaması gerekir."[104]

Condi'ye göre yanlış eylem eylemsizlikten daha iyi olsa gerek. Bush yönetiminin genel tavrı bu. Lafı ters çevirme sanatında becerileri çok. Kimse Bush yönetimine eylem yapma dememişti. Minareye kılıf bulamayınca bile mazereti vardı Condi'nin.

Irak Takıntısı

Irak ekonomisi maydanoz üretimine dayansaydı Irak'ı demokratikleştirmek ve Saddam Hüseyin'in baskı rejimini ortadan kaldırmak Amerikalı demokrasi misyonerlerinin aklına gelmezdi herhalde. Bu arada Suudi Arabistan'da da petrol var ama de-

mokrasi yok; nedense Amerikalı demokrasi misyonerleri Suudi Arabistan'a demokrasi götürmeye niyetli görünmüyor. O zaman Washington'a musallat olan "Irak takıntısı" nedir? Bu soruyu kendime ve konuyla ilgili uzmanlara sorduğumda Irak meselesinin dünyada bir Amerikan patolojisi olarak ele alındığını gördüm. Kofi Annan'ın eski danışmanlarından Ghassan Salamé de patoloji teşhisi koyanlardandı:

> "Bu patolojinin pek çok nedeni var elbette. Kuşkusuz ki Irak takıntısının petrol boyutu çok önemli. Ancak ABD'de meselenin petrol boyutu hemen hemen hiç gündeme gelmiyor. ABD'li yetkililer petrol konusunu sürekli 'inkâr' halindeler. Ancak 'Irak takıntılı' aktörlerin bir kısmının petrol ve silah sanayii ile ilişkili olmaları hatırlatıldığında bunun üzerinde durmuyorlar. Amerikan büyük medyasında sadece bir iki köşe yazarı Irak ve petrol bağlantısı hakkında yazı yazıyor. Örneğin, Beyaz Saray ekibi içinde Irak takıntısına sahip olan isimlerden Başkan Yardımcısı Dick Cheney dört dörtlük bir petrol adamı!"[105]

Amerikan silah sanayiine yakın, kudret simsarı Richard Perle de Saddam rejiminin düşürülmesini istemişti. Perle'nin 1991 Körfez Savaşı'ndan beri takipçisi olduğu bir hedefti bu. Perle, George W. Bush'un metin yazarlarından David Frum ile ortak imzayla çıkarttığı *An End to Evil* (İblise Son) adlı kitapta bu özlemini tekrarlıyordu:

> "Donald Rumsfeld 'zaaf tahrik edicidir' demişti. Ortadoğu'da Amerika'nın sergilediği on yıllık zaaf (90'lı yıllar) Rumsfeld'in bu saptamasını doğruladı."[106]

Richard Perle 1991 yılında Baba Bush'un Irak halkını Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanmaya çağırdığını hatırlatan satırlarında şöyle diyordu:

> "Güney Irak'ta Şiiler Başkan Bush'un çağrısına uydular ve ayaklandılar. Ancak ayaklananlar Saddam'ın Cumhuriyet Muhafızları ve helikopterleri tarafından biçildiler. Amerikan ordu-

> su ve müttefikleri Çöl Fırtınası'nda Cumhuriyet Muhafızları'nın kaçmasına izin vermeyebilirdi." Perle'ye göre "General Norman Schwarzkopt, Saddam'ın helikopterlerinin uçmasına aptalca izin verdi. Irak halkına silah yollayabilirdik. Güney'de ayaklanmaların başladığı bölgelerde Saddam'ın birliklerinin ulaşım ve iletişim yollarını kesebilirdik. Bunların hiçbirini yapmadık. Ayaklanma gözümüzün önünde hunharca bastırıldı." (a.g.e.)

Perle, Irak'ta kitle imha silahları olsun veya olmasın, Saddam Hüseyin'in 11 Eylül öncesinde de tehlike saçtığı, 11 Eylül'den sonra bunun netleştiği iddiasındaydı.

ABD Savunma Bakanı Rumsfeld ve yardımcısı Paul Wolfowitz de aşağı yukarı bu düşünce sistematiğine sahipler. George W. Bush yönetiminin Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Irak'ta rejim değişikliği konusunda o kadar kararlıydı ki işgali baştan beri demokrasi pazarlamasıyla irtibatlandırıyordu. 11 Eylül'den sonra Wolfowitz'in ilk reaksiyonu, "Yerimizde oturup Ortadoğu'daki statükoyla yaşayamayız" olmuştu. Paul Wolfowitz'in bu konudaki kararlılığını, Beyaz Saray Ulusal Güvenlik uzmanlarından, savaşa karşı olan Richard Clarke'ın şu satırlarında yakalamak mümkündü:

> "Cheney ve Wolfowitz'in 11 Eylül'de meydana gelen ulusal trajediyi, Irak'a yönelik planlarını hayata geçirmek için kullanacaklarını neredeyse fiziki bir sancıyla idrak ettim."[107]

Zaten yeni muhafazakârların düşünce kuruluşu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi, 2000 seçimlerinden iki ay önce ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığını arttırmasını ve Irak meselesinin çözüme kavuşmasını istemişti! İlginçtir ki Filistin sorunu değil Irak'ın çözüme kavuşması gündemdeydi. Aslında 11 Eylül'den önce Irak, petrol hesaplarının odak noktasıydı; 11 Eylül'den sonra ABD'nin Ortadoğu politikasının mihenk taşı oldu.

Peki, George W. Bush'un Irak takıntısı var mıydı? Pek çok analist George W. Bush'un "babasının yarım bıraktığı işi tamamlama" arzusu içinde olduğu iddiasında. Ama George W. Bush'un Irak konusuna yaklaşımında esas belirleyici olan 11 Eylül'ün ya-

rattığı intikam duygusu oldu. Bush, önce gidip gücünü göstermek istiyordu! Dizginlenemez bir maçoluk ve güç kullanma patolojisiydi bu. Başkan'ın patolojisi yıllardır Irak'ta rejim değişikliği yapma hazırlığı içinde olan kadroların planlarıyla buluştu. Saplantılar, intikam duygusu, erkeklik gösterisi, petrol hesapları vs... Tüm unsurlar bir araya geldi ve Irak için düğmeye basıldı.

ABD'nin tanınmış gazetecilerinden Bob Woodward'ın, aralarında Başkan George W. Bush ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in de bulunduğu 75 kişiyle yaptığı söyleşilere dayanarak yazdığı *Saldırı Planı* adlı kitabı, Irak Savaşı'na ne zaman karar verildiğine açıklık getirmekteydi:

> "21 Kasım 2001 tarihinde, yani İkiz Kuleler ve Pentagon'a saldırılardan yetmiş iki gün sonra George W. Bush, Savunma Bakanı Rumsfeld'e Irak Savaşı'nı planlaması için talimat veriyor. O sırada Afganistan savaşı devam ediyordu."[108]

Irak Savaşı'yla ilgili pek çok yayının ortak bir paydası bulunuyor. Afganistan bombalanırken Rumsfeld ve Wolfowitz ikilisinin aklı fikri Irak'taydı! Gazeteci Bob Woodward bunu dünyaya duyurdu:

> "Wolfowitz, 'neden Afganistan'a saldırıyoruz? Irak'a müdahale edelim' diyordu." (a.g.e.)

Başkan Bush ise bu önerileri kulak ardı etmemiş olmalıydı. 2001 yılının Kasım ayında Bush artık yerinde duramıyordu:

> "Bu işe başlayalım hemen diyor. Tommy Franks bu işe baksın. Saddam'ı indirmek için ne yapmak lazım? Hazırlıkları çok fazla belli olmadan yapabilir mi diye soruyor. 16 Şubat 2002 tarihinde ise ABD Başkanı Bush, CIA'ya verdiği talimatta Saddam Hüseyin'in düşürülmesinde Pentagon'a yardımcı olmasını istiyor." (a.g.e.)

Bu noktadan sonra "kitle imha silahlarının" bulunup bulunmaması da pek önemli değildi. Kitle imha silahları, savaşı Amerikan kamuoyuna satmak için sadece bir pazarlama aracıydı.

Bush Doktrini Öldü Yaşasın Bush Doktrini![109]

Amerika'da dış politika kararlarını şekillendiren doktrinler kalıcı değildir. Bazen başkanlarla gelip başkanlarla gider. Bazen yeni seçilen başkana miras kalır. Doktrinlerin kalıcılığı biraz da dünya konjonktürüyle ilişkilidir.

2002 yılının Eylül ayında yayımlanan ABD'nin yeni "Ulusal Güvenlik Stratejisi" yani Bush Doktrini birkaç ay içinde miadını doldurdu. Yani Irak Savaşı'nın başladığı Mart 2003 tarihi itibariyle Bush Doktrini'nin taşıyıcı kolonlarında çatlaklar ortaya çıktı.

Önce önleyici savaş kavramı çöktü. Zaten ABD yönetimi önleyici savaş ilan ediyorum dediği anda önleyici savaşın tanımını yapamamıştı:

> Kitle İmha Silahları daha ortaya çıkmadan Başkan Bush, bunların önlenmesi için harekete geçmenin gerekliliğini vurguladı. Fakat ne kendisi ne de hükümeti şu kritik soruya cevap verebildi: Önleyici savaş için ne zaman müdahale edilmeli? Amerika askeri harekâta başvurmadan önce ne gibi politikalar izlemeli? Rejim değişikliğine kadar gitmeyen askeri opsiyonlar etkili olabilir mi? Hangi istihbarat bilgileri harekete geçmeyi tetikleyebilir? Hangi durumlarda caydırma ve çevreleme politikaları işe yaramaz?"[110]

ABD yönetimi potansiyel tehlikeleri önlemek için Irak'ı işgal ettiğini söylemişti. Irak'taki önleyici savaş kışkırtıcı savaş oldu. Irak bugün terörist üretiyor, terörist ithal ve ihraç ediyor. Teröre karşı savaşın simge adı Usame bin Ladin ve örgütü El Kaide idi. Eski bir CIA görevlisi olan Michael Scheuer'e bakılırsa "El Kaide bugün Kaideizme dönüştü."[111]

2004 yılının Aralık ayında, dünyanın endişe içinde Irak fiyaskosunun sonuçlarını tartıştığı sırada Berlin'de konuştuğum bir Alman diplomat şöyle diyordu: "ABD, önleyici savaş ilan ediyorum derse buna kim inanacak? Hangi ülke önleyici savaşa ikna olacak? Amerika'nın bundan sonra misyon için koalisyon kurması daha da zorlaşacak."

Bush Doktrini'nin tek taraflılık ekseninin de ömrü uzun olmadı. Bunun da son derece basit bir nedeni var. ABD "En güçlü

benim, benim dediğim olur" dediği anda, anti Amerikanizm yükseliyor. Ortadoğu'da, Latin Amerika'da, Avrupa'da ve Asya'da. Ve de ABD "En güçlü benim, benim dediğim olur" dedikçe başkalarına olan ihtiyacı daha belirginleşiyor. Bu bir paradoks mu?

Nükleer silahların yayılması konusunda ABD kendi yanlışlarıyla yüzleştiği anda tek taraflılık macerasının sonunun geldiği anlaşıldı. Washington yönetimi nükleer silahların yayılma tehlikesi karşısında yalnız başına mücadele verebilir miydi? Ama geç kalınmıştı... Dünya da şaşkın ve son derece gergindi. Avrupalı analistler bu noktada Amerika'nın büyük bir stratejik hata yaptığı düşüncesinde. Avrupa'nın analizine göre, Irak Savaşı nedeniyle Kuzey Kore, İran ve Pakistan'ın nükleer programları konusunda Batı'nın girişimleri ikinci plana itildi. Zaten Kuzey Kore 2004 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Sözleşmesi'nden çekildiğini açıklamıştı. Uluslararası Stratejik Etütler Enstitüsü[112] Başkanı François Heisbourg'a göre:

> "Eğer Washington Irak'a harcadığı enerjinin onda birini bu üç ülkenin nükleer programlarını önlemek için kullansaydı uluslararası düzen bugün farklı bir noktada olurdu. ABD özellikle Kuzey Kore konusunda Çin'le işbirliği yapma yollarını arayabilirdi. Zaman kaybetmeden İran'ın nükleer programını önlemek için Rusya ve Avrupa Birliği ile ortak politika izleyebilirdi. Irak Savaşı'ndan sonra bu girişimler başladı. Neden sonra! Çok gecikmiş olarak. Üstelik askeri yönden Irak macerasında paralize olmuş bir Amerika'yla. Böylece müzakerelerde Amerika gerektiğinde 'askeri gücünü kullanma' avantajını kaybetmiş oldu. İran Amerika'nın Irak çıkmazını kendi lehine kullanarak nükleer programını geliştirdi." (a.g.e.)

2005 yılının karanlık bir kış sabahı emekli öğretmen Peggy ile Irak Savaşı'nı konuşuyordum. Savaş, ittifaklar, bölgenin geleceği ve Amerika'nın dünya liderliği vs. Konular uzadıkça uzadı. Başkan Bush, Moğolistan'dan yeni dönmüştü. Bütün dünyanın ateş püskürdüğü ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'e Moğolistan'da at hediye edilmişti. Peggy bir ara müstehzi bir tonla "Artık en büyük müteffikimiz Moğolistan" dedi.

ABD yönetimi misyonlara göre koalisyonlar kurmak peşinde olabilir. Ama Amerikan halkının Irak Savaşı'nı algılaması bir gerçeğin sağlamasını yapıyordu: Yalnızlık Tanrı'ya mahsustur!

Amerika'nın içine düştüğü 11 Eylül ortamında neo emperyalist söylemle tek taraflılığı bir süre piyasada tutmak mümkün oldu. Ama Irak'taki gelişmeler bazı yeni muhafazakârları bile tek taraflılık sevdasından vazgeçmeye zorluyordu. Tükürdüğünü yalamak mı? Şişmiş egoların "hata yaptım" demelerini beklemek elbette yanlıştı. Ama yeni muhafazakârlar da yeni müttefiklerin arayışı içindeydiler. İzlediğim "Irak Savaşı'ndan Sonra Amerikan Askeri Stratejisinin Geleceği" konulu bir panelde söz alan yeni muhafazakârlara yakın düşünce kuruluşu Amerikan Girişim Enstitüsü'den[113] Thomas Donnelly "ABD yeni tehlikelere karşı İngiltere, Japonya ve Hindistan'la ittifak halinde olmalı" diyordu. Yoksa tek taraflılık kaşla göz arasında adı konmamış bir çok taraflılığa mı dönüşüyordu?

Bush Demokrasi Pazarlamasında Israrlı Ama...

Irak çıkmaza girince Başkan Bush ve çevresinin, demokrasi ve özgürlük söylemine ağırlık vermekten başka çaresi kalmadı. George W. Bush artık her vesileyle demokrasiye atıfta bulunuyordu. Çünkü anlatılacak başka bir hikâye yoktu.

Başkan Carter'ın Ulusal Güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski gibi bazı strateji guruları, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi ortaya çıktığında bunun ters tepeceği görüşündeydiler:

> "Demokrasi ancak siyasi onurun var olduğu ortamlarda yeşerebilir. Siyasi onurun işgal altındaki topraklarda yeşermesi mümkün değildir. Başkan Bush demokrasi girişimini dünyaya tepeden bakan bir tavırla, Irak Savaşı'yla şehvet ilişkisi içinde olan ama özellikle Arap dünyasına sempati ile bakmayan American Enterprise Institute'da coşkulu bir kalabalığın önünde ilan etti. Avrupa'nın desteği ve İsrail'in arka çıkmasıyla ABD'nin Araplara nasıl modern ve demokrat olunacağını öğretme fikri, en iyimser yorumla bigâne tepkiler doğura-

> bilirdi. Fransız ve İngiliz hâkimiyetinin izleri bu bölge insanının belleğinde hâlâ çok taze."

Yeşil Kuşak Stratejisi'nin mucidi Brzezinski, Filistin sorunu çözülmeden demokrasi konusunda Ortadoğu'da herhangi bir başarının elde edilemeyeceğine dikkat çekiyordu:

> "Bu girişim, halkın eline demokrasi projesi tutuşturarak değil Araplarla birlikte oluşturarak başarılı olur. Mısırlılar ve Suudiler eğer kültürel ve dini geleneklerine saygı gösterilmediğini hissederlerse demokrasiye kucak açmazlar. Avrupalılar da bu sürece katılmalı. Bu girişimi başlatanların, egemenliğin verdiği onur olmadan demokrasinin yerleşemeyeceğini anlamaları gerekir. Eğer bu çabalara Irak'ın ve Filistin'in egemenliğine yönelik benzer gayretler eklenirse Arap demokrasisi daha başarılı olur ve kabul görür. Aksi takdirde demokrasi Arap dünyasında dış güçlerin hâkimiyetinin devamı için vitrin süsü gibi algılanır."

Brzezinski ABD'nin, Ortadoğu barış anlaşmasının içini doldurması ve bunun hayata geçmesi için enerjik şekilde çalışması gerektiği düşüncesindeydi:

> "Ancak böyle bir yaklaşım demokrasi girişiminin arkasındaki çabalara inanırlılık sağlar ve Ortadoğu'daki ülkelerle demokratik Batı arasında gerçek paylaşılan bir temel oluşur."[114]

Irak Savaşı öncesinde sessiz kalan Amerikan siyasetbilimcileri ve siyasi elitlerin 2004 yılının sonuna doğru demokrasi pazarlaması konusunda belagati açıldı. Bir dizi soru soruluyordu şimdi. Demokrasi anti-Amerikan yönetimleri iktidara taşır mı? Demokrasi mi istikrar mı? Demokrasi sadece halkın sandık başına gidip oy vermesi midir? Irak Savaşı'nın entelektüel altyapısını hazırlayan aktörlerden ünlü tarihçi Bernard Lewis'i Türkiye ile ABD arasındaki tezkere krizinden sonra Philadelphia'da verdiği bir konferasta dinlemiştim. Ortadoğu'ya demokrasinin nasıl yerleşeceği konusunda endişelerini dile getirenlere Lewis, Uygarlıklar Çatışması'nın habercisi Samuel Huntington'ın bir

sözünü hatırlatarak yanıt veriyordu: "Eğer bir ülke on yıl içinde seçimle iki kez iktidar değiştirirse orada demokrasi işliyor demektir!" O sırada Irak'ta bir iç savaştan söz edilmiyordu. Ama 2004 seçimlerinden önce George W. Bush yönetiminin demokrasi konusundaki samimiyeti Amerika'da bile sorgulanmaya başlamıştı. ABD demokrasi deyince görüntüye Özgürlük Heykeli değil Ebu Gurayb düşüyordu artık. Demokratikleşme konusunda ABD'nin önde gelen uzmanları Marina Ottoway ve Thomas Carothers demokrasi pazarlamasının gerçek adını koydular. Makale, *Foreign Affairs* gibi Washington'daki karar odakları tarafından dikkatle okunan bir dergide yayımlandı:

> "Demokrasi isteği içtenlikle hissedilse de ABD'nin bölgede muhtelif ve uzun bir öncelikler listesi var. Petrole erişim, terörizme karşı yardım ve işbirliği, İsrail ve komşularıyla barışı sağlamak, kitle imha silahlarının yayılmasına set çekmek, Müslüman radikallerin iktidara gelmesine engel olmak. Amerika'nın demokrasi yayma konusunda yeniden depreşen coşkusu, bu karışım içinde kendine yer bulabilme çabasında. Militanlarla savaşmak ve petrolün akışını emniyete almak ABD'yi otoriter rejimlerle işbirliğine zorluyor. Bölge halkı ABD'nin İran ve Suriye'ye karşı aldığı sert tavra karşılık Suudi Arabistan'a farklı davrandığını görüyor. Arapların çoğu demokrasi söylemini artık ABD'nin bölge hâkimiyetinin kod adı olarak algılamakta."[115]

"Her şeyi ben bilirim" diye dolaşan bir başkan ve dünyaya tepeden bakan kadrolarla Amerika'nın demokrasi pazarlaması yapması eşyanın doğasına aykırı. Dünya tarihine de aykırı. Amerikan siyasi söylemini yakından izleyen her yabancı, iki cümlenin birinde tekrarlanan "ulusal çıkarımız" kavramını önce yadırgar. Sonra bunun neredeyse bir ibadet gibi Demokratından Cumhuriyetçisine kadar bütün siyasi sınıfın düsturu olduğunu anlar. Her devlet ulusal çıkarını gözetir ama Amerikalılar nedense bunu sık sık anons etmeyi seviyor, sanki iman tazeliyorlar. Başkan Clinton bunu daha ustaca, daha şık bir üslupla söylerdi. George W. Bush bodoslama dalıyor. Bush yönetiminin söylemi, mesajı "Biz Tanrı tarafından seçilmiş ülkeyiz, bizim de-

diğimiz doğrudur. Dün ulusal çıkarımız diktatörlükleri desteklemeyi gerektiriyordu. Bugün ise demokrasiyi yaymaktan geçiyor" şeklinde.

Amerikalı yöneticiler söylediklerine kendileri inanabilirler. Ama bütün dünyanın buna inanmasını beklemek gerçekçi değil. Ulusal çıkar ve demokrasi pazarlamasının kolay kolay yan yana gelmeyeceğini Londra Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Eric J. Hobsbawm şöyle izah ediyordu:

> "Bazılarına göre küreselleşme insanlığın tek bir modele doğru evrimidir. Eğer benzin istasyonları, iPodlar, bilgisayar hastaları dünyanın her tarafında nasıl aynıysa, neden siyasi kurumlar da öyle olmasın? Bu, dünyanın karmaşıklığını hafife alan bir görüş. Bugünün ideologları ABD'nin şahsında örnek bir toplum oluştuğuna inanıyorlar: Hukuk, liberal özgürlükler, rekabetçi serbest girişimcilik ve düzenli, çok adaylı ve evrensel eşit oy hakkı ile yapılan seçimler. Bu noktadan sonra yapılması gereken tek şey bu 'özgür toplum' imajına göre dünyayı yeniden inşa etmek. Bu fikir karanlıkta ıslık çalmanın tehlikeli biçimiydi."

İngiliz tarihçi, yeni bir barbarlık çağının tehlikesine işaret ediyordu:

> "Her devlet önce kendi çıkarını düşünür. Yeterli gücü varsa ve eğer sonuçlar yeteri kadar hayati ise amaca ulaşmak için her yolu mazur gösterebilir –özellikle Tanrı'nın da kendi safında olduğunu düşünürse. Çağımızın barbarlaşmasını iyi ve kötü imparatorluklar beraberce imal ettiler, günümüzde de 'teröre karşı savaş' aynı işi yapıyor."[116]

ABD bu tarihsel gerçeği anlamadığı için dünyada yükselen anti-Amerikanizmi de okuyamıyor.

2.
George W. Bush'un İkinci Dönemi: Yeni Realizme Doğru

Zafere düşkünlüğün kör edici coşkusu budalalık resmi geçidinin bir özelliğidir. Bu durum gittikçe hızlanır. Paranoyakların gerçek düşmanları olabileceği gibi kendilerini aşırı derecede güçlü hissedenler de gerçek olaylardan sarhoş olabilirler. Bu sarhoşlukta ısrar etmek ruh halinin aşırı dalgalandığı tehlikeli bir hastalığa alamettir.

Başkan Clinton'ın Başdanışmanı Sidney Blumenthal

ABD'deki hiçbir başkanlık seçimi Kasım 2004'teki kadar dünyanın ilgisini çekmedi. Bu seçimlere kayıtsız kalınamazdı. Bu nedenle ABD seçimleri globalleşti. George W. Bush ve ekibi "Dünyayı değiştireceğiz" diye ortaya çıkınca Irak Savaşı'nı başlatmıştı. Bush yeniden kazanırsa dünyayı neler bekliyordu? Seçim kampanyası sırasında dünya kamuoyu "ehven-i şerdir" diye Demokratların adayı 'Kerry'ci olmuştu! ABD ise George W. Bush'u seçti.

Bütün dünya soluğunu tutmuş ikinci Bush iktidarının yeni hamlelerinin ne olacağını kestirmeye çalışıyordu. Bundan sonra İran mı? Suriye mi? Yani Washington'daki zafer sarhoşluğu yeni maceraların habercisi miydi? Amerika emperyal heveslerinin patolojisini inceleyen Fransız araştırmacı Emmanuel Todd'dan Bush'un ikinci dönemindeki dış politika gelişmelerini tahmin etmesini istemiştim. Todd coşkulu üslubuyla şöyle diyordu:

> "2005 pek çok tehlikenin miladı olacak. Çünkü ikinci kez Başkanlık seçimlerini kazanan Bush ve ekibi zaferin sarhoşluğu ile yeni maceralara atılabilirler. Washington yönetimi, içerideki desteğin benzerinin dış dünyada da var olduğunu sanıyor. Halbuki dünyada farklı gelişmeler yaşanmakta. Anti-Amerikanizm yükseliyor. Washington'ın beklemediği bu gelişmeler Amerikan yönetimini yeni maceralara sürükleyebilir. Çünkü ABD gerçeği reddediyor. En önemlisi objektif güç dengesi bağlamında Amerika irtifa kaybediyor."[117]

İkinci kez seçim kazandığı için siyasi gücünden şüphe etmeyen George W. Bush ikinci dönemine radikal bir üslupla başladı. 2005 yılının başında yaptığı "göreve başlama" konuşmasında dünyadaki bütün demokratik kitle hareketlerini destekleyeceğini ilan etti. Bush'a göre demokrasinin yayılması kaçınılmazdı. Bunu teşvik etmek Amerika için etik zorunluluktu. Bu mesajın bir benzerini Bush'tan önce İsrail'in eski başbakanlarından Benjamin Netanyahu'dan duymuştum. Netanyahu'yu 2004 yılının Aralık ayında yani ABD seçimlerinden bir ay sonra İsrail'de uluslararası bir toplantıda izledim. Kalabalık bir gruba hitaben yaptığı konuşmada Netanyahu, "George W. Bush 2000 yılında seçim kazandığında ortada Bush Doktrini yoktu. 2004 seçimlerinde bu doktrin ortaya konuldu ve Amerikan halkının desteğini aldı. George W. Bush yeniden seçildi. ABD Başkanı'nın hedefi zorba yönetimleri düşürmek. Baba Bush ile oğlu arasındaki fark bu" dedi.[118]

2004 seçimlerinde Amerikan halkı Bush Doktrini'ni mi onayladı yoksa Cumhuriyetçilerin başarılı seçim kampanyasının yörüngesinde fır mı döndü? Aslında Cumhuriyetçilerin kampanya sorumluları özellikle de siyasi danışmanı Karl Rove insana külahını ters giydirtecek kadar cevval ve kurnaz bir kampanyayla Irak Savaşı'nı seçmenin dikkatinden uzaklaştırdı. 11 Eylül'ü yani "Amerika tehdit altında" mesajını yeniden sattı. Ve de durup dururken aile değerlerini tedavüle sürüverdi. Bu sanal gündem Bush'u yeniden başkan yaptı. Ama iktidar yapamadı. Çünkü gündem sanal olunca hükmü de bir atımlıktı. Yani bir kampanyalık ve bir oylamalıktı. Cumhuriyetçiler seçim-

leri kazandıkları andan itibaren türbülansa girdiler. Irak'ta iç savaştan söz ediliyordu artık. Amerikan halkı Irak Savaşı'nın gereksiz olduğuna kanaat getirmişti. Bu arada Cumhuriyetçi Parti içindeki yolsuzluklar ayyuka çıkıyordu. Seçimlerde Cumhuriyetçileri destekleyen Evanjelikler taleplerinin yerine getirilmesi için yönetim üzerinde inanılmaz baskılar uyguluyordu. Amerikan toplumunu Çin endişesi bürümeye başlamıştı. Ve 2005 yılının yazında son darbeyi ABD'nin güneybatı sahillerini vuran Katrina ve Rita kasırgaları indirdi. Amerika'daki sanal gündem kasırga şiddetiyle gerçeğe çarptı. Zenginlerin vergilerini indirip yoksullara sırtını dönen Cumhuriyetçi ideoloji New Orleans'ta su aldı. Kasırga geliyorum dediği halde yerleşim bölgeleri boşaltılamadı. Federal yönetim dondu. Yerel yönetim ile federal yönetim birbirine girdi. Kişi başına 35.000 dolar milli geliri olan zengin bir ülkenin yoksul Afrika manzaralarını izledi bütün dünya. Aile değerleri diye seçim kazanan muhafazakârlar sadece zengin ve beyaz Amerikalıların değerleriyle iman tazelediklerini ortaya koydular böylelikle! Gazeteci Ross Douhat'nın işaret ettiği gibi:

> "Katrina, bir anti-11 Eylül. 11 Eylül'de sekreterler, finansçılar ölüm karşısında eşitti. Katrina sınıf ve ırk farkını su yüzüne çıkardı."

2005'in yaz ayları. Sıcaklar bastırmış. Amerikan halkı Irak bedbini. İngiliz tarihçi Timothy Garton Ash, *Guardian* gazetesindeki köşesinde, "Amerika'nın haline bakıp 'oh canıma değsin' demeyelim. Amerika ile dayanışma içinde olalım" çağrısı yapıyordu:

> "Londra'nın 1905'teki halini öğrenmek isteyen 2005'in Washington'ına gelmeli; emperyal ağırlık, dayanılmaz bir kendini önemseme. (...) Hiper güç, hikâye kahramanı gibi. Ama ABD, küresel gücünün, arzu ettiğinin yarısı kadar bile olmadığının şüphesi içinde. Bu, onu için için kemiriyor. Britanya Koloniler Bakanı Joseph Chamberlain'ın 1902'de İngiltere için 'bezgin Titan kendi kaderinin büyük yükü altında sendeliyor' demişti.

> Şimdi de ABD bu bezgin Titan. Britanya örneğinde olduğu gibi. Korku ve beklenmedik şekilde uzun süren, kanlı, pahalı Boer Savaşı'nda az sayıda direnişçi dünyanın gelmiş geçmiş en büyük askeri gücü İngiltere'ye meydan okuyordu.[119] Almanya'nın ve Amerika'nın yükselen ekonomik gücüne karşı duyulan endişeler, aşırı emperyal genişlemeden ve ülkenin artan sosyo-ekonomik problemlerinden kaynaklanıyordu."

Bu İngiliz tarihçiye göre:

> "Bugün de Irak'ta beklenmedik şekilde uzun süren, kanlı ve pahalı bir savaşta az sayıda direnişçi dünyanın gelmiş geçmiş en büyük askeri gücüne meydan okuyordu. Çin'in ve Hindistan'ın yükselen ekonomik gücü karşısındaki endişeler, aşırı emperyal genişlemeden ve ülke içindeki sosyo-ekonomik problemlerden kaynaklanıyor."[120]

Şüphesiz ki 21. yüzyıl sahnesi açılırken ABD bir yokuşun başında. Ancak bu yokuştan iniyor mu, yoksa çıkıyor mu o henüz belli değil!

Siyasette Akıllı Tasarım[121]

Yıl 2005. Granit renginde bir aralık sabahı. Amerikan Askeri Stratejisi'nin Geleceği[122] konulu panelin düzenlendiği yüksek tavanlı, atlas perdeli salonu çok sayıda askeri okul öğrencisi doldurmuş. Konuşmacılardan emekli yarbay Frank Hoffman günümüzün ne zaman ve nereden patlayacağı belli olmayan tehditlerine dikkat çekmekte:

> "Bunlar hem günümüzün hem de yarınlarımızın tehlikeleri. Bu belirsizlikler dünyası 11 Eylül'de değil 1983'te Beyrut'ta başladı. Ve 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırı olduğunda tehlike barizdi. Amerika artık küçük ölçekli savaşlara hazır olmalıydı."

Salondaki kalabalık içinden orta yaşlı, toparlak, kırmızı yüzlü, özel bir güvenlik firmasının sahibi olan izleyici söz istiyor. "Siz burada neyi tartışıyorsunuz" diye adeta çıkışıyor.

> "Militan Müslümanlar İslam imparatorluğu kurup başına halife geçirmek istiyorlar. Bizden nefret ediyorlar. Kin kusuyorlar. Dini motivasyona sahipler. Din savaşlarının başladığını neden görmek istemiyoruz?"

Halife, din savaşları, Haçlı seferleri, İslam imparatorluğu vs... Bunlar 11 Eylül'ün türevi olan sözcükler, kavramlar ve 11 Eylül'ün toplumda bıraktığı tortudan türemekteler. Esasında bu tortu da kabaca iki klişeden ibaret: Birincisi "Amerika tehdit altında", ikincisi ise "İslam ile terör yan yana"!

Orta yaşlı, toparlak, kırmızı yüzlü adam, din savaşlarından, halifeden vs. söz ederken 11 Eylül patolojisinin dilini kullanıyordu. Oysa Amerikan askeri stratejisinin yarınlarının tartışıldığı bu panelde, ordu kanadından ve sivil kesimden katılımcılar Cumhuriyetçi Parti'nin karar odaklarını etkilemek için ortaya birtakım yeni mesajlar saçmaktaydılar. Bu temalar daha önce de işlenmişti ama 2005 yılında yeni realizm gaza basıyordu. Realist ekolün verdiği mesajların ana fikri şöyleydi: ABD Körfez'den çekilirse Suudi Arabistan'ın El Kaide ile mücadele etmesi kolaylaşır. "İlle de benim dediğim olacak" diye ortaya çıkmak dünyada ve özellikle de İslam dünyasında öfke yaratıyor. Dünyanın karmaşık yapısının farkında olmalıyız. Sisteme şok verince bunun sonuçlarının ortaya çıkması kaçınılmaz. Başka ülkeleri kontrol etmeye kalkışmak sonunda Amerika'yı iflasa sürükler. Müttefiklerimizle birlikte çalışmalıyız. Filistin'de güvenliği sağlarsak İslam dünyasının güvenini kazanırız. Amerika'nın Ortadoğu'daki varlığı terörü tırmandırıyor. Terörü işgal ve işkence ile ortadan kaldıramayız. Eğer Amerika, Sovyetler Birliği'ni askeri güçle yenmeye kalkışsaydı felaket olurdu vs. diye uzayıp giden bir realist söylem bu.

Amerika'ya dışardan bakanlar açısından bu sözler sadece malumun ilanı! Ancak 11 Eylül sonrası Amerika'da malum olanı telaffuz etmek bile vatan hainliği sayılmakta?

Peki George W. Bush'un ikinci döneminde değişen neydi? Bu sorunun yanıtı büyük çapta Irak Savaşı ile ilişkili. Amerika Irak'tan çıkacak mı, kalacak mı? Yani bundan sonra Irak krizi nasıl yönetilecek? Irak Vietnamlaşıyor mu? Bu noktada, Amerika'nın yeni görüşlere ihtiyacı vardı. Bush Doktrini bir yenisiyle mi ikame edilecekti? Irak Savaşı sırasında susturulanlar yavaş yavaş sahneye çıkıyorlardı. Çünkü Amerika 2006 yılındaki ara seçimlere ve 2008'de Başkanlık seçimlerine hazırlanıyordu. Seçimler piyasaya sürülecek yeni fikirler demekti. 2008 yılında seçilecek ABD Başkanı'nın eşkalini de bu tartışmaların ortaya çıkardığı çizgiler belirleyecekti.

Bu noktada Amerikan siyasi kültürüyle ilişkili iki özelliği gözden kaçırmamak gerekli. Birincisi, ABD'de gerek seçimlerden önce gerekse de hükümet ederken bir fikri kotarıp onu halka ve yasama organına satmak çok önemlidir. Fikirler satış aşamasına gelmeden önce çeşitli düşünce kuruluşlarında, akademik ortamda rekabet ederler. Bu, Amerikan siyasi hayatının rengi ve zenginliğidir. Bush iktidarında bu mekanizma işlemedi. Yönetim sistemi yukardan bastırdı. Özellikle yeni muhafazakâr düşünce kuruluşları iktidarın önceden verdiği kararlara gerekçe hazırlayan hizmete özel görüşler üretti. Yani farklı fikirler çarpışmadı, yönetime servis yapıldı. Irak Savaşı'nın böyle bir "oldubitti"nin ürünü olduğunu ve hazırlanışından bugünlere kadar sürekli mutasyona uğradığını gözden uzak tutmamalı. Yani Irak Savaşı'na gerekçe yaratmak için Saddam Hüseyin rejimi ile 11 Eylül bağlantısını kurmak, sonra kitle ihma silahları yalanını ortaya atmak, bu da tutmayınca demokrasiyi pazarlamak gibi. Irak'ın işgalinden birkaç ay sonra Başkan Bush "Görev başarılmıştır" dediği halde Irak kaosa sürükleniyordu. Ama Irak çıkmazı 2005 yılında yayımlanan Zafer İçin Ulusal Strateji planıyla bir sanal zafere dönüştürülüyordu.[123] Cumhuriyetçi stratejistler bu yöntemi sürekli uyguladı. Yani zafer kazanmak önemli değil, zafer kazandım demek önemliydi!

Amerikan siyasi kültürünün diğer bir önemli boyutu da şu: Amerika'da ikinci kez seçilen her başkan neredeyse seçildiği andan itibaren miadını doldurmuş sayılır. Yani, siyaset bir sonraki seçimlerin başkan adaylarına odaklanır. Bush da yeni-

den seçildiği andan itibaren (2004 yılında) artık Beyaz Saray'ın ev sahibi değil misafiri. Üstelik sırtında bir de Irak Savaşı küfesi olan pek de istenmeyen bir misafir.

2005 yılının Kasım ayı ve son perşembesi. Dededen toruna hukukçu bir ailenin Şükran Günü yemeğinde yüz yaşına merdiven dayamış hukukçu Joe'yu dinliyorum: "Woodrow Wilson'dan beri bütün başkanları biliyorum. Bush kadar kötüsü gelmedi" diyor. Özü sözü Demokrat Parti'ye yakın bir aile bu. Duvarlarda Clinton'ın imzalı fotoğrafları... Bol sayıda hukuk diploması vs.

— "Bush bu kadar kötüyse neden yeniden seçildi?" diye sorduğumda Joe'nun oğlu Fred söze giriyor. Fred de babası gibi bir hukuk adamı. O da Demokrat Parti'nin geleceği konusunda tanıdığım en umutsuz, en karamsar demokratlardan biri. Fred hararetle konuşuyor:

— George W. Bush döneminde başkanlık makamı kimlik değiştirdi. Emperyalist karakter kazandı. Bütün özellikleriyle emperyal karakter! Kimse Amerika'da ne olup bittiğini anlamıyor.

— Peki ifade özgürlüğüne ne oldu?

— Her şey büyük bir gizlilik içinde kotarıldı. Yönetimin işine geldiği zaman belli kişilere, belli bir gündeme göre birtakım düzmece haberler sızdırıldı. Çok yalan söylediler. O yalanlarla gençleri savaşa yolladılar. Bush, Amerikan tarihinde yalan söyleyen ilk başkan değil. Ama yalanı ortaya çıktığı halde pişkince işine devam eden ilk başkan. Bu dönemde yalan da işkence de meşrulaştı. Eğer savaş öncesinde demokratik bir tartışma ortamı olsaydı Amerikan askerleri bugün Irak'ta olmazdı. Cumhuriyetçiler yönetim biçimleriyle ülkede siyasi kirliliğe, kokuşmaya yol açtılar!

— Siyasi kirlilikten neyi kastediyorsunuz?

— Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Rumsfeld çok deneyimli ve becerikliler. Bile bile siyaseti kirlettiler. Kirlilik, mutlaka akçeli konularda ortaya çıkmaz. Bu insanlar sisteme çok zarar verdiler.

— Demokratlar da mı kirlendi?

— Cumhuriyetçilerin saldırgan siyaseti Demokratları seçeneksiz bıraktı. Bugün "liberalim" demek "Amerikalı değilim"

anlamına geliyor.[124] Demokratlar baskı altındalar. "Liberal" görünmek istemiyorlar. Bush'un çevresi bunu çok iyi kullanıyor. Irak Savaşı böyle bir siyasi atmosferde şekillendi.

— *Bu noktaya nasıl gelindi? Bunun siyasi bir izahı olmalı.*

— 60'ları anımsayalım. Bu dönemde herkes tartışıyordu. Başkanın icraatı, izlediği politikalar eleştirilebiliyordu. Gazete okunuyordu. Bugün olduğu gibi halkı manipüle etmek mümkün değildi. Artık kimse gazete okumuyor. Sorgulamayı bilmiyor. Televizyonlar halkın düşünme yeteneğini yok ediyor.

Bush Tökezlemeseydi Bugün Herkes Yeni Muhafazakârdı!

Hiç şüphe yok ki eğer Bush Doktrini Irak'ta başarı kazansaydı bugün Amerika'da herkes neocundu.[125] Realisti, liberali, siyahı, beyazı, latinosu imparatora bağlılığını bildirirdi, muhafazakârlar ise iyice neoconlaşırdı. 2006'dan itibaren yeni muhafazakârlar günah çıkarmaya başladı. Bunlar içinde en ilginç ve anlamlı olanı savaşı şehvetle ve inatla savunan muhafazakâr yazarlardan Andrew Sullivan'dı. Amerika'nın ciddiye alınan, renkli bir kalemi olan Sullivan da özeleştiri yapma ihtiyacı duymuştu:

> "Geri dönüp baktığımızda ben dahil yeni muhafazakârların üç yerde yanıldıklarını görüyorum. Önce son derece netameli olan kitle imha silahları konusunda Bush yönetimine çok güvendik. 11 Eylül'ün yaratabileceği riskleri haddinden fazla abarttık. Korkularımız zaten sorunlu olan sistemimize hatalar yaptırdı. Karşı görüşleri hemen reddettik. Bugün bile pek çok kişi kitle imha silahları konusundaki istihbarat zaafını, savaşın meşruiyetine ve kaderine verdiği zararı anlamakta zorluk çekiyor. İkinci yanlışımız narsisizmimizdi. Amerika'nın gücü bizi, başkalarının bu hegemonyaya duyduğu tepkiyi görmeyecek kadar körleştirdi. Bu, hem dünyadaki dostlarımızın hem de düşmanlarımızın tepkisiydi. Üçüncü yanlış ise farklı kültürleri yeterince ciddiye almayışımızdan kaynaklandı."[126]

Sullivan'ın itirafnamesi geç farkına varılmış bir gerçeği yansıtıyor aslında. Patolojinin, cinnetin itirafı bir bakıma. Bu muhafazakârın itirafı, Irak'ta büyük güç şımarıklığının ve küstahlığının büyük yenilgisi mi?

Başarıyı herkes sahiplenmek ister. Yenilgiler ise ortada kalır. Irak Savaşı, yeni muhafazakârların ilk dış politika projesiydi. Evdeki hesap çarşıya uysaydı gerisi gelecekti. Ama 2005 yılından itibaren Amerikan siyasi sınıfı Irak'tan kurtulmanın arayışına girdi. Irak bir dizi beceriksizliğin, zaafın ve yanlışın simgesi artık! Amerika 2006'daki Kongre ve 2008'deki Başkanlık seçimlerine hazırlanırken siyasetin bu kadar fazla yükü kaldıracak mecali de yok. Zaten partilerin birer şirket gibi yönetildikleri dikkate alınırsa tıpkı şirketler gibi siyasi partilerin de yanlış yatırımları taşımaları çok zor. Cumhuriyetçi Parti'nin kurmayları Irak Savaşı'nı şirket bilançosu gibi değerlendirdiklerinde ortadaki sonuç hiç de parlak görünmüyor. Amerikan toplumu da kendisine Amerikan askerinin ölmediği savaşları layık görürken 2005 yılının Ekim ayında ölen asker sayısı iki bini geçince Irak'ın adını duymak istemiyor.

Aslında 2005 yılından itibaren pek çok Cumhuriyetçi, Başkan Bush'a dönüp "imparator çıplak" deme eğilimindeydi. Ama Amerikan siyasi geleneğine göre asker cephedeyken başkomutana fazla yüklenilmiyor. Bu nedenle Başkan Bush eleştirilerden şimdilik muaf tutulsa da 2005 yılında Amerika'da iç hesaplaşmalar başlıyor. Siyaset sahnesinde kılıçlar çekilince hedef öncelikle Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney!

Kim kimi suçluyor? Amerikan dış politikasında yıllardır ağırlıklı bir konumda olan realistler yeni muhafazakârlara yükleniyor. Yeni realistler hem eski realistlere yani Kissinger ekolüne hem de yeni muhafazakârlara saldırıyor. Yeni muhfazakârların savunması ise şöyle: Demokratından Cumhuriyetçisine kadar neredeyse bütün siyasi sınıf Irak Savaşı'nı desteklediği halde şimdi herkes neden kaçak oynuyor? Gerçekten de Bush'un ikinci başkanlık döneminde Irak Savaşı'nın pek çok destekçisi ortadan toz oluyor. Yeni muhafazakâr ekibin etkili simalarından Robert Kagan, işler sarpa sarınca ortadan yok olanlara ateş püskürüyordu:

"Son günlerde bazı saygın gazete ve dergileri okuyunca insan Irak Savaşı'nı sanki altı yedi kişiden başka destekleyen olmamış diye düşünebilir. Benim hafızam böyle demiyor. 1990'lardan 2003'ün baharına kadar geçen sürede Saddam Hüseyin'in devrilmesi konusunda çok büyük destek vardı. Demokratlar, Cumhuriyetçiler, liberaller, muhafazakârlar ve aynı zamanda yeni muhafazakârlar. Hepimizin bilgisi aynı kaynaklardan geliyordu. Ben kendi yargımı hiçbir zaman, Amerikan istihbarat servislerine dayandırarak, hele de Bush yönetiminin savaş öncesi imal ettiği istihbarata göre vermedim. Kimsenin de kararını böyle verdiğini sanmıyorum. Kararımda 1990'lı yıllarda Rolf Ekeus ve Richard Butler tarafından yönetilen BM silah müfettişlerinin çalışmaları ve Madeleine Albright, William Cohen ve Al Gore gibi Clinton döneminin üst yöneticileri etkili oldu. Benim için dönüm noktası 1997'de başlayan ve Irak'ın bombalanmasıyla sona eren Hüseyin ile Clinton yönetimi arasındaki dalaşmaydı."

Robert Kagan'a göre savaş kararı, Amerikan siyasi sınıfı ve bürokrasisi arasındaki uzlaşıyla alındı. Bu kararın geçmişi 90'lara dayanıyordu. Irak'ta 2003 yılının ilkbaharından itibaren işler sarpa sarınca Irak uzlaşması çözülmeye başladı. Robert Kagan, sorumluluktan kaçanları tarihi saptırmakla suçlamakta haksız mıydı?

"İnsanların tarihi yeniden yazmasını seyretmek ilginç bir şey. Babam geçenlerde bana Eski Yunan'da Perikles'in Ispartalılara karşı otuz yıl süren savaş öyküsünü anlattı.[127] Savaşın en zor döneme girdiği ikinci yılında, Perikles'in Atinalılara yaptığı tarihi konuşmayı hatırlattı: Ben aynı adamım, hiç değişmedim, değişen sizlersiniz. Nitekim benim tavsiyemi canınızın yanmadığı dönemde kabul ettiniz, pişman olmak için talihsiz bir olayı beklediniz!"[128]

Eski Yunan'dan 21. yüzyıl Amerikası'na... 2500 yıldan beri insanoğlunun pek değişmediği ortada.

Peki bu hengâmede Demokratların pozisyonu neydi? Onların da hali toz dumandı. Demokratlar savaşa karşı çıkmamış,

sadece "Biz bu işi Cumhuriyetçilerden daha iyi kotarırız" demekle yetinmişlerdi.

2006'nın ilk günleri. Demokratik Parti'nin bazı aktif üyelerine Irak Savaşı ve bölgenin geleceği hakkında ne düşündüklerini sorduğumda şu yanıtları alıyordum: "İdeolojik olarak Irak'tan çıkmalıyız ama askeri bakımdan da kalmak zorundayız." Yani Demokratlar açısından durum, aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyıktı!

George W. Bush'un ikinci başkanlık döneminde Irak Savaşı Amerika'yı yeni bir yörüngeye yerleştirdi. "Amerika Irak'tan çıksın mı?", "Çıkacaksa bunun takvimi nedir?" 11 Eylül'den dört yıl sonra ABD'de ilk defa farklı sesler yükselmeye başlıyordu. Ve farklı görüşlerin sahipleri vatan haini damgası yemeden düşüncelerini ifade edebiliyorlardı. Gazeteler de neden sonra muhaliflere ve savaşa karşı olanlara sayfalarını açmakta daha cömerttiler nedense!

Cumhuriyetçi Parti içindeki kavgalar hissedilmeye başlandı. Hem de kıran kırana. İthamlar doruktaydı. Örneğin George W. Bush iktidarının birinci döneminin Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Cheney ve Rumsfeld ikilisiyle hiçbir zaman yıldızının barışmadığı biliniyordu. Ama Powell'ın danışmanlarından emekli albay L. Wilkerson'un 2005 yılının Ekim ayında yaptığı bir konuşmada anlattıkları, gerilimin boyutlarını bütün çıplaklığıyla ortaya koydu:

> "Irak, Kuzey Kore ve İran'da felaketi biz davet ettik. Katrina ve Rita gibi krizlere bakınca da uzun zamandır doğru düzgün bir şey yapmadığımızı görüyoruz. Büyük bir Amerikan kentinde nükleer silah patlasa ya da bir salgın hastalık başlasa bu hükümetin beceriksizliği öyle bir ortaya çıkar ki kendimizi adeta Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk günlerde sanırız."

Emekli albay, Amerikan dış politikasının küçük bir grubun tutsağı olduğu kanaatindeydi:

> "Dış politika gizliliğe meyilli, az tanınan ve en küçük muhalefetten dahi nefret eden bir küçük çete tarafından tutsak edilmiş

> durumda. Bu çetenin kararları bazen Başkan'ın tam desteği ve bilgisiyle alınmakta. Bazen de öyle olmuyor. Pek çok defa Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice (George W.Bush'un birinci döneminde) bu çete tarafından ezilip geçiliyor."

Çete[129]... George W. Bush'un çevresindekileri tanımlayan ve 2005 yılından itibaren medyada çok sık rastlanan bir sözcük bu. Çeteye Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve çevrelerindeki yardımcıları, danışmanları da dahil. Irak hezimetinde bütün günahlar bu ikiliye ihale edilmeye çalışılıyor. Oysa 2000 yılında George W. Bush seçildiğinde Cumhuriyetiçilerin en büyük kozu Dick Cheney idi. Cumhuriyetçi yapı ve Amerika'daki siyasi elitler Cheney'nin ipleri elinde tutacağından emindiler. Bu yanlış değildi. Cheney Amerikan tarihindeki en etkili başkan yardımcısı oldu. Aslında George W. Bush döneminin en çarpıcı garipliği de bu. ABD tarihinde Başkanlık müessesesinin taşerona yani başkan yardımcısına ihale edildiği görülmemiştir. George W. Bush başkanlık koltuğunda oturuyordu. Yetkiler gölge başkan Dick Cheney'de toplanmıştı.

Elde ettikleri muazzam yetkiler dikkate alınırsa, George W. Bush'un ikinci başkanlık döneminde Dick Cheney ile Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in neden hızla irtifa kaybettiklerini anlamak zor olmamalı. 2005 yılının ikinci yarısından itibaren Cheney ve Rumsfeld medyanın hedefi oldu. Medyanın gözünde ve dilinde Dick Cheney artık sinirleri bozulmuş, hafif dengesini kaybetmiş bir başkan yardımcısı görünümündeydi. Baba Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanı Brent Scowcroft'un 2005 yılının sonunda yaptığı çarpıcı açıklama artık kılıçların çekildiğine işaret ediyordu. Yani Washington'da kazan kaynıyordu:

> "Bush yönetiminde esas anormallik Dick Cheney. Cheney yakın arkadaşımdı. Onu otuz yıldan beri tanırım. Artık Dick Cheney'yi tanıyamıyorum. Bence, Dick Cheney aslında neocon değil. Ama Irak'ta 1991'de hata yaptık, sonuna kadar gitmeliydik diyen neoconların çekirdek grubuyla ittifaka girdi. Bir de 11 Eylül travması geçirmiş başka bir grup daha vardı. Bu grup da

> dünya cehenneme dönüşüyor ve bunu kabul edemeyeceğimizi ispat etmeliyiz ve mutlaka tepki vermeliyiz. Afganistan tamam ama yeterli değil diyordu."[130]

Seksenindeki eski hava kuvvetleri generali Brent Scowcroft, Kissinger'ın en başarılı öğrencisi ve müridi. Yani "realistin realisti". Siyasetbilimci Corey Robin, kendisiyle yaptığım görüşmede "Brent Scowcroft ve Henry Kissinger Irak Savaşı'na karşıydılar. Bu iki isim Amerikan iş dünyasının sesidir. Ne Wall Street ne de iş dünyası Irak Savaşı'nı destekliyor" dedi. Baba Bush'un hem Ulusal Güvenlik danışmanı hem de yakın dostu olan Brent Scowcroft'un 2005 yılında Irak Savaşı'na karşı bayrak açması realist ekolün geri dönüşü gibi algılanabilir. Zaten Scowcroft, realist dış politikaya davetiye çıkartıyordu:

> "Realistlerin korktuğu, idealizmin sonuçlarıdır. Yeni muhafazakârlardan şu noktada ayrılıyorum: Makul bir süre içinde Ortadoğu'da demokratikleşmenin amacına ulaşacağını düşünmüyorum. Eğer gerçekleştirebilirseniz mesele yok. Ama bunu yapabileceğinizi sanmıyorum. Demokratikleştirmeye kalkışırken de Ortadoğu'yu daha kötü bir duruma düşürürsünüz. Ben gerçekçiyim, bu anlamda, insan tabiatına karşı şüpheciyim!"

Yaşlı general infial içindeydi:

> "Yeni muhafazakârlar Irak'a nasıl demokrasi getirecekler? İşgal et, tehdit et, baskı yap ve evanjelize et. Günümüzde Amerika devrimci bir ütopyacılığın sonuçlarına katlanıyor. Bu, teröre karşı savaşın bir parçası diye anlatıldı fakat Irak terörizmi besliyor!"

Brent Scowcroft, 1991 Körfez Savaşı'nda Saddam Hüseyin'in düşürülmesi fikrine karşı çıkan kilit isimdi. Bu nedenle Körfez Savaşı'nda işin yarım kaldığını düşünen yeni muhafazakârlar Scowcroft'un temsil ettiği ekole ateş püskürmekteydi. Amerika'da için için süren hesaplaşmalar bunlar. Amerikan toplumu için hafızasız denir ama yönetici elitlerin hafızası son derece

güçlüdür. Hatta had safhada kindardırlar. ABD muazzam bir muhasebe yapma geleneğine de sahip bir ülke. Irak Savaşı, 1991'deki Körfez Savaşı'nı anımsatıyor. Yaşlı general Scowcroft kendisini savunmak zorunda kalıyordu: "1991'de Körfez Savaşı'nda Baba Bush'a yanlış yaptırmadım."

Irak Savaşı İran'ın İşine Yararsa?

Brent Scowcroft'un bu sözleri, başka emekli generallerin uyarılarıyla birleşiyor. 2005 yılının sonuna doğru ortaya çıkan son derece dikkat çekici bir gelişmeydi bu. Emekli generaller infial içinde. Sanki üniformalıların hissiyatını emekli subaylar dile getiriyor. Washington'ın Irak Savaşı'nı sonuçlandıramaması orduda ve güvenlik kanadında ciddi rahatsızlıklar yaratmakta! Bunu havadaki elektrikte hissetmek mümkün. Emekli subaylar gazetelerde yayımladıkları makalelerde Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesini öneriyorlar. Toplumda emekli subayların itibarı artıyor.

Peki askerlerin görüşleri Amerikan toplumu üzerinde ne kadar etkili? Amerikan toplumu yüksek dozda maço olmakla birlikte genelde militarist değil. Siyasette üniformaya mesafeli. Ama halk, ordunun temsil ettiği güç ve üstünlük imajıyla iftihar ediyor. Bu bağlamda kriz zamanlarında eski komutanların sarf ettiği sözlerin katma değeri yüksek. Örneğin, 2004 seçimlerinde Demokratların başkan adaylarından 1997-2000 yılları arasında NATO Kuvvetleri Komutanı Wesley Clark, emekli generaller adına şu uyarıyı yaptığında epey ses getiriyordu:

> "Silahlı Kuvvetlerimiz çok fazla yayılmış durumda. Ordunun ihtiyaç duyduğu yeni gönüllüleri bulmak ve silah altındakileri tutmak zorlaşıyor. Emekli subaylar Bush yönetiminin tutuklulara yaptığı muameleden dolayı rahatsız. Bu, kendi askerlerimizin güvenliğini tehdit etmekte ve Irak'taki çabamızın ahlaki hedefiyle çelişmekte. Savaştan, terörizmi destekleyen ve bütün değerlerimize karşı olan İran galip çıkarsa büyük felaket olur!"[131]

Irak Savaşı'nın İran'ın ekmeğine yağ sürebileceği olasılığı, Reagan döneminin Ulusal Güvenlik Kurulu Başkanı Emekli Tuğgeneral William Odom'un da görüşüydü. Yale Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan William Odom, Irak işgalinin, Usame bin Ladin, İran ve Ortadoğu Barışı'nı istemeyen İsrailli ve Filistinli aşırı uçların işine geldiği iddiasındaydı. Yazdığı çarpıcı makalede Irak'ta askeri başarının iktidarsızlığını vurguluyordu! Odom'a göre

> "Amerika'nın korktuğu başına geldi. Irak'tan çekilirsek iç savaşın başlayacağı söyleniyor. İç savaş çoktan başlamadı mı? Iraklı direnişçiler Amerikalıdan çok Iraklı öldürdüler. Bu, bir iç savaştır ve bu savaşı Irak'ı işgal ederek biz yarattık. Orada kalarak iç savaşı önleyemeyiz.
>
> Irak'ta anti-Amerikan hükümetlerin başa gelmesinden korkuyoruz. Oysa biz ayrılınca, direnişçiler hükümeti ele geçirecekler. Irak'ta iktidara gelecek her hükümet Amerika'ya karşı olacak. Çünkü Irak halkı her geçen gün artan hızla Amerikan karşıtı oluyor."

Amerikalı siyasi elitler arasında hayli itibarı olan emekli general Odom, bir bölgesel savaş tehdidine karşı yönetimi uyarıyordu:

> "Amerika teröre karşı global savaş açtı. Ama Irak terörist eğitimine elverişli bir bölge oldu. Arkamızda bırakacağımız iç savaş, Suriye, Türkiye ve İran'ı da içine çekebilir. Bu ülkeler savaşan taraflardan birini destekleyerek ya da karşı çıkarak daha şimdiden Irak'ta devam eden bu iç savaşa derinden karışmış durumdalar. Irak'ı işgal etmek bizzatihi şiddetin daha geniş bir bölgeyi içine alması demekti."[132]

Emekli hava generali Brent Scowcroft, Baba Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanıydı. Tuğgeneral William E. Odom ise Reagan'ın Ulusal Güvenlik Kurulu Başkanı'ydı. İkisi de Cumhuriyetçi yönetimlerle çalışmış askerler. Amerikan siyaset makinesinin iki etkili ismi. Eleştirilerinin içeriği ve zamanlaması rastlantı değil. Amerika'da büyük siyasi kavgalar bu tür mesajlarla veriliyor.

Burada gözden kaçmaması gereken başka bir ilginç nokta da George W. Bush'un birinci dönemindeki Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice'ın Brent Scowcroft'un kolu kanadı altında yetişmiş olması. Yani realist ekole yakınlığı. Peki realist ekolde yetişen Rice'ı Irak Savaşı'na kim ikna etmişti? Gelecek yıllarda bu öyküyü belki de Rice anılarında yazacak. Ancak Bush'un ikinci döneminde Dışişleri Bakanı görevine gelen realist Rice, bütün enerjisini Irak Savaşı'nın ve Ortadoğu'da statükonun değişmesinin yeni realizm olduğunu anlatmaya harcıyor.

Irak çıkmazını halka izah etmek kolay değildi. Hele kaostan başarı öyküsü dokumak hiç kolay değildi. Irak macerasına bir realist boyut katmak için ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Başkan Bush'un idealist ilkelerden hareketle realist siyasa geliştirdiği iddiasındaydı. Yani külahı ters giydirmeye çalışıyordu. Rice, 2005 yılının sonuna doğru realist dış politika yanlısı Cumhuriyetçilerin iyice homurdanmaya başlaması üzerine görüşlerini *The Washington Post*'ta çıkan bir makalesine döktü:

> "11 Eylül saldırılarından sonra Ortadoğu'da kim statükonun dengeli, hayırlı ve korumaya değer olduğuna inanır? Terörün beslenip ihraç edildiği, ölümcül silahların tehlikeli bir şekilde yayıldığı, otoriter rejimlerin başarısızlıklarını diğer masum ulusların üstüne yıkmaya çalıştığı, kokuşmuş bir Filistin yönetiminin kendi çıkarını, halkının isteklerinin önünde tuttuğu, Saddam Hüseyin gibi halkını katletmekte kendisini özgür hisseden, İsrail ile Filistinliler arasında barış unudunun altını kazan bir tiranın yaşadığı bir bölgeyi bu halde muhafaza etmek basiretli bir tutum olabilir mi? Ortadoğu'da sözde dengeleri altüst etmeden her şeyin çok mükemmel olduğunu varsaymak tam bir fantezi."[133]

Irak Savaşı sonrasında Rice'ın sözünü ettiği bu tablo değişti mi? Bölge ne kadar güvenli? Ve bir ülkeye dışardan demokrasi empoze etmek mümkün mü? Bu soruların yanıtlarını dünya biliyor. Acaba Amerika ne zaman öğrenecek?

Yeni Realist Perspektif Nedir?

İsyankârlarla savaşmak bıçakla çorba içmeye benzer.
T.E. Lawrence

George W. Bush yönetimi Irak Savaşı'nı yeni bir dünya savaşının ilk muharebesi diye sunmaya çalıştıysa da bu maya tutmadı. Savaş öncesinin en talihsiz karelerinden biri, Bush-Blair-Aznar üçlüsünün Atlantik'in ortasındaki Azor Adaları'nda toplanıp 21. yüzyıl için bir çeşit Yalta Konferansı düzenlemeye kalkışmalarıydı.[134] Irak Savaşı İspanya Başbakanı Aznar'a seçim kaybettirdi. Tony Blair ve George W. Bush ise Irak'a rağmen seçim kazandılar. 2000 yılına göre oyunu arttıran Bush'un seçim kazanmasında siyasi stratejistlerinin Irak'ı piyasadan çekme becerilerinin payı çok büyüktü. 2004 kampanyasında Irak'ı piyasadan çekmek belki dâhice bir taktikti. Ama seçimi kurtarmaya yarayan bu taktik gerçeği daha fazla gizleyemedi.

2005 yılında Irak yeniden Amerika'nın gündemine oturdu. Irak'ta ne olacak? Irak'tan ne zaman asker çekilmeli? 11 Eylül atmosferinde bastırılmış medya artık sanalı değil gerçeği yazmaya başlıyordu. Nedeni ise çok basit. Irak gerçeği artık daha fazla saklanamıyordu. Önce halk ne oluyor demeye başladı. Sonra da medya görevini hatırladı!

2005 yılında izlediğim dış politika ve strateji konularının tartışıldığı bütün panellerde analistler genelde Irak çıkmazını kabul ediyorlardı. Ama buna yenilgi demeye kimsenin pek dili varmıyordu. Peki bundan sonra ne olacaktı? Amerika kendisini şoka sokmadan Irak kaosundan nasıl çıkacaktı? Bu noktada önemli olan sadece pragmatik bir hamleyle Irak'tan çıkmak değildi. Irak Savaşı'nın ve etkisi şiddetlenen küreselleşmenin değiştirdiği dünyada, Amerika yeni rolünü belirleme hedefiyle yüz yüzeydi. Amerika'da artık yeni dünyaya, toplumların yeni beklentilerine, teknolojinin insanlığa sunduğu meydan okumalara uyum sağlamak zorundaydı. Enerjisini ya dengeli bir dünya düzeni yapmak üzere harcayacak ya da Irak'ta olduğu gibi yeni maceralara sürüklenecekti.

Bu noktada 2. Dünya Savaşı sonrasını anımsamakta yarar

var. 2. Dünya Savaşı sonrasında da ABD yeni bir dünya düzeninin mimarlığına soyundu. Yanında gene İngiltere vardı. ABD Başkanı Franklin Roosevelt ile İngiltere Başkabakanı Winston Churchill ikilisinin dünyayı şekillendirme projesiydi bu. Altmış yıl öncesinin tasarımı üç ana eksene oturuyordu: İnsan haklarını korumak, hukuk devletini esas almak ve ekonomik liberalizasyon için gerekli yasa ve düzenlemeleri yapmak. İngiliz hukukçu Philippe Sands'in belirttiği gibi:

> "2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzen, uluslararası ilişkilerde devletlerin ancak meşru müdafaa halinde veya uluslararası camianın Güvenlik Konseyi ya da bölgesel kurumlar aracılığıyla onayladığı durumlarda güç kullanımına müsaade ediyordu. Bu düzen bütün insanlık ailesi bireylerinin doğasında var olan onur, eşitlik ve vazgeçilmez haklarının korunmasını taahhüt ediyordu."

Bugün Washington'daki zihniyet altmış yıl öncesinin kurumlarıyla 21. yüzyıla çekidüzen verilemeyeceği kanaatinde. Örneğin Walter Russell Mead gibi etkili bir siyaset kuramcısı eski kurumların yeni çağda neden Amerika'ya ayak bağı olabileceğini şu düşünce sistematiğiyle izah etmekte:

> "Amerika iki tehlikeyle karşı karşıya. Amerika güçlenmez ve gücünü kullanmazsa diğer ülkeler boşluğu doldurur ve Amerikan sistemi çökebilir. Amerika çok güçlenir ve gücünü çok bariz şekilde kullanırsa diğer ülkeler buna karşı birleşebilir ve sistem gene çökebilir. Bu ikilemin mutlak bir çözümü yok. 2. Dünya Savaşı sonrasında Amerika, liberal bir güç olarak dünya sistemini garanti ettiğini unutturmadan, diğer ülkelerin azami onayını alarak ve onlara danışarak gücünü kullandı. İsteklerimizi sonsuza dek kabul ettirmek istemiyoruz ama ABD'nin diğer ülkelerin çoğunluğunun izni olmadan hareket etmek zorunda kaldığı bir dünyada da yaşamak istemiyoruz."

Washington'ın bu geleneksel tavrını yeni muhafazakârlar, "Madem sonunda bizim dediğimiz oluyor neden imparatorluk

kurmayalım?" diye okudular. Fantezi bu ya! 11 Eylül'den Irak Savaşı'na kadar geçen iki yıl içinde ABD'nin bütün dış politika söylem, karar ve uygulamaları işte bu mantıkla izah edilmeli. İlginç olan şu ki ne 11 Eylül'ü ne de Irak Savaşı'nı tartışan Amerikan toplumu bugün kendisini bir dizi çelişki ve zaaf içinde görmekte. ABD'nin mutlak askeri üstünlüğü barışı tesis etmek için yeterli değil. Bütün yetersizliklerine, uygulamadaki aksaklıklara rağmen demek ki meşruiyet ve uluslararası hukuk gibi kavramlar insanlığa mal olmuş. Elinin tersiyle itmeye kalkınca en güçlü olanın bile elini kolunu bağlıyor. Türkiye'yi Irak Savaşı'na bulaştırmak için çok çaba harcandı. Türkiye Irak Savaşı'na karışsaydı söylendiği gibi masaya oturmayacaktı ama bu kaosun parçası olacaktı!

Irak Savaşı ABD'ye ne öğretti?

1)Yıkan ama yapıcı olamayan gücün sınırları

Irak Savaşı'nda görüldüğü gibi ABD tarihte hiçbir güce nasip olmayan askeri üstünlüğünü barışa tahvil edemedi. Yeni muhafazakârlar "gücü olan gücünü kullanır, askeri güçle dünyayı değiştirmek mümkün" diyorlardı. Dünyayı değiştirme projesinin ilk savaşı olan Irak'ta bu fikir ve proje çıkmaza girdi. Baba Bush'un güvenlik danışmanı general Brent Scowcroft'un Irak Savaşı hakkındaki askerce teşhisi bu güç kullanımının sınırını ortaya koymaktaydı:

> "Bu savaş bizim. Ve bırakamayız. Ateş altındayız. Kazanacak mıyız? Bence mümkün, ama maliyetine bakın!"[135]

2) Dış politikada tek taraflılıktan çok taraflılığa mı?

Soğuk Savaş sonrasında ortaya nasıl bir dünya düzeni çıkmalı? Yeni muhafazakârlara göre bu sorunun yanıtı, herkesin gönüllü olarak kabul edeceği Amerikan hegemonyasıydı! Irak Savaşı bu yarı fantezi yarı pop dünya görüşünün sınırlarını ortaya koydu. Dünya Soğuk Savaş dünyası değil. Ama güçlü olan her istediğini dayatır dünyası da değil! Bu bakımdan Irak Savaşı sırasında Amerika ile Avrupa arasında yaşanan gerilim basit bir asabiyet gösterisi olarak değerlendirilmemeli. Bu geri-

lim yeni bir dünya düzeni ihtiyacını ortaya koyuyordu. Nitekim Amerikalı iki bilim adamı ünlü Francis Fukuyama ve John Ikenberry hazırladıkları "Ulusal Güvenlik İçin Princeton Projesi"nde yeni mültilateralizme çağrı yapıyorlardı:

> "ABD'nin elinde birçok uluslararası araç var. Bu araçlarla diğer ülkeleri yanımıza alabiliriz, adil ve müreffeh bir uluslararası düzen kurabiliriz. Bu düzene karşı çıkacak ülkelerin direncini kırabiliriz. Yine bu araçları kullanmada özgüvenimiz ve olgunluğumuz olduğu sürece Çin ile ilişkilerimizi geliştirebilir, haydut devletleri istikrara kavuşturabilir ve yeni Batı düzenini kurabiliriz. ABD ve müttefikleri uluslararası kurumları günümüzün gerçeklerine göre yenilemenin ve 21. yüzyılın yönetim esasına göre idare etmenin yollarını aramalıdırlar."

Anlaşılıyor ki öngörülen yeni çok taraflılık, sabit bir düzen değil, sürekli diplomasi gerektiren bir yapı. İçinde bulunduğumuz dönemin Amerika'nın değerlendirmesi gereken bir fırsat olduğunu savunan, ABD'nin prestijli kurumlarından Council on Foreign Relations'un başkanı Richard Haass da, 21. yüzyılda çok taraflılık kavramına açıklık getirdi:

> "Dış politika hedefimiz diğer ülkeleri ABD ile beraber çalışmaya ikna etmek ve Amerika'nın gücü ve istekleri karşısında ABD ile ters düşmemelerine çalışmak olmalıdır."[136]

Irak Savaşı'ndan sonra ABD'nin hedefini anlatması kolay mı? Ortadoğu halklarının gönlünü almaya giden Amerikan delegasyonları bölgede, ABD yönetimine karşı oluşmuş büyük bir güven bunalımıyla karşılaşıyorlar.

3) Eski Avrupa'yla yeni Batı'yı kurmak

Irak Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birisi Batı ittifakını çatlatmasıydı. Irak konusunda Avrupa'nın bölünmesi ABD yönetiminin egosunu bir süre için okşasa da bunun kimseye faydası olmadığı kısa sürede anlaşıldı.

George W. Bush'un ikinci döneminde Dışişleri koltuğuna

oturan Condoleezza Rice'ın, ayağının tozuya Avrupa başkentlerini turlaması rastlantı değildi. Irak realitesi, İran ve nükleer silahların yayılması Batı içinde daha fazla işbirliğini gerektiriyordu. Buna yeni bir Batı ittifakı demek zor. Çünkü 21. yüzyılda ABD ile Avrupa'nın tehdit algılamaları aynı değil.

Bu durumda "Nasıl bir Batı?" sorusu anlamlı. Council on Foreign Policy gibi Washington'ın karar odakları üzerinde etkili bir kurumun başkanı Richard Haass'ın bu soruya getirdiği yanıt dikkat çekiciydi:

> "Avrupa, 21. yüzyılın tehdit alanlarının dışında kaldı. Jeopolitik şartlardaki bu gelişmeyle NATO ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi göz önünde tutulursa, NATO'nun artık tek vücut gibi davranmayacağı anlaşılıyor. Yeni gelişmeler karşısında ABD seçici ortaklıklar kuracak. Bu çok daha gerçekçi bir politika. ABD'nin hedefi değişmedi: Küreselleşme ve Soğuk Savaş sonrası sorunlara çözüm bulmak için Avrupa'yla işbirliği içinde olmak zorunda." [137]

Bir başka yaklaşım da Amerika'nın eski müttefikleriyle ilişkilerinde beyaz sayfa açmaktan yanaydı. Bu görüşe göre reforme edilmiş NATO, yeni Batı'nın merkezine konuşlanmalıydı. Aralarında Fukuyama'nın da bulunduğu yeni realizmi savunan kanaat önderlerine göre:

> "Geleceğin Batı düzenini şekillendirmek ve önümüzdeki on yılın sorun ve tehditleriyle baş edebilmek için ABD, Batı Avrupa'ya gerçek, derinlemesine ve anlamlı bir işbirliği teklif edebilirdi."[138]

Soğuk Savaş'ın askeri, politik ve ideolojik dinamikleri Batı ittifakını kurmaya yaramıştı. 21. yüzyılda ittifak yerine "yeni Batı düzeninden" söz ediliyor artık. 11 Eylül sonrasında Washington'ın Avrupa bizim jeopolitik hesaplarımız içinde değil diye kestirip atması Bağdat'tan döndü. Ne var ki ABD, Batı demokrasilerinin içine sinmeyen, bölge ülkelerinin desteğini almayan bir operasyonu sonuçlandıramıyordu. Bush'un ikinci dönemi

eski müttefiklerin kapısını çalma dönemiydi bir bakıma. Özellikle de İran konusunda. Şüphesiz ki İran, 21. yüzyılda Batı ittifakının varoluş sınavı olacak. Irak Savaşı'nın İran realitesi yaratacağını kimse düşünmüyordu.

4) Büyük strateji değil pop slogan

Irak Savaşı bir büyük stratejinin ilk adımı mıydı? Savaş kararı bir stratejik düşüncenin ürünüdür elbette! Irak Savaşı hangi stratejik düşüncenin ürünüydü? Amerikan toplumu bu sorunun yanıtını hâlâ bilmiyor. Bu aslında demokrasiyle ilgili ciddi bir sorun.

Medya zamanlarının özelliği bu! Yönetimler içi boş slogan bombardımanıyla ve medya desteğiyle kamuoyunu istediği gibi formatlıyor. 11 Eylül sonrasının formatı şuydu: Kötüler, Amerikalılara sırf Amerikalı oldukları için saldırdılar. Irak Savaşı öncesinin formatı ise Saddam ile El Kaide bağlantısına endekslenmişti. Bir süre sonra bu bağlantı gündemden düştü. Daha sonra dikkatler, Saddam Hüseyin rejiminin elindeki kitle imha silahlarına çevrildi. Irak Savaşı çıkmaza girince slogan ideolojik içerik kazanmaya başladı. Yani? İslamo-faşizm, İslamcı radikalizm, militan cihatizm, anti-Amerikanizm, anti-Batıcılık, anti-modernite ideolojisi dünyayı tehdit ediyor deniyordu.

11 Eylül sonrasında Washington'ın sloganlara dayanan dış politika tercihleri Amerikan halkının daha güvenli bir hayat sürmesini sağlamadı. 2005 yılından itibaren Amerikan entelektüel çevrelerinden artık yeni sesler yükselmeye başlıyordu. Küresel tehlikelere yeni bir düşünce sistematiğiyle yaklaşan bu aydınlar Irak Savaşı sonrası dünyayı özetle şöyle değerlendirmekte:

> "Müslüman aşırı uçlarının siyasi cazibesi çok fazla abartılıyor. Nispeten küçük ama fanatik bir çekirdek grup ve bunu çevreleyen iç içe geçmiş daireler var. Bu dairelerin her birinin sempatizanları, yoldaşları, aşırıları ve ılımlıları bulunuyor. Aralarında Batı'ya sempati duyanlar da var, duymayanlar da. Bu grubun bir kısmı çok açık bir şekilde bizden, yaptıklarımızdan değil ne olduğumuzdan dolayı nefret ediyor. Fakat Müslümanların büyük bir kısmı ABD'den, modernleşmeden, demokrasiden ve Batı uygarlığının birçok değerinden nefret etmiyor."

Yönetimi aklıselime davet edenler, esas sorunun, kitle imha silahlarının terör örgütlerinin eline geçmesi olduğuna işaret ediyorlardı:

> "Biz, cihat yanlılarını dikkate almak zorundayız, çünkü kitle imha silahları bu küçük grup yüzünden tehdit oluşturmakta. 11 Eylül iki değişik tehdidi bir araya getirdi. Bunlar yan yana gelince tek başlarına olduklarından çok daha tehlikeliler. Radikal Islamizm ve kitle imha silahları. Bu iki mesele eskiden de vardı. İlki 1978 İran devriminden sonra ortaya çıktı. İkincisi nükleer silahlar doğduğu gün karşımızdaydı. Ve yakın zamanda da haydut devletlerin kitle imha silahları elde etme çabalarıyla durum ciddileşti. Her ikisi de tek başına ABD dış politikası için ciddi sorun. Ama bir araya gelince ilk defa nükleer ve biyolojik silahların doğrudan ABD'ye karşı her an kullanılma olasılığı belirdi."[139]

Irak Savaşı'nın bu tehlikeyi ortadan kaldırmadığı açık. Aksine Irak Savaşı dünyayı ve bölgeyi hızla yeni belirsizliklere sürüklemekte. Zaten ABD Başkanı George W. Bush da 2004 yılındaki seçim kampanyasında teröre karşı savaşı kazanmanın zor olduğunu itiraf etti.[140]

5) Güçlü ama ahlaki otoriteden yoksun

Irak Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birisi de kaba gücün sınırlarının keşfi oldu. Gücün otorite anlamına gelmediği kısa sürede anlaşıldı. İnsanoğlunun kaba güce karşı yüzyıllar süren mücadelesi sonunda elde ettiği hakları bir dirsek hamlesiyle geri çevirmek mümkün değildi. Irak Savaşı'nın meşruiyeti yoktu. Meşruiyeti olmayan bir savaşı demokratik toplumlara pazarlamak mümkün olmadı. ABD'nin dünya kamuoyunun gözünde ahlaki otoritesini ciddi derecede kaybettiği bir dönemdi bu. Kofi Annan'ın bir süre danışmanlığını yapan Ghassan Salamé, Amerika'nın unuttuğu meşruiyet kavramını anımsatıyordu:

> "Uluslararası ilişkilerde normlar çok önemlidir. Ahlaki otorite her zaman 'meşruiyet' meselesini içerir. Max Weber düşünce-

> sinde otorite, güç ile meşruiyetin mutlu evliliğidir. Uluslararası camianın var olabilmesi için bu camiayı oluşturan devletlerin meşruiyeti aynı şekilde tanımlamaları gerekir. Bu camianın en güçlü ülkesi davranışıyla yerleşik normları sorgularsa, onlara sadece tecavüz etmekle kalmaz aynı zamanda camianın varlığını da tartışmaya açmış olur. Ahlaki otorite boşluğu, ister istemez bu boşluğu dolduracak başka güçleri ortaya çıkarır!"[141]

Irak Savaşı'nın meşruiyeti Amerika'da sıradan bir tartışma konusuydu. Medya "güç kullanımı" ve "meşruiyet" konusunu çok fazla ciddiye almadı. Çünkü medya ABD yönetimiyle beraber savaşı pazarlamakla meşguldü.

George W. Bush yönetimiyle anlaşamadığı için Dışişleri Bakanlığı'ndaki siyaset planlama başkanlığı gibi önemli bir görevden ayrılan Richard Haass bile savaşı eleştirmekle birlikte meşruiyet konusunda ilginç bir yaklaşıma sahipti:

> "BM Güvenlik Konseyi'nden kaçınmamalıyız. Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi görüş birliği olan konularda Birleşmiş Milletler'den daha iyi bir forum bulunmaz. Ancak dünyada meşruiyetin yegâne kaynağı Birleşmiş Milletler değil. Çok kişi bu görüşe katılmayabilir.(...) Meşruiyet mutlak bir kavram olarak algılanmamalı. Meşruiyet hukuki bir kavram olmakla beraber aynı zamanda da bir algılama meselesidir. Gayri meşru olmadan kısmen meşru (ya da tam meşruiyetten biraz daha az meşru) olunabilir."[142]

George W. Bush yönetiminin Amerikası'nda bilge adam sayılabilecek bir simanın görüşleri bunlar. Oysa meşruiyeti olmayan Irak Savaşı Amerika'nın ahlaki otoritesini silip süpürmedi mi? Irak Savaşı dünya kamuoyu tarafından, Amerika'nın güvenlik endişeleriyle değil, Ortadoğu petrolleri, İsrail'in emniyeti ve ABD'nin dünyaya hâkim olma hedefiyle izah ediliyor. Bu algılamayı tersine çevirmek için de çok geç artık. 11 Eylül sonrasında Bush yönetimi Amerikan halkına "Bizim kültürümüze, yaşam biçimimize, ideallerimize karşı oldukları için saldırdılar" demişti. Amerikalılar genelde kendi görüş ve geleneklerinin üstün ol-

duğuna inanırlar. Bunların dünyaya yayılmasından yanadırlar. 2002 yılında Pew Global Attitutes Project tarafından yapılan bir kamuoyu yoklamasının ortaya koyduğu gibi halkın yüzde 70'inden fazlası Amerikan dış politikasının başka ülkelerin çıkarlarını yeterince dikkate aldığını düşünmekte. Başkan Clinton da halim selim haliyle Amerika'yı "Dünya ülkeleri için umut feneri" diye tanımlamıştı. Dünya kamuoyu ise tamamen farklı bir yorum yapmakta. Dünyada "ABD'nin, yaptıklarının ceremesini çektiğini" düşünenlerin sayısı artıyor. Irak Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri de ABD kamuoyunun bu gerçeklerle tanışması oldu. Amerikan askeri stratejisinin tartışıldığı bir panelde (Aralık 2005) bir analist "Askeri güç kullanarak herhangi bir ülkeye demokrasi ve özgürlük götürmek mümkün değil. İşgal gücü sevilmez. Bir insanın babası, kardeşi, yeğeni, arkadaşı ya da çok sevdiği komşusu öldürülürse bunun yarattığı büyük kinin nesilden nesile aktarılacağını unutmamak gerekli" diyordu.

Bu arada anti-Amerikanizm konusunda Amerikalıların hazırladığı raporlar Bush yönetiminin halka anlattıklarından farklı sonuçlara varıyordu. Amerikan Savunma Bilimi Kurulu'nun Amerikan Savunma Bakanlığı için hazırladığı rapordaki (Eylül 2004) veriler gibi:

> "Müslümanlar özgürlüğümüzden değil siyasetimizden nefret ediyor. Büyük bir çoğunluğun itirazı İsrail'e tek taraflı destek ve Filistinlilerin haklı davasına karşı olmamız, yıllardır devam eden hatta artan ve Müslümanlarca tiranlık diye değerlendirilen Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün, Pakistan ve Körfez ülkelerine verilen desteğe karşılar."[143]

İslam dünyası dışındaki ülkelere gelince, Amerika'nın mutlak askeri gücü, bu gücün kullanımı, meşruiyet kavramı ve Irak Savaşı'nın sonuçları, dünya kamuoyunda çok yeni duyguların gelişmesine yol açmakta. Pew kamuoyu araştırmalarının 2005 yılındaki bir çalışmasının sonuçları da şöyle: "Kanada, Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere, İspanya gibi gelişmiş demokrasilerde halk, Çin'e Amerika'ya olduğundan daha olumlu bir yaklaşım içinde." Pew'nun bulgularına göre dünya kamuoyunda

Amerika'nın askeri gücünün başka bir büyük devlet tarafından dengelenmesini isteyenlerin sayısı artıyor.

Peki, bugünün dünyasında hangi ülkeler Amerika hayranı? Bu sorunun yanıtı ise *BBC*'nin 2005 yılında 21 ülkede yaptığı bir araştırmanın sonuçlarında: Hindistan, Filipinler, Polonya, Güney Afrika ve Güney Kore'de halk ABD'ye karşı olumlu duygular içinde.

Bu sonuçlar 21. yüzyıla ayna tutan gelişmeler. Yeni hassasiyetler ve algılamalar.

6) İçin için Çin'in yükselişini izlemek

Bush yönetiminin bütün enerjisi Ortadoğu'ya odaklandığı bir sırada Amerikan toplumu Çin'in yükselişini izlemekte. 2005 yılı, Amerikan halkının Çin'i daha çok fark etme, Çin'den endişe duyma, Çin'i anlama, Çin'den tedirgin olma yılı.

Asya'daki güç dengesinde ağırlık Çin'e mi kayıyor? 21. yüzyılda Çin Amerika'nın rakibi mi olacak? ABD'nin Irak Savaşı'nı, büyük çapta borçlandığı Çin'e finanse ettirdiği bir dönemde aklı kurcalayan sorular bunlar. Amerikan akademisinde, iş dünyasında, düşünce kuruluşlarında, zihinlerinde yetmiş yedi tane tilkinin dolaştığı stratejistlerin çizdiği krokilerde hep Çin çağı var artık! Çin'in yükselişi, 19. yüzyılın sonunda Almanya'nın İngiltere'ye meydan okumasını mı andırıyor? Yani tarihin tekerrürü mü?

Amerika için için Çin'i tartışıyor. Çin'in yükselişine realist ekol karamsarlıkla yaklaşmakta. Liberal okul ise iyimser. Realistlere göre 21. yüzyılın ortasına doğru Çin, dünyanın en büyük ekonomisi olacak. Yani Amerikan ekonomisini sollayacak. Bu büyüklükteki bir ekonomik gücün askeri ihtiraslarının olmaması düşünülemez. Ordusu modernleşmiş, teknolojisi gelişmiş bir Çin'in Asya'da ABD çıkarlarıyla çatışması kimseyi şaşırtmamalı. Realist ekolün kuramcılarından John J. Mearsheimer bu noktada kaçınılmaz olanı ilan ediyor: "Çin'in askeri gücü arttıkça, ABD ile Çin'in birbirlerine hasım olmaları kaçınılmazdır."[144] Bu görüşe göre, ne globalleşme ne de Çin'in olası demokratikleşmesi Çin tehlikesini ortadan kaldırabilir. Çin bir süre sonra komşularıyla ihtilafa düşebilir. Bu da Amerika'yı

mutlaka kavganın içine çeker. Amerika'nın kılı kıpırdamazsa bu sefer Asya'daki diğer büyük güçler, Japonya, Hindistan vs. yeni ittifaklar kurmaya başlar. Bu da nükleer silah çağında yeni nükleer güçlerin doğması anlamına gelir.

Çin'in barışçı bir dış politikayla yükseleceğini savunan liberal kesim ise şu düşünce sistematiğine sahip: Çin'in ekonomik ve askeri gücünü Asya'da bir hegemonya kurmak için kullanması gerçekçi değil. Çin, komşularıyla ve Amerika'yla kavgaya girerek kalkınma koşusunu neden yarıda bıraksın ki?

Amerika'da Çin konusunda iyimser ve karamsarlar var. Hatta karamsarların çoğunlukta olduğu söylenebilir. Ama gencinden ihtiyarına, Demokratından Cumhuriyetçisine, liberalinden muhafazakârına kadar kimse Çin söz konusu olduğunda 'bana ne' diyemiyor. Denklem güç denklemi olunca ufukta ABD'yle bir tek Çin'in boy ölçüşmesi mümkün görünüyor.

Nereden bakılırsa bakılsın, Amerikan toplumu, globalleşmenin büyüttüğü Leninist kapitalizm ABD'ye meydan okur mu, endişesi içinde. Tek kutuplu düzenin tek süper gücü, Amerikan yüzyılını kurmaya çalıştığı sırada sarı yüzyıl gerçeğiyle burun buruna geliyor. Peki, ABD buna ne kadar hazır? George W. Bush'un dış politikasına yön veren yeni muhafazakârlar "Şu Ortadoğu'yu bir çözelim; Çin gelecek kuşakların, 2050'nin meselesi"[145] diyorlardı. Amerikan toplumunun dikkati bugün Ortadoğu'ya değil, Asya'ya yönelmiş durumda. Ekonomik yönden çekiciliğine kapılıyor, askeri ve politik gücünden çekiniyor. Amerikan akademisi ve stratejistleri ise ABD'nin stratejik anlamda Doğu Asya'da daha fazla varlık göstermesini öneriyorlar.

Yıl 2006. Irak Savaşı'nın üçüncü yılında Amerika'da en çok Çin konuşuluyor.

George W. Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi kaostan yeni bir denge yaratmayı hedefliyordu. Irak'taki kaosun denge yerine dengesizlik yarattığı gerçek. Asya'da iş yapan New Yorklu bir bilgisayar mühendisi "Enerjimizi Asya'ya yöneltmeliydik" diyordu bir sohbet sırasında. Amerikan toplumunun belirgin bir özelliği de ileri boyutlardaki sabırsızlığı. Amerikalının Irak'ta sabrı tükeniyor. Sabır taşı Çin ise sanki Amerikalıyı endişelendiriyor.

Geleceğin Tarihi

Ebu Gurayb rezaletini ortaya çıkaran araştırmacı gazeteci Seymour Hersh'e bakılırsa, Başkan Bush "İran halkını kurtararak tarihe geçmek istiyor."[146]

2006 yılının ilkbaharı. İran'a müdahale deyince Amerikan toplumunda müthiş bir tepki gözleniyor. Medyada ve fikir dergilerinde "Irak'ı başımıza kim açtı?" sorusunun neden sonra tartışılmaya başlandığı bir dönem bu! 11 Eylül'de Amerikan medyası "kahraman Bush'u" imal etmişti. 11 Eylül'ün ürettiği sanal kahraman ve sanal kahramanlık öyküsü Irak Savaşı çıkmaza girince bitti. Demokrasi, gelişmiş pazarlama teknikleriyle kitlelerin oyunu alıp onları medya aracılığıyla denetim altında tutma oyununa dönüştüğünden beri her ülkede sanal kahramanlar yaratılıyor. Bu kahramanlar bir süre umut olup sonra yok olup gidiyorlar.

2006 yılında kamuoyu desteği yüzde 30'lara kadar inen George W. Bush'un İran operasyonunu Amerikan kamuoyuna satması mümkün mü? Kaldı ki 2006, Irak Savaşı'nın karar vericilerinden Tony Blair'in de siyaseten bittiği yıl. Dünya soluğunu tutmuş İran'ı izliyor.

Dikkatle izlendiğinde Amerikan siyasi kültüründe iki sorunun çok sık sorulduğu göze çarpar. Bunlardan biri "Dün nerede yanlış yapıldı?" sorusudur. Diğeri ise "Bundan sonra ne olacak?" Pragmatik Amerika kendisine sık sık yönelttiği bu sorularla ilerisi için planlar hazırlar. Bush yönetimi "Dün nerede yanlış yapıldı?" sorusundan hep uzak durdu. Yeni muhafazakârlara göre Irak'ta sadece bazı taktik hatalar yapılmıştı. Ve bundan, inatçı Savunma Bakanı Donald Rumsfeld sorumluydu. "Dün nerede yanlış yapıldı?"yı tartışmayan Bush yönetimi için "Bundan sonra ne olacak?" sorusunun yanıtı sanki "Benden sonra tufan"dı!

Bundan sonra ne olacak? Bush'un kamuoyu desteğinin iyice düştüğü 2006 yılının ilkbaharında bu soruya muhafazakâr Amerika'nın prizmasından bakmak anlamlıydı. Ağaçların bahar renklerine büründüğü bir mart sabahı Swarthmore College'de görüştüğüm Prof. James Kurth'a Amerikan tarihinin Başkan Bush'u nasıl değerlendireceğini sordum. Kurth, Swarthmore College'in yanı sıra Amerikan Deniz Harp Akademisi'nde dış politika ve askeri

strateji konularında ders veren, ABD'nin tanınmış siyasetbilimcilerinden. Söze "Liberal elit bir üniversitede muhafazakâr, Evanjelik bir akademisyenim." diye başlayan Kurth, Irak Savaşı'na güçlü lobilerle mecnunların karar verdiği iddiasındaydı ve yeni muhafazakârlara ateş püskürüyordu.[147]

James Kurth'a ilk sorum, "Başkan Bush 'icraatıma tarihçiler karar verecek' diyor. Sizce Bush'u Amerikan tarihi nasıl değerlendirecek?" oldu.

Kurth'un yanıtı şöyleydi:

— Tarihi galipler yazar. Tarih yazımına kazananların görüşü hâkim olur. Çünkü galiplerin kaynakları kullanılarak tarih yazılır. Ama burada tarih değil tarihçiler ne diyecek sorusu önemli. Irak Savaşı, Vietnam gibi bir dönüm noktası. Tarihçiler Irak Savaşı'nı ABD'nin aşırı müdahaleci ruhuyla, Amerikalıların arada bir depreşen misyonerlik güdüsüyle izah edecekler. Yani Amerikan ideolojisini, Amerikan karakteriyle açıklayacaklar. Kimisi buna bitmez tükenmez Wilsoncılık diyecek. Amerikan akademik çevreleri bu tür psikolojik yorumları sever.

— *Peki, daha somut değerlendirmeler yapılmayacak mı? Irak Savaşı'ndan kim sorumlu?*

— On yıl sonra "Hata yaptıranlar kimdi?" sorusu daha net şekilde sorulacak. 2006'dan itibaren bu yönde tartışmalar başladı. Vietnam Savaşı'nda da 1968-69'da siyasi elitler "Savaşın sorumlusu kim?" sorusunu ortaya attılar. Bu noktada kutuplaşmalar oldu.

— *Irak Savaşı'ndaki sorumlular kimler?*

— Eleştirilecek ve savaştan sorumlu tutulacak dört grup var. Birincisi, herkesin tanıdığı yeni muhafazakârlar. Bu grubun hedefleri ABD'deki İsrail lobisi ile örtüştü. Savunma Bakanlığı'nda çok sayıda sivil bu gruba dahildi. Ve hükümette bu kesimin görüşlerini Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz temsil ediyordu. Amerika'da sosyal bilimlerde akademisyenler genelde liberal görüşe sahiptir. Ve de yeni muhafazakârlardan hoşlanmazlar. Ama bu öğretim üyelerinin arasında çok sayıda Yahudi olduğu için uzun vadede yeni muhafazakârları suçlamayacaklar. Neoconları eleştirince anti-semitizm damgası yemekten çekinenler sözlerini seçerken dikkatli olacaklar. Zaten

neoconlar, yönetimin daha çok ikinci üçüncü kademesindeki insanlardı. On yıl sonra onları kimse hatırlamayacak. Hafızada bir tek başkan ve başkan yardımcısı kalacak. Kimse yeni muhafazakârlara sorumluluk yüklemeyecek.

— *Irak Savaşı'nın diğer sorumluları kimler?*

— Tabii ki petrol sanayii. Sol kesimdeki akademisyenler yıllardır petrol sanayiini hedef alırlar. Eski sol ekolün eleştirdiği petrol sanayiinin Irak Savaşı'nda oynadığı rol üzerinde durulacak. Onların aşırı milliyetçi kimlikleri eleştirilecek. Bu grubun hükümetteki temsilcisi Başkan Yardımcısı Dick Cheney. Dick Cheney doğrudan petrol sanayiiyle ilişkili değil. Ama bu sanayie iş yapan şirketlere yakın. Onlarla çalışmış. Yani petrol sanayii lobicilerinin reflekslerine sahip.

Üçüncü grup ise savunma sanayii lobisi. Tarihçiler bu lobinin aşırı milliyetçi karakterinin Irak Savaşı'ndaki rolünü irdeleyecekler. Bu grubun saldırgan, önleyici savaş yanlısı, aşırı sağı destekleyen tavrı ile Irak Savaşı arasında bağ kurulacak. Bu grup Bush yönetiminde Savunma Bakanı Donald Rumsfeld tarafından temsil ediliyor. Rumsfeld ve Cheney maço, kasıntı, kabadayı tavırlarıyla toplumun bir kesiminin milliyetçi beklentilerine hitap ediyorlar.

— *Başkan Bush da bu imajı vermiyor mu?*

— Evet. Bush, Cheney, Rumsfeld. Verdikleri görüntü "Tom Cruisevari" hedefe ulaşan bıçkın adam görüntüsü. Tarihçiler Irak Savaşı'nı yazarken bu aktörlere odaklanacak.

— *Evanjelikler de bu koalisyonda mı?*

— Irak Savaşı'nın tarihi yazılırken Evanjeliklerin rolü gözden kaçmayacak. Onlar da hükümette en güçlü kişi tarafından yani Başkan tarafından temsil ediliyor. Merkezdeki liberal demokratlar Evanjeliklerden hoşlanmıyor. Onlar da Evanjeliklerin Irak Savaşı'ndaki sorumluluğuna yüklenecekler.

Kurth, sözleriyle, vücut diliyle Irak Savaşı'na tepkisini ortaya koyuyordu:

— *Irak Savaşı'nın sonuçları ABD'ye nasıl yansıyacak?*

— Vietnam Savaşı'ndan sonra olduğu gibi ortaya Irak sendromu çıkacak. Yani kamuoyunu, Kongre'yi hatta yönetimdeki

pek çok kişiyi yeni bir askeri müdahaleye ikna etmek zor olacak. Bu sendrom bundan sonraki iki başkanlık döneminde etkili olabilir. Silahlı Kuvvetler de bu savaştan pek çok sonuç çıkartacak. Ordu kendi paralel doktrinini geliştirecek. 1980'lerde Afganistan'da Sovyetler'e karşı mücadele veren mücahitler eğitilmişti. Ama aynı zamanda bir global Islami terörist ağı da ortaya çıktı. Irak Savaşı daha şimdiden aynı sonucu yarattı. El Kaide de böyle düşünüyor. Yani Afganistan ile Irak arasında paralellik kuruyor. Irak'taki gelişmeler Afganistan'dan çok daha tehlikeli olabilir.

— Neden?

— Mezopotamya teolojik manada önemli bir bölge. Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler açısından önemli. Bu arada bazı İslami gruplar kendi aralarında çatışmaya girebilir. Yani gerçek inananlar ile inanmayanlar gibi ayrımlar yaparak çatışabilirler. Irak Savaşı, ortaya nitelikli, akıllı, sapma kadar davaya inanmış, birlikte çalışmayı bilen terörist gruplar çıkarttı. Amerika'daki Irak sendromu bu grupları daha fazla şiddete sürükleyebilir.

— Şiddetten neyi kastediyorsunuz?

— Aşırı uçtaki Şiiler ile aşırı uçtaki Sünniler. Her birinin diğeri hakkında iddiaları var. Suudiler internet sitelerine bazı haritalar koyup Şiilerin bölgeye hâkim olmak için yayılmacı planlar yaptığını iddia ediyor. Şiilerin de Sünniler hakkında bu tür iddiaları var.

— Yani Uygarlıklar Çatışması değil İslam içinde mi çatışma olacak?

— Bu gidişle İran nükleer silah sahibi olacak. Bunun gerçekleşmesi için ABD yeteri kadar gerekçe yarattı. Sürrealist neoconların siyaseti buna neden oldu. İran'ı artık kimse durduramaz. Bu, Şiilerin nükleer silah sahibi olması demek.

— Irak'ta sözünü ettiğiniz felaket senaryoları gerçekleşirse ABD ne yapar?

— Bir süre sonra ABD'deki Irak sendromu kesintiye uğrar. Amerika gene müdahale eder ve yeni bir felaket ortaya çıkar.

Muhafazakâr ekolün bu etkili siyasetbilimcisine "ABD gibi uzmanı bol bir ülkede nasıl bu kadar hata yapılabildiğini" sorduğumda sanki bir dokunup bin ah işitiyordum.

— ABD gibi uzmanı bol bir ülkede bu gelişmeler öngörülemedi mi?

— Yönetimdeki insanlar son derece küstah ve cahildiler. Savaş kararını verenler, Washington'ın içindeki ve dışındaki savaşa karşı olan kadroların sözlerine kulak asmadılar. Hatta onları marjinalize ettiler.

— Karşı olanlar kimlerdi?

— Üniversite çevreleri karşıydı. Amerika'nın önde gelen 20 üniversitesinin uluslararası ilişkiler, karşılaştırmalı siyaset ve askeri strateji alanında çalışan öğretim üyeleri ve uzmanlarının çoğu açıkça "savaşa girmeyin" dedi. Ama sesini duyuramadı. Özellikle Ortadoğu ile ilgilenenler etnik çatışmadan çekiniyorlardı. Askeri stratejiyle ilgilenenler ABD'nin ulusal çıkarları açısından savaşa karşıydılar.

Çeşitli istihbarat birimleri de karşı çıktı. Bunlar birbirleriyle rekabet etmelerine rağmen savaş konusunda ortak bir noktada birleştiler. Yani CIA, Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki İstihbarat ve Araştırma Bürosu ve hatta Savunma Bakanlığı içinde istihbarat biriminin uzman kadroları Irak'a gidilmesine karşıydılar. CIA, Irak'taki durumu çok iyi biliyordu. Bu gruplar kenara itildi. Söyledikleri dikkate alınmadı.

— Silahlı Kuvvetler'in pozisyonu neydi?

— Postalları toprakta, kanları çamurda olanlar yani savaşacak olanlar, Kara Harp Akademisi karşıydı. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Eric K. Shinseki Senato'ya verdiği bilgide Irak'ın en az 350 bin askerle işgal edilmesi gerektiğini söyleyince Savunma Bakanı Rumsfeld tarafından görevinden alındı. Oysa General Shinseki bu açıklamayı Kara Harp Akademisi'nin hazırladığı rapor ve Rand Corporation'a yaptırılan bir çalışmaya dayandırmıştı. Bunun üzerine Rumsfeld de Montana'ya gitti. Ve görevinden aldığı General Shinseki'nin yerine emekliye ayrılmış ve özel kuvvetlerde komutanlık yapmış General Peter J. Schoomaker'i bulup getirdi.

— Rumsfeld Irak'a az sayıda asker göndermek istiyordu, değil mi?

— Evet. Söylentilere göre Rumsfeld geleneksel kara kuvvetleri birimlerine, topçulara, piyadelere "Sizin modanız geçti. İşe yaramazsınız" diyormuş. İnsanların yüzüne bakarak hakaret ediyormuş. Rumsfeld Silahlı Kuvvetler'in bünyesinde tasfiyeye

girişti, pek çok kişi ya işinden oldu ya da marjinalize edildi. Özel kuvvetlerden bir komutanı ataması çok manidardı. Orduya siz artık demodesiniz mesajını vermek istedi.

— *Bundan sonra ABD'nin İslam ve Arap dünyası ile ilişkileri nasıl gelişecek?*

— Savaş nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın Arap dünyasında ABD'nin rahat çalışacağı neredeyse hiçbir ülke kalmadı. Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan bile... Arap ülkeleri ABD'nin istekleri karşısında artık pazarlık gücü elde etti. Yapmak istemediklerini "kamuoyumuz karşı" gerekçesiyle geri çevirebilecekler. Yani kendi açılarından son derece elverişli bir pozisyona geldiler.

— *Söylediklerinizbütün İslam dünyası için geçerli mi?*

—Örneğin Türkiye ile ilişkiler çok ilginç olacak. ABD pek çok konuda Türkiye ile çalışacak. Ama Irak'ta işlediği suçlar, sergilediği beceriksizlik nedeniyle Türkiye ABD'yi küçümseyecek.

Prof. Kurth'un çizdiği Ortadoğu tablosunda sadece felaket senaryoları var. Realist bir muhafazakârın görüşleri bunlar. Kurth, Bush yönetiminin beceriksizliğinden, sığlığından ve yürüttüğü dış politikasından çok endişeliydi. Türkiye'yi hiç görmemiş fakat Türkiye'nin büyük tarihi olduğunu ve özelliklerini vurguladı bana. Tanıdığım her yabancı İstanbul'u ziyaret etmek ister. Prof. Kurth, Ankara'yı ve Anıtkabir'i ziyaret etmek istediğini söyledi. Vedalaştık.

Ve Türkiye

ABD "gücümü istediğim gibi kullanırım" diye girdiği Irak'tan çıkmaya çalışırken kapsını çaldığı müttefiklerine "gücüme ibadet ve riayet edeceksin" mi diyecek? Yoksa üslup mu değiştirecek? Bölgeye tuttuğu siyasi projektör başka ülkelerin endişelerini tarayabilecek mi?

Tarih hiçbir zaman bitmiyor.

Tarihin hiçbir zaman bitmeyeceğini en iyi bilenler Balkanlar'dan Ortadoğu'ya kadar uzanan ve Türkiye'yi de kapsayan coğrafyanın halkları. Coğrafya ve tarihin aslında en problemli,

aynı zamanda da en kalıcı izdivacı bu topraklardadır. Aslında en fazla titizlik, bilgi, yaratıcılık, sağduyu, beş duyu, dil bilgisi, din bilgisi, tarih ve diplomasi bilgisi gerektiren bölge burası.

Irak Savaşı öncesinde rastladığım kerli ferli Amerikalı bir mühendis "Irak'ın başına Atatürk gibi lider geçecek. Irak da Türkiye gibi bizim müttefikimiz olacak" diyordu. O günlerde Şii muhalif Ahmet Çelebi'yi Atatürk gibi sunmak Amerikan medyasında pek popülerdi. Bu tutmadı. Sonra Genişletilmiş Ortadoğu Projesi çerçevesinde Türkiye'ye bir rol verme görüşü gündeme geldi. Bunu Amerika'da pek önemseyen olmadı. Ama Türkiye'de yer yerinden oynadı. Model olmak. Durumdan vazife çıkarmak. Irak Savaşı'ndan önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden ABD'nin beklediği tezkere geçmeyince, Türkiye'deki savaş lobisinin "Bari Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'ne ilişelim" diye paçası tutuştu. Uçaklara binip Amerika'ya gidildi. Kapalı kapılar arkasında özürler dilendi. Medyadaki Irak Savaşı'nın özel timi gazeteciler, kanaldan kanala koşup bu modellik vs. işlerini anlatmaya çalıştılar. Amerika'nın gözünden düşünce birtakım anlamsız göze girme çabalarıydı bunlar. Müthiş bir hengâme! Oysa gün itidal, kararlı ve sorumlu olma ve de bunu başta süper güç olmak üzere her türlü güce gösterme, anlatma günüydü. Buna Amerikalı bazı aydınların önerdiği "soft power" yumuşak güç de denebilir.

Ulusal Güvenlik İçin Princeton Projesi'nin vardığı sonuçlara bakılırsa Amerikalılar galiba bir gerçeği anlamışlar:

> "Batı modeli üzerine inşa edilmiş Türk usulü laik bir demokrasiye geçme olasılığı Arap ülkelerinin çoğu için imkânsız. Bu ülkelere demokrasi ancak İslamcı grupların çoğulcu bir siyasi düzene siyasi katılımlarıyla gelecektir."

Bu satırlar Türkiye'nin farklılığını, özelliğini sergilemekte. Mesele bu gerçeği idrak etmekte. ABD "abi ol" deyince abi olunmuyor. Abi olmak için insanın önce kendi gücünü ve sorumluluğunu hissedebilmesi gerekli. Aslında çağı yakalama sorumluluğu abiliği de içerir. Mesele, değişen dünyayı nasıl okuduğumuzda!

III. Bölüm

YENİ MUHAFAZAKÂR ÇETE: NEOCONLAR

1.
Doğuş

Yeni muhafazakâr, gerçeğin sopasını yemiş bir liberaldir.[148]
Irving Kristol

Neocon, uygarlığı güç kullanarak yaymak isteyen bir nevi şahindir.
William Kristol

26 Şubat 2003. Irak Savaşı'ndan yaklaşık bir ay önce ABD Başkanı George W. Bush Amerikan Girişim Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada salondaki gruba iltifatlar yağdırıyordu: "Şüphesiz ki sizler ülkemizin en parlak beyinlerisiniz. O kadar parlaksınız ki hükümetimde bu gruptan yirmi kişi bulunuyor."

Başkan Bush'un Amerika'nın 21. yüzyıl serüvenini belirleyecek olan en önemli dış politika kararını aldığı sırada kendisini dinleyen yeni muhafazakârları göklere çıkartması rastlantı değil! Her şeyden önce konuşmanın zamanlaması önemli. Washington yönetimi Irak Savaşı'na karar vermiş, artık Bağdat'ı bombalamak için geri sayım başlamış. Konuşmanın yapıldığı mekân da simgesel. Bir ay sonra Irak Savaşı'nın başkomutanı olacak ABD Başkanı George W. Bush, Amerikan Girişim Enstitüsü'ne yani Amerika'nın köklü ve etkili muhafazakâr düşünce kuruluşunun üyelerine hitap ediyor. Bu kuruluşun özelliği yeni muhafazakâr harekete ideolojik içerik kazandırmaya çalışan militan kadrolara kucak açması. Zaten Irak Savaşı'nın mimarları da George W. Bush'u o gün, o salonda dinleyen parlak beyinler arasında. Yani

muhafazakâr organizmada devrim yapma iddiasındaki kavgacı aydınlar. Statükoyu kırma, klasik muhafazakâr anlayışı çökertme ve devrimci atılımlarını öncelikle dış politikaya yansıtma peşindeler. Onlara yeni "jakoben" yakıştırması bile yapıldı o sıralarda.

Başkan Bush, dünyayı ve ABD'yi bir dönüm noktasına getiren Irak Savaşı için geri saymaya başladığında bu mekânda yeni muhafazakârları överek kendi siyasi tercihini de ilan ediyordu. Yoksa Amerika'da her başkanın izleyeceği politikayla uyumlu, istediği sayıda parlak beyin bulması zor değildir. Parlak beyinler üniversitelerde, düşünce kuruluşlarında, sağda soldadır. Kimin, nerede, ne zaman kullanılacağı sadece bir seçim meselesidir. Üstelik ABD, elitlerini çok çabuk değiştiren bir ülke. Amerika'da en parlak beyinlerin bir anda yıldızı parlar, sonra miatlarını doldurup sahneden çekilirler!

11 Eylül'den sonra yeni muhafazakârlar Bush'u parlatmak istedikleri için Bush da yeni muhafazakârlara muhtaç olduğu için tencere kapağını bulmuş oldu. Bush'un Amerika'nın en hızlı muhafazakârlarının gözünün içine bakarak yaptığı konuşma aslında Cumhuriyetçi Parti içinde yeni muhafazakârların gücünü tescil etti. Al takke ver külah. Bu ekip yaklaşık yirmi beş yıllık iktidar yürüyüşünün meyvelerini toplamaya başlamıştı. 11 Eylül, statüko kırma iddiasındaki yeni jakobenler için iktidar olma günüydü. "11 Eylül'ün anlamı nedir?", "Bu olay nasıl okunmalıdır?" Yaklaşık on yıldan beri derslerini çalışan yeni muhafazakârların bu sorulara yanıtları hazırdı. Ellerinde projeleri vardı. Geriye Başkan Bush ve çevresinin ikna edilmesi kalmıştı.

Yeni muhafazakâr ya da kısaca neocon (neoconservative) denen hareketin ideolojik yelpazesinin en ucunda yer alan Max Boot'a bakılırsa Başkan George W. Bush ikna edilmekle kalmadı tam anlamıyla dönüşüme uğradı:[149]

> "2000 yılındaki Saşkanlık seçimlerinin kampanyası sırasında Başkan Bush, 'ulus yaratma' projesine şüpheyle bakıyor ve Amerika'nın kibirli tavrından şikâyet ediyordu. Aslında dış politikada realist ekolün görüşlerine yakın bir çizgideydi. Derken 11 Eylül oldu. Başkan'ın 2002 Eylül'de açıkladığı 'her kıtada

özgür ve açık topluma çağrı yapan' Ulusal Güvenlik Stratejisi adeta yeni muhafazakârların *İncil*'i sayılan *Commentary* dergisinin sayfalarından fırlamış gibiydi. George W. Bush'a, 'O, şimdi bir neocon' demek mümkündü."[150]

Seçildiği sırada alçakgönüllü dış politikadan söz eden ve babasının realist çizgisinden uzaklaşmayacağı tahmin edilen George W. Bush'un geçirdiği bu dönüşümün Amerika'yı tarihi bir kavşağa getirdiği bir gerçek. Bu nedenle bu ideologların kimliklerini, sicillerini, özgeçmişlerini ve gelecek projelerini bilmek önemli. Irak Savaşı öncesinde pek çok genç yeni muhafazakâra rastladım. Çiçeği burnundaki bu genç jakobenlerin girip çıktıkları yerlerde yüksek reyting aldıkları bir dönemdi bu. Genelde temiz pak görünümlü, ciddi, "small talk" denen ayaküstü konuşmalara bile önemli dünya sorunlarını sıkıştırmaya çalışan genç muhafazakârların en mütevazısı (tevazu bu grubun belirgin özelliği değil) bile egosuyla meşguldü. Dünyanın bütün yükünü omuzlarında taşıyor gibiydiler, ve de Amerikan değerlerinin mutlak üstünlüğüne iman etmişlerdi sanki!

2004 yılı sonunda izlediğim bir toplantıda Amerikan askeri tarihi uzmanı Max Boot'la karşılaştım.[151] Boot etkili bir yazar, gazeteci. Her fırsatta tekrarladığı düzeltmeyi söyleşi sırasında da yineledi: "Yeni muhafazakâr değilim. Neden yeni olayım ki? Her zaman muhafazakârdım." Aslında Boot haklıydı; "yeni" sıfatını kabullenecek kadar eski, yani yaşlı değildi. Yani yaşlı neoconlar gibi sol çizgiden gelmiyordu. Boot'un yüzü gülmüyordu. Konuşmasında yalın ve kesin ifadeler kullanıyordu. Görüşmemizden bir hafta önce Türkiye'deymiş. Üniversitelerde konferanslar vermiş. Türk gençliğinin Irak Savaşı konusundaki düşüncelerini öğrenince hayrete düşmüş! Türkiye'de duyduklarından, gördüklerinden hiç memnun kalmamış. Çukurova Üniversitesi'nde bir öğretim üyesinin "Irak Savaşı'nın arkasında petrol hesapları var" demesine iyice öfkelenmiş ve içerlemiş. Konuştukça ortaya çıkıyor ki bu öfke yumağının temelinde bazı AKP'lilerin "Felluce'de soykırım yapıldı" şeklindeki sözleri var. Hiddet içinde "Bu sözler doğru değil, Fransa'nın

Irak Savaşı'na olan yaklaşımı da doğru değil" diyordu. Max Boot'a daha ilk sorumu yöneltmeden kendisi atladı:

— Irak'ta ne Türkiye ne de Amerika olayı idare edebildi. Amerikalılar Türkiye'yi çantada keklik sandılar. Halbuki Türkiye çok değişti. Soğuk Savaş döneminin Türkiyesi yok ortada. Aynı şekilde Amerika da değişti. Amerika'nın da çantada keklik olduğu düşünülmemeli. ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında Amerika'yı eleştirme dönemi kapandı. Bu tür eleştirilere Washington'da kimsenin tahammülü yok. Amerika'ya karşı saldırgan bir üslupla konuşanlar dikkatli olmak zorundalar. Saldırgan üslup soğukluk yaratır. Beraber çalışmak mümkün olmaz.

— New York Times'*ın yazarlarından Thomas Friedman, bir yazısında "Eğer tanıdığım 25 kişi, issız bir adaya gönderilmiş olsaydı, Irak Savaşı olmazdı" diyor. Herhalde neoconları kastediyor. Yeni muhafazakârlar Başkan Bush'un beynini mi çaldılar?*

— Hayır. 11 Eylül Amerika'yı değiştirdi. Şimdiye kadar petrol üreten ülkelere "siz, bize petrol veriyorsunuz, biz de sizin güvenliğinizi sağlıyoruz" diyorduk. Bu politika iflas etti. İnsanlar Ortadoğu'da nefret ettikleri rejimlerle Amerika'yı özdeşleştiriyorlar. Afganistan ve Irak'a ulusal güvenlik gerekçeleriyle gittik. 'Reel politikaya' yanaşmadık. Başkan Bush şimdiye kadar kendisine söylediklerimize inanmasaydı herhalde başka türlü hareket ederdi. Örneğin, Saddam Hüseyin'in yerine başka bir diktatör koyabilirdi. Böyle bir karar birçok insanın hoşuna giderdi. Bush doğru olanı yaptı. Ama Irak'ta pek çok taktik hata yapıldı.

— *Ne gibi?*

— Bremer'in ABD hükümetinin temsilcisi olarak Irak'a gönderilmesi hataydı. İçeriden biri seçilmeliydi. Afganistan'da olduğu gibi. Şu anda yaşanan sorunlar ideolojik değil sadece taktik hatalar. Amerika Irak konusunda temelde doğru olanı yaptı.

— *Peki önümüzdeki gün ve haftalarda beklenmedik gelişmeler olursa? Yenilgiye karşı bir B planı var mı?*

— Yenilgi felaket senaryosu demektir. Irak'ta yenilgi değil ancak başarısızlık olur. Yani Sünni azınlığın yönetime gelmesi, iç savaşın çıkması ve ülkenin parçalanması gibi. Bunlar başarısızlık senaryoları. Irak halkı Amerika'nın başarısızlığa uğrama-

sını önlemeli. Dünya da bunu önlemeli. Örneğin, Fransa olumsuz tavrından vazgeçmeli. Türk hükümetinin Felluce'de Amerika soykırım yapıyor demesi doğru değildi.

Bu söylem "bir tek benim doğrularım vardır. Kimse bu doğruları sorgulayamaz, eleştiremez" demek bir bakıma. "Ya benimlesin ya da benim karşımdasın"... Yeni muhafazakârlar ABD'nin izlediği politikalara karşı çıkmanın bir yaptırımı olduğunu düşünüyorlar. Nitekim Boot, sözünü esirgemiyordu:

> "Suudilerin bunu iyice anlaması gerekiyor. Son yirmi otuz yıldan beri ikili oynadılar. Bizim çok yakın dostumuz olduklarını söylüyorlar. Bizim için bazı önemli şeyler yaptıkları inkâr edilemez. Ancak diğer taraftan dünyanın birçok yerinde Amerika'ya nefret kusan medreselerin açılmasına destek oldular."

Bu yeni muhafazakâr ideolog, hem de tehdit ediyor:

> "Suudi olan Usame bin Ladin gibilere de kesenin ağzını açtılar. Bu iki yüzlü bir oyun: Hem karnım doysun hem de aşını dursun! Artık saflarını açıklamak zorundalar. Bizden yana mı yoksa bize karşı mı? Eğer bize karşı olurlarsa, ağır bir bedel ödeyeceklerini bilmeleri gerekir."[152]

Aslında yeni muhafazakâr ideoloji, "Amerika güçlü, gücüyle dünyaya hâkim olur" dediği noktada zaafıyla yüzleşiyordu. Irak Savaşı'nın başladığı tarihten bugüne kadar geçen bütün serüven bu gerçeğin sağlamasını yapmadı mı? Zaafı ve hatayı kabul etmeyen bu görüş, yanlışları da başkalarına ihale etmeye çalıştı. Yeni muhafazakârların Irak işgalindeki aksaklıkların sorumluluğunu eski Avrupa'ya ve Türkiye'ye yüklemesi gibi. Daha sonra Irak çıkmazındaki bütün sorumluluğu Savunma Bakanı Rumsfeld'e ihale edip köşeye çekildiler!

Çeşitli vesilelerle, konferanslarda, toplantılarda yeni muhafazakârları dinledim. Ne demek istediklerini anlamaya çalıştım. Irak Savaşı'yla yıldızı parlayan ve gene Irak Savaşı'yla yıldızı sönen bu grubun ortak özelliği gereksiz bir saldırganlık,

maçoluk gösterisi, karşısındakini aşağılama hatta ona hakaret etme hakkını kendinde görme haliydi. 11 Eylül ortamı bu üsluba son derece elverişli bir zemin hazırladı, hatta besledi.

Yeni muhafazakârların maço, küstah ve tehditkâr üslubu *İmparatorluktan Sonra* adlı kitabın yazarı Emmanuel Todd'la yaptığım söyleşinin anafikriydi:

> — *Sizce yeni muhafazakârlar neden bu saldırgan üsluptan medet umuyor?*
>
> — İdeologların üslubu bu!
>
> — *Yani diplomasiden kaçınmak mı?*
>
> — Neoconlar bu tehditkâr retoriği sürdüredursunlar, Amerika'nın hiçbir ülkeyi diplomatik yoldan cezalandırma imkânı kalmadı. Irak Savaşı nedeniyle "Fransa'yı cezalandıracağız" dediler. Hâlâ bekliyoruz. Türkiye'nin ve Almanya'nın Irak konusunda aldığı pozisyon çok önemliydi. Fransa'nınkinden çok daha önemliydi. Fransa her zamanki numarasını çekiyor diye düşünmek mümkündü! Ama Türkiye ile Almanya, Amerika'ya ve dünyaya çok önemli bir mesaj verdiler.
>
> — *Ne olursa olsun yeni muhafazakârların tavrı değişmiyor. Dünyaya tepeden bakmaya devam ediyorlar. Karşı görüşleri duymak istemeyenlerle işbirliği yapılır mı?*
>
> — Aslında ilginç bir grup bu. Bu ekip samimi ideologlardan oluşuyor. İşin en tehlikeli yönü de bu zaten. Eğer samimiyetsiz olsalardı çılgınlıklarından kimse şüphe etmezdi. Her zaman için müstehzi birisiyle anlaşmak mümkün. Ama delilerle? Asla mümkün değil.[153]

Todd'un belirttiği gibi bu zihniyet diplomasiye güvenmiyordu. Sadece "benim doğrularım geçerli" dediği için diyaloğa yanaşmıyordu. Çünkü "dünyayı demokratikleştirme" ve "rejim değiştirme" diye adlandırdığı bir "global strateji"nin peşindeydi. Bu nedenle Kissinger'ın adıyla özdeşleşmiş gerçekçi politikayı ayak bağı olarak görüyordu.

Yeni muhafazakâr kadrolar Irak Savaşı sırasında ve Bush'un birinci döneminde üniversite ve düşünce kuruluşlarında cirit attılar. Verdikleri konferanslarda salonlar dolup taşıyordu. Bu

toplantıların bir özelliği dikkat çekiciydi. Ortaya nedense canlı bir tartışma çıkmıyordu. Ve konuşmacıya iltifatlar yağdırılıyordu.

Neocon hareketin polemik ustası *The Washinton Post* gazetesinin köşe yazarı Charles Krauthammer'ı, Irak Savaşı'ndan iki yıl sonra Pennsylvania Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta dinledim. Özellikle Ortadoğu ve İsrail konusunda yeni muhafazakâr düşüncenin pozisyonunun ne olduğunu anlamak için mutlaka Krauthammer'ı takip etmek gerekli.

Krauthammer, Soğuk Savaş sonrasında tek kutuplu anın gelip çattığını ilan eden yeni muhafazakâr ideolog. Amerika'nın tek başına, tek taraflı olarak hareket etmesi gerektiğini 1991 yılında yazmaya başlamıştı:

> "Soğuk Savaş'ın bitişiyle ortaya çıkan tek kutuplu dünyada Amerika'nın liderliği artık tescil ediliyordu. Dünyanın değişen koşulları Amerika'nın iç politik dinamiklerini etkiliyordu. İç politikada sağlanan uzlaşı içe kapanmacılığı reddediyor, enternasyonalizme destek veriyordu."[154]

Krauthammer, Harvard Üniversitesi mezunu bir psikiyatr. Zaman içinde psikiyatriden gazeteciliğe kaymış, bugün dış politika konularında yazıyor. Analizleri yeni muhafazakâr düşüncenin mührünü taşıyor. Bu usta polemikçinin 90'lardaki mücadelesi içe kapanma eğilimindeki klasik muhafazakârları uyarmaktı:

> "Küçük ülkeler kıtalararası füzeler ve gelişmiş silahlarla, sadece bölgelerini değil bütün dünyayı tehdit edebiliyor. ABD kendi başına veya mümkün olduğu kadar gönüllü müttefiklerinin desteğiyle uluslararası istikrarı tehdit edebilecek bu ülkeleri sindirmek ve silahsızlandırmak zorunda kalabilir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve ABD'nin denetimi altında tutulabilen saldırgan milliyetçilik yükselmekte. Bu tehlikeye karşı ABD geçmişte kabul edilen ulusal egemenlik kurallarını değiştirmeye hazır olmalıdır."

29 Mart 2005, buz gibi bir kış akşamı. Pennsylvania Üniversitesi Hillel Konferans Salonu. Salon, öğrenci ve öğretim üyeleriyle

tıka basa dolmuş. Bu kalabalığın profiline hiç uymayan lacivert takım elbiseli, kravatlı, biraz işadamı, biraz siyasi parti militanı tipli bir grup gelip önümdeki sıraya yerleşiyor. Konferans değil sanki son derece disiplinli ve muhalefetsiz bir partinin genel kurulu gibi bir atmosfer. Takım elbiselilerin konferansla pek ilgilendikleri yok, Krauthammer konuştukça belli aralıklarla ayağa kalkıp alkış tutuyorlar. Sonra yerlerine oturuyorlar. Gene kalkıyorlar. Yeniden alkışlıyorlar. Kendi aralarında bir şeyler konuşuyorlar. Cep telefonlarıyla fısıldaşıyorlar. Birbirlerine gülümsüyorlar. Ve sanki karşılıklı onaylaşıyorlar!

Krauthammer, konuşmasında Ortadoğu konusunda geçmiş hükümetlerin politikasını eleştiriyor:

> "Clinton, Yaser Arafat'ı Beyaz Saray'a çağırdı. Bush hiçbir zaman bunu yapmadı. Geçmiş ABD hükümetleri Ortadoğu'ya demokrasi pazarlaması için kıllarını kıpırdatmadılar. Bölgedeki diktatörleri yerlerinde tuttuk. Oysa Bush yönetimi bölgeyi değiştirmek gerektiğini düşünüyor. 11 Eylül'e verilecek yanıt Usame bin Ladin'i mağaralarda aramak değildir. Bölgedeki 'anti-Batıcılık', 'anti-semitizm' ve 'anti-modernite' devam edersе terörün sonu gelmez. Bush Doktrini'nin ne kadar doğru olduğunu Beyrut'ta, Mısır'da, Kuveyt'te gördük. Irak'ta seçimler yapılabildi."

Bu konuşma Amerika'da yeni muhafazakâr dış politikanın eleştirilmeye başlandığı bir döneme denk gelmişti. Her ne kadar seçimler yapılmış olsa da Irak Savaşı'nın terör tehlikesini önlediğine dair bir işaret yoktu ortada. Aksine Irak terör üretiyordu. Cumhuriyetçi Parti'nin içinde ABD hükümetinin Irak politikasına karşı homurdanmaların başladığı sırada yeni muhafazakârlar "başarı öyküleri" anlatıyordu etrafta. Krauthammer kendisini dinleyenlere "Filistinlilerin Yaser Arafat'ın yolundan gidemeyeceklerini ve Amerika'yı yanlarına almadan barışın sağlanamayacağını idrak ettiklerini" söylüyordu! Ve "Irak Savaşı'ndan sonra barış koşullarının mevcut olduğu" iddiasındaydı. Yıl 2005. Irak Savaşı'nın ikinci yılında yeni muhafazakârların Irak'a baktıklarında gördükleri ya da görmek istedikleri tablo buydu.

Amerika, Tüfekli Adam

Soğuk Savaş'ın sonu başka sonları da beraberinde getirdi. Francis Fukuyama tarihin son bulduğunu ilan etti.[155] Yeni muhafazakâr ekibin star gurularından Robert Kagan da Batı ittifakının bittiğini açıkladı. Batı'nın bittiğini ilan etmekle kalmadı Avrupa'ya "çıtkırıldım", "hanım evladı" damgası yapıştırdı. Tepeden baktığı Avrupa için "Onlar kendi bölgelerinde barışı korusunlar yeter" diyordu.[156]

Son'un ilanı, düzenin bozulması demek! Kagan'ın tezi Atlantik'in iki yakasında çalkalandı. Deniz kabardı. Soğuk Savaş nostaljikleri bu gerçeği kabullenmekte zorlansalar da 1989'dan sonra Avrupa ve ABD'nin aynı ittifak mantığı içinde olmadıkları artık bir gerçekti. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1989'dan 11 Eylül 2001'e kadar geçen süreçte Amerika'nın dış politika tercihlerinde Avrupa önceliğini yitirdi. Aslında Kagan malum olanı ilan ediyordu. Bu noktada asıl önemli olan, söylenenler değil söyleme biçimiydi. Bütün yeni muhafazakârlar gibi Kagan'ın da üslubu kışkırtıcı ve aşağılayıcıydı! Amerika ve Avrupa'yı ormanda tehlikeli bir ayıyla karşılaşan iki adama benzetiyordu. Birinin elinde bıçak (Avrupa) diğerinin ise tüfek (Amerika) bulunuyordu. Bıçaklı olanın yere yatmaktan başka çaresi yoktu. Tüfekli adam ise ateş ederek kendisini emniyete alıyordu.

Bu benzetmeden La Fontaine gibi ders çıkarmak mümkündü:

> "(...) sorunlarını çözemeyenler onları önemsemezmiş gibi görünürler. Yani bıçaklı adam 'ayıyı' tahammül edilebilir bir tehlike olarak algılar. Çünkü ona saldırmak risk almak demektir. Tüfekli adam ise başka bir mantıkla hareket eder. Bu, insanoğlunun normal psikolojisidir. Avrupalılar, Saddam Hüseyin'in yerinde kalmasının çok tehlikeli olmadığını düşünebilirler. Amerikalılar ise bu konuda Avrupalılarla aynı hoş görüye sahip değil."[157]

Bu benzetmeden anlaşılacağı gibi ABD, yani tüfekli adam, güvenliğini sağlamak için önce Afganistan'a sonra da Irak'a saldı-

rıyordu. Irak Savaşı'na karşı çıkan "eski Avrupa" ise tehdit karşısında yere çömeliyor, yok oluyordu!

Robert Kagan, Batı ittifakında evliliğin çatırdadığını 2002 yılının yazında "Güç ve Zaaf" başlıklı yazısında açıkladı. Yani Irak Savaşı'dan birkaç ay önce. O sırada henüz ABD ile Avrupa arasındaki Irak krizi ayyuka çıkmamıştı. Eski ve yeni Avrupa ayrışması henüz ortada yoktu. Aynı yılın eylül ayında dünya ABD'nin yeni 'Ulusal Güvenlik Stratejisi'yle tanışıyordu. 2002 yılında yayımlanan Bush Doktrini, potansiyel bir tehdidi önlemek için Amerika'nın istediği zaman, istediği yere saldırabileceğini öngörüyor. Eski ittifakların sona erdiğini de ima eden Bush Doktrini'nin Kagan'ın tezleriyle hem senkronize hem de uyumlu olması ilginçti.

Akademik dünyanın Soğuk Savaş sonrasındaki derin rehaveti sürerken neocon gurular Amerika'nın sünepeleşmiş entelektüel gündemini medyatik çıkışlarla kaplamayı başardı. Yeni muhafazakârların arka arkaya ortaya attığı tezler, Amerika'da yükselen postmodern militarizme entelektüel dayanak sağlıyordu. "Ayı karşısındaki tüfekli adam"... "Global düzenin güvenliğini sağlayan tek şerif" vs... Washington'da etkili dış politika gurularından Kagan'ın yeni militarizmi tanımlaması gibi:

> "Amerikalılar, 2. Dünya Savaşı'nda dünyayı askeri gücün kurtardığına inanırlar. Berlin Duvarı yıkıldıktan hemen sonra Saddam Hüseyin Kuveyt'i işgal etti. Bunun üzerine Amerika son yirmi beş yılın en geniş çaplı askeri operasyonunu başlattı. Bölgeye 500 bin asker gönderildi. Soğuk Savaş'ın son bulması Amerika'da, 'güç kullanma stratejisine sırt çevirelim' diye algılanmadı. Tam tersine, iki savaşı aynı anda yapabilme esasını getirdi. Avrupa'nın bu kadar büyük bir askeri gücü yok. Amerika'nın hem askeri gücü hem de öncelikleri var, ve istediği ülkeye müdahale etme serbestliğine sahip."[158]

Avrupa'ya kuşkuyla bakan yeni muhafazakâr ideolojinin hislerine ve düşüncelerine tercüman olan bu tezler, ABD Savunma Bakanı Rumsfeld'in siyasi söylemine de yansıdı. ABD Başkanı Rumsfeld, Irak Savaşı'na destek vermeyen Almanya ve Fran-

sa'ya kızınca, Kagan gibi "Batı ittifakı bitti" demedi ama Avrupa'nın yeni ve eski olmak üzere ikiye bölündüğünü açıkladı. Böylece ABD yönetiminin dış politika söylemi bir kere daha yeni muhafazakâr çizgiyle örtüşmüş oldu.

Dünden Bugüne Yeni Muhafazakârlar

En parlağa, en büyüğe, en üstüne düşkün olan; hayatı, başarıyı ve mutluluğu hep "en"lerin prizmasından gören bu toplumda, Amerika'yı yakın tarihinin en büyük hatasına sürükleyen bu freni patlamış "parlak" beyinler kimlere ait? Kökenleri nedir? Kimden esinlenmişler? Cumhuriyetçi yapı içinde merkeze nasıl konuşlanmışlar?

Yeni muhafazakâr hareketi 60'larda soldan sağa kayan aydınlar başlattı. Doğu Avrupa'dan göç etmiş ikinci kuşak Yahudilerin etkin olduğu bu radikal grup, Demokratik Parti'yi ve liberal entelektüelleri Sovyetler Birliği'ne karşı yeterince sert tavır sergilememekle suçluyordu. Dünkü solcular sağa göç etmekle kalmadılar sağ cephede anti komünist mücadeleye girdiler. İlk kuşak yeni muhafazakâr ideologlardan Irving Kristol hayal kırıklığına uğramış bu aydınları "Yeni muhafazakâr, gerçeğin sopasını yemiş liberaldir" diye tanımlıyordu.

Bu eski solcular direksiyonu sağa kırdıklarında Amerika'da muhafazakâr kanata iki ana eğilim hâkimdi. Bunlardan en etkili ve sayıca en önemli olanı geleneksel muhazakârlardı. Beyaz, Anglosakson Protestanlardan (White Anglo-Saxon Protestant, WASP) oluşan bu grubun dünyaya bakışı genelde karamsardı. Şüpheciydi. Geleneksel muhafazakârlar gelişen ülkelerde çok fazla demokrasinin sorun çıkartabileceğini düşünmekteydi. Ekonomide ise denk bütçe ve güçlü para politikasından yanaydılar.

İkinci grup ise "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" düşüncesinde bireyin sınırsız özgürlüğünü ve devletin mutlak şekilde sınırlandırılmasını savunan kökten serbest piyasacılardı. Bu grup piyasadaki bütün kararların bireyler tarafından verilmesini devlet müdahalesinin asgariye inmesini istiyordu.

Cumhuriyetçi Parti'nin genel muhafazakâr çizgisini oluşturan bu iki kanat dış politikada realizmden yanaydı. Bu muhafazakâr yapının arasına sıkışan yeni muhafazakârlar ise radikal çizgiyi temsil ediyorlardı. Cumhuriyetçi Parti'nin geleneksel dokusundan çok farklıydılar. Bir şekilde Cumhuriyetçiliğin genel muhafazakâr eksenine monte olmuşlardı. Yani neoconluk Cumhuriyetçi çizginin evrimiyle ortaya çıkmadı. Cumhuriyetçi Parti'ye yamandılar. Ve George W. Bush döneminde de Cumhuriyetçi Parti'nin dış siyasetini ele geçirdiler. Radikal pozisyonlarını empoze ettiler.

Soğuk Savaş yıllarında yeni muhafazakârların dış politikada hedefi, Amerikan değerlerinin ve demokrasi anlayışının dünyaya yayılmasını ve komünizm tehlikesinin ortadan kalkmasını sağlamaktı. Yeni muhafazakârlar devletin faaliyetlerinin genişlemesinden rahatsız olmuyordu, çünkü askeri harcamaların artmasını istiyorlardı.

70'lerden itibaren Amerikan entelektüel çevreleri, yeni muhafazakârların iki kuramcısı Irving Kristol ve Norman Podhoretz'in *The Public Interest* ve *Commentary* dergilerinde yayımladıkları yazılar sayesinde bu hareketle tanıştı. Bu iki ideolog, Sovyet tehdidinin Amerika'nın ensesinde olduğu iddiasıyla Amerika'nın askeri gücünü arttırması konusunda ısrar ediyordu. Sovyetler Birliği ile yumuşama politikasının Amerikan değerlerine tecavüz ettiği düşüncesindeydiler. Yumuşamanın Amerika'dan çok Sovyetler Birliği'nin işine yaradığını savunuyorlardı.

Bu arada Johns Hopkins Üniversitesi'nde siyasetbilimi öğretim üyesi Robert W. Tucker'in 70'lerde ortaya attığı iki görüş yeni muhafazakâr düşüncenin altyapısını sağlamlaştırıyordu. Ve ileriki yıllarda yeni muhafazakârların hemen hemen hepsi bu düşünce etrafında görüşlerini dokumaya başladılar. Tucker, ulusal çıkarların korunmasında güç kullanımının her zaman geçerli bir seçenek olmasını öneriyor ve Amerika'da dış politikadan sorumlu elitlerin amaçsız kaldıklarını iddia ediyordu:

> "Vietnam Savaşı'ndan sonra dış politika elitleri arasında güç kullanımı kabul görmemeye başladı. Eylem istemeyenler ataletlerini mazur göstermek için her türlü bahaneyi bulurlar."

Tucker, yeni muhafazakârların dergisi *Commentary*'de Ocak 1975'te yayımlanan, "Petrol: Amerika'nın Müdahalesi Meselesi" adlı makalesinde Amerika'nın Körfez'deki bazı petrol yataklarının korunması için askeri müdahalesinin gerektiğini savundu.[159] Yani baklayı ağzından çıkardı.

70'li yıllar... İki kutuplu dünyada Uygarlıklar Çatışması yok. Ama yeni muhafazakâr düşünceye göre uygarlık ile barbarlık arasında çatışma var. Yeni sağcıların ideologlarından Norman Podhoretz'in işaret ettiği gibi:

> "Barbarlığın simgesi komünizm ile uygarlık çatışıyor. Caydırıcılık stratejisinin esas amacı Sovyetler Birliği'nin yok edilmesi olmalıdır!"[160]

Otuz yıl sonra... Uygarlık ile barbarlığın çatışması başka koşullarda, bu kez başka bir düşman tanımıyla yeniden tedavüle çıktı. Eylül 2002'de yayımlanan, 11 Eylül'ün ruh haliyle yazılmış George W. Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi, terörizmi ve destekçilerini uygarlığın düşmanı ilan ediyordu. Sanki yeni muhafazakâr düşüncenin otuz yıl sonra yeni bir bedende ortaya çıkışıydı bu!

Yeni muhafazakâr kuramcıların çekim alanına giren, üniversiteyi yeni bitirmiş genç bir kadro, siyaset ve bürokrasiye ısınmak için ilginç bir mahalde konakladılar. Bu mekân senatör Henry "Scoop" Jackson'ın bürosuydu. Siyasi yaşamını komünizm ile mücadeleye adamış bu demokrat senatör 70'li yıllarda yeni muhafazakâr düşünceye yakın gençlere kol kanat geriyordu. Nitekim günümüzde yeni muhafazakâr cemaatin ileri gelenlerinin pek çoğu Jackson'ın tekkesinde bir süre konaklamamış mıydı?

İlk kuşak yeni muhafazakâr aydınlar ve onların çömezleri, 70'lerde Amerika'yı Vietnam ezikliğinden kurtarma çabasındaydılar. Bu ekip, Vietnam Savaşı sırasında Amerikan solunun anti Amerikan yaklaşım sergilediğini düşünmekteydi. Onlara göre bu tutum bağışlanamazdı. Çünkü Amerikan değerleri iyiyi temsil ediyordu. Bu eski solculara göre dünyadaki mevcut demokrasiler içinde Amerikan demokrasisi en az kötü olanıy-

dı. Bu durumda Amerikan demokrasi anlayışı ve liberal kurumları dünyaya yayılmalıydı! Aralarında eski Troçkistlerin bulunduğu bu yeni sağcılar dış politikada seferberlikten, jeopolitik militarizmden yanaydılar. Sosyalizmi dünyaya yaymak isteyen Troçkizm gibi yeni muhafazakârlar da Amerikan usulü demokrasiyi ihraç etmek için ABD yönetimlerini seferberliğe çağırıyordu. Bu grubun düşüncesine göre ABD büyük bir uygarlık mücadelesiyle karşı karşıyaydı. Bunun adı komünizmle mücadeleydi. Ve bu mücadelede en büyük engel ABD'nin dış politikasına yön veren realist ekoldü. Bu nedenle adı realist ekolle özdeşleşmiş Henry Kissinger'a meydan okuyorlardı.

Genç kuşak yeni muhafazakârların gözünde "realistlerin" tümü "profesyonel karamsardı." Dünyada statükonun değişmesini istemeyen bu karamsar kadrolar Amerikan dış politikasının elini kolunu bağlıyordu. Kısaca büyük ideallerin gerçekleşmesini engelleyen ayak bağı idiler! Amerikan demokrasisi bu yüzden dünyaya yayılamıyordu. Dış politikayı "ulusal çıkarların korunması" ilkesine indirgiyorlardı. Halbuki yeni muhafazakârlar dar ulusal çıkarların ötesinde Amerikan değerlerinin dünyaya yayılmasını istiyordu. Robert Kagan gibi bir neoconun dediklerine bakılırsa Amerikan dış politikasının ataleti ABD'yi tehlikeye sürüklemekteydi:

> "ABD evrensel değerler üzerine kurulmuştur. Bu değerler kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya. Amerikalılar buna nasıl kayıtsız kalabilirler?"

Kagan, görüşlerinde ısrarlıydı:

> "Dünyada Amerikan ideallerinin ihlal edilmesine kayıtsız kalmak hem yanlış hem de Amerikan benliğine tersti. Daha kötüsü böyle bir kayıtsızlık 1960'lara hatta 1930'lara giden kaygan bir yokuşa işaret ediyordu. Özgün Amerikan dış politikası ahlaki temellere dayanırdı ve karamsarlığın, sınırlamaların ve kısıtlamaların kabulünü kesinlikle reddederdi."[161]

11 Eylül'den sonra George W. Bush'un dış politikasının şekillenmesinde etkili olan Paul Wolfowitz, Richard Perle, Norman Podhoretz, Max Boot, Jeane Kirkpatrick, Elliott Abrams, William Kristol gibi yeni muhafazakârlar yazdıkları bütün metinlerde Soğuk Savaş döneminin yumuşama politikasını kıyasıya eleştirdiler. Bu grubun en çok kızdığı, takıntı halinde nefret ettiği kişi Henry Kissinger'dı. Bu arada ABD Başkanı Jimmy Carter da bu öfkenin öncelikli hedefiydi. Ne de olsa Carter'da bütün günahlar mevcuttu. Hele de Sovyetler'e yönelik pısırık siyaseti!

70'ler yeni muhafazakârlar için siyasete ısınma ve entelektüel egzersiz yapma yılları oldu. Bu kararlı ve gözü kara ekip, Soğuk Savaş dönemindeki yumuşama politikasına karşı tavır aldı; kendilerini, "barbarlığı temsil eden Sovyetler'in yok edilmesine" adamışlardı, bu yolda harıl harıl çalışıyorlardı.

2.
Neoconların Yükselişi

Reagan döneminde tünelin ucunda ışık göründü. Ve Cumhuriyetçi Parti'nin kapıları yeni muhafazakârlara açıldı. Bu, onlar için aktif siyasete girme ve serpilme fırsatıydı. Yeni muhafazakârlar ise Cumhuriyetçi Parti'ye entelektüel soluk getirme iddiasındaydı. Bu eski solcuların Cumhuriyetçi Parti'de konuşlanmaları aslında ideolojik bir beraberlik, yoldaşlık değildi. Yeni muhafazakârlar taktik gerekçelerle bu çatı altında toplanmıştı. Yani ellerinde projeleri vardı ama barınakları yoktu. Reagan'ın liderliğindeki Cumhuriyetçi Parti içinde kendilerine bir çatı buldular.

Daha çok dış politikayla ilgilenen bu ekip Cumhuriyetçilerin içe kapanmacı siyasetini eleştirmeye devam etti. Nereden bakılırsa bakılsın bu grubun elindeki reçete çok basitti. ABD içe kapanmacı politikaları terk etmeliydi ve kendi ideallerini yaymak için gerektiğinde askeri müdahaleden çekinmemeliydi. Sovyet tehdidini ortadan kaldırmak için Amerikan askeri gücünü arttırmalıydı.

Yeni muhafazakârlar Cumhuriyetçi Parti'nin eşiğinden içeri girdiklerinde, Parti'nin babadan kalma muhafazakârları bu gruba mesafeliydi. Bu eski solcular da nereden çıkmıştı? Zaten entelektüellere şüpheyle bakan Cumhuriyetçi bünyede, herhangi bir "siyasi teoriyi" satmak kolay değildi. Reagan'ı cazip kılan, anti entelektüel olması değil miydi? Fakat Reagan, Amerikan toplumunun ve Cumhuriyetçi Parti'nin "Vietnam sonrası" sürece girmesi ve "sağ"ın yeni bir dünya görüşüne sahip olması gerektiğine inanıyordu. Hedefi, Amerikan ideallerine sarı-

larak "muhafazakâr devrimi" hayata geçirmekti. Yeni muhafazakârlara gün doğmuştu!

1980'de Reagan "Büyük Amerika", "Önce Amerika"... "Gücün Yarattığı Barış" sloganlarıyla seçim kazandı. Reagan Vietnam Savaşı'dan kopuşun, yeni Amerika'nın simgesiydi bir bakıma. Bu dönemde, ekonomik kalkınmanın, teknoloji coğrafyasının ve bunun ekonomiyle irtibatının ve gücün tanımı değişti. Yeni emperyalizm, sanal emperyalizm, adı konmamış emperyalizm vs... Yeni Amerika'nın yeni kavramsal tanımlarıydı bunlar. Emperyal boyut Amerikan dış politikasında uç vermeye başlıyordu.

Başkan Reagan Sovyet tehdidine karşı Amerikan askeri gücünü erişilmez hale getirmek için paçaları sıvadı. Yeni muhafazakârların yıllardır savunduğu fikirler hayata geçiyordu. Ronald Reagan neoconların yıllardır bekledikleri başkandı!

Yeni muhafazakârlar yavaş yavaş Amerikan bürokrasisine özellikle de Pentagon'un çeşitli kademelerine yerleşti. Bu, onlara büyük bir bürokrasi tecrübesi sağladı. Amerikan askeri çarkının önde gelen isimlerinden Richard Perle, Reagan döneminde (1981-87) Uluslararası Güvenlik Politikasından Sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı oldu. Hükümetler geldi geçti, Richard Perle savunma bürokrasisi ve savunma sanayii ile arasındaki mevcut göbek bağını hiçbir zaman kesmedi. Zaman zaman siyaset arenasında belirdi. Ama hep kudret simsarı rolünü oynadı. Kendisine "Karanlıklar Prensi" denmesi de bir rastlantı değildi. Perle, yeni muhafazakârların George W. Bush yönetimindeki tırmanışında kilit aktörlerden biriydi.

Yıldızı 90'ların sonundan itibaren parlayan Robert Kagan da Reagan döneminde Cumhuriyetçi Parti içinde sivrilenlerdendi. Kagan, Dışişleri Bakanı George Shultz'un konuşma metinlerini yazmaya başladığında daha çiçeği burnunda bir kabiliyetti.

Reagan döneminde rüştlerini ispat edip devlet mekanizmasına iyice yaklaşan pek çok yeni muhafazakârın bugün kendisini "neo Reaganite" yani "yeni Reagancı" diye tanımlaması bir rastlantı değil. Yeni muhafazakârların yaşlı ideologlarından Norman Podhoretz bir vesileyle Reagan'a duyduğu yakınlığı şöyle dile getiriyordu: "Reagan, ilk neoconlardan biri sayılabi-

lir!" Ronald Reagan'la özdeşleşmek onların gözünde bir şecereyi, sürekliliği ve de militarizm patlamasıyla gelen başarıyı simgeliyordu. Hangi başarı? Bu grup Sovyetler'in yıkılmasından kendisine pay çıkarmaktaydı. Başkan Reagan'ı silahlanmaya kendilerinin ikna ettiklerini iddia ediyorlardı.

Genç kuşak muhafazakârların önde gelen gurularından Robert Kagan ve William Kristol, Clinton döneminde *Foreign Affairs* dergisine yazdıkları bir makalede yeni Reagancı bir dış politika için muhafazakârlara çağrıda bulundular.[162] Bir manifesto üslubundaki bu makale Amerika'yı "iyi kalpli global hegemonyacı güç" rolünü oynamaya çağrıyordu.[163] George W. Bush döneminde de hükmünü sürdüren bu düşünceye göre "Yeni muhafazakâr reçeteyle Sovyetler Birliği çökertildiğine göre aynı reçete teröre karşı mücadele için de uygulanabilirdi". Bu düşünce sistematiği 11 Eylül'den sonra George W. Bush'u "yeni Reaganizme" taşıyordu.

Tarihe Çengel Atmak

Yeni muhafazakâr harekette biraz Reagan'ın, belli dozda Theodore Roosevelt'in ve biraz da Woodrow Wilson'ın izleri mevcut. Neden Ronald Reagan? Reagan dış politikada silah gücünden medet umuyordu. Amerika'nın dünyaya demokrasi yayma misyonuna inanıyordu. Hatta bu misyonu bir kader gibi algılıyordu. Yeni muhafazakârların tarihi okumasına göre Ronald Reagan'ın başlattığı Yıldız Savaşları Sovyetler'in çöküşünü sağlamıştı?

Yeni muhafazakârlar sık sık, 20. yüzyılın başında ABD başkanı olan Theodore Roosevelt'e referansta bulunuyordu. Çünkü Theodore Roosevelt de ABD'nin dünyaya örnek olduğunu düşünüyordu ve büyük sopa diplomasisinden yanaydı. Yeni muhafazakârlara cazip gelen taraf da buydu: "ABD'nin üstün değerleri ve özellikle de dış politikada sopayı elden bırakmama azmi!" Irak Savaşı sırasında Theodore Roosevelt'e çok sık gönderme yapıldı. Ve de ona neoconluk yakıştırıldı. Tanınmış dış politika kuramcısı Walter Russell Mead'in analizine bakılırsa:

> "Bugünkü dünya konjonktürü, bir boyutuyla 2. Dünya Savaşı sonrasına, diğer bir cephesiyle de 20. yüzyılın başına benziyordu. 1946-47'de ABD Soğuk Savaş'ın mahiyetini anlamaya çalışıyordu. Tıpkı bugün gibi, Amerika eline bir fırsat geçtiğinin farkında ama bunu nasıl değerlendireceğinden emin değil. 20. yüzyılın başında da böyle bir yol ayrımına gelmişti Amerika. Britanya İmparatorluğu zayıflamıştı. Ve Amerika yükseliyordu. Başkan Theodore Roosevelt ve çevresindekiler 'Amerika emperyalist bir güç olacak mı' diye düşünmeye başladılar. Theodore Roosevelt bugün sağ olsa, büyük bir olasılıkla Irak Savaşı'nı desteklerdi. Ve de Birleşmiş Milletler'i dikkate almazdı!"[164]

"Barış için savaş" doktrini, yeni muhafazakârların enternasyonalist başkan diye saygıyla andıkları Theodore Roosevelt'in dış politika anlayışıydı. Amerikan tarihçiliğinin bir yorumu da 1898'de İspanya'ya karşı savaş ilan eden Theodore Roosevelt'in Amerika'ya emperyal bir karakter kazandırdığı iddiasıdır. Yeni muhafazakârlar da bu yorumu sahiplenmekte. Theodore Roosevelt Deniz Harp Akademisi'nde yaptığı bir konuşmada "Tarihte hükmetmiş ırklar hep savaşçı ırklardır. Barışın zaferi, hiçbir zaman savaşın zaferi kadar görkemli olmamıştır"[165] demişti. Bu sözlerin yeni muhafazakâr ideolojiye ilham kaynağı olduğu tartışılmaz.

Peki, Amerika'yı 1. Dünya Savaşı'na sokan Demokrat başkan Woodrow Wilson, nasıl oluyor da yeni muhafazakâr grupla özdeşleşiyordu? Fransız siyasetbilimci Pierre Hassner'in çizmeli Wilsonizm diye tanımladığı yeni muhafazakâr hareketin Wilsonizm ile arasındaki bağ nasıl izah edilmeli?[166] Tarihçi David M. Kennedy'nin yorumuna göre:

> "Modern çağın şartları alışılmışın dışındaydı ve Ulu Tanrı Amerika'ya çok özel bir misyon emanet etmişti. Başkan Wilson, endüstrileşmiş ülkelerin tahrip güçlerini mutlak şekilde sergilediği 1. Dünya Savaşı'nın, tarihin dokusunu parçaladığını düşünüyordu."[167]

Ancak bu dönemde gelişen demokrasi, hükümetleri seçmene karşı daha sorumlu kılmaktaydı. Diplomasinin hedefi savaştan kaçınmaktı.

> Ama Başkan Wilson, geçmişteki diplomasi dogmalarının, günün fırtınalı şartlarına uymadığı sonucuna vardı. Kennedy'ye göre Başkan Wilson 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir düşünce sistematiğine ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. 20. yüzyıl dünyasında devlet adamları her şeyi yeniden düşünüp alışılmışın dışında davranmalıydılar. Wilson, Amerikan tarihinin dünyanın kurtuluşuna yol göstereceğine inanıyordu. Ona göre kaderin Amerikalılara verdiği görevde, ulusun geçmişi geleceğin kapsamlı bir provasıydı." (a.g. yayın)

20. yüzyıl Amerikan tarihinde bütün başkanların dünya görüşünde birkaç doz Wilsonizm vardı kuşkusuz! Biraz Theodore Roosevelt, biraz Wilson ve biraz da Reagan tonlarıyla şekillenen yeni muhafazakârlık zaman içinde atlaya zıplaya George W. Bush hükümetine ulaştı. Hem George W. Bush'a hem de 11 Eylül koşullarına kavuştu.

Peki, 11 Eylül sonrasında George W. Bush'un dünya görüşü ile Wilson'ın idealizmi nerede buluştu? Amerika'nın 28. başkanı Woodrow Wilson gibi 43. ve 44. başkan George W. Bush da dindardı. Wilson, Presbiteryen ailesinin dini öğretisinin etkisindeydi. Başkan Bush ise bir "Tekrardan Doğma" Hıristiyandı. Presbiteryenlerin dini öğretisinde, Tanrı'nın ihsan ettiği adalet duygusu Wilson'ın kişisel gelişmesinde ve dünya görüşünde etkili oluyordu. Bush ise özgürlüğün Tanrı'nın ihsanı olduğunu söylüyordu.

İkisi de dünyayı Amerika'nın kendi imajına ve ideallerine göre şekillendirme çabasındaydı. Bunu açıkça ifade ediyorlardı. Böylece Wilson Amerika'yı 1. Dünya Savaşı'na, George W. Bush ise teröre karşı global savaşa sürüklüyordu. İkisi de Amerika'nın istediği, doğru ve uygun bulduğu bir dünya yaratmak için savaş emri veriyordu. Amerikan idealizminin şampiyonu sayılan Woodrow Wilson 1919'da "Amerika'da insanları özgür kılmak için bu ulusu yarattık. Hedefimizi sadece

Amerika ile sınırlamadık, bundan böyle bütün insanları özgür kılacağız" demişti. Seksen küsur yıl sonra yeni muhafazakârların ipiyle kuyuya inen George W. Bush da benzer sözler sarf etmiyor muydu? "Özgürlük, Amerika'nın dünyaya verdiği bir armağan değildir. Tanrı'nın tüm insanlara ve insanlığa armağanıdır."

İki başkanın ayrıldıkları noktaya gelince; Woodrow Wilson Amerika'nın savunduğu idealler için 1. Dünya Savaşı'na girmişti ama aldığı kararı uluslararası hukuka dayandırmıştı: "Barış yanlısı Amerikan halkını savaşa sürüklemek korkunç bir olay. Ama hukuk barıştan daha değerli. Her zaman kalbimizde taşıdığımız ilkeler; demokrasi, ulusların hak ve özgürlükleri ve evrensel egemenlik hakları için mücadele vermeliyiz. Ancak o zaman bütün uluslar barışa, güvenliğe ve bütün dünya da özgürlüğe kavuşur."

Özgürlük, George W. Bush'un da ağzından düşmüyor. Ama önerdiği, Amerika'nın uygun bulduğu koşullarda ve dozdaki özgürlük. Hukuksuz özgürlük. 11 Eylül'de Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, askeri müdahaleye uluslararası hukukun sınır getirdiğini hatırlattığında çizmeli Wilson George W. Bush celallenip "Uluslararası hukukçuların fikri beni ilgilendirmez, biz bazılarının kıçını tekmeleyeceğiz"[168] deyivermişti.

George W. Bush Doktrini'nin reçetesini hazırlayanlar Wilson'ı canlandırma iddiasında olmakla birlikte Wilson döneminin uluslararası kurumları teşvik eden karakterinden özellikle uzak durdular. Peki, uluslararası kuruluşların yerine ne öneriyorlardı? Tarihçi Walter Russell Mead'e göre uluslararası kuruluşların yerini "Yeni Wilsonizm'in değerleri" alıyordu. Yeni Wilsonizm'i de Protestan değerleri şekillendiriyordu; tıpkı 19. yüzyıl Amerikası'nda olduğu gibi."[169]

Neoconlar Baba Bush'tan Yüz Bulamayınca...

George W. Bush'un çevresindeki yeni muhafazakârların etkisini anlamak için 80'lerin sonuna dönmek gerekli. Reagan'ın iki başkanlık döneminden sonra 1988'de Cumhuriyetçiler

üçüncü kez seçim kazandı. Bu kez Baba Bush iktidarda. Ve de Soğuk Savaş bitmek üzere.

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, Reagan'ın kanatları altında serpilmiş olan yeni muhafazakârlara muazzam bir özgüven pompaladı. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri hızla demokratikleşme sürecine girmişti. Yeni muhafazakârlara göre dava kazanılmıştı ama iş bitmemişti. Sovyetler Birliği'nin çöküp dünya dengesinin altüst olması yeni muhafazakârların bünye değiştirmesine yol açtı. Yeni muhafazakârlar yeni bir dünya tasarlamak için paçaları sıvadı. Artık yeni misyonlar için iyice bilenmişlerdi.

Aslında Reagan sayesinde dış politikanın karar odaklarına yaklaşan yeni muhafazakârlara Baba Bush yüz vermedi. 90'lı yılların başkanı Clinton döneminde de (1993-2001) kıyıda köşede kaldılar. Yani iktidara yaklaşamadılar. Ama boş durmadılar.

Bu ihtiraslı ve kavgacı kadro, Soğuk Savaş sona erdikten sonra Amerika'nın tatile çıkmaması gerektiğini düşünüyordu. Yeni muhafazakârların ideologlarına göre Soğuk Savaş sonrasında Amerika yeni tehditlerle karşı karşıyaydı. Yeni tehlikeleri ortadan kaldırmanın yolu, Amerika'nın askeri gücünü kullanmasıydı. Yeni muhafazakârlar 90'ların başını 2. Dünya Savaşı sonrasındaki konjonktüre benzetiyordu. Bu ivme, Amerikan değer ve çıkarlarını koruyacak şekilde yeni bir dünya düzeni kurmak üzere kullanılmalıydı. Ancak ABD'deki iktidar çevreleri, karşıdaki düşmanın varsayılan gücü nedeniyle böyle toptancı görüşlerin realist olmadığı kanaatindeydi. Yeni muhafazakârların düşüncesine çok sıcak değildiler.

Yeni muhafazakârlar kararlıydı. Yürüyüşlerini sürdürüyorlardı. Baba Bush'tan ve Clinton'dan yüz bulamasalar da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra afra tafra satarak Washington kulislerinde boy göstermeye başladılar. Eski kuşak yeni muhafazakârların merkez üssü New York'tu. Yeni kuşak neoconlar ise Washington'a konuşlandılar. Artık sahnedeydiler. Sesleri daha gür çıkıyordu.

90'lı yılların başı... Yeni muhafazakârlar Soğuk Savaş sonrası için tasarladıkları yeni dünya dengesine ilişkin görüşlerini eski tüfek neocon Irving Kristol'ın çıkardığı *National Interest* dergisinde yayımlamaya başladılar. Bu derginin bünyesinde

bir nüve oluştu. Ve bu parkurdan yavaş yavaş iktidar yürüyüşü başladı. Aslında genç yeni muhafazakârların çoğu Vietnam sonrası kuşağın mensuplarıydı. Yani Vietnam Savaşı'na katılmamışlardı ama tutkuyla güç kullanılmasını istiyorlardı.

Bu kadro Clinton'ın dış politikasını içine sindiremiyordu. Yeni muhafazakârlara göre Clinton dış politikada "zorlayıcı çok taraflılık" uyguluyordu ama başladığı askeri müdahaleleri yarım bırakıyordu. Amerika'nın askeri gücünü ve statükoyu değiştirme kabiliyetini kullanmıyordu. Biraz da ayran gönüllüydü. Oysa yeni muhafazakârlar daha fazla askeri müdahale için bastırıyordu. Neocon ideologlara göre özellikle Ortadoğu'da statüko değişmeliydi, diktatörlükler ortadan kalkmalıydı. Amerika'nın dostu olan diktatörlükler de yok edilmeliydi.

90'lı yılların başından itibaren yeni muhafazakârların Washington'a yerleşmesi uzun soluklu bir stratejinin parçası aslında. Yeni muhafazakârlar kendi düşünce kuruluşlarını hayata geçirdiler. Washington'a yerleşince medya ile yakın ilişki kurmaya başladılar. Clinton yönetimi yeni muhafazakârların yeni dünya tasarımına soğuktu. Ancak, Soğuk Savaş sonrasında neoconcu tasarım yavaş yavaş kabul edilebilirlik kıvamını yakalıyordu. İlginçtir ki bu dönemde "liberal" diye tanımlanan ve Amerikan solunu temsil eden medyanın kapıları yeni muhafazakârlara açıldı. Etkili gazetelerde neocon düşüncenin flaş isimleri yazı yazmaya başladılar. Örneğin neocon düşüncenin tanınmış yazarlarından Charles Krauthammer "liberal" sayılan *The Washington Post* gazetesinde köşe sahibi oldu. Bu grubun etkili düşünürü Robert Kagan da *The Washington Post*'un yazı kadrosuna kapağı attı. Yeni muhafazakârlar George W. Bush yönetiminde güçlenince, "liberallik" iddiasını elden bırakmayan *The New York Times* gazetesi, yeni muhafazakâr David Brooks'a Eylül 2003'te hem kucak hem de köşe açtı. Brooks, genelde sosyal konuları ele alan ve bunları yeni sağın ideolojisiyle yorumlayan bir yazar. ABD'nin tanınmış medya uzmanı Eric Alterman'a göre:

> "Liberallerin yoğun olduğu New York'ta, liberal *The New Yorker* dergisi, sağcı televizyon talk-show sunucusu Tucker Carlson'ı en önemli muhabirlik pozisyonlarından birine atadı.

> Kentli liberal entelektüellerin *İncil*'i sayılan *The New Yorker*, Washington muhabirliğine Clinton/Gore ikilisinden nefret eden Michael Kelly ve neocon Joe Klein'ı getirdi. Boston liberalizminin temel taşlarından *The Atlantic Monthly* dergisi Michael Kelly'yi editör olarak atadı, o da The Weekly Standard'dan bir sürü neocon yazarı beraberinde getirdi."[170]

Michael Kelly, Nisan 2003'te hararetle desteklediği savaşı izlemek için gittiği Bağdat'ta askeri bir cipte vurularak öldürüldü.

Yeni muhafazakârlar dergileri her zaman önemsedi. Hatta denebilir ki düşünceleri dergilerde serpildi. 90'larda yayımladıkları son derece provokatif yazılarla dış politika gündemini kapladılar. Sol düşüncenin kendini yenileyemediği ve Vietnam etkisinden kurtulamadığı bir dönemdi bu.

Dergicilik, militanlık, eylemcilik dendiğinde neocon cemaat içinde akla gelen önemli isimlerden biri William Kristol. William Kristol eski tüfek neoconların önderlerinden Irving Kristol'ın oğlu. Her ne kadar babası felsefeyle, siyasetbilimiyle uğraşmışsa da oğlunun babası kadar entelektüel derinliği yok ama maceracı, atak ve müteşebbis. Bu da yapmak istediği iş için yeterli. William Kristol 90'larda medya baronu Robert Murdoch'un kapısını çalıp haftalık *The Weekly Standard* dergisini kurmak için mali destek istediğinde kesenin ağzı açıldı. Ve yeni muhafazakâr düşüncenin *İncil*'i sayılan *The Weekly Standard* yayın hayatına girdi. Görünüşü çok sade, grafiği özensiz, asık suratlı ama son derece etkili bir dergi. İddiası da bu zaten. Yani "fikir dergisiyiz, kozmetiğe ihtiyacımız yok" havasını vermek! 90'lı yıllarda neocon ideologlar en çarpıcı mesajları bu derginin sayfalarından topluma duyurdu. Bu dönemde yerleşik, durmuş oturmuş muhafazakâr *Commentary* ve *National Rewiew*, hatta liberal *The New Republic* gibi etkili siyasi dergiler de yeni muhafazakâr ideologların görüşlerini yayımlamaya başladı. Washington'da boy gösteren bu dinamik kadrolar sık sık televizyonlarda görünmeye başlamıştı. Artık hatırı sayılır, görüşleri dinlenir ve dikkate alınır bir nüveydi bu!

Think Tank'lerden Başlayan Seferberlik

1990'ların ikinci yarısından itibaren neoconlar Washington'da son derece aktif bir "think tank"çilik faaliyetine girişti.[171] Yeni muhafazakâr think tank'çiler, genelde Amerika'nın iyi üniversitelerinden mezun, zeki, eli kalem tutan, slogan üreten parlak beyinlerdi. Çok hızlı yazıyorlardı, çok üretkenlerdi. Bazen bir fanteziye takılıp yayın bombardımanıyla bu fanteziyi realite gibi sunuyor ve gündeme oturtmayı başarıyorlardı. 11 Eylül sonrasında Amerika'daki kitapçılarda "ABD imparatorluk mu oldu, imparatorluk olabilir mi, olmalı mı" sorularını tartışan kitapların patlama yapması bu fantezilerin en çarpıcı örneklerinden.

Aralarında bazı öğretim üyeleri olmakla beraber neocon "think tank"çiler genelde akademisyen değiller. Onlar, kendi aralarında toplanıp, konuşup, birbirlerini doğrulayan ideologlar. Her düşünce kuruluşunda olduğu gibi düşünceleri ve çalışmaları akademik hayatın eleştiriciliği ve "peer review" denen hakem müessesesinden muaf.[172] Zaten neocon cemaat akademik dünyadan da pek hoşlanmıyor. Farklı görüşten hazzetmeyen neocon ideologlar Amerikan üniversitelerinin liberallerin tekelinde olduğunu düşünmekte.

Akademisyenlikten çok farklı kodlarla ve tempoyla çalışan think tank'çilerin işlerinin kolay olduğu düşünülmemeli. Think tank'çiler ayakta ve gündemde kalabilmek için üretken olmak zorunda. Tüketime yönelik, sloganla pazarlanan, katma değeri yüksek pop düşünceler üretmek kolay iş değil. Yeni muhafazakârların bu konuda epey mesafe aldığı hatta ustalaştığı söylenebilir.

1997 yılında yeni-sağın sözünü esirgemeyen gurularından Robert Kagan ile William Kristol "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi"ni kurdular. Aslında bu düşünce kuruluşu yeni muhafazakâr düşünceyi Washington'da etkili kılma projesinin bir parçasıydı. Bu iddialı düşünce kuruluşunun genel sekreterliğini Gary Schmitt üstlendi. Schmitt, Reagan döneminde istihbarat bürokrasisinde boy atmış bir yeni muhafazakâr. 1984-88 yılları arasında Başkan Reagan'ın Dış İstihbarat Danışma Kurulu başkan-

lığını yapmış. Yeni muhafazakârlar savunma ve istihbarat dünyalarında dolaşmaya meraklı!

Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin altındaki her imzanın Irak Savaşı'nda da parmağı olduğu gözden kaçmamalı. Başta Irak Savaşı'nın mimarlarından eski Savunma Bakan Yardımcısı ve günümüz Dünya Bankası Başkanı Paul Wolfowitz, George W. Bush'un yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld gibi. Bu düşünce kuruluşunun amacı Amerika'nın, askeri gücünü ve "ahlaki berraklığı"nı[173] keşfetmesine yardımcı olmak ve 21. yüzyılı bir Amerikan yüzyılı yapmak için teorik çerçeve hazırlamaktı. Proje, ilhamını 1992 yılında Dick Cheney tarafından Pentagon için hazırlanan "Güç ile Yaratılan Barış" kavramından alıyordu. Bu bakımdan projenin esinlendiği ilham perilerinin projeye destek vermeleri rastlantı değildi.

Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi alışagelmiş düşünce kuruluşlarından farklıydı. Bu *think tank*'in araştırmacıları, ürettikleri politika mamullerini kısa ve anlaşılabilir notlar halinde yönetime, dış politika karar odaklarına, medyaya ulaştırıyordu. Böylece Washington'ın etkili çevrelerine bilgi akışı sağlanıyordu. 1998 yılında Clinton'a gönderdikleri mektupta Körfez'de Amerika'nın hayati çıkarlarının korunmasını, Saddam Hüseyin rejiminin düşürülmesini ve Ortadoğu'da daha kararlı bir dış politika izlenmesini istediler. Bu, muhtıra kılıklı bir mektuptu:

> "Körfez Savaşı koalisyonundaki ortaklara güvenerek Irak rejimini denetlemek imkânsız. Tek makul strateji Irak'ın kitle imha silahlarını kullanma tehdidini tamamen ortadan kaldırmaktır. Bu ise kısa dönemde, –ki diplomasi aşikâr bir şekilde başarısızlığa doğru gidiyor, güç kullanmaya hazır olmayı gerektiriyor. Uzun vadede Saddam Hüseyin'i ve rejimini devirmek şart."

"Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" adı üstünde! Proje, dünyanın Amerika'nın özellikle de neoconların tasarımına göre şekillenmesini öngörüyordu. Bu iddialı proje sahiplerinin Amerika için de biçilmiş elbiseleri vardı. Onlara göre "ABD neden emperyalliğini ilan etmeseydi ki?" Amerika pekâlâ Eski Roma gibi dünyayı kendi imajına göre şekillendirebilirdi!

Bir taraftan düşünce kuruluşlarından yayılan mesajlar, diğer taraftan medyadaki köşelerde ve dergilerde yazılan yazılar, televizyon programları. Bir avuç neoconun çıkardığı gürültü patırtı. Ama son derece sistemli ve yoğun. Sebatkâr ve kararlı. Yeni muhafazakârlar Clinton'dan yüz bulamıyordu ama siyasi gündeme kendi görüşlerini taşıyorlardı. Hedefleri, Amerika'nın 90'larda ele geçirdiği "tek süper güç" statüsünü bir "iyi kalpli hegemonyacı güce" dönüştürmekti. Büyüsüne kapıldıkları bu emperyal şehvet içinde 90'lı yılları bir iktidar yürüyüşüne çevirmişlerdi!

Bütün bu hazırlıklar, arı gibi çalışmalar, üretilen teoriler, strateji hesaplarının hasatı 11 Eylül sabahı toplandı. 11 Eylül günü, Amerikan siyasi elitleri içinde elle tutulur bir analize, bir düşünce sistematiğine sahip olan tek grup yeni muhafazakârlardı. Söyledikleri ne kadar doğruydu? Ne kadar gerçekçiydi, Amerikan çıkarlarını ne kadar güvence altına alıyordu? Bu hiç tartışılmadı. 11 Eylül'ün psikozu altında yazılan Amerikan Güvenlik Stratejisi yani Bush Doktrini büyük çapta yeni muhafazakâr düşünceden esinlendi. Ve ibre Irak'a doğru döndü!

Yeni sağın ideologları Amerika'nın yeni emperyal rolünü şekillendirirken Amerika'nın global egemenliğinin halim selim, iyi kalpli olduğunu ve herkes tarafından kabul göreceğini savunuyordu. Onların gözünde Amerika bir süper güçtü, hatta daha da şık ve haşmetli bir tanımla, bir liberal emperyal güçtü! Bu analize göre Soğuk Savaş sonrasının tek kutuplu dünyasında bütün dünyanın Amerika'ya hem kapısını hem de kucağını açması son derece doğaldı. Üstelik dünyada hiçbir gücün Amerika'yla boy ölçüşmesi mümkün değildi. Dünya bir anlamda Amerikan çağına giriyordu. Bu, Amerika'nın tasarımlarına uymayı gerektiriyordu. Aklı olan bunu hiç direnmeden kabul ederdi!

Büyük çoğunluğu savunma stratejileri üzerinde çalışmış olan yeni muhafazakâr ideologlar diplomasiye tepeden bakıyordu; çünkü onlara göre "Amerika müzakere etmez"di. "Amerika söyler ve yaptırır"dı. Bu ders eski kuşak neoconların "piri" Irving Kristol'dan öğrenilmeliydi:

> "ABD'nin dünyada tahakküm edici bir rol oynaması doğal. Şu andaki gibi değil; komut vermeliyiz, yapılması gerekenleri emretmeliyiz. Günümüzde dünyanın birçok yerinde özellikle Afrika'da güç kullanmaya cesaret edebilecek bir yönetim diğerlerine büyük fark atar."[174]

Birçok yeni muhafazakârın gözünde "barışa ulaşmanın yolu savaştan, güç kullanımından geçiyordu." Bu militarizm tutkusunu yeni muhafazakâr ideologlardan Michael Ledeen tek cümleyle özetliyordu: "İcat edilmiş en güzel demokrasi programı Amerikan Ordusu'dur."[175]

Yeni Tehlike

2000 yılında Clinton çağı kapandı. ABD'de ikinci dönemini tamamlayan bir başkanın üçüncü kez aday olması anayasaya göre mümkün değil. Demokratlar seçimlerde Al Gore'u aday gösterdi, Cumhuriyetçiler de George W. Bush'u.

2000 seçimleri yeni muhafazakârlar için dönüm noktası oldu. Yani neoconlar için siyasi varlıklarını hissettirme ya da yok olma sınavı gelip çattı. George W. Bush 2000 seçimlerini kazanırsa yeni muhafazakârlar, yıllardır yaptıkları çalışmaları, plan ve projeleri hayata geçirme fırsatını yakalayacaklardı. Aksi takdirde esameleri okunmayacaktı.

Yeni muhafazakârların vitrindeki iki gözde temsilcisi William Kristol ve Robert Kagan, 2000 yılının ilkbaharında *The National Interest* dergisinde "Bugünkü Tehlike" başlıklı bir yazı yayımladılar. Amerika'yı bekleyen tehlikelere dikkat çeken bu yazıdaki temalar bir süre sonra kitaplaştı ve bu temalar daha sonra 11 Eylül Amerikası'nın dış politika ve strateji anlayışını şekillendirdi. Afganistan'ın bombalanmasından Irak'a, şer eksenine ve uluslararası hukuku yok saymaya kadar varan "Bush Doktrini'nin" ana fikri bu yazıdaydı.

Aslında, Amerika'yı burnunun dibindeki tehlikelere karşı uyaran bu metnin, ortalığın güllük gülistanlık olduğu sırada ortaya çıkması çok anlamlıydı. Clinton dönemi rehaveti

sürmekteydi. Kagan ve Kristol'ın esas amacı Amerikan toplumunu, özellikle de muhafazakârları uyarmaktı. Rehavete kapılmamaları için tehlikeleri sıralamak ve yol göstermekti.

Bu genç yeni muhafazakârların yaklaşımına göre ABD 90'lı yılları kaybetmişti. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası terörizm, haydut devletler vs. yeni tehditlerin adresiydi. Esas tehlike ise ABD'nin kafasının karışıklığıydı. Kristol ve Kagan şu düşüncedeydi:

> "Olası bir dalgınlık ya da aldırmazlık anında ABD'nin yaratmış olduğu ve sürdürdüğü uluslararası düzen çökebilir. Günümüzdeki esas tehlike; azalan gücümüz, zayıflayan irademiz ve dünyadaki rolümüz hakkında kafamızın karışıklığı. Yani kendi yarattığımız tehlike. Çok özel de olsalar bugün karşı karşıya olduğumuz tehlikeler çeyrek yüzyıl önceki Sovyetler Birliği kadar korkutucu."[176]

İki neocon Amerikan toplumunu "fırtına öncesi sessizliğe" karşı tetikte olmaya mı çağırıyordu?

> "Bundan on yıl sonra, belki çok daha önce, Irak, İran, Kuzey Kore ve Çin nükleer silahlarla ABD'yi vuracak yeteneğe ulaşacaklar. Önümüzdeki on yılda Tayvan'ı bir Çin saldırısına karşı savunmak zorunda kalabiliriz. Saddam'ın yeniden Kuveyt'in petrol yataklarını ele geçirme çabasına tanık olabiliriz. Otoriter rejimle yönetilen bir Rusya 1991'de kaybettiklerini geri almak için harekete geçebilir." (a.g. yayın)

Soğuk Savaş sonrası rehaveti içindeki Amerikalılara "hoppala" dedirtecek senaryolardı bunlar. Yeni muhafazakârlar korku senaryolarında ısrarlıydı:

> "Dünya çok tehlikeli bir yer oldu demiyoruz. Fakat dünya herkesi hayrete düşürebilecek hızla korkulacak bir yere dönüşebilir. O zaman geriye bakınca yaşadığımız bu günler için 'ne kadar güzel günlermiş' derken elimizden kaçmış fırsatların ne kadar kötü ve dikkatsizce harcanmış olduğunu görebiliriz. Her şey bugün ve şu an ne yaptığımıza bağlı." (a.g. yayın)

Bu felaket senaryosu karşısında Amerikan dış politika felsefesi ne olmalıydı? Bu sorunun yanıtı Soğuk Savaş sonrası dönemin nasıl algılandığıyla ilişkiliydi: "Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra ortaya çıkan yeni koşullar 'normale' geçiş değildir. Soğuk Savaş sonrasında yaşanabilir bir uluslararası düzen kurabilmek için diktatörlere ve düşman ideolojilere karşı direnmek ve mümkünse onları zayıflatmak gereklidir." Yani neoconlar dünyayı şekillendirmek için ABD'yi göreve davet ediyordu:

> "ABD'nin çıkarlarını ve liberal demokrasileri desteklemek, kötülüklere karşı mücadele verenlere yardım etmek için Amerika'nın liderliği şart. Amerikalılar bu misyonu şekillendirmeli. Eğer biz bu fırsatı kaçırırsak başkaları bizim yerimize yapacaktır. Bugünkü uluslararası sistem güç dengeleri çevresinde değil Amerikan hegemonyası etrafında inşa edilmiştir." (a.g. yayın)

İki genç yeni muhafazakârın yazdığı "Bugünkü Tehlike" yazısındaki temalar kısa bir süre sonra bir grup yeni muhafazakârın yazılarını içeren bir kitapta toplandı: *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy* (Günümüzün Tehlikeleri: Amerikan Dış Politikasında Krizler ve Fırsatlar).[177] Aslında bu bir uyarı kitabı. 2000 yılının ortasında Başkanlık seçimlerinin kampanya döneminde, yeni muhafazakârlar bir dizi tehdit senaryosuyla Amerikan halkına gözdağı vermeye devam etti. George W. Bush yönetiminde kilit noktalarda yer alacak olan isimlerin imzası vardı bu kitapta. İşin ilginç yanı, Paul Wolfowitz'in dış politikaya ilişkin görüşleri de bu kitapta yer aldı. Wolfowitz makalesinde son derece ılımlı ve yumuşak bir üslup kullanmıştı. Şaşırtıcıydı ama Irak Savaşı'nın başmimarlarından biri olan Wolfowitz 11 Eylül öncesinde şöyle diyordu:

> "Demokrasiye geçerken, ekonomik ve sosyal şartların bazı ülkeleri diğerlerine göre daha iyi hazırladığı gerçeğini anlamalıyız. Garip bir şekilde Vietnam Savaşı'nın bize 'ulus yaratmak' için askeri güç kullanmanın sınırlarını öğrettiğini unutmuş görünüyoruz. Demokrasi pazarlamasında özel şartlara ve Amerika'nın gücünün sınırlarına dikkat etmeliyiz. Amerika'nın ne yapıp ne yapamayacağını iyi değerlendirmeliyiz."[178]

Wolfowitz maceralara karşı dikkatli olmaya çağrıyordu:

> "Demokrasi pazarlaması ve ulus yaratmayı biz istiyoruz diye yapmamalıyız. Tepeden inme değil karşılıklı danışarak ve dolaylı olarak ilerlemeliyiz. Amerika'nın gücü dorukta olmasına rağmen, 2. Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Japonya ile olan deneyimimiz bugün için yanıltıcı bir rehber olur!" (a.g.e.)

Yoksa bu Wolfowitz bir başka Wolfowitz miydi?

Amerika'yı bekleyen tehlikeler konusunda en çarpıcı mesaj Karanlıklar Prensi Richard Perle'den geldi. "Günümüzün Tehlikeleri" konusunda Perle'nin menzilinde Saddam Hüseyin vardı: "Son çare olarak bölgede kendi askeri birliklerimizi konuşlandırmalıyız. Böylece Kuzey ve Güney Irak'taki Saddam'a karşı olan güçleri koruma ve destekleme kabiliyetimiz olur."

"Günümüzün Tehlikeleri"ne işaret eden bir başka yıldız neocon da Elliott Abrams'tı. Abrams, barışı gerçekleştirmek için "güç kullanmak" gerektiğini vurguladığı makalesinde şöyle diyordu: "Askeri gücümüz ve o gücü kullanma irademiz barışın sağlanmasındaki en önemli unsurdur."

Abrams'ın 2000 yılında yazdığı bu satırları Bush'un "Önleyici Savaş" doktrininin altyapısında yakalamak mümkün. Elliott Abrams'ın George W. Bush'un ilk döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Demokrasi, İnsan Hakları ve Uluslararası Operasyonlar Baş Direktörlüğü'ne[179] getirilmesi de çabalarının boşa gitmediğini kanıtladı.

Yeni muhafazakârların işaret ettiği tehlikeler arasında İran da vardı. Reuel Marc Gerecht, İran'ın nükleer güç olma tehlikesine karşı uyarıyordu. Nicholas Eberstadt de Kuzey Kore'nin yarattığı tehlikeye dikkat çekti. ABD Başkanı George W. Bush 11 Eylül'den sonra yaptığı açıklamada Irak'ın yanı sıra İran ve Kuzey Kore'yi de "şer ekseni"ne dahil etti.[180]

Aslında 11 Eylül Amerikası'nın perspektifinden bakıldığında bu metin pek çok çarpıcı özelliğe sahip. 11 Eylül'den önce yeni muhafazakârların tehlike algılamasında terör çok fazla ön planda değildi. Hele "İslami terör" diye bir kavram yoktu ortada. Yeni muhafazakâr ideologlar Çin'in ve Rusya'nın Ameri-

kan hegemonyası için birer potansiyel tehdit olduğunu düşünmekte ayrıca. Saddam rejiminin düşürülmesini istemekteydi. Ancak Taliban yönetimi henüz tehlike menzilinde görünmemekteydi.

Bush'un 11 Eylül sonrası dış politikasının temel felsefesini yansıtan bu metinlerde, şartlar ne olursa olsun Amerika'nın güç kullanması önerilmişti; çünkü Amerika, "Roma İmparatorluğu'ndan" bu yana hiçbir devlete nasip olmamış bir güce sahipti. Bu mantığa göre gücü olan da gücünü kullanırdı!

3.
Neocon Tarikatı

Yeni muhafazakârların nihai hedefi neydi? Yeni muhafazakârların analizlerinde büyüleyici bir derinlik aramamak gerekli. Onlar bir teraneye sarılmışlar ve de "Güçlüyüz ve üstün Amerikan değerlerini yaymak istiyoruz" demekteler. Peki, "Nedir bu değerler?" diye sorulduğunda ortaya koyabildikleri, basit birkaç kavramdan ibaret: "Amerikan demokrasi ve özgürlük anlayışı, rekabete dayalı serbest piyasa prensipleri vs." Esas hedefleri Amerikan değerlerinin dünyaya yayılması, bu değerleri benimseyen yönetimlerin iktidara gelmesi vs. Neoconlara göre Amerika için tehdit oluşturan haydut devletler ortadan kaldırılmalıydı.

Peki, bu radikal grup amaca varmak için hangi yöntemleri öneriyordu? Bu sorunun yanıtı çok basitti: Önce güç. Sonra güç. Ve her aşamada güç. Değişimin evrimle gerçekleşmeyeceğini düşünen bu postmodern jakobenler için ekonomik, siyasi ve stratejik hedeflere varmanın yolu güç kullanımından geçiyordu. Bu mantığa göre ABD'nin liderliğindeki tek kutuplu dünyada esas belirleyici olan güç kullanımı olduğuna göre uluslararası antlaşmalara, protokollere, kurallara da ihtiyaç yoktu. Onlar Soğuk Savaş döneminin müzesindeydi artık!

Neoconların mantığında uluslararası ilişkiler yoktu, güce itaat vardı. Yeni muhafazakârların sözünü esirgemeyen yazarlarından Charles Krauthammer 11 Eylül sonrası yazdığı bir yazıda bu düşünceyi net şekilde vurguladı:

> "Zayıf ülkeler mecbur oldukları için ABD'nin yanında yer alacaklardır. Bunun en iyi örneği Ürdün değil mi? Ürdün her zaman kazanacak olan tarafa yanaştı. Zayıf devletler, bayıldıkla-

> rından değil, zayıf oldukları için güçlü devletlerin yanında yer alırlar."[181]

Krauthammer radikal İslam korkusunun büyük güçler arasında bugüne kadar görülmemiş bir koalisyonu ortaya çıkardığını iddia ediyordu:

> "Korkuya dayanan bu koalisyonu bir arada tutan unsurlardan biri de Amerika'nın gücüne olan saygı. Amerika'nın şemsiyesi altında olmanın sağladığı güven duygusu." (a.g. yayın)

Bu sözlerden anlaşılacağı gibi yeni muhafazakârlar korkuya yatırım yapıyordu.

İç ve dış politikada George W. Bush'un yönetim stratejisi bu reçeteye göre şekillendi. 11 Eylül'den sonra Amerikan halkı korkuyla yaşamaya mahkûm edildi, sindirildi. Dış ilişkilere tehdidin dili hâkim oldu. Bu üslubu, etkili neoconlardan Robert Kagan şöyle tanımlıyordu:

> "Bush'un stratejistlerine göre ABD'nin müttefiklerini hizaya getirmenin en etkin yolu, onları Amerika'nın tek başına hareket edeceğine inandırmaktı. Bu stratejistler İngiltere ve Fransa gibi önemli müttefiklerin ABD'nin aldığı kararların dışında kalıp çaresiz görünmek istemeyeceklerini düşünüyorlardı. Amerikan hegemonyası çağında çok taraflılık böyle olacak. Yani Amerikan üslubuyla."

Yani 2. Dünya Savaşı sonrasının müttefiklerle işbirliğine dayanan ittifak anlayışı tarihe karışıyordu. Yerini "sopayla hizaya getirme" üslubu alıyordu. Türkiye'de tezkere krizi sırasında savaşı pazarlayan elitler ve medya ordusu bilerek veya bilmeyerek bu stratejiye alet olmadılar mı?

Güce tapmak, güçten medet ummak nasıl bir psikolojidir? Yoksa insanlık ortaçağın da gerisine mi düşmekte? "Yeni muhafazakârlar Amerikan İmparatorluğu'nu kurmak için birtakım reçeteler üretedursunlar; Amerika'nın dışından bakıldığında, "Neoconların psikolojisi nedir?" "Bu saldırganlığın kökeni ne?"

soruları insanın zihnini kurcalıyor. Fransız araştırmacı Emmanuel Todd'un bana neoconların patolojisinden söz etmesi gibi:

> *— Neoconlar neden sürekli "güç" kullanmaktan söz ediyorlar?*
>
> — Güç kavramını bu denli ön plana çıkarmak psikolojik bir mesele. Bir Avrupalı için, güçten bu kadar çok medet ummak faşist ideolojilere özgü bir özelliktir.
>
> *— Neoconları tanıyor musunuz?Neden bu kadar maço ve saldırganlar?*
>
> — "Ben güçlüyüm" diye ortada dolaşan, aslında gücünden şüphe eden adamdır.[182]

Yeni Muhafazakâr Sülale

Yeni muhafazakârların önemli bir özelliği de bir "familya" halinde bu ideolojiye iman etmeleri. Bir aileden birkaç neocon çıkıyor. Neoconluk babadan oğula geçiyor. Sanki birbirlerine el veriyorlar. Bir de aralarında kız alıp veriyorlar!

Birinci kuşak yeni muhafazakârların piri Irving Kristol 1920 yılında doğdu. Doğu Avrupalı göçmen bir ailenin çocuğu olan Kristol eskiden Troçkizm sempatizanıydı. Bir süre Demokratlara yakın oldu. Ancak Vietnam Savaşı sırasında dünya görüşü değişmeye başladı. Neoconların "babası" Kristol, Amerikan solunun ve aydınlarının devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmediklerini düşünüyordu. Ona göre ABD için esas tehlike, Amerikan solunun komünizme karşı duyarsızlığıydı. Bu yaklaşım sadece Kristol'ın kişisel görüşü olmakla kalmadı, aynı zamanda da yeni muhafazakâr akımın hareket noktası oldu.

Irving Kristol'ın bu düşünce sistematiği zaman içinde siyasi tercihlerine de yansımaya başlamıştı. Yani solcu olduğunu iddia eden Irving Kristol, Cumhuriyetçi Başkan Richard Nixon'ı desteklemekte sakınca görmüyordu. Hatta 1972 yılında Cumhuriyetçi Parti'ye yaklaştı. Kristol ve onun gibi düşünenler dümeni sağa çevirirken yeni muhafazakârlığın bir nostalji değil, solun azımsadığı Amerikan değerlerinin yeniden keşfi olduğunu savunuyorlardı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ghassan Salamé'nin de işaret ettiği gibi;

> "Eski bir Marksist olan Irving Kristol sağa çark edince Amerikan iş dünyasının cerbezeli bir savunucusu oldu. Amerikan milliyetçiliğini ve Amerika'nın emperyal rolünü keşfetti. Düne kadar dinsizken, şimdi Amerika'yı kuran babaların, dini kamu alanından dışlamış olmasını eleştirmeye başladı."[183]

Kristoller aslında yeni muhafazakâr bir çift. Irving Kristol'ın karısı tarih profesörü Gertrude Himmelfarb çok fazla sahnede görünmese de yeni sağın ideolojisinin şekillenmesinde en etkili isimlerden biri. Yeni muhafazakârlara destek veren Amerikan Girişim Enstitüsü adlı düşünce kuruluşunun Akademik Danışma Kurulu üyesi. Himmelfarb'ın yeni Amerikan sağına yaptığı teorik katkı yadsınamaz. Himmelfarb bilimsel çalışmalarında aydınlanma felsefesini eleştiriyor. Aydınlanma felsefesinin ateizmi ve elitizmi teşvik ettiği düşüncesinde. İngiltere'de muhafazakâr Kraliçe Viktorya döneminin uzmanı olan Gertrude Himmelfarb, George W. Bush liderliğini şefkatli muhafazakârlık[184] kavramıyla tanıştırıyor!

Bu çiftin oğlu William Kristol'ın yeni muhafazakârlığa uyum sağlaması şaşırtıcı değil. William Kristol'ın da babası gibi önce Demokratik Parti kulvarlarında dolaşmışlığı var. Sonra muhafazakârlara yanaşıyor. İdeolog babanın ideolog evladı William Kristol 90'lardan itibaren yeni sağın Washington çıkarmasının en etkili simalarından biri oluyor.

George W. Bush'un ilk döneminde Savunma Bakan Yardımcılığı görevindeyken, etkisi ve gücü işgal ettiği mevkiyi fersah fersah aşan Paul Wolfowitz, aileden neocon değil. Ama bir manevi evlat kadar benimsenmiş. Baba Kristol'ın (Irving) bir vesileyle "oğlumdan bile çok seviyorum" dediği Paul Wolfowitz biraz mürit gibi. Irving Kristol, Wolfowitz'i neden oğlundan bile çok seviyor? Bu sevgide, benimseme duygusunda geçmişe dayalı "yoldaşlığın" izleri var. Irving Kristol ve Paul Wolfowitz, gençlik yıllarında Troçkizmden etkilenmişler. Ama her ikisinin de dünya görüşlerini şekillendiren aslında Chicago Üniversitesi öğretim üyesi Leo Strauss olmuş.

Yeni muhafazakârların familyanın diğer önemli bir kanadı ise Kaganlar... Baba Donald Kagan, Yale Üniversitesi'nde

tarih profesörü. Yeni muhafazakârlara yakın Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi ve Hudson Institute gibi düşünce kuruluşlarında faal. Amerika'nın yeni dünya düzeninin liderliğini üstlenmesini isteyen her bildirinin, kampanyanın, lobi çalışmasının altında imzası var. Donald Kagan Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın "zayıf ve her türlü tehdide açık" bir imaj verdiğini düşünen ekibin içinde. 90'larda yazdığı yazılarla sürekli yöneticileri uyarmakta. Amerikan West Point Askeri Akademisi'nde öğretim üyesi olan oğlu Frederick Kagan'ın da paylaştığı ve Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi için önerdiği görüşler bunlar. Donald Kagan ve oğlu Frederick Kagan 2000 yılında George W. Bush'u iktidara taşıyan seçimlerden önce *While America Sleeps* (Amerika Uyurken) adlı kitapta Amerika'nın neden askeri harcamaları arttırması gerektiğini anlatmışlardı.[185]

Kagan ailesinin en parlak ve en medyatik siması hiç kuşkusuz ki tarih profesörü Donald Kagan'ın diğer oğlu Robert Kagan. Robert Kagan'a yeni muhafazakârların "guru" mertebesindeki figürü de demek mümkün. Ortaya yeni ve kışkırtıcı tezler atmaya ve polemik yaratmaya meraklı. Jeopolitik uzmanı Kagan için rahatlıkla fütursuz denebilir. "Güce karşı zaaf", Kagan'ın sürekli işlediği bir tema bu. Robert Kagan dünyaya "güç" prizmasından bakıyor. Kagan'a göre "Avrupa zayıf olduğu için uluslararası hukuktan medet umuyor. Amerika ise güçlü. Gücü olan gücünü kullanır." Robert Kagan Victoria Nuland ile evli. Nuland da bir süre Brüksel'de görev yaptıktan sonra ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin Ulusal Güvenlik danışmanı olarak atanıyor.

60'lardan itibaren "Yeni Sol'a" karşı savaş açan yeni muhafazakârların önde gelen simalarından Norman Podhoretz, yazar Midge Decter ile evli. Norman Podhoretz ve Midge Decter 1980 yılında liderliğini yaptıkları *"Günümüzün Tehlikeleri Komitesi"*[186] bünyesinde güçlü bir politik ekip oluşturmuşlardı. George W. Bush'un Savunma Bakanı Donald Rumsfeld de bu ekibin içindeydi. Bu ekip Soğuk Savaş döneminin yumuşama politikasına son verilmesi için çalışıyordu. Norman Podhoretz'in oğlu John Podhoretz, Murdoch'un sahibi olduğu *New York Post*'ta köşe

yazarı. Norman Podhoretz'in yönettiği *Commentary* dergisi ise sayfalarını pek çok yeni muhafazakâra açmıştı.

Midge Decter'in kızı Rachel da 1980 yılında genç kuşak yeni muhafazakârların en aktif kişilerinden biri olan Elliott Abrams'la dünya evine girdi. Abrams da William Kristol, Charles Krauthammer gibi ikinci kuşak yeni muhafazakârların ağır toplarındandı. Yeni muhafazakâr bir ailenin damadı olduktan sonra Reagan yıllarında tırmanışa geçen Abrams'ın siyasetçi kişiliği ön plandaydı. Abrams proje adamıydı. Örgütçüydü. Politika üreticiydi. Reagan döneminde sadece "komünizmi çökertme" stratejisine odaklanmakla kalmıyor, liberal demokrasiyi savunmak ve bu politikaların dünyadaki etkisini arttırmak için canhıraş çalışıyordu. Elliott Abrams ABD-Ortadoğu ilişkilerine odaklanmış bir isim. Şaron yanlısı. Yahudilik ile Hıristiyanlık kültürleri arasında köprü kurmak gibi kapsamlı bir projeyle de ilgilenmekte.

Aile boyu yeni muhafazakârlığa bir örnek de "Karanlıklar Prensi" Richard Perle'nin izdivacı. Reagan döneminde Savunma Bakan Yardımcısı, George W. Bush'un ilk döneminde kısa bir süre için Savunma Politikası Kurulu'nun başkanı olan Richard Perle, yeni muhafazakârların fikir babalarından hocası Prof. Albert Wohlstetter'in kızıyla evlenmişti.[187]

Bu, eşine az rastlanır bir model. Bağlar hem ideolojik, hem siyasi, hem de hanedan gibi!

Strauss'un Müritleri

Peki, bu hanedanın fikir babası kimdi?

Bu soru hemen akla Yunan klasiklerinin ve El Farabi'nin hayranı, Nazi rejiminden kaçıp Amerika'ya yerleşen siyaset felsefecisi Leo Strauss'u getiriyor. Bir yoruma göre yeni muhafazakârların tasarladığı, 11 Eylül sonrası ABD dış politika ve savunma stratejisi Strauss patentli. Hatta Strauss markalı.

1899 yılında Hessen'de doğan Leo Strauss, Hitler iktidara gelmeden önce Almanya'dan ayrılmıştı. Strauss bir süre Fransa ve İngiltere'de kaldıktan sonra 1938'de Amerika'ya yerleşti.

Amerika'nın ünlü Chicago Üniversitesi'nde 25 yıl kadar ders veren Strauss'un ilgi alanı Aristo ve Eflatun'un öğretileriydi. Amerikan üniversitelerinde klasik metinleri açıklayan, bu metinlerin nasıl yorumlanacağını anlatan pek çok akademisyen mevcut. Peki bu kadar akademisyenin içinde Strauss'un ayırt edici özelliği neydi? Nasıl oluyor da Strauss 21. yüzyıl Amerikası'nı yönetenlere rehberlik yapabiliyordu?

Strauss hakkında yapılan bazı akademik çalışmalar, yeni muhafazakârların kraldan çok kralcı oldukları ve kendi fantezilerini "Strauss" markasıyla pazarladıkları iddiasında. Bu eleştirilerde doğruluk payı olabilir. Ancak yeni muhafazakârların dünyaya bakışı, yazdıkları metinler, güç ve güç kullanımı ile olan ilişkileri "Strauss" esintileri taşımakta.

Bunun pek çok nedeni var. Önce Paul Wolfowitz gibi önde gelen bazı yeni muhafazakârların Chicago Üniversitesi'nde Strauss'un düşünce sistematiğiyle tanışmaları. Siyaseten yeni muhafazakâr kanatta konuşlanmaya çalışanlar için Straussçuluk bir tür entelektüel temel. Yeni muhafazakârlar Strauss'un sağı yeniden canlandırdığına inanmaktalar.

Bir başka önemli neden ise Leo Strauss'un kimliğiyle bağlantılı. Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'nde başlayan yaşam öyküsü Strauss'un dünya görüşünü büyük ölçüde şekillendirmişti. Bu özgeçmişin etkisiyle Strauss, Weimar Cumhuriyeti'nin zaafı yüzünden Nazizmin yükseldiği kanaatindeydi:

> "Zulme karşı çıkmayan demokrasilerin ayakta kalması mümkün değildi. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Weimar Cumhuriyeti zaaf içindeydi. Weimar Cumhuriyeti yaptırım gücü olmayan, güce başvurma yeteneği bulunmayan bir adalet sistemine sahipti."

Strauss'un, iç ve dış tehdit karşısında bireysel hakların kısıtlanmasına itirazı yoktu. Liberal ideallerle kriz dönemlerini aşmanın mümkün olmadığını düşünüyordu.[188]

Leo Strauss faşizm ve komünizmin yükselişini demokrasilerin zaafı ve Batı değerlerinin yeterince sahiplenilmemesiyle izah etmişti. Bunun nedeninin de "göreceliğe" göz yuman ay-

dınlanmacı felsefe ve modernite olduğunu savunuyordu. Aslında bu Alman asıllı siyaset teorisyeninin giriştiği iş son derece iddialıydı. Strauss, felsefeyi Aydınlanma'nın tekelinden kurtarmaya çalışıyordu. Strauss'a göre, Aydınlanma'yla ortaya çıkan "modernite" ahlaki değerleri, demokrasinin temelini oluşturan fazileti ve Avrupa değerlerini dışlamaktaydı. Oysa Avrupa değerleri ve Batı uygarlığının temeli "fazilet" kavramıydı. Bunlar mutlak ve tartışılmaz değerlerdi. Ve de iyiyi işaret eden değerlerdi. Batı'nın medeniyet projesi, bu mutlak iyi kavramı üzerine oturuyordu. Bunu sorgulamak, buna göreli biçimde yaklaşmak, zalim rejimlerin ekmeğine yağ sürmekti. Bu davranış, Batı demokrasilerinin zalim güçlere karşı mücadelesini engelliyordu. Strauss ekolünün müritleri, göreceliğin doğruları söylememek, şer'i işaret etmemek anlamına geldiğine inanıyorlardı. Onlar için Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'ne karşı yumuşama politikası uygulamak komünizme ahlaki otorite bahşetmekti. Gereksiz bir iyi niyetti yani! Oysa gerçek siyasi düşünce iyi ile kötü arasındaki ayrımı yapabilmeli.

Tanrı'ya inanmayan Strauss'un "din"e olan yaklaşımına gelince; Strauss, kitleleri bir arada tutmak ve bir yanılsama yaratmak için dinin gerekli olduğu kanaatindeydi. Yani sıradan insan için din büyük bir ihtiyaçtı. Robert Locke'un "Leo Strauss, Muhafazakâr Usta Beyin" adlı makalesinde vurguladığı gibi:

> "Strauss için din, temelinde, vahiyle gelen kanunlardır ve kendi dini olan Yahudilik de onun paradigmasıdır."[189]

Strauss ve ekolü, ahlaki değerleri beslediği ve milliyetçilikle örtüştüğü sürece dindar gruplarla belli ittifaklara girmekte sakınca görmüyordu.[190]

Peki, Strauss'un dünya görüşü Chicago Üniversitesi'nin kampüsünden çıkıp nasıl oldu da 21. yüzyılın başında Washington'ın karar odaklarına nasıl ulaştı? Chicago Üniversitesi'nde Strauss'un düşüncesinden etkilenenler önce Başkan Reagan döneminde Washington'da kendilerine özgü bir ilişkiler ağı oluşturmayı başardılar. Varlıkları 80'lerin sonlarından itibaren hissedilmeye başladı. Birbirlerine iş buluyorlardı. Dayanış-

ma halindeydiler. Strauss ekolünü destekleyen vakıflar (Earhart, Olin, Scaife, Lynde and Harry Bradley) muhafazakâr görüşlü gençlere araştırma ve doktora bursları sağlıyor, staj imkânları yaratıyordu. Konferanslar düzenliyorlardı.

Bir tarikatı andıran Straussçuları fark etmemek mümkün değildi zaten. Straussçu tiplemesi şöyleydi:

> "Akademide ya da düşünce kuruluşlarında olsun Strauss ekolünün mensupları aynı şekilde yazıyorlar, aynı şekilde konuşuyorlar. Tekrar tekrar aynı temaları işliyorlar. Benzer şekilde giyiniyorlar. Genelde aynı okullardan mezun oluyorlar. Aralarında pek kadın da yok."[191]

Çoğunluğu Strauss ekolü mensubu olan yeni muhafazakârların "tek tip" düşünce etrafında toplanmaları ve kendi aralarında rahat etmeleri tarikat ilişkisini andırıyordu. Bu ekibin mensuplarına "entelektüel" değil de "ideolog" denmesinin bir nedeni de buydu!

Ama yeni muhafazakârlar hiçbir zaman Straussçu ideolog olduklarını kabul etmediler. Bush yönetiminin Straussçu bir çetenin avcunun içine düştüğü söylenince neoconların önde gelen simalarından Richard Perle "Ortada Straussçuların bir komplosu yok. Zaten Washington'da kimse kitap okumaz" diye karşılık veriyordu. Richard Perle'nin çok sık tekrarladığı bir espri bu. Amerikan Girişim Enstitüsü'nde 23 Mart 2005 tarihinde düzenlenen "Türk Amerikan İlişkileri Onarılabilir mi?" konulu toplantıda Türkiye'de Hitler'in *Kavgam* (Mein Kampf) kitabının peynir ekmek gibi satılıyor olmasından endişe duyanlara dönüp, "2005 yılında Türklerin gecelerini Adolf Hitler'i okuyarak geçireceklerini sanmıyorum" diyordu. Salondakileri güldürüyordu bu sözler!

Washington'da kimin ne kadar kitap kurdu olduğu belli değil. Ancak Strauss düşüncesinin iki temel öğesi Bush Doktrini'nin dayanağı olmuştu. Bunlar, "despotlara karşı çıkmak" ve "gerekirse despot rejimleri değiştirmek"! ABD Başkanı 11 Eylül'den sonra Amerikan değerlerinin "iyi" olduğunu ilan etti. Ve "kötü"nün yani "despotun" adını koydu. Kötüyü yok etmek sadece görev değil neredeyse kutsal misyondu. Başkan

Reagan'ın Eğitim Bakanı, yeni muhafazakâr William Bennett'in 11 Eylül'den tam bir yıl sonra yazdığı gibi:

> "11 Eylül'e doğru tepki her şeyden önce bir 'ahlaki berraklık'la başlamalı. Öyle bir berraklık ki şer gerçek adıyla anılmalı; şer, yanlış, kötü gibi kavramlar tekrar sözlüğe girmeli. 11 Eylül'den sonra iyinin, doğrunun ve gerçeğin ne olduğuna bizim işaret etmemiz gerekiyor."[192]

Bennett ABD'yi ileri değerlerle özdeşleştiriyordu:

> "Amerika karanlığa karşı onurlu ve cesur biçimde mücadele veriyor. Özveride bulunuyor. Bunlar Amerika için kalıcı dersler olmalı."

Onur ve cesaret... Strauss'un düşüncesinde ön plana çıkan kavramlardı.

George W. Bush iktidarında bir araya gelen, çoğunluğu "laik" olan neoconlar, Evanjelik gruplar ve klasik muhafazakârlar "Batı uygarlığını" ve "iyiyi" hâkim kılma yolculuğuna çıktıklarına inanmaktaydılar. Irak Savaşı, Strauss'un düşüncesindeki "bütün erdemlere sahip Batı medeniyetini ve beyaz insanı" kurtarma savaşı mıydı? Savaş'ın ideologlarına göre evet. ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Ebu Gurayb rezaleti ortaya çıktığında "işkenceci, sapık, müptezel güvenlik güçleri" için "Onlar Amerikalı değil" deyip kestirip atmadı mı?

Yeni Amerikan sağının kuramsal altyapısını oluşturan çok önemli isimlerinden biri de *The Closing of the American Mind* (Amerikan Aklının Bitişi) adlı kitabın yazarı, Chicago Üniversitesi öğretim üyesi Allan Bloom'du. 1987 yılında yayımlandığında Amerika'nın entelektüel gündemini sarsan bu kitabın yazarı Amerikan üniversitelerine hâkim olan liberalizm, feminizm ve çokkültürlülüğün Amerikan üniversitelerini zayıflattığını iddia ediyordu. Bloom'a göre:

> "Amerikan toplumunda her şey kültür oldu. Uyuşturucu kültürü, rock kültürü, sokak çetelerinin kültürü ve de diğerleri. Kültürün yenilgisi kültür oldu."[193]

Chicago Üniversitesi'nin Strausslu, Bloomlu dönemini kitaplaştıran Anne Norton'la yaptığım görüşmede Allan Bloom'un, sınıfında kız öğrencilere tahammül edemediğini, feministleri aşağıladığını öğrendim. Maço kılıklı yeni muhafazakârlar da kadınlara pek sıcak bakmıyordu.

Bu arada Allan Bloom'un yetiştirdiği öğrenciler arasında tarihin bittiğini ilan eden yeni Amerikan sağının kuramcılarından Francis Fukuyama da var; Paul Wolfowitz de!

Bush yönetiminin ileri gelen neoconlarının dünya görüşünü şekillendiren diğer bir Chicago Üniversitesi öğretim üyesi ise Albert Wohlstetter (1914-1997). Amerika'nın ünlü nükleer stratejisti ve Soğuk Savaş döneminin savunma kuramcısı, matematikçi Albert Wohlstetter, Straussçu değil. Ama savunma ve strateji alanında çalışan Straussçuların saygı duyduğu, görüşlerinden etkilendiği bir teorisyen. Straussçular ve Wohlstetterciler egemenlik, güç ve modernitenin koşulları gibi birbiriyle ilişkili konularda ortak çalışmalar yapıyorlardı.

Wohlstetter, Chicago ile Washington arasında mekik dokuduğu yıllarda Anti-Balistik Füze Antlaşması'na karşı çıkan stratejisini geliştirmişti. Wohlstetter Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki güç dengesini sağlayan "Karşılıklı Garantili Yok Etme Stratejisi"[194] yerine, "Kademeli Caydırma Stratejisi"ni öneriyordu. Wohlstetter'in önerdiği yeni stratejide, kısa süren savaşlarda, düşmanın askeri gücü akıllı silahlarla vurulmalıydı. Gerektiğinde de taktik nükleer silahlardan yararlanılmalıydı:

> "Aklı başında hiçbir lider yok olma korkusu yüzünden nükleer savaşa cesaret edemezdi. Bu sonsuz bekleyişin anlamı atalet değil miydi? 'Karşılıklı Yok Etme Stratejisi Amerika'nın teknolojik yaratıcılığını köstekliyordu?"[195]

Wohlstetter'in stratejik görüşlerini önce Başkan Reagan benimsedi. Reagan döneminin Yıldız Savaşları, Wohlstetter markalı bir silahlanma seferberliğiydi aslında. 1997 yılında ölen Wohlstetter'in görüşleri George W. Bush'un çevresindeki yeni muhafazakâr ekip aracılığıyla Bush Doktrini'ne el verdi. Nitekim

Başkan Bush ayağının tozuyla Anti-Balistik Füze Antlaşması'nın ipini çekti. Bunun şaşırtıcı bir yönü yok. ABD Başkanı George W. Bush'un çevresindeki yeni muhafazakârların önde gelenleri birer Wohlstetter imalatıydı!

Wohlstetter, Chicago Üniversitesi'nde Paul Wolfowitz'in tez hocasıydı. Reagan döneminden itibaren Amerika'nın savunma dünyasında hem sahne önünde hem de sahne arkasında görünen Richard Perle'yi Wolfowitz'le o tanıştırdı. Perle, Wohlstetter'in kızıyla evlendi. Amerikan hükümeti adına Irak muhalefetiyle ilişki kuran ABD'nin önce Afganistan sonra Irak Büyükelçisi Zalmay Halilzad da Wohlstetter'in öğrencisiydi. Richard Perle'yi Iraklı Şii muhalif Ahmet Çelebi'yle tanıştıran gene Wohlstetter'di.

Chicago Üniversitesi'nde Strauss evreninde dolaşan bugünkü bazı yeni muhafazakârların dünyasını kitaplaştıran Anne Norton'un Wohlstetter'li, Wolfowitz'li, Halilzad'lı Chicago yıllarına dair ilginç anıları var:

> "Wolfowitz, mezun olup ayrıldıktan sonra Chicago'da garip bir iz bırakmıştı. Hepimiz adını biliyorduk. Şaşırtıcıydı bu, çünkü yaptıkları bir nevi başarısızlık olarak algılanırdı. Akademik dünyayı terk etmişti. Kimse Wolfowitz ne düşündü ya da ne yazdı diye merak etmezdi. Belki de iyi bir öğrenci olduğu için hatırlıyordu insanlar. Wolfowitz hükümette çalışmıştı. Akademiden ayrılıp kamuya geçmesi idealizm işaretiydi."

Üniversiteden ayrılmanın genelde buruk bir hikâye olduğunu anlatan Norton, Wolfowitz'in üniversiteyi herhalde ülkesine hizmet için terk ettiğini anlatıyordu:

> "Harvard ve Princeton'da kamuda hizmet etmenin ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu insanlar güç peşinde koşarlar; eğer şansları yardım ederse gücü yakalarlar. Chicago Üniversitesi'nde insan 'akıl' hayatını kovalar. Hayatta akıldan yüce bir şey yoktur; hatta başka hiçbir şey yoktur. Bazen insanın şansı yaver gitmez ve akademide başarılı olamaz. O zaman aç kalmamak için başka iş bulmak zorunda kalabilir. Ama hayatta anlamı olan tek

başarı akılla ilgili olandır. Arada bir, akademiden ayrılmak zorunda kalanların başarı öykülerini duyardık; birisi şarap üreterek, bir diğeri ise borsadan çok zengin olmuş diye. Fakat bu öyküler hep buruktur. Üniversiteden ayrılmak zorunda kalanlar için bu kaybın yerini dolduracak hiçbir şey yoktur hayatta. Entelektüel tutkuya bu kadar değer verilen bir ortamda, arada bir öğrencilere hayatta başka onurlu meslekler de olduğunu hatırlatmak gerekirdi. Albert Wohlstetter böyle mesleklerden birine kapı aralamıştı."[196]

Anne Norton'un, pek çok yeni muhafazakârı etkilemiş olan Wohlstetter portresi ise şöyleydi:

"Wohlstetter başka bir dünyanın adamıydı: Politika üreten bir dünyanın; bir sahilden diğerine uzanan bir dünya, Washington ve düşünce kuruluşu RAND'ın dünyası. Chicago-Washington ve Chicago-düşünce kuruluşları arasında devamlı uçuşlar, çok sık unutulan, unutulmadığı zaman da dikkatsiz ve özensiz verilen dersler. Chicago ögrencileri bu tür davranışı bağışlamazlardı. Wohlstetter belki de kendini affettirmek için evine öğrencilerini davet ederdi. Diğer öğretim üyeleri gibi üç tarafı harap zenci mahalleleri ve kuzeyi de Michigan gölüyle çevrili mütevazı bir akademik getto olan Hyde Park'ta yaşamazdı. Şehrin zengin semti Lincoln Park'ın ucunda, çilek yiyip şampanya içerek yaşadığı şık ve pahalı bir apartmanı vardı." (a.g.e.)

Wohlstetter cemaatinden Irak Savaşı'nın başmimarlarından Paul Wolfowitz aslında ilginç bir karakter. Johns Hopkins Üniversitesi School of Advanced International Studies'da (SAIS) rastladığım bazı yakın çalışma arkadaşları "Her şeye rağmen Paul Wolfowitz iyi insandır" diyorlar. Wolfowitz'i SAIS'te dekanlık yaptığı dönemden tanıyan bazı akademisyenler bunlar. "Her şeye rağmen iyi insandır" ne demek? Belli ki bu, Irak Savaşı'yla ilgili bir saptama.

— *Bu ne demek? Yani iyi bir Savunma Bakan Yardımcısı olamadı mı?*

Sessizlik ve hınzır gülüşler! Bu soruya yanıt almak mümkün değil. Meslek dayanışması mı? Yoksa 11 Eylül kuralları mı?

The New Yorker dergisinin yazarlarından George Packer, 2005 yılında yayımlanan Irak Savaşı hakkındaki kitabında Wolfowitz'in ilginç bir Ortadoğu yorumuna yer veriyordu:

> "Wolfowitz savaşa girmek için hükümette herkesten daha tutkulu ve etkili konuşuyordu. Açıkça Baas Partisi'nin ne kadar despot olduğunu, ezilen Irak halkının özgürlüğüne kavuşmak için nasıl sabırsızca beklediğini anlatırdı. Onu dinleyen sanki yeğenleri Bağdat'ta ve Basra'da ıstırap çekiyor zannederdi. Bir gazeteci (Jeffrey Goldberg) Irak'ta demokrasinin İslami bir idareye yol açıp açmayacağını sorduğunda: Bakın, Irak nüfusunun yüzde ellisi kadın ve bu kadınların çoğu teokratik bir rejim altında yaşamak istemez. Iraklıların diğer yüzde ellisi de erkek ve benim pek çok tanıdığım var aralarında. Onların da teokratik bir devlette yaşamak istediklerini sanmıyorum."[197]

George Packer'in ve daha birçok gözlemcinin ve gazetecinin ortak görüşüne göre, Irak, George W. Bush yönetimindeki herkesten çok Wolfowitz'in kişisel meselesiydi. Wolfowitz'in Irak ütopyası vardı. Ortadoğu'yu değiştirmek istiyordu. Irak değişirse bölgede bir daha savaş olmazdı.

1991 yılında Körfez Savaşı'nın yarım kaldığını düşünen Wolfowitz'in bu "kişisel takıntısı" Amerika'yı büyük bir maceraya, dünyayı özellikle de bölgeyi büyük bir kaosa sürüklemedi mi? Wolfowitz, demokratik bir Irak için beklentilerinin sınırlı olduğunu kabul etse de Irak halkının bu sınavdan geçeceğinde ısrarlıydı. Bu, iflah olmaz bir iyimserlik mi yoksa hatayı kabullenmekten kaçış mı? Paul Wolfowitz 2004 yılının sonuna doğru *The New Yorker*'da yaptığı bir söyleşide kendisini aklamaya çalışmıştı:

> "Irak'ta hiçbir zaman Jefferson tarzı bir demokrasinin hayata geçmesini beklemiyordum. Hedef Irak'ta, geçmişe göre daha liberal ve istikrarlı bir rejimin ortaya çıkması, yani bir sınav. Iraklıların bu sınavı geçip geçmeyeceklerini bilemeyiz. Geçer-

lerse pekiyi ile geçemeyecekler. Ülke parçalanmaz ve Romanya'nın demokrasi düzeyine erişirlerse çok iyi olur."[198]

Anne Norton'un Chicago Üniversitesi'nde doktorasını yaparken tanıdığı bugünkü yıldız neoconlardan biri de ABD'nin Bağdat Büyükelçisi, savaşın mimarlarından Zalmay Halilzad. Norton'un çizdiği Halilzad portresine gelince, o da yenilir yutulur değil:

> "Wolfowitz ile himayesinde yetişen Halilzad, Irak Savaşı ve işgalde beraber çalıştılar. İlk tanıdığımda Halilzad Afganistan'dan gelmiş bir doktora öğrencisiydi. Ve radikaldi. Beyrut'ta düzenlediği mitingleri, tanıdığı ve beraber çalıştığı fedayinleri, Libya Başkanı Muammer Kaddafi'yi düzenli ziyaret eden arkadaşlarını övünerek anlatırdı. Filistin davası için yapılan toplantılara giderdi. Odasında Nasır'ın gözü yaşlı bir afişi asılıydı. Beraber, Wohlstetter'in nükleer savaş üzerine verdiği bir ders almıştık. Dersle pek ilgisi yoktu. Fakat Wohlstetter'in davetlerine bayılırdı. Apartmanın asansöründe her şeyin kaç para olduğunu, ne kadar pahalı olduğunu ve Wohlstetter'in ne kazandığını sorardı. Bir ara benim *Hegel Üzerine Dersler* kitabımı ödünç almıştı. Geri verdiğinde tek bir cümlenin altı çizilmişti: 'Burjuva entelektüelleri ne savaşır ne de çalışır.' Ertesi yaz Wohlstetter Halilzad'a Rand'da iş buldu. Nasır'ın afişine ne oldu bilmiyorum."[199]

Anne Norton, bazı Straussçuların İslam ve Arap dünyasına bakışlarını şu sözlerle anlatıyordu:

> "Chicago Üniversitesi'ne ilk geldiğimden bugüne kadar Arap ve Müslümanlara bir hayli kötü davranıldığına şahit oldum, özellikle Straussçular arasında. Strauss'un öğrencileri bana Arapların pis, hayvani karakterde ve iğrenç mahluklar olduklarını anlatırlardı. Şimdi de Araplar vahşidir, Araplar barbardır, Araplar uygarlığın düşmanıdır, Araplar Nazidir diye kitaplar, köşe yazıları ve web siteleri yazılıyor." (a.g.e.)

Norton, Straussçuları "ciddi olanlar" ve "ciddi olmayanlar" diye ayırıyordu:

"Bugün Amerika'da iki tür Straussçu var. Birinci kategori Strauss'un felsefesi üzerine derinlemesine araştırma yapanlar. Yani ciddi akademisyenler. Ikinci kategori ise Strauss felsefesi hakkında vaaz vermek üzere kendilerinin seçilmiş olduklarını düşünenler. Bunlar Strauss felsefesini gizli kapaklı bir Strauss öğretisine çevirme çabasındalar. Ve Strauss'u yeni muhafazakârlığa entelektüel boyut katmak için kullanıyorlar." (a.g.e.)

Anne Norton da Strauss ekolünün yeşerdiği Chicago Üniversitesi mezunu. Ve neocon cemaatinin önemli bazı aktörlerini üniversite yıllarında tanımış. Yazdığı kitap yeni muhafazakârlar tarafından "karikatür" diye tanımlandı. Ama kendisini arayıp da sitem eden olmamış. Norton'a "ABD'nin Bağdat Büyükelçisi ve Wolfowitz hakkında anlattıklarınız çok ağır. Size tepki vermediler mi" diye sordum. "Hayır, herhangi bir tepki gelmedi" dedi. Norton'la yeni muhafazakâr düşüncenin hâkim olduğu 21. yüzyıl Amerikası'nı da konuştum:[200]

— *Neoconların Strauss'tan esinlendikleri söyleniyor. Strauss bugün yaşasa Irak Savaşı'nı destekler miydi?*

— Sanmıyorum. Strauss son derece basiretliydi. ABD, Irak Savaşı'na ihtiyatsızca girdi; Strauss basiretli olduğu için Ortadoğu'yu değiştirme planını desteklemezdi. Leo Strauss birçok yönden muhafazakârdı. Ama savaş yanlısı, agresif bir Siyonist değildi. Ama belli de olmaz. İnsanların entelektüel dünyaları bazen siyasi pozisyonlarıyla örtüşmüyor.

— *Kitabınız yeni muhafazakârları kızdırdı. Peki, başka ne gibi tepkiler aldınız?*

— Kitabın amacı Irak Savaşı sırasında birdenbire sahnede beliren neocon cemaatin dünyasını sergilemekti. Kimdi bu insanlar? İnsanların dünyalarını tanımadan siyasetlerini anlamak kolay değil. Kitap piyasaya çıktıktan sonra günde ortalama elli elektronik mesaj ulaştı bana. Özellikle de ordu mensuplarından. Irak'ta savaşmış askerlerden. Olup bitenlerden utanç duyduklarını yazıyorlardı. Irak'ın bir felaket olduğunu anlatıyorlardı. "Bundan sonra ne olacak" diyorlardı.

— Muhafazakâr kesimden ne gibi tepkiler aldınız?

— Üniversitelerdeki muhafazakâr görüşlü meslektaşlarım da kitabı beğendiklerini söylediler. Cumhuriyetçi Parti içindeki klasik muhafazakârlardan da olumlu tepki aldım.

— Bu söylediklerinizden klasik muhafazakârlarla yeni muhafazakârların yolları ayrılıyor sonucu çıkabilir mi?

— Cumhuriyetçi Parti içinde Irak konusunda büyük huzursuzluk var. Ayrıca Cumhuriyetçiler devlet harcamalarının her zaman sınırlı olmasını savunagelmişlerdir. Irak savaşı nedeniyle kamuda harcamalar artıyor. Amerikalı klasik muhafazakârların çileden çıkartan gelişmeler bunlar. Klasik muhafazakârların bugün Irak Savaşı'na ateş püskürdüklerini söyleyebiliriz.

— Ama gene de yüksek sesli bir tartışma yok. Sağ, ele geçirdiği siyasi üstünlüğü ve popülist söylemi sürdürüyor. Aşağı yukarı uyumlu bir görüntü arz eden sağ kanatta iç savaş çıkmasını klasik muhafazakârlar isterler mi?

— Tabii ki istemezler. Bu nedenle kavga kapalı kapılar ardında oluyor. Burada esas mesele Demokratlarda. Demokratlar savaşı desteklediler. Hillary Clinton'ın savaş yanlısı olması büyük talihsizlikti. Şimdi Amerikan halkının Irak Savaşı'nı desteklemediğini görünce hareketlenmeye başladılar.

— Küçük bir grup olduğu söylenen neoconların Cumhuriyetçi Parti'nin de dış politika kararlarına ağırlığını koyması bir yol kazası mı, yoksa bunun yapısal nedenleri mi var?

— Burada birkaç neden söz konusu. Birincisi yeni muhafazakârlar, Amerikan bürokrasisi içinde iyice pekişmiş bir ideolojiye sahip olan tek gruptu. Yıllar boyunca savunma, istihbarat, yargı ve bilimsel araştırma kurumlarına sızmışlardı. Yani stratejik pozisyonlara gelmişlerdi. Aralarında son derece güçlü bir sosyal ağ mevcuttu. Dayanışma ve iletişim içindeydiler. Neoconların sayısı sanıldığından çok daha fazla. Bush iktidara geldiğinde bu grup bürokraside yükselmişti. Ve bu dönemde vitrine çıktılar. Yeni muhafazakârları güçlü kılan ikinci neden ise meselenin kültürel boyutu idi. Neoconlar Amerikan sağının temel unsurlarıyla yani bütün muhafazakâr güçlerle işbirliğine girdiler. Hıristiyan köktendincilerle, klasik muhafazakârlarla vs. Sağın hoşuna giden dili kullandılar. Ör-

neğin feminizme, kadın haklarına burun kıvırdılar. Söylemlerinde maçoluğu, disiplin kavramını, vatanseverliği, bayrağı ön plana çıkardılar. Bu arada ideolojiye daha mesafeli duran iş dünyasına da yakınlaştılar. Böylece sağda ortak bir davanın savunucusu pozisyonuna yerleştiler.

— *Kadın hakları konusunda bir çelişki yok mu? Başkan Bush Afganistan'da ve Irak'ta kadınları özgürleştirdiklerini iddia ediyor.*

— Tabii ki. Üstelik neoconlar İslam dünyasında en fazla Irak ve Filistin'e takmışlar. Kadın haklarının en ileri olduğu yerler buralar. Ayrıca bu grup Ortadoğu ülkelerini de tanımıyor. Örneğin, Türkiye'yi de bilmiyorlar. Türkiye'yi tanımadıkları için tezkerenin reddi büyük şok yarattı. Amerika'da savaşa karşı olanlar tezkerenin reddi nedeniyle Türkiye'ye müteşekkirler.

— *Neoconların kadınlara yönelik tavırları feminist grupların tepkisini çekmiyor mu?*

— Tabii ki çekiyor. Ama Ortadoğu ile ilgili tek olumlu söz etmek mümkün değil. Örneğin, Filistinli kadınların haklarından söz edemezsiniz. Hemen "İslam kadını eziyor, siz bunu mu savunuyorsunuz" diye bağırıp çağırmaya başlarlar.

— *Amerika'nın demokratik kurumları bu radikal ekibin bu kadar etkili olmasına nasıl izin verdi? Yoksa bu herkesin işine mi geldi?*

— Önce Kongre görevini yapmadı. Bugün de yapmıyor. Yargı zaten Cumhuriyetçilerin etkisinde, medya da işlevini yerine getirmiyor. İnsanın sesini duyurması çok zor. Sokak gösterilerine medya yer vermiyor. Yazı yazıp yollasanız basmıyorlar.

— *Irak Savaşı'nın hezimeti bu gidişatı değiştirmez mi?*

— Hezimeti kabul etmiyorlar ki! Şimdi İran'a saldıralım diyorlar. Bu tavır yüzünden İran nükleer silah üretmekte daha kararlı oluyor.

— *Yani yeni muhafazakârların tarihi misyonu bitmedi mi?*

— Yeni muhafazakârlar bugün bürokrasinin orta kademesinde konuşlanmış durumdalar. Ayrıca Yürütme bürokrasisinde pek çok neocon var. Bunlar başkanın atadığı bürokratlar değil. Pek çok hâkim, neocon düşünceye yakın. Yani yönetim değişse de onlar kalıcılar. Max Weber haklı, bürokrasinin etkisi çok önemli.

— *Bu ne kadar sürecek?*

— En aşağı yirmi yıl.

— *Yönetim değişirse etkileri azalmaz mı?*

— Bu grup ortada olduğu sürece ABD'nin Ortadoğu ve İslam dünyasında yapmak istedikleri hep ters etki yapacak.

Princeton'dan Gelen Kâhin

İdeologlar farklı düşüncelerden fellik fellik kaçarlar. Eleştiriye tahammülsüzdürler. Bu kural Irak Savaşı öncesinde işledi. George W. Bush yönetimi, farklı görüşleri susturarak, tasfiye ederek, bastırarak, ürküterek, tehdit ederek Irak Savaşı'na karar verdi.

Neden sonra, yani Bush'un ikinci döneminde sesleri yükselmeye başlayan muhalefetin yazdıklarından anlaşıldığı gibi bir avuç insan, Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld çevresinde Irak Savaşı'nı pişirdi. Irak'ın işgal planı, savaşı Amerikan kamuoyuna satma stratejileri, işgal sonrasında Bağdat'taki trafik ışık sistemi, Büyük Ortadoğu Projesi vs.'ye kadar "Irak Savaşı" bu dar alanda konuşlanmış bir ekibin marifetiydi!

Bu mutfağın eşiğinden sadece "savaş ekibinin" duymak istediklerini söyleyenler girebildi. İdeologların bir bakıma kendilerini doğrulatma yöntemiydi bu. Bir taraftan kararını verdikleri savaşın hazırlıklarını yaparken diğer taraftan da "Irak'ın tarihini, etnik yapısını, Ortadoğu'da Irak'ın yeri nedir"i öğreniyorlardı. Ortadoğu'nun dününü ve İslam uygarlığını Princeton Üniversitesi'nin tanınmış tarihçisi profesör Bernard Lewis'ten dinliyorlardı. Bir de Johns Hopkins Üniversitesi School of Advanced International Studies öğretim üyesi, Lübnan doğumlu bir Şii olan Fuat Ajami'den. 2002 yılında Lewis ve Ajami, Dick Cheney'le görüşmek üzere Washington'a çağrıldılar. Ajami'nin özellikle ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney üzerinde etkili olduğu söyleniyordu.

Bernard Lewis, Richard Perle'nin 2003 yılına kadar başkanlığını yaptığı Savunma Siyaset Kurulu'nda Cheney, Rumsfeld, Rice ile bir araya geldi. George W. Bush'un Sovyetler Birliği uzmanı olan Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice'ın

özellikle bu kurslara ihtiyacı vardı. Toplantı üstüne toplantı yapılıyordu. "Müslüman Öteki"nin kim olduğunu öğrenme-öğretme seanslarıydı bunlar.

Lewis ve Ajami Irak Savaşı'nın kaçınılmaz olduğu kanaatindeydi. Bundan böyle Amerika'nın Irak'a ve çevresindeki Arap ülkelerine çekidüzen vermek gibi bir misyonu olduğunu düşünüyorlardı. Ajami'ye göre "Saddam Hüseyin rejimini devirmek ve onun tehlikeli silahlarını yok etmek gerekliydi ama Amerika'nın Irak'ı ve komşu Arap ülkelerini modernleştirmesi de bir o kadar önemliydi."

ABD'de Bernard Lewis'in Irak Savaşı'nın entelektüel mimarlarından biri olduğu kanaati çok yaygın. Etkisi "Lewis Doktrini" diye ifade edilecek kadar derin. "Bernard Lewis Revisited" başlıklı makalede Michael Hirsh bu doktrini şöyle izah etmişti:

> "Bush hükümetinin resmi hedefi Mustafa Kemal'in Türkiyesi gibi tepeden inmeci, yeniden formüle edilmiş bir Batılılaşma projesiydi. Bu model bölgedeki diğer ülkelere örnek olacak ve Amerika'nın güvenliği için siper işlevi görecekti."[201]

Neredeyse bütün hayatı boyunca Amerika'da yaşamış olan Ahmet Çelebi'ye "Atatürk rolü" biçmek de bu mantığın ürünüydü.

Bernard Lewis'in, Irak'a Batı tarzı bir rejim monte etme düşüncesi aslında 90'larındaki bu akademisyenin Arap Dünyası'nı okumasıyla ilişkili. *Hata Neredeydi? 300 Yıldır Sorulan Soru* adlı kitabında İslam dünyasının tarihteki parlak dönemini anlattıktan sonra şu sonuca varıyordu:

> "20. yüzyıl boyunca Ortadoğu'da ve hatta bütün İslam dünyasında artık işlerin çok kötüye gittiği belli olmuştu. Bin yıllık rakibi Hıristiyan dünyasına kıyasla İslam dünyası fakir, zayıf ve cahil kalmıştı. 19. ve 20. yüzyıllarda Batı'nın öne geçtiği ve üstünlük sağladığı gözle görünen bir gerçekti."[202]

Bernard Lewis, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Uzakdoğu'nun Batı modeliyle kalkınmasından sonra Arap Dünyası'nda gerilimin arttığı iddiasındaydı. İslam dünyası "Bundan kim so-

rumlu?" sorusunu sorduğunda hedef tahtası Batı idi. Dün Fransa ve İngiltere bugün ise Amerika! Irak Savaşı'na karar verenlerin gözünde Usame bin Ladin sıradan bir terörist değildi. Bin Ladin günümüzün geri kalmışlık sarmalındaki Batı düşmanı İslam toplumunun simgesiydi. Bu zihniyete karşı güç kullanmaktan başka çare yoktu. Yani, söz konusu olan bir tür "Medeniyetler Çatışması"ydı:[203]

> "İslam ile Hıristiyan dünyası arasında her zaman çatışma vardı. Bunun da nedeni aralarındaki farklılık değil benzerlikti. Tanrı'nın insanlığa son vahiyi getirdiğine inanan iki din vardı dünyada. Müslümanlık ve Hıristiyanlık. Tarihsel olarak birbirine bağlı, teolojik açıdan neredeyse birbirinin aynı, coğrafi açıdan da karşı karşıya iki din varsa, çatışmanın formülü hazır demekti."[204]

Üç yıl sonra Samuel Huntington, Bernard Lewis'in ortaya attığı "Medeniyetler Çatışması"nın kapsamını genişletti ve 21. yüzyılda ideolojilerin değil uygarlıkların çatışacağını ilan etti. Ve entelektüel dürüstlük gösterip "Medeniyetler Çatışması" kavramını Lewis'ten ödünç aldığını açıkladı.

Bernard Lewis, Washington'da Bush yönetimine verdiği dersin bir bölümünü de Amerikan kamuoyuyla paylaştı. *The Wall Street Journal*'de yayımlanan iki makaleyle savaşın gerekçelerini bu sefer halka izah etti! Tarihçi Lewis'in Amerika'yı 21. yüzyılın tarihini yazmaya davet ettiği yazılardı bunlar. Lewis Ortadoğu'da barış için olmazsa olmaz koşulları sıralıyordu:

> "Bugün Ortadoğu'da diktatörlükle yönetilen ülkeler barış yapamazlar. Çünkü bu yönetimler, halkın üzerindeki baskıyı sürdürmek ve halkın dikkatini dış düşmana yöneltmek için ihtilafa ihtiyaç duyarlar. Gerçek barış, ancak bu diktatörlüklerin mağlup edilmesi veya tercihen düşürülmesi ve yerlerine sorunları çözme eğilimli, seçilmiş hükümetlerin gelmesiyle sağlanabilir."[205]

Bu arada Bernard Lewis bir vesileyle *The New Yorker* dergisine verdiği söyleşide Arapların güce saygı duyduğunu iddia etmişti.

> "Yapmanız gereken Arap'ın iki gözünün ortasına koca bir sopayla vurmaktır. Araplar ancak sopadan anlarlar."[206]

Strauss'un siyaset teorisi nasıl yeni muhafazakârların ilham kaynağı ise Bernard Lewis de Washington'daki savaş ekibinin en güvendiği entelektüel "gurusuydu". Irak Savaşı'nın mimarları da bunu yadsımıyorlardı zaten. Richard Perle'nin bir vesileyle belirttiği gibi "Lewis'le konuşmak Delfi'ye gidip kâhini görmek gibiydi."[207]

George W. Bush'un metin yazarlarından David Frum da Irak Savaşı'na doğru dakikaların ilerlerlediği sırada Bernard Lewis faktörünün önemini vurgulamıştı:

> "Bernard 11 Eylül'ün nedenlerine dair çok güçlü açıklamalar getiriyordu. Verdiği izahatı bir kere anlayınca, gerekli politikalar kendiliğinden oluşuyordu. ABD yönetiminde başını siyasi stratejist Karl Rove'un çektiği bir grup, 'Müslümanlar bizden niye nefret ediyor' diye uzun uzun arayışlara girmeyi yersiz buluyordu. Rove, Beyaz Saray'ın kurmaylarına, askeri danışmanlarına ve Ulusal Güvenlik Kurulu üyelerine bir konuşma yapması için Lewis'i davet etti. Üstat tarihçi, Arapların ve Müslüman toplumların modern çağdaki geri kalma nedeninin Amerika değil, kendi yetersizlikleri olduğunu anlattı. Bu yorum ve daha sonra onun yardımıyla kabul edilen politikalar, Soğuk Savaş döneminde yürürlükte olan doktrinden artık kesin dönüş yapıldığını ilan ediyordu."

Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz de Bernard Lewis'in yönetime yaptığı entelektüel katkıları şükranla anmıştı:

> "Bernard Lewis Ortadoğu sorunlarını ve ilişkilerini çok parlak şekilde, geniş bir perspektif içine oturtarak, tamamen objektif, özgün ve her zaman olduğu gibi bağımsız bir düşünür olarak ortaya koydu. Ortadoğu'nun karmaşık ve önemli tarihini nasıl anlamamız gerektiği konusunda bize yardımcı oldu."

"Savaş kararı nasıl alındı?" konusunda pek çok dedikodu, hikâye anlatılmakta Amerika'da. Bunlar arasında en sık duyulanı ise şu: "Wolfowitz'i anlamak için Bernard Lewis'i okumak lazım."

Yıl 2005. Amerika'da, "Irak'ta nerede hata yapıldı?" sorusu tartışılmaya başlandı. Cılız, sönük bir tartışmaydı bu. "Nerede hata yapıldı?" Lewis'in, 2002 yılında İslam dünyası için sorduğu bu soruya yanıtı vardı. Ama Irak'taki yanlışı kimse sahiplenmiyordu. Pek çok yeni muhafazakârın gözünde "Irak'taki çıkmazın sorumlusu" Ahmet Çelebi'ye destek vermeyen ABD Dışişleri Bakanlığı, yani Colin Powell ve çevresiydi. Richard Perle ve George W. Bush'un metin yazarlarından David Frum birlikte yazdıkları kitapta "nerede yanlış yapıldı" konusunda kesin teşhisi koydular:

> "Her şeyden önce Iraklılara güvenmedik. Bu hataya düşmemeliydik. Onların önüne geçmek yerine, ülkelerini yeniden inşa etmek için yan yana ve beraber çalışmalıydık. CIA ve Dışişleri Bakanlığı, Ahmet Çelebi ile çalışmamıza karşı olduğu için bu hataya sürüklendik. Saddam'ın muhalifleri arasında en yetenekli olanı Ahmet Çelebi idi. Aynı zamanda bizim hedeflerimize, laik ve demokratik bir Irak fikrine ve isteklerimize en çok sempati duyan insandı."[208]

Perle ve Frum'un anlattıklarına bakılırsa Amerikan yönetimi beceriksiz ve bilgisizdi:

> "Savaş sonrasında Bağdat'taki işgal yönetimi çok küstahtı. Koalisyon Geçici Yönetimi duvarların ve barikatların arkasına rahatça yerleşti ve Irak halkıyla çok az teması oldu. Halkın neye ihtiyacı olduğu, hangi şartlarda yaşadığı ve ne gibi olanakları olduğu konusunda çok az bilgileri vardı. Biz Iraklılara kötü çocuk muamelesi yaptık. Sonra da özgüvenli yetişkin insanlar gibi davranmadıkları için kızdık." (a.g.e.)

Bush yönetimine yakın olan bu iki isim, Irak Savaşı sonrasında yapılan yanlışlar konusunda sözlerini esirgemiyorlardı. Belli ki savaşı destekleyen kadro bünyesinde iç hesaplaşma başlamıştı:

> "Saddam'ın Baas Partisi üyeleri ve şiddet yanlısı isyancılar İran'ın desteğini aldı. Bu destekle kendi aralarında anlaştılar. Koalisyon Geçici Yönetimi bunu anlamakta zorluk çekti. Böylece dostlarımızın kafasını karıştırdık, düşmanlarımızı da cesaretlendirdik. Ve işin başında yakalamış olduğumuz ahlaken üstün zemini hovardaca harcadık. Daha önce doğru ve haklı olarak direndiğimiz Birleşmiş Milletler'in Irak'ta meşruiyetin anahtarı olduğu fikrine yenik düştük." (a.g.e.)

Perle ve Frum'un anlattıkları aslında Irak Savaşı sırasında Washington'daki iç çekişmeleri de çarpıcı biçimde ortaya koydu. Dünyanın anlaması gereken meselenin önemli boyutu da buydu zaten: "ABD hükümetinin bütün birimleri, kurtarma harekâtından sonra Irak'ın nasıl yönetildiği konusunu her cephesiyle tartıştılar. Bu değerlendirmede takdir görenler ve eleştiri alanlar oldu. Bazı birimler, özellikle Dışişleri Bakanlığı ve CIA, kurumlar arası çekişmeleri medyaya sızdırdıkları sel gibi haberlerle kamuoyunun önüne serdi. Ve ters giden her şeyden Pentagon'u sorumlu tutmaya çalıştılar!"

Görüldüğü gibi neoconlar her zaman haklıydı. Sorunlar hep başkalarının hatalarından kaynaklanıyordu!

Yarım Tonluk Goril

Nasıl oldu da herhangi bir siyasi tabanı olmayan yeni muhafazakârlar George W. Bush yönetimi üzerinde bu kadar etkili olabildi? Bu grubun, Cumhuriyetçi Parti'nin milliyetçi, gelenekçi ve dindar muhafazakâr karakteriyle ortak paydası nedir?

Yeni muhafazakârlık radikal bir hareket. Statükoyu yıkma hareketi. Özelliği ve ilginçliği de burada zaten. Yeni muhafazakârlar ABD'nin köklü muhafazakâr siyasetçilerini pek kaale almıyor. Bu hareketin yaşlı kuramcısı Irving Kristol'ın iddiasına göre, yeni muhafazakârlar, muhafaza edenler değil devrimci kadrolar! Ve de yeni muhafazakârlık Amerikan karakterini yansıtmakta:

> "Yeni muhafazakârlık yeni dünyada doğmuş iyimser, neşeli, gürbüz ve sağlam bir hareket. Avrupa'da yeni muhafazakârlığın bir benzeri yok. Avrupalıların çoğu yeni muhafazakârların meşruiyetine şüpheyle bakıyor. Yeni muhafazakârların Avrupa'da reddedilmesinin sebebi Amerikan özelliği taşıması."

Yeni Amerikan sağının etkili simalarından siyaset kuramcısı Francis Fukuyama da yeni muhafazakârlığın statükoyu sorgulama hareketi olduğu görüşünde:

> "Yeni muhafazakârlar her şeyi olduğu gibi kabul etmez. Ne hiyerarşiyi, ne gelenekleri, ne de insan doğasının karamsar görüşü üstüne kurulu düzenini."[209]

Peki, kerli ferli, dininde imanında, dış politikada "Kissingervari" denge valslerine alışmış Cumhuriyetçilerin bu radikal kadrolarla bir araya gelmeleri tamamen bir konjonktür meselesi. Yani Soğuk Savaş sona erdikten sonra ortaya çıkan boşluk. Ve ardından 11 Eylül. Nitekim Irak çıkmazına karşı esas tepki Demokratlardan değil Cumhuriyetçi Parti içindeki klasik muhafazakâr kadrolardan geldi.

Zaten değişik nedenlerle de olsa Cumhuriyetçi Parti içinde yeni muhazakârlara şüpheyle bakanların sayısı az değildi. Örneğin, klasik Cumhuriyetçi kesimin dünya görüşünü yansıtan yazarlardan Justin Raimondo'nun *www.antiwar.com* adlı internet sitesindeki sütununda yeni muhafazakâr Paul Wolfowitz'e kuşkuyla bakan şu yaklaşımı gibi: "Hatta Wolfowitz, çağımızın en büyük Troçkisti. Troçki'den daha fazla Troçkist."

Cumhuriyetçi Parti bünyesinde; çok fazla destekçisi bulunmayan, yeni muhafazakârlara muhalif, ABD'nin içe kapanmasını isteyen milliyetçi Patrick Buchanan ekolü de bulunmakta. Buchanan'a göre, yeni muhafazakârların bayraktarlığını yaptığı "demokratik emperyalizm" ABD'yi maceraya sürüklemekte.

Bütün bu muhalefete rağmen neoconların Cumhuriyetçi Parti içinde yükselişlerini pek çok neden izah ediyor. Önce Reagan döneminin Amerikan sağında yarattığı devinim ve daha sonraki yıllarda Başkan Reagan'a duyulan özlem. Burada

Reagan döneminin iki temel özelliği gözden kaçmamalı. Birincisi bu dönemde askeri hızla harcamalar artmıştı. İkincisi ise bu dönemde sağın ekonomi politikaları dogmalaşmıştı. Demokratlar ise bu dogmaları sorgulayamıyor, köşelerine siniyorlardı. Zaten Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve tarihin bittiğinin açıklanması da bir bakıma bu ekonomik modelin zaferi diye algılanmıştı. Başkan Reagan'ın görev süresi bittiğinde (Ocak 1989) arkasında yeni sağı ve yeni Cumhuriyetçi Parti'yi bırakmıştı. Amerikan siyasetbilimciliği bunu muhafazakâr devrim diye niteliyor. Cumhuriyetçi Parti içinde neoconların arkalarına aldıkları rüzgâr da Reagan döneminin ideolojik mirası değil mi?

Cumhuriyetçi Parti'de yeni muhafazakârlara, Parti'nin temel direklerinden biri olan Dick Cheney ev sahipliği yaptı. Zaten birlikte çalışmış yakın dostlardı bunlar. Dick Cheney, Baba Bush'un Savunma Bakanı'yken Paul Wolfowitz de onun yardımcısıydı. Zaman içinde Cumhuriyetçi Parti'nin ağır toplarıyla neoconlar arasında bir sinerji oluştu. Yeni muhafazakârların kurduğu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi adlı düşünce kuruluşu Dick Cheney ve Donald Rumsfeld gibi iki klasik ağır top Cumhuriyetçinin desteğiyle güç kazanmıştı.

Cumhuriyetçi yapı içinde "Cheney Vakası" önemli. George W. Bush başkanlık koltuğuna oturduğunda arkasındaki en büyük güç Cheney'ydi. Dolayısıyla Cheney'nin neoconlara yeşil ışık yakmış olması Parti içinde büyük bir güvence olarak algılandı.

"Ilımlı", bilge adam imajıyla başkan yardımcılığı koltuğuna oturduğunda herkes iplerin Cheney'nin elinde olacağını düşünüyordu. Cheney bir ideologdan çok; çalışkan, devlet deneyimine sahip, aynı zamanda iş dünyasına yakın, özgüveni yüksek maço bir Cumhuriyetçiydi. Avcılığı da meşhurdu! George W. Bush seçildiğinde Amerikalılar, "Çok şükür Cheney var, Bush'a çok fazla yanlış yaptırmaz. Çünkü Cheney dogmatik değildir sorun çözücüdür" demişlerdi.

Cheney'nin başkan yardımcılığı konumu gerçekten çok özeldi. David J. Rothkopf'un ABD Ulusal Güvenlik Konseyi mekanizmasını anlattığı kitabında Cheney'nin Amerikan tarihinde hiçbir başkan yardımcısına nasip olmamış gücünü şöyle anlatmıştı:

> "Amerikan siyasi sisteminde başkan yardımcısının bir görevi de bürokrasinin değişik birimlerinden oluşan çeşitli kurullara tarafsız olarak başkanlık etmesidir. Konumu itibariyle diğer üyelerden çok daha fazla ağırlığı olan Cheney bu toplantılara başkanlık ederken yarım tonluk bir goril gibi muhalif görüşleri ezip, tartışmaları tek yöne çekiyordu."[210]

İşte bu güçlü adam destek verince Cumhuriyetçi Parti içinde neoconlara vize veriliyordu.

11 Eylül'de bu çete sahaya çıktı. Hep bekledikleri tehdit, meydan okuma Manhattan'da ve hiç beklemedikleri Pentagon'da burunlarının dibine geldi. Cheney dün de "görevimiz tehlike" diyen bir insandı. Gazeteci James Mann'ın, George W. Bush hükümetinin anatomisini anlatan *The Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet* (*Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesinin Gerçek Hikâyesi*) adlı kitabında belirttiği gibi, "Sovyetler çöktükten sonra Dick Cheney, şimdiki tehlike Sovyetler Birliği'nin gücünden değil zaafından kaynaklanıyor" dememiş miydi?[211] Cheney 11 Eylül'ü, Amerika'ya nükleer bomba atılmış gibi algıladı. Ya da öyle izlenim verdi. Günlerce kayboldu. Ortaya çıktığında ise görüntüsü hiç de anlatılanlara benzemiyordu. Yanlış yaptırmaz denen bilge adam metamorfoza uğramış, ideologlaşmıştı. Sanki Cheney artık bir neocondu!

4.
Neoconlar ve İttifakları

"Güç kullanımı", "güçlü dış politika" vs... Bu basit dış politika reçetesi yeni ve eski muhafazakârları bir araya getirmeye yeterli miydi?

Yeni ve klasik muhafazakârlar Soğuk Savaş yıllarına hâkim olan "gerçekçi dış politika" konusunda aynı düşünce sistematiğine sahip değiller. Bir zamanlar gerçekçi politika yanlısı olan Cumhuriyetçi Parti'nin etkili ismi Donald Rumsfeld, 90'larda Bağdat'a gidip Saddam Hüseyin'in elini sıkmıştı. Aynı Rumsfeld gerekçesi demokrasi pazarlaması olan Irak Savaşı'na evet dedi. ABD'nin eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Baba Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanı Brent Scowcroft gibi muhafazakâr realistlerin karşı çıktığı bu savaş diğer klasik Cumhuriyetçilerin nasıl aklını çeldi? Burada karmaşık bir kutsal ittifak söz konusu. Aslında hem yapısal hem de konjonktürel gerekçelere dayanan bir koalisyon bu. Bu ittifakın hiç kuşkusuz sayısız dinamiği bulunmakta. Bunları Amerikan ekonomisinin son yıllardaki değişimi, bunun Cumhuriyetçi Parti'ye yansıması, Evanjeliklerin siyasi gücünü arttırması, 11 Eylül koşulları ve George W. Bush'un siyasi danışmanı Karl Rove'un rolü başlıkları altında özetlemek mümkün.

Yeni muhafazakârların Cumhuriyetçi Parti'yle bütünleşme öyküsünü siyasetbilimci Corey Robin'e sorduğumda aldığım yanıt, büyük oranda Amerika'da siyasi sınıfın son elli yıl içinde geçirdiği değişimle ilişkiliydi:[212]

— Amerika'da bugünkü siyasi sınıf ve liderlik elli yıl öncesine göre çok farklı. 40'larda ve 50'lerde siyasi sınıf ekonomideki sorunları çözmek için 'uzlaşı' oluşturmaya çalışıyordu. Siyasi sınıf ekonomik problemlerle yüzleşmekten çekinmiyordu ve devletin ekonomide belli bir rolü olduğuna inanıyordu. Uluslararası düzeyde ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra görüldüğü gibi 'New Deal'in (Yeni Sözleşme) dünyayı yeniden yapılandıracağı görüşündeydi. ABD'nin Kuzeydoğu ve orta bölgelerini temsil eden elitler, siyasi ve ekonomik sorunları çözmek için adeta kaynaşmışlardı. Bu elitler, 'faşizmin bir daha ortaya çıkmaması' için yeni bir dünya düzeni kurma çabası içindeydiler. O günün insanları dünyayı anlamışlardı, nereye gidecekleri ne yapacakları hakkında fikir sahibiydiler. Siyasi ve ekonomik konulara son derece ince ve ayrımlı üslupla yaklaşıyorlardı. Faşizmi yaratan koşulların ne olduğunu anlamışlardı, bu bakımdan daha adil bir ekonomik düzen kurmak istiyorlardı. Bu politik liderlik artık tarihe karıştı. Son otuz yıl içinde değişik şekillerde imha edildi.

— *Peki, bu düzen nasıl imha oldu?*

— Bu sürecin önemli bir ekonomik boyutu var. Amerika'da Güneş Kuşağı'nın (Sun Belt) yükselişi yaşandı.[213] Yani güneşli eyaletlerde 1970'ten itibaren değişen bir ekonomi var. Bu, işçilerin düşük ücretlerle, sendikasız olarak çalıştığı, sosyal güvenliğin bulunmadığı bir ekonomi. İmalat sanayii işçi ücretlerinin daha yüksek olduğu kuzeydoğudan Güneş Kuşağı'na kayıyor. Entelektüel dünya ile iç içe geçmiş olan kuzeydoğu bölgesinin siyasi elitleri artık güçlerini kaybediyor. Güneş Kuşağı'nın ekonomisi askeri yapıya çok yakın. Halk da çok dindar. 20. yüzyılda bu bölge gene aynı özelliklere sahipti ama etkisi bu kadar fazla değildi. 70'lerden itibaren Güneş Kuşağı'nın etkisi giderek ön plana çıkıyor. Bu bölgenin elitleri ABD'de ülke çapında etkilerini hissedilir biçimde artırıyorlar.

— *Güneş Kuşağı dış politikayı da mı etkiliyor? Örneğin 11 Eylül'ü nasıl okuyorlar?*

— Meseleye "iyi" ve "kötü" diye bakıyorlar. Onlara göre ortada bir şeytan var, işin başı da sonu da bu! Halka, Amerika istila edilmiş inancını veriyorlar. Bugünkü zihniyet, dünkünün ter-

sine uluslararası antlaşmaları küçümsüyor. Japon militarizmi, Alman faşizmi, El Kaide'den çok daha tehlikeliydi. Bu bakımdan 11 Eylül ile Pearl Harbor'ı karşılaştırmak çok yanlış.

2000 yılı seçimlerine hazırlanırken Cumhuriyetçi Parti'nin siyasi stratejistleri Amerika'nın ekonomik ve sosyal manzarasındaki değişimi kapitalize etmeye çalıştılar. Bu büyük projenin fikir babası, George W. Bush'un siyasi danışmanı Karl Rove'du. Adam Nagourney'in belirttiği gibi "Rove, Cumhuriyetçi Parti'yi birkaç kuşak için iktidarda tutma iddiasıyla Washington'a geldi. Rove'un kılı kırk yararak hazırladığı planın hedefi Demokratların ılımlı kesimini, Siyahları ve Hıristiyan sağı Cumhuriyetçi Parti'ye çekerek tabanı genişletmekti".[214] Kafasında kırk tilkinin dolaştığı Rove'un Cumhuriyetçi Parti'nin tabanını genişletmek için 11 Eylül ortamını siyasi sermaye olarak kullandığı bir gerçek. 2000 ve 2004 Başkanlık seçimlerinde Rove stratejisinin başarısı yadsınamaz.

Teksas Valiliği'nden başkanlık koltuğuna oturan George W. Bush yeni muhafazakâr değildi. Ama 11 Eylül, Bush'u "Amerika'nın yeni misyonuna" ikna etmeye yetti. Aslında George W. Bush'un birinci döneminde kilit noktalardaki geleneksel Cumhuriyetçiler Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Adalet Bakanı John Ashcroft, Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice gibi simaların hiçbiri "neocon" değil. Ama onlar da bu "global misyonu" üstlendiler. Yani neoconlaştılar.

"Yeni muhafazakârlarla, Cumhuriyetçi Parti'nin geleneksel çizgisi nasıl yan yana geliyor?" sorusunun bir boyutu, güç kullanımı ve Amerika'nın askeri gücünün arttırılması konusundaki ortak görüş elbette. Diğer önemli bir boyut ise yeni muhafazakârların Ortadoğu'ya yönelik politikasının Cumhuriyetçi Parti içindeki Protestan Evanjelikleri cezbetmesi. Son yıllarda Cumhuriyetçi Parti içinde güçleri hissedilir biçimde artan Evanjelikler Ortadoğu ile yakından ilgililer.

Özellikle güney eyaletlerinde kümelenmiş Evanjelikler İsa'nın yeniden dönüşüyle ilgili tezleri *"Left Behind"* (Geride Kalan) serisinin kapış kapış satılan kitaplarından okumakta-

lar.[215] Yapılan kamuoyu yoklamalarına göre George W. Bush'a oy verenlerin neredeyse yarısı *Left Behind* serisini okumuş. Ve İsa'nın çok yakında geri geleceğine inanmış.

Burada ilginç olan nokta, genelde seküler olan yeni muhafazakârların Evanjeliklerle kurduğu ittifaktı. Bu ittifakı da şu mantık izah etmekte: Biri dinsel yönden, diğeri Batı medeniyetinin tehdit altında olduğu gerekçesiyle Ortadoğu konusunda ittifak içindeler. Bu garip bir beraberlik. 11 Eylül sonrasında Cumhuriyetçi Parti içindeki bu ittifak, Irak'a endekslendi!

Görüldüğü gibi yeni muhafazakârların Cumhuriyetçi Parti'nin dış politikasına hâkim olması ve Bush'u Irak Savaşı'na ikna etmesi birbirinden bağımsız bir dizi unsurun bir araya gelmesinden kaynaklandı. Bunlardan biri de din unsuru. Tüm dünyada olduğu gibi Amerika'da da siyasal dinin yükselmesi ve siyasetin genelde kendisini bu dinamiğe uyarlaması ortaya yeni ittifaklar çıkardı. Bu arada klasik muhafazakârlar zaman içinde neoconların tasarladığı yeni dünyanın erişilebilir olduğuna kanaat getirdiler. Irak'a gitmek, Sovyetler'le atışmaktan, Berlin'in doğusuna geçmeyi denemekten daha kolay göründü onlara. Böylece yeni muhafazakârlıkla bağdaşması mümkün görünmeyen klasik muhafazakâr çizgi, radikal yeni muhafazakârlara ve köktendinci Evanjeliklere yanaştı ve Irak Savaşı için kutsal radikal ittifak sağlandı.

Neoconların Menzilindeki Ortadoğu

Yeni muhafazakârlara yönelen eleştirilerin bir boyutu da bu familyanın İsrail'de sağcı Likud Partisi'ne olan ayrıcalıklı yakınlığı. Aslında yeni muhafazakârlar sadece Likud ile değil, dünyadaki bazı sağcı partilerle dirsek temasındalar. İngiltere'de Muhafazakâr Parti'ye (Churchill'e özel bir sempatileri var), Avustralya'daki sağcı politikacılara yakınlar. Buna yeni sağın enternasyonalizmi de denebilir bir bakıma!

Ancak yeni muhafazakârların İsrail'deki sağcı Likud Partisi'yle özel ilişkileri var. Irak Savaşı, Büyük Ortadoğu Projesi vs. 90'ların ikinci yarısından itibaren yeni muhafazakârların üze-

rinde çalıştığı dosyalar bunlar. Neocon grubun içinde Benjamin Netanyahu'ya akıl vermek için rapor hazırlayanlar bile bulunuyor. Richard Perle, Douglas Feith ve David Wurmser'in 8 Temmuz 1996 yılında İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'ya gönderdikleri "Beyaz Sayfa: Ülkeyi Sağlama Almak İçin Yeni Bir Strateji"[216] adlı raporda: Yaser Arafat ile bütün iplerin kopartılması, Oslo Antlaşması'nın rafa kaldırılması, bölgenin Saddam Hüseyin'den kurtarılması, Suudi Arabistan, Suriye ve Lübnan hükümetlerinin destabilize edilmesi, Türkiye ve Ürdün ile yakın işbirliği kurulması isteniyordu. Raporda ayrıca, "İsrail, sosyalist ekonomik politikalardan ve İsrail-Filistin barış süreci yükünden kendisini kurtarmalı. Filistinlilerle ve onların Arap destekçileriyle savaşmalı. Ve Ortadoğu'daki güç dengelerini değiştirerek İsrail'in güvenliğini sağlamalı" deniliyordu.

Masa başında bilimkurgu romanı yazarcasına Ortadoğu'nun kaderiyle ilgili senaryolar üreten yeni muhafazakârlar arasında, Ürdün'deki Haşemi ailesinin yani Kral Hüseyin'in Bağdat'ın yönetimine getirilmesini önerenler de vardı.

David Wurmser hızını alamamış olacak ki 1999 yılında Amerikan Girişim Enstitüsü tarafından yayımlanan *Tyranny's Ally: America's Failure to Defeat Saddam Hussein* (Tiran'ın Müttefikleri: Amerika'nın Saddam Hüseyin'i Yenme Alanındaki Başarısızlığı)[217] adlı kitabında Benjamin Netanyahu için hazırlanan raporu genişletti. Belki de Strauss'un etkisinden olacak, Wurmser kitabında aydınlanmaya ve moderniteye karşı çıkıyordu. Yazara göre modernite totaliter rejimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Wurmser, bu kez Irak'ta Şii geleneği üzerine oturan bir düzen kurulmasını öneriyordu.

Netanyahu'ya sunulan "Beyaz Sayfa" raporunu yazanlar ilginç bir grup. Yönetimde olmayınca rapor yazıyorlar. Rapor yazmayınca ya Savunma Bakanlığı'na gidiyorlar ya da Dick Cheney'nin kanatları altına giriyorlar! Şöyle ki: Richard Perle, Pentagon'a bağlı olarak çalışan Siyaset Kurulu'nun başkanı oldu. Raporun bir diğer yazarı David Wurmser, Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin dairesinde Ortadoğu konusunda danışmanlık görevini üstlendi. David Wurmser'in eşi Meyrav Wurmser de yeni muhafazakâr düşünce kuruluşlarından Hudson Institute'nün

Ortadoğu bölümünün başına geçti. Feith'e gelince, o da George W. Bush iktidarında yerini buldu ve Savunma Bakanlığı'nda Siyaset Üretmekten Sorumlu Bakan Yardımcılığı görevine atandı.

Birçok yeni muhafazakârın İsrail'deki sağcı Likud Partisi'ne olan yakınlığı, "yeni Amerikan sağı Likud'un çizgisinde mi?" sorusunu akla getiriyor. Amerika'daki siyasi ve entelektüel çevrelerde hassas bir tartışma bu! Çünkü en küçük eleştiri, anti-semitizm ve İsrail düşmanlığı suçlamasıyla karşılık görebiliyor.

Aslında neocon-İsrail ilişkisi çok özel bir niteliğe sahip. Yeni muhafazakâr hareket içinde çok sayıda Yahudi bulunuyor. Bunların bir kısmı İsrail sağına, Amerika'daki sağcı Yahudi lobilerine ve sağcı düşünce kuruluşlarına yakın. Burada gözden kaçmaması gereken önemli bir nokta da Amerikalı Yahudilerin genelde Demokratlara oy veriyor olması ve Demokratların geleneksel olarak Cumhuriyetçilerden çok daha fazla İsrail'e destek vermeleri. İsrail sağma yakın olan neoconların Cumhuriyetçi Parti'nin dış politikasına hâkim olmaları yeni bir gelişme. Yakın zamana kadar Cumhuriyetçiler İsrail konusunda bu kadar aktif değildi. Neocon siyaset geleneksel Cumhuriyetçi dış politika yaklaşımında devrime yol açtı.

Yeni muhafazakârların Likud Partisi'ne yakın olmasından rahatsız olan Cumhuriyetçilerin bir kısmı Irak Savaşı'ndan önce homurdanmaya başladı. Diğerleri ise Irak çıkmazından sonra seslerini yükseltti. Patrick Buchanan gibi Amerikan siyasetinde İsrail'e eleştirel bakan nadir politikacılar şu görüşteydi:

> "Yeni muhafazakârlar Amerika'nın değil İsrail'in çıkarlarına göre hareket emekte. Büyük bir propagandanın etkisi altında olan Amerikan halkı dışında, dünyada herkes 11 Eylül ile Irak'ın ilgisi olmadığını biliyor. Ama 'neocon çete' sağcı Likud Partisi ile ittifak kurarak Amerikan hükümetini ele geçirdi ve İslama karşı Haçlı seferi başlattı."[218]

Yeni muhafazakârlar da bu sözlere "Buchananizm'in demodeliği ve temsil ettiği köhne muhafazakârlık" ile yanıt vermekte. Yeni sağın genç ideologlarından Max Boot'un şu sözlerinden de anlaşılacağı gibi:

> "Bugünkü Amerikan muhafazakârlığının 'Buchananizm' ile ilgisi yok. Buchanan gibi düşünenler 'neo' lafını ve bazı isimleri, mesela Wolfowitz ve Cohen, bir arada telaffuz edince, aslında ima ettikleri 'Yahudi Muhafazakârlığı'. Bu kötü niyetli bir iftira. Bir defa yeni muhafazakârların çoğu Yahudi değil. İkincisi ise İsrail'e destek vermek yeni muhafazakârların temel politikası değil. Amerika'da İsrail'in en güçlü yandaşları Evanjelik Hıristiyanlar!"

Amerika'nın güney eyaletlerindeki köktendinci Evanjelikler İsrail'e ve İsrail ordusuna hayran. Bir zamanlar yeni muhafazakârlarla aynı yolun yolcusu olan Michael Lind'un[219] iddiasına göre:

> "Cumhuriyetçi Parti seçmenleri arasında İsrail'deki sağcı Likud Partisi'nin en ateşli destekçileri güneyli Baptistlerdir. Dindar sağ, Tanrı'nın Filistin topraklarının tamamını Yahudilere verdiğine inanıyor. Köktendinci cemaatler işgal altındaki topraklara yerleşmiş Yahudilere milyonlarca dolar yardım yolladı."[220]

Michael Lind'e göre yeni muhafazakâr Yahudiler de Evanjelikler gibi Likud'un çizgisine yakın:

> "Yeni muhafazakârlar Likud'a hayran. İsrail'in 1981 yılında Irak'ın Osirak nükleer reaktörüne açtığı önleyici savaşı takdir ediyorlar. İsrail'e duydukları hayranlıkta ideolojik bir demokrasi coşkusu var. Devrimci ideolojilerini 'Wilsonizm' diye tanımlıyorlar. Ama bu, Wilsonizm değil Troçki'nin devamlı devrim teorisiyle Likud Partisi'nin aşırı sağ yorumlu Siyonizminin sentezi." (a.g. yayın)

Tarihin sonunun geldiğini ilan eden, Amerika'da modern muhafazakâr düşüncenin önde gelen aydınlarından Francis Fukuyama da bir boyutuyla bu tartışmaların tarafı oldu. Fukuyama kendisini her zaman yeni muhafazakâr diye tanımladı. Ancak George W. Bush'un çevresini saran yeni muhafazakârlarla arasına mesafe koydu. Irak Savaşı'nda da onlarla aynı gemiye binmedi. 2004 seçimlerinde John Kerry'ye oy verdiğini açıkladı. Ve yeni muhafazakârları pek çok konuda eleştirdi. Polemiğe girdi

ve İsrail'le ilgili yaptığı yorumlarla bazı neocon ideologları küplere bindirdi. Fukuyama'ya göre yeni muhafazakârlar, Ortadoğu'ya yaklaşımlarında İsrail'in düşünce sistematiğinden ilham almaktaydı. Francis Fukuyama yeni muhafazakârlara yakın olan Charles Krauthammer'm bir konuşmasını yanıtlamak için yazdığı yazıda eleştiri tonunu iyice yükseltti:

> "Krauthammer uzun zamandan beri İsrail-Filistin ihtilafı ile meşgul. Filistinlilere ve Araplara karşı nasıl davranılacağı konusunda İsrail ile ABD'nin pozisyonlarını karıştırıyor. Krauthammer hiçbir zaman Araplara diplomasi yoluyla yaklaşmaktan yana olmadı. Geçmişte Arap psikolojisinin acayip bir yorumunu öne sürdü. Ona göre Araplar meşruiyetin kaynağı olarak sadece güce hürmet ederlerdi. Bir radyo konuşmasında, 'eğer Arapların aklını ve gönlünü kazanmak istiyorsanız, vücut anatomisinin alt tarafına düşen bir parçasını avucunuzla kavrayıp iyice sıkın' diyordu. Krauthammer ABD'nin, Batı medeniyetini yok etmeye ahdetmiş amasız bir düşmana karşı acı ve merhametsiz bir savaşın içinde olduğunu söylüyordu."[221]

2004 yılının yaz aylarında Fukuyama ile Krauthammer arasındaki polemik kızıştı. Irak Savaşı sırasında Amerikan entelektüel dünyasının en gümbürtülü tartışmasıydı bu. Kendisine yönelik eleştirileri yanıtlarken Krauthammer tartışmaya son noktayı koydu:

> "Benim İslamcılığa karşı pozisyonum Sovyetler'e karşı olan tavrımdan farklı değil. Dünkü global tehlike komünizmdi, bugünkü ise İslamizm. Fukuyama'nın bana ve diğer yeni muhafazakârlara atfettiği İsrail ile aşırı ve uygun olmayan özdeşlik, anti-semitizmle eşanlamlı değil mi? Fukuyama beni cevap vermeye zorluyor. Cevabım: Bilmiyorum ve benim derdim de değil. Başkalarının ne hissettikleri beni hiç ilgilendirmez, beni ne söyledikleri ilgilendirir. Niyetim konusunda spekülasyona girdikten sonra kendisininkiler hakkında spekülasyon yapmamı istiyor. Bunu nazikçe reddediyorum. Benim uğraş alanım dış politika, psikoloji değil." [222]

Gelecekte Bir Tarih Sınavı

Amerika yeni muhafazakârlarla muhasebesini henüz yapmadı ama Avrupa'daki durum çok netti. Avrupa'dan bakıldığında konan teşhis açıktı. Yeni muhafazakârlığın tarihi yazılmaya başlanmıştı bile. Telefonla yaptığım söyleşide siyasi İslam uzmanı Fransız araştırmacı Olivier Roy'un görüşleri şöyleydi:

— *ABD'nin dış politikasını tayin eden ideologlar, diplomasiye güvenmiyor. Neden?*

— Çünkü onlar global bir stratejinin peşinde. 'Rejim değiştirme' ve 'Ortadoğu'yu demokratikleştirme'... Bu bakımdan gerçekçi bir politika tasarlamaları mümkün değil.

— *Şer eksenine dahil ettikleri Kuzey Kore'ye karşı gerçekçi politika uygulamıyorlar mı?*

— Evet uyguluyorlar. Ve burada büyük bir çelişkiye düşüyorlar.

— *Peki bu nasıl oluyor?*

— Ortadoğu'da Hizbullah ve İsrail faktörü belirleyici.

İngiliz tarihçi Mark Mazover'in, meseleyi başka bir açıdan ele alıp vardığı sonuç Roy'inkinden farklı değildi.

> "Bugün barış süreci gündemde. Donald Rumsfeld'in etrafındaki şahinler için Irak'taki rejim değişikliği 1. Dünya Savaşı'ndan bu yana Ortadoğu'nun yeniden şekillenmesi için atılması gereken ilk adımdı. 11 Eylül 2001'in üstünden daha bir hafta geçmeden bu şahinler Başkana sadece Usame bin Ladin ve Saddam Hüseyin'i devirmeyi değil, Hizbullah'a, Suriye'ye ve İran'a da saldırmayı salık verdiler.
>
> Varsayımları çok basitti. İsrail'e yönelik tehdit ABD'ye tehditti. Bu düşünceye göre teröre karşı savaşın arkasına saklanıp, Amerika'nın çıkarlarını bugünkü İsrail liderleri ve Likud Partisi ile eş tutmaya çalışıyorlardı. Gelecek nesil tarihçileri öğrencilerine, seçimle gelmemiş küçük bir grubun ABD'nin ulusal çıkarlarını ve barışın anlamını, herkesin gözü önünde nasıl bu kadar kapsamlı şekilde değiştirmeyi başarabildiklerinin izahını soracaklar mı acaba?"[223]

Ve Perde İniyor...

Andy Warhol, "Gelecekte herkesin on beş dakikalık ünlü olma zamanı vardır" dediğinde ününe epey ün katmıştı. Amerika'daki popüler kültürün en usta yorumcularından sinemacı, ressam, yayıncı Andy Warhol'un, saman alevi gibi parlayıp sönen popüler kültür ünlülerine tanıdığı "15 dakikalık" şan ve şöhreti yeni muhafazakârlar tüketti mi?

Irak Savaşı'nı militanca savunan yeni muhafazakârların, birer popüler kültür şöhreti olmadığı muhakkak. Ama onlara neden, Irak Savaşı'nın meşhur ettiği gurular ve siyasetçiler denmesin ki? Irak Savaşı'yla gelip Irak Savaşı'yla tarih sahnesinden ve şöhret basamaklarından düşmekteler.

Andy Warhol, herkese on beş dakikalık ünlü olma zamanı tanıdığı sırada peşine düşen gazetecilere "gelecekte on beş kişi şöhret olacak" deyip sloganına takla attırmayı da ihmal etmemişti. Amerika'da 2008'de yapılacak Başkanlık seçimlerinde tedavülde kaç yeni muhafazakâr kalacak? Her şey Irak'taki gelişmelere bağlı. Ama George W. Bush'un ikinci döneminde, Irak Savaşı'nın akıl hocalarının Washington sahnelerindeki şovları yavaş yavaş son buluyor.

Tarih bitmiyor ama günümüzün hızlanmış zamanı tarihi hataların yönetmen, aktör ve figüranlarını şimdilik sahneden çekiyor.

Yeni muhafazakârların ün kazandığı bir gerçek. Ama "nefret" içeren bir "şöhret" bu. Bir psikoloğun dediği gibi yeni muhafazakârlar, 15 dakikalık üne karşılık yüzlerce yıl sürecek nefreti arkalarında bırakarak sahneden çekiliyor.

2005 yılının yazı... Amerika'da Irak'ı yaka paça unutturma operasyonu sürüyor. Başkan Bush muhtelemelen tarihe Ortadoğu'ya demokrasi götüren büyük Başkan olarak geçmeyi planlıyordu. Bu yüce misyonun gerçekleşmeyeceği 2004 yılından itibaren anlaşıldı. Hayata "başarı prizmasından" bakan Amerikalılar, hezimetten bile bir başarı öyküsü çıkartma yeteneğine sahiptir. Ama George W. Bush dönemine bir başarı kulbu takmak kolay değil. Bush için "Saddam'ı düşüren adam" deniyordu bir zamanlar. 2005 yılının ilk çeyreğinden

itibaren Amerika ne Saddam'ı konuştu ne de Irak'ı! Dikkatler Amerikan askerlerinin Irak'tan ne zaman çekileceğine odaklandı.

Oysa Saddam Hüseyin'in yakalandığı gün Amerikan halkı yeterlilik duygusuna kapılmıştı. Sabık Irak diktatörüne ağız, gırtlak, damak kontrolü yapılırken televizyon ekranlarına yansıyan görüntüleri "harika iş başardık" çığlıklarıyla izlemişlerdi.

Irak Savaşı'ndan sonra ise Amerika terörizme karşı daha emniyetli bir yer değil. ABD Başkanı ve yönetimi enerjisini sonucu belli olmayan bir savaşa endekslemiş durumda. 2005 yılında New Orleans'ı kasıp kavuran fırtına "Amerika'yı yapısal sorunlarıyla" yüzleştirdi. Bir üçüncü dünya ülkesi görüntüleri ekrana yansıdıkça Irak'ta nereye varacağı belli olmayan bir savaşa bu kadar para harcamak gerekli mi sorusu her geçen gün daha fazla anlam kazanıyordu.

Toplumun dikkatini Irak Savaşı'ndan uzaklaştırmak için Irak'ı gündemden düşürmek yeterli değildi. Amerikan dış politikasının önemli dönemeçlerinden biri olan Irak Savaşı'nın akıl hocalarını da görevlerinden uzaklaştırmak gerekiyordu. Terfian tasfiye veya kızağa çekme yöntemiyle... George W. Bush'un ikinci döneminde (2005) dış politikanın şahin yeni muhafazakârları Washington'daki kaleleri yavaş yavaş terk ettiler. Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz Dünya Bankası başkanlığına gönderildi. "Otuz sekiz katlı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik binasının on katı uçsa hiçbir şey fark etmez" diyen John Bolton ise Amerika'nın BM nezdindeki temsilciliğine atandı.[224] Siyaset üretmekten sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı Douglas Feith de görevinde değildi artık. Bu, bir bakıma gözden ırak "Irak'tan uzak" olmak demekti! Bunlar usulca ortadan yok olanlardı. Bir de aralarında, mahkemeye çıkmak üzere görevinden ayrılmak zorunda kalanlar vardı. Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin başdanışmanı "Scooter" Libby gibi. Bir CIA ajanının adını basına açıkladığı için Federal Mahkeme'ye çıkacak Libby. Ucu, Dick Cheney'ye kadar uzanan bir skandalın elebaşlarından olan Libby, Beyaz Saray Skandalı'na adı karışan ilk neocondu.[225]

Irak Savaşı'yla ilişkili vitrindeki neoconlar ortada yok artık. Ancak bu yeni muhafazakârlığın Amerikan sağındaki etkisinin

bittiği anlamına gelmemeli. Neoconlar ABD bürokrasisinin, yargının içindeler. Genç kadrolar bunlar. Reagan döneminin devrimci muhafazakârlığını sürdürme iddiasındalar. Diğer bir deyişle neoconluk devam eden bir süreç. Ayakta kalmak ve güçlenmek için sürekli planlarını yeniliyorlar. Karşılarına da kimse çıkıp "ABD'yi nereye sürüklüyorsunuz?" demediğine göre... Wolfowitz'ler gidiyor belki ama daha genç olanları merdivenleri çıkıyor. Neocon vakası Amerikan siyasetinin yeni bir dinamiği artık!

IV. Bölüm

EMPERYAL AMERİKA VE AVRUPA

1.
Yeni Roma

Ortaya yeni bir uluslararası düzen çıkıyor. Bu düzen Amerika'nın emperyal hedeflerine uygun olarak tasarlanıyor.
Michael Ignatieff

Amerika'nın toprak ihtirası yok. Biz imparatorluk sevdasında değiliz. ABD, ulusu ve insanlık için kendisini özgürlüğe adamıştır.
George. W. Bush, Kasım 2002

Dubai. Mart 2005.

Katıldığım bir konferansın kahve arasında çevreme bakınırken Bush ile burun buruna geliyorum. Bu Bush, George W. Bush familyasının mensubu değil, Amerikalı bir özel sektör yöneticisi. Sohbet amaçlı birkaç söz ettikten sonra siyasi rengini belli ediyor. Cumhuriyetçi olduğu anlaşılıyor.

Bu tür toplantılara özgü klasik bir ayaküstü sohbet başlıyor aramızda. Yarı şaka yarı ciddi 11 Eylül sonrasının izlerini taşıyan bir konuşma yani! Göğsünün üstündeki kartta Bush soyadını görünce kendimi tutamayıp soruyorum:

— George W. Bush'un ülkesinden misiniz? Üstelik aynı soyadını taşıyorsunuz?

— Evet, ama dünyanın her yeri Bush ülkesi (Bushland) değil mi?

— Neden olsun ki?

— Yoksa siz Fransız mısınız?

— Her yerin Bush'un ülkesi olmadığını düşünmek için Fransız pasaportu mu taşımak gerekli?

Bu sözler espriyle söylenmiş olsalar da 90'lardan itibaren Amerika'da tartışılmaya başlanan, 11 Eylül'den sonra dozu artan, Irak işgali öncesinde de doruğa çıkan imparatorluk özleminin pek de sanal olmadığını gösteriyor. Soğuk Savaş sonrasında başta yeni muhafazakârlar olmak üzere pek çok Amerikalı sağcı ideolog, dünyayı Amerika'nın hegemonyası altındaki bir global şirket gibi görmeye başlamıştı. ABD başkanları da bu düzenin süper yetkilerle donanmış CEO'larıydı (genel müdür) sanki. İmparator demeye kimsenin dili varmasa da 21. yüzyılda ABD'ye çeşitli imparatorluk yakıştırmaları yapılıyordu. Afganistan'ın işgalinden (2001) Irak Savaşı'na kadar geçen süreçte (Mart 2003) Amerikalı elitlerin panel tartışmalarına "Amerika 21. yüzyıl imparatorluğu mu?" sorusuna bir kulvar açılması bizlere şaşırtıcı gelebilir. Ama Amerika'da her fikrin bir piyasası var. İmparatorluk fikrini satmak için Irak Savaşı öncesi ideal bir dönemdi. 11 Eylül'den sonra ABD Afganistan'da Taliban rejimini düşürmüştü. "Bombaladım mı istediğim rejimi değiştiririm" havasındaydı. Zaten 2002 yılındaki Birliğin Durumu konuşmasında, ABD Başkanı George W. Bush Amerika'nın "haydut devletlere" istediği zaman ve istediği şekilde müdahale edeceğini bütün dünyaya duyurmuştu. Bu konuşmada Başkan Bush özellikle Birleşmiş Milletler'i pas geçti. Verdiği mesaj "ABD uluslararası hukuku ve kurumları dinlemez, başına buyruk davranır" havasındaydı. Yani Bush bir tür 21. yüzyıl İmperium Romanumu'nu anlattı. Yoksa "Imperium Amerikanum"u mu ilan ediyordu?

Hiç şüphe yok ki 11 Eylül sonrasında ABD yönetimine hâkim olan intikam güdüsü imparatorluk söylemine ivme kazandırdı. 90'larda ABD'de çok sık globalleşme paradigmasına referans yapılırdı. 2001'den itibaren globalleşme söylemi düşmeye, imparatorluk paradigması ise yükselmeye başladı.[226] Bu bir trans hali, bir şeyleri yeniden başlatma güdüsü, çabası. Neyse için için imparatorluk kaynıyordu bir yerlerde!

11 Eylül saldırılarından bir ay sonra yeni muhafazakârların genç düşünürü Max Boot sözünü esirgemedi ve ABD'yi artık daha ihtiraslı olmaya, emperyal rolünü yerine getirmeye davet etti:

> "11 Eylül saldırısının nedeni Amerika'nın diğer ülkelere müdahale etmede yetersizliği ve ihtiras eksikliğidir. Bunun çözümü ise daha genişleyici hedeflere yönelmek ve bunları uygulamaya geçirirken daha kararlı olmaktır."[227]

Kuşkusuz ki yeni muhafazakârların düşüncesinde Irak Savaşı emperyal yürüyüşün ilk adımıydı.

Irak Savaşı'nın hazırlıklarının yapıldığı 2002 yılında Amerika'da artık imparatorluk sektörü patlamıştı. Yani makalelerde, kitaplarda ve panellerde ciddi ciddi imparatorluk tartışılıyordu. Sanki iş, 21. yüzyıl imparatorluğuna seksi bir ad bulmaya kalmıştı. 90'larda yeni muhafazakârlar yazdıkları metinlerde "zararsız güç" temasını sık sık işlemişlerdi. 1997'de hayata geçen Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi, Amerika'nın yeni emperyal rolünün altyapısını hazırlamak için kurulmamış mıydı? İki yeni muhafazakâr ideolog William Kristol ve Robert Kagan yeni bir dış politika vizyonu geliştirirken "hegemonya" kavramını ehlileştirme ve sevimli hale getirme çabasındaydı. Amerika hegemonya kurmaktan çekinmemeliydi, utanmamalıydı. Bunun adı iyi kalpli global egemen olabilirdi! Yeni muhafazakâr görüşe göre Başkan Reagan'ın deyişiyle şer imparatorluğunu (Sovyetler Birliği) yenen ABD artık stratejik ve ideolojik üstünlüğü ele geçirmişti. Bundan sonra hareketlerinde daha serbest olmalıydı.

ABD imparatorluğunun adı ve nitelikleri neydi? Bu noktada pek çok kavram çıktı ortaya: Sanal imparatorluk. Demokratik imparatorluk. Liberal imparatorluk. Yeni Roma. Gayri resmi imparatorluk. Muğlak imparatorluk. Özgürlük imparatorluğu. Postmodern imparatorluk vs... Bir patırtıdır gürültüdür gitti.

Aslında imparatorluk borusunu çalan sadece bir avuç insandı. Başta yeni muhafazakârlar! Dünyadaki totaliter rejimlerin düşürülmesini isteyen müdahale yanlısı birkaç liberal de bu kervana katıldı. Ve de bazı İngiliz akademisyenler "Haydi bakalım siz şimdi imparatorluk oldunuz" diye devreye girdi.

Yeni muhafazakârlar 90'lı yıllarda Amerikan İmparatorluğu'nu kurma alıştırmaları yapmıştı. 11 Eylül'den sonra benimsedikleri bu fikri, öğrendikleri dersi hayata geçirme peşindeydiler. Roma İmparatorluğu üç kıtada milyonlarca kilometrekarelik

alana yayılmış bir siyasi nüfuz sistemi değil miydi? ABD tarihte hiçbir imparatorluğa nasip olmamış askeri güce sahipti. Dolayısıyla politik nüfuzunu da arttırmalıydı! Daha ne gerekçeler üretilmedi ki! Tarih boyunca Amerika "istisnai" bir demokratik model oluşturdu. Amerika'nın Kurucu Babaları vaat edilmiş bir ülkeyi yarattı. Dolayısıyla ABD bugün bile dünyanın geri kalan kısmına uygarlık götürme misyonuna sahipti. Bu nedenle Washington daha cesur bir dış politika uygulamalıydı. Genişletilmiş Ortadoğu Projesi gibi. Yeni muhafazakârların düşüncesine göre ABD, değerleri ulu olan bir referans ülkeydi! Geçmişte realizm adına Ortadoğu'daki anti-demokratik rejimleri destekleyen ABD, gerçek misyonunu askıya almıştı. Neo-emperyal özlemleri olan yeni muhafazakârlar realistlere ateş püskürüyordu. Yürüttükleri mantık şöyleydi: ABD yıllarca tarihi sorumluluğundan kaçtı. Örneğin, ABD Ortadoğu'yu demokratikleştirme misyonunu üstlenmedi. Artık eylem günü geldi. Amerika ortaya koyduğu yeni, yumuşak ve liberal emperyal siyasetiyle Ortadoğu'da barışın, demokrasinin, özgürlüğün ve petrolün garantörü olmalıydı. Bunun yolu ABD'nin güvenliğini sağlamak için rejim değiştirme, ulus kurma, silahla, domino etkisiyle demokrasi inşa etme vs. idi. Ve de önleyici savaş mantığı ile güç kullanmaktı!

2003 yılının Temmuz ayında yani Irak Savaşı'ndan birkaç ay sonra çok ilginç bir toplantı düzenlendi. Toplantıyı düzenleyen neoconların düşünce kuruluşu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi, konusu ise "Amerika bir imparatorluktur ve bir imparatorluk olmalıdır"[228] idi. Aslında Irak Savaşı'nda evdeki hesabın Bağdat'a uymadığının anlaşıldığı zamandı bu. Yeni muhafazakârlar acilen emperyal kurumlara ihtiyaç olduğunu yazmaya başladı. Max Boot emperyal sorumluluğunu üstlenmesi için gene Beyaz Saray'a çağrı yapıyordu:

> "Ortada şöyle bir ironi var: ABD kamuda ve özel sektörde uzman kıtlığı çekmiyor. Tam tersine ABD, geçmişteki barış harekâtlarında deneyim kazanmış kadrolara sahip. Esas eksik olan, bu kadroların uzmanlıklarını yönlendirebilecek merkezi bir otoritenin olmayışı. Süratle bir "Koloniler İdaresi" kurmamız gerekiyor. Tabii ki bu isim altında kurulamaz. Ama daha ma-

> sum çağrışım yapan bir tanım bulabiliriz. Örneğin, Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım İdaresi[229] kurulabilir. Adı olmasa da esin kaynağı Britanya Koloniler İdaresi ya da Hindistan İdaresi olabilir!"[230]

ABD'nin askeri gücüyle Irak'taki her sorunun üstesinden gelebileceğini savunan Boot, utangaç emperyalizm olamayacağı görüşünde ısrarlıydı:

> "Bugün ABD'nin karşısındaki en önemli sorun nedir? Şii fundamentalizmi mi? Sünni uzlaşmazlığı mı? Kürtlerin ayrılıkçılığı mı? Türkiye, Suriye, İran ve Suudi Arabistan'ın işe karışması mı? Bunlar gerçek sorunlar olmakla birlikte Amerika'nın üstesinden gelemeyeceği problemler değil. Bugünkü en büyük tehlike, 'emperyalizm' kelimesinden korkmamız."[231]

Tarih boyunca küreselleşmenin imparatorluklar döneminde gerçekleştiğini savunanlar da 21. yüzyıl globalleşmesi ABD'nin liderlik yapmasını öneriyorlardı. Liberal kanatta da bu görüşe sıcak bakanlar vardı. Bu grubun iddiasına göre globalleşmenin yarattığı yeni dinamikler, 2. Dünya Savaşı sonrasının kurumlarıyla yönetilemezdi. Yani ABD statükonun bekçisi değil değişen düzenin yöneticisi olmalıydı. İngiltere 19. yüzyıldaki liberal düzeni hegemonya kurarak yönetmişti. ABD'de de bugünkü liberal düzenin hem kural koyucusu hem de gereğinde zor kullanarak uygulatıcısı olmalıydı. Askeri ve ekonomik gücüyle zaten emperyal bir karaktere sahip olan ABD, bunun siyasi çatısını da çatmalıydı. Bunun adı imparatorluktu. Bu dönemde ortaya atılan "ABD liberal ve layt bir imparatorluktur" tezi sanki emperyalizmi Soğuk Savaş yıllarındaki olumsuz imajından sıyırmayı hedefliyordu.

Göreviniz İmparatorluk

21. yüzyıla uygun bir "layt" Koloniler İdaresi kurulmasını öneren Max Boot'a, yeni muhafazakârlara musallat olan imparatorluk özleminin nereden kaynaklandığını sordum. Irak Sa-

vaşı'nın çıkmaza girdiği 2004 yılının sonuydu. Max Boot, liberal emperyalizmi savunmaya devam ediyordu:[232]

— Amerika 21. yüzyıl imparatorluğu olmaya mı çalışıyor?

— İmparatorluktan ne anladığımıza bağlı. ABD, 19. yüzyıl imparatorlukları gibi topraklarını genişletmek isteyen ve sömürgeler kuran bir güç değil. ABD, Irak'ta ve Afganistan'da Amerikan bayrağı dalgalandırmak istemiyor. ABD sanal bir imparatorluk!

— Sanal imparatorluk ne demek?

— ABD, özgürlük taşıyarak etki alanını genişletmek isteyen bir güç. Örneğin, Türkiye Amerika'nın etki alanında ama özgür bir ülke. Gerektiğinde Amerika'nın isteklerine uymuyor. Dış politikada istediği gibi davranabiliyor.

— ABD dış politikada istediği gibi davranan ülkelere pek sıcak bakmıyor, değil mi?

— Amerika'ya karşı sürekli ters olan, eleştiren ülkelerle aramıza soğukluk girmesi doğal. Bu koşullarda beraber çalışmak zor olur.

— Önleyici savaş, sanal imparatorluğun askeri stratejisi mi?

— ABD, topraklarını genişletmek isteyen bir güç değil ama "periferide" olan yerleri geçici olarak işgal edip buraları kontrol altında tutma ihtiyacını duyabiliyor. Irak'ta, Bosna'da olduğu gibi. İstikrarsızlık, iç savaş, diktatörlük, kitle imha silahları olan yerlerin sorunları uluslararası sistem tarafından çözülmeli. 1990'larda "liberal emperyalizmin" ortaya çıktığını gördük. Uluslararası kurumlar devreye girdi ve ABD buna liderlik etti. İstikrarı sağlamak için bazen müdahale gerekli.

— Amerikan halkı imparatorluk fikrine nasıl bakıyor?

— İstekli değil. Siyasetçiler ortada bir imparatorluk yaratacağız diye dolaşmıyorlar. Ama bunun alternatifi nedir? 90'larda Afganistan'dan uzak durduk, sonu felaket oldu. Afganistan'da yaşananlardan alacağımız çok önemli bir ders var. Yerkürenin hiçbir yerini ihmal edemeyiz. En problemli ülkelere bile el atmalıyız; onları doğru yönlendirmeliyiz. Sadece askeri yöntemlerle değil. Başka yöntemleri de kullanarak. Amerikan halkı, ABD'nin "emperyalizm" ile suçlanmasından belki hoşlanmayacaktır. Ancak hiçbir şey yapmamanın maliyeti çok daha büyük!

İmparatorluk Çılgınlığı

Kuşkusuz ki bu tezler karşı tezlerini doğurdu. Realistlerin tepkisi gecikmedi. Yeni muhafazakârların başını çektiği imparatorluk kurma hezeyanına karşı farklı siyasi görüşlerdeki akademisyen, yazar ve düşünürler bir araya geldi. 2003 yılının sonbaharında oluşturdukları "Realist Dış Politika Koalisyonu" bir bildiriyle imparatorluk amigolarına üstü kapalı şekilde "uçuk kaçık" diyordu! Bu bir çılgınlık, kendini kaybetme hali miydi? Realistlere göre "Bush yönetiminin Ulusal Güvenlik Stratejisi endişe verici emperyal eğilimler taşıyor. Bu belge ABD'nin mutlak askeri gücünün dünyaya hâkim olmasını şart koşuyor. Bu yaklaşım diğer ülkeleri, Amerika'yı dengelemek için birtakım ittifaklar kurmaya itecektir. Sonuçta gücümüze rakip yeni güç dengelerinin oluşması kaçınılmazdır." Realistler, Amerika'ya karşı yeni güç dengelerinin oluştuğuna dikkat çekiyorlardı: "Ne kadar zararsız olursa olsun insanlar tahakküme karşı direnirler. Bizler değişik dallarda çalışan bilim adamlarıyız ve emperyal eğilimin mutlaka önlenmesi gerektiğine inanıyoruz. Bizler Amerikan ulusal güvenlik politikasını ülkemizin hayati çıkarlarını koruyabilecek, gerçekçi, sürdürülebilir ve Amerikan değerleriyle uyumlu hale getirmek amacıyla bir araya geldik. Amerikan halkı geçmişte imparatorluk fikrini benimsemedi, bugün de benimsemesi mümkün değil. ABD'nin kurucularının cumhuriyet ve imparatorluğun bir arada olamayacağına dair devamlı uyarıları, Britanya İmparatorluğu'na başkaldırdığı günden beri Amerikan halkının emperyal güdülere karşı direnişine rehber olmuştur. İmparatorluk ülke içinde yurttaşların özgürlük ve serbestliklerini yaralarken aynı zamanda başka halkların iradelerini yok eden problematik bir yapıdır. Emperyal bir strateji Amerika'yı gereksiz savaşlara itecektir."

Yabancı bir gözlemci için hele bizim gibi imparatorluk geçmişi olanlara içeriği, üslubu ve temposuyla karikatür gibi gelen tartışmalar bunlar. Bir sabah uyanıp "imparatorluk kurdum" deyince ortaya imparatorluk çıkar mı? Türk olduğumu bilenler ise sanki bu tartışmadaki pozisyonlarını teyit etmemi beklerce-

sine "Siz halden anlarsınız. İmparatorluğun dinamiklerini bilirsiniz" diyorlardı!

ABD'nin tarih boyunca imparatorluk kavramıyla garip bir ilişkisi olmuştur. Kuruluş efsanesi itibariyle Amerika anti-emperyalist yani tarihteki imparatorluklar gibi gidip yeni topraklar fethetmiyor. Ama dünyaya örnek olmak, Amerikan değerlerini yaymak gibi Protestan etiğinden de güç alan bir misyoner ruha sahip. Bunun ne kadarı emperyalizm? Ne kadarı hegemonya?

ABD tarihinde itiraf edilmemiş "emperyallik" zaman zaman depreşmekte. 25. ABD Başkanı William McKinley (1897-1901) Filipinler'i ABD'ye kattığında hedefini "Filipinlileri eğitmek, Hıristiyanlaştırmak ve medenileştirmek" diye tanımlamıştı. 21. yüzyılın dilinde "toplumları medenileştirmek" denemiyor elbette! Ama George W. Bush Ortadoğu'yu demokratikleştirmekten söz ediyor.[233] Peki, Bush'un demokratikleştirme söylemi Avrupalının geri toplumları uygarlaştırma misyonundan esinleniyor mu? Princeton Üniversitesi öğretim üyesi, tarihçi Prof. Şükrü Hanioğlu'na göre "ABD'nin demokrasi götürme söyleminin, Avrupalmın geri toplumlara uygarlık götürme kavramından temel bir farkı var. ABD, 19. yüzyıl Avrupa emperyalizminin hiç kaale almadığı kendini savunma perspektifinden demokratikleşmeyi dayatmaya çalışıyor. Bu anlamda belki de ABD'nin söylemi kendini dış düşmana (Kartaca ya da barbar kavimler) karşı savunmaya çalışan Roma'nın imparatorluk söylemine benziyor."

Cumhuriyetçi Parti'nin dış politika dümenini eline geçiren yeni muhafazakârların referansı ise açıkça söylenmese de hep Roma İmparatorluğu'ydu. İngiltere'ye büyük bir hayranlıkları vardı ama Britanya İmparatorluğu gibi Avrupa Dengesi benzeri yapılarla ilgilenmiyorlardı. Yani ABD'nin İngiltere'nin rolünü oynamasını istemiyorlardı. Akılları fikirleri yeni bir Roma kurmaktı ve barbarları sınırların uzağında tutmaktı. Bu da zaten Samuel Huntington'ın Uygarlıklar Çatışması teziyle örtüşüyordu. Bir yanda hukuk, medeniyet ve düzen simgesi Roma, öte yanda geri kalmış barbarlar. 11 Eylül'den sonra "Barbar" kavramının çeşitli versiyonları Amerikalının algılamasına yavaş yavaş yerleşti. Bir göçmen ülkesi için ilginç bir gelişmeydi bu!

ABD yönetiminde durumdan imparatorluk vazifesi çıkartılmasına herkes sıcak bakmıyordu. Ama Başkan Yardımcısı Dick Cheney sanki havaya girenlerdendi. İmparatorun gölgesi olmaya mı hazırlanıyordu? 2003 yılında eşi ve kendi adına gönderdiği Noel kartlarına "Nasıl serçe Tanrı'nın bilgisi olmadan yere düşemezse, imparatorluk da Onun yardımı olmadan yükselemez" satırlarını yazmıştı.[234]

Lewisburg, Pennsylvania'da 19. yüzyıldan kalma şirin ahşap evleriyle açık hava müzesi olabilecek kadar hoş bir üniversite kasabası. Kasabanın sekiz odalı bir pansiyonunu işleten Cumhuriyetçi Parti üyesi Robert'a Washington'ın düşünce kuruluşlarında hararetle tartışılan imparatorluk konusu hakkında ne düşündüğünü sordum. Bir avuç aydın muhafazakâr "İmparatorluk olalım" dediğinde bu, Cumhuriyetçi seçmende nasıl bir tepki uyandırıyor?

— *Bir günde imparatorluk kurulur mu?*

— Washington'da her telden çalan insan var.

— *Ama bu teli çalanlar, ABD'nin dış politikasına yön verenler. Durup dururken imparatorluk özlemi nereden çıkıyor? Sizin imparatorluk özleminiz var mı?*

— Hayatım boyunca Büyük Britanya İmparatorluğu'na özendim. Çocuklarıma gümüş çatal bıçakla yemek yedirdim. Masa adabını, centilmenliği öğrettim.

— *Yani emperyal İngiltere'yi mi özlüyorsunuz?*

— İngiltere'ye hiç gitmedim. Ama bugünün Amerikası'na örnek olabilecek tek ülke emperyal İngiltere!

— *Neden?*

— Amerika çok güçlü. Gücünü kullanarak dünyayı yönetmeli. Bir zamanlar İngiltere'nin yaptığı gibi.

— *Bir cumhuriyet nasıl imparatorluk olur?*

— Eğer şartlar gerektirirse olur!

Diğer tepkilere gelince... İmparatorluk konusunda insan bir soruyor bin dinliyor. Bu tartışmalara anlam veremeyenler imparatorluk konusu açıldı mı "Seçildiği sırada dünya liderlerinin adını bilmeyen bir başkan 21. yüzyılın Sezarı mı olacak?" diye tepki

veriyorlardı. Bir görüşe göre de "ABD ille de imparatorluk olsun diyenler Amerikan halkına tepeden bakanlardı". Brooklyn College siyasetbilimi öğretim üyesi Corey Robin'e "ABD 21. yüzyıl imparatorluğu mu olacak?" diye sorduğumda "ABD imparatorluğu çok aptal bir imparatorluk olur. Yani emperyal sınıfı olmayan bir imparatorluk. Her şeyi yüzüne gözüne bulaştırır. Irak'ta olduğu gibi. İngilizlerin, Fransızların ve Osmanlı'nın emperyal yönetici sınıfı vardı" yanıtını alıyordum. Peki özellikle yeni muhafazakârlar neden imparatorluk diye tutturmuşlardı? Robin'e göre "Neoconlar Amerikan halkına tepeden bakıyordu, aşağılıyordu. Onların gözünde Amerikalı, televizyonun karşısında oturan, hiçbir şeyle uğraşmayan bir insandı. Olgun da değildi. Aslında bu insanlar Amerikan demokrasisini de aşağılıyorlardı."

İmparatorluk Elkitabı

Irak Savaşı öncesinde Amerika'nın entelektüel çevrelerine hâkim olan "İmparatorluk olalım" fırtınasında İngiliz bilim adamı ve tarihçiler kendilerine ayrıcalıklı bir yer edindiler. Bu, hiç şaşırtıcı değil. İngiltere'nin emperyal tecrübesi, yapılması gerekenler, yapılmaması gerekenler vs. anlatıp durdular. Bazı İngiliz tarihçiler Amerikalılara yönelik emperyalizm elkitabı dağıtıyorlardı sanki. Örneğin, Amerikan toplumuna dönüp "Siz sabırsız bir milletsiniz. İmparatorluklar işgal ettikleri yerleri sükûnet ve sabırla yönetirler" diyenler vardı aralarında. Tepeden, aşağılayıcı bir bakışla. "Dil öğrenin, yabancı kültürleri tanıyın, kabuğunuzdan çıkın, yabancı ülkelere gidip birkaç yıl oturun" gibi altın öğütler verdiler. İngilizler, adeta ABD üzerinden imparatorluk düşü kuruyorlardı.

İmparatorluk tartışmalarının alevlendiği 2002 yılının sonunda İngiliz tarihçi Niall Ferguson'ın yıldızı parladı. Ferguson Harvard mezunlarını Irak'a gitmeye çağırıyordu:

> "Kaç Harvard, Stanford, Yale ya da Princeton mezunu, güneşin kavurduğu çöllerle kaplı Irak'ı Wolfowitz'in hayal ettiği müreffeh ve kapitalist bir demokrasi yapmak için hayatını harcar?

> Amerika'nın en parlak çocukları Mezopotamya'yı değil MTV'yi yönetmek isterler; Hicaz'a vali olmak yerine para fonu yönetmeyi yeğlerler."

Niall Ferguson Amerika'nın bir "imparatorluk" olduğu ancak bu gerçeği inkâr ettiği düşüncesindeydi.[235] Hop oturup hop kalkıyordu:

> "Bu konuyu işleyen Avrupalı yazarların aksine ben imparatorluk yanlısıyım. 21. yüzyılda imparatorluğun geçmişten çok daha fazla gerekli olduğuna inanıyorum. Niyetim Amerikalılara Kraliçe Viktorya İngilteresi dönemini örnek vermek değil. Britanya İmparatorluğu ideal bir liberal imparatorluk olmaktan çok uzaktı; ama onun hatalarından neredeyse başarıları kadar öğrenecek şey var. Amerika'nın global üstünlüğünü eleştirenlerin bir an durup 'bunun alternatifi nedir' diye düşünmeleri gerekir. Amerika dünyadaki egemen rolünden çekilirse yerini kim alacak? Bu sorunun yanıtı kesinlikle Avrupa, Çin, Müslümanlar ya da Birleşmiş Milletler değil. Maalesef bugünkü tek süper gücün alternatifi çok taraflı bir ütopya değildir. Boşluk, karanlık çağların anarşik kâbusudur."

2005 yılında Ferguson ile konuştuğumda Irak çıkmazına rağmen imparatorluk konusundaki görüşlerinde ısrarlıydı:

> "İmparatorluk olmakta Amerikan halkı o kadar niyetsiz ve bu gerçeği kabul etmekte o kadar direniyor ki! Amerikalı siyasetçiler de bu direnç karşısında ABD'nin imparatorluk olduğunu inkâr ediyor. Ama bir imparatorluğu yönetiyormuş gibi davranıyorlar."

Ferguson, İngiltere'nin dalgınlıkla imparatorluk olduğunu söyleyen İngiliz tarihçi J.R. Seeley'in sözünü hatırlattı bana. Yoksa ABD kendi iradesi dışında imparatorluk olma yolunda mıydı?[236]

> *— Amerikan siyasi kültürü imparatorluk fikrine yabancı değil mi? Amerikan Anayasası buna engel değil mi?*

— Amerikan Anayasası, ABD'nin bir imparatorluk olacağını öngörerek yaratılmıştır. Jefferson, Madison ve George Washington Amerika'yı imparatorluk olarak görmüş, düşünmüş ve öyle davranmışlardır.[237]

— *ABD bir cumhuriyet rejimi olarak tanımlanıyor. Emperyal hedefler nasıl oldu da cumhuriyete dönüştü?*

— Amerikalılar sadece son yüz yıldan beri "biz imparatorluk değiliz" diyerek bu gerçeği inkâr etmeye çalışıyor. 1900'e kadar böyle düşünmüyorlardı. Amerika'nın Kuzey'e yayılması, 1800'lerden 1900'lere kadar genişlemesi tam bir imparatorluk öyküsüdür. 19. yüzyılda kimse bunu inkâr etmedi.

— *Peki, bu inkâr hadisesi ne zaman başladı?*

— 20. yüzyılda Amerikalılar, ABD'nin gücünün geçmiş imparatorluklardan değişik olduğunu iddia etmeye başladı. "Biz farklıyız" dediler. Bu, imparatorluk olduklarını inkâr etmek demek.

— *Şimdi imparatorluk özlemi nereden çıktı? Küreselleşme dönemlerinde imparatorluklara ihtiyaç duyulur deniyor! İşin mantığı bu mu?*

— En son büyük küreselleşme çağı 1850 ile 1940 arasındaydı. Bu, aynı zamanda siyasetin küreselleştiği bir dönemdi. Dünyanın üçte biri, bir hükümdarlığın altındaydı. Örneğin, Osmanlı Imparatorluğu. Uzun bir dönem için eskiden Yakındoğu dediğimiz Ortadoğu'yu yönetti. Son küreselleşme imparatorluklar döneminde gerçekleşti. Bugünkü dünyada ticaret ve sermaye akımları serbest. İnsanların serbest dolaşımı, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında ulaştığı düzeyde değil. Ama bugünkü küresel süreç emperyal bir gücü gerektiriyor. Bu, Amerikasız olamaz. ABD, 2. Dünya Savaşı'ndan beri sistemli ve bilinçli biçimde serbest ticareti savunuyor. 2. Dünya Savaşı ardından Amerikan hükümetleri dünya ekonomisini entegre etmeye çalışmasalardı bugün küreselleşmeden söz etmek mümkün olmazdı.

— *Sözünü ettiğiniz emperyal gücün işlevi ne olacak?*

— Emperyal güç, ülkeleri ticari engelleri kaldırmaya zorlayacak. Globalleşmenin garanti altına alınması gerekli. Bazı yeni kurumların yaratılması lazım. Global manada ticari ve mali düzeni ancak bir emperyal güç sağlar.

— *Irak Savaşı, Amerika'nın emperyal bir güç olamayacağını göstermedi mi? Emperyal personeli olmayan bir imparatorluk olur mu?*

— Amerikalılar, ABD sınırları dışına çıkmak istemiyor. Harvard mezunları, yaşamlarının belki kısa bir bölümünü Amerika dışında geçirebilir. Amerikalılar dil öğrenmiyor, başka kültürleri tanımıyor. Bilenler de Irak anayasasını yazmaya hevesli değiller. Irak düştükten sonra bu sıkıntılar hemen ortaya çıktı. Irak'ta Arapça konuşan tek Amerikalı vardı.

— *O zaman bu boş bir çaba değil mi? İmparatorluk olmak için toplumun karakteri mi değişecek?*

— Zaman alacak. Irak Savaşı'ndan önce üst düzey bir Amerikalı general bana, Türk askerini Irak'a getirmeyi planladıklarını ve bunun güç olmayacağını söyledi. Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvendiklerini anlattı. Dehşet içinde kendisine "Tarihten gelen gerilimler olacağını hiç düşünmüyor musunuz?" dedim. Ne demek istediğimi kesinlikle anlamadı. Irak'ın Osmanlı Imparatorluğu'nun parçası olduğunu bilmiyordu.

— *Amerikalılar önce tarih öğrenip sonra mı imparatorluk olacaklar?*

— West Point'te (Amerikan Harp Akademisi) Arapça ve Arap tarihi öğrenmeye iki yıl önce başladılar. Bu, zaman alacak bir iş.

— *Irak, imparatorluğun ilk hezimeti değil mi?*

— Irak'ta sabırlı olmak gerekli. Demokrasinin yerleşmesi uzun bir süreç işi. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da demokrasi kesintiye uğradı. Demokratik alışkanlıkların yerleşmesi için zamana ihtiyaç var. Türkiye önemli bir örnek. Türkiye demokratikleşme sürecinde ciddi adımlar attı. Ekonomik sorunlara rağmen belli bir refah yarattı. Türk demokrasisi garanti altında. Ama Avrupa Birliği perspektifi dışında kalırsa bu garantinin kalıcı olacağını söylemek zor.

— *Yani Irak'ın önünde daha uzun bir yol var!*[238]

Osmanlı'nın ve Büyük Britanya'nın Mirasçısıyız

Amerika'da 2002 yılının çalkantılı, kaotik ortamında imparatorluk pazarlamasına destek verenler nedense anadili İngilizce olan yabancılardı. Yani İngilizler, Kanadalılar vs. çok desteklediler bu imparatorluk davasını!

Bu kervanın coşkulu imparatorluk heveslilerinden biri de Michael Ignatieff'ti. Ignatieff, Rusya'dan Kanada'ya göç etmiş bir ailenin çocuğuydu. Başarılı bir eğitim hayatı olmuş. 2006 yılında da Harvard Kennedy School bünyesindeki Carr İnsan Hakları Merkezi'ndeki direktörlük ve öğretim üyeliğinden ayrılıp Kanada'da seçimlere katılmış ve parlamentoya girmiş. Ignatieff Kuzey Irak'ta da bir süre bulunmuş. Liberal görüşlü bu Kanadalı öğretim üyesi, romancı, televizyon ve radyo programcısına göre "İnsan hakları enternasyonalizmini bir 'layt imparatorlukla' yaymak ve yönetmek gerekiyordu."

Michael Ignatieff'in *The New York Times* gazetesinde ABD'nin neden "imparatorluğa mecbur" olduğunu anlatan yazısı, bir 19. yüzyıl nostaljisini yansıtması bakımından ilginçti:

> "Amerikalılar İkiz Kuleler'i ve Pentagon'u bir dünya imparatorluğunun sembolleri olarak düşünmemiş olabilirler. Ama karton kesicileriyle propaganda yapmak için bu korkunç işe girişenler ve onlara alkış tutan bilmem ne kadar milyon insan ise böyle düşünüyordu. Emperyal güç olmak sadece en güçlü ya da en çok nefret edilen devlet demek değildir. Gücü kullanmak ve bunun Amerika'nın çıkarları için kullanıldığını göstermektir."

Michael Ignatieff ABD'yi 20. yüzyılın çökmüş imparatorluklarının mirasını üstlenmeye de davet ediyordu:

> "[Amaç] gerekli bölgelerde, 20. yüzyılda çökmüş imparatorluklardan -Osmanlı, Britanya, Sovyet imparatorlukları- miras kalan emperyal sorumlulukları yerine getirebilmektir. 21. yüzyılda Amerika tek başına hükmedecektir, isyan bölgelerini yönet-

meye çabalayacaktır. Irak gerçeği Amerika'nın bu yeni rolünü en çıplak şekilde gözler önüne sermiştir. Irak birliği zorla ve şiddetle sağlanabilmiş, 1919 Versay Antlaşması'yla iğreti dikilmiş bir emperyal hayalin ürünüdür. Birleşmiş Milletler soba dibinde it gibi yatan Saddam'ı görmezlikten geldi; ta ki ABD onu ensesinden tutup sürükleyerek havlatana kadar. Dünya meselelerine çok taraflı çözümler için ülkeler 'evet' diyebilirler. Ama Amerika zehirli dişini göstermeden çok taraflı çözümler yürümez."[239]

Peki, 21. yüzyıl imparatorluğu insanlığa ne katacaktı? İmparatorluk tutkunlarına göre:

"21. yüzyıl emperyalliği siyasetbilimi arşivlerine geçecek kadar taze bir icattı. Bu çiçeği burnunda imparatorluğun insanlığa lütfu serbest piyasa, insan hakları ve demokrasiydi. Şimdiye kadar dünyada hiç görülmemiş bir askeri güçle desteklenen küresel, 'layt' imparatorluk. Bu, bağımsızlığını bir imparatorluğa karşı ayaklanarak kazandığının bilincinde olan ve her yerde özgürlük dostu bir halkın emperyalizmiydi!"

Ignatieff'in "layt imparatorluk" özlemine en hızlı tepki Princeton Üniversitesi siyasetbilimcisi John Ikenberry'den geldi: "Layt imparatorluk, modası geçmiş bir liberal enternasyonalizme benziyor!"

Gücün Yeni Çehresi

ABD'nin önde gelen dış politika teorisyenlerinden Walter Russell Mead'le yaptığım söyleşide imparatorluk hırsının nereden çıktığını sordum. Mead soruyu yanıtlarken "Dünyaya gücün başka bir çehresini göstermeliyiz" diyordu:[240]

— İmparatorluklar geçmişe ait yönetimler. 21. yüzyılda imparatorluk özlemi çekmek realiteden kopmak değil mi?

— Son dört yüzyıla herkes imparatorlukların "inişi çıkışı"

diye bakıyor. Aslında dört yüz yıl içinde yavaş yavaş İngilizcenin hâkim olduğu global bir sistem ortaya çıktı. Hollanda, İngiltere ve ABD... Politik ilişkiler, ticaret vs. bu imparatorluk değil. Arjantin, İngiltere'nin etki alanı içindeydi ama İngiliz İmparatorluğu'nun parçası değildi. Aslında ortaya çıkan, imparatorluk değil son derece etkili bir denizaşırı ticaret sistemiydi.

— *Bu sistemde Amerika'nın rolü nedir?*

— ABD bu sistemin ağırlık merkezi. Başkan Wilson'ın başdanışmanı Edward M. House, "20. yüzyılda Amerika İngiltere'nin yerini alacak" demişti. Amerika'nın yeni bir imparatorluk kurmasını isteyenler yanılıyorlar. Jeopolitik anlamda Amerika bir "sınırötesi dengeleyici güç."[241]

— *Sınırötesi dengeleyici gücün fonksiyonu nedir? Bu gücü nasıl kullanır?*

— ABD'nin esas rolü özgürlükleri garanti etmek olmalı. Herhangi bir ülkede özgürlükler konusunda bir zaaf görüyorsa o ülkede aktif rol oynamalı. Şu sırada, Amerika Avrupa'yla ilgilenmiyor ama Ortadoğu'ya odaklanmış durumda. Sınırötesi dengeyi sağlamanın yolu da istikrarı garanti etmekten geçiyor. Biz, yüz yıl önceki İngiltere'nin konumundayız. Yani bölgesel güçlerin olduğu bir dünyada tek "global güç"! Bu anlamda, Amerika bir "süper güç". Ama gücünü ve hedeflerini sınırlayacak kadar bilinçli bir güç!

— *Irak'ta öyle bir imaj vermiyor. Ne yapmak istediğini mi anlatamıyor?*

— ABD, Ortadoğu'da hegemonya kurmak istemediğini dünyaya anlatmak zorunda. Bu noktada Çin'le Japonya ile çalışmalı. Eğer dünya ülkeleri, 'hedeflerimize' bazı sınırlamalar getirdiğimize ikna olurlarsa gücümüze karşı gösterdikleri direnç kırılır. Amerika'nın gücünün başka bir çehresini anlatmalıyız ki kabul edilebilir olsun!

Bu gücün anlatılacak başka bir çehresi var mıydı? ABD'nin Ortadoğu'da imaj yaratma çabası Ebu Gurayb ve Guantanamo realitesine çarptı! En ileri imaj yaratma, halkla ilişkiler ve reklamcılık tekniklerinin nüfuz edemediği özel alanlar bunlar. Ortadoğu halkının belleğine kazınmış "emperyalizm anı-

sı" gibi. İzlediğim bir panelde, Maryland Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Shibley Telhami, 2004 yılında Ortadoğu ülkelerinde yaptığı kamuoyu yoklamalarında anti-Amerikanizmin hızla yükseldiğini ve bunda Irak işgalinin belirleyici bir rol oynadığını söylüyordu.

Amerika'da savaşı destekleyen çevreler emperyalizm şehveti içindeyken Ortadoğu halkının Amerikan silahlı kuvvetlerini ve Başkan Bush'u kurtarıcı olarak görmesi mümkün müydü? Bu soruya cevap vermek için biraz Ortadoğu tarihini bilmek gerekiyordu. Bu noktada tarihi anımsatan Columbia Üniversitesi öğretim üyesi Raşid Halidi'nin görüşleri ille de savaş diye tutturanların bir kulağından girdi, diğerinden çıktı:

> "20. yüzyılın ilk günlerinden 21. yüzyılın başına kadar köprülerin altından çok sular akmış olabilir. Ortadoğu tarihi dikkatle okunduğunda şu gerçek hemen anlaşılır: Bugün ne kadar güçlü olursa olsun, adına ne denirse densin ABD'nin 21. yüzyılda halkın direnciyle karşılaşmadan Ortadoğu'da Batı tipi bir hâkimiyet inşa etmesi imkânsızdır. Bölge halkı Amerikalılardan çok daha fazla tarih bilincine sahip. Son iki yüzyılda 'en iyi niyetlerle geldik' diyen işgal güçlerini halk bugün bile çok iyi anımsıyor. Ortadoğu'yu iyi niyet sözleriyle işgal etmek mümkün değil. 1798'de Napolyon, 1882'de Lord Dufferin Mısır'da, 1917'de General Maude Bağdat'ta, 1920'de General Gouraud Ortadoğu halklarına daha sonra hiçbir değeri olmayan teminatlar vermişlerdi."[242]

20. yüzyılın başında İngilizler Irak halkına ne vaatlerde bulunmamışlardı ki! İngilizlerin 11 Mart 1917'de Bağdat'ı işgal ettiklerinde General Sir Frederick Stanley Maude, yaptığı konuşmada Irak halkını kurtarmaya geldiğini söylemişti:

> "Kralım ve üzerinde hüküm sürdüğü halklar adına sizlere hitap ediyorum: Askeri harekâtımızın hedefi düşmanı yenmek ve bu topraklardan kovmaktır. Bu görevi yerine getirebilmem için İngiliz birliklerinin harekât halinde olduğu her yerde mutlak ve tam yetkiyle donatılmış bulunuyorum. Ordularımız toprak-

> larınıza ve şehirlerinize muzaffer ya da düşman olarak değil, KURTARICINIZ olarak geliyor. *Tevrat*'ın indiği günlerden bu yana kentleriniz ve topraklarınız yabancıların istibdadı altında inledi; saraylarınız harabeye, bahçeleriniz viraneye döndü; atalarınız esaret altında kaldı. Oğullarınız istemediğiniz savaşlara yollandı, servetiniz gasp edildi ve uzak diyarlarda adaletsiz insanlarca heba edildi. Mithat Paşa döneminden bugüne kadar Türkler hep reformlardan bahsettiler; şu andaki perişanlığınız ve sefaletiniz Türklerin sözlerinin boş olduğunun ispatı değil mi? Kralım ve halkının ve müttefiklerimizin soylu halklarının arzusu sizlerin, atalarınızın dünyaya edebiyat, bilim ve sanatı armağan ettiği ve Bağdat'ın bir dünya harikası olduğu çağlardaki gibi, zengin ve topraklarınızın bereketli olmasıdır. Ey Bağdat halkı, 26 nesildir sizleri Arap kardeşlerinize kendi menfaatleri için vurduran yabancı tiranların altında inlediniz. Bu, Büyük Britanya'yı ve müttefiklerini tiksindiren bir siyasettir, çünkü husumet ve kötü idare barış ve refah getiremez. Dolayısıyla sizleri, soylularınızı, bilge adamlarınızı ve temsilcilerinizi Britanya Ordusu'yla gelen Büyük Britanya'nın siyasi temsilcileriyle işbirliğine ve kendi içişlerinizi beraber yönetmeye davet için emir almış bulunuyorum; bu sayede kuzey, doğu, güney ve batıda yaşayan ırktaşlarınızla birleşebilesiniz." (a.g.e.)

İngiliz işgalinden bugüne, neredeyse yüzyıl sonra Ortadoğu hâlâ "büyük çıkarların çarpıştığı" bugün bile hegemonya özlemleri olanları tahrik eden bir coğrafya. Ve yüzyıldır Batı aynı söylemle bölgeye yaklaşmakta. Halidi'nin dediği gibi:

> "Irak petrolleri yeniden yapılanma ve inşa sürecinde daha çok Halliburton ve Bechtel gibi şirketlerin kârlarını şişirmek için yönetilecek. Irak'ta şu sırada güya 'ulus yaratma' süreci başladı. Aslında yapılan Bush hükümetine yakın şirketlerin bilançolarını yaratmaktan başka bir şey değil. Dışardan ulus yaratma, en azından kelimenin genel kabul gördüğü anlamda, mitolojide ağzından ateş püsküren Chimera canavarı gibi vehimden ibarettir. Çünkü uluslar kendi kendilerini yaratırlar, dışardan yaratılamazlar." (a.g.e.)

Bu arada liberal imparatorluk kurma özlemindeki Amerikalı ideologlar hiçbir zaman "Neden Irak?" sorusuna derli toplu bir yanıt veremediler. Oysa Ortadoğulunun hafızasında bu sorunun yanıtı açıktı. Irak'taki ve bölgedeki petrol alanları, 1. Dünya Savaşı öncesinde büyük güçlerin dış politika kararlarında belirleyici rol oynamıştı. Batı'nın iştahını kabartmıştı. Savaş sonrasında Ortadoğu petrollerinin Fransa ve İngiltere tarafından paylaşılması petrol stratejisinin bir parçasıydı.

2. Dünya Savaşı sonrasına gelindiğinde Ortadoğu'daki bu denge ABD'nin lehine değişmişti artık. 1941 yılında Amerika savaşa giriyor ve Ortadoğu Washington'ın jeostratejik hesaplarının merkez üssüne oturuyordu.

Bugün Bush yönetimi "Yarım asırdan beri yaptığımız yanlışların ceremesini çekiyoruz. Diktatörlükleri destekledik. Bu ülkelerin halkları bizden nefret ediyor. Şimdi Ortadoğu'yu demokrasiye ve özgürlüğe kavuşturacağız" dediği zaman Ortadoğu halkı belleğini yokluyordu. Çünkü Ortadoğulular benzer sözleri, belagati Bush'tan çok daha güçlü Batılı komutan ve hükümdarlardan dinlemişlerdi.

Princeton Üniversitesi tarihçilerinden Arno J. Mayer'in Irak Savaşı'ndan kısa bir süre önce yazdığı gibi:

> "Amerika için Irak tek başına bir mesele değil. Irak, ABD'nin emperyal gücünün jeopolitiği ve jeoekonomisinin sadece bir piyonuydu."[243]

Ortadoğu halklarının belleğindeki "dünün" tekrarıydı yani!

Globalleşmeyi İmparatorluklar Yönetir mi?

Soğuk Savaş sonrasında ABD'deki imparatorluk tartışmalarının esas boyutu globalleşme süreciyle ilişkili aslında. Bazı tarihçilere göre dünya ekonomisi imparatorlukların yönetiminde küreselleşir! Bir senaryoya göre de her küreselleşme savaşla son bulur!

19. yüzyılın sonu bugünkünden daha global bir dönemdi. 1870'lerden ve bilhassa 1873-96 Büyük Fiyat Depresyonu sonra-

sında 1. Dünya Savaşı'na kadar uzanan kırk yıllık süreç ekonomik entegrasyon, sermaye, hammadde ve mal hareketleri yönünden son derece canlıydı. Hatta göçler yönünden dünya bugünkünden çok daha hareketliydi. Sınırlar daha kolay aşılabiliyordu. Büyük güçlerin rekabetine sahne olan bir dönemdi bu. İngiltere'ye rakip olarak II. Wilhelm Almanyası güçleniyordu. Ve büyük güçler arasındaki yarış 1. Dünya Savaşı'nı başlattı.

Globalleşme tarihi konusunda araştırma yapan Princeton Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Harold James ile yaptığım söyleşide globalleşmeyi savaşların bitirdiğini anlattı. James'in tezine göre:

> "İnsanlar bir süre sonra ekonomiyi uluslararası perspektiften değil, ulus-devlet merceğinden görmeye başlar. Bunun sonunda toplumlar ulus-devlete tekrar odaklanır. Bu durum gene ortaya çıkabilirdi."[244]

Bu analizden anlaşılacağı gibi küresel düzende "kaybedenler" ile "kazananlar" aynı değil. Kaybedenler korumacılık refleksi verince küresel sistemi krize sürükleyen bir yapının ortaya çıkması muhtemel. Tarihte böyle olmuş. Milliyetçilik ve korumacılık refleksleri depreşmiş. Milliyetçilik savaşlara neden olmuş ve globalleşme kesintiye uğramış. 1. Dünya Savaşı'nın 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başındaki küreselleşme sürecini bitirmesi gibi.

ABD'ye bugün imparatorluk ya da global egemen rolü biçenler, yaklaşık 20 yıldan beri süren küreselleşmenin dünyanın bazı bölgelerine ulaşamadığı görüşünde. Bu teze göre küreselleşen bölgelerde toplumların yaşam standartları yükselmekte ve dünya ekonomisine entegre olan ülkeler siyasi istikrara kavuşmakta. Bu sistemin dışında kalanlar yani diktatörlükler ve etnik çatışmalara gebe olan ülkeler küresel düzene ayak uyduramamakta. Dolayısıyla bu ülkeler küreselleşme sürecini baltalama potansiyeline sahip. Yani kriz yaratabilirler, savaş çıkartabilirler, etnik temizlik yapabilirler. Sistemin sağlıklı şekilde çalışması için bu tıkanıklıkların giderilmesi gerekli. Bunun altından ancak Amerika gibi büyük bir askeri güç kalkabilir!

Bush yönetiminin paradoksu da bu mantıkta gizli. Bush ve çevresindekiler globalleşmenin liderliğine soyunurken "İmparatorluk olduk. İyi niyetli hegemonyamızı herkes kabul etsin" söylemiyle sopa göstermekteler! Oysa globalleşmeyi yönetmek demek bu yeni sürecin kurumlarını yaratmak, yeni işbirliğinin kulvarlarını açmak değil mi? 11 Eylül refleksli Washington yönetimi bombayla, işgalle liderliğine soyunduğu düzeni büyük çapta dejenere etmedi mi?

Bugünün Amerikası II. Wilhelm Almanyası mı? Yoksa 20. yüzyıl başındaki İngiltere mi? Yoksa başka bir "şey" mi? Başkan Clinton'ın danışmanı, Nobel ödüllü iktisatçı Joseph E. Stiglitz'e göre:

> "Amerika, askeri ve ekonomik üstünlüğünü kullanarak dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiriyor."[245]

İmparatorluk tartışmalarının en gerçekçi yorumu da bu galiba!

21. Yüzyıl, Katılım ve Meşruiyet

İmparatorluk tartışmasının mantığı, temeli, özü kuşkusuz ki güç kullanımıyla ilişkili. Yeni muhafazakârların kaba güce olan şehvetli tutkusu karşısında daha ılımlılar ise "yumuşak gücümüzü kullanarak dünyaya hâkim olalım" demiyorlar mı? Yani birinin lazerli silahına karşı diğeri McDonald's diyordu.

Hiç şüphe yok ki Soğuk Savaş dönemindeki dünya dengesi ve bu dengeyi sağlayan kurumlar bugünün denklemlerine dar geliyor. Kaldı ki Soğuk Savaş döneminin özlenecek bir yönü de yok. Soğuk Savaş sırasında komünizmle mücadele adı altında birçok ülkede demokrasiyi kesintiye uğratanlar ABD yönetimleriydi.

21. yüzyılda esas sorun demokrasi çağının nasıl yönetileceğine odaklı. "Güç" ve "demokrasi": birbirini dışlayan kavramlar değil bunlar. Ama yan yana gelebilmeleri için gücün nerede, niçin ve nasıl kullanılacağı önemli. Bir süre Tony Blair'in danışmanlığını yapan İngiliz diplomat Robert Cooper'ın

bu noktadaki uyarısı sanki Blair'in bir kulağından girmiş, diğerinden çıkmış:

> "Demokratik bir dünyada, güç kullanmayı becermek daha zor. Savaşlar otokratik çağlara oranla çok daha fazla ahlaki meşruiyet gerektiriyor. Ve savaşlar bir kere başlayınca durdurması daha zor. Her savaş bir Haçlı seferine dönüşme riski taşıyor."[246]

Güç ile demokrasiyi yan yana getiren meşruiyettir. 21. yüzyılın demokrasi çağında meşruiyet olmadan güç kullanmak, o gücü kullananların aklına gelmeyen sonuçları ortaya çıkartabiliyor. Kaba güç gösterisiyle, bombardımanlı resmi geçitlerle, zihinlerde yaratılan Uygarlıklar Çatışması'yla ne demokrasi çağı yönetilir ne de 19. yüzyıl imparatorluğu kurulur. Ayrıca Şükrü Hanioğlu'nun da belirttiği gibi:

> "Günümüzde silah teknolojisindeki harcamaların yüzde 85'ini gerçekleştiren ABD, bu güce dayanarak Roma ya da Büyük Britanya gibi sorunlu bir bölgeyi kolaylıkla askeri yönden kontrol altında tutabilir. Ancak mesele, bu kontrolün daha sonra siyasi alanda sürdürülmesidir. 19. yüzyıl imparatorluklarının yerini alan ulus-devletler yarattıkları değerler, kimlikler ve efsaneleştirdikleri 'anti-emperyalist mücadeleleri' ile Roma'nın ordularını gönderdiği ve Avrupa düvel-i muazzamasının 'medeniyet taşıdığı' topluluklardan çok farklı yapılardır."[247]

"İmparatorluk oldum, oluyorum" derken George W. Bush yönetimi ABD içinde demokrasinin temeli olan denetleme ve dengeleme kurumlarını zorladı. Demokrasi çağında kendi demokrasisine narkoz verdi. Gene "İmparatorluk oldum, oluyorum" derken uluslararası hukuku ve kurumları yok saydı. Demokratik ülkelerin görüşlerini duymazlıktan geldi. Demokrasi çağında sergilediği hukuksuzluk paramiliter psikopatların dijital kamerayla görüntülediği vahşet sahnelerini ortaya çıkardı. Demokrasi götürüyorum diye gittiği ülkelerden işkence uçakları kaldırdı![248]

21. yüzyılın ne gibi gelişmelere gebe olduğu belirsiz. Ancak dünyada büyük bir altüst oluşun işaretleri yanıp sönmekte. Kitle imha silahlarının yayılması, yeni nükleer güçlerin yarattığı yeni dengeler ya da dengesizlikler! Çin ve Hindistan'ın yükselişi, globalleşmenin getirdiği belirsizliker vs. ABD bugün hegemonyasını hissettirerek ülkelerin dış politikalarına yön vermeye çalışmakta. Bunun da formülünü "Ya benimlesin ya da yoksun" diye ifade ediyor. Ama bundan da sonuç alamıyor. Irak'ta görüldüğü gibi tarihte hiçbir güce nasip olmamış askeri üstünlüğüyle ABD ne imparatorluk gibi davranabiliyor, ne de global düzene yön verebiliyor. Burada esas mesele 21. yüzyılda nasıl bir düzen hedeflediğini ortaya koyabilmesi değil mi?

Bu kadar ciddi sorunların olduğu bir dönemde ABD'deki imparatorluk furyası bir karikatür gibiydi. 11 Eylül ortamının yarattığı cinnetin bir evresiydi bu! Yoksa tarihçi Walter A. McDougall gibi bilim adamları daha 1997 yılında emperyal maceracılığın tehlikesine dikkat çekiyorlardı:

> "İyi kalpli hegemonya tam bir çelişki. Kendini üstün görerek küresel hegemonya kurmak isteyen bir Amerika rakiplerini açıkça husumete iterken, müttefiklerini de gücendirecek ve tedirgin edecektir. Tarihte Amerikan dış politikası emperyalizme karşı çıktığı sürece başarılı oldu."[249]

80'lerine merdiven dayamış Pennsylvania Üniversitesi öğretim üyesi, sosyolog Prof. William Evan konuşurken yüzüme bakıp sevimli sevimli güldü. "Bu imparatorluğun yüz yıllık rötarı vardı!"

2.
Batı'da Aile Kavgası: Nikâh Kaldı, Evlilik Bitti

Berlin Duvarı ile beraber birleşik
ve ahenkli Batı da yıkıldı.
Robert Kagan

New Orleans trajedisinden birkaç gün sonra... Amerika'da ve dünyada ekran önündeki milyonlarca insan Amerika'nın 'üçüncü dünyasını' hayret içinde izlemekte. Yerleşim bölgelerini boşaltamayan bir yerel yönetim, ortada kalan cesetler, talan, yoksulluk, çaresizlik. Burası Amerika mı? Katrina şaşırtıyor, düşündürüyor ve öfkelendiriyor. Almanya'da Schröder hükümetinin Çevre Bakanı Jürgen Trittin'in Katrina trajedisini fırsat bilip Amerikan yönetimine çatması gibi:

> "ABD Başkanı ekonomik ve insani hasarı görmek istemiyor, çünkü Katrina gibi kendi ülkesine ve dünya ekonomisine büyük zarar verebilecek doğal afetleri önlemek için iklimi korumayı düşünmüyor."

Bu sözler Kyoto küresel ısınma sözleşmesinden çekilen ve iklimin verdiği tehdit sinyallerine aldırmayan ABD'ye karşı küçük bir sitem değil. Jürgen Trittin'in sözleri düne kadar Batı ittifakı denen organizmanın içindeki kıpırdanmayı yansıtan pek çok ipucundan sadece birisi.

Batı, çevre konusunda ortak dil konuşmuyor. Hele iş, dış politikaya, güvenliğe, ekonomiye, sosyal konulara gelince "Ba-

tı" eski "Batı" değil. Hatta ABD Savunma Bakanı Rumsfeld'e bakılırsa bir "eskisi" bir de "yenisi" var. Batı bir "familya" görüntüsü de vermiyor ama birbirine güvenmeyen ortakların beraberliği sürmekte!

11 Eylül ne değiştirdi sorusuna verilebilecek en kesin yanıtlardan birisi de bu zaten: 11 Eylül itibariyle Soğuk Savaş jeopolitiği son buldu. "Batı" coğrafyası ortadan kalktı. Aslında, Soğuk Savaş jeopolitiğinin ürünü olan "Batı ittifakı" Berlin Duvarı yıkıldığında bitmişti ama olayın adının konması on iki yıl aldı. Bitişleri kabullenmek insanoğlu gibi devletler için de zor olmalı!

Ve 11 Eylül 2001 gelip çattı. Amerika'yla beraber dünyanın da yaşadığı bu şokla, dengeler altüst olduğu gibi yakın zamana kadar söylenemeyen gerçekler de telaffuz edilmeye başlandı. Telaffuz edilemeyen gerçeklerin en çarpıcı olanı Batı ittifakının son bulmasıydı. İngiliz tarihçi ve gazeteci Timothy Garton Ash, Batı ittifakının vefatını şu sözlerle ifade ediyordu: "Avrupa demokrasilerini, Amerika'yı ve gerektiğinde birkaç 'dost' diktatörlüğü içine alan 'özgür dünya' tarihe karıştı."

Her kopuş gibi elli yıllık ittifak da sancılı, gergin bir şekilde son buluyordu. Bu gerilimi günlük hayatın her aşamasında hissetmek mümkündü artık. 2005 yılının sonbaharında Fransız varoşları mı ısınıyor? Amerikan halkında üstü kapalı bir oh çekme hissediliyordu. *The New York Times* gazetesi "Paris Yanıyor" başlığını atıyordu. "Sen misin bizi eleştiren" gibisinden, hınzır bir gülüş, bir rahatlama. Sanki hükmen galibiyet! Avrupalıların söylediklerine kulak kabartınca, "Katrina trajedisinin Amerika'yı adam edeceğini", "Washington'ı yola getireceğini" düşünenlerin sayısının hiç de az olmadığı apaçıktı! Kısaca "Tanrı'nın sopası yok ya" demekteydiler. Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasındaki büyük gerilimden arta kalan derin bir öfkenin dışa vurumuydu bu. Atlantik'in iki yakasında ilişkiler, sorunlu bir ayrılık sonrasında eşlerin birbirlerine karşı besledikleri duyguları andırıyordu! Avrupa toplumlarının her birinin Amerika'ya yaklaşımlarında kendi tarihlerinin ve siyasi kültürlerinin etkisi var elbette... Kriz anlarında işte bu refleksler depreşiyor.

Amerikan toplumunun reaksiyonuna gelince; Amerikalıların eski "müttefiklere", yeni "dostlara" yönelik duyguları büyük

çapta medyanın gösterdiği hedefe endeksli. Condoleezza Rice, "Irak Savaşı'nda ABD'ye destek vermeyen Fransa'yı cezalandıracağız" mı diyor? Medyada ve toplumda Fransa'ya yönelik tepki artıyor. "Almanya'yı görmezlikten geleceğiz" mi diyor, Almanya'ya karşı dile getirilen öfke biraz törpüleniyor. Rice, ABD'nin Rusya'yı bağışlayacağını ilan edince, Rusya'daki insan hakları ihlalleri, Çeçenlere yönelik baskılar görmezlikten geliniyor.

Mesele öfke sarmalına dönüşünce dilin kemiği yok tabii ki. Öfkeyi ifade etmenin yolu da binbir çeşit. İngiltere'de yayımlanan *Guardian* gazetesinin köşe yazarı Timothy Garton Ash'a Teksas'tan gönderilen bir okur mektubunun üslubuna yansıdığı gibi:

> "Amerika'nın Avrupa'ya ihtiyacı yok. Avrupa, yirmi beş kedili, evi sidik kokan deli bir nineye benziyor. Evet, bu kadın akrabamız ama onun başını devamlı dertten kurtardıktan sonra, onun edepsizlik, huysuzluk nöbetlerine katlanmaktan usandık. Avrupa'nın Amerika'ya sunduğu tek bir şey var, o da pazarı."

Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasında Amerikan halkı bir anda, ABD'yi desteklemeyen Almanya'ya ve özellikle de Fransa'ya kilitlendi. 2004 seçimleri bu bakımdan ilginç bir örnekti aslında. Ailesinin bir kanadının Fransız olması, seçimlerde John Kerry'nin aleyhine işledi, 2004 seçimlerinin "güvenlik" temasına endeksli kampanyasında Fransızlık hem "Amerika'ya ihaneti" hem de hafif bir kadınsılığı ve zaafı çağrıştırıyordu.

"Güçlü"ye karşı "zayıf", "iş bilene" karşı "beceriksiz" teması... Atlantik'in iki yakasında artık çok duyulan "karşıtlıklar" bunlar! Amerika, askeri üstünlüğünü vurgulayıp duruyordu. Avrupa ise Avrupa Birliği'nin ahlaki otoritesi sayesinde sağladığı yaptırım gücünü ön plana çıkartıyordu. 2005 yılının başında eski Avrupa'nın iki başkenti Berlin ve Paris'te, ABD ve AB ilişkileri üzerinde çalışan analistlerle yaptığım görüşmelerde "strateji", "yeni Batı" gibi konuların bir süre sonra duygu yüklü konuşmalara dönüşmesi dikkatimi çekti. ABD imparatorluğunun inişe geçtiğini iddia eden Fransız siyasetbilimci Emmanuel Todd'la yaptığım görüşmede söz bir ara ABD-Avrupa rekabetine geldi. Tood, konuşmasında şöyle diyordu:

— Amerikalılar, Avrupa'yı aşağılamayı bir meslek haline getirdiler. Bizim işe yaramaz olduğumuzu söylüyorlar. Teknolojik üstünlükten söz edeceksek, örneğin Airbus 380 uçakları Avrupa teknolojisinin ABD'ye verdiği en çarpıcı yanıt değil mi?[250]

— *Yani Amerika'nın Boeing'ine karşı Avrupa'nın Airbus'ı mı?*

— Ben, Avrupalı olarak bir tek Japonya'ya gittiğim zaman kompleks duyuyorum. Amerika'da asla bu duyguya kapılmıyorum.

— *Peki neden?*

— Hiç Amerikan trenlerine bindiniz mi? Hiçbir Amerikalının Avrupa'nın hızlı trenlerinden söz ettiğini duydunuz mu?

Jeopolitik Batı'nın Sonu

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş efsanesinin taşıyıcı direklerinden biri de Amerikan istisnası kavramıdır. Bunun bir boyutu da "Avrupa gibi olmamak" diye özetlenebilir. Amerika'nın Kurucu Babaları, Avrupa'dan farklı bir dünya kurmak üzere yeni kıtaya yerleşmişlerdi. Açılan bu yeni sayfa, ilkokul sıralarından itibaren öğrencilere telkin edilir Amerika'da! Bu ulusal mesaja göre Amerikalı birey, seçilmiş bir ülkede, seçilmiş bir toplumun mensubu olarak, dünyadan uzak topraklarda yaşar. Vatanını, bayrağını sever. Seçimlerde başka partiye oy vermiş olsa da başkanını sayar. Kısaca Amerika'nın bir özelliği de Avrupa gibi olmamasıdır. Amerikalılar, genelde Avrupa'ya özenmezler.

ABD ile AB arasındaki 2. Dünya Savaşı'dan sonra kurulan Batı ittifakı, bu farklılığı geçici olarak küllendirdi. Ortak demokratik değerler, serbest piyasa ekonomisi ve ortak bir düşmana karşı kurulan Batı ittifakı Atlantik'in iki kıyısındaki kuzenleri bir araya getirdi. Oysa Soğuk Savaş sonrasının yeni realitesinde Avrupa, Washington'ın jeopolitik menzilinden çıkıyordu artık. Irak Savaşı sırasında ABD ile Avrupa arasında bazen ağız dalaşına dönüşen gerilimi, Soğuk Savaş jeopolitiğinin değişimiyle izah etmek gerekli.

Bunun bir geçmişi var elbette. Daha 90'lı yıllardan itibaren Amerika'daki neocon çevreler Avrupa'dan duydukları rahatsızlığı yüksek sesle ifade etmeye başladılar. Kısa süre Avustralya'nın UNESCO temsilciliğini de yapan akademisyen Owen Harries daha 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisindeki "Batı'nın Çöküşü" adlı makalesinde Batı'nın çatırdadığını ilan etmişti.[251] Harries herhangi bir diplomat değil. Amerika'da muhafazakâr eğilimli *The National Interest* dergisinin kurucusu ve bir süre editörlüğünü yapan etkili bir muhafazakâr dış politika gurusu! Harries, Irak Savaşı'ndan tam on yıl önce, Batı'nın suni bir politik kavram olduğunu iddia etmişti:

> "Batı yüzyıllardır bir kültürel kavram olarak vardı. Ama siyasi olarak çoğu zaman derinden bölünmüştü. Tarihteki Avrupa savaşlarını düşünün. Siyasi Batı, stratejik Batı, Batı ittifakı, NATO vs. Soğuk Savaş'ın ürünüdür. Bunların hepsini Batı'nın varlığını bilinçli şekilde tehdit eden düşman Doğu'nun mevcudiyeti yarattı. Şimdi bu düşman ortadan yok olunca Batı'nın bekası şüpheli." (a.g.yayın)

Aslında 90'lardan itibaren ABD-Avrupa ilişkilerine en çok odaklananlar Amerikalı yeni muhafazakârlardı. Bu grubun içinde Atlantik ilişkileri konusunda en kışkırtıcı yorumları yapan ideolog ise Robert Kagan idi. Dışişlerindeki eşinin görevi nedeniyle bir süre Brüksel'de yaşayan Kagan, Avrupa ile ABD arasındaki uçurumu, iki tarafın silah gücündeki dengesizlikle izah ediyordu. Bu, aslında tipik bir yeni muhafazakâr düşünceydi; çünkü neocon dünya görüşü, uluslararası ilişkileri sadece güçle tanımlıyordu. Bu tez, ABD-Avrupa ilişkilerine uyarlandığında ortaya şöyle bir tablo çıkıyordu:

> "ABD askeri üstünlüğe sahip. Avrupa ise 1. Dünya Savaşı'ndan beri hiçbir savaşı sonuçlandıramamış. 20. yüzyılda sömürgelerini kaybederek dünyadaki etkisini kaybetmiş, sürekli yenilgiye uğramış ve ABD her zaman Avrupa'nın yardımına koşmuş."

Yeni muhafazakârlar, yenilgiye uğrayanların dünyaya galiplerin gözüyle bakmalarının mümkün olmadığı görüşündeydi. Bugün de bu görüşlerinde ısrarlılar. "Çünkü kaybedenler problemleri görmezlikten gelirler. Güçlüler ise sorunların üstüne gider, gerektiğinde güç kullanırlar."

Bu analiz, boşa atılmış bir kompozisyon çalışması ya da fütürist bir fantezi değil. Belli bir eğilimi yansıtmakta. Avrupa ve Amerika'da görüştüğüm ve "Batı bitti mi?" sorusunu yönelttiğim pek çok analistin yorumlarından çıkan bir Batı panoraması var:

> "Elli yıllık Batı ittifakı içinde Amerika ve Avrupa iki farklı siyasi kültür geliştirdi. 2. Dünya Savaşı sonrasında yola çıktıklarında Avrupa Birliği yoktu. Avrupa bugün, sorunları müzakere ile çözmeye çalışan, diplomasiyi güç kullanımına tercih eden, uluslararası hukukun üstünlüğüne inanan, süpranasyonal kurumlara sıcak bakan, ulusal egemenliğin bir bölümünü Brüksel'e bırakmaktan korkmayan bir siyasi kültürün sahibi ve takipçisi. Avrupa dünyadaki sorunları 'iyi'nin 'kötü' ile mücadelesi olarak görmüyor. Sovyetler'in çökmesiyle Avrupa'nın tehdit algılaması da değişiyor. Avrupa Birliği için 1945 artık bir milat değil. Eski Avrupa, Rusya'nın Avrupa'yı tehdit etmesinden korkmuyor. Avrupa 1989'a, Berlin Duvarı'nın yıkıldığı tarihe bakıyor."[252]

Soğuk Savaş sonrasının tehdit algılamasına gelince, Avrupa yönünden bu dönemde ortada belli düşman yoktu. Buna karşılık kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, kara para, mafya vs. ciddi birer global tehlikeyi işaret etmekteydi. Ancak adresi belli olmayan tehlikelerdi bunlar. 21. yüzyıl tehditlerinin tanımında Batı'da (Avrupa-ABD) stratejik bir uzlaşı bulunmakla beraber, öncelikler nedir, bu tehditlerle nasıl mücadele edilir soruları aydınlanmış değil. İstihbarat alanında yoğun işbirliği yapmalarına rağmen, 21. yüzyılın tehlikeleri karşısında Amerika ile Avrupa aynı hassasiyete de sahip değil. Örneğin Avrupa, El Kaide'yi Kızıl Ordu gibi algılamıyor. Ama Amerika'nın gözünde radikal İslam, komünizmin yerini almış durumda.

Irak Savaşı'ndan sonra görüştüğüm Avrupalı analistler, (2003'ün sonbaharı) Bush yönetiminin, terörle mücadeleyi yanlış bir mecraya soktuğunu ve uluslararası sistemi kilitlediğini düşünüyordu. Bush yönetiminin Çin'in yükselişini, kitle imha silahlarının yayılmasını ve çevre sorunlarını öncelikli meseleler diye görmediği kanaatindeydiler!

Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın dünyaya bakışı, uluslararası sistemin sağlam temeller üzerinde yeniden yapılanmasından yanaydı. Avrupa diplomasisi bunu, çok önem verdiği Kyoto felsefesiyle geliştirme çabasındaydı. Ve en önemlisi Avrupa, meşruiyet kavramı üzerine oturan bir dış politikanın başarılı olacağına inanıyordu. Amerika ise bunun bedelinin yüksek olduğunu düşünüyordu. Uluslararası ilişkilerde Avrupa genelde barış diyordu. Ve Bush Doktrini'nin temelindeki önleyici savaşın barışı tehdit ettiğini düşünüyordu.

Bu arada ABD ile AB arasındaki en önemli kırılma noktalarından birisi de Ortadoğu'ya odaklıydı. Adı tam konmayan ama ciddi görüş ayrılıklarını tetikleyen bir konuydu bu. Irak Savaşı sırasında Avrupa çekingenliğini aşıp Filistin sorununa çözüm bulmadan Ortadoğu'ya barışın gelmeyeceğini yüksek sesle telaffuz etti. Tony Blair bile bu pozisyonu destekledi. Washington'ın mesajı ise ancak demokratik rejimlerle yönetilen Ortadoğu ülkelerinin Filistin sorununu çözebileceği yönündeydi!

Washington'ın etkili düşünce kuruluşlarından Brookings Institute'un araştırmacılarından Parag Khanna, Avrupa'nın bugün dünyaya sunduğu siyasanın "metroseksüel bir gücün" refleksleri olduğu kanaatinde. Nedense Soğuk Savaş sona erdikten sonra Amerika-Avrupa ilişkileri cinsiyetlere yapılan göndermelerle izah ediliyor. Yeni muhafazakâr Robert Kagan'ın Amerika'yı Mars'ın özelliklerine sahip bir "maço", Avrupa'yı ise Venüs özelliklerinde bir "dişi" diye tanımlaması gibi! Parag Khanna'nın tezi ise metroseksüellik üzerine oturuyor:

> "Avrupa, kaba ve yumuşak gücünü aynı anda akıllıca kullanıyor. Kedi yürüyüşüyle diplomatik gücünü sergilerken Amerika'dan daha cazip ve etkin görünüyor. Dünyanın ilk metroseksüel süper gücü Avrupa ile tanışın: Metroseksüeller her zaman

> nerede, ne giyileceğini bilirler. Avrasya'da barışın yayılması Avrupa'nın da çıkarına ama bunu Amerika gibi kaba asker üniforması giyerek değil, çizgili lacivert Armani takım elbiseyle yapmak çok daha makul! Sovyetler'in çökmesinden sonra muhafazakâr Amerikan düşünürleri birleşik bir Almanya'nın, Orta Avrupa'da Ruslarla rekabete gireceğini düşündüler. Avrupa Birliği ise parlak ekonomik teşvikler demetini sallayarak, Doğu Avrupa ve Baltıklar'daki eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni ve uydularını kendi bünyesine kattı."[253]

Parag Khanna dünyada yeni bir jeopolitik sezon açıldığı görüşünde:

> "Metroseksüeller ayna önünde çok vakit geçirirler ama tek başlarına alışverişe gitmezler. Avrupalılar, bayatlamış ulusal egemenlik kavramından kurtulduktan sonra bugün ortaklaşa topladıkları gücü yeni jeopolitik sezonun defilesine çıkartıyorlar. Evet, gerçekten Avrupa, Amerikan dış politikasına Amerikan hükümetinden daha çok katkıda bulunuyor, hem de modayı takip ediyor." (a.g.yayın)

Batı'da Aileler Çatışması mı?

ABD ise Soğuk Savaş sonrasını Avrupa'dan çok farklı bir siyasi kültürün dinamikleriyle okumakta. Yani Amerika bambaşka telden çalıyor.

Avrupa için Soğuk Savaş'ın sonu 1989, yani Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Avrupa'nın birleşmesi ve barış demek. Avrupa "1989" dediğinde Amerika "11 Eylül 2001"e referansta bulunuyor. 11 Eylül'de "savaş"ın başladığını ilan ediyor. Avrupa'nın dış politika ve savunma konularındaki yıldız kuramcılarından İngiliz diplomat Robert Cooper'ın belirttiği gibi:

> "ABD'nin güce olan arzusunu yeniden keşfetmesi bugün transatlantik ilişkileri zorlaştırıyor. ABD her zaman eşsiz bir askeri güce sahipti, fakat New York ve Washington'a yapılan saldırı-

lardan sonra yurt savunmasında güç kullanma azmini yeniden keşfetti."[254]

Cooper 11 Eylül sonrası Amerika'yı şöyle tarif ediyordu:

> "ABD'nin kendi davasını savunurken her zaman kendini haklı ve üstün görmede sarsılmaz bir özgüveni vardı. Franklin Roosevelt bir seferinde Winston Churchill'e 2. Dünya Savaşı ertesinde Amerika dışında her ülkenin silahsızlanmasını teklif etmişti. Belki aynı noktaya başka bir yoldan yaklaşıyoruz. 'Amerika için iyi olan dünya için de iyidir' inancı Washington'ı her zaman yönlendiren kanaat olmuştur. Fakat 11 Eylül'den bu yana ABD dostlarını bile ürküten bir çelikten kararlılığa büründü. ABD ve Avrupa arasındaki fark bir yetenek meselesi değil yaklaşım ve istek meselesi." (a.g.e.)

George W. Bush yönetimininin 11 Eylül'den sonraki söylem ve davranışı bu analizi doğruluyordu. Beyaz Saray 11 Eylül'ü Batı'ya değil Amerika'ya, Amerikan değerlerine ve Amerikan istisnasına yönelik bir saldırı diye sunmadı mı? Bu mantığa göre 11 Eylül'ün tek bir yorumu vardı, o da George W. Bush yönetiminin yorumuydu. Saldırılardan birkaç gün sonra ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in "ya bizimle ya da bizim karşımızda" açıklaması bu hissiyatın en veciz tercümesiydi! Artık ok yaydan çıkmıştı. Avrupa'nın "yumuşak" güç dediği yerde, Amerika "ben güçlüyüm, askeri gücümü kullanırım" diyordu. ABD, hegemonyasını yaymaya çalışırken uluslararası hukuku ve kurumları ayak bağı olarak görüyordu.

11 Eylül sonrasında tehdit algılaması noktasında da Avrupa ile ABD arasında derin görüş ayrılığı ortaya çıktı. Amerikan toplumunun tehdit algılaması büyük çapta İslama odaklandı. Bush'un söylemindeki "iyi" ile "kötünün" mücadelesi toplumsal algılamada büyük çapta İslama karşı mücadeleyi işaret ediyordu. Avrupa'da bu, daha sinsice ve belli bir süreç içinde şekillendi. Bunun en ilginç örneği Danimarka'dan diğer Avrupa ülkelerine ihraç edilen karikatür krizi değil miydi?

Dinin toplumsal hayattaki yeri konusunda ABD ile Avrupa son derece farklı yaklaşımlar içinde. Amerikan toplumunun büyük çoğunluğu dindar. Kilise hayatın çok önemli bir parçası. Buna karşılık Batı Avrupalıların yüzde 48'i hiç kiliseye gitmiyor. Örneğin, İskandinavların yüzde 50'sinden fazlası Tanrı'nın hayatlarında önemli bir yeri olmadığını düşünüyor. İngiliz tarihçi Niall Ferguson'un verdiği örnek gibi

> "İspanya Başbakanı José Luis Rodriguez Zapatero, Katolik Ispanyollar bile daha çok spor, daha az din istiyor demişti. George W. Bush'un daha çok spor daha az din demesi mümkün mü?"[255]

Her ne kadar Avrupa'nın bu seküler yaklaşımı Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine tam anlamıyla yansımasa da pek çok Avrupa ülkesinde, "din" dış politika tercihlerinde etkili değil. Amerika'da ise 11 Eylül'den sonra din, hukuktan dış politikaya ve sosyal hayatın bütün kıvrımlarına nüfuz ediyor. Amerikan dış politika kültürü dünya sorunlarını manevi değerlerle izah etme geleneğine sahip. Nazizme ve komünizme karşı mücadeleyi ahlaki çerçeveye oturtması gibi. 11 Eylül, bugün uluslararası terörizme karşı savaşan Başkan George W. Bush'un söyleminde "iyi ile kötünün mücadelesi"ne dönüşmedi mi?

Petrol, yeni jeopolitik, yeni bir güvenlik anlayışı, yeni dostluklar, eski dostların irtifa kaybetmesi vs... Esas itibariyle ABD için önemli olan, 21. yüzyılın Amerikan tasarımlarına göre şekillenmesi. ABD'nin dış politikasına yön veren yenimuhafazakârlara göre doğa gibi tarih de boşlukları sevmiyor! Amerika'nın dolduramadığı boşluğa ya başka bir güç gelip yerleşirse? Örneğin Çin? Ya da Avrupa Birliği? Irak Savaşı'nın hazırlık sürecinde Washington'a hâkim olan yeni muhafazakâr düşünce eski Avrupa'nın Birleşmiş Milletler'i devreye sokarak Amerika'ya meydan okumaya çalıştığına kanaat getirmemiş miydi? Yeni muhafazakârlara göre askeri gücüyle Amerika'yla mücadele edemeyen Avrupa'nın ağırlığını başka türlü hissettirmesi mümkün değildi.

Aslında yeni muhafazakârlara Avrupa'ya yönelik güven bunalımı Irak Savaşı öncesine dayanıyor. Bu kadronun analizine bakılırsa, 11 Eylül'den sonra Avrupa, Afganistan müdahalesine sınırlı sayıda asker vermeyi önerince Washington direndi. Çünkü Washington, Avrupa ile işbirliğini Amerika'nın elini kolunu bağlayacak bir hile olarak değerlendirdi. Bush hükümeti, NATO ülkelerinin Amerika'ya yardım talebini dostluk jesti değil, gizli bir tuzak olarak algıladı!

Esas itibariyle Amerika ile Avrupa'nın dünya görüşüne yön veren bu iki değişik düşünce sistematiği, Irak Savaşı'nda karşı karşıya geldi. Irak Savaşı'nın üçüncü yılında Avrupa ile Amerika arasındaki gerilim için için devam etmekte. Avrupa'nın algılamasında (özellikle Almanya ve Fransa) Irak Savaşı, hiçbir zaman kitle imha silahlarının yarattığı tehlikeyle ilişkili değildi. Bu, Amerika'nın gücünü nasıl kullanacağıyla ilgili bir meseleydi. Bu noktada Amerika'nın gücünü nasıl ve nerede kullanacağı konusu kaygı yaratıyordu. Yani mesele her şeyden önce siyasiydi. Irak Savaşı öncesi Birleşmiş Milletler'de Irak Savaşı'na karşı çıkan Fransa Dışişleri Bakanı Dominique de Villepin'in bu hassas noktadaki yorumu gibi:

> "Kitle imha silahlarının ortaya çıkardığı tehditlere karşı denetçiler aracılığıyla yol alınabilirdi. Birleşmiş Milletler'deki müzakerelerde, kitle imha silahlarına karşı eyleme geçilsin diyenlerle geçilmesin diyenler, iki ayrı kutup oluşturmuyordu. Hayır. Herkes eyleme geçilmesini istiyordu. Ama uluslararası camianın birlikte hareket etmesi ve bunun Birleşmiş Milletler'in meşruiyet tabanına oturması önemliydi. Biz, tek başına hareket eden bir gücün, bir ülkeyi ve bir bölgeyi istikrarsızlaştırmasına ve de Ortadoğu'yu şekillendirme ihtirasına karşı çıktık. Silah zoruyla yeni bir dünya düzeni kurmaya kalkışmak ve kimlikleri ezmek, kültürler ve dinlerarası çatışmalara yol açma riski taşıyor."[256]

Amerikalı yeni muhafazakâr ideologları çileden çıkartan sözlerdi bunlar. Bu düşünce sistematiğine Robert Kagan gibi Amerikalı yeni muhafazakârlardan gelen yanıt sert ve aşağılayıcı tonda idi:

> "Amerikan hegemonyası Avrupalılar için can sıkıcı bir durumdu, çünkü bu konuda yapabilecekleri bir şey yoktu. Çok kutuplu bir rejimin filizlenmesi umudu 1990'lardan itibaren söndü. Avrupa'nın, ABD'nin temsil ettiği güce daha onyıllar boyunca erişmesi mümkün değil. ABD'nin gücü, Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye atmıyor. Avrupalılar Amerika'nın kendisini kontrol etmek istemeyeceğini biliyor. Onlar Amerika üzerindeki kontrollerini kaybetmekten korkuyorlar ve böylece dünya siyasetinde etkilerinin azalmasından rahatsızlar."

Neocon düşünce, uluslararası ilişkilerde Avrupa'nın çok taraflılık sevdasından vazgeçmesi mesajını veriyordu:

> "ABD bir meşruiyet krizine yakalandıysa, bunun nedeni büyük ölçüde Avrupa'nın Washington'ın davranışları üzerindeki kontrolünü tekrar kazanmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Günümüzün çok taraflılık ve meşruiyet tartışması sadece hukuk ilkeleri, hatta BM'nin yüce otoritesi üzerine değil, aynı zamanda transatlantik nüfuz mücadelesidir. Avrupa'nın tek kutuplu dünya belasına tepkisidir."[257]

Evlilikte Güven Bunalımı

> *Bush'tan korkuyorum. Daha doğrusu ondan, arkasında karanlıkta duran yardımcılarından korktuğumdan, daha az korkuyorum.*
>
> Elfriede Jelinek, 2004 Nobel Edebiyat Ödülü Sahibi

"Irak Savaşı, Batı ittifakının kırılma noktası mı" konusu üzerine Maryland Üniversitesi öğretim üyesi, Washington'ın en etkili düşünce kuruluşlarından Brookings Institute bünyesindeki Saban Center'da araştırmacı Shibley Telhami'ye değişik sorular yönelttim.[258] Telhami, Batı ittifakı içindeki kırılmaların önemine dikkat çekiyordu:

— ABD ile Avrupa arasındaki kültürel farkları bir kenara bırakıp, Amerika bir global güç olarak ele alınmalı!

— *Sorun ABD'nin tek süper güç olmasından mı kaynaklanıyor?*

— Soğuk Savaş sırasında Avrupalılar, ABD'nin Sovyet sistemini çökertmesini istiyordu. Bu nedenle Amerika'yı destekliyorlardı. Sovyetler Birliği tarihe karıştı. Soğuk Savaş son bulunca ABD dünyadaki tek güç olarak kaldı. Kimse bu durumdan hoşnut değil.

— *Hoşnutsuzluk ABD'nin elindeki gücü nasıl kullanacağıyla ilgili değil mi?*

— Evet, Avrupa bu gücü nasıl denetleyeceğini, gerektiğinde bu güce nasıl "dur" diyeceğini bilmiyor.

— *Amerika ne düşünüyor?*

— ABD başka duygular içinde. Amerikalılar meseleye "biz çok güçlüyüz ve dünyaya iyiliksever hegemonyamızı dayatırız" diye bakıyor.

— *Irak Savaşı'na kadar kimsenin gıkı çıkmadı. Sadece Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine ABD'nin bir hiper güç haline gelmiş olmasından yakınıyordu. Sonra ne değişti?*

— 90'larda bu sistem kimsenin hayati çıkarlarına dokunmuyordu. Bu yüzden pek itiraz eden çıkmadı. Ancak Bush yönetiminin dış politikası, Irak Savaşı ve önleyici savaş bu dengeyi bozdu. Pek çok ülke "Amerika benim hayati çıkarlarımı tehdit ediyor veya edebilir" diye düşünmeye başladı. Bu noktada Irak, Amerika'nın ne yapıp ne yapamayacağının testiydi. Çünkü Irak'taki gelişmeler Avrupa, Türkiye ve tüm Ortadoğu ülkeleri için çok önemli. Irak'ın sonuçları ABD'yi çok fazla etkilemeyecek. Ama Irak'tan etkilenecek olan Ortadoğu ve Avrupa ülkeleri Amerika'nın iyi niyetli olmadığını düşünmekte. Bu görüşü değiştirmek çok zor.

— *Yani güven mi kayboldu?*

— Evet. Bu, evlilik gibi. Evliliği ayakta tutan karşılıklı güvendir.

— *Güven kaybolduğuna göre bundan sonra ne olacak?*

— Kısa vadede bazı konularda işbirliği yapılabilir. İkili ilişkiler gelişebilir. Bunu yeni kurumları güçlendirmek için bir geçiş dönemi diye düşünmek de mümkün.

Yeni kurumlar nasıl gelişecek? ABD buna sıcak bakıyor mu?

Atlantik'in iki yakasında "Artık iki farklı Batı mı var?" "Batı'da aileler çatışması mı yaşanıyor?" soruları Irak Savaşı sırasında gündemi kaplamıştı. Irak Savaşı'ndan sonra bu soruların yanıtı şekillenmeye başladı. Merkezi Paris'teki Stratejik Araştırma Vakfı[259] direktörü, siyasetbilimci François Heisbourg'un belirttiği gibi:

> "Soğuk Savaş jeopolitiği sona erdiğinden beri ABD ile Avrupa'nın ilişkilerini bir 'ittifak' mantığıyla değil, 'işbirliği' mantığıyla değerlendirmek gerekli. Bu kendiliğinden gelişen, doğal bir işbirliği süreci değil. Işbirliğinin bir sonuca varmama riski her zaman mevcut. Amerika ile işbirliği bundan sonra 'a la kart' olacak. Yani fiks mönü beklememek gerekli!"[260]

Peki, ABD ile Avrupa arasındaki izdivacın geleceği hakkında bir neocon ne düşünüyordu? Neoconların tanınmış figürlerinden Max Boot'la Batı ittifakının geleceğini konuştum:

— Irak Batı'yı böldü. Bundan sonra ne olacak?

— Avrupa ile ABD arasındaki aile içi kavga sürecek. Batı tam bölünmedi. Amerika ile Avrupa boşanmayacaklar. Sorunlarını, aynı evde oturan problemli bir çift gibi yaşayacaklar. Yani mahkemeye gitmeyecekler ama münakaşa edecekler. Çünkü iki tarafın boşanıp ortak malları paylaşmaları mümkün değil. Aralarında ortak kültürel ve etnik bağlar, trilyon dolarlarla ifade edilen ticari ilişkiler vs var. Bunlar insanların bazen azımsadığı ama çok güçlü olan bağlar. Gözden kaçıyor ama Amerika ile Avrupa arasında çok sıkı istihbarat ilişkisi bulunuyor.

— Siyasi konulardaki gerginlik ne olacak? Mesela Irak?

— Irak abartılıyor. Bugün gelinen noktada (Aralık 2004) Irak'ı ne büyütelim ne de azımsayalım. Irak konusunda reel problemlerin yaşandığı bir gerçek. İsrail, Birleşmiş Milletler konularında da Avrupa ile aramızda ideolojik farklar olduğu kesin. Bunlar yakın zamanda değişmeyecek. Esas itibariyle Soğuk Savaş sırasında da görüş ayrılıkları vardı. Sorunlar ilk defa ortaya çıkmıyor. Avrupa Birliği'ni rakip güç diye düşün-

memek gerekiyor. Bugün şunu söylemek mümkün: "Avrupa ile Amerika, Soğuk Savaş dönemindeki gibi yakın olmayacaklar!"[261]

Ortadoğu'ya AB Modeli

Yıl 2005. Bush yönetiminin geri kaymaya başladığı yıl. 2005 yılında Avrupa Birliği de kendi varoluş sorularıyla yüzleşiyor. Fransa ve Hollanda'da Avrupa Anayasası'nın reddedilmesi, Türkiye'nin tam üyeliği konusunda pek çok Avrupa liderliğinin verdiği "yaşlı refleksler", varoş isyanları, globalleşmeyi göğüslemekteki titreklikler. Yoksa beklenmedik sorunlar karşısında AB havlu mu atıyor?

Esasında Avrupa sahadan kaçmıyor ama kararlı bir siyaset de izleyemiyor. Oysa bugünün küresel, ulus-devlet sonrası zamanlarında AB modeli, yeni dünya düzenine sayısız siyasi çözüm sunabilecek zenginlik ve genişlikte. Peki, Avrupa liderliğinin bu hamleyi yapacak enerjisi var mı? *The Guardian* gazetesi köşe yazarı İngiliz tarihçi Timothy Garton Ash'ın bu konuda önerileri çok cesur:

> "Avrupa kendi ulus-devlet modelini Arap dünyasına hediye etti. Acaba bugün Arap dünyasının ulus-devlet sorunlarını ve çatışmalarını aşmasına yardımcı olabilir miyiz? Yani Avrupa tarzı bir çözüm bulunabilir mi? Örneğin Arap Birliği gibi?"[262]

2004 yılı. Irak Savaşı'nın Irak çıkmazına dönüştüğü yıl. Washington yönetimi temel dış politika dosyalarında tavrını değiştirmese de havayı yumuşatma çabasında. Bazı Amerikalı analistler 2004 yılının ilkbaharında Washington'ın ortaya attığı Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'ni Avrupa Birliği modeline benzetmekte.[263] Oysa Irak Savaşı sırasında Washington AB'yi "eski" ve "yeni" Avrupa diye ikiye ayırmamış mıydı?

2002-2003 yıllarında Avrupa'ya ateş püsküren Washington, 2004'ten itibaren üslubunu yumuşatmakla kalmıyor Avrupa Birliği'ni örnek göstermeye başlıyordu. Robert Kagan gibi Av-

rupa'nın "çıtkırıldım" olduğunu ilan eden bir yeni muhafazakâr bile 2004 yılında izlediğim bir konferansta ABD'nin Avrupa demokrasileriyle beraber hareket etmesini öneriyordu.

Dış politikada yaratıcı görüşleriyle tanınan Walter Russell Mead'le 2004 yılının sonunda yaptığım görüşmede, "Ortadoğu'ya Avrupa modeli" fikri gündeme geldi. Mead, Amerika'nın bir Irak vizyonuna ihtiyacı olduğu görüşündeydi:

— Bu ne demek?

— Gerçek yeni Avrupa.

— Gerçek yeni Avrupa ne demek?

— Amerika, terör tehlikesine bakıp, geçmişte böyle sorunlarla karşılaştık mı diye kendisine sormalı. Bu sorunun yanıtı, Soğuk Savaş sırasında Amerikan toplumunun yaşadıkları. Komünizm hem ideolojik hem de askeri açıdan düşmandı. Avrupa'yı zengin, müreffeh ve barışçı bir kıta haline getirerek komünizmi yendik. Avrupa halkı komünizmi istemedi. Model bu. Amerikan halkı bugün şöyle düşünmek zorunda: Dün Avrupa'da başarılı olan model bugün Ortadoğu'da başarılı olamaz mı? Yoksa bu modelde bir değişiklik mi yapmak gerekli? Eğer Amerikalılar barışı, Filistinliler için mümkün olduğu kadar avantajlı hale getirirse, kendilerini daha ciddi şekilde bu işe adarlarsa ilişkiler gelişir.

— Bir modeli alıp diğerine monte etmek mümkün mü?

— Tarihsel olarak Arap liderleri, Arap dünyasını Fransa, Almanya, Türkiye gibi tek bir ülke gibi algıladılar. Tarih boyunca hep Arap dünyasının Atatürk'ü, Bismark'ı kim olacak diye sordular. Ve onlar için ideal olan sistem, bir devlet, bir lider ve bir partiydi. Araplar tek bir Avrupa ülkesine değil, Avrupa'ya tekabül ediyor. Arap dünyası aslında bir kültür familyası. Arap dünyası için Avrupa Birliği en gerçekçi entegrasyon modeli. Eğer bu model hayata geçerse, Arap milliyetçiliği de ortadan kalkar. Böylece Amerika ile Araplar arasındaki görüş ayrılıkları da kendiliğinden yok olur; çünkü Arapların çoğu Amerika'yı, küçük Körfez ülkelerini ve İsrail'i koruyan, Nasır ve Saddam Hüseyin gibi liderlere düşman olan bir ülke olarak görüyor. Amerika ve Avrupa beraberce Arap dünyasının bir Arap Birliği'ne dönüşmesini sağlayabilir!

AB-ABD İlişkileri İran Sınavında

Denebilir ki Batı evliliğini çatırdatan Irak krizi artık derin dondurucuda. Aslında Irak'ın derin dondurucuya girmesi İran'la ilişkili! ABD İran konusunda Avrupasız yapamayacağının bilincinde artık! İran Amerika'daki çeşitli dış politika ekolleri arasında da ciddi görüş ayrılıklarına neden olmakta!

İran'ın nükleer güç olma potansiyeli var. İran yönetimi uranyum zenginleştirme çabalarını durdurduğunu iddia etse de barışçı amaçla nükleer enerji üreteceğini söylüyor. İran halkı, nükleer programı bir ulusal mesele haline getirmiş durumda. Bu hassasiyet muhalif gruplar için de geçerli. Amerika'yı çileden çıkartan nokta da bu. Amerikalılar birkaç yıl içinde İran'ın nükleer silah yapabileceğini söylemekte. İsrail'in güvenlik stratejisinin odak noktalarının başında İran geliyor.

Eğer ABD Irak'ta başarılı olsaydı ikinci hedef İran mı olacaktı? Başkan Bush'un, 2002 yılındaki "Birliğin Durumu" konuşmasında şer eksenine dahil ettiği üç ülkeden (Irak, İran, Kuzey Kore) biri İran değil miydi?

Saddam rejimi devrildikten (9 Nisan 2003) çok kısa bir süre sonra Amerika çabuk gelen zaferin büyüsüne kapıldı. "Bundan sonra hangi ülke?" "İran mı?" "Bombalanacak mı?" vs. Muhafazakâr çevrelerde rahatlıkla sorulan sorulardı bunlar. Bombalama, vurma kırma havasına girmiş birtakım çevrelerde hatta gençler arasında bile "sıra İran'da" şeklinde konuşanlara rastlamak mümkündü.

Yıl 2004. Avrupa'nın dış politikada etkili karar odakları İran konusunda ABD'yi itidale davet ediyordu. Ayrıca İran, Irak değildi. Ve herkesin kabul ettiği gibi Irak Savaşı İran'ın bölgedeki gücünü de arttırmıştı. 19 Ağustos 2003 tarihinde Bağdat'ta bir patlamada ölen Birleşmiş Milletler özel temsilcisi Sergio de Mello'nun danışmanı Ghassan Salamé'nin şu sözleri, İran gerçeğini en çarpıcı biçimde ortaya koymaktaydı:

> "İran konusunda Amerika gerçek bir ikilemle karşı karşıya. İran'a saldırmak, düşünülmesi çok zor olan bir hipotez. İran'ı dize getirmek de başarılması zor olan bir hedef. İran'ın bölge

> gücü olma iddiasından vazgeçmesi bugün için düşünülemez. Amerika'nın da kendi Ortadoğu stratejisini engelleyecek bir güce müsaade etmesi çok zor!"[264]

Irak Savaşı'nın İran'a yaradığı konusunda Amerikalılar da neredeyse hemfikir. Bu görüşü herkes Amerika'nın strateji konularındaki önde gelen araştırmacı ve danışmanlarından Thomas Barnett kadar açıkça ifade etmiyor! Ama Thomas Barnett'ın mesajı çok açık değil mi?

> "ABD, Avrupa (eski ve yeni), Rusya, Japonya, Güney Kore, Çin, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Arjantin, Brezilya, Şili engellemek için ne kadar çabalarsa çabalasınlar İran bombayı yapacak. İran'ı kim suçlayabilir? Bush Doğu sınırında Taliban'ı, Batı sınırında Saddam'ı kolayca indirdi. Amerikan ordusu bu iki sorunla uğraşırken Tahran'a müdahaleyi kendi kendine engelledi. İran bombaya erişmek için acele edecek. Taliban ve Saddam'ın ortadan kalkmasına en çok sevinen bölgesel güç Tahran oldu. Meseleye, İran'ın güvenliği önündeki engellerin kalkması bağlamında bakılırsa, bundan en çok İran yararlandı. Ve bu sonuç, peki İran bütün bu çabalar karşılığında ne taviz verecek sorusunu gündeme getirdi."[265]

2004 yılından itibaren Amerika'da İran konuşuluyordu. İran yazılıyordu. Bu dönemde ABD'nin İran politikası berraklaşamıyordu ama Washington tek başına İran meselesinin altından kalkamayacağını idrak ediyordu. Ve Batı ailesinin kapısını çalıyordu! ABD'nin eski müttefikleri yokladığı sırada Avrupa başkentlerinde strateji konularıyla ilgili kiminle konuşsam nükleer silah yapan ülkelerin sayısının artması felaket olur diyordu.[266] Avrupalıların ABD'ye için için diş bilemesi de bu yüzdendi. Avrupalılara göre dünya, kitle imha silahlarının yarattığı kâbus senaryolarıyla karşı karşıyayken Irak Savaşı nereden çıkmıştı?

Irak Batı'yı ikiye böldü. İran ise Batı'ya kaynak mı yaptı? Aslında İran konusundaki yakınlaşma zoraki bir beraberlik. Ne Avrupa ne de ABD İran nedeniyle bölünmüşlük manzarası sergile-

mek istiyor. Ancak şu nokta gözden kaçmamalı. İran konusunda Atlantik'in iki yakasına iki değişik düşünce sistematiği hâkim. Stratejist François Heisbourg'a göre "ABD'nin önceliği İran'da rejimin değişmesi. Oysa Avrupa hiçbir koşulda İran'ın nükleer silah sahibi olmasını istemiyor". Bu iki değişik yaklaşıma rağmen ABD ve Avrupa İran meselesinde aynı masadalar. Avrupa İran'la ilişkilerde diplomatik tecrübesinden netice alacağını düşünmekte. İran'la ilişkilerde Soğuk Savaş döneminin "yumuşama" politikası neden uygulanmasın diyordu Berlin'de görüştüğüm Avrupa Akademisi[267] direktörü Dr. Eckart D. Stratenschulte:

> "Soğuk Savaş döneminden miras kalan yumuşama (détente) deneyimimiz var. Dünya barışı yalnız Washington'la sağlanmaz. Avrupa da Washington'ın güçlü ortağı olmalı. Amerika'nın önleyici savaşına karşı başka seçenekler önermeliyiz. İslam dünyasına yeni bir yaklaşım ile gitmeliyiz. Soğuk Savaş yıllarındaki yumuşama politikası bize nefret ettiğimiz insanlarla konuşmayı öğretti."[268]

Fransa'nın önde gelen siyasal İslam uzmanlarından Olivier Roy da aynı görüşteydi. ABD, Avrupa ve İran üçgenindeki gerilimi sorduğumda, Roy şöyle demişti:

> "Avrupa, İran'a karşı güç kullanılmasını istemiyor. İran'a global bir anlaşma önerisi sunulabilir. Amerikalılar buna yanaşmıyor. İran'daki rejimi tanımak istemiyorlar. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın, nükleer programını durdurması için İran'la başlattığı diyaloğun başarılı olamayacağını sanıyorlar. Ve Amerikalılar İranlıları nükleer bomba imal etmeye sevk etmek için ellerinden ne geliyorsa yapıyor. Bush 'İran'daki rejimi istemiyorum' diyor. Rejim de kendisini tehdit altında hissediyor."[269]

Merkezi Cenevre'deki Center for Security Policy'de Araştırma direktörü Prof. Shahram Chubin'in de paylaştığı görüşler bunlar. Prof. Chubin, dünyanın gündemindeki en önemli güvenlik sorunlarından biri olan "Nükleer Silahların Yayılması ve Kulla-

nılması" dosyasının önde gelen uzmanlarından. İran'da doğmuş. İsviçre vatandaşı. Sakin bir üslupla en çarpıcı sözleri söylüyor. Konferansta kendisiyle "nükleer silahların yayılma tehlikesi ve güvenlik konuları"nı konuştuğumda İran'ı diyaloğa çekmenin önemini vurguluyordu:

— Ama Amerika yanaşmıyor. Amerika'nın desteği olmadan Avrupa tek başına bunu başarabilir mi?

— Amerikalılar meseleye ideolojik bakıyor. İran rejimi ne kadar çok uluslararası sistemin içine girerse o kadar çok sorumlu davranır. Tersini yapınca da maliyeti artar. Önemli olan, anlaşmanın sağlıklı olması. Ve anlaşma ihlal edilince müeyyidelerin uygulanması.[270] ABD bunun tam tersini yapıyor. Rejimle işbirliğine girmek yerine "rejim yumuşamalı" diyor. Buna gerek yok. Washington sözle İran'a saldırıyor. Ama Çin'e karşı aynı üslubu kullanmıyor. İran'la konuşmamak meseleyi çözmeyecek. İran milliyetçiliği dinden daha önemli. Bu gerçeği hiçbir zaman gözden kaçırmamak gerekir.

— Avrupa, İran'ı sistemin içine çekmek için ne yapabilir?

— Avrupa, Amerika'nın İran'a saldırmayacağı garantisini vermeli. İran yönetimi, halkını, güvenlik için nükleer silah programının gerekli olduğuna inandırmış. Avrupa "Amerika ile beraber stratejik anlaşmaya vardık" diyebilmeli. Ve İran yönetimi de halkına bu güvenceyi verebilmeli. Yani rejim halkına dönüp "Avrupa bizi tanır, güvenlik ihtiyaçlarımızı anlar ve garanti eder, bize yatırım yaparsa; biz de buna karşılık Ortadoğu barış sürecine engel olmayız, uluslararası nükleer disipline uymayı kabul ederiz" diyebilir. Bunu hayal etmek mümkün. Ama Avrupa bunu tek başına yapamaz. Amerika, Avrupa'yı desteklemeli. İran konusunda Avrupa daha "sert", Amerika ise daha "yumuşak ama daha kararlı" davranmalı.

— Amerikalılar ne öneriyor?

— Avrupalılar İran rejimiyle diyalog kurulabileceğine inanıyorlar. Ve zaman içinde rejimi değiştirecek koşulların ortaya çıkacağı kanaatindeler. Amerikalılar ise bu rejimle müzakere etmenin, rejimi ödüllendireceği düşüncesinde. Bu noktada ciddi bir görüş ayrılığı var.

— Bir de İsrail faktörü var?

— İsrail, İran tehdidini abartıyor. Belki azımsamak yanlış ama çözüm yolu bulmak da olasılık dışı değil.

Yıl 2006. Batı ittifakı kaç parçalı? Yamalı bohça mı? Aslında ABD ile Avrupa'nın ilişkisi, evlilik akti sona ermemiş ama ayrı yaşayan çiftlerinkine benziyor. Bu çift, çocukların mezuniyet törenlerinde, düğünlerinde bir araya geliyor. Yani aralarında ortak sorumluluklar, bitmemiş ilişkiler var.

ABD'nin gözü ise dışarda. Soğuk Savaş'tan sonra ekonomik çıkarlar Hindistan'ı, Çin'i yani Uzakdoğu stratejisini cazip kılıyordu. Hatta denebilir ki Asya stratejisi Irak Savaşı'ndan önce ABD'nin aklını çelmişti. Irak fiyaskosundan sonra gönlünü de çeliyor. Hindistan'la ikili ilişkiler. Çin ile daha yakın işbirliği girişimleri. Yeni flörtler.

Esasında Amerika Asya'ya açılırken Avrupa'ya muhtaç değil. Tam tersine, Asya pazarlarında ABD ile Avrupa birbirine rakip. Çin'e karşı görünürde bir NATO ittifakına da ihtiyaç yok. Çelişkili gibi gelebilir ama ABD ile Avrupa arasındaki aile içi sorunları kavramak için bundan böyle NATO penceresinden değil, Asya penceresinden bakmak gerekir!

V. Bölüm

DİN VE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI

Siyasal Hıristiyanlık ve Dış Politika

Amerikalılar özgür bir halktır ve özgürlüğün her bireyin hakkı ve her ülkenin geleceği olduğunu bilirler. Fazlasıyla değer verdiğimiz özgürlük Amerika'nın dünyaya armağanı değil, Tanrı'nın insanlığa armağanıdır. Biz kendimize güveniyoruz. Takdiri ilahinin nasıl ortaya çıktığını bildiğimizi iddia etmiyoruz ama O'na güveniyoruz ve güvenimizi hayatın ve tarihin yaratıcısı müşfik Tanrı'ya bırakıyoruz. Her zaman kılavuzumuz olması için dua ediyoruz.

George W. Bush

Siz de Ulu Tanrı'ya inanıyorsunuz ve ben de Ulu Tanrı'ya inanıyorum. Bu bakımdan muhteşem ortaklar olacağız.[271]

ABD Başkanı George W. Bush'tan
Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'a

Bill ile eşi Debby ununu eleyip eleğini asmış, Amerika'daki mutlu orta sınıf denebilecek emekli grubunun mensupları. Emekli ilkokul öğretmeni Debby haftada bir kez salı günleri bir aşevinde yemek pişiriyor. Bill ise emekli mühendis. Bugünkü genç meslektaşları gibi Hintli mühendislerin hışmına uğramamış yani global rekabete girmemiş, işini kaybetmemiş ve vakti gelince emekli olmuş. 20. yüzyıl Amerikası'nın ekonomik ve sosyal kodlarına uyan bir yaşam tarzı bu. Şimdi çocuklar da ayrılmışlar evden. Bill ile Debby şehir dışındaki bahçeli, çiçekli böcekli müstakil evlerini satıp kente iki odalı bir apartmana taşınmışlar. Bundan sonraki durak normal koşullarda yaşlılar evi

olacak. Bu bir yaşam kurgusu. Amerikalıların çoğu, iyiliksever Hıristiyanların yaşlıları yokladığı, zaman zaman çoluk çocuğun ziyarete geldiği, tıbbi yardımın yapıldığı huzurevlerinde hayatlarını noktalıyor.

Amerikalılar çoluk çocuktan konuşmayı sever. Bill ile Debby bu konuda istisna oluşturmuyor. Çocuklardan söz ederken bir ayrıntı dikkatimi çekiyor. Oğulları Barselona'da bir üniversitede öğretim üyesiymiş. Kızları ise Şilili bir gazeteciye âşık olmuş, Santiago'ya yerleşmiş. Üçüncüye gelince, o Katrina hışmına uğramış, New Orleans'taki Toulaine Üniversitesi kapanınca geçici olarak Pennsylvania Üniversitesi'ne yerleştirilmiş. İspanya'ya, Şili'ye gitmeler, yerleşmeler... Amerikalılar için taşı tarağı toplayıp yurtdışına çıkıp yerleşmek, üstelik "Amerika'nın taşı toprağı altın değil" deyip gurbete gitmek pek olağan değil. "Nasıl oldu" demeye kalmıyor Bill, "Biz Katoliğiz" diye söze devam ediyor: "Bu, ne demek? Katolik olmak ayırt edici bir özellik mi?" diye sorduğumda "Bir zamanlar bu ülkede Katolikler bugünkü Talibanlar gibi algılanırdı" diye yanıtlıyor. Bu Katolik çifte göre "George W. Bush'un yönetiminde Amerika, Suudi Arabistan'a döndü. Din hayatın bütün kıvrımlarına yerleşti". "Katolik olmak ayırt edici bir özellik mi?" sorusunun kısmi yanıtı bu sözlerde; çünkü Evanjelik Protestanların bu kadar çarpıcı sözler sarf etmeleri mümkün değil Amerika'da.

Bu Katolik çiftin söylediği gibi "Din, Bush döneminde mi günlük hayatın bütün kanallarına nüfuz etti?" Belki Bush'un sürekli dine vurgu yapması ve 11 Eylül koşulları, sosyal ve politik alanda dindar kesimin görülebilirliğini arttırdı. Dindar kesimin kudret simsarlarının siyasetteki etkisi eskiye göre daha çok hissedilir oldu. Ama bu gelişmeyi Bush dönemiyle sınırlamak aldatıcı olur.

Amerika'yı anlamak, öncelikle, Katolik, Protestan, Baptist, Metodist, Presbiteryen, Mormon vs. arasındaki Amerikan usulü dengeyi kavramak demek. 270 milyonluk bu kıta-ülkede din olgusunu anlamadan ne yatırım bankacısı olunur, ne doktor, ne işadamı ne de sinemacı. Yoksa pek çok kişinin kapak atmak istediği bu ülkeye kös kös gelinir; bir başarı öyküsü yakalayacağım diye kös kös yaşanıp hayata veda edilir.

Her ırktan, dinden, mezhepten insanın köşesinden bucağından yakalamaya çalıştığı Amerika'da din her yerde. Örneğin, 2000 yılında yapılan bir kamuoyu yoklaması Amerikalıların yüzde 68'inin başkanın inançlı olmasını istediğini ortaya koyuyor.[272] ABD'nin kurulduğu günden beri böyle olmuş, böyle gidiyor.[273]

Amerikalıların çoğunluğu Tanrı'nın ABD'yi kutsadığına inanıyor.[274] Sanki bazı dönemlerde Tanrı, Amerika'yı biraz daha fazla kutsuyor. Son otuz yıl da böyle bir dönem işte. 11 Eylül ise bu bilincin tırmandığı, dış politikayı "Mesihçi" bir yörüngeye oturttuğu tarih. Ve açılan yeni bir dönem.

Bu bakımdan 11 Eylül ikliminde biraz korkuyla, biraz çaresizlikle iyice belirginleşen din vurgusunun dış politikaya yansıması şaşırtıcı değil. Başkan Bush'un kendi dini inancı da bu karmaşık meselenin sadece bir parçası, en medyatik ve pop boyutu. Günümüzün global medyatik dünyasında ABD Başkanı; inancıyla, yaptığı sporla, yediği yemekle, neleri sevdiği neleri sevmediğiyle bir süper star karakterine sahip. Amerikan toplumunun maneviyata her zamankinden farklı bir özlemle sarıldığı günümüzde Başkan Bush din paradigmasını siyasete taşımakta zorlanmıyor.

11 Eylül Amerikası bir büyük tiyatro sahnesi ise başroldeki Başkan siyaset oyununu yarı Mesih kimliğiyle icra ediyor. George W. Bush'un siyasi söylemine ağırlıklı biçimde "dini referansların" sepiştirilmesi bu senaryonun parçası. Her ülkede yöneticilerin açıklamaları halka yönelik mesajlardır. George W. Bush'unki de sosyolog Martin E. Marty'nin deyişiyle "Tanrı sohbetine dönüşüyor!"[275]

2000 seçimlerinden önce Cumhuriyetçi Parti'nin adaylarına en beğendikleri filozofların kimler olduğu sorulduğunda George W. Bush "İsa. Çünkü İsa hayatımı değiştirdi" dememiş miydi?[276] Bush'un dine dönerek içkiden kurtuluşu, özgeçmişinde vurgusu yüksek bir öykü aslında! Bu öykü, siyasetin tıkandığı noktada durmadan tedavüle çıkıyor. Böylece Bush'un inancının, tuttuğu doğru yolun sağlaması yapılıyor. Bush ulaşmak istediği Evanjelik kitleye de zaman zaman şu mesajları gönderiyor: "Şu sırada benim bir barda değil de Oval Ofis'te bulunmamın tek bir nedeni var. İmana geldim. Tanrı'yı buldum."[277]

George W. Bush Tekrardan Doğmuş bir Protestan. Tekrardan Doğmuş Protestan ne demek? İnsanın bir şekilde Tanrı ile buluşması, Tanrı'yı bulması ve gerçek Hıristiyan olması demek:

> "Kişisel düzeyde gerçek Protestanlık, inanan ile Tanrı arasında doğrudan, müşfik ve insanı günahlarından kurtaracak bir ilişkiyi içerir. Bu ilişki ve insanın günahlarından kurtulması insanın kendi çabasından çok Tanrı'nın yüce lütfu ihsanıyla gerçekleşir. Ve insan yeni ve anlamlı bir hayat yaşamak için tekrardan doğar."[278]

Başkan Bush seçildiği günden itibaren kendisini hiçbir zaman bir Evanjelik olarak tanımlamasa da mesajını Evanjelik kitleye ulaştırmakta zorlanmadı. Tekrardan doğmuş olsun veya olmasın, genelde Evanjelikler, orta yaşlarda manevi dünyasında tekrardan doğan Başkan'ın siyasi alandaki kararlılığını bu büyük değişimle izah ediyor. Bu görüşe göre sonradan imanı keşfeden tam dindardı. İnançlıydı. Çünkü Tanrı'nın gösterdiği yolda yürümeye kendi rızasıyla karar vermişti.

Tanrı ve Bush... Bu konuda Amerika'da ve dünyada çok haber, yorum yapıldı. Çok da söylenti çıktı:

> "Bush'un dinini birçok şekilde tanımlamak mümkün. Kilise üyeliği itibariyle Metodist. Teolojik bağlamda ise dini, akıldan çok kalbe hitap eden pietist (yüce bir varlığa inanan) olarak sınıflandırılabilir. Başkan'ın dindar arkadaşlarından biri Bush'un *İncil* çalışma grubunu, küçük grup Evanjelizmi diye tanımlamakta. Nasıl sınıflandırılsa da Bush'un inancı, inananla Tanrı arasında doğrudan ilişkiyi içeriyor. Orada Papa'ya ya da başka bir ara otoriteye ihtiyaç duyulmaz. Bush'un inancında *İncil* dışında herhangi bir kitaba da yer yok. Zaten Tekrardan Doğmuş Hıristiyanlar için *İncil* ilham veren bir şiir antolojisinden hayatın gerçek reçetesine kadar geniş bir tanımı içeriyor. Bush'la yakın çalışmış olanlar ya da Evanjelik çevrelerde beraber olanlara göre Bush'un inancı son derece sübjektif. Ona doğru şeyi yapmasını buyuruyor fakat bu doğru şeyin ne olduğunu söylemiyor."[279]

Başkan Bush'un yakın çevresindekilerin inanç dünyasına gelince; özel hayatını ön plana çıkartmamaya özen gösteren Başkan Yardımcısı Dick Cheney Metodist kilisesine mensup. Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın babası rahip. Gazeteci Denise Hawkins'e göre Başkan Bush'un ilk dönemindeki Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice'ın adı İtalyanca müzik terimi "con dolcezza"dan esinlenmiş. "Con dolcezza" müziği tatlı, yumuşak, latif bir üslupla çalmak demek. Rice piyanoyu "con dolcezza" çalıyor olabilir. Ama 21. yüzyılda ABD'nin ulusal güvenlik ve dış politikasını şekillendirirken pek "con dolcezza" değil! Bir zamanlar Stanford Üniversitesi'nin rektör yardımcılığını yapan Rice'ı tanıyan akademisyenlerden Rice portresi çizmelerini istediğimde "Hayata siyah-beyaz diye bakar, onun için gri yoktur. Hele birisine taktı mı, o kişinin işi bitmiştir" demişlerdi. Rice, dünyaya da böyle mi bakıyor? Bu sorunun yanıtını, Dışişleri Bakanlığı'ndaki icraatı belirleyecek. Ancak Rice da sıkıştığı zaman *İncil*'e sarıldığını hatırlatıyor çevresine:

> "Rice güçlü olmaya ve bir rehbere ihtiyaç duyduğu zaman *İncil*'deki Romalılarla ilgili V. bölümünü okuduğunu söylüyor. Bu bölüm özetle şöyle der: 'Tanrı'nın büyüklüğü çile çekerek anlaşılır çünkü çile insana sebat verir, sebat sabrı, sabır da umudu getirir. Tanrı'nın büyüklüğüne olan inanç umudu hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmaz.' Ne zaman bir konuda kaygılansam, bir hareket planı tasarlarım ve Tanrı'ya bırakırım. Beni işin sonuna kadar götürmesi için dua ederim. Tanrı bugüne kadar beni hiç yalnız bırakmadı."[280]

George W. Bush'un ilk döneminin Adalet Bakanı John Ashcroft da inanç dünyasının siyasi kararlarını etkilediğini anlatıyordu:

> "Başkalarına inanç empoze etmek benim din anlayışıma aykırıdır. Ancak, siyaset de dahil olmak üzere yaptığım her işe Tanrı'nın varlığını davet etmek gerektiğine inanırım."[281]

1984 yılında Missouri Valisi olan Ashcroft vilayet konutunda içkiyi yasaklamıştı.

2005 yılında adı birtakım para aklama katakullilerine karışan Cumhuriyetçi Parti'nin yıldız simalarından eski Temsilciler Meclisi Çoğunluk Grubu Başkanı Tom Delay'in görüşüne göre de "Tanrı, Amerikan siyasetini *İncil*'den esinlenen bir vizyonla yeniden şekillendirmesi için Başkan George W. Bush'a görev vermişti!"

George W. Bush, Protestanlık yelpazesinde bir kiliseden diğerine geçerken siyasi kariyerinde de dini misyonunu sürekli yeniden tanımlıyordu. Bush'un birinci dönemindeki metin yazarlarından David Frum'un, Irak Savaşı'nın Bush'u nasıl yeniden yarattığını anlatan şu sözlerinden de anlaşılacağı gibi: "Savaş onu sonunda Haçlı savaşçısı yaptı." 2003 yılındaki Birliğin Durumu konuşmasında Başkan Bush Irak Savaşı'nın gerekçesini açıklarken neredeyse kendisine vahiy indiğini ilan etti:[282] "Tarihin çağrısı doğru ülkeye indi." Tarihin çağrısı, gaipten gelen sesler vs... Bu bulanık, akıl karıştıran söylem zaman zaman tanrısal boyut kazanıyordu.

Beyaz Saray'daki bu ekibin önemli aktörlerinden biri de Başkan Bush'un konuşmalarına *İncil*'den referanslar sıkıştıran metin yazarı Michael Gerson idi. Evanjelik üniversite Wheaton College mezunu Michael Gerson'a "Bush'un ağzına kelimeleri yerleştiren adam" demek yanlış değil.[283] Kırk yaşlarındaki gazeteci Michael Gerson'un siyaset ve din ilişkisi hakkındaki yargısı mutlak: "Dini görüşleri toplumsal söylemin dışına taşırsak sosyal adaletin tarihimizdeki en önemli kaynağı kaybolur."[284]

11 Eylül'den birkaç gün sonra Başkan Bush'un Kongre'de yaptığı konuşma (20 Eylül 2001) Michael Gerson'u tatmin etmiş olmalıydı ki hemen telefona sarıldı. Başkan'ı aradı. Aralarındaki diyalog dikkat çekiciydi:[285]

— *Sayın Başkan, televizyonu izlerken Tanrı'nın sizin orada olmanızı istediğini düşündüm.*

— Gerson, hepimizi birden istiyor!

Başkan George W. Bush söylediklerinin ne kadarına inanıyordu, ne kadarı takiye idi? Bunu tarih yazacak. Ama George W. Bush'un 11 Eylül sonrasında yaptığı açıklamaların ana fikrinde pek çok kez din boyutu var. Dini içerikli dış politika söyleminde en fazla tekrarlanan unsur ise iyiye karşı kötünün mücadelesi.

Kim iyi? Kim kötü? Bunun takdiri de ABD Başkanı'na ait elbette. Sanki George W. Bush, kötüye karşı mücadele etmesi için Tanrı tarafından görevlendirilmişti. ABD Başkanı bunu kendisi de ifade ediyordu: "Ben kendimi Tanrı'ya teslim ettim."[286]

Bazı analistler, Bush'un dış politika söylemindeki din vurgusunun imparatorluk kurma stratejisiyle bağlantılı olduğu iddiasında: Boston Üniversitesi öğretim üyeleri Andrew J. Bacevich ve Elizabeth H. Prodromou'nun, Tanrı'nın tarafsız olmadığını anlatan yazılarında ifade ettikleri gibi:

> "2003 Irak Savaşı ve 2002 yılında yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD'nin 11 Eylül travmasıyla bir Pax Amerikana yaratma eğilimini ortaya koyuyor. 11 Eylül sonrasında Evanjelik kökenli adalet kavramları, ABD güvenlik stratejisinin transformasyonuna yönelik politikalarla kaynaştırıldı. Imparatorluk stratejisi geliştirmek isteyenler dini araç olarak kullandılar."[287]

Başkan Bush'un konuşmalarındaki adalet, özgürlük ve serbestlik söylemi ilahi bir tasarım ile ABD'nin Kurucu Babalarının ilkelerinin koalisyonundan oluşmakta.[288] Örneğin ABD Başkanı, 11 Eylül sonrasında adalet kavramına vurgu yaptığı Kongre konuşmasında adalet ile Tanrı arasındaki bağı şöyle tanımlamıştı:

> "Düşmanlarımızı adaletin önüne çıkardığımızda veya adaleti düşmanlarımıza götürdüğümüzde adalet yerini bulacaktır. Özgürlükle korku ve adaletle zulüm her zaman savaş halinde olmuştur. Ve biliyoruz ki Tanrı bu mücadelede tarafsız değildir."[289]

George W. Bush'un ağzından düşmeyen özgürlük teması da dini referanslarla ilişkili. Başkan Bush'un konuşma metinlerindeki din vurgusunun içerik analizini kitaplaştıran Washington Üniversitesi öğretim üyesi David Domke'nin iddiasına göre:

> "11 Eylül'den sonra Başkan Bush topluma verdiği mesajda özgürlük ve serbestliğin Tanrı'nın istediği en onurlu dürtü ve en yüce amaç olduğunu belirtiyor. Bu evrensel özgürlük ve ser-

> bestlik akidesi, R. Scott Appleby'nin de belirttiği gibi, yönetimin Siyaset Belgesi'nin (Manifest Destiny)[290] teolojik uyarlamasını oluşturuyor. Siyaset Belgesi'nin 21. yüzyıla uyarlanması, beyaz ve dindar-muhafazakâr Protestanların norm ve değerlerini 'gönüllü' olarak kabullenmeyenlerin hakkından gelmeyi hedefleyen önceki Amerikan belgelerinden biraz farklı: Hükümetin resmi söylemine göre, bu hedefi sorgulamak Tanrı'yı sorgulamak demektir."[291]

Bu arada David Domke ile yaptığım bir görüşme sırasında, genç bilim adamı bana, Başkan Bush'un konuşmalarındaki dini retorik ile "maço" söylemin beraber kullanıldığını anlattı.

Amerika'daki dindar grupların Bush ve çevresinin *İncil*'i kendi siyasi çizgilerine uydurma çabalarına sıcak baktıkları söylenemez. Örneğin, Amerikan siyasi sahnesinin aktif din adamlarından Evanjelik Jim Wallis'in din, siyaset ve Bush üçgenine duyduğu tepki, büyük bir hesaplaşmanın da habercisi sanki:

> "Günümüzün teolojik sorunu 'dindar sağ' değildir. Sorun, Bush hükümetinin ulusal kimlikle Kilise'yi Tanrı'nın isteğini ve Amerikan İmparatorluğu'nun misyonunu birbirine karıştıran milliyetçi dinidir. Amerikan dış politikası 'önleyici savaştan' da öte, teolojik olarak kibirli; sadece tek taraflı değil fakat tehlikeli şekilde Mesih gibi; küstah olduğu kadar putperest ve kâfir."

Jim Wallis'e bakılırsa:

> "Bush şer eksenine karşı kavgada ve terörizmle savaşta Tanrı'nın kendisini başkomutanlık görevine çağırdığına inanıyor. İnsanlığın geleceğini savunmada Amerika'yı 'sorumlu' olarak tanımlaması da kişisel inancı. George W. Bush'un bu iki inancı ona büyük bir özgüven veriyor. Bu da kötü bir dış politika anlayışıyla kötü bir teolojinin sentezinden başka bir şey değil."[292]

Solun peygamberi diye de anılan Jim Wallis, Başkan Bush'un 11 Eylül'de nasıl değiştiğini dini referanslarla anlatmakta:

"Bence Bush'un inancı çok gerçek ve oldukça da derin. 2000 seçimlerinden hemen sonra Austin'de kendisiyle konuşmuştum. Küçük bir gruptuk ve bize inancını anlattı. Merhametli muhafazakârlıktan, fakirler için inanç temelli bazı girişimlerden söz etti. Daha sonra beni kenara çekti ve 'Jim, fakirleri hiç anlayamıyorum. Onlarla yaşamadım, hiçbir zaman fakirlerle bir arada olmadım. Fakirlerin ne düşündüğünü bilemiyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse ben onları tanımayan beyaz bir Cumhuriyetçiyim. Ama yoksulları tanımak istiyorum. Nasıl yapabilirim? Yoksulları nasıl anlayabilirim?' dedi. Ben de fakirleri ve fakirlerle çalışanları ve yaşayanları dinlemelisiniz dedim."

Bush, Jim Wallis'i dikkatlice dinlemişti. Sonrasında ise din adamı Wallis'in sözlerini "Göreve Başlama" konuşmasına taşımıştı. "Konuşmasında:

"Yoksulları dinlemeliyiz. Çoğumuz yoksulluğun ne olduğunu anlamaz' dedi. Bunda samimi olduğunu sanmıştım. Başkan'la buluştuğumuzda, konuştuklarından kendi kendini yaratmış Metodist olduğu izlenimine kapıldım, yani inancı sayesinde hayatına yeniden yön vermiş biri anlamında: İçki bağımlılığını, bazı aile sorunlarını çözmüş ve değiştirmiş bir insan. Kendine yeni bir amaç edinmişti. Metodizmin bir parçası bunlar. Benim umudum, kendi kendini yaratmış bireysel Metodistlikten sosyal reformist Metodistliğe geçiş yapabilmesiydi."

Jim Wallis'e göre 11 Eylül'den sonra George W. Bush'un rolü tamamen değişime uğradı:

"Kanımca kendisi ve tarihteki yeri hakkında görüşü de değişti. Teröre karşı savaşta başkomutan oldu. Kendi kendini yaratmış Metodist, bir anda Amerika'nın misyonunu yerine getirmek için Başkanlığa ilahi bir atamayla geldiğini anlatan Mesihçi bir Amerikan Kalvinistiydi artık. Bu, ortaya oldukça derin ve endişe verici sorular çıkartmakta. Özellikle kilisenin rolü ve toplum, Hıristiyan toplumu ile ulus arasındaki ilişkiler açısından."[293]

ABD'ye Mesih Rolü

1970'lerin ortasından itibaren Amerika'nın siyasi, ekonomik ve sosyal sahnesinin perde arkasında muazzam bir devinim yaşanmakta! Evanjeliklerin 21. yüzyıl Amerikası'nın şantiyesinde daha fazla görünmeleri de bu yeniden yapılanmanın bir sonucu. 21. yüzyıl şantiyesinde Bill Gates de var, 21. yüzyıl ekonomisinin ateşleyicisi yeni ekonominin sermayedarları da, Evanjelikler de, iPod kuşağı da ve daha bir dizi "Americana" simgesi de, globalleşmenin ve Çin'in yükselişinin yarattığı gerilimler de!

Büyük değişiklikler, şoklar yaşanmadığı takdirde 21. yüzyıl Amerikası'nın profili bu şantiyede şekillenecek. Yani kürtaj yasasından eşcinsellerin evliliğine, kök hücre araştırmalarından Evrim teorisine ve Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nden Irak Savaşı'na, İran'a ve Çin'e kadar çok geniş bir alana yansıması muhtemel kararları bu şantiyedeki dinamikler belirleyecek.

Bu bakımdan "Evanjelik hareket 11 Eylül'ü nasıl yorumladı?" sorusunun yanıtı sadece sosyolojik bir merakı gidermekten öte bir anlama sahip. Bu sorunun yanıtı ABD'nin dış politikasını anlamak isteyen herkes için önemli!

Amerikan toplumu dış politikaya ahlaki açıdan bakmaya alışık. Yani toplumsal algılamada Amerikalılar, dünyaya düzen getirmek için Tanrı tarafından seçildiklerine inanırlar. Bu bir Amerikan yaklaşımı, Metodist, Baptist, Mormon, Katolik ya da ateist olsun bu inanç sanki bir tür yurttaşlık bilincidir! ABD var olduğundan beri Evanjelik Protestanlık bu bilinci dini kodlarla aşılamaya yönelik canlı bir misyonerlik faaliyeti içinde.

Ancak son yıllarda Evanjelik grupların seferberliği yeni bir içerik ve hız kazanmakta. Buna Evanjelik hareketin global milenyum seferberliği de denebilir. Milenyum seferberliği biraz ABD'nin mutlak askeri gücü ve global rolüyle irtibatlandırılmalı. ABD "Benim ahlaki değerlerim en doğrusudur, bunlar tartışılmaz" dediği zaman akan sular duracak mı? Irak Savaşı ABD'yi dünyada böyle bir tartışmanın ve algılamanın içine itti.

Amerikalı Evanjeliklerin bir bölümü 21. yüzyılda Amerika'nın dünyada Mesih rolü oynamasını istiyordu. Bu kesim globalleşmeyi de Evanjelizmin perspektifinden okuyordu. Evanje-

liklerin inancına göre vicdan özgürlüğünün, siyasi ve ekonomik özgürlüklerin korunması sadece ABD'nin değil Tanrı'nın da normlarıydı. Bu görüşün Amerika'nın yayılmacı dış politikasını destekleyenlere müthiş bir ideolojik altyapı sunduğu tartışılmaz. Bu kesimin, George W. Bush'un dış politikasına yön veren ve çoğu laik olan yeni muhafazakârların "21. yüzyılı Amerikan yüzyılı yapma projesine" sıcak bakması şaşırtıcı değil. Çünkü aralarında çok sayıda 'laik'in de bulunduğu yeni muhafazakârlar başka bir misyonerliğin peşinde. Onlar da Amerika'nın dünyada özgürlük, demokrasi hatta medeniyet promosyonu yaptığını düşünüyor. Örneğin, bu grubun etkili köşe yazarlarından Charles Krauthammer'in uygarlık promosyonuna yaptığı vurgu gibi:

> "ABD Afganistan'a Hıristiyanlığı yaymaya gitmedi. Uygarlaştırmaya gitti. Amerika'nın uygarlık anlayışı laiktir ve kökeni dine karşı tepki olan Aydınlanma'ya dayanır. Şimdi bazıları dini motivasyonla bu uygarlık misyonunun peşine düşebilir. Ama ABD bir Haçlı seferine girdi denemez."[294]

Aslında ABD'nin dünyadaki yeni rolü ekseninde Evanjeliklerle yeni muhafazakârların oluşturduğu beraberliğe milliyetçilik ile dinin 11 Eylül koalisyonu da denebilir. Ancak bu beraberliği 11 Eylül koşullarıyla sınırlamak doğru değil. Daha Soğuk Savaş döneminde efsanevi ilahiyat âlimi, rahip Reinhold Niebuhr "Amerika'nın dini yorumu olan bir ulusal kaderi var. Tanrı bizim ulusallığımızı insanlığa yeni bir tarih başlatması için bağışladı"[295] dememiş miydi?

1950'li yıllarda bu sözlerin vurgusu elbette ki bugünkünden çok farklıydı. O dönemde kimse "Uygarlıklar Çatışması"ndan söz etmiyordu. Din ve devlet ilişkileri belli bir mesafede ve dengedeydi. 20. yüzyılın son çeyreğine kadar dindar grupların devlet işleri üzerinde özellikle de dış politikada etkileri sınırlıydı.

Zaten bu gruplar genelde ABD'nin içe kapalı bir dış politika izlemesinden yanaydı. Buna 20. yüzyılda Amerikan dış politika gerçekçiliğiyle Hıristiyan realizminin örtüşmesi de denebilir. Aslında Cumhuriyetçilerin geleneksel muhafazakâr siyase-

tiyle de örtüşen bir yaklaşım bu. Yakın zamana kadar Cumhuriyetçilerin temsil ettiği politik muhafazakârlık uluslararası ilişkilerde güç kullanımını kabul etmekle birlikte mevcut uluslararası kurumların ve ittifakların korunmasını istiyordu. Büyük dış politika hamlelerinden kaçınmaktaydı. Amerikan değerlerinin üstün olduğuna inanmakla birlikte bunları dünyaya yaymak öncelikli bir çaba değildi. Üstelik bunun mali külfetine de katlanmak istemiyordu. 20. yüzyılın son çeyreğinde ve Soğuk Savaş sona erdikten sonra bu kutsal düzen de altüst oldu.

Dış Politika ve Dindar Sağ

21. yüzyılı Amerikan yüzyılı yapma projesinin isim babaları yeni muhafazakârlar. Ama en tutucu Evanjelikler de dahil olmak üzere Amerika'daki bütün dindar sağı motive eden bir hedef bu. Yani dindar sağ da yeni muhafazakârların 21. yüzyılı Amerikan yüzyılı yapma projesine el veriyor.

Peki, dindar sağın aktörleri kimler? Amerikan siyasi sahnesinde etkisini arttıran dindar sağ 20. yüzyılın son çeyreğinde gelişen büyük bir koalisyon. Bu koalisyonun ortakları, Evanjeliklerin en tutucu kanadı, tutucu Katolikler ve Ortodoks Yahudiler. Bu geniş grup, toplumda muazzam bir örgütlenme kapasitesine sahip. Son yıllarda internetin bütün imkânlarını kullanarak dayanışma grupları oluşturuyor, dergi ve gazeteler çıkartıyorlar. Beyaz Saray'da kendi dünya görüşlerine yakın kadrolara ulaşıp belli kararların alınması için lobi yapıyorlar.

İçlerinde çok sayıda aşırı unsurun bulunduğu bir Protestan mezhebi olan Güneyli Baptist Kongresi'nin yöneticilerinden Richard Land'ın iddiasına göre, 20. yüzyıl Amerikan tarihinde ilk kez bu kadar çok sayıda Tekrardan Doğmuş Protestan, Bush yönetiminde görev yapmakta. Land etkili bir Protestan lobici. Washington'ın teolojik haritası ondan soruluyor. *Time* dergisinde David Van Biema'nın iddiasına göre, "Princeton ve Oxford mezunu bu Güneyli Baptist 16 milyonluk cemaatin ılımlı muhafazakârlıktan aşırı muhafazakârlığa geçmesini sağladı ve bütün önemli siyasi kararlarda parmağı vardı."[296]

Yani Land gibi iyi eğitim görmüş elitler dindar sağın yeni kudret simsarları konumundaydı artık.

Dindar sağın tutucu Protestanları son yıllarda ABD'nin kültürel evreninde etkilerini artırırken dış politikanın karar odaklarına da nüfuz etmekteler. Amerikan değerlerini yaymak... Başlı başına bir dış politika misyonu bu. Düne kadar sadece aile değerleri gibi sosyal konularda sesi yükselen bu grup artık dış politikada da söz sahibi olmaya başlıyor. Bush yönetiminde meramlarını anlatacak mercilere ulaşıyorlar. Bu grupların ABD dış politikasına yön verdiklerini söylemek abartılı olur. Ancak varlıklarını hissettirdikleri, "biz varız" dedikleri kesin.

Bu faaliyet 11 Eylül öncesine dayanıyordu. Nitekim 1999 yılında yayımlanan bir makalesinde sosyolog William Martin dindar sağ ile Amerikan dış politikası arasındaki irtibatı şöyle tanımlamıştı:

> "Hıristiyan sağ son derece etkili. Artan bir hızla ABD'de politika yelpazesini etkilemeye yönelik faaliyetlere giriyor: İsrail'e destek, silahların kontrolü, savunma, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Birleşmiş Milletler'e verilecek fonlar gibi konularda etkili olmak istiyor."[297]

Hıristiyan sağ özellikle Birleşmiş Milletler'in faaliyetleriyle yakından ilgiliydi. Örneğin bu grup 1998 yılında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 150 ülkede uygulayacağı doğum kontrolü programına ABD'nin mali katkı yapmasını engelleyebildi.

90'lı yıllara dönersek; Clinton'dan hazzetmeyen dindar sağ, 90'lı yıllarda Clinton yönetiminin başlattığı Balkanlar'a insani amaçlı müdahaleleri, sırf dini değerleri içerdiği gerekçesiyle içine sindirebildi. Özellikle tutucu Protestanlar Clinton'a açık destek vermeseler de en azından Bosna ve Kosova müdahalelerine karşı çıkmadılar. Bu mesafeli duruşun belli nedenleri vardı elbette. Öncelikle aşırı tutucu Evanjeliklerin yıldızı Demokratlarla hiçbir zaman barışmadı. İkinci önemli neden ise Clinton'ın kişiliğiyle ilişkili. Monica Lewinsky maceraları vs. Oysa Clinton da Güneyli Baptist[298] denen Protestan kilisesine

mensup. Ve de inancını ortaya koymaktan çekinmiyor. Başkanlığı sırasında siyasi söyleminde dini öğelerden sık sık yararlanıyordu.

Dış politikada din unsuru... 90'lardan itibaren Amerikan akademik ve siyasi çevrelerinde canlı tartışmalara yol açan bir tema bu. Pek çok sosyal bilimciye göre 20. yüzyılın sonunda zayıflayan sekülerlik çağın yeni sorunlarına merhem olamıyordu. Bu teşhisin büyük çapta kabul görmesi dindar grupları faaliyete geçirdi. Peki bu, dış politikaya nasıl yansıdı? Boston Üniversitesi öğretim üyeleri Bacevich ve Prodromou'nun da belirttikleri gibi Amerika'da dış politika yaklaşımında din ve güvenlik öğeleri birbiriyle her zaman ilişkili oldu:

> "Çağdaş Amerika'da dinin dış politikaya etkisini inceleyen bilim adamları ve politika üretenler genelde iki soruya odaklanırlar: Birincisi, hangi şartlar altında din ABD politikalarının yürütülmesinde zorluk çıkartır ya da kolaylık sağlar? İkincisi, dünyanın diğer dinleri ABD'nin güvenlik hedefleriyle uyumlu mudur? 1990'lardan bu yana, özellikle de 11 Eylül'den sonra bu iki sorunun kendi içindeki ayırt edici özelliği ve aralarındaki yapıcı diyalog birbirine karıştı. Politika üretenler giderek sınırlayıcı bir perspektife sarıldılar; yani ABD'nin ulusal güvenliğinin belli dini ideallerin kümeleriyle uyumlu olduğu görüşü hâkim olmaya başladı."

Bu iki yazara göre, Huntington'ın Uygarlıklar Çatışması tezi sanıldığından çok daha etkili oldu:

> "Aldığı yoğun eleştirilere rağmen Huntington'ın paradigması Washington'ın dış ilişkiler camiasında büyük yankı yaptı. Soğuk Savaş sonrasının ilk on yılı dolarken, dış politika üretenler, dinin uluslararası ilişkilerde önemli bir unsur olduğunu anladılar."[299]

Din uluslararası ilişkilerin yeni unsuru ise bunun dış politikanın karar mekanizması üzerindeki etkisi nedir? Bu sorunun kesin bir yanıtı yok. Ancak bu yönde atılan bazı adımlar dikkat çekici. 1998 yılında çıkan "Uluslararası Dini Özgürlük Ya-

sası" (UDÖY) gibi. Bu yasaya dayanarak ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Uluslararası Dini Özgürlük Dairesi kuruldu. Bu dairenin görevi dünyada din ve vicdan özgürlüğü promosyonunu teşvik etmekti. Merkezde bir büyükelçi tarafından yönetilen bu daire, Uluslararası Dini Özgürlük raporu yayımlıyordu.

Bu yasanın simgesel değeri çok büyük. Bu yasayla inanç, din ve ahlaki değerler dış politika arenasına taşındı. İnancın dış politika evrenindeki yeri bir bakıma kurumlaştı. UDÖY'ün gerçek gücü, hükümete dini özgürlükleri ağır derecede ihlal eden ülkelere yaptırım koyma yetkisinden gelmekteydi. Bu yasanın nasıl uygulandığı Amerikan başkanlarının keyfine kalmıştı! Yani Amerika'nın dış politika önceliklerine göre yorumlanan bir yasaydı bu. Hangi ülkede ne kadar din ve vicdan özgürlüğü vardı? Ve bu konuda nasıl bir politika izlenmeliydi? Bu sorulara verilen yanıtlar hiç kuşkusuz ki ilkelerden çok konjonktüre göre şekillendi.

Bush, Dindar Sam Amca

Dindar sağ ve Bush döneminin dış politika kararlarına gelince; Bush'un ahlaki değerlere ve özgürlük promosyonuna dayanan dış politikası dindar kesim tarafından sıcak karşılandı.

Ama esas belirleyici nokta Ortadoğu faktörüydü. Bütün Evanjelikler aynı inançta olmasalar bile bir kesim, en tutucu olanlar, *İncil*'i yorumlarken Ortadoğu'ya özel önem atfetmekteler. Evanjelizm uzmanı Sébastien Fath'a göre:

> "Bu grup, Mesih'in İsrail'e geri döneceğine ve iyilik ile şer ordularının kutsal topraklarda savaşacağına (Armageddon) inanmakta. Mesih'in dönüşünü hazırlamak için Amerikalı Hıristiyanlar 1980 yılında Kudüs'te bir uluslararası temsilcilik kurdular."[300]

Yani Ortadoğu'ya odaklanmış köktenci Evanjeliklerin Genişletilmiş Ortadoğu Projesi gibi iddialı dış politika tasarımlarına dört elle sarılmaları bir rastlantı değil. Bu bakımdan kilise söz-

cülerinin karşı çıkmasına rağmen tutucu Protestan ve tutucu Katolikler Irak Savaşı'nı desteklediler.

Kilisenin pozisyonu ne olursa olsun, Protestan ve Katoliklerin tutucu unsurları kendi bildiklerini okuyorlar. Nitekim 2004'te Gallup'un yaptığı bir kamuoyu yoklaması haftada en aşağı bir kez kiliseye gidenlerin yüzde 56'sı Irak'taki olumsuz gelişmelere rağmen savaşın değdiğine inanıyordu. Kiliseye seyrek gidenlerin ise ancak yüzde 45'i aynı fikirdeydi.

2004 seçimlerinde dindar sağın değerleri yeni muhafazakâr dış politika gündemiyle birleşti. Ve Bush'u yeniden iktidar yaptı. Yani Bush'u ikinci kez iktidar yapanlar sağda konuşlananlardı. Sadece köktendinci Evanjelikler değil, tutucu Katolik ve Ortodoks Yahudilerdi. Yakın zamana kadar bu grupların yan yana gelmeleri mümkün değildi.

2004 seçimlerinden sonra üzerinde çok yorum yapılan "Evanjelikler, dindar sağ ve 2004 seçimleri" konusundaki sorularımı Evanjelizm uzmanı Fransız bilim adamı Sébastien Fath'a yönelttim:

— *Evanjelikler açısından 2004 seçimlerinin yorumu nedir?*

— 2004 seçimleri çok önemli bir eğilimi ortaya koydu: Günümüzde başkan adayları her zamankinden daha çok Tanrı'nın desteğine ihtiyaç duymaktalar. 1960'ta Amerikalıların çoğu Kilise'nin siyasette etkili olmasını istemiyordu. Bugün ise durum tersi. Büyük bir olasılıkla 11 Eylül dini refleksleri artırdı. *Pew Forum on Religion and Public Life*'ın araştırmasına göre, Başkan Bush'a 3.5 milyon Evanjelik Protestan oy verdi. Bush Katoliklerden de 3.5 milyon ek oy aldı. Her fırsatta kendi inancını sergilemeyi seven Bush, seçim başarısını dindarların oyuna borçlu. Dindarlar deyince geniş bir yelpaze akla gelmeli; yani, Protestanlar, Katolikler, Mormonlar, Yahudiler vs. Dini vecibelerini yerine getirenlerin çoğu oylarını Cumhuriyetçi Parti'ye verdiler. Amerikalı seçmen ne kadar çok kiliseye gidiyorsa o kadar çok Cumhuriyetçilere oy verme eğiliminde.

— *Evanjelikler ve Katolikler seçimlerde nasıl seferber oldular?*

— Protestanlar ve Katolikler kendi cemaatlerini harekete geçirme konusunda çok duyarlılar. Evanjelik Protestanların nüfusun dörtte birini, Katoliklerin de beşte birini oluşturduğu dikka-

te alınırsa bu iki grubun siyaseti etkileme gücü yadsınamaz. Evanjelik Protestanların ve Katoliklerin çoğunluğu 2004 seçimlerinde Başkan Bush'u destekledi. Yani Beyaz Evanjeliklerin yüzde 78'i, Katoliklerin de yüzde 52'si.

— Çok sözü edilen "ahlaki değerler" ne kadar etkili oldu?

— Ahlaki değerlerin seçim kampanyasının merkezine yerleşmesi, Amerika'nın siyasi gündemine dinin ne kadar hâkim olduğunun en iyi kanıtı. Seçmenin yüzde 22'si ahlaki değerleri dikkate alarak oy kullandığını belirtiyor. Yüzde yirmisi ise ekonomik konuları ön plana aldığını söylüyor. Yüzde 19'u terörizmi, yüzde 15'i de Irak'ı! Oysa ahlaki değerler genelde kiliselerin gündeme getirdiği konular. John Kerry, Katolik olmasına rağmen, George W. Bush'un kürtaj ve eşcinsellerin evliliği konusundaki "ahlaki yaklaşımı" Katolikleri Bush'un partisine yönlendirdi.

— Kararsızların tercihini de "ahlaki değerler" mi etkiledi?

— Eskiden kararsızlar son anda sandık başına gittiklerinde Demokratlara oy verirlerdi. 2004 seçimlerinde kararsız oyları Cumhuriyetçiler topladı. Çünkü kiliseler, eşcinsellerin evliliğine karşı geleneksel Hıristiyan ailesini korumak için harekete geçti. Yani Başkan Bush'un ikinci kez seçilmesi Amerika'da Hıristiyan sağın zaferiyle örtüşmekte.

— Bunda Başkan Bush'ın siyasi danışmanı Karl Rove'un payı nedir?

— Bu seferberliğin başlamasında Karl Rove önemli bir rol oynadı. Ama bu olay bir tek Karl Rove'a indirgenemez. Esas belirleyici unsur savaş zamanında Başkan'ın Tanrı'ya yakın olmasıydı. Ve seçmenin büyük çoğunluğu için Bush bu beklentinin cevabıydı! Unutulmamalı ki pek çok Amerikalı 2004 seçimlerinde "milliyetçi" duygularına kulak vererek oy kullandı.

— Dindar sağın milliyetçilikle buluşması. Yeni muhafazakârlarla dindar sağın koalisyonu deniyor buna. Bu ne kadar gerçekçi?

— Bush'a oy verenlerin Tanrısı, bazen İsa'dan daha çok Sam Amca olabiliyor. Buna ben "yeni-Mesihçilik" diyorum. Ve bunu yeni muhafazakârlar temsil ediyor. Washington'da yağmur yağdıran da güneş açtıran da aslında yeni muhafazakârlar![301]

Yıl 2006. Yeni muhafazakârlar artık Washington kalelerinde değil. Amerika dinamik bir ülke. İttifakları süratle kurup aynı hızla bozuyor. Yeni muhafazakârlar yavaş yavaş tedavülden kalkarken 2008'deki Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti, Evanjelikleri yeni ittifaklara eklemlemeye çalışacak.

Askeriyede Evanjelizm Coşkusu ve Küreselleşme

Dindar kesimle dış politika ilişkisinin diğer önemli bir boyutu da Amerikan ordusunun değişen yapısıyla ilişkili. Amerikan ordusunda görev yapanların önemli bir bölümü muhafazakâr ve dindarların ağırlıkta olduğu Amerika'nın Orta ve Güney eyaletlerinden geliyor. ABD'nin tanınmış muhafazakâr gazetecilerinden Robert Kaplan, Kolombiya'dan Filipinler'e, Afganistan'dan Irak'a kadar uzanan kaotik bir dünyaya ABD'nin düzen getirdiğini iddia ettiği *Imperial Grunts* (Emperyal Homurtular) adlı kitabında "Terörizme Karşı Global Savaşın Amerikan dış politikasının en belirgin ve en tartışmalı yüzü" olduğunu iddia ediyor. Kaplan'a göre teröre karşı savaşan Amerikan askerlerinin çoğu muhafazakâr bölgelerden gelen gençler:

> "Amerikan ordusunun önemli bir bölümünü oluşturan erkek ve kadınlar ABD'nin muhafazakâr ve dindar Güney ve Orta bölgelerinden devşiriliyor. Amerika'nın bu 'savaşçı sınıfı' orduya Evanjelik ve vatansever bir şevk getiriyor. Bunun temelinde derinlere yerleşmiş bir milliyetçilik duygusu ve Amerikan değerlerine saygı var. Gelişen global düzende onlar vazgeçilemez 'güvenlik zırhları'! Amerika'nın bazı bölgelerinde vatanseverlik belki zayıflamış olabilir. Ama 2005 yılında Amerikan silahlı kuvvetlerinin üyeleri arasında vatanseverlik canlı ve çok sağlıklı."[302]

Görüldüğü gibi son derece karmaşık bir yapı söz konusu. Bir taraftan dindar grupların orduya duydukları ilgi, diğer taraftan globalleşme ve Evanjelik misyonerlik. Kimilerinin hayal gücünü tetikleyen unsurlar bunlar.

Evanjelik Hıristiyanlık İngiltere'de doğdu. ABD'de serpildi. Amerikan Evanjelizminin en önemli özelliği misyoner yönü. Evanjelik hareket *İncil*'in Tanrı'nın kelamı olduğuna inanmakta. Ve de Hıristiyanlığı yaymak onların inançlarının önemli bir boyutunu oluşturmakta. Adı üstünde, evanjelik yani gezici vaiz; "evanjelize" etmek ise Hıristiyan olmayanlara *İncil*'i öğretmek, Hıristiyanlaştırmak demek![303] Diğer Hıristiyanları da gerçek Hıristiyan yapmak. Evanjelik gruplar bu inancı tarih boyunca bir misyonerlik müessesesi haline getirmişler. Örneğin, Türkiye'de kurulan Robert Kolej, Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi, bu zihniyetin ürünleri.

Bugün de Amerikan ışığını saçmak isteyen misyonerler hâlâ dünyanın pek çok bölgesinde faal. Evanjelizmin etki alanı Amerika ve kısmen Avrupa ile sınırlı değil, Güney Amerika'dan Afrika'ya ve Güneydoğu Asya'ya kadar yayılıyor. Son yıllarda özellikle Güneydoğu Asya'da odaklanmış durumda. Aslında Güney Kore, Güneydoğu Asya'daki önemli bir Evanjelizm üssü. Menzildeki esas ülke ise Çin!

Evanjelikler son yıllarda misyoner olarak gittikleri ülkelerde yaymaya çalıştıkları Hıristiyanlığı bölgenin yerel kültürüyle harmanlamaya çalışıyor. Bunun adı "yeni evanjelizm." Evanjelik Hıristiyanlık Batı'da canlılığını yitiriyor. Ama Afrika, Güney Amerika, Hindistan ve Güneydoğu Asya'da atakta. Bu yeni hamlenin Evanjelik Hıristiyanlığı bir taraftan muhafazakâr diğer taraftan da liberal yaptığını iddia eden din adamları "Evanjelik Hıristiyanlığın en hızlı yayılan kanadı. Yeni Evanjelikler'in ayinleri Avrupa'dakilere göre daha coşkulu ve içten. *İncil*'i olduğu gibi tefsirsiz okuyorlar" diyorlar. Evanjelikler tarafından açıklanan rakamlara bakılırsa dünyadaki Evanjelik nüfus 250-300 milyon civarında. Amerika ve Avrupa'daki toplam Evanjelik sayısı 75 milyon. Bunun aşağı yukarı 70 küsuru Amerika'da. Evanjeliklerin sayısı yılda yüzde 4.7 oranında büyüyor. Protestanlığın genelde yayılma oranı yüzde 2.2, Katolikliğin ise yüzde 0.5. Bu arada Islamın yayılma hızı Evanjelizmden fazla.[304] Bunda Müslümanlar arasında doğurganlık oranının yüksek olması büyük etken.

Bu rakamlar dünyadaki süt, ilaç tüketimi vs. istatistikleri değil. Belli gerilimlere, rekabete yol açan sayısal göstergeler.

Nitekim Pennsylvania State Üniversitesi öğretim üyesi Philip Jenkins, İslam ile Evanjelik Protestanlık arasındaki bu rekabetin global kargaşaya yol açabileceği düşüncesinde:

> "Yeni Evanjelizm kültür ve dinlerin çarpıştığı global anlaşmazlıkların fay hattında. Hıristiyanlık ve Müslümanlık gelişmekte olan ülkelerde rekabet halinde. Aralarında kıyametin kopmasına neden olacak bir çatışmanın çıkma olasılığı yüksek. En kötü senaryo, ortaçağda olduğu gibi bir dini çatışma dalgasının başlaması. Yani yeniçağda Hıristiyan Haçlı seferleri ve Müslüman cihatı. Nükleer silahlar ve şarbon virüsüyle donanmış bir 13. yüzyıl dünyasını hayal edin!"[305]

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi ekonomik küreselleşmeyi ve bu sürecin dış politika tercihlerini misyoner geçmişi olan Evanjeliklerin yakından izlemesi, yön vermeye çalışması şaşırtıcı değil.

Evanjeliklerin de Çin Stratejisi Var!

Evanjeliklerin dünyasında globalleşme son derece canlı ve çok boyutlu bir tartışma konusu. Evanjelikler kıyametin Çin'den kopacağına inandıklarından sarı uygarlığı yakından izlemekteler.

Time/CNN'in yaptığı bir kamuoyu araştırması Amerikalıların yüzde 59'unun *Vahiy Kitabı*'ndaki (Book of Revelation) kıyamet kehanetinin gerçekleşeceğine inandığını ortaya koyuyor. 11 Eylül'den itibaren bu felaket senaryosuna inananların sayısı artıyor. Kimilerine göre kıyamet İslam dünyasından gelecek. Kimilerine göre de sarı uygarlıktan. Yani Çin'den. Çin'in ekonomik performansı Amerikan toplumunda tırmanan bir Çin rahatsızlığı yaratmakta. *Endtime* dergisinin editörü, romancı, rahip Irvin Baxter'ın, *Vahiy Kitabı*'na dayanarak, ABD ile Çin arasında nükleer savaş çıkacağını ilan etmesi bunun ilginç bir örneği aslında. Baxter'ın *The China War and the Third Temple* (Çin Savaşı ve Üçüncü Mabed)[306] adlı kitabının ana teması şöyle: Tayvan yüzünden ABD ile Çin arasında kriz çıkacak. Amerika

müdahale edecek. Çin de Los Angeles'a nükleer saldırıda bulunacak vs!

Evanjelikler Tanrısız komünist Çin'e karşı tepkili ve temkinli. Sadece onlar mı? Bush'un birinci döneminde Amerikan dış politikasının rotasını tayin eden yeni muhafazakârlar da farklı nedenlerden dolayı Çin'e mesafeli. Örneğin, Irak Savaşı'nın mimarlarından Paul Wolfowitz 2000 yılında yazdığı bir makalede Çin'i şöyle tanımlamıştı: "Çin'in artan gücü Amerika'ya ve onun dost ve müttefiklerine zorluklar çıkartacaktır."[307] Yeni muhafazakârlar ile dindar sağ, Çin konusunda ittifak halindeler mi? Aralarında yüzde yüz görüş birliği olmasa da ayrışmadıkları aşikâr!

Bu iki kesim kafa kafaya verince ne yapacaklarını, nereye saldıracaklarını kestirmek zor. Bu da bir başka kıyamet aslında. 2005 yılında Evanjelik çevreler Çin olgusunu deştikçe Amerika'daki realist ekol panik içinde aklıselime çağrı yapıyordu. Asya Etütleri direktörü ve Baylor Üniversitesi öğretim üyesi Christopher Marsh'ın "Evanjelikleri ve Amerika'nın Çin diplomasisini" incelediği makalesi bir uyarı niteliğinde:

> "Afganistan ve Irak'a demokrasi götürmekle meşgul olan, ufuktaki İran ve Kuzey Kore sorunlarıyla başı ağrıyan Amerika'nın Çin'le ihtilafa girmesi mümkün değil. Şu anda en iyi politika gizli normalleşmeye devam etmek. ABD-Çin ilişkilerini gizli normalleşme ile yönetme çabası tam anlamıyla bir realist yaklaşım. Bu yaklaşım, ABD'nin idealist taahhüdü olan dünyada demokrasi, insan hakları, din ve vicdan özgürlüğü promosyonuyla çatışıyor. Demokrasi pazarlaması Çin'de rejim değişikliğine kılıf hazırlamak diye yorumlandığı için büyük bir kuşku ile karşılanıyor."[308]

Çin'de din ve vicdan özgürlüğü... ABD Başkanı George W. Bush'un üzerinde önemle durduğu bir konu bu. Başkan Bush, 2002 yılında Çin'e yaptığı ziyarette din ve vicdan özgürlüğü konusundaki hassasiyetini açıklarken sanki Amerika'daki Evanjeliklere de mesaj gönderiyordu:

> "Din hürriyeti korkulması gereken bir şey değil, ona kucak açmalıyız; çünkü ahlakın özü imandadır. İman insanın kendisine yüksek standartlar koymasını, başkalarını sevmesini, insanlığa hizmet etmesini ve sorumlu bir hayat sürmesini öğretir."

Çin'in Amerika'daki dindar grupların kafasını kurcaladığı, iştahını kabarttığı muhakkak. Amerika'da son yıllarda yıldızı parlayan, haftalık ayinlerini her hafta 20 bin kişinin dinlediği din adamı Rick Warren'ın bile bir Çin stratejisi var. Aslında günümüz Amerikası'nda sosyal ve siyasi hayatta din unsurunu anlamak için mutlaka Rick Warren olayını anlamak gerekli. Warren'ın 1979 yılında, kiliseye gitmeyen Amerikalıları cezbedebilmek için kurduğu Saddleback Kilisesi'nin (Kaliforniya'da) üye sayısı 80 bin civarında. Warren global bir isim. Dünyayı dolaşıyor. Yazdığı *Maksatlı Yaşam-Bu Dünyada Neden Varım?*[309] adlı kitabın satışı 25 milyona tırmanıyor. Warren Amerika'da toplumun içine düştüğü manevi boşluğu doldurduğu iddiasında.

ABD'de modern zamanların "olayı" mega kiliselerin en medyatik din adamı Rick Warren, dış politika konularıyla yakından ilgili. 2005 yılında Florida'da Amerika'nın tanınmış gazetecileriyle yaptığı ve global sorunlara değindiği geniş kapsamlı toplantıda kendi Çin stratejisini de açıklamıştı:

> "Çin'de Marksizm ölünce yerini büyük bir olasılıkla Hıristiyanlık alacak. Çin'de Tienanmen Meydanı ve Parlamento'da, hükümet üyeleriyle, bürokratlarla resmi yemeklere katıldım. Aslında daha önce onları evimize ve kilisemize davet etmiştik. Nedense Çin'de bana açık çek verdiler. Neden bana güvendiklerini bilmiyorum ama bu konuyu tartıştım onlarla. Dedim ki, Çin'in problemini biliyorsunuz. İfade, din ve vicdan özgürlükleri olmaksızın Batı'nın ekonomik özgürlüklerini istiyorsunuz. Bilmeniz gerekir ki biri gelince diğeri de gelecektir. Bir karışıklıktan geçecekler. Çin'de 80 milyon hatta 100 milyon Hıristiyan var ve çoğu da Evanjelik."[310]

Rick Warren önümüzdeki yirmi yılın en önemli sorunlarını sıraladığında şu üç noktayı vurguluyor:

1) İslam barış içinde modernleşebilecek mi?

2) Amerika dini kökenine rücu edecek mi yoksa Avrupa gibi mirasını ret mi edecek?

3) Çin'de Marksizm'in yerini ne alacak?

Görüldüğü gibi Warren gibi bazı Evanjelikler, General Motors'un efsanevi genel müdürü Alfred Sloan'ın "Amerika'nın işi iştir" prensibiyle hareket eden müteşebbis ruhlu ve global vizyonlu misyonerler artık!

Britanya İmparatorluğu ve Evanjelikler

Bazı yeni muhafazakârlar Amerika'nın emperyal hedeflerini tanımlarken 19. yüzyıl sonundaki Büyük Britanya İmparatorluğu'na gönderme yapıyordu. Eğer bu, İngiltere ile Amerika arasında bir bayrak yarışı ise bugün bayrak Amerika'da. Amerikan dış politika felsefesi, din ile diplomasi ilişkisi emperyal İngiltere'nin reflekslerini mi taşıyor? Gazeteci Peter Waldman'ın iddiasına göre:

> "Bu eylem, Tanrı adına ve zenginleşme uğruna dünyaya yayılan tarihteki bir başka gücü hatırlatıyor. İlk yıllarında esir tüccarları, korsan ve haydutların yönlendirdiği Britanya İmparatorluğu daha sonra giderek Evanjelizmin etkisinde kaldı. Elli yıl sonra Hintli sömürge askerlerin isyan nedenini onlara zorla Hıristiyan değerlerini aşılama çabalarına bağlayan eleştiriler, İngiltere'de Hıristiyan unsuru konusunda canlı bir tartışma başlattı. Daha sonra Britanya'nın Ortadoğu'ya girmesinde dinin önemli rolü oldu. Bugünün Washington'ında olduğu gibi, Britanya'nın emperyal Evanjelikleri o günlerin neoconları olarak bilinen liberallerle işbirliği yaptı. Liberaller temsili yönetim sistemini ve serbest ticareti yaymayı kendilerine misyon edinmişlerdi. 1857'de Afrika'ya giden David Livingstone 'uygarlığın iki öncüsü Hıristiyanlık ve ticaret ayrılmaz bir bütün olmalıdır' derken o günün hâkim düşüncesini özetliyordu."[311]

Tarih geri mi geliyor? Dün İngiltere'nin emperyal Evanjelikleri bugün ise Amerika'nınkiler. Şartlar ne olursa olsun Evanjelik hareket hız kesmiyor. Asya'da ve İslam ülkelerinde Hıristiyanların haklarını korumak için seferberler. Pek çok kilise mensubu, insan hakları misyonuyla dünyanın dört bir köşesinde. Bugün bu grubun gözü kulağı Irak'ta. Bu, son derece hassas bir konu olduğu için yakın takibi elden bırakmadan belli bir mesafeden Irak'ı izlemekteler. Afganistan da ilgi alanları içinde. Kuzey Kore rejiminin Hıristiyanlar üzerinde kurduğu baskıyı kaldırması için Washington'ın karar odakları nezdinde etkililer.

Günümüzde kendisini Amerikan değerlerini yaymaya adamış ne kadar misyoner var? Bu konuda ortada kesin bir rakam yok. Ancak 11 Eylül sonrasında misyoner Evanjeliklerin sayısının arttığı söyleniyor. Sayıları birkaç yüz binin üstünde denirse bu yanlış olmaz herhalde!

Irak Savaşı ve Dindar Sağ

Bu, bir Amerikan paradoksu mu? Ya da müthiş bir kurgu mu? Bush iktidarından hoşnut olan ve bu dönemde etkileri artan dindar gruplar ve kiliseler genelde Irak Savaşı'na destek vermediler. Hatta denebilir ki kiliseler, savaşa karşı üniversitelerden, iş dünyasından, meslek örgütlerinden daha fazla seslerini yükselttiler. Bunda bir bit yeniği var denebilir ama Bush'un bağlı olduğu Birleşik Metodist Kilisesi bile (United Methodist Church) önleyici savaşa karşı tavır aldı. Metodist din adamı Melvin Talbert, savaş öncesinde yaptığı kışkırtıcı açıklamaya rağmen George W. Bush'u etkileyemedi. Talbert, Bush'u teolojik manada eleştiriyordu:

> "Bush, adil savaş teorisini savunan kiliselerin ve özellikle de mensup olduğu Metodist kilisesinin öğretilerine uymuyordu. İnandığı ideoloji hiçbir kilisenin dünya görüşüyle bağdaşmıyordu."[312]

Geleneksel Protestan kiliseleri de savaşa karşı çıktı. Irak Savaşı'nın ayak sesleri duyulduğunda din adamlarının savaşa karşı

sesleri daha da gürleşti. "Hıristiyanlar bu savaşı destekleyebilir mi?" şeklindeki gazete başlıkları müthiş bir etik tartışması başlattı Amerika'da. Irak Savaşı'ndan birkaç ay önce *The Washington Post* gazetesinde yayımlanan makalesinde Presbiteryen kilisesi rahiplerinden Henry Brinton'ın bu soruya verdiği yanıt kesinlikle Başkan Bush'un duymak istediği sözler değildi:

> "Tanrı ve vatan. Amerikalı Hıristiyanlar için zor bir konu bu. Çünkü Tanrı'ya ve vatana olan bağlılığımızı, ikisi sanki birmiş gibi görünmesine izin vermeden ortaya koymalıyız. Maalesef Irak'ın olası işgali bir taraftan ABD'ye sadık diğer taraftan da Hıristiyan dünyasına bağlı olanlar arasında bir sadakat -hatta aidiyet- bunalımı yarattı."[313]

Amerikan Katolik kilisesi de 11 Eylül ile Saddam Hüseyin rejimi arasında bir bağ bulunmadığı sürece teröre karşı savaşta Irak cephesinin açılmasına karşı olduğunu açıkladı. Ilımlı Katoliklerin bir bölümü kilisenin bu çizgisini izledi.

ABD'nin eski başkanlarından Baptist kilisesine mensup Jimmy Carter'ın Irak Savaşı konusunda söyledikleri, birçok Amerikalı din adamının pozisyonuyla çakışmaktaydı. Carter da Irak Savaşı'na karşı çıktı, hem de inançlı Hıristiyan kimliğiyle:

> "Uluslararası bunalımlarla ciddi şekilde etkilenmiş bir Hıristiyan ve eski başkan olarak, haklı bir savaşın gerekçelerinin ne olduğunu bilecek konumdayım. Irak'a tek yanlı bir saldırı bu standartları karşılamıyor. Bu, bütün dini liderlerin evrensel inancıdır. Buna tek istisna ise Güneyli Baptist Kongresi'nin İsrail'e eskatologyal, yani kıyamet günü teolojisiyle bağlı olan birkaç sözcüsüdür."[314]

Kiliselerin ortak tavrına rağmen Bush yönetimi Nuh dedi Peygamber demedi. George W. Bush, savaş öncesinde, Protestan ve Ortodoks kiliselerinin mensubu kırk altı din adamının kendisinden istediği randevu talebine yanıt bile vermedi. Papa II. Jean-Paul'ün savaşı önleme girişimlerini de duymazlıktan geldi.

Denebilir ki Amerikan kiliseleri arasında Irak Savaşı'na karşı görünürde büyük bir uzlaşı mevcuttu. Bir tek istisna ile! Jimmy Carter'ın da belirttiği gibi Güneyli Baptistler Irak Savaşı'nı desteklediler. Savaş başladığında Güneyli Baptist Kongresi'nin başkanı Jack Graham yaptığı açıklamada Başkan Bush'un kararını doğru ve gerekli bulduğunu ilan etti.

Amerika'daki en geniş Protestan mezhebi olan Güneyli Baptistler son yıllarda giderek aşırı tutucu çizgiye kaymakta. ABD'de hızla yayılan bu mezhep 20. yüzyılda üye sayısını üçe katladı. 21. yüzyılın başında 16 milyonluk bir cemaate sahip olan Amerikalı Güneyli Baptistler, çoğulcu ve anti-Amerikan buldukları Dünya Baptistler İttifakı'ndan[315] 2004 yılında ayrıldı. Bu cemaat son yıllarda İslam dinine karşı hakaret üzerine hakaret yağdırmaktan çekinmedi.

Kiliselerin savaşa karşı olması Bush'un kararını değiştirmediği gibi muhafazakâr Amerika'nın 11 Eylül travmalı, milliyetçi, dindar, Başkanına ve bayrağına bağlı, globalleşmeden tedirgin olan bireyini de savaş karşıtı yapmadı. Zaten bu da beklenmemeliydi. Amerika'da Protestan kiliseler kendi aralarında rekabet ettikleri gibi Papalık gibi kurumsal yapıya sahip değiller. Yani kiliseler mensuplarını kararlarında serbest bırakıyor. Hatta denebilir ki kilise liderlerinin savaşa karşı çıkması ve kilise müdavimlerinin buna uymaması Amerika'da dini alandaki özgürlüğün simgesi olarak da sunulmakta. Zaten 70'lerden itibaren Amerika'daki çeşitli Protestan mezhepleri kendi içlerinde, kürtaj, eşcinsellerin hakları, dinin siyasetteki rolü gibi konularda bölünmüş durumdalar. Örneğin kürtaj konusunda bir Baptist ile bir Metodist faklı düşünebildiği gibi, Baptistler içinde de görüş ayrılıkları olabiliyor. Yani Amerika'da dindar kesim bünyesinde şiddetli bir değerler çatışması sürüyor. Son otuz yıl içinde etkileri giderek artan 70 milyon Amerikalı Evanjelik'in de Irak Savaşı karşısında homojen bir tavır sergilediği söylenemez. Çok sayıda çıkar ilişkisinin olduğu karmakarışık bir dünya bu. Onlar için Irak Savaşı ideolojik bir şemanın sadece bir parçası.

Matematik ve felsefe öğrenimi gören 21 yaşındaki Tim, karlı bir Aralık günü bana ABD Başkanı'nın aldığı bir kararı

desteklemenin her Amerikalının boynunun borcu olduğunu anlatıyordu. Kendini Evanjelik diye tanımlıyordu. Bu üniversite öğrencisi o kadar savaş yanlısıydı ki her pazar kilisede Irak'taki Amerikan birlikleri için dua ettiğini anlattı bana. Zaten üniversite kilisesinin korosundaydı ama tiz sesliydi.

Tim'e Irak Savaşı'ndan ne sonuç çıkardığını sordum:

— Dindar Amerikalılar daha çok çocuk doğurmalı!
— *Peki neden?*
— Kara ordusuna ihtiyaç var.
— *Yeni savaşlar için mi?*
— Tabii ki; bu bir uygarlık mücadelesi.
— *Neye karşı?*
— Şeytana karşı.
— *Başkan Bush'un sözünü ettiği şeytan mı?*
— Amerika'ya karşı olan herkes şeytan!

Bu öğrenciyle aramdaki sohbet koyulaştıkça çocuğun, Irak Savaşı için oluşturulan yirmi kişilik dua grubunda olduğunu öğrendim.

— *Bu grup kilisenin bünyesinde mi?*
— Hayır, tamamen bağımsız. Oturduğum mahallede. Ailemle birlikte duaya katılıyoruz.
— *Bu dua grubu Irak Savaşı için mi oluşturuldu?*
— Duaya katılanlar dindar insanlar. Amerikan askerlerinin başarısı için dua ediyorlar. Ayrıca teröristleri barındıran rejimlerin değişmesi için Tanrı'dan yardım istiyorlar.

Amerika'da Evanjelik hareketin siyasi alanda yükselişine Avrupa dürbünüyle bakan Sébastien Fath'a bu grubun Irak Savaşı sırasındaki pozisyonunun ne olduğunu sordum:

— *Nasıl oldu da 11 Eylül'e aynı teşhisi koyan Evanjelikler Irak Savaşı'nda bölündüler?*
— Bütün kiliseler Irak Savaşı'nı desteklemedi. Evanjelikler için 11 Eylül, Amerika'nın Tanrı yolundan çıkmasının işaretiy-

di. Bu noktada bütün Evanjelikler hemfikir. Bundan sonra Amerikan toplumunun dini yeniden keşfederek kendisini toparlayacağına inanıyorlar. Yani zaman vicdan muhasebesi yapma zamanı. Ayrıca bu gruplar hem içerde hem dış dünyada 'evanjelizasyona' ağırlık vermek gerektiğini düşünüyorlar. Dış dünyada evanjelizasyona ağırlık vermek mutlaka güç kullanımı anlamına gelmiyor. Bu nedenle Irak Savaşı'nda Protestan Evanjelikler bölündü.

— *Irak Savaşı'nı destekleyen gruplar hangileriydi?*

— Yeni Mesihçi çevreler 11 Eylül'e bir başka anlam daha yüklediler. 11 Eylül'den sonra bu çevreler, Amerika'nın kendi "modelini" dünyaya dayatması gerektiğini düşündüler. Bu da Irak Savaşı öncesinde dış politika söyleminde "bizim yanımızda yer almayan bize karşıdır" mantığını doğurdu. Bu tepki Amerika'nın militer emperyalliğini teşvik etti.[316]

— *Sözünü ettiğiniz yeni Mesihçilik, "bizden nefret ediyorlar. Ve Amerika tehdit altında. Dolayısıyla içe dönelim, içimizi dinleyelim ve dört elle değerlerimize yapışalım" psikolojisi değil mi?*

— Sanmıyorum. Çünkü yeni-Mesihçilik Amerikan modelini idealize ediyor. Kendi modelini idealize edenler içlerine dönüp muhasebe yapmaz. Çünkü muhasebe yapmak özeleştiri gerektirir. Amerika, kendisini dünyanın kurtarıcısı olarak gördüğü için Amerikan toplumunun 'iyi'liğini ön plana çıkartıyor. Ve kendilerini hiçbir şekilde sorgulamıyorlar.

— *Ama Evanjelikler 11 Eylül sonrasında Amerikan toplumunun vicdan muhasebesi yapmasını istememiş miydi?*

— Bu tez Evanjelikler için geçerli. Pek çok Evanjelik grup geleneksel Amerikan değerlerine dayanarak Amerikan toplumunun özeleştiri yapmasından yana. Bu yapılmazsa Amerika'nın hızla felakete sürükleneceğini düşünüyorlar. Bu örnekte olduğu gibi Evanjeliklerin projesi ile yeni-Mesihçilerin projesi birbirinden çok farklı. Bugün bu iki grup bir konjonktür ittifakı içinde görünseler de farklı hedeflere sahipler. Ve bir süre sonra ihtilafa düşebilirler.

— *Globalleşme ile yeni-Mesihçilik arasındaki ilişki nedir?*

— Yeni-Mesihçilik bir tür "laik din." Bütün Hıristiyanların inandığı Mesih ile Amerika'nın yer değiştirmesi. Yeni-Mesihçi-

lerin küreselleşmeyle çelişkili bir ilişkileri var. Bir taraftan küreselleşmeyi destekliyorlar. Neoconların "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" bunun en açık örneği. Aynı zamanda da küreselleşmenin Amerika'nın bayrağı altında gerçekleşmesini istiyorlar.

— *Küreselleşmenin ekonomik sonuçları, ABD'yi terk eden şirketler vs. Bu, bir gerilim yaratmıyor mu?*

— Evet, küreselleşmeyi destekliyorlar ama bir taraftan da şüpheyle bakıyorlar. Globalleşme ABD'nin liderliğini sarsabilir mi? Özellikle Çin'in yükselişi tedirginlik yaratıyor. Bu yüzden dünyanın kurtuluşunu Amerikan modeliyle özdeşleştiren ve bir ihraç ürünü haline gelen bir tür ulusal dini mistiğe topluca yönelme süreci bu. Amerika, siyasi ve ekonomik alanda kaybettiklerini, ideolojik ve dini alanlarda yakalamaya çalışıyor. Bu amaçla, Hollywood'un hiç bıkmadan yansıttığı "Dünya'yı kurtaran Amerika" temasını dünya halklarının hayaline yerleştirme çabasmdalar.[317]

Uluslararası İlişkiler ve Katolik-Protestan Ayrışması

11 Eylül'den sonra Amerika'da "din" ile "güç" ilişkisi konuşuluyordu. Vurma kırma, tahrip etme bağlamında güç kullanmak. Güç kullanmayı meşru kılma, globalleşmenin yarattığı belirsizliklere karşı korunma, Amerikan değerlerine sarılma bağlamında dinsellik vs. Güç kullanmak ve din yeni dünya düzeninin yeni formatı mıydı?

15 Ekim 2004 sabahı beni Washington DC'ye götüren trende yanıma düşen gençle aynı yolun yolcusuymuşuz. "Din ve dış politika" gibi son yılların en gözde konusunun tartışılacağı bu paneli izlemek için yüzlerce kilometre kateden David, yirmi yaşlarındaydı; Harvard Üniversitesi'nde teoloji öğrenimi görüyordu. Mezun olduktan sonra Dışişleri Bakanlığı'na girmek istediğini söyledi. Ortadoğu ile yakından ilgilendiğini anlattı. Uygarlıklar Çatışması'nı önce reddettiğini şimdi ise inandığını söyledi; bu görüşün kendisine müthiş bir entelektüel liman sağladığı kanaatindeydi:

— *Uygarlıklar Çatışması nasıl olur da liman gibi algılanır?*

— Dünyadaki gelişmelere teşhis koymama yardımcı oluyor. Soğuk Savaş da insanlara böyle bir çerçeve sunmuştu. Amerikalı olarak satranç tahtasındaki yerimin neresi olduğunu daha iyi görebiliyorum.

"Din ve Dış Politika" konulu bu paneli izleyenlerin çoğunluğunun genç olması dikkat çekiciydi.[318] Konuşmacılardan tarihçi Walter Russell Mead'i dinledikçe gençlerin neden "Din ve Dış Politika" konulu bir panele bu kadar rağbet ettiğini anlamak zor olmadı. Mead günümüz Amerikası'nın dış politikasını ekonomik ve sosyal dinamiklerle izah eden son derece renkli bir üsluba sahip aydınlardan. Walter Russell Mead'e göre Amerikan toplumunda son yıllarda yaşanan gelişmeler dini alana da yansıyordu. Bunun birçok nedeni vardı: "Önce geleneksel Protestanlık demografik olarak inişe geçti. Evanjelik Hıristiyanlığın ve diğer Hıristiyanlık yorumlarının yükselmesiyle geleneksel Protestanlığın kültürel hegemonyası ve teolojik konuları şekillendirmedeki yeteneği de azaldı."

Yukarıda sözü edilen dindar sağ, aşırı tutucu Protestanlarla, aşırı muhafazakâr Katolikleri bir potada toplamıştı. Ancak Amerika'da genelde Katolikler ile Protestanların dünya görüşleri, öncelikleri çok farklıydı. Yani dindar sağdaki koalisyonu bir parantez olarak değerlendirmek gerekliydi.

Walter Rusell Mead'in konuşmasında belirttiği gibi genel çizgilerde:

> "Katolik dünya görüşü uluslararası kuruluşlara olumlu gözle bakar. Örneğin, global bir çerçeve getirmeye çalışan uluslararası bir mahkemenin varlığının, ihtilaflarda arabuluculuk yapan Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi'nin 'iyi' olduğunu düşünür. Avrupa Birliği'nin iyi bir model gibi algılanmasından yanadır. Katoliklere göre bunlar maneviyat sahibi insanların dış politika hedefleri olmalıdır. Ayrıca dini açıdan olduğu kadar akılcı Aydınlanma ve laiklik açısından da savunulabilir kavramlar bunlar."

Halbuki bugün, bu dünya görüşüne muhalif olan son derece etkili Protestan, püriten[319] bir yaklaşım var. Bu yaklaşım uluslararası kuruluşların "kötü" olduğunu ilan ediyor. Mead'e göre:

> "Bu, bir tür ultra reformasyon hareketi. Yanlış yola sapmış talihsiz 16. yüzyıl Katolik Kilisesi ve 17. yüzyılda da Anglikan Kilisesi'nden kopuş akımlarına benziyor. Bu hareket günümüzde 'uluslararası kuruluşları müstebit ve yanlış yola sapmış' diye reddeden görüş olarak yeniden karşımıza çıkıyor.
>
> Amerikan siyasi kültüründe ve halkın dini inancında şöyle bir şüphe vardır: Hükümet eğer tabandan uzaklaşırsa elitler bu durumu, sıradan insanı ezmek, kandırmak ve soymak için kullanacaktır. Amerikalı laikler, 'elitizme' tepkili oldukları için Birleşmiş Milletler'e karşı çıkarlar. Bazı dindar gruplar da BM'yi Anti-İsa Krallığı'nın habercisi (deccal) olarak görürler.[320]
>
> Bu düşünce yapısının daha güncel ve çok önemli bir yönü var, o da özellikle İsrail'in tarihiyle ilişkili. Amerika'da Siyonistler var. Yahudi Siyonistler, Hıristiyan Siyonistler veya laik Siyonistler. Bu gruplar değişik nedenlerden dolayı Yahudilerin ve Yahudi devletinin tarihte özel bir önemi olduğuna inanırlar. Tabii ki her devlet için aynı kıstasları kullanmak gerekir. Ancak bazılarının düşüncesine göre Tanrı'nm ve tarihin gözünde belli bir toprağa sahip olmak çok özel haklara sahip olmak demektir. Bu görüş ABD'de çok yaygındır. Bu görüşün katı ve yumuşak versiyonları da var. Başkan Bush, bu görüşün yumuşak versiyonuna inananlardan. George W. Bush, tarihte zulüm gördükleri için Tanrı'nın Yahudi halkına ihtimam gösterdiğine ve Hıristiyanların Yahudileri korumak gibi bir özel yükümlülükleri olduğuna inanıyor."

Mead'in analizine göre birçok ülkenin İsrail devletine bakış açısını, "dini inançları da içeren bir kültürel yaklaşım" şekillendirmekteydi:

> "Dünyada pek çok ülke bir anlamda İsrail'i normalleştirmek ister. Ona diğer birçok devletten birisi gibi davranmak ister, onu sorun çıkartan ve diğer devletlerin uyması beklenen normlara

uymayan bir devlet gibi görür. Bu çok temel farklılıklar ve pozisyonlar katıksız laik ve ahlaki normlara dayandırılabilir ve savunulabilir. Bunlar kültürel ve çoğunlukla da dini görüşlerle ilişkilidir ve bu gruplar arasındaki tartışmalar Amerikan iç politikasında ve global uluslararası politikada önemli rol oynar."

Kıyamet Edebiyatı

Bu arada Amerika'da son yıllarda dindar grupların da telkiniyle büyük bir kıyamet edebiyatı patlamış durumda. 11 Eylül ile pekişen, korku ortamında yüksek tirajlı bir edebiyat bu. Denebilir ki Evanjeliklerin ağırlıkta olduğu Güney eyaletlerde, Orta Amerika'da bazı Evanjelikler kıyamet korkusuyla yatıyor kıyamet dehşetiyle kalkıyorlar.

Kıyametin ne olduğu, ne zaman ve nereden kopacağı konusu insanların hayal gücüne kalmış. Kitle imha silahlarını, muhtemel biyolojik saldırılar, gözle görülmeyen elle tutulamayan yeni stratejik düşmanlar, her biri toplumsal algılamada bir kıyamet tetikleyicisi olup sanki Amerikan orta sınıfının varlığını tehdit etmekte!

Bu korku ortamında dış politikanın özel bir önem kazanması da bir rastlantı değil. Mead gibi ABD'nin tanınmış bir dış politika kuramcısı, çok sayıda unsurun bir araya gelip, dış politika üzerinde dini etkili kıldığı kanaatinde. Soğuk Savaş sonrasını tanımlayan yeni gerçekler bunlar: "Bu iyidir ya da kötüdür diye spekülasyona girmek gereksiz, çünkü bu gerçekleşiyor ve hikmeti ya da cazibesi hakkında ne hüküm verirsek verelim bu gelişme devam edecek."

Bu eğilim önümüzdeki yıllarda ne gibi sonuçlar yaratacak? ABD'nin iç ve dış politikasına nasıl yansıyacak? Aslında Evanjeliklerin 2004 seçimlerinde oynadıkları tayin edici rol ABD'de dindar grupların yeniden dirilişinin önemli bir simgesi değil miydi? 21. yüzyıl Amerikan demokrasisi gücü ve etkisi artan dindar grupların rekabet alanı olmaya adaydı.

"Din ve dış politika" konularının tartışıldığı Washington düşünce kuruluşlarındaki panellerin en saygın isimlerinden

Harvard Üniversitesi öğretim üyesi Katolik din adamı J. Bryan Hehir de dinin Amerikan dış politikasına dönüşünü doğruluyordu: "Beğensek de beğenmesek de dış politikayı ve dünya siyasetini kaide teşkil eden inançlardan ve 'iman ve maneviyat' diye tanımlanabilecek sınıflandırmalardan tecrit etmek ve yalıtmak artık imkânsızdır."

Washington'da "Din ve Dış Politika" konulu panelde[321] dinlediğim Bryan Hehir dış politikanın inanç ve ahlaki dünyayla irtibatı konusunda dikkatliydi. Din adamı Hehir'in bir makalesinde altını çizdiği gibi bu konuda kantarın topuzunun kaçmaması önemliydi:

> "Dış politika ile maneviyat arasında bağlantı kurmak gerektiğini kabul etmek bunun yolunu yordamını göstermeye yetmiyor. Birçok insan için maneviyatı politik, stratejik ve ekonomik analizlerden ayırma isteğinin arkasında yatan nedenler şöyle sıralanabilir: Bunlar arasında bağlantı kurmanın konuyu aydınlatmaktan çok zihinleri karıştıracağı; alınan risklerin beklenen yarardan kat kat fazla olacağı; ve dünya siyasetinde yalın gerçeklerle uğraşmanın bile dış politikada virtüozluk yapmaya yer bırakmayacak kadar zor olması."[322]

Dindar gruplar siyaset sahnesinde etkilerini arttırırken akla gelen ilginç bir soru da şuydu: Bu grupların diğer sivil toplum örgütlerinden farkı var mıydı? Bu gruplar ayrıcalıklı mıydı?

Bu soruların yanıtını bir panelde Maryland Üniversitesi öğretim üyesi Shibley Telhami'den dinledim:

> "Tarım ya da ticari sektörlerde lobiciliğe izin veriyorsak Amerikan dış politikasını manevi değerleriyle etkilemek isteyen gruplara neden müsaade etmeyelim? Bence Amerika için iyi olur."

Prof. Telhami'ye göre bunun bir "ama"sı vardı. Yani?

> "Amerika'da dinin siyasette artan rolüne yönelik endişem siyasetten çok toplumla ilgili. Değişik dini gruplar lobi yapmak için

> örgütlendikleri zaman, geleneksel ana çizgiyi temsil eden kilise, Hıristiyan sağın savunduklarından hoşlanmayabilir ve onlar da kendi görüş ve inançlarını Amerikan siyasi arenasına taşımak isteyebilirler. Bu arenada dikkate alınmak için bütün dindar gruplar lobi yapmak isteyecektir. Eğer bu kontrolsüz ve düşüncesizce yapılırsa, içerde tahminimizden çok daha fazla dini ihtilaf çıkacaktır. Dindar olmaları bu gruplara ahlaki üstünlük sağlamaz. Dış politika konuları değerlendirilirken bu konu mutlaka göz önünde tutulmalıdır. Dindar bir insan 'Tanrı kelamını duyuyorum' diye hareket edebilir. Ama toplum bu insanın ne işittiğini değil –ki bunlar delilik tezahürü de olabilir– ne yaptığını değerlendirmelidir. Ahlak topluma ait standartlarla ilgilidir, kişilerin veya grupların Batını inançlarıyla değil, bu ikisini birbirinden ayırmak zorundayız."[323]

Truman döneminin Dışişleri Bakanı Dean Acheson "Manevi sözler Mahşer Günü hakkında hutbe vermek için uygun olabilir ama bu, bir kamu görevlisi olarak, kabul edebileceğim bir yaklaşım değil" demişti. Acaba o gün gelip çattı mı?

Amerika'da dini gruplar bütün güçleriyle sahada artık. O kadar ki zaman zaman liberaller veya çevreciler bazı yasaları çıkarmak için dindar gruplarla ittifak kurmak ihtiyacını duyuyor. Zoraki flört mü? Biraz öyle!

2005 yılında ilginç bir olay yaşanıyor. Cumhuriyetçi Parti'nin çevre vs. konularını duymaya tahammülü yok. Çevreciler küresel ısınmayı önleyen bir yasa tasarısını Kongre'den geçiremeyince Evanjeliklere başvuruyor. Çünkü bazı Evanjelikler de *İncil*'e göre çevreyi korumak gerektiği inancında. Ulusal Evanjelikler Birliği'nin hükümetle ilişkilerden sorumlu Başkan Yardımcısı Richard Cizik, çevreciliği Evanjeliklerin davasıyla şöyle irtibatlandırmıştı:

> "*Kitab-ı Mukaddes*'in öğretileri, insanoğlunun yerküreye iyi bir kiracı gibi davranmasını ister. Ulu Tanrı insanı yarattı ve onu işlemesi ve koruması için Cennet Bahçesi'ne bıraktı. Biz *Kitab-ı Mukaddes*'in emrini yerine getirmenin bir görev olduğuna inanırız. Toprağı işlemek ve onu korumak el ele gider."[324]

Bütün Evanjelikler Richard Cizik'in çizgisinde değil elbette. Kıyametin çok yakın olduğuna inanan bazı gruplar (Dispensationalist) ise *İncil*'i yorumladıklarında şu sonuca varıyor:

> "Dünya çok yakında yok olacak. Bu durumda çevreyi korumaya ne gerek var. İsa ikinci kez dünyaya gelecek. İsa'nın İkinci Gelişi ve Taşınma[325] (Rapture) yanmış ve yıkılmış bir yeryüzünü gerektiriyor. Dolayısıyla, gezegeni kirletmek İsa'nın ikinci gelişini çabuklaştıracaktır."[326]

Richard Cizik gibi Evanjeliklerin çevreciliği henüz Washington'ı Kyoto Sözleşmesi'ni imzalamaya ikna edecek kadar etkili değil. Ama Evanjelikler bir kere "çevre" dedi mi Cumhuriyetçi yapının kulağına kar suyu kaçıyor. Bu da ABD'de modern zamanların gerçeği!

Yoksa Tanrı Cumhuriyetçi mi?

Amerikalı birey her zaman Amerikalı olmaktan onur duymuş ve Tanrı'ya inanmış. Bunlar sosyolog Robert Bellah'ın Amerika'nın "sivil dini" diye tanımladığı kavramlardan sadece ikisi.[327] Amerikalı bugün de sivil dininden feragat etmiş değil. Ancak muhafazakâr Amerika artık yeni bir dil konuşuyor. Derin Amerika'nın yalnız insanlarına Washington'dan ulaşan milenyum popülizminin dili bu. İçinde dini temaları da milliyetçiliği de barındırıyor.

Muhafazakâr Amerikalının pazar günü izlediği ayinde rahip Irak Savaşı'na karşı çıkabilir. Ama cemaati serbest. Eğer cemaat Evanjelik ise bu grubun yüzde 72'si Amerika'nın önleyici savaşa girmesini destekliyor. Yüzde 52'si, Filistinlilere karşı İsrail'in desteklenmesini istiyor.[328] En tutucular arasında bu oran yüzde 64!

Kiliselerin Irak Savaşı'nı destekleyip desteklememeleri bu bakımdan önemli değil. Bu savaşın meşruiyeti yok demek sadece bazı din adamlarının vicdanını rahatlatabilir. Ama 11 Eylül Amerikası'nın dindar kesimi kilisesine gidip Başkan

Bush'un önleyici savaşlarında başarılı olması için dua etmeye devam eder.

Beyaz Saray'daki Bush ekibi ile dindar sağ arasında birbirini besleyen bir iletişim çağlayanı mevcut. Bunun adı Evanjelizm ile siyasetin 21. yüzyıl evliliği mi? Swarthmore College öğretim üyesi, Evanjelik siyasetbilimci Prof. James Kurth'un analizinde bunun adı Çarpıtılmış Protestanlık:

> "Protestanlığın Amerikan dış politikası üzerinde önemli bir etkisi var, fakat bu sadece Evanjelik Protestanlıkla sınırlı da değil. Çarpıtılmış Protestanlık Clinton döneminin ürünüdür. Başkan Clinton ve Bush, bu garip yalancı dini Amerikan dış politikasına katarak liberal demokrasiyi, serbest pazar ilkelerini, bireysel özgürlük ve insan haklarını dünyaya yaymak istiyor!"

Dış politika aracı olarak din, sadece Cumhuriyetçilerin aşina olduğu bir alan değil. Ancak, hiç şüphe yok ki bu konuda Cumhuriyetçiler diğer gruplara göre daha başarılılar! Kimse Dean Acheson gibi düşünmüyor artık. Yani kimse din ve devlet işlerini birbirinden ayırma konusunda titizlenmiyor. Siyaset genelde dine göre nasıl pozisyon alırız hesabıyla yapılıyor! Demokratlar da bugün takkeyi önlerine koymuş düşünüyor. 2004 seçimleri bir dönüm noktası onlar için. "Yoksa Tanrı'ya uzak mı düştük" diye dizlerini dövmekteler. Bazı Demokrat stratejistlerin analizine göre "Amerikan halkı seçimlerde, Irak Savaşı, yoksullaşma demedi Tanrı'ya oy verdi. Demokratik Parti mi Tanrı'ya uzak yoksa Tanrı mı Demokratik Parti'ye? Tanrı neden Cumhuriyetçi olsun ki!"

Görüldüğü gibi muhafazakârların ortaya koyduğu din paradigması genel siyaseti sürüklüyor. Yıl 2006. Demokratlar henüz Parti'nin "din ve maneviyat" konularını nasıl ele alacaklarına karar vermiş değil.

2004 seçimlerinden sonra Demokratlar arasında başlayan tartışmalara sol kesime yakın din adamı Jim Wallis şu sözlerle katılmıştı:

"Köktendinciliğin panzehirinin laiklik olduğu düşünülür. Bu çok büyük bir yanılgı. Kötü dine yanıt laiklik değil, daha iyi dindir."[329]

Demokratlar hâlâ daha iyi dinin arayışındalar!

Amerikan toplumunda din her zaman etkili olmuş ve siyaseti etkilemişti. İki asrı aşkın sürede, o da kıl payıyla bir tek Katolik başkan (John F. Kennedy) seçildi Amerika'da. Peki bugün değişen nedir? Din neden bu denli ön planda? Bu noktada önemli olan; din etkisinin son yıllarda militanlaşması, siyasal Hıristiyanlık biçimine bürünmesi ve din-siyaset ilişkisinin çok yönlü biçimde tartışılması. Bundan sonra "dinin" ABD'nin dış politikasında belirleyici bir unsur olacağını gözden uzak tutmamak gerekir!

VI. Bölüm

KAMPÜSLERDEN MEDYAYA TOPLUM 11 EYLÜL DÖNEMECİNDE

1.
11 Eylül Toplumu Yaratılırken

Özgür toplumlarda sansürün dehası, resmi yasak olmaksızın hoşa gitmeyen düşünceleri susturabilmesi ve rahatsız edici gerçekleri karanlıkta tutabilmesindedir.

George Orwell

Irak'ın işgali bir eşkıyalıktır. Uluslararası hukuk düzeni kavramını hiçe sayan hoyrat bir devlet terörüdür. İşgal, arka arkaya yalanlardan, medyayı ve dolayısıyla halkı düzeysizce aldatmacalardan esinlenen keyfi bir askeri harekâttır.

Harold Pinter
2005 Nobel Edebiyat Ödülü Konuşması

2003 yılının Şubat ayı; yani Irak işgaline çeyrek kala. Ankara ile Washington arasında tezkere krizi doruğa varmış. Amerikan televizyon kanallarındaki öfkeli haberciler, Türk hükümetinin Amerika'yla at pazarlığı yaptığını anlatıyor.

Aynı tarihlerde ABD'nin prestijli öğretim kuruluşlarından Pennsylvania Üniversitesi'ndeki bir panelde Irak Savaşı tartışılmakta. Savaşa karşı ve taraf olanların konuşmaları sona erince yaklaşık 200 kişinin bulunduğu salonda hızlı bir oylama yapılıyor. Oylamadan küçük bir farkla "savaşa hayır" çıkıyor. Irak Savaşı'na karşı olanlar genellikle yabancı öğrenciler.

Sorular bölümüne geçildiğinde söz, telaffuzundan İngiliz olduğu anlaşılan bir kadın akademisyende:

"Soru sormayacağım ama bir gözlemimi sizinle paylaşacağım. Dünyada olup bitenlere sadece *CNN*'in penceresinden bakmayın. İnternete girin, savaş haberlerini bir de *The Guardian*'dan okuyun. Bambaşka bir gerçekle karşılaşacaksınız. Dünyanın Amerika'ya nasıl baktığını göreceksiniz. Çok gençsiniz ve sorgulamayı öğrenmeniz gerekli."

Bu Avrupalı öğretim üyesinin öğrencilere vermek istediği mesaj iki eksenli. "Dünyayı takip edin ve Amerikan medyasına pek güvenmeyin" diyor. Eleştiriye tahammülü olmayan Amerikalıların egosunu yaralayan sözler bunlar.

ABD bir dünya gücü ama bu ülkenin ortalama vatandaşı dünyada ne olup bittiğiyle pek ilgilenmediği gibi genelde başkalarının kendisini nasıl gördüğünü de merak etmez. Ayrıca Amerika'da gazete tirajları düşerken Amerikan vatandaşının yabancı medyaya ilgi duymasını beklemek de abes! Buna bir de 11 Eylül psikolojisi eklenirse Amerikalıların dünya basınını izleyip kendi yaralarını deşmeye yanaşmayacakları çok açık.

11 Eylül'ün yarattığı özel koşullarda Amerikalı uzun süre mağduriyetiyle baş başa kalmak istedi. Bu büyük inzivada kuşkusuz ki biraz da gerçeklerden kaçma, eleştiriden irkilme vardı. Trajedilere alışık olmayan Amerikan toplumu yoksa birkaç saat içinde kendi trajedisiyle mi tanıştı? Doğdukları günden itibaren mutluluğa şartlanmış Amerikalılar için zor bir buluşmaydı bu! Sırf Amerikalı olduğu için her zaman ve her koşulda haklı olduğuna inanan, gücünden ve masumiyetinden şüphe etmeyen Amerikalının bütün inançları birkaç dakika içinde tersyüz oluverdi. Güçlü Amerika'nın kendi topraklarında vurulmasının yarattığı derin ego tahribatı da bu işin cabasıydı. Amerikalı yaralı egosuyla "saldırıların neden önlenemediğini", "terörün neden kaynaklanabileceğini" sormadı, bayrağına ve Başkanı'na sarıldı.

11 Eylül'ün haftasında yapılan bir kamuoyu yoklamasına bakılırsa, saldırılar nedeniyle Amerikan halkının yüzde 71'inin sinirleri bozuldu. Çalışanların yarısı işlerine konsantre olamadı.

Görülmeyen bir el sanki bu yeniden vurulma korkusuna sürekli balans ayarı yapıyordu? Normal zamanlarda bile Ame-

rikan halkının izlediği televizyon dizilerinin ana teması cinayetlere odaklı değil mi? Kendisini bildiğinden beri iflah olmaz bir saldırı endişesiyle yaşayan bir toplum bu. Soğuk Savaş döneminde bodrumlara sığınaklar yapan, konserveler depolayan, her an bir mantar bulutu görme korkusuyla yaşayan Amerikan toplumu, kısa bir aradan sonra yeniden Pearl Harbor benzeri bir dehşetle karşı karşıya geldi. Saldırıların birinci yılında yani 11 Eylül 2002'de *CBS News*'un gerçekleştirdiği bir kamuoyu araştırması, Amerikalı yetişkinlerin yüzde 50'sinin kendisini hâlâ "huzursuz" hissettiğini ortaya koyduğuna göre demek ki nekahat bir türlü başlamamıştı. Zaten o nekahat hiçbir zaman başlamadı. Çünkü ortaya yeni bir toplum, 11 Eylül toplumu çıktı. Amerikalıların yüzde 62'si haftada en az bir kez 11 Eylül'ü ve olası bir saldırıyı düşünmeye başladı. Ve halkın yüzde 90'ı, Amerika'nın bundan sonra terörizm tehdidiyle yaşayacağına inandırıldı.[330] Amerika korunaklı, güvenli bir cennet kıta ülke değildi artık. Amerikalı için bir ilkti bu! Bir tersyüz oluştu. Çünkü Soğuk Savaşı korkutucu kılan, kıta topraklarında savaş görmemiş (Pasifik saldırıları dışında), Alman denizaltılarının birkaç saldırısı dışında gerçek anlamda bir tehdit yaşamamış olan bir toplumu dehşete düşüren, topraklarının dört bir tarafına erişebilecek füzelerdi. 11 Eylül bu dehşeti olağanüstü derecede derinleştirdi. Bu çok önemli bir duygu. Hele Türkler gibi her ilin kurtuluşunu kutlayan, bir sürü işgal ve savaş yaşamış bir toplumun bireylerinin kolayca anlayamayacağı bir ruh hali!

Gergin ve içine kapalı. Şimdi de trajedisiyle baş başa. Amerikalının gelenek ve birikiminin bir özelliği bu. Pek çok ırktan insanın buluştuğu bu ülkede toplum paradoksal biçimde farklı uygarlık ve kültürlere kapalı. Zaten Batılı olmayan insanları bir alt kategori gibi görmekte. Amerikan popüler kültürünü yansıtan Hollywood prodüksiyonu Westernlerdeki gibi Amerikalı müttefiklerine bile "şüpheyle" bakan hatta onları "dürüst bulmayan" bir ruh haline sahip. İngiliz tarihçi Jeremy Black'e göre

"Amerika'da milyonlarca satan Clive Cussler'in macera romanları Amerikan kahramanlarının 'yalnızlığını' vurgular. Tek

> başına vuruşan kahramanların ülkesinde insanın sadece kendisine güvenmesi gereklidir."[331]

Amerikan politik kültürünün romantik içgüdüleri olduğunu iddia eden siyasetbilimci Samuel Huntington da "11 Eylül" gibi dönemeçlerin toplumda yarattığı "öze olan tutku"yu[332] anımsatmakta:

> "Bu dönemleri haksızlığa karşı yaygın ve yoğun öfke belirler. Yine bu zamanlarda siyasi tutkular doruğa çıkar, otorite sorgulanmaya başlar, demokratik ve sosyal eşitlik dürtüleri yenilenirken beklenen ya da beklenmeyen siyasi değişimler gerçekleşir."[333]

Toplumsal hissedişinde, bütün zor günlerde tek başına mücadele veren ve kahramanlarına sarılan Amerikan toplumu 11 Eylül'de bu gelenekten kopmadı. Önce içe kapandı. Ikiz Kuleler'in enkazından hayat kurtarmaya çalışan itfaiyecileri kahramanlaştırdı. Hatta süpermenleştirdi.

Bütün dünyanın saldırıların nedenlerini tartıştığı sırada Amerikalının aklını kurcalayan esas soru "Nasıl oldu da bu felaket bizim başımıza geldi?"ye odaklandı. Zihinleri kurcalayan ikinci soru ise "Dünya neden bizim gibi iyi insanlardan nefret ediyor?"du. Şüphesiz ki bu soru bilinçaltının derinliklerinde "benim kültürüm üstündür"ü içeriyordu. Büyük resme bakıldığında 11 Eylül'ün nedenleri pek kurcalanmadı. Başkan George W. Bush da 11 Eylül'den tam bir ay sonra düzenlediği basın toplantısında teşhisi koydu ve "iyi"nin "şer"e karşı mücadelesinin başladığını ilan etti:

> "Bana hep aynı soruları yöneltiyorlar. Ben de kendi kendime soruyorum: Bazı Müslüman ülkelerde Amerika'ya karşı neden bu kadar büyük nefret var? Bu soruya cevabım şu: Hayret! Ülkemizin bu kadar anlaşılamamış olmasına şaşırıyorum. Amerikalıların çoğunluğu gibi ben de bunu anlayamıyorum, çünkü ne kadar 'iyi' olduğumuzu biliyorum. Kendimizi tanıtmak için çok çalışmalıyız."

Bush konuşmasında ABD'nin İslama karşı savaşmadığının altını çizmeye özen gösteriyordu:

> "İslama ve Müslümanlara karşı savaşmadığımızı Ortadoğu halkına anlatmalıyız. Yaşadığımız olaylardan hiçbir dini sorumlu tutmuyoruz. Biz sadece 'kötü'ye karşı mücadele veriyoruz. Eylemlerine bahane bulmak için bu katiller büyük bir dini kullandılar. Buna izin veremeyiz!"

İyinin şere karşı mücadelesi, anlaşılmayan Amerika... 11 Eylül sonrasına hâkim olan ve resmi söylemde imtiyazlı yerini koruyan bir baş tema bu! Bu temaya toplumun her kesimi dört elle sarıldı. Şirket yöneticisi, fabrikadaki mavi yakalı, öğretmen, kasiyer, öğrenci ve tabii ki ABD Başkanı da! Sosyolog Alan Wolfe kriz dönemlerinde belirginleşen bir Amerikan karakterinin altını çiziyordu:

> "Amerikan halkı böyle dönemlerde 'siyah' ile 'beyaz' arasına sıkışır. Şeytanın başının ezilmesi gerektiğine iman eder. Ve haddinden fazla ahlakçı olur."[334]

Philadelphialı otuz yaşlarındaki inşaat işçisi Frank'a 11 Eylül'den bir gün sonra rastladığımda "Sabaha kadar mide spazmı ile kıvrandım" dedi. Frank İtalyan asıllı bir Amerikalı. Amerikan değerlerine bağlı, Amerika'nın kendisine sunduğu imkânlara medyun. Cumhuriyetçilere oy veriyor ve bundan son derece hoşnut görünüyor. Baktım o da pek çok Cumhuriyetçi gibi 11 Eylül'ün önlenememiş olmasından Clinton yönetimini sorumlu tutuyor. Hezeyan içinde "Bizim gibi iyi insanlara bu nasıl yapılır? Amerika, zor durumda olan ulusların yardımına koşmuyor mu?" diye yakındı. Bundan sonra hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağına inandığı için çoluk çocuk sahibi olmamaya kararlıydı. O da doğuştan iyi ve haklı olduğuna inanan her Amerikalı gibi 11 Eylül'ü "melek tabiatlılık ve haklılık" eksenine taşımıştı. Tıpkı Amerikan medyasına yansıyan "11 Eylül'de Amerikan masumiyetine tecavüz edildi" sözlerinin derinlerdeki "azizelik" özlemini yansıtması gibi![335]

11 Eylül'den beş ay sonra, 13 Şubat 2002 günü. Yağmur

kara çevirmeye yüz tutmuş. Bu soğuk ve koyu kış akşamında muhafazakâr düşünce kuruluşlarından Foreign Policy Research Institute (Dış Politika Araştırmaları Enstitüsü) tarafından düzenlenen panelin yapıldığı sinagoga girdiğimde toplantı salonu tıklım tıklımdı. Salonun girişinde rastladığım tanıdık bir siyasetbilimci "4. Dünya Savaşı başladı" diye adeta yolumu kesti. "Hangi savaş?" diyecek oldum. 4. Dünya Savaşının taraflarını savaş alanını, cepheleri pek tanımlayamasa da bir felaketin çok uzak olmadığını mırıldandı.

Konferansın konuşmacısı Amerika'nın önde gelen Endonezya uzmanlarından Swarthmore College'in eski rektörü Theodore Friend'di. Konu ise Endonezya'da İslamdı. Friend, Batı'daki İslam korkusunun ve cihat paranoyasının yönetimlere ciddi yanlışlar yaptırabileceği görüşündeydi. Konuşmasında Avrupa tarihindeki din savaşlarını hatırlattı. Soru bölümüne geçildiğinde anlaşıldı ki salondakiler konuşmadan tatmin olmamışlardı. Sanki oraya zihinlerinde yarattıkları "öteki"ni biraz daha şeytanlaştırmak için gelmişlerdi ve konuşmacı başka telden çalıyordu. Orta boylu, kırmızı yüzlü, esmerce, tıknaz bir adam söz aldı: "Tek sorum var. Bir Müslüman acaba 'iyi' bir Amerikalı olabilir mi?" Yoksa zihinlerdeki Uygarlıklar Çatışması bu mu? Theodore Friend soruyu "Katolik olan Kennedy, Amerika'ya iyi bir başkan olur mu diye endişe edenler çıkmıştı" diye yanıtladı. Salonu sessizlik kapladı.

New York'un Devrimci Mirası

New Yorklulara gelince; kuşkusuz ki ateş düştüğü yeri yaktı. Yaşananlar derinlerde, yoğun ve karmaşıktı. Belki de daha esasa dönüktü: New Yorklunun tepkisine önce karmaşık bir vicdan muhasebesi hâkim oldu. Birbirini yıllardır görmemiş, aramamış insanlar telefonlara sarıldılar. Hal hatır sordular. Küs olanlar barıştı. Hastanelerde akraba, dost ziyaretleri başladı. Boşanmış çiftler ortak geçmişlerine tutunmak için birbirleriyle irtibata geçti ve *New York Times*'ın köşe yazarı Paul Krugman'ın dediği gibi "bencillik Amerikan bayrağına sarıldı".[336]

Ama burası New York. Dikey binaların gökyüzünü deldiği bu dünya kentinin temel özelliklerinden biri de bilinçli unutkanlığı. New York kentinin tarihini yazan Mike Wallace 11 Eyül'ü takip eden günlerde bu bilinçli unutkanlığı hatırlatıyordu: "New York bir göçmen kentidir. Bizim devrimci mirasımız eski dünyadan kopmaktır. New York kültürünün en sevdiği kip gelecek zamandır."

Saldırılardan birkaç gün sonra konuştuğum bir yatırım bankacısı da mesleği gereği olacak, New York'ta hayatın inadına daha canlı olduğunu söylüyordu:

— *Peki ya işler?*

— Burası New York. Herkese ve her olaya meydan okuyan New York.

New Yorklu gelecek zaman kipiyle konuşsa da Bush yönetimi ve 21. yüzyılı bir Amerikan yüzyılı yapmaya kararlı olan koca bir makine, Amerikalıların 9/11 dediği 11 Eylül'ü zihinlerde mumyalamak için paçaları sıvadı. Yani kuleler sembolleşti, dehşet ve korku günlük hayata yerleşti.

New Yoklu üniversite öğrencilerine 11 Eylül'den birkaç hafta sonra şokun nasıl bir etki yarattığını sorduğumda birçoğu, gerçek kavramının kaybolduğunu söyledi! Aynı gençlere 2005 yılının yaz aylarında aynı soruyu yöneltecek oldum:

— *Gerçek geri geldi mi?*

— Hiçbir zaman gelmeyecek. Elli sene sona geri gelse de işe yaramayacak.

11 Eylül'de sanki Amerika değil New York saldırıya uğradı. New York Amerika demek değil elbette. Ama New York ekonomiden kültür hayatına kadar Amerika'nın en dinamik unsurlarını bünyesinde barındırdığından 11 Eylül bir bakıma New York'la özdeşleşti. Bu dünya kentinin kaymak tabakasından yükselen "vakit kaybetmeden olayın üstüne gidelim" nidasını doğru okumak gerekli. 11 Eylül pek çok New Yorklu aydını şahinleştirdi. Amerika'nın tanınmış gazetecilerinden James Fallows medyadaki belirgin değişimi atlamamıştı:

> "Medyada durum inanılmaz derecede ilginçti. 11 Eylül'ün New York medyası üzerindeki etkisi çok derindi. Genelde libe-

> ral (Amerika'da sol anlamında kullanılıyor) olan New Yok medyası anlaşılır bir biçimde şahinleşti, çünkü kent saldırıya uğramıştı. En liberal dergilerden biri olan *The New Yorker* başyazısında 'Haydi Savaşa' diye haykırıyordu. Ne Vietnam Savaşı sırasında ne de başka bir dönemde böyle bir şey yaşandı, çünkü New York'a saldırılmıştı. New Yorklu elitler artık güvercin değildi!"[337]

Bu teşhis bütün New Yorklu aydınları kapsıyor mu? Elbette ki hayır. Araştırmacı gazeteci Seymour Hersh'in kitle imha silahları konusunda en doğru ve ayrıntılı bilgileri içeren yazıları *The New Yorker* dergisinde yayımlandı. Altmışın üstündeki bu ünlü gazeteci sayesinde Ebu Gurayb kepazeliği 11 Eylül kurallarını delip kamuoyunun gözünün önüne serildi. Aslında 11 Eylül gerçek gazeteciler ile "medya personelleri" arasındaki ayırımı bütün çıplaklığıyla ortaya koydu. Bu dönemde yeni muhafazakârlar Hersh'e "terörist" diyecek kadar hırçınlaştı.

New Yorklu yazar Susan Sontag, kendisine ölüm tehditleri yağmasına neden olan şu satırları 11 Eylül'ün sıcağı sıcağına yazmaya cesaret etti:

> "Bu korkakça saldırının 'uygarlığa', 'özgürlüğe', 'insanlığa' ya da 'özgür dünyaya' değil de bir süper gücün kurduğu ittifaklara ve uyguladığı politikalara karşı yapıldığını kim kabul edecek? Eğer 'korkak' sözcüğü kullanılacaksa bu sözcüğü, başkalarını öldürmek için kendilerini feda eden insanlar için kullanmak yerine, çok yükseklerden karşı ateş menziline girmeden gökten ölüm yağdıranlar için kullanmak daha doğru olur. Cesaret konusunda salı günkü saldırıyı düzenleyenler hakkında her şey denebilir ama 'korkak' denemez."[338]

Ama New Yorklu birçok liberal için 11 Eylül, yeni bir entelektüel serüvenin başlangıcı oldu. Aralarında Vietnam'a karşı çıkmış olan eylemcilerin bulunduğu bazı eski radikaller 11 Eylül refleksi milliyetçiliğe sarıldılar. Onlara göre "11 Eylül, kesinlikle Amerika'yı eleştirme, Amerika'yla hesaplaşma günü olmamalıydı". Bu grup aynı ruh haliyle Irak Savaşı'nı da destekledi.

Örneğin bir zamanlar Vietnam karşıtı eylemlerin başını çeken New York Üniversitesi sosyoloji hocası Todd Gitlin sol eğilimli *Mother Jones* dergisindeki yazısında solculara yüklendi:

> "11 Eylül'ün üzerine şok ve sempati yağdı, taştı. Bütün siyasi farklılıklar bir anda ceheneme dönen Aşağı Manhattan'da eridi. Ancak kısa bir süre sonra, solun eski refleks ve söylemi yurtiçinde ve dışında boy göstermeye başladı; kendini beğenmişlik, haşinlik hatta başkalarının acısından hoşlanma duygusu. Bu saldırıyı sol, ziyafet üstüne gelen tatlı olarak algılamasa da lanetlenmesi gereken anlaşılır bir tepki olarak değerlendirdi. ABD'nin geçmişte işlediği suçların ve ihmallerin, tecavüzlerin attığı tohumların filiziydi bu. Petrol oburu olan Amerika değil miydi? Sudan, Irak ve Filistin'i ezen, İslama saygısız olan ABD değil miydi?"[339]

Gitlin, Amerikan halkının neden bayraklara sarıldığını, bu vatanseverlik patlamasının nedenlerini anlamak gerektiğini söylüyordu:

> "Tehlike çok aşikâr. Amerikan bayraklarının 11 Eylül'ün ardından her yerden fışkırmasını anlamak zor değil; çoğumuz için bu bayraklar masum insanların kanını dökmeye davetiye değildir ama bir aidiyet belgesidir." (a.g.yayın)

Aydınların Irak Savaşı öncesi ve sonrasındaki suskunluğunun nedenleri bu düşünce sistematiğinde aranmalı. Amerika'da halk, "11 Eylül halkı", aydınlar ise "11 Eylül aydını" oldu.

11 Eylül Ekonomiye Vız Geliyor

11 Eylül'ü izleyen günlerde ekonomik durgunluk olasılığına karşı halkı "alışveriş etmeye, çocukları Disney World'e götürmeye çağırdığında Başkan Bush artık özgüven içindeydi! Kararlıydı ve "dizginler elimde" imajı veriyordu. Zaten 11 Eylül Amerikan ekonomisine vız geldi. New York'ta turizm sek-

töründe ufak tefek hasarlar oldu ve sivil havacılık bir süre için türbülansa girdi çıktı ama ekonomi irtifa kaybetmedi. Hatta ülkede tüketim patladı. Peki bunun tılsımı neydi? 1980 Nobel İktisat Ödülü sahibi Prof. Lawrence R. Klein'a 11 Eylül'ün ABD'yi nasıl etkilediğini sorduğumda sorumu "esas etki siyasi alanda" diye yanıtladı.

— 11 Eylül üzerine çalışıyorduk. Şokun ekonomiye etkisi ne olacak diye düşündük. Şaşırtıcı biçimde Amerikan halkının tüketim eğilimi artmıştı.

— Bu, beklenmiyordu değil mi?

— Hayır, tüketim çılgınlığı oldu. Amerika'da satışların iyi gittiği dönemlerde, yıllık otomobil satışı ayda 17 milyon civarındadır. Eylül 2001'de, yıllık bazda satışlar 17 milyon dolayındaydı. Ekim 2001'de 19 milyona çıktı.

— Burada Başkan Bush'un "alışveriş edin" demesi mi etkili oldu?

— Halkın şoke olduğunu gören otomobil üreticileri fiyatları 3-4 bin dolar düşürdü. Stokların birikmesini önlemek için faizsiz kredi vererek satışları arttırdılar. Halkın morali bozulmasın diye tüketim teşvik edildi. Şirketler çok dinamik, hemen karar aldılar.

— Sonra?

— Bu patlamadan sonra tüketim normal seviyeye oturdu. Halk daha rasyonel davranmaya başladı. 11 Eylül'ün esas etkisi siyasi alanda hissedildi. Ve hissedilmeye devam ediyor.

— Sanki Amerikan şirketleri bütün şoklara dayanıklı gibi?

— Evet şirketlerin durumu iyi. Çok güçlüler. En parlak beyinleri bu şirketler çekiyor. Rekabete açıklar. Dinamikler ve bütün koşullara uyum sağlıyorlar. Siyaset onların gerisinden geliyor. Cumhuriyetçiler de iş dünyasının vergilerini düşürüp rahatlık sağlıyor.

— Şirketler iyi durumda olabilir. Ama pek çok şirket işçiliğin ucuz olduğu yerlere taşınıyor. Bunun toplumda yarattığı bir gerilim yok mu?

— Bu süreç 70'lerin sonunda başladı, 80'lerde devam etti. İşlerini kaybedenler başka alanlara kaydı. İlginç olan şu ki işlerini kaybedenler Demokratlara oy vermedi.

— *Nasıl oluyor?*

— Amerikalılar kendileri kaybetseler de Amerika kazandı diye oy verirler.[340]

Gerçekten de 11 Eylül, ABD ekonomisi için sadece bir parantezdi. Ekonominin ritmi, temposu, rotası değişmedi ama siyaset, hukuk, dış politika yeni bir yörüngeye oturdu. 11 Eylül'den hemen sonra Başkan George W. Bush Amerika'nın teröre karşı savaş ilan ettiğini açıkladı ve her fırsatta, düşmanı belli olmayan bu savaşın uzun sürebileceğini hatırlattı. Bunlar siyaseten verimi yüksek açıklamalar. Şöyle ki: Gallup'un yaptığı kamuoyu araştırmasına göre 10 Eylül'de Başkan Bush'un görev başarısını olumlu bulanların oranı yüzde 51 iken 15 Eylül 2001'de bu oran yüzde 86'ya ulaştı. Son 65 yıl içinde bir ABD Başkanı'na en yüksek destek oranı bu. 2000 seçimlerini Yüksek Mahkeme kararıyla kazanan Bush yeniden yaratıldı. Başkanlaştı.

ABD Başkanı 11 Eylül'den dokuz gün sonra Kongre'de yaptığı tarihi konuşmada yeniden doğmuş gibiydi:

> "Ülkemizin aldığı yarayı ve buna yol açanları unutmayacağım. Teslim olmayacağım, durmadan, soluk almadan Amerikan halkının güvenliği ve özgürlük için amansız bir mücadeleye gireceğim. Bu çatışmanın rotası belli değil. Sonucu kesin değil. Özgürlük ve korku, adalet ve zulüm her zaman birbirleriyle mücadele halinde olmuşlardır. Biz biliyoruz ki Tanrı bu mücadelede tarafsız değildir."

21 Eylül 2001 günü Gallup'un açıkladığı bir kamuoyu yoklaması Amerikalıların yüzde 62'sinin ülkenin uzun sürecek bir savaşa girmesine taraftar olduğunu ortaya koydu. Böylece Başkan Bush toplumdan da yetki aldı. "Savaş" mı "savaşlar" mı? Meselenin bu boyutu o kadar açık değil. Ama esas olan, toplumun savaşı kabullenecek kıvama gelmiş olmasıydı! Yani maya tuttu!

Alternatifsiz Kalan Toplum

Toplumlar gerçeği her zaman bütün çıplaklığıyla algılamaz. Hele de büyük şokların yaşandığı travmatik anlarda. Bu, genellikle ideolojinin işbaşı yaptığı zamanlardır. Savaşlar, ekonomik krizler, terörist saldırılarda şoka giren toplumlarda sahte bilinç yaratmak zor değildir. Tarih bunun sayısız örnekleriyle dolup taşar!

Aşikâr olan şu ki 11 Eylül, Washington'daki ideologlara toplumu yönlendirmek için bulunmaz bir fırsat yarattı. Zaten 11 Eylül hemen "bu, 21. yüzyıl Pearl Harbor'ı mı" tartışmasını başlattı.[341] Hedef artık bu projeyi hayata geçirmekti. Toplumu 11 Eylül kalıbına dökmekti. Bunun da en basit yolu halkın korkuları, hüznü ve çaresizliğiyle oynamaktı.

Bu aşamada ilginç olan, bir avuç insanın 11 Eylül'ü kullanmaktaki ustalığı! Esas üzerinde durulması gereken "açık toplum", "demokrasi", "özgürlük", "hukuk devleti" dendiğinde standart belirleme iddiasındaki bir ülkede yönetimin 11 Eylül'ü bir varoluş meselesi olarak sunabilmesi. ABD'yi yöneten kadrolar teşvik ettikleri kolektif histeriyi neredeyse bir toplumsal kimliğe dönüştürdü. Oysa demokrasiler, toplumları maceralara sürükleyecek kadar gözü dönmüş yönetimleri dizginledikleri ölçüde sağlıklıdır. Esas varoluş sorunu 11 Eylül sonrasında Amerikan demokrasisinin onur duyduğu "denetleme ve dengeleme" kurumlarını atıl hale getirmesiydi. İşte bu kritik noktada "Sorumlu kim?", "Gemi neden su alıyor?" soruları önem kazanmakta. Şüphesiz ki denetleme işlevinin başaktörü olan medya, Amerikan demokrasisinin 11 Eylül sınavındaki başarısızlığında büyük sorumluluğa sahip. Hafızasız Amerikan toplumunun bile basın müzelerinin arşivine gönderemeyeceği bir "zaaf" bu.

Amerika'ya yabancı gözüyle bakan biri için "Bütün bunlar nasıl oluyor?" sorusunu merak etmemek mümkün değil. Toplumların belli dönemlerde "korku" sarmalına nasıl sürüklendiklerini inceleyen siyasetbilimci Corey Robin'le bu merakımı paylaştım:[342]

— 11 Eylül'den bu yana dört yıl geçti. "Korku" neden ABD'yi terk etmiyor?

— 20. yüzyıl Amerikası'nda siyasi sınıfın bugünkü kadar pişkin, müdanasız, özensiz ve tehlikeli olduğu görülmemişti. Amerika garip bir dönemden geçiyor. Amerikan tarihinde ilk kez "güç" böylesine tepede toplanmış, denetlenemez durumda. Denetlenemediği için de dengelenemiyor. İdeoloji ABD'yi yönlendiriyor. Bu, Amerikan demokrasisinin meselesi.

— Başkan Bush'u ikinci kez iktidar yapan 2004 seçimleri de bu atmosferde yapıldı. Seçimleri "korku" mu yönlendirdi?

— Gazeteciler doğru soruları sormuyor. İyi habercilik yapılmıyor. Medya ne bağımsız ne de iyi niyetli. 2 Kasım seçimlerinde her beş kişiden biri "ahlaki değerler önemli" dedi. Yüzde 80'i demedi. Ama güvenlik meselesi ön plana çıktı. Hem de New Yok'un çok uzağında, ıssız bucaksız yerlerde insanlar güvenlik endişesiyle oy kullandılar. 11 Eylül'ün ideolojik ortamının yarattığı bir insan tipi var artık. Alternatifsiz kalan bir toplum ne yapsın ki?

Robin'in sözlerinden anlaşılacağı gibi gelişen yeni koşullarda zihinlerdeki 11 Eylül'ün tükenmesi çok zor. Ama 11 Eylül her koşulda ve her amaç için tüketilmekte. 2004 seçimlerinin kampanyasında George W. Bush'un 11 Eylül'ü tüketmeye devam etmesi gibi: "2001 yılının o korkunç 11 Eylül sabahından itibaren dünyanın her yerinde terörle savaşıyoruz. Bu savaşı, iktidar hırsı ve kişisel onurumuz için değil, halkımızın hayatı tehlikede olduğu için sürdürüyoruz!"

Toplumun Hüzün Prizması

Tarih boyunca trajedilerin olgunlaştırdığı toplumlarda gözlendiği gibi, 11 Eylül koşullarında Amerikan toplumunda da farklı bir ruh hali gelişebilir miydi?

Amerika'nın önde gelen düşünce kuruluşlarından Brookings Institute'de kıdemli araştırmacı, Maryland Üniversitesi Enver Sedat Barış ve Kalkınma Kürsüsü öğretim üyesi Shibley Telhami'yle yaptığım söyleşide Amerikan toplumunun 11 Eylül karşısındaki aşırı tepkisinin nedenlerini anlatmasını istedim. Prof. Tel-

hami "olayı derinlemesine düşünmek yerine, yönetimdeki hırçın ve kavgacı kadroların meseleye kabadayı gibi yaklaştıklarını ve halkı etkilemeyi çok iyi bilen Beyaz Saray'ın Amerikan halkını militarist bir ruh hali içine soktuğunu" söyledi.[343]

Halkı etkilemeyi bilen Beyaz Saray'ın 11 Eylül'den sonra üstün bir performans sergilediğini kabul etmek gerekir. Prof. Telhami'nin saptamaları bu gözlemi doğrulamakta.

— Yönetim halkı etkilemede nasıl bu kadar başarılı oldu?

— Normal koşullarda savaş kararı Kongre'de ve medyada tartışılır, eleştirilir. 11 Eylül'de böyle olmadı. Halk bayrağına sarıldı, Kongre üyeleri bile tartışma açmaya çekindiler. Belki birçok Kongre üyesi savaşa karşıydı. Amerikan yönetimi 11 Eylül'den önce de Saddam rejimini ortadan kaldırmak istiyordu. 11 Eylül bu yolu açtı.

— Buna 11 Eylül patolojisi mi demeli?

— Her toplumun bir hüzün-acı prizması vardır. Amerikan ulusu dünyaya özellikle Arap dünyasına ve Ortadoğu'ya 11 Eylül'ün prizmasından bakıyor. Tıpkı Pearl Harbor'ın bir önceki kuşağı etkilediği gibi. Hüzün prizmasının rengini hükümetler belirler. Yani bu "otomatik" değildir. Prizma imal edilir. Ben iddia ediyorum ki, 11 Eylül ile Afganistan Savaşı arasında geçen sürede Amerikan halkının ruh hali "dünya ile birlikte hareket edelim. Arap ülkelerinde, Müslüman dünyasında ittifaklar geliştirelim ve savaşa birlikte girelim" şeklindeydi. Amerikan birliklerinin Afganistan'da elde ettiği zaferden sonra Amerikan halkının ruh hali değişti. Amerikan askeri gücü Afganistan'da çok kısa sürede başarı sağladı ve Taliban rejimini düşürdü. Bu başarı halkta "biz çok güçlüyüz. İkinci hamleyi de yapalım ve ne kadar güçlü olduğumuzu dünyaya gösterelim" duygusunu yarattı. 11 Eylül'de toplum kendisini "zayıf, bitkin ve çaresiz" hissediyordu. Afganistan, 11 Eylül'de çaresiz kalan Amerikan halkını tedavi etti. Özgüvenini kazandırdı. Hükümet de halkın bu psikolojisini istediği gibi kullandı. Böylece Irak'a saldırının yolu da açıldı.

Amerikan halkı Afganistan'ın bombalanmasından sonra özgüvenini tazelemiş olsa da içerde günlük hayat, turuncuya, sarı-

ya, kırmızıya çalan tehlike alarmlarıyla şekillenmeye devam etti. Tehlikenin niteliği, alarmın rengi... Bu haberlerin esas hedefi kadınlar! 11 Eylül'ü izleyen günlerde kadınlar zehirli bomba tehlikesine karşı maske satın almak için seferber oldular. Bu, kendini koruma refleksi mi yoksa olağanüstü koşullarda bir şeyler yapıyor olma hali mi? Galiba ikisi birden doğruydu!

Futbol Anneleri Güvenlik Anneleri Olunca

Yeniden vurulma, bu kez biyolojik silahlarla saldırıya uğrama korkusu, Clinton döneminin (1993-2001) "soccer mom"larını, yani çocuklarını her hafta sonu mahalle liginde futbol oynamaya götüren futbol annelerini, Bush'un "security mom"larına (güvenlik annelerine) dönüştürdü. Hayata 11 Eylül penceresinden bakan anneler için öncelik güvenlikti artık!

Futbol anneleri Amerikan sosyal hayatında özenilen bir kesimi yansıtmakta. Aslında üst orta sınıf mensubu olan futbol anneleri tipik bir Amerikan koreografisini hayata uyarlamaktalar. Otuz-kırk yaşlarındaki futbol anneleri; kent dışındaki müstakil, bahçeli evlerde oturan, genelde çalışmayan, çalışsalar da yarım günlük işleri tercih eden kesimdir. Her hafta sonu çocuklarını spor yapmaya götürürler. Bu, belli başlı bir uğraştır onlar için. Çocuklarının spor hayatıyla birlikte annelerin ve ailelerin de sosyal hayatı genişler bir bakıma! Çocuklar sahadayken anneler de saha kenarında maç izlerler. Olaya katılırlar. Tutkuyla tezahürat yaparlar. Bazen "gebert onu" diye seslenecek kadar kendilerini olaya kaptırırlar.

Kız çocuklarının da futbol oynadığı Amerika'da "soccer mom" cemaatini azımsamamak gerekir. Ekonominin nabzını da onlar tutar, ülkenin refah endeksleri de sanki onların yüzüne yansır. 90'larda yeni ekonominin yarattığı refah ortamında futbol anneleri Demokratların oy deposu olmuştu. Zaten Amerika'da kadınların geleneksel olarak siyasi tercihleri Demokratlardan yana. İşte her şeyi değiştirdiği söylenen 11 Eylül, Clinton döneminin üst orta sınıfına mensup futbol annelerini güvenlik annelerine dönüştürüyordu. Yani Clinton döneminde çocukları-

nın okulda ve futbol maçındaki performansından başka endişesi olmayan üst orta sınıfa mensup kadınları amansız bir güvenlik korkusu bürüdü. "Çocuklarım tehlikede mi? Okula teröristler saldırır mı? Taliban gelir mi? El Kaide vurur mu? Biyo-terör salgın hastalıklara yol açar mı?" Hayat bu sorulara endekslendi!

Bütün anneler mi? Bunu kestirmek tabii ki çok zor. Ancak 2004 seçimlerinde Cumhuriyetçiler, Clinton'ın futbol annelerinin oyunu almayı başardı. Çünkü Bush'u ikinci kez iktidara getiren pek çok kararsız oyun sahibi gibi onlar da "Amerika 11 Eylül'de saldırıya uğradı. Başkan Bush hemen karşılık verdi. Bu delikanlı adam hemen dizginleri eline aldı ve saldırganların k...a tekmeyi attı" mantığıyla Cumhuriyetçileri iktidarda tutmakta!

11 Eylül'ün üzerinden dört yıl geçiyor. Ve 11 Eylül hâlâ güçlü bir iç politika malzemesi olmaya devam ediyor. Korkunun kitabını yazan ve bu yapıtıyla 2005 yılı Amerikan siyasetbilimcileri Birliği'nin "En iyi siyasi teori" ödülünü kazanan Corey Robin, "siyaset-korku-toplum" üçgenini şöyle tahlil ediyordu:

> "11 Eylül'den beri 'korku' Amerikan siyasetinde hayati bir rol oynuyor. Terörizm korkusu, globalleşmenin toplumu nereye götüreceğine dair korkular, kıyamet korkusu ve daha bir dizi endişe, dehşet senaryoları. 11 Eylül'den bu yana hayat tarzımızı değiştirecek kadar korkunun tutsağı olduk."[344]

Bu genç siyasetbilimci, 11 Eylül'den sonra Amerika'nın üstüne çöken korku bulutunun iki boyutlu olduğu kanaatindeydi:

> "Birincisi devlet yetkilileri ve medya elitleri Amerikalıların korku objelerini, yani İslam fundamentalizmini, anti-politik bir konumda yeniden yorumladı ve tanımladı. Bu, halkın asabını daha da bozdu. İkinci nokta ise; bu elitler öyle bir ortam yarattılar ki insanlar yalnızca savaşa ve ABD dış politikasına karşı değil, geniş bir alana yayılmış farklı kurumlara karşı da konuşmaktan korktular. Hükümet ve elitler ABD'nin karanlık, görünmeyen ve ne olduğu anlaşılmayan bir düşmana karşı olduğunu yaydılar." (a.g.e.)

Korku ortamında "tehlike ve felaket" senaryoları neredeyse büyüleyici toplumu kavrayıcı nitelikteydi:

> "Toplumun gelişmeye olan inancının azaldığı dönemlerde 'korku' günlük hayata hâkim olur. 'İyi'nin ne olduğunu bilmiyoruz ama 'kötü'nün ne olduğunu biliyoruz. Bu ruh haliyle adaletten, eşitlikten ve özgürlükten feragat edip korkularımıza sarılıyoruz. Korkuya yakınlaştıkça onu ne kadar az anladığımızı da fark ediyoruz." (a.g.e.)

Amerikan halkını etkilemek için Cumhuriyetçiler "korku kültürünü" en ince ayrıntılarına kadar kullandı. Kasım 2004 seçimlerinin kampanya çalışmalarındaki "korku" temasının ön plana çıkması gibi. Cumhuriyetçi Parti'nin televizyon reklamlarından birisi karanlık bir ormanda dolaşan kurtları ekrana getiriyordu. Ve arka planda bir kadın sesi: "Zaaf, Amerika'ya zarar vermek isteyenleri cezbeder!"

Ustalıkla kullanıldığında "korku", siyaseten getirisi yüksek bir araç. 11 Eylül'den sonra hükümetin yaptığı her terörist saldırı uyarısından sonra halkın yönetime olan desteği artıyordu.

Korkut ve Yönet

> *Amerika tarihi cinnet dönemlerinden birine girdi. Bu, hatırladığım dönemlerin en kötüsü. Diğer ulusların gıpta ile baktığı özgürlüklerimiz sistematik şekilde erozyona uğratılıyor.*
>
> John Le Carré

> *Korku despotların siyasi silahıdır.*
>
> Montesquieu

Terörizm korkusuyla, gelecek endişesiyle, kıyamet dehşetiyle vs... Clinton dönemi annelerinin 11 Eylül'den sonra uğradığı metamorfozun farklı versiyonlarına toplumun her kesiminde rastlamak mümkün. Amerikalı stratejistler Irak Savaşı'nda düş-

manı şoke edip dehşete düşürme taktiğini kullandılar (shock and awe). Bunun Amerikan halkına yönelik versiyonu ise sanki "korkut ve yönet"ti! Oysa Amerikalılar Franklin Roosevelt'in "korkudan başka korkacak bir şeyimiz yoktur" sözüyle pek iftihar eder.

Modern devlet korkuyu hem "yok etme" hem de "yaratma" araçlarına sahip. George W. Bush'un yönetimindeki Amerikan devletinin ikincisini seçmesi, bütün siyasi sınıfın ve elitlerin bu senaryonun parçası olmayı kabul etmesinden kaynaklandı. Korku kavramının modern siyaset felsefesine etkisini araştıran Corey Robin, "korku" faktörünü kullanan Amerikan siyasi ve ekonomik mercilerinin ABD'nin kurumlarına zarar verdiği görüşünde: "Korku ortamının yaratılmasında elitler, işbirlikçiler, sessiz biçimde köşelerinde duranlar ve de mağdur olanlar belirleyici bir rol oynamaktalar!"

11 Eylül'den sonra korkunun Amerikan toplumu üzerinde kurduğu hâkimiyetin 11 Eylül insanının ruh halini ve davranışlarını şekillendirdiği aşikâr. Böylece ortaya çıkan profile "11 Eylül insanı" demek abartılı olmamalı. Ülkeyi yöneten büyük makine açısından makbul insan modeli de bu! "10 Eylül insanı" gibi davranmak ise hiçbir şey olmamışçasına hayata eskisi gibi devam etmek, zaafı kabullenmek ve biraz da başka toplumlara benzemek anlamına geliyor. Yani 10 Eylül insanı olmak bugünün Amerikan standartlarında pek makbul bir duruş değil.

Cumhuriyetçiler, "mıymıntı 10 Eylül insanına" karşı "kararlı ve güçlü 11 Eylül insanı" karşıtlığını bütün siyasi mesajlarında kullandılar. 2 Kasım 2004 seçimlerinin kampanyasında olduğu gibi. Başkan Yardımcısı Dick Cheney, "Demokratik Parti adayı John Kerry seçildiği takdirde Amerika'yı 10 Eylül zihniyetine geri döndürecek" diyerek kampanya yaptı. Bu, Kerry'i karalamak mı yoksa halkı tehdit etmek mi? Cumhuriyetçilerin ithamları çok ağırdı: "Herhangi bir saldırı karşısında Kerry aciz kalır. Terörist saldırıları adi suç gibi değerlendirir. Seçim günü halk yanlış karar verirse Amerika tekrar saldırıya uğrayabilir!" Bu korku ortamı 2 Kasım 2004'te George W. Bush'u ikinci kez iktidara getirdi.

Tehdit, dehşet, kin ve öfke. 11 Eylül'de bütün bir paradigma değişime uğrayınca Cumhuriyetçiler dış politikayı, ekono-

miyi, günlük hayatı vs. 11 Eylül'le izah etti. Liderlik kin ve korkunun sözcükleriyle konuştu. Muhalafet, enerjisini kaybetti; direnci kırıldı.

Yoksa dehşet ortamı, gazeteci Thomas Friedman'ın tabiriyle 11 Eylül bağımlılığı mı yarattı? Liberal yazar Friedman Irak Savaşı'nı desteklemişti. Sanki onun da canına tak etti ki Friedman bile 2004 seçim kampanyasını "korku" üzerine inşa eden Cumhuriyetçileri eleştirmek zorunda kaldı:

> "Hükümet terörizme karşı savaşın, teröristlerin yetiştiği toplumları değiştireceğini söylemişti. Ama görülüyor ki onlar değil, biz ve bizim toplumumuz değişiyor. 11 Eylül'ün ABD'yi tanımlayan bir tarih olmasını istemiyorum; Amerika 4 Temmuz'la ifade edilir."[345]

Ancak 11 Eylül ABD'yi ikinci kez kurmak için neredeyse bir gerekçe oldu. Bir başlangıç noktası. Aslında Irak Savaşı'nın ideolojik patentini elinde tutan yeni muhafazakârların 11 Eylül'ün unutulmasına tahammülü yok. Yeni muhafazakâr hareketin ideologlarından William Kristol zaten olayın adını koymuştu:

> "11 Eylül bizi ve 21. yüzyıl Amerikası'nı yeniden tanımladı. Kime karşı kavga vereceğimizi artık biliyoruz. 11 Eylül sadece kötülerin Amerika'ya saldırısı olayı değildi zaten! 11 Eylül aynı zamanda bizim saldırıya karşı tepkimizin de miladı oldu."

Kristol, 11 Eylül'den sonra kabul gören vatanseverlik ideolojisini şöyle tanımlıyordu:

> "New York'taki itfaiyeciler ve polis, Pentagon'daki kadın erkek askerlerimiz, 93 sefer sayılı United uçağının yolcuları. 11 Eylül alçaklığın günü. Aynı zamanda kahramanlık ve soyluluk günü. Ve o gün tarihe, Amerikan halkının ve liderlerinin yeni sorunlar karşısında şahlanıp akıl, sebat ve onurlu duruş sergilediği yeni bir dönemin başlangıcı olarak geçecektir. 11 Eylül'de dehşet verici saatler yaşadık. Ama o gün aynı zamanda Amerika'nın en güzel günlerinin başlangıcı olabilir. Ve Başkan George W.

> Bush'un liderliği bütün bunların gerçekleşme olasılığını zirveye taşıyacaktır."[346]

Bu satırların 2004 yılında yani 11 Eylül saldırılarından üç yıl sonra yazılmış olması dikkat çekici. Yeni muhafazakârlar hâlâ ABD'yi, Amerikan toplumunu ve geleceği 11 Eylül ile tanımlamakta. Bu bir takıntı mı, yoksa siyasi cinlik mi? Galiba ikisi de doğru!

2004 seçimlerinin kampanyası mı başlıyor? Washington, güvenlik ve aile değerleri kartını oynuyor. 2005 yılında Irak kaosu büyüyor. Amerikan kamuoyunun savaştan sıtkı mı sıyrılıyor? Başkan Bush, dünyanın en büyük paraşütçü birliğini barındıran Fort Bragg askeri üssünden gürlüyor (28 Haziran 2005):

> "Irak'ta yaşananlar kaos değil. Bağdat'ta sokaklarda masum kadın ve çocukları öldüren terörislerin çoğu 11 Eylül'de New Yok, Pennsylvania ve Washington'da yurttaşlarımızın canına kıyan cani ideolojinin müritleridir. Onlara karşı tek bir mücadele yolu var: Bize saldırmadan onları dışarda yenmek."

2005 yazından itibaren Amerika'da "Irak'tan çekilelim" sesleri mi yükseliyor? George W. Bush'un bunlara da yanıtı hazır:

> "Düşmanlarımız ancak biz 11 Eylül dersini unutursak başarıya ulaşır. Eğer biz Irak halkını Zarkavi gibilerine terk edersek Ortadoğu'nun geleceğini Bin Ladin'lere bırakmış oluruz."

Peki, ustalıkla kullanılan bu "korku" silahının medyayı vurması bir 11 Eylül patolojisi miydi? Pennsylvania Üniversitesi öğretim üyesi Barbie Zelizer'le yaptığım söyleşide bu soruyu kendisine yönelttim.[347]

> *— Korku ortamının beslenmesinde medyanın payı büyük. Medya da mı korktu?*
>
> — Medyanın her şeyin sorumlusu olduğunu söylemek en iyi yorumla "naif", en kötü yorumla da "yanlış." Medya, bir ülkedeki bütün ekonomik, siyasi ve kültürel olayları yakından iz-

leyip kendisini bu gelişmelere göre konumlandırır. Bu gelişmelere son derece duyarlı ve tepkiseldir. Haber almaya çalıştığı kurumları çok yakından izler ve tavrını onların etkisinde kalarak belirler. Aslında medya toplumsal değişimden sorumlu değildir ve medya toplumla beraber değişir.

— *Toplumu sihirli değnekle değişir mi? Bunda medyanın rolü yok mu?*

— 11 Eylül saldırılarından sonra medya dünyanın Amerika'ya nasıl baktığına daha fazla önem verebilirdi. Gazete ve televizyonların rolü pencere açmaktır. Medya toplumun düşünce sınırlarını genişletmesine yardımcı olabilirdi. Çok büyük bir travma alan Amerikan toplumunun sakinleşmesinde ve kendisine gelmesinde etkili rol oynayabilirdi. Evet, 11 Eylül bu ülkede çok derin bir etki yarattı. Fakat, 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika diğer ülkelerin ne yaptığına bakabilirdi, diğer ülkelere benzeyebilirdi. Bu olmadı. Amerika'da hâlâ çok fazla korku var. İtiraf edemiyorlar ama medya da hâlâ saldırıya uğrama korkusu içinde.

Korkunun pasifleştirdiği bir toplumda, militarizm duygularını galeyana getirmek ve nefreti hortlatmak... Bunlar, George W. Bush'un danışmanlarından çok daha önce keşfedilip uygulanmış yöntemler. Totaliter rejimlerde korku ile nefret arasındaki organik bağı anlatan romanlarla doludur Avrupa edebiyatı. Fransız yazar Georges Bernanos, İspanya İç Savaşı'nı anlatan *Les Grands Cimetières sous la Lune.* (Ay Altındaki Büyük Mezarlıklar) romanında işler bu konuyu:

> "Gerçek korku öfkeli bir çılgınlıktır. İnsanoğlunun yapabileceği bütün çılgınlıklar içinde hiç şüphesiz ki en zalim olanıdır. Hiçbir şey, ne bu çılgınlığının hamle yeteneğiyle boy ölçüşebilir ne de bunun yarattığı şoku önleyebilir. Bu öfkeyi andıran 'kızgınlık' gelip geçicidir. Ancak korkunun yol açtığı 'çılgınlık', ilk şok geçtikten sonra nefret duygusuyla birleşip insanı terk etmeyen bir psikolojik gerçeğe dönüşür. Kendi kendime soruyorum, henüz evrimlerinin son noktasına gelmemiş olan ama birbirlerine çok benzeyen 'korku' ve 'nefret' duyguları acaba yarın yeni bir

> şekle mi bürünecek? İkisinin bileşimi bir gün acaba bir insanın bakışına veya sesine yansıyan bir duygu şeklini mi alacak? İnsanın vicdanında ve bilimde hiç el değmemiş biçimde duran dini içgüdüler bu 'çılgınlığı' tahrik ederken, yavaş yavaş toplumların öfkeyle kavradığı görüntüleri de ortaya çıkartıyor."[348]

Yıllar önce kaleme alınan bu satırların ortaya koyduğu gibi siyasette "korkut ve yönet" yöntemi ne yeni, ne modern, ne de postmodern! 20. yüzyılda sanayi toplumlarının kapıldığı girdaba 21. yüzyılda sanayi sonrası toplumun bireyleri de sürüklenmekte. Birinin "nefret" duyguları radyo mesajlarıyla besleniyordu. 21. yüzyılın insanı ise ekran başından ya da internet tıklamalarından kapıyor bu mesajları.

Sağa Doğru 11 Eylül Yolculuğu

11 Eylül travması sürekli işlendiği için son derece güçlü bir araç! Travma, toplumu sindirmekle kalmıyor, kimilerini de mutasyona uğratıyor. Yani 11 Eylül'de kimisinin uykusu kaçıyor kimisinin de siyasi çizgisi değişiyor. Ya korkuyla ya da başka hesaplarla büyük medya sindiği sırada kişisel internet siteleri "bloglar" 11 Eylül ortamının dizgilerini ele geçiriyor. Yani 11 Eylül insanı biraz da siber âlemde şekilleniyor. Muhafazakâr yazar Andrew Sullivan'ın blogu da böyle bir adres işte. Sullivan'ın blogunu okuyup da soldan sağa savrulan, "11 Eylül insanı" olanlar vardı.

Amerikan halkına "uyan" çağrısı yapan yazısını Andrew Sullivan 11 Eylül'den beş gün sonra yazdı:

> "Amerikalılar kendilerine meydan okunduğunda, bunu göreve çağrı diye algılar. Garip bir şekilde bu iblis haydutlar bize bir lütufta bulundular. Amerika sonsuza dek sürebilecek uykusundan uyandı. Acı ve şokun yarattığı öfke herkesin tahmininden daha büyük ve derin. Düşünün, ABD Pearl Harbor'ı bombalayan düşmana ne yaptı? Amerika hiç bugünkü kadar zengin ol-

> mamıştı. Amerika'nın tarihinin en uzun ekonomik genişleme devrini yaşadığını dosta düşmana hatırlamakta yarar var."

Uzunca bir süre *Andrewsullivan.com*'da dolaşıp sonunda nasıl değiştiğini yazan eski bir Demokratın mektubu 11 Eylül'den sonra bocalayan bir Amerikalının güzergâh değişikliğinin de öyküsü bir bakıma. Sağa kaydığı için ne kadar mutlu olduğunu yazan okur, bunun tipik bir 11 Eylül vakası olduğunu siber âlemde paylaşıyordu:

> "Muhafazakâr bir ailede büyüdüm. 60'lı yıllarda evlendim. 60'lara kadar siyasete karşı duyarsızdım. Evlendikten sonra Cumhuriyetçilerden nefret eden, savaşa karşı olan, Demokratların çizgisine yakın bir solcu oldum. 11 Eylül'den sonra solcu arkadaşlarım gibi ben de Amerika'nın dünyaya yaptığı kötülüklerin karşılığını aldığını düşündüm. İnternet sitenizde 'Bu Bir Dini Savaştır' başlıklı yazınızı okudum. Ve donup kaldım. Tek bir makale benim 'TRANSFORMASYONUMUN' başlangıcı oldu."

Bu eski Demokrat, okuduğu bir makaleyle nasıl her şeyi sorgulamaya başladığını anlatıyordu:

> "Artık kendimi yeniden eğitmeye karar verdim ve akıllı muhafazakâr yazarları okumaya başladım. 60'lı yıllarda üniversitede öğrendiklerim teker teker sarsılmaya başladı. Ve bir süre sonra yıkıldı. Artık İslami terörün temel tehlikesinin ne olduğunu anlıyorum. Dinin sadece bir batıl inanç olmadığını görüyorum. Sosyal konularda hâlâ liberalim."

11 Eylül'den sonra siyasi çizgisini değiştiren pek çok Amerikalı gibi bu okur da geçirdiği değişimi evrim olarak niteliyordu:

> "Terörle mücadelede ise sağın çizgisini benimsiyorum. Evrimim kolay olmadı. Arkadaşlarım, faşist yeni muhafazakârların dünyasına yakınlaştığımı sanıyor. Düzenledikleri davetlere hâlâ beni çağrıyorlar. Ama bu topluluklarda sessiz kalmayı tercih

ediyorum. Çünkü davetlerde fikir tartışması yapılamıyor. Bir kez, Irak Savaşı'nın 'ahlaki' izahı olabilir diyecek oldum. Hemen lafı ağzıma tıktılar. 70'lerin solcuları, feministler, anti-Amerikanlar, barış yanlıları, güçlü devleti savunanlar... Ne yanlış yoldalar! Kocam ise hâlâ 60'larda kaldı. Kısaca yeni kişiliğimle dünyaya başka bir gözle bakıyorum. Ne kadar harika değil mi?"

Bu kadar dramatik bir değişim geçiren Amerikalı Demokrata rastlamadım. Ancak Irak Savaşı'nı izleyen günlerde Demokratların bile Savunma Bakanı Rumsfeld'i zor günlerin siyasetçisi diye göklere çıkardıklarına tanık oldum. 11 Eylül ortamında ve Irak Savaşı sırasında hükümeti eleştirmenin vatan hainliği sayıldığı dönemde eskiden Demokratlara oy vermiş Amerikalılar sanki savunmadaydı: "Vietnam'dan beri liberaller halktan kopuk. Ülke tehdit altında. Ve bu yeni konjonktüre göre siyaset yapmalıyız. Biz de bu ülkenin sahibiyiz. Ne yazık ki toplum bunu görmüyor. Biz hem Amerika'yı hem de Amerikan değerlerini seviyoruz."

Demokratlar savunmadayken muhafazakârlar da momentumun kendilerinden yana olduğu düşüncesinde. 11 Eylül'de ne değişti? Muhafazakâr söyleme göre "30 yıllık nihilizm bitti". Amerikalılar derin rehavetten çıktı. Milliyetçiliği, dindarlığı, bayrağı... kısaca kendilerini buldular.

2.
Aydınların Sessizliği

Irak Savaşı, her yönüyle hileli ve gereksizdi. Wolfowitz, Perle, Abrams ve Feith ile donanmış aşırı gerici Washington araştırma enstitüleri ve diğerleri, bu savaşın sağlıksız entelektüel ve ahlaki atmosferini yarattılar.

Edward Said

Tarihte kırılma anları vardır. Aydınları yol ayrımlarına taşır. Canlı fikir mücadelelerinin açtığı yollar evrimin güzergâhlarıdır.

11 Eylül ve Irak Savaşı... 21. yüzyıla şekil verecek olan bu iki global olayın merkezinde Amerika var. Ama ABD'nin entelektüel dünyası dişe dokunur bir tartışma ortamından yoksun. Bu, ağır bir itham, acımasız bir genelleme gibi gelebilir ama 11 Eylül'de ve Irak krizinde Amerikalı aydın yan çizdi. Denebilir ki ne 70'lerin dünyası ne de 70'lerin aydını var artık! Aydınlar ve akademik dünya güce yakın olmaktan hoşlanıyor. Beyin fırtınalarının koptuğu Washington'daki rüzgâr tünelleri ve brifing odaları entelektüelleri cezbetmekte. Doğruluk payı olan gerekçeler bunlar. Ancak güce yakınlaşmak için bağımsız düşünceden feragat etmek, sinmek entelektüel dünyanın Enronlaşması demek değil mi?

Amerikan entelektüel dünyasının 11 Eylül ve Irak Savaşı krizi nedir? Hangi nedenlere dayanmaktadır?

1) Korku ve baskı, aydınları 11 Eylül buhranına sürükledi. Amerika'yı eleştirmenin vatan hainliğiyle özdeşleştiği bir iklimde kimsenin kelleyi koltuğa almaya niyeti yoktu. Gazeteler savaşa karşı olan öğretim üyelerinin öğrenciler tarafından gam-

mazlandığını yazıyordu. 11 Eylül, sinme ve entelektüel çabadan istifa etme dönemi oldu!

2) Bu tabloya 11 Eylül ile devreye giren İslamiyet boyutu eklenmeli. İslam yakın zamana kadar Amerika için neredeyde sanaldı. 11 Eylül'de sanallıktan çıkmakla kalmadı günlük hayatın gündemini şekillendirir oldu. 11 Eylül saldırılarından önce Ortadoğu Araştırmaları ve Arap dili gibi bölümler Amerikan üniversitelerinin neredeyse üvey evladıydı. Bu, tabii ki bir arz talep meselesiydi. 11 Eylül öncesinde Ortadoğu, Amerikan insanının menzilinde değildi. 90'larda öğrencilere "Japonca, Çince öğrenin, gözlerinizi Uzakdoğu'ya çevirin" deniyordu.

3) Amerikan üniversiteleriyle ilgili diğer önemli bir nokta da sosyal bilimlerdeki krizle ilişkili. Son otuz yıldan beri genelde sosyal bilimlerde doktora sayısı düşmekte. ABD herhangi bir ülke değil. Küresel liderliğe oynayan, Ortadoğu'ya demokrasi götürme, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi gibi bölgesel tasarımların peşinde koşan bir ülke! Kelebek kanatları uzmanlığının bile olduğu bu ülkede bu zaaf nasıl izahı edilir? Mezopotamya tecrübesi bu zaafı bütün çıplaklığıyla ortaya koydu. ABD'nin kıdemli gazetecilerinden James Fallows'un verdiği örnek ilginçti:

> "Irak'ın işgalinden sonra Bağdat'a giden Amerikalı yetkililer, yanlarına 2. Dünya Savaşı sonrası Japonya ve Almanya'yı anlatan kitapları almışlardı. Çünkü Amerikan birliklerinin bu ülkelerde olduğu gibi kurtarıcı olarak karşılanacaklarına inandırılmışlardı!"[349]

Irak Savaşı'nı destekleyen gruptan Johns Hopkins Üniversitesi öğretim üyesi Fuad Ajami de savaştan bir yıl sonra yazdığı bir yazıda Washington'daki karar vericilerin, Arap ve İslam dünyasına ne kadar yabancı olduklarını anlatmaktaydı:

> "Irak ayakta kalabilir ama rüya sona erdi: Biz Irak'ta yabancıyız. Ve burayı hiç tanımıyormuşuz. Yıllardır İran ve Lübnan'da radikal Şiilere karşı mücadele veriyoruz. Irak'ta oldukça laik bir toplum bekliyorduk (Ben de bu doğrultuda yazılar yazdım). Iraklılar, kendilerine özgü bir yorumla, yakın tarihlerini

bir 'tiran'ın boyunduruğundan yabancıların boyunduruğuna geçiş olarak algılıyor!"[350]

2004 yılından itibaren bu tür itirafların ardı arkası kesilmedi. Buradaki sistematik sorun nedir? Amerika'nın istihbarat konusunda en yetkili bilim adamlarından Columbia Üniversitesi öğretim üyesi Richard Betts'in dediği gibi "kültürel hastalık" mı?

4) Amerikalı aydınların içinde debelendiği 11 Eylül krizinde "tarih bitti" kehanetinin ve de Batı'nın mutlak zaferine olan inancın payı azımsanmamalı. Buna "tarih bitti" sersemleşmesi de denebilir. siyasetbilimci Francis Fukuyama tarihin bittiğini açıkladığında fikirler de bitti sanki. Aslında Batı'nın mutlak üstünlüğünün ilanı Fukuyama'yı eleştirenlerin bile egosunu şişirdi! Politik teoriler, ideolojiler belli bir ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkar. "Tarih bitti, Batı kazandı" dendiğinde bunun Batı'nın en güçlü ülkesinde yol açtığı entelektüel boşluk gözden kaçmamalı. 90'lar ilginç bir dönem. Batı neredeyse tek tip düşünce, tek tip yorum, tek tip doğru, tek tip kültür, kısaca tek tip bir hayata endekslenmiş gibi. Bu senaryonun dışında kendi özgün araştırmasını yapan aydın yok muydu? Elbette vardı. Ama bunların da piyasa değeri yoktu. Aydınlar genelde McDonald's'lı globalleşme (soft power-yumuşak güç), internetli modernleşme, ABD'nin teknolojik ve askeri üstünlüğüne dayalı insanı yok sayan küreselleşme üzerinde konuşuyorlar, yazıyorlar ve görüş beyan ediyorlardı (2001 Nobel İktisat Ödülü sahibi Joseph Stiglitz gibi globalleşmenin diğer yüzünü anlatan bilim adamlarının hakkını yememek gerekli. Ama istisnalar kuralı bozmadı). Böylece bazı entelektüeller ve öğretim üyeleri medyatikliğin çekim alanında hem starlaştılar hem de bol para kazandılar.

5) Aydınların ataletini izah eden diğer önemli bir neden ise Amerikan askerlerinin ölmediği, Amerikan tekonolojik üstünlüğünün sergilendiği modern savaşlarla ilişkiliydi Denebilir ki güç ahlakı bozuyordu; entelektüel dürüstlüğe tecavüz ediyordu. "Savaş, güç kullanımı, meşruiyet" vs. kendisini askeri gücün sarhoşluğuna kaptırmış bir toplumda bu temaları sahiplenerek entelektüel liderlik yapmak çok zorlaştı. Zaten bazı aydınlar da imparatorluk sevdasına kapıldı.

Üniversiteler Dikizlenirken

Amerikan entelektüel dünyasını büyük çapta üniversiteler şekillendirir. Amerikalılar üniversitelerinin bağımsızlığıyla gurur duyar. Bu bakımdan 11 Eylül ve Irak Savaşı sırasında üniversitelerin sergilediği tavır, yeni bir entelektüel rotayı işaret etmesi bakımdan önemli. Bu özel dönemde "Üniversiteler nasıl bir tavır sergiledi?" sorusuna genel bir yanıt vermek kolay değil. Hiç kuşkusuz ki 3 bini aşkın yüksek öğretim kurumu ve yüzlerce enstitüden oluşan bu dünyayı genellemek çok zor. Her biri farklı geleneklere, kuruluş efsanelerine sahip olan kurumlar. Bu geniş yelpazade Nobel ödülü üreten araştırma üniversitelerinin yanı sıra Bob Jones gibi Evanjeliklerin dünya görüşündeki üniversiteler de var.

11 Eylül'den sonra Amerika'nın prestijli üniversitelerinden bir grup bilim adamı (yaklaşık 60 kişi) imzaladıkları bildiriyle Afganistan Savaşı'nı desteklediklerini ilan etti. İmzaladıkları metinde, evrensel değerlere sahip çıktıkları için savaşı onayladıklarını, savaşın gerekçelerini dünyaya duyurmanın ahlaki bir sorumluluk olduğunu belirttiler. Amerika'nın ve dünyanın büyük gazetelerinde yayımlanan "Amerika'dan Mektup: Bir Kavganın Gerekçeleri" başlıklı metin şu sözlerle başlıyordu:

> "Bir ulusun kendisini bazen silah kullanarak savunması kaçınılmazdır. Savaş, çok değerli olan insan hayatının feda edildiği son derece önemli bir karardır. Karar sahiplerinin, bu kararı hangi ahlaki gerekçeye dayandırdıklarını açıklamaları vicdani bir borçtur. Böylece olayın tarafları ve bütün dünya, karar sahiplerinin savunduğu ilkeleri öğrenmiş olacaktır."

ABD birliklerinin Irak'a saldırısından bir süre önce yukarıdaki metnin bir benzeri Amerikan kampüslerine ulaştı. Birkaç kişi dışında bildiriyi imzalayan çıkmadı. Aslında Amerikan üniversitelerinde tek tek konuşulduğunda pek çok öğretim üyesi savaşa karşıydı. Gazete sayfalarında yayımlanan savaşa karşı birkaç bildiri dışında sistematik bir muhalefet gelişmedi.

Birtakım panel ve konferanslar düzenlendi elbette. Örneğin,

2002 yılında Columbia Üniversitesi'nin düzenlediği "Akademik Dünyayı Geri Almak, Aktivizmin Tarihi ve Aktivizm Olarak Tarih" (Taking Back the Academy, History of Activism, History As Activism) gibi. Irak Savaşı'na karşı olan grupların "politik aktivizm üniversitelerin misyonu mudur" gibi konuları tartıştığı bu toplantılar birer sırça köşkü faaliyetleri olmaktan ileri gitmedi! Zaten Amerikan medyası da 11 Eylül'de üniversiteye değil düşünce kuruluşlarından gelen kavgacı, şamatacı seslere itibar ediyordu. Yani gün, bilimin değil ideolojinin prim yaptığı gündü.

11 Eylül'den sonra Amerikan üniversitelerinin Ortadoğu Araştırmaları bölümlerine karşı bazı düşünce kuruluşlarından ve Beyaz Saray'a yakın yeni muhafazakâr ideologlardan sistemli bir saldırı başladı. Bazı öğretim üyelerinin dersleri yakın takibe alındı. Yani McCarthyciliğe taş çıkartacak bazı yöntemler! Bir de internetin olanakları kullanılınca... Nitekim 2 binden fazla akademisyenin üyesi olduğu Ortadoğu Araştırmaları Derneği'nin (Middle Eastern Association) yıllık toplantısının (2002) ana teması da üniversitelere yönelik bu karalama kampanyasına odaklandı. Ortadoğu Araştırmaları Derneği'nin 11 Eylül sonrasındaki ilk başkanı Stanford Üniversitesi öğretim üyesi Joel Beinin, 11 Eylül sonrasının, Ortadoğu konularıyla ilgilenen öğretim üyeleri için çok zor bir dönem olduğu inancındaydı. Beinin'e göre Amerikan üniversiteleri 11 Eylül saldırılarını öngöremediği ve yükselen anti-Amerikan Islami terörü okuyamadığı için eleştiri alıyordu. Üniversite dışından öğretim üyelerine saldıran ideologlar ise kendilerine bir "teröroloji" alanı yaratmışlardı:

> "Bazı politikacılar ve medya figürleri bu yeni alanın kurucuları. Bu alan Arap tarihini aptalca olmasa da son derece basitçe yorumluyor. İşin daha da kötüsü, Amerikalılar ülkelerinin, çok özel bir şekilde, dünyada yaptıklarının sonuçlarından korunabileceğini sanıyorlar."[351]

Öğretim üyelerinin görevi istihbaratçılık mı? Saldırıları öngörmek mi? Beyaz Saray çevresindeki ideologlar elbette "öğretim üyesi kimdir, neyle ilgilenir?" konusunda fikir sahibidir. Bu saldırılara karşı akademi de kendisini gerektiği gibi savunamadı.

11 Eylül'de Amerikan kampüsleri fiilen gözetlendi. Günümüzde web sitelerini değişik amaçlarla kullanmak mümkün. Örneğin "campuswatch.org" adlı site ABD kampüslerinde Ortadoğu ve İslam konusuyla ilgili bölümleri takibe aldı. Tabiri caizse "dikizlemekti" amacı. Merkezi Philadelphia'daki Ortadoğu Forumu'nun (The Middle East Forum) kurucusu Daniel Pipes'in girişimiyle faaliyete geçen kampüs gözetleme sitesi işin başında önyargılıydı. Bu bakımdan belli üniversiteler, belli öğretim üyeleri gözetleniyordu. Gözetleme sitesinin kurucusu Pipes, öğretim üyelerine ateş püskürüyordu:

> "Üniversitelerde akademisyenler işlerini layıkıyla yapmıyor. Üstelik büyük yanlış içindeler. Birçoğu aşırı uçta. Hoşgörüsüzler ve sınıfta otoritelerini kullanarak öğrencileri istismar ediyorlar. Akademisyenler genelde kendi ülkelerini sevmedikleri ve Amerika'yı düşünmedikleri izlenimi vermekte."[352]

Aslında *campuswatch.org* kendisine göre iddialı! Duke Üniversitesi'nden Miriam Cooke'un sitede yazdığı şu satırlardan da anlaşılacağı gibi:

> "Kampüs gözcüsü Truva atı gibi. Truva atının savaşçıları, oyunun kurallarını sadece Ortadoğu Araştırma programlarında değil bütün üniversitede değiştirmek istiyorlar."

Kampüs dikizleme sitesi nedense Columbia Üniversitesi'ni özel bir dikkatle izliyordu. Bu üniversitenin yakından izlenen öğretim üyesi Raşid Halidi'nin bu site hakkındaki görüşleri şöyleydi:

> "Zengin mali kaynaklarla desteklenen ve akademik dünyadan dışlanmış kişilerin yönettiği bir büyük çaba. Hareketi yönetenlerin iki özelliği var. Aşırı İsrail yanlısı ve akademik çevrenin hiçbir zaman saygısını kazanamamış olmaları."[353]

Bugünlerin Amerikası'nın McCarthy döneminden aşağı kalır tarafı yok. McCarthy döneminde Amerika'da sakıncalıların lis-

tesi tutulurdu. Bugün tehlikeli öğretim üyelerinin listesi kitaplaşıyor. 60'ların solcusu bugünün sağcısı David Horowitz'in yayımladığı tehlikeli öğretim üyeleri listesi gibi. Horowitz'in kitabının adı: *The Professors: The 101 Most Dangerous Academics in America* (Profesörler: Amerika'da En Tehlikeli 101 Akademisyen).[354] Amacının Amerika'daki siyasi çürümeyi sergilemek olduğunu belirten David Horowitz de "çıbanın başının" Columbia Üniversitesi olduğu iddiasındaydı:

> "Columbia ulusal bir skandal. Ciddi ve birinci ligde bir üniversite. Ama ideolojik bir kale ve akademik çöküşün amblemi olmuş!"

David Horowitz'in sakıncalılar listesine aldığı öğretim üyelerinin bir kısmı Ortadoğu ile ilgilenenler. Ama Horowitz'in menzilinde eşcinsellik ve feminizm gibi muhafazakârların duymaya tahammülü olmayan alanlarda çalışan hocalar da var!

Elit Üniversiteler ve Paralı Askerler

Amerikan üniversitelerinin 11 Eylül'deki durumunu sadece baskı ortamıyla izah etmek mümkün değil. Üniversitelerin suskunluğunu izah eden sınıfsal boyut da gözden kaçmamalı. Irak Savaşı, Vietnam değil! Vietnam'da zorunlu askerlik hizmeti yapan her sosyal sınıftan gençler, üniversite öğrencileri savaşıyordu. Irak savaşının paralı askerleri ise yoksullar, iyi eğitim alamamış dolayısıyla sosyal merdivenleri çıkma şansını baştan kaybetmiş olan gençler. New York'un yanı başında Brooklyn'deki Brooklyn College'in öğrencileri gibi.

Brooklyn College, New York Kent Üniversitesi'nin bünyesindeki bir eğitim kurumu. Aslında 60 bin gencin öğrenim gördüğü şehrin yoksul semtinde bir üniversite. Kuruluş öyküsü ve bugünkü sosyal kompozisyonuyla son derece ilginç bir okul.

Güneşli bir mart günü Brooklyn College'in giriş kapısına geldiğimde başka bir Amerika çarptı yüzüme; başka bir Amerika ve başka bir üniversite ortamı. Çok sayıda siyah ve Hispanik

öğrencinin devam ettiği okulun koridorlarından geçerken ABD'nin ırk, gelir farkı, dışlanmışlık sorunları tokat gibi çarptı yüzüme. Burası ne Harlem ne Manhattan. Yeşillikler içindeki özel üniversite kampüsleriyle de hiç ilgisi yok. Yani zihinlerdeki hiçbir Amerikan klişesine benzemiyor.

New York Kent Üniversitesi'nin ana gövdesini oluşturan City College 1847'de Amerika'nın ilk parasız kent üniversitesi olarak öğretim hayatına başladığında hedefi parlak fakat yoksul öğrencilere yüksek standartta eğitim vermekti. City College kurulduğu tarihten tam yüz yıl sonra önüne çıkan fırsatı değerlendirerek kendi rönesansını yaratmasıyla ünlü! Aslında bu, tipik bir Amerikan fenomeni! 1930'lar. Amerika'nın anlı şanlı üniversiteleri, Yahudi öğrencilere giriş imkânlarını sınırladığı sırada City College, New York'a gelen Avrupalı Yahudi göçmenlerin parlak gençlerine kucak açtı. Bu strateji hemen meyvelerini verdi. Amerika'nın dokuz Nobel ödülü sahibi, 1933-54 yılları arasında City College'den mezun olanlar arasından çıktı. Buna 2005 Nobel İktisat Ödülü sahibi Robert Aumann da dahil![355]

Irak Savaşı'nın Harvard, MIT ya da Princeton öğrencilerine çok uzak olduğu muhakkak. Ama Irak Savaşı'nın insan boyutunu ve sınıfsallığını Brooklyn College gibi kurumlarda yakalamak mümkün. Brooklyn College öğretim üyesi, Amerika'nın yükselen siyasetbilimcilerinden Corey Robin'in bana söyledikleri Irak Savaşı'nın "öteki yüzünü" yansıtıyordu:

> "Harvard, Columbia, Yale vs'nin öğrencileri Irak'ta değil. Ama bizim öğrencilerimiz Irak'a gidiyor. Bu okuldan kaç öğrenci Irak'ta hayatını kaybetti? Vietnem Savaşı'na karşı ilk muhalefet üniversite öğrencileri askere çağrıldığı zaman başlamıştı. Amerika'da artık askerlik zorunlu değil. Halk da savaşla ilgilenmiyor. Dürüst olalım, ortalama Amerikalı savaşı neden kendisine dert edinsin ki? Böyle bir sorunla ilgilenmesi için herhangi bir baskı yok üstünde."

Bu yorum özel üniversitelerdeki gençler ve akademisyenler için de geçerli sanki! Vietnam cephesi "sınıfsızdı". Irak'ta ise sadece yoksullar cephedeydi.

"Think Tank" Pazarında Şamata

"Think tank"ler yani düşünce üreten kuruluşlar ABD'de siyasi hayatın rengi ve çeşnisidir. Birçoğu Washington'da konuşlanmış olan bu kuruluşların esas amacı düşünce pazarını zenginleştirmek ve de birbiriyle rekabet eden fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Savunma ve strateji konularının uzmanı Charles V. Pena bu pazarda serbest piyasa kuralları uygulandığı sürece think tank'lerin işlevlerini yerine getirdikleri düşüncesinde.[356] Bush dönemi "think tankçiliği" ise çok özel. Düşünce kuruluşları hükümetin duymak istediklerini tekrarladı. Beyaz Saray'a özel servis yaptı. Pena'ya göre "İmparator çıplak diyemeyen 'think tank'lere think tank demek mümkün değil"! 11 Eylül'den sonra liberal eğilimli düşünce kuruluşları bile sesini alçalttı.

Buna karşılık yeni muhafazakâr ideologlar kendi düşünce kuruluşlarından taarruzdaydı. Üslupları malum; saldırgan, küstah ve farklı düşünceye tahammülsüz. Eleştiriye hakaretle karşılık veriyorlardı. Medyadaki ilişkilerini kullanarak siyaset gündemine hâkim oldular. 11 Eylül sonrası ve Irak Savaşı döneminde düşünce kuruluşu pazarına büyük çapta yeni muhafazakârlar yön verdi. Bu grubun odaklandığı bölge Ortadoğu idi. Amerikan üniversitelerinde Ortadoğu'yla ilgilenen çevrelerin Filistin davasını sahiplendikleri ve Ortadoğu konusunda romantik görüşlere sahip oldukları iddiasındaydılar. Ortalığı kasıp kavuruyorlardı. Muhafazakâr düşünce kuruluşlarından Hudson Enstitüsü'nden bir konuşmacının uluslararası bir toplantıda sinir içinde "Amerikan kampüsleri Filistin yanlısı öğretim üyelerinin tekelinde" dediğine tanık olmuştum.

90'lardan itibaren yeni muhafazakâr ideologlar Ortadoğu konusunda üniversitelere alternatif çalışmalar ürettiler. Amaçları üniversiteleri by-pass edip yeni bir Ortadoğu yorumu getirmek ve Beyaz Saray'a servis yapmaktı. Bu çabanın son derece aktif aktörlerinden biri de Washington Yakındoğu Politikalar Enstitüsü'nde araştırmacı Martin Kramer idi. *Ivory Towers on Sand: The Failure of Middle Eastern Studies in America* (Kumdaki Fildişi Kuleler: Amerika'da Ortadoğu Araştırmaları'nın İflası) başlıklı kitabında Kramer, Amerikan üniversitelerini kifayetsizlikle suçluyordu:

> "Amerika'da Ortadoğu Araştırmaları en çok kaynak ayrılan akademik sahalardan biri. Ancak bu bölümde çalışanlar dünyanın en istikrarsız bölgesinde olanları yorumlamakta sınıfta kaldılar."[357]

Bu, Amerika gibi üniversiteleriyle övünen bir ülke için yenilir yutulur bir itham değil. Akademik dünya kenara itilirken Bush yönetiminin duymak istediklerini anlatan think tank'lerin yıldızının parlaması zor olmadı.

İlginçtir ki liberal düşünce kuruluşları 11 Eylül'den sonra özgürlükleri kısıtlayan yasalar çıkarılırken bile "Demokrasi nereye?" sorusunda ısrarlı olmadı.

Bu bakımdan 11 Eylül ve Bush yönetimi neyi değiştirdi, sorusuna "ABD'nin tartışma geleneğine göz dikti ve ideoloji hâkim oldu" demek yanlış değil. Columbia Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü direktörü Raşid Halidi de bu düşüncede.

Halidi'ye bir telefon görüşmesinde neden Ortadoğu uzmanlarının seslerinin çıkmadığını sordum. Yanıtı şöyleydi:

> "Hükümetin ve medyanın ortalığı velveleye veren, panik yaratan yorumlara ihtiyacı var. Amerika'nın askeri birlikleri ve bütün enerjisiyle girdiği Ortadoğu hakkında Amerikan halkına ulaşan doğru ve ciddi bilgi yok. Bunun da sorumlusu büyük çapta medya."[358]

Ve de Popüler Yazarlar, Düşünürler

Dünyanın da yakından tanıdığı Amerika'nın tanınmış siyasetbilimcileri, düşünür ve yazarları 11 Eylül'ü ve Irak Savaşı'nı nasıl okudular? Tarihin bittiğini ilan eden Francis Fukuyama ve Uygarlıklar Çatışması'nı haber veren Hungtington Irak'ın işgaline destek vermediler. Oysa Fukuyama yeni muhafazakâr ekolün mensubuydu. Ama 11 Eylül'de Bush'un ve yakın çevresinin istediği telden çalmadı. Fukuyama'ya göre:

> "ABD 11 Eylül'ü çok abartmamalı ve global endişelere yol açabilecek askeri saldırılardan özellikle kaçınmalı. Her ne kadar

askeri müdahale Amerika'nın teröre karşı tepkisinin kaçınılmaz bir parçası olsa da İslam dünyasının aklına ve gönlüne yöneltilen bir kampanyanın ikincil unsuru olmalıdır. İslam dünyasının çok büyük bir kısmı Amerika'ya hayrandır."[359]

Irak Savaşı'nın mimarlarına karşı kılıçların çekildiği 2005 yılının yazında muhafazakâr ekip içinde dizlerini dövenlerin başını Fukuyama çekiyordu:

"11 Eylül'ün hemen ardından Başkan Bush, Amerikan halkını farklı bir rotaya yönlendirmede rehberlik yapabilirdi. Amerikan ulusu büyük riskler almaya ve fedakârlık yapmaya hazırdı. Ancak Afganistan'da Taliban rejimi kolayca düşünce Bush, El Kaide ile teğet ilişkisi olan ve uzun süredir devam eden Irak sorununu çözmek için zar attı. ABD yönetimi bunu yapacağına, demokratik ülkelerle geniş kapsamlı ve gerçek ittifaklar kurarak Ortadoğu'daki dargörüşlü akımlara karşı mücadeleye girişebilirdi. Ekonomik yaptırımları ağırlaştırıp kitle imha silahlarını kontrol edecek denetçilerin Irak'ta serbestçe çalışmalarını savaşa girmeden de sağlayabilirdi. Nükleer silahların yayılmasına karşı uluslararası girişime öncülük edebilirdi. Bunlar Amerikan diplomasi geleneğinin devamını sağlayacak yöntemlerdi. Fakat Başkan Bush ve hükümeti, özgür iradesini bu geleneklerin tam tersini yapmak için kullandı."[360]

Uygarlıklar Çatışması'nın habercisi Samuel Huntington da Irak Savaşı'na başından itibaren karşı çıktı. Huntington'ın bu tavrında, Ortadoğu toplumlarına tepeden bakış, kültürel mesafe seziliyordu:

"Gerektiğinde düşmana karşı önleyici savaş açılabilir. Ama bu Irak için geçerli değil. Ortadoğu ülkelerindeki kültürün ne kadar farklı olduğunu anlamıyoruz. Irak Savaşı'ndan önce Saddam'ı kolaylıkla yeneceğimizi, ancak Irak halkıyla hiçbir zaman kazanamayacağımız bir ikinci savaşa gireceğimizi öngörmüştüm."[361]

2005 yılında Huntington'ın eleştirileri daha da sertleşti. Artık din savaşlarından söz etmeye başladı. Huntington'a göre "Amerika artık bir din savaşının içinde. George W. Bush ve Usame bin Ladin bu savaştan eşit derecede sorumlular"! Bu söyleşi bir Fransız dergisindeydi.[362]

Entelektüel dünyada esas ilginç gelişme liberal kesimde yaşandı. Aslında buna gelişme değil yalpalama demek daha doğru. Çünkü muhalefet ve liberaller 11 Eylül'de afalladı. Irak Savaşı'nda ise alabora oldu. Liberal aydınların kaçak dövüşü, sinmişliği Demokratik Parti'ye de yansıdı. Büyük krizlerde, hayati dış politika kararlarında entelektüel gündemin sahibi olan liberaller sanki bu gücü ellerinden kaçırıyordu.

Kırk yıldan beri Amerika'nın dış politikasını emperyalist diye eleştiren Noam Chomsky gibi aydınların pozisyonu ise sekmedi. Noam Chomsky Irak Savaşı'nı petrol yataklarına hâkim olmak için başlatılan emperyalist bir gözü dönmüşlük olarak niteledi. Ve kestirip attı. Chomsky'nin düşüncelerini nasıl değerlendirdiklerini sorduğum, özgürlük ve demokrasi konusunda mangalda kül bırakmayan, kendisini liberal diye tanımlayan bazı gazeteciler sorumu "Chomsky'nin görüşleri çeşni" diye yanıtlıyorlardı. Çeşni ne demek? "Çeşni" "marjinallik" demekti!

11 Eylül ve Irak Savaşı solda yeni bir kulvar açtı. Bir kesim liberal aydın için 11 Eylül yıllardır içlerinde gizledikleri bayrağın keşfiydi. Irak Savaşı'nı neredeyse "imanla" destekleyen bu grup Bush'tan hoşlanmıyordu. Ama ABD Başkanı'nın "Ortadoğu'ya Demokrasi Götürme" projesini benimsemekte gecikmediler. Böylece Vietnam Savaşı'nın güvercinleri Irak Savaşı'nda iyice şahinleşti. Onların yorumuna göre "Irak, ne bir emperyal savaş ne de Uygarlıklar Çatışması'ydı. 21. yüzyıl faşizmine karşı başlayan mücadelenin ilk cephesiydi. Yani İslami-faşizme karşı mücadelenin ilk bomdardımanı! Bu grup yeni muhafazakârlarla aynı kulvarda koşmuyordu ama onlarla Irak'ta buluştu. Yeni sağın ideologları ABD'nin İslam emperyalizmine karşı mücadele verdiği iddiasındaydı. Irak Savaşı'nı destekleyen liberal aydınlara göre de İslami-faşizme karşı mücadele başlamıştı.

İki kesim de analizlerine tutarlılık kazandırmak için ABD'yi 1. Dünya Savaşı'na sokan Başkan Wilson'a gönderme yaptılar:

> "Amerikalı liberaller, dünyaya demokrasiyi yaymak isteyen toplumların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini destekleyen ve kolektif güvenlik kurumlarına sıcak bakan bir başkan olduğu için Wilson'ı tutuyor. Politik yelpazenin diğer ucundaki yeni muhazakârlar ise Wilson'ı, Amerikan istisnasının şampiyonluğunu yaptığı ve Amerikan değerlerini yaymak için askeri müdahaleden çekinmediği için sahipleniyor."[363]

Irak Savaşı'na sol adına meşruiyet kazandırmak için pek çok kavrama takla attırıldı. Amerika'nın etkili liberal entelektüellerinden Paul Berman'ın Nazilik ile İslami faşizmin aynı şey olduğunu ve aynı kaynaktan beslendiğini iddia etmesi gibi. Berman, *Terror and Liberalism* (Terör ve Liberalizm) adlı kitabında Amerika ve Avrupa'nın Hitler ve Stalin tehlikesini okuyamadığını bugün de şiddete dayalı ideolojinin İslam dünyasından çıktığını iddia ediyordu.[364]

Bush'u değil savaşı destekleyen Berman'ın gözünde "Bush aptaldı ama Saddam konusunda haklıydı". Irak Savaşı'nı desteklediği için kendisini eleştiren solculara da Berman "Size iki çift sözüm var" diyordu:

> "Sol, meseleye benim gibi bakmıyor. Çünkü George W. Bush kendi dünyası dışında olanlar için son derece itici bir politikacı. Ve insanlar ona karşı duydukları nefretten dolayı körleşiyorlar. Bu körlük yüzünden gerçeğin ana engebelerini tanımlayamıyorlar. Irak'a bakınca Bush'un yılışık ve sırıtan suratını görüyorlar."

Paul Berman'a göre günümüzün solcuları tarihteki hatalarını tekrarlıyordu:

> "Bugün Amerika'yı eleştiren aydınların tavrı, altmış yıl önce faşist Avrupa'nın ne ifade ettiğini göremeyenlerin tavrını andı-

rıyor. Pek çok kişi Baas Partisi'nin Nazi etkisiyle kurulmasını azımsayabilir. Çok eskilerde değil, 1943 yılında! Baas Partisi neredeyse tamamen klasik bir faşist hareketti. Bugünkü radikal İslam gibi. Birbirinden ayrı gibi görünen bu iki hareket aslında faşist ve totaliter Avrupa'nın modern İslam dünyasına miras bıraktığı, aynı kaynaktan beslenen hareketler." [365]

Bu çizgi *The New Republic* gibi bazı sol dergilerin yayın politikasına yansıdı. O kadar ki, derginin genel yayın yönetmeni Leon Wieseltier için Irak, "Solun savaşıydı": "Solun sahiplendiği davalar nedeniyle savaşın meşru olduğunu izah etmeye çalıştık: Kitle imha silahları, bu silahların soykırım amacıyla kullanılması, sistematik insan hakları ihlalleri... Bizim için bu, bir muhafazakâr savaş değildi. Sola aitti. Bush'a karşı olan pek çok kişiyi bu gerekçelerle ikna etmeye çalıştık. Kısmen başarılı olduk."

Irak Savaşı'ndan bir yıl sonra... New Yorklu bir müzik eleştirmeniyle konuşuyordum "Amerikan medyasını tanıyamıyorum. *The New Yorker* dergisinde Seymour Hersh'in yazılarını okumasam kendimden şüphe edeceğim" diyordu.

— *Neden?*

— Güvendiğim yazarlar bile savaş yanlısı oldular. Bir günde dünya görüşleri değişti.

Amerika'nın doğusundan batı yakasına kadar liberal elitler haftalık *The New Yorker* dergisini takip eder. Müzik eleştirmeni haksız değil, 11 Eylül ortamında ve Irak Savaşı sırasında *The New Yorker* da sendeledi. Genel Yayın Yönetmeni David Remnick "Politik ve kişisel vicdan bağlamında Irak Savaşı karşısında hayatının en zor sorunu ile karşı karşıya kaldığını" itiraf etmek zorunda kaldı.[366]

Liberal şahinler... Kendisini sol diye tanımlayan liberal kesimin kaçta kaçı 11 Eylül ortamında liberal şahin oldu? Bunu oranlamak kolay değil elbette. Ancak Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasında medyanın bu liberal aydınların görüşlerini yayımlamakta son derece cömert davrandığı çok açıktı!

Irak Savaşı'na karşı olan sola gelince; onlar da liberal şahinlerin Bush'un Mesihçi vizyonunu yüreklendirdiği iddiasındaydılar. Aslında Amerikan siyasi sınıfı büyük ölçüde uzlaşı halindeydi. Şüphesiz ki bu uzlaşı Bush'u yüreklendirdi.

11 Eylül sonrası Amerikası nedir? 11 Eylül abartıldığı kadar önemli mi? Olaya hiçbir zaman faklı açıdan bakılmadığı için aradan beş yıl geçmesine rağmen Amerikan siyasetbilimciliği ve siyaset felsefesi bu soruya yanıt getirebilmiş değil.

Başkan Bush ve çevresinin eleştirilemeyen 11 Eylül yorumuyla Amerika yanlış bir savaşa sürüklendi... Oysa 11 Eylül sonrası, Amerikalıların övündüğü tartışma ortamına en fazla ihtiyaç duyulan dönemdi. İtfaiyeciler gibi aydınlara da her zaman ihtiyaç duyulmayabilir. Ama onlar kritik anların vazgeçilmezleridir. 11 Eylül ortamı bu denli kritikti. Amerikan toplumu eleştirel düşünceden mahrum kaldığı için bugün Irak'ta, İran'da, nükleer silahların yayılması konusunda, İslam dünyasıyla ilişkilerinde büyük bir belirsizlik içinde.

3.
Özgürlüklerin İnkârı mı?

Teröristler içimize sızıyor, gizlice fesat planlar yapıyor ve tekrar öldürmek için bekliyorlar. Özgür toplumu yok etmek için özgür toplumun nimetlerinden yararlanıyorlar. ABD'nin açık toplumunu kararlı bir şekilde istismar ediyorlar.

ABD Adalet Bakanı John Ashcroft

11 Eylül ortamı, 11 Eylül yasalarıyla şekillendi. Bu, Amerikan Anayasası'nın ve uluslararası hukukun 11 Eylül kodlarıyla yeniden yorumlanması demek. Aslında 11 Eylül'ün hukuk alanına yansıması değişimin ne kadar köklü ve geleceğe yönelik olduğunun da göstergesi!

11 Eylül koşulları Amerikan toplumunu insanlık tarihi kadar eski bir ikilemle karşı karşıya getirdi: "Özgürlük mü?" yoksa "güvenlik mi?" Günlük hava raporu gibi tehlike tahminleriyle hayatını sürdürmeye çalışan bir toplumun bu iki seçenek arasında özgürlükten feragat etmesi şaşırtıcı değil. Adalet Bakanı John Ashcroft'un 11 Eylül'den itibaren verdiği "ABD'yi tehdit eden riskler hiçbir zaman bugünkü boyutlara varmadı" tonundaki mesajlarla zaten toplumu akord etmek zor olmuyordu. Bunun anafikri "istisnai durumlar istisnai önlemler gerektirir" demekti. 11 Eylül uzaklaştıkça bu "istisnanın" hiç kaybolmadığını, aksine artık Amerikan demokrasi kültüründe kök salmaya başladığını sezmek zor değil. Hayat, ucu bucağı görünmeyen bu "istisnai duruma" göre yeniden yorumlanıyordu. Yeni hukuk yorumu... Yeni kurallar! Amerika 11 Eylül ortamına uyarlanmış hukuku ihraç da etti. Bu anlayış ABD'den Avrupa'ya, Ameri-

ka'nın Irak Savaşı'ndaki en kadim dostu İngiltere'ye kadar bütün gelişmiş ülkelere ulaştı. Avrupa'da hükümetler 11 Eylül markası taşıyan özgürlükleri kısıtlayan bir dizi yasayı kaşla göz arasında çıkartıverdiler. Amerika uluslararası hukuka sırtını dönerken kendi 11 Eylül yasalarını globalleştirme çabasına girdi. İngiliz tarihçi Timothy Garton Ash, 11 Eylül'ü izleyen dört yılı (2001-2005) değerlendirdiğinde vardığı sonucu dört kelimeyle ifade etmekteydi: "The erosion of liberty"; Türkçesi ise iki kelimeyle "özgürlüklerin aşınması":

> "11 Eylül dünyanın en köklü demokrasilerinde özgürlükleri tırpanlıyor. Usame bin Ladin eğer yaşıyorsa sakalının arasından gülüyordur. El Kaide teröristlerinin istediği de bu değil mi? Batı demokrasileri aşırı tepki göstersin, baskıcı gerçek yüzleri ortaya çıksın. Böylece daha çok intihar komandosu El Kaide'ye katılsın. Bu oyuna gelmemeliyiz." [367]

Saldırılardan kırk gün sonra 11 Eylül damgasını taşıyan "Patriot Act" (Vatanseverlik Kanunu) ile İç Güvenlik yasaları apar topar çıktı.[368] "Birlik beraberlik ve muhalefetsizlik" ortamında çok da fazla tartışılmadan hayata geçen yasalar bunlar. Hükümet açısından önemli olan, iç güvenlik yasalarının siyasi uzlaşıyla çıkmasını sağlamaktı. Bush yönetimi bunu başardı. 11 Eylül ortamından ilk siyasi sermayesini elde eden Başkan Bush'a Kongre üyelerini alkışlamak kaldı: "Kongrenin üyeleri, sizlere hoşgeldiniz diyorum. Ülkemizi birleştirdiğiniz için sizlerle ne kadar iftihar ettiğimi ulusumuzun bilmesini isterim."[369]

Aslında Cumhuriyetçi Parti ideologlarının hedefi 11 Eylül rüzgârını arkalarına alarak Amerikan demokrasisinin temelini oluşturan hukuk anlayışını ve kurumlarını yeni bir Amerikan yüzyılı yaratma hedefine göre formatlamaktı. Amerikan siyasi sınıfı 11 Eylül'de tek vücut haline gelince iktidarın işi kolaylaştı. Aynı mantıkla 2002 yılında İçişleri Güvenlik Bakanlığı'nın (Department of Homeland Security) kurulmasını sağlayan yasa hemen Kongre'den geçti. Bush'a göre bakanlığın kurulması Amerikalıların güvenliği için hayatiydi.

İç güvenlik yasaları terörle mücadele adı altında, gözaltı

sürelerini uzatma, tutukluların avukatlarıyla yaptıkları konuşmaları kayda alma, gerektiğinde tutukluları (avukatsız) askeri mahkemelerde yargılma gibi bir dizi maddeyi içeriyor. Hükümet, hâkim kararı olmadan ulusal güvenlik gerekçesiyle vatandaşın işi, vergi beyanları, okul ve hastane kayıtları hakkında bilgi isteyebiliyor. Başkan Bush'a iftihar vesilesi olan bu maddeler süratle kabul edildi. Bu yasaların felsefesine muhalif olabileceğini düşündüğüm bazı liberaller bile konu açıldığında omuz silkiyordu. "Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" görüşü Amerikan toplumunun düşünce sistematiğine öylesine yerleşmiş ki. Bu yasalar, yetkililere şüpheli şahısların kütüphaneden hangi kitapları aldıklarını soruşturma yetkisini bile verdi. 10 Eylül'de gidip kitapçıdan ya da kütüphane sorumlusundan böyle bir bilgi istemek mümkün değildi. Hangi kitaplar şüphe çekici? Ortadoğu ve İslamla ilgili olanlar mı?

George W. Bush yönetiminin 11 Eylül sonrasında yaratmaya çalıştığı alternatif realitenin bu ülkenin ulusal kımliğini oluşturan pek çok öğeyi altüst ettiği ortada. Harvard Üniversitesi'nin tanınmış siyasetbilimcilerinden Stanley Hoffman'ın 11 Eylül patolojisinin Amerikan kurumlarına ve yaşam tarzına meydan okuyuşunun altını çizdiği gibi:

> "Ufku görünmeyen teröre karşı savaş, bireysel özgürlükleri ve sığınmacıların haklarını sınırlamakla kalmadı, yabancı öğrencilerin Amerikan üniversitelerine girişini de zorlaştırdı. Demokratlar Bush'a muhalefet etmeye cesaret edemediler. Vatanperverlik şalına bürünen basın, Başkan'ı şovence destekledi."[370]

Aslında bu büyük altüst oluş ortamında toplumun gözünde işkence sıradanlaştı. Guantanamo'daki hukuksuzluk, Ebu Gurayb hapishanesindeki vahşet sahneleri... Amerikan yönetiminin Saddam'ın yöntemlerini çağrıştıran uygulamaları, ABD'de 11 Eylül ortamının yarattığı alternatif gerçeğin mantığı içinde küllenip gidiyordu. Oysa Irak Savaşı özgürlük ve demokrasi söylemiyle halka pazarlanmadı mı? Yeni muhafazakârlara göre "Bu savaş başka savaştı. Düşmanın profili farklıydı. Yeni düya ya yeni bir hukuk anlayışı gerekliydi".

Evanjelikleri, aile değerlerine göre oy veren seçmeni, tavır alamayan Demokratları vs... ABD bu yapısıyla ve 11 Eylül kanunlarıyla nereye koşuyor? Teröre karşı hukuksuzlukla mücadele etmek dünyayı daha güvenli bir yer yapıyor mu? Üç Cumhuriyetçi senatör; Lindsey Graham, John Warner ve Vietnam'da esir düşüp işkence gören John McCain 2005 yılında hazırladıkları yasa tasarısıyla 11 Eylül adaletine karşı ilk adımı attılar. Bu tasarı, Amerikan askeri birliklerinin tutuklulara karşı insanlık dışı uygulamalara başvurmasını yasaklıyordu. Pentagon'un tutukluların kimliğini Kızılhaç'a bildirmesini zorunlu kılıyordu. Sorgulama yöntemlerinde normların içinde kalınmasını istiyordu. Bu tasarıya ilk tepki ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'den geldi: "Bu düzenlemeler Başkan'ın otoritesini zayıflatır!"

McCain Yasası diye anılan tasarıyı hazırlayanlar "kendi demokrasisini tamir edemeyen bir ülkenin başka ülkelere demokrasi götüremeyeceği" prensibinden hareket etmişlerdi. Yani çifte standarda karşı geç kalınmış bir tepki... Peki bu noktada zararın neresinden dönülse kârdır mantığı geçerli mi? Köprünün altından çok sular akmadı mı? *The Guardian* gazetesinin köşe yazarı Naomi Klein'a göre:

> "Geçmiş hükümetler karanlık operasyonları gizli tutarlardı. Bu suçlara göz yumulurdu. Suç, gözden uzak yerlerde karanlıklar içinde işlenirdi, ama resmen inkâr edilir ve lanetlenirdi. Bush hükümeti bu yazılı olmayan kuralı bozdu. 11 Eylül sonrasında Bush yönetimi kanunlara yeni yorumlar getirerek ve hayata yeni yasalar geçirerek utanmadan işkence yapabilme hakkını istedi. Ne zaman işkence sözde yasal olur ve sorumlular da bunun işkence olduğunu inkâr ederse o zaman bir şey yok olur."[371]

11 Eylül Hukukçusu ve Anayasanın Yeniden Yorumu

11 Eylül Amerikası'nın dış politikasına damgasını vuran aktörler sahne önündeydi! 11 Eylül'den birkaç gün sonra sadece Amerikan medyasının değil dünya basınının manşetlerine

oturdular. İç politikada ve yargıdaki değişimin eylemcileri ise daha çok sahne arkası aktörleriydi. Bu ekip ABD'nin yerleşik kurumlarını ve politik kültürünü 11 Eylül okumasıyla değiştirmek için paçaları sıvadı. Madem ABD'de artık yeni normaller vardı, yeni normallerin yasaları da olmalıydı.

Irak Savaşı sırasında oynadıkları rol itibariyle bütün dünya Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'i ve bazı yeni muhafazakâr ideologları tanıdı. Ama Amerika'da bile çok az kişi Asya kökenli hukukçu John Yoo'nun varlığından haberdardı. Aslında Yoo, 11 Eylül Amerikası'nın çok önemli bir ismi. Sahne gerisinde olmasına rağmen kendi alanında bir başrol aktörü. Yoo, hukuku ve Amerikalının namusu saydığı anayasayı 11 Eylül formatına uyduran adamdı! Yani 11 Eylül hukukçusuydu!

Kaliforniya Üniversitesi Berkeley kampüsünde kendi halinde halim selim bir öğretim üyesi olan Yoo, George W. Bush 2000 seçimlerini kazanınca kendisini Washington'da Adalet Bakan Yardımcılığı görevinde buldu. Bush'un ikinci döneminde de bavullarını toplayıp Batı yakasındaki akademik görevine geri döndü. Ama dört yıl içinde az buz iş başarmadı. Yoo, Kongre'nin gücünü azaltan, Başkan'ı neredeyse imparatorlaştıran yeni bir sürecin hukuk taşlarını döşedi. Yoo'yu "Yoo" yapan özelliklerden biri de Başkan Bush'un duymak istediklerini söylemesiydi. Yani Amerika'nın elindeki büyük askeri gücü istediği gibi kullanabilmesi için hukuki altyapının hazırlanmasına ön ayak oldu. Bunun diğer bir adı da hukuku yeni muhafazakârların gündemine göre uyarlamaktı:

> "Dış ilişkilerde Kongre'nin yetkisi oldukça sınırlı. Kongre, daha çok içişlerini ilgilendiren yasaların çıkartılması ve bütçeye para tahsisi konusunda yetkili. Dış ilişkilerde başkan, yetkilerini tek taraflı olarak kullanabilir. Bu yetkileri uluslararası yasalar engelleyemez."

Cumhuriyetçi Parti'nin geleneksel olarak dış politika yaklaşımına uygun düşen bir yorum bu! Cumhuriyetçi yapı genelde dış politika kararlarının yürütme tarafından tek taraflı olarak

alınmasını ister. Bu, 11 Eylül'den önce de böyleydi. Peki Yoo'nun getirdiği yenilik neydi?

> "Yoo'nun getirdiği yenilik, modern zamanların muhafazakâr tercihlerini Amerikan Anayasası'nın 'orijinalist' yaklaşımıyla uzlaştırma çabasıydı. 'Orijinalist' yaklaşım Anayasa'nın ve eklerinin, Anayasa'yı yazanların, onaylayanların ve o gün halkın anladığı şekilde yorumlanmasını öngördüğüne göre Yoo misyonunu bulmuştu."[372]

Oysa Amerikan Anayasası dış politika konularında yetkiyi Başkan ile Kongre arasında paylaştırır. Özellikle de savaş zamanlarında. ABD Başkanı savaşta başkomutandır. Ancak savaş ilan etme yetkisi Kongre'dedir. Senato uluslararası antlaşmaları onaylar, büyükelçilerin atanma kararı Senato'dan geçer. Yoo'nun, Amerikan Anayasası'nı muhafazakârların siyasi gündemine göre nasıl yorumladığını anlatan David Cole'e göre:

> "Cumhuriyet kurulduğundan beri devletbaşkanına verilen yürütme yetkisi ulusu dış ilişkilerde temsili de kapsar. Ama Yoo devletbaşkanının kongre onayı olmadan tek taraflı olarak savaş ilan etme ve uluslararası antlaşmaları yorumlama, iptal ve ihlal etme hakkı olduğunu iddia ediyordu." (a.g.yayın)

Her ülkede yöneticilere istedikleri yorumu yapacak hukuk adamları çıkabilir. Kimisi ideolojik nedenle, kimisi çıkar için, kimisi de cehaletten dolayı. ABD de buna bir istisna değil. Dünyanın her yerinde Yoo gibi yasaları yöneticilerin istediği şekilde yorumlayan iyi yetişmiş hukukçu vardır. Fakat esas anlaşılması zor olan ABD gibi Batı toplumları içinde en fazla hukukçusu olan, zengin bir içtihat ve tartışma geleneği bulunan bir ülkede Anayasa'ya son derece dar ve ideolojik perspektiften bakan görüşe karşı bir direnişin olmaması.

Aslında 11 Eylül'de Amerika yarayı İkiz Kuleler'de değil, Bush yönetiminin kutsal sayılan Anayasa'yı keyfi davranışlarına alet ettiği zaman aldı. Zaten Bush da Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerini aşarak seçim sonuçlarına müdahalesi sonucu Başkan olmuştu.

Amerika'yı Tanıyamıyorum

"11 Eylül'de Amerika çok değişti" birçok kişinin ağzındaki klişeleşmiş bir söz bu! Ancak değişimden kimin ne anladığı Amerikan toplumu kadar çeşitli ve çeşnili. Yani yirmi otuz yıl önce Amerika'ya göç etmiş yabancıların değişimden ne anladığı ile Amerika'nın kuzeydoğusundaki bir beyazın, Anglosaksonun, Protestanın değişim yorumu birbirinden çok farklı. Ve Amerika'nın batısındaki insanın değişim algılamasının Amerika'nın orta kesimleriyle ilgisi yok. Öyle ya, örneğin *İncil Kuşağı* denen Virginia'dan Teksas'a ve Ohio'ya kadar uzanan eyaletlerin halkı, değişimi daha çok ahlaki değerlere sarılma diye algılıyor. Amerika'nın batısı ise 11 Eylül ortamının yeni dinamiklerine daha uzak. Yeni göçmenler ise 11 Eylül yasalarından, kurallarından, davranış biçimlerinden tedirgin.

Amerika 270 milyon nüfuslu bir ülke. Bu karmakarışık kıta ülkede 11 Eylül'den sonra havaalanlarındaki cenderelerden şikâyet eden ve "Güvenlik önlemlerini abartıyorlar" diyen Bush yanlısı da var. Bu eziyeti çekmenin bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünen Demokratlar da! Yani yorumlar çok çeşitli, algılamalar çok farklı. Ama ne zaman 11 Eylül'den söz edilse "Hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına" herkes kanaat getirmiş.

Amerika'ya yerleşmiş yabancıların 11 Eylül sonrasını yani bu büyük değişimi nasıl yaşadıklarına gelince; bu noktada ortak bir payda yakalamak mümkün. Onlar "Bu ülkeyi tanıyamıyoruz" demekteler. Bir de 11 Eylül'ü takip eden günlerde yakasına Amerikan bayrağı rozeti takıp "Biz saldırıya uğradık" diye sonradan edinilmiş bir kimliğe secde eden yabancılar var. Bu gruba bazı Türkler de dahil!

"11 Eylül'de her şeyin değiştiğini" söyleyen yeni göçmenler havadaki garip bir elektrikten söz ediyorlar. Bu garip elektrikten kastedilen nedir? Yani ne değişti? İnsan ilişkileri mi? Ayrımcılık mı? Kem göz mü? Paranoya mı? Yoksa değişik dozlarda hepsinden mi?

Washington'da yağmurlu ve karanlık bir mart sabahı. Bindiğim taksinin şoförüyle aramda koyu bir sohbet başlıyor. On yıl önce Fas'tan geldiğini anlatan otuz yaşlarındaki şoför:

— Ülkemde özgürlük olmadığı için kapağı buraya attım. Amerikan vatandaşı oldum. Rahatım yerindeydi. Ama özgürlük buradan da gitti.

— *Bu hayatınıza nasıl yansıyor?*

— Anlatması zor ama havada garip bir elektrik var. Düşündüklerimi açıkça söyleyemiyorum.

2 Şubat 2005. ABD Başkanı George W. Bush, yıllık Birliğin Durumu (State of the Union) konuşmasında Washington'ın Ortadoğu'ya yönelik politik projelerini anlatırken Mısır hükümetine çağrı yapıyor. "Ortadoğu'ya barış yolunu işaret eden büyük ve onurlu Mısır halkı, şimdi de demokrasinin yolunu gösterebilir." Mısır'a verilen bu yeni görevi nasıl yorumladığını, sürekli kullandığım taksi durağındaki Mısırlı bir şoföre sorduğumda kıs kıs gülerek "Perde arkasında öyle işler dönüyor ki! Tezgâh büyük. Söylenenle gerçek arasında o kadar büyük fark var ki!" diyor. O, ununu elemiş eleğini asmış, birkaç yıl daha Amerika'da çalışıp İskenderiye'ye dönme planları yapan sıradışı bir göçmen:

— Dönüp caminin yakınında huzurlu bir hayat sürmek istiyorum.

— *Bu kararı ne zaman aldınız?*

— 11 Eylül'den hemen sonra.

— *Neden?*

— Artık burada rahat yaşayabileceğimi sanmıyorum.

Fransız bir yüksek lisans öğrencisi, "Okul ortamı iyi hoş da takside, otobüste bile Fransız olduğumu söylememeye özen gösteriyorum" diyor. Ona göre ortalama Amerikalı, Irak Savaşı sırasında Fransa'nın Amerika'ya ihanet ettiğini düşünüyor. Gerçekten de dostlukların, ittifakların, "biz" ve "ötekilerin" yeniden tanımlanıp formatlandığı yeni Amerika'da ihanet sözcüğü en fazla Fransa için kullanıldı. Fransa'yı cezalandırmak isteyen Amerikan halkı, "French fries" dediği patates kızartmasını "freedom fries"la yani "özgürlük kızartmasıyla" değiştirdiği garip günlerdi bunlar.

Chicago'da 2003 yılının bir Nisan sabahı. "Orange" adlı restoranda mönünün altındaki bir cümle dikkatimi çekti. "Restoranımız patates kızartmasının adını değiştirmedi. Adı French fries olmaya devam ediyor." Öğrenci olduğunu tahmin ettiğim garsona sordum:

— *Bu cümle Irak Savaşı'nı desteklemiyoruz anlamına mı geliyor?*

— Ben bilmiyorum. Patronuma sormamı ister misiniz?"

Türkiye'nin de yıllar önce Rus salatasını Amerikan salatasına dönüştürdüğü dönemler olmuştu. Yoksa Soğuk Savaş farklı bir kurguyla geri mi geliyordu?

11 Eylül, Irak Savaşı, Fransa, ABD'nin müttefikleri vs. halkın bu konulardaki tepkisi bazen hezeyana dönüşmekte. 2004 seçim kampanyası sırasında işsiz olduğunu söyleyen orta yaşlı bir Ohio'luya "Sizce seçimin galibi kim olacak?" diyecek oldum. Aldığım yanıtlara hezeyan hâkimdi:

— Bu ülkede Fransız şarabı ve peynirleri satılmamalı.

— *Peki bunun seçimlerle ne ilgisi var?*

— Amerikan yönetimi her Ortadoğu ülkesine Usame bin Ladin'i teslim etmesi için çağrıda bulunmalıydı. Amerika'ya yardımcı olmak istemeyenleri bombalamalıydı.

— *Fransızlarla bunun ne ilgisi var?*

— Onlar bizim dostumuz değil.

Peynir, şarap, patates kızartması, Bin Ladin vs. Bunlar 11 Eylül sonrasında gündelik hayattan kesitler. 11 Eylül Amerikalısının algılamasında yeni "ötekiler" yeni "korkular" eskileriyle yer değiştirmekte. İlk refleks ise her Ortadoğuluyu, esmer genci potansiyel terörist gibi görmek!

Amerika'nın dünya çapında marka olmuş üniversitelerinin bile yabancılara vize verilmediği için öğrencilerini kaybetmeye başladığı bir dönem bu. Washington yönetimi ile akademik dünya arasında yabancı öğrenciler konusunda gerilim yaşanıyordu. Harvard Üniversitesi iktisatçılarından ve IMF'nin eski baş ekonomistlerinden Kenneth Rogoff 11 Eylül'den sonra başgösteren bir tehlikeye işaret ediyordu:

"Amerikalılar, yabancı mühendis, bilim ve işadamlarının Amerikan ekonomisine olan katkısının farkında değil. Amerika'da lisansüstü eğitim yapmış 2.5 milyon yabancı çalışıyor. Bunların önemli bir bölümü, bilim ve sanayi dünyasında kilit pozisyonlarda. Global ekonominin önemli aktörleri durumundalar. Fen bilimleri ve matematikte doktora sahiplerinin yüzde 30'u yabancı. Mühendislikte bu oran yüzde 50."[373]

ABD'de uzun yıllar yaşamış yabancı öğretim üyelerinin izlenimleri daha da ilginç. Onlar sınırsız bir düşünce özgürlüğünün olduğu dünkü Amerika'nın özlemindeler: "Düşünceleriniz ne kadar aykırı da olsa bunları savunabilir ve saygı görürdünüz. Bugünün Amerikası'nda ise eleştiri ancak cesur insanların işi!"

Amerika'nın tanınmaz hale geldiğini söyleyenler kervanına bir süre sonra ABD'nin 39. Başkanı Jimmy Carter da katıldı:

"Hükümetin uyguladığı radikal politikalar, geçmişteki Cumhuriyetçi ve Demokrat yönetimlerin benimsediği temel değerleri tehdit ediyor. Bu durum beni endişeye sürüklüyor.

Bu değerlerin bir bölümü Amerika'nın barışa, ekonomik ve sosyal adalete, özgürlüklere, çevreye ve insan haklarına olan bağlılığını içerir. Bunlar, tehlike anında yurttaşlarımızı doğru bilgilendirme sorumluluğumuz, aykırı düşünenlere ve inananlara karşı saygılı olma geleneğimizdir.

Bugünkü siyasi liderlerimiz, uluslararası kuruluşların koyduğu normlara bağlı olmadıklarını, uzun zamandır yürürlükte olan nükleer silahların denetimi ve uluslararası hukuk sistemini içeren küresel antlaşmaları tanımadıklarını ilan ettiler.

Ulusal güvenliğimiz tehdit altında olmadığı sürece geleneksel barışçı yaklaşımımızı terk edip yerine önleyici savaş ilan ettik. Beğenmediğimiz rejimleri değiştirmek veya başka nedenlerle diğer uluslara saldırma hakkına sınırsız sahip olduğumuzu dünyaya duyurduk.

ABD liderliği, maliyetini hesaplamadan dünyada emperyal hâkimiyet oluşturmaya çalışıyor. Bu radikal ve devrimci politikaları uygulayanlar ulusumuzun müthiş gücünün kullanımına hiçbir uluslararası sınır tanımamakta. Hatta askerlerimiz savaşırken ve ülkemiz hâlâ terörist tehdit altındayken biz

karşılıklı çıkar anlayışına dayanan geçmiş ittifaklarımızı terk edip 'ya bizlesin ya da bize karşısın' anlayışına sarıldık.

İnsan haklarının savunuculuğunu yapmak yerine kişisel haklara çirkince tecavüz eden İçişleri Güvenlik Yasası'nı çıkardık.

Daha da endişe verici olanı, savaş suçlularıyla ilgili Cenevre Antlaşması'nın reddedilmesiydi. ABD Irak'ta, Afganistan'da, Guantanamo'da işkenceyi destekledi ve işkence yapmak için diğer ülkeleri taşeron olarak kullandı. Başkan ve yardımcısının, tutuklulara zalim ve insanlık dışı uygulamalar yapılmasını savunmaları utanç vericidir.

Geçmişte hayal bile edilemeyecek oranda din ve devlet işlerinin iç içe girmesi ve birçok ibadet yerinde ve hükümette köktendinciliğe kayma beni çok endişelendirmektedir."[374]

Medya eski başkanın endişeleri üzerinde durmadığı için bu sözler bütün muhalif görüşler gibi buharlaşıp gök kubbede dağıldı!

Havaalanlarındaki Özel Oda

11 Eylül'ün dördüncü yılı. 11 Eylül ikliminde Amerika'da siyasi hava çoğu kez kapalı, arada bir parçalı bulutlu. Bu iklimin en fazla hissedildiği yerler de havaalanları! Havaalanlarına ilişkin garip hikâyelerin bini bir para, çok kişinin anlatacak bir öyküsü var bu konuda. Bu hikâyelerin özneleri arasında ilginç bir dayanışma da gelişiyor. "Benim başımdan ne geçti? Benimki seninkinden daha tuhaf." Ve ardından ilginç sorular: "Polis siyah mıydı, genç miydi, beyaz mıydı?"

Zaman içinde anlaşılıyor ki Amerika'ya girip çıkanlar sayesinde pasaport görevlileri "insan sarrafı" olmuş!

Peki havaalanlarının özel bölümlerinde sorgulanmak üzere belli bir süre bekletilenler kimlerdi? Bunlar genelde Ortadoğulular ve Ortadoğu ülkelerine gidip gelen Amerikalılardı. Gençler, esmerce olanlar, Arap adı taşıyan Amerikalılar. Bazen de orta yaşlı, halim selim, ak pak İngilizler. Irak Savaşı'nda Amerika'yı desteklemeyen Almanya ve Fransa'nın vatandaşları. Bu,

sistematik bir tavır değil elbette ama pasaport polisinin ruh haline, dünyayı algılamasına, esmer veya sarışından işkillenmesine, kırmızı et sevmesine, ayak koktuğu için Fransız peyniri yiyenlere kızmasına filan bağlı... Yani tamamen "rastlantısal", tamamen "algılama" meselesi.

Havaalanlarına dair hikâyeleri kime anlatacağını bilmeli insan. Eğer muhatap bir kökten Cumhuriyetçi ve Bush yanlısı ise "Ne var bunda! Amerika zor günlerden geçiyor. İstemeyen gelmez" deyip atıyor. "İstemeyen gelmez" tepkisi bir göçmen ülkesi için çok anlamlı bir ipucu değil mi? Amerika'da 11 Eylül'den sonra yabancı iyice ötekileşiyor. Hatta denebilir ki Amerika'nın, yabancıya yaklaşımı Avrupalaşıyor.

Havaalanı hikâyelerinin komik olanları da var tabii ki. Güvenlikten geçerken kerli ferli tanınmış bir işadamının spor ayakkabılarını çıkarttırıyorlar. Adam çorapsız. Boyalı tırnakları ortaya çıkıyor. Ortalık karışıyor!

Amerika'da doğmuş büyümüş Ürdün kökenli kadın romancı Diana Abu-Jaber'in ülkesine her girişte havaalanında iki saat özel odada bekletilmesi de gazetelere yansıyan bir 11 Eylül fenomeni. Olayın 11 Eylül'den dört yıl sonra meydana gelmesi de ayrıca anlamlı: "Romancıyım, Amerikalıyım" vs... Para etmiyor. Çünkü Amerikalı romancının adı Diana Abu-Jaber. Şüphe çeken isimlerden. Rahat yolculuk edebilmek için Diana Abu-Jaber adını mı değiştirmeli? Bazı arkadaşlarının kendisine önerdiği pragmatik çözüm bu. Romancı Diana Abu-Jaber ise esasa yönelik bir sorunun altını çiziyor:

> "Bizleri korumak için alınan olağanüstü güvenlik önlemleri, olağanüstü huzursuzluk yaratıyor. Bizi, onlardan ayırmaya çalışıyorlar. Dünya nüans, akış, zorluk ve karmaşıklıklarla dolu. Bu gezegende birlikte yaşıyoruz. Gerçek güvenlik diğerlerini dışlamakla değil, bir arada yaşamayı öğrenmekle mümkündür. Amerikalı olmanın bu kadar zor olduğunu bilmiyordum."[375]

11 Eylül'den bir hafta sonra bir terapi odasında buluyorum kendimi. Aslında Amerikan toplumunun grup terapisine ihtiyaç duyduğu bir dönem bu! Felçli bir Türkün terapi seansında

çevirmenlik yaparken psikolog damdan düşer gibi "Lütfen hastaya sorar mısınız intiharı düşünüyor mu?" diyor. Bu, apaçık bir "Uygarlıklar Çatışması?" sorusu sanki:

— *Aman doktor bu ne biçim soru? Ben bunu çevirmem. Hasta yaşlı. Bu soru sinir sistemini mahveder.*

— Sizin kültürünüzde intihara nasıl bakılır? Ben İslamı tanımıyorum. Kuran intihar hakkında ne diyor?

— *Bunun İslam ile ne ilgisi var?*

— Felçli hastalarda rastlanan bir ruh halidir bu. Felç geçirenler "aciz kaldım" duygusuna kapılıp hayatlarına son vermek isterler.

— *Bu, bir 11 Eylül sorusu mu?*

— Hayır. Ama sizin kültürünüze yabancıyım.

Philadelphia'nın yerleşik ailelerinden, Demokratik Parti üyesi, yetmişindeki Sandy'nin başına gelenler de 11 Eylül'ün başka bir cephesi. Demokratik Parti'nin bu faal üyesi de ABD ile Avrupa arasındaki Irak krizinden nasibini alıyor. ABD'nin bu kadar eski bir ailesinin mensubunun "11 Eylül sonrası Amerika'yı nasıl algıladığını" sorduğumda o da bir havaalanı hikâyesi anlatıyor:

— Bu ülke tanınmayacak hale geldi. Bir düğün için gittiğim Paris'ten dönüyordum. Pasaport polisi neden Fransa'ya gittiğimi sordu. Düğüne davetli olduğumu söyledim. Bunun üzerine davetiyeyi göstermemi istedi. İyi ki davetiyeyi atmamışım. Çantamdan çıkartıp gösterdim. Bu sefer, bir düğün için Fransa'ya gidecek kadar paramın olup olmadığını sordu.

— *Bu davranışı nasıl açıklıyorsunuz?*

— Açıklaması yok. Belki Air France'la uçtuğum için. O sıralarda Fransa'ya karşı müthiş bir öfke vardı.

Amerika tekrar normal günlere dönecek mi? Bu, belli değil. Başkan George W. Bush 11 Eylül'den sonra "Her şeyin değiştiğini" söylemişti. Havaalanları ve sınır kapıları artık böyle "welcome" diyordu.

4.
Medya Bush'u Yeniden Yaratıyor

Başkan Bush'un 11 Eylül'de yeniden yaratılışıyla başlayan, Irak Savaşı'na kadar uzanan ve George W. Bush'un ikinci kez seçilişine kadar uzanan süreçte Amerikan demokrasisinin geleceğini çok yakından ilgilendiren bir medya olayı yaşandı.

George W. Bush'un yeniden doğuşu... Bir gün içinde gerçekleşen metamorfoz. Medya 10 Eylül 2001 gününün sakar kovboyunu 11 Eyül'den itibaren savaş başkanı, başkomutan vasıflarıyla yeniden keşfediyordu. Gazeteler, dergiler neredeyse söz birliği etmişçesine 11 Eylül'ün Başkan Bush'u değiştirdiğini yazmaktaydı. *Fortune* dergisine bakılırsa "Herkes Bush'un iki ay öncesine göre başka bir insan olduğu kanaatinde."[376] *The New York Times* Başkan Bush'un boy fotoğrafıyla yayımladığı haber analizde ABD Başkanı'nın değiştiğini yazdı. Ne de olsa Bush'un memleketlisi sayılır. *Dallas Morning News* da iyice iddialıydı: "Bush Florida'dan Afganistan'a tarih yazıyor."

Amerikan medyasının iki Bush'u vardı: Biri 10 Eylül'ün Bush'u. Diğeri 11 Eylül'ün. 10 Eylül'ün Bush'u, Amerika'nın prestijli üniversitelerinden Yale ve Harvard'da okumuş, imtiyazlı bir ailenin pek de parlak olmayan, hatta epey vasat çocuğu! Seçim kampanyası sırasında medya, George W. Bush'un gaflarıyla az mı dalga geçti? Laubalilikleri, beceriksizlikleri haber oldu! 11 Eylül Bush'unun niteliklerini anlatmaya sıfatlar yetmiyordu. Dirayetli, kararlı, cesur vs. Bir günde Bush'un zaafları erdemleşti. Bush'un akademik yetenekleri keşfedildi. Üniversitede notlarının, 2000 yılı seçimlerindeki rakibi Al Go-

re'dan ve Cumhuriyetçi Parti'nin önde gelen isimlerinden McCaine'den daha parlak olduğu ortaya atılıyordu.

10 Eylül Bush'unun dilbilgisi hataları, dil sürçmeleri mizah konusuyken 11 Eylül Bush'unun terörle mücadeledeki kararlı söylemi alkışlanıyordu. Teröre karşı mücadelede medya ABD Başkanı'na sonsuz bir hoşgörü kotası tanımıştı.

Şüphesiz ki dünyanın bütün dikkatinin Washington'a çevrildiği sırada Beyaz Saray kaynaklı her söz ve kavramın anlamı çok büyüktü. 16 Eylül 2001 günü George W. Bush'un şu sözleri gibi:

> "Bugün karşımızdaki düşman yeni bir şeytan türü. Amerikan halkı bu gerçeği anlamaya başlıyor. Amerika'nın teröre karşı başlattığı 'Haçlı seferi' çok zaman alacak."[377]

Din unsurunu ön plana çıkartan bu açıklamanın Müslüman dünyasında yarattığı infial üzerine, Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer özür dilemek zorunda kalmıştı. Bush'un paçasını kurtarmak için medya da paçasını sıvadı. Medya kararı verdi: Bu sadece masum bir hata![378]

İngilizcenin inceliklerini çok iyi bilen *The New York Times*'ın ünlü köşe yazarlarından dil ustası William Safire da Başkan Bush'un yaptığı Haçlı seferleri göndermesinde hiçbir art niyet olmadığının adeta teminatını veriyordu:

> "Geleneksel olarak Amerikan halkını birleştirmek için kullanılan 'Haçlı seferleri' kavramı yanlışlıkla radikal Müslüman bir gruba karşı söylendi. Beyaz Saray derhal özür diledi. Başkan Bush sarf ettiği bu sözcüğe büyük bir olasılıkla Eisenhower'ın anılarını yazdığı kitabın (*Crusade in Europe* / Avrupa'da Savaş) başlığındaki anlamı yüklemek istedi.[379] Yani esas anlamını yitirmiş olan bu sözcük, Bush için 'sürekli yüce çaba' anlamına geliyordu."[380]

Bush'u yeniden yaratmak için kullanılan sıfat ve imgelerin bir fevkaladelik vurgusu vardı. Teksaslı kovboyun dünya lideri olabilecek hiçbir vasfı bulunmadığını söyleyenler 11 Eylül iti-

bariyle George W. Bush'u "güçlü global başkan" rütbesine terfi ettirdiler. Amerikalı bunu yadırgamaz; çünkü Amerikan halkını bir arada tutan Amerikan değerlerinin yüceliğine ve mükemmelliğine olan inanç, zor zamanlarda "yüce başkan" ihtiyacını doğurur. Bush'un süperleşmesi, yüceleşmesi işte bu toplumsal ihtiyacın cevabı. 11 Eylül'den itibaren Başkan Bush dediği dedik, maço, Avrupa'nın ve dünyanın eleştirilerini dikkate almayacak kadar özgüvenli bir devlet adamı görünümündeydi artık. ABD Başkanı neredeyse tahta geçti. Liderliği ön plana çıktı. Ve muhalefete boş alan kalmadı.

2004 yılında yapılan Başkanlık seçimlerini Başkan Bush "ideal 11 Eylül Başkanı" imajıyla kazandı. Yeni muhafazakâr hareketin önde gelen genç düşünürlerinden Max Boot'un seçimlerden bir ay önceki makalesinde çizdiği portre gibi:

> "11 Eylül her şeyi değiştirdi. Cihat isteyenler ellerine bir nükleer silah geçirseler kentlerimizi cehenneme çevirmekten büyük zevk alacaklar. Yakalanıp tutuklanmaktan da çekinmeyecekler. Bush bunu anladı ve 11 Eylül ile transformasyona uğradı."[381]

Bush'un piyasaya sürülmesi ve vitrinde sergilenmesi süreklilik isteyen bir mesaiydi aslında. Başkan Bush'un "kararlı ve kahraman" karakteri daha sonra birtakım entelektüel hasletlerle süslendi. 2002 yılının ilkbaharında Başkan George W. Bush, Ohio eyaletinde yaptığı konuşmada artık "entel takılıyor"du. Bu değişimin nedenini açıklamak, Bush'un yakın çalışma arkadaşlarından John Bridgeland'a düştü:

> "Başkan'ın ciddi ve ağırbaşlı konuşması Alexis de Toqueville'in, Adam Smith'in, George Eliot'ın, Emily Dickinson'ın, William Wordsworth'un, Papa II. Jean Paul'ün, Aristo'nun, Thomas Jefferson'ın, George Washington'ın, Abraham Lincoln'ün eserlerinden esinlendi."[382]

Zaten 11 Eylül'ün ilk aylarında George W. Bush Amerikan toplumunun hiç unutamadığı başkanlardan Abraham Lincoln'e benzetilmeye başlandı. Hızını alamayanlar ABD Başkanı'na

halkını kurtaran Musa Peygamber payesi verdi. 2002 yılında ise dış politika doktrini şekillendiğinde Başkan Bush, Wilson'laştı. Sonra rengi Reagan'a çaldı.

Yoksa Amerikalılar Bush'un şahsında görmek istedikleri başkanı mı yaratıyordu?

> "Entelektüellere kuşkuyla bakan ortalama Amerikalı, Bush'un Vahşi Batı'yı yansıtan 'Bin Ladin'in ya ölüsü ya dirisi' şeklindeki sade ve kararlı söyleminden etkileniyor. Halkın hayalindeki Amerika, Başkan'ın kişiliğiyle özdeşleşiyor."[383]

11 Eylül'den itibaren Başkan'ın başarısı ile halkın "güvenliği" arasında kurulan doğrudan bağ artık sapasağlamdı. Bush'un liderlik vasfı iki sözcükle tanımlanır oldu: Güç ve otorite! Derginin neredeyse tümünü Başkan'ın ve First Lady'nin mülakatlarına ayıran *Newsweek* dergisinde Bush kararlılığını sergiledi:

> "Hayatımda hiçbir zaman geriye bakıp keşke bu karar yerine başkasını verseydim demedim. Ben bocalamam. Teori üretmekle vakit geçirmem. İş bitiririm."[384]

Kriz dönemlerinde her toplum belli dozda baba ve otorite figürüne ihtiyaç duyabilir. 11 Eylül'de George Bush'un siyaseten yeniden doğuşu kısmen bu ihtiyaçla izah edilebilir. Los Angeles Psikoanalitik Çalışmalar Enstitüsü eski başkanı Peter Wolson olayın teşhisini koydu:

> "11 Eylül'den sonra halk idealize edilmiş bir kahramana ihtiyaç duydu. Başkan'm başarılı olmasını istiyordu."[385]

The Washington Post'un köşe yazarlarından Howard Kurtz, George W. Bush'un kolektif bir kararla yeniden yaratıldığını itiraf ediyordu:

> "Medya bu mutfağın içindeydi. Gazeteciler, savaş zamanının liderliğini yaratmak için George W. Bush'u coşkuyla desteklediler. Belki de Amerika 11 Eylül günü savaşa sürüklenmişti."[386]

11 Eylül ortamı... Amerika'da yıllardır sürüp giden siyasi hesaplaşmaların, kavgaların ve çıkar çekişmelerinin yeniden şekillendiği bir dönem. Medya da bunun parçası. Tanınmış medya uzmanı Eric Alterman'ın 11 Eylül gazeteciliğine koyduğu teşhis gibi:

> "Cumhuriyetçiler tarafından sürekli 'vatan haini ve Amerika düşmanı' diye karalanan liberal medya 11 Eylül'den sanki kendisi sorumluymuş ya da sorumlu tutulacakmış psikolojisine kapıldı."[387]

Liberal medyanın 11 Eylül ortamında Bush'a kurnazca destek veren yayıncılığında Cumhuriyetçilerin liberal medyaya yönelik itham kampanyasının etkisi azımsanmamalı! Bu karmakarışık duygu ve hesaplaşmalar sonucu ortaya çıkan 11 Eylül gazeteciliği hiç kuşkusuz ki en fazla Bush yönetiminin işine yaradı. Medya, itibarını kaybederken bundan Bush kazançlı çıktı. Ama bir türlü öfkeli Cumhuriyetçilerin gözüne girmeyi başaramadı.

Cumhuriyetçi mekanizma büyük medyaya kin kusmaya devam ediyordu. Cumhuriyetçilere göre George W. Bush, Amerikan halkıyla kurduğu iletişimle başkanlaşmıştı. 2 Kasım 2004 seçimlerinde Bush'un kampanya danışmanlığını yapan Mark McKinnon, Bush'un neden sıradan Amerikalının başkanı olduğunu izah ediyordu:

> "ABD'nin doğu ve batısının sahil şeridinde yaşayanlar Bush'u aptal sanıyorlar değil mi? Bu ülkede herkes *The New York Times, The Washington Post, Los Angeles Times* okumuyor. Amerikalılar neden Bush'u seviyor? Halk, Başkan'ın yürüyüşüne, konuşmasına, dışa yansıyan özgüvenine hayran. Ona güveniyor. Bazı liberaller Başkan'ın konuşmasıyla alay ettikçe halkın Bush'a olan sevgisi artıyor. Çünkü halk kendini beğenmiş insanlardan hoşlanmıyor. Halkın kararlılığa, net bir vizyona ve Amerika'yı büyük bir ulus yapan değerlere inanma ihtiyacı var."[388]

Bu satırlar, liberal olarak tanımlanan Cumhuriyetçilerin hiç sevmediği *The New York Times*'ta yayımlandı. Hem de 17 Ekim

2004 tarihinde yani 2 Kasım seçimlerinden birkaç hafta önce! İnsanın aklına ister istemez şu soru takılmaz mı? Bush mu değişiyordu, yoksa Amerikan medyası mı?

George W. Bush Hep Yeniden Doğuyor, Hep Yeniden Tanımlanıyor

11 Eylül'de Amerikan toplumu başkanını keşfetti. Başkan'ın da kendisini ve inanç dünyasını yakaladığı bir dönemi vardı!

Aslında George W. Bush'un inanç dünyası da siyasi çizgisi gibi sürekli arayış ve değişim halinde. 2000 yılında Amerika'nın 43. Başkanı seçilen George W. Bush bir zamanlar ailesinin devam ettiği Presbiteryen kilisesinin mensubuydu. Eşi Laura'nın Metodist kilisesinde dünya evine girince Metodist oldu. Yani Amerikan Protestanlığında bir kiliseden diğerine yatay geçiş yapmak hem mümkün hem de çok doğal. "Meslek, ev, araba ve şehir değiştirmeye alışık olan Amerikalılar, yaşamları boyunca bir Protestan kilisesinden diğerine geçmeye alışkınlar."[389]

Başkan Bush'un manevi hayatında esas dönüm noktası Amerika'nın "Papası" denen Billy Graham ile karşılaştığı gündü! Seçim öncesi âdet olduğu üzere her ABD Başkanı gibi George W. Bush da otobiyografisini yazdırdığında aldığı keskin virajı anlatıyordu. Mickey Herkowitz'in kaleme aldığı otobiyografiden anlaşıldığı gibi Bush değişime açık bir kişiliğe sahipti:

> "Hayatta birçok dönüm noktası vardır. Öyle anlar olur ki insanı sonsuza dek değiştirir. İnsanın yakaladığı an öylesine parlak ve nettir ki birden her şey yeni bir manzara arz eder. Yeniden imana gelmem, evlendiğim an ve çocuklarımın doğumu hayatımın en anlamlı anlarıdır."[390]

George W. Bush'un Amerika'nın tanınmış din adamı Billy Graham'la buluşması, her Amerikalının ayrıntılarıyla bildiği bir ulusal hikâye artık. 1985 yılının yazı. George W. Bush, ai-

lesiyle Maine'de Atlantik Okyanusu kıyısındaki malikânelerinde tatil yapmaya gitti. Tatil yerinde din adamı Billy Graham ile buluştu. Çok içki içtiği için Bush'un ailesi mi bu buluşmayı sağladı yoksa bu bir mucize miydi? İşin bu tarafı meçhuldü. Bu tarihi buluşmada Graham ile Bush arasında şu konuşma geçti:

Graham: *Tanrı'ya karşı dürüst müsün?*
Bush: *Emin değilim!*

Ve o andan itibaren George W. Bush "emin olmadığı meseleyi" düşünmeye başladı.[391] Hayat hikâyesindeki ifadeye göre bu konuşma Bush'u mıknatıs gibi çekti; başka bir düzeye taşıdı. Evanjelik hareketin mesajının kendisine ulaştığını hisseden Bush o gün değişti; tekrardan doğdu ve 1986 yılından itibaren bir daha ağzına içki koymadı.

George W. Bush 11 Eylül 2001 günü bu sefer de siyaseten değişti. 11 Eylül öncesine kadar babası gibi klasik bir Cumhuriyetçiyken birden radikal, statüko kırıcı bir siyasi kimliğe büründü. Amerikan devleti, Amerikan adaleti, Amerikan siyaseti, Amerikan akademisi, Amerikan toplumu, Amerikalı birey "11 Eylülleşirken", Bush da "11 Eylül'ün Başkanı" oldu çıktı.

Muhafazakâr yazar Andrew Sullivan'ın naklettiği bir olay 11 Eylül-Bush ve din üçgenini tanımlıyordu:

> "20 Eylül'de Temsilciler Meclisi'nde yapacağı konuşmaya hazırlanırken Bush gününü danışmanları veya konuşmasını hazırlayan yazarlarla geçirmedi. Hıristiyan mezheplerini temsil eden din adamlarıyla beraberdi. Günün sonunda, Fred Barned adlı muhafazakâr gazetecinin aktardığı beklenen an gelmişti. Güney Baptist Birliği'nin başkanı rahip James Meritt, Başkan'a döndü ve:
>
> — İnanıyorum ki bu an için Tanrı'nın atadığı kişisiniz. Tanrı'nın eli üzerinizde.
>
> Bush başını öne eğdi.
>
> — Bu sorumluluğu kabul ediyorum.
>
> Başkaları ne düşünürse düşünsün Bush, bazı önemli görev-

> ler için Tanrı'nın hiç beklenmedik insanları görevlendirdiğine inanıyor."[392]

11 Eylül'den 2006'ya... Aradan beş yıl geçti. Hâlâ Goerge W. Bush'un izlediği "dış politikaya" göre çeşitli Bush tanımları yapılıyor! Bush devrimci mi? Kaslı bir Wilson mı? Yeni Reagan mı? Enternasyonalist muhafazakâr mı? Amerika'nın Churchill'i mi?

George W. Bush "Devrimciyim" demiyor ama Irak Savaşı'nın çıkmaza girdiği 2003 yılının sonbaharında "dünya çapında bir demokratik devrim"in gereğinden söz ediyordu. "Dünyayı yeniden yaratacağım" diye ortaya çıkıyordu. Bu sözleriyle bir bakıma Ronald Reagan'ın şapkasını giyiyordu. Reagan da savaş tehlikesini önlemek için otoriter rejimlerin ortadan kalkması gerektiğini söylememiş miydi? Gelecek kuşakların inanç ve cesaretini harekete geçiren bir özgürlük seferberliğinden söz etmiyor muydu? Başkan Bush da 2004 seçim kampanyasını "dünyaya özgürlük götürme" ve "Amerika'ya özgüven kazandırma" iddiası üzerine oturttu. Bush'un devrimci olduğunu iddia edenler onun statükoyu kırdığı inancındaydı.

Devrimcilik vb. sözler bazı yeni muhafazakârların hoşuna gitse de klasik sağın bu kavramları içine sindirdiği söylenemez. Durumu kurtarmak için bazı muhafazakâr yazarlar, Bush'un muhafazakâr enternasyonalist olduğunu yazmaya başladı. Muhafazakâr enternasyonalist ne demekti? Henry R. Nau[393] gibi muhafazakâr akademisyenlere göre, sıradışı bir başkan olan Bush aslında Amerikan dış politika geleneğini uyguluyordu:

> "Thomas Jefferson gibi istikrarın değil özgürlüğün, demokrasinin esas olduğuna inanıyordu. Andrew Jackson gibi gerektiğinde başına buyruk şekilde savaşa giriyordu. Çünkü dış politikada tek taraflılık içgüdüsel bir davranıştı! Bush enternasyonalist olmasına rağmen bir Wilson değildi. Çünkü Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlara inanmıyordu. Geçici koalisyonlardan hoşlanıyordu. Tercihi 'a la kart' NATO'dan yanaydı. George W. Bush, Başkan Ronald Reagan gibi seçici bir enternasyonalistti. Yani

müzakereleri devamlı bir süreç olarak değil, Reagan gibi evreler olarak görüyordu. Çoğu kez ya müzakereden kaçınıyor ya da dengeleri lehine çevirmek için geciktirmeye çalışıyordu."[394]

Bu satırlar, Bush'un 2 Kasım 2004 seçimlerini kazandıktan sonra yani 2005 yılında Avrupa'ya yaptığı gezi sırasında yayımlandı. Bush dört yıldan beri dünyanın en güçlü devletinin başındaydı. Ve dünyanın dengelerini değiştirecek bir savaşın da başkomutanıydı. Ve ABD Başkanı George W. Bush hâlâ tanımlanıyordu. Kimdir? Ne yapar? Neye inanır?..

Sağın Kurtarıcısı mı? Devrimci mi? Usta Bir Pragmatik mi?

Pazarlama teknikleriyle yaratılan liderler hızla değişen dünya denklemlerine dayanıklı değiller. Bazen beklenmedik bir siyasi gelişmeyle bazen de bir doğal afetle siyaset teknesi su almaya başlıyor. 2005 yılında Amerika'yı vuran Katrina ve Rita kasırgalarının yere göğe konamayan George W. Bush'u sarsması gibi. İşler kesatlaştıkça yakın zamana kadar muhafazakâr harekete dinamizm verdiği söylenen Bush'a tepkiler yağıyor.

Oysa George W. Bush'un yeni sağın dört başı mamur lideri olduğu anlatılıyordu. Bush ikinci döneminden (Kasım 2004'ten itibaren) gün almaya başladığı sırada Amerikan sağının kaçın kurası muhafazakâr aktörleri homur homurdular: "Bush kimdi? Muhafazakâr mıydı? Usta bir pragmatik miydi?" Yani Bush yeniden kişilik ve siyasi çizgi belirleme sınavındaydı!

Cumhuriyetçiler 2000 seçimlerini merhametli muhafazakârlık temasıyla kazandı. Katrina'nın savurduğu New Orleans'ta ihmalin ve vurdumduymazlığın kurbanı yüzlerce cenaze kalkarken, merhametli muhafazakârlık balonu da patladı. Katrina, ırkçılığı, hizmet sektöründeki üçüncü dünyalılığı ve özellikle de merhametsizliği sergiledi. 11 Eylül'ün ortaya çıkardığı dayanışma toplumu New Orleans'ta rüzgâr hızıyla

uçup gitti. Çoğunluğu siyahlardan oluşan New Orleans halkı terk edilmişliğe öfkeliydi. Bush ise iki arada bir derede kalmıştı. Federal harcamaları arttırıp bölgeyi ayağa kaldıracak mıydı? Küçük devleti savunan ama askeri harcamalara canı gönülden destek veren muhafazakârlar için büyük bir ikilem bu!

George W. Bush'un bazı kamu harcamalarına yeşil ışık yakması Cumhuriyetçileri çileden çıkarmaya başladı. Başkan Bush'un ne kadar yenilikçi olduğunu iddia aden *The New York Times*'ın muhafazakâr yazarı David Brooks, Başkan'ı kurtarmaya çalışsa da muhfazakârlar artık çileden çıkmıştı. David Brooks, Katrina sonrasında Bush'u farklı bir prospektüsle yeniden tanımlamaya kalkıştı.

> "Bush yönetimi, kamu harcamalarını arttırarak 'özel sektör iyidir, kamu sektörü kötüdür' önyargısını ortadan kaldırdı. Sorumlu vatandaşlığı ve sosyal hizmetleri teşvik etmek için hükümeti kullanmalı istedi. Bu değişim nedeniyle Cumhuriyetçi Parti orta sınıfın partisi oldu."[395]

Bir grup muhafazakâra bakılırsa "Bushizm" Cumhuriyetçi Parti'yi bir yol ayrımına sürükledi. Yani Parti'nin tarihinde artık "Bush öncesi" ve "Bush sonrası" vardı. Bush öncesine dönmek dinozorluğu kabul etmek demekti. Bush sonrası ise ilericiliği temsil ediyordu! Seçildiği günden itibaren şekilden şekle giren George W. Bush'un her şeyden önce araziyi kollayan bir pragmatik olduğu aşikâr. Bush "Ben muhafazakârlığımla onur duyuyorum" diyordu. Eşcinsellerin evlenmesini 2004 kampanyasının malzemesi yaptı. Bu arada muhafazakârların neredeyse bir varoluş meselesi gibi algıladığı kürtaj konusunda pragmatik bir yol buldu. George W. Bush, 2000 yılındaki Cumhuriyetçi Parti kongresinde "Biliyorum, birçok kimse bu konuda anlaşamıyor, fakat biz evlat edinmeyi ve hamile kalan genç kızların ailelerine haber vermelerini teşvik edelim"[396] dememiş miydi.

Bush'un muhafazakârlığının ne anlama geldiği iktidarının beşinci yılında hâlâ tanımlanıyordu. George W. Bush'un

kariyerini izleyen Teksas Üniversitesi siyasetbilimi öğretim üyesi Bruce Buchanan'ın analizi belki de gerçeği en iyi yansıtanıydı:

> "Cumhuriyetçi Parti bünyesindeki birçok sosyal muhafazakâr için kürtajı ve azınlıkları işe alma mecburiyetini kaldırmak bir saplantıdır. Bush'un da çizgisi bu. Ancak onun öncelikler listesinin başında bu konular yer almaz. Bush tartışmalı sosyal konularda hiçbir zaman liderlik yapmadı. O kendisini iş dünyasının beklentilerine göre hep merkezde konuşlandırır."[397]

5.
11 Eylül Gazeteciliği: Yeni Normallere Doğru

Gazetecinin en büyük vatanseverlik görevi ve demokrasiye katkısı, haberleri azimle araştırması, otoriteyi sorgulaması ve kişisel çıkarlar için gizlenen bilgileri kamuoyuna duyurmasıdır.

Bill Kovach[398]

Günümüzde Amerikan medyası hem siyasetin hem de hükümetin parçası.

Timothy Cook[399]

11 Eylül 2001. İkiz Kuleler'in enkazı altından 21. yüzyıl başını kaldırıyor. Amerikan toplumu tarihin yeniden başladığına inanmış. Asli görevi gündelik tarihe tanıklık etmek olan gazetecilik ise mesleğin temel ilkelerini İkiz Kuleler'in enkazına gömüyor.

Pembe habercilik üretimi yapmaktan laçkalaşmış, sanal dünyalarda yolculuk ederken gerçekle irtibatını kesmiş Amerikan medyası 11 Eylül'de gazetecilikle buluştu. 11 Eylül'den dört yıl sonra Katrina fırtınası ABD'yi yokladığında medya bu kez de öteki Amerika'yla tanıştı ve yüzleşti. New Orleans "New Orleanslar" demekti. Yani bu, yıllardır Amerikan medyasının kararlı bir unutkanlıkla görmezlikten geldiği "ırk, yoksulluk, dışlanmışlık, hizmet sektörünün üçüncü dünyalaşması" gibi gerçeklerdi.

Görüştüğüm medya ve iletişim uzmanlarına göre 11 Ey-

lül'de saldırılardan birkaç dakika sonra İkiz Kuleler'e, Pentagon'a koşan muhabirler başarılı habercilik sergilediler. Habercilik yeniden hız kazandı. İlgi alanları şekil değiştirdi. İçerik mükemmelleşmese de en azından muhabirler ve bazı köşe yazarları mesleğin işlevini keşfettiler:

> "İnsan seks ve yatak odası dedikoduları yazmak zorunda kalınca kendisiyle iftihar edemiyor. Eve gelip çocuğumla paylaşabileceğim konular değil bunlar. Şimdi oğlum bana Afganistan hakkında sorular yöneltiyor. Yaptığım işle onur duyuyorum!"[400]

Ancak yazı işleri odaları müthiş bir ikilemin içine sürüklendi. Bunun adı neydi? Hezeyan ile gerçek arasına sıkışmışlık mı? Gazetecilik mi hükümet sözcülüğü mü?

Büyük krizler, savaşlar medyanın sınav dönemleridir. Amerikan gazeteciliği, tekelleşmiş sermaye gazeteciliği 11 Eylül sınavında takılıp kaldı. Özellikle Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasında 11 Eylül'ün özel koşulları gazetecilik ilkelerini gölgeledi. Medya uzmanı Timothy Cook 1998 yılında "Amerikan medyası sadece siyasetin değil hükümetin de parçası" demişti. 11 Eylül'den sonra medya hükümetin parçası olmakla kalmadı, Irak Savaşı'nın karar sürecinde belirleyici rol oynadı. Bunu yaparken ne Başkan'a ne de topluma yaranabildi. Zaten Amerikan halkının 11 Eylül'den sonra Başkan'a, Kongre'ye, Yüksek Mahkeme'ye olan güveni artarken medya en az güvenilen kurum konumunda en alt sıradaki yerini koruyordu.[401]

11 Eylül gazeteciliğinin kodları neydi?

Resmi söylemde 11 Eylül'de "Amerika saldırıya uğramıştı". Yani 11 Eylül bir terör eylemi değil saldırıydı. Saldırı kavramı da savaş ilan etmek için meşru bir gerekçe yaratıyordu. Bu andan itibaren haber akışı artık "Amerika saldırıya uğradı" formatına yerleşti. Yani 11 Eylül ile ilgili haberlerin nerede, ne zaman, nasıl ve kim tarafından yapıldığına dair unsurları tamamdı. Ama neden sorusu eksikti! Olayın nedenini sormanın, saldırıların nedeni hakkında değişik yorumlar yapmanın vatan hainliği ve marjinallik sayıldığı çok özel bir dönemdi bu. 11 Eylül'de medya olağanüstü koşulların gazeteciliğini

sergiledi. Peki buna gazetecilik denir mi? Amerikalı bazı medya uzmanlarının belirttiği gibi "Eğer ülkenin ulusal güvenliği tehdit altındaysa, ortada bir tehlike ve trajedi varsa olağanüstü koşullar mevcut demektir"! 11 Eylül bu üç unsuru da içerdiğine göre gazetecilik de bu olağanüstü şartlara mı uymalıydı? Amerikan tarihi boyunca böyle olmuş. Bugün de aynı şekilde devam ediyordu!

11 Eylül 2001. Toplumsal refleksle evler, işyerleri, otomobiller bayraklarla donanırken medya, bayraklı Amerika'nın dilini benimsedi. Televizyon kanallarının logolarına Amerikan bayrağı yerleştirildi. Bazı gazeteciler ekrana çıkarken ceketlerine bayrak rozetleri taktı. Afganistan'ın bombalanmasından hemen sonra *Los Angeles Times*'ın yaptığı bir kamuoyu yoklaması Amerikan halkının yüzde 59'unun Pentagon'un savaş haberlerini yakından denetlemesini istediğini ortaya koydu.

Özel dönemin haberciliği bir bakıma "yeni normallerin" yaratılması demekti![402] Televizyon ve gazetelerin yöneticileri yaptıkları açıklamalarla gazetecilik mesleğindeki yeni normalleri yeni normlar gibi sunma çabasındaydılar. *CNN*'in genel müdürü Walter Isaacson'a göre "Kriz dönemlerinde kamuoyunun ruh haliyle ters düşen medya kuruluşları zorlanırdı". *Fox News*'un sahibi, medya imparatoru Rupert Murdoch ise 11 Eylül gazeteciliğini şöyle tanımlamaktaydı: "Vatanseverlik görevi neyi gerektiriyorsa onu yapacağız." *Fox* televizyonunun Afganistan Savaşı'nı izlemesi için işe aldığı tabloid kökenli gazeteci Geraldo Rivera için mesele daha da netti:

> "Hayatımın hiçbir döneminde kendimi bu kadar vatansever hissetmemiştim. Bunun nedeni belki adalet için mücadele etme arzumdan ya da sadece bir intikam duygusundan kaynaklanıyor."[403]

Newsweek'in genel yayın yönetmeni Mark Whitaker "Basının bir işlevi de toplumun tepkilerine tercüman olmaktır" diyordu. *MSNBC*'nin başkanı Erik Sorenson'un Afganistan'ın bombalanmasından sonra "Muhalif görüşler neden televizyonlara yansımıyor" şeklindeki bir soruya verdiği yanıt da manidardı:

> "Muhalif yoktu ki muhalefet olsun! Tartışmalara davet ettiğimiz muhalifler, John McCain ve Bill Bennett gibi Cumhuriyetçilerdi. Onlar da Afganistan'ı daha çok bombalamalıyız ve Irak'a saldırmalıyız diyordu."[404]

Bush'a destek yağıyordu. *CBS* televizyonunun ünlü habercisi Dan Rather, saldırılardan sonra çıktığı bir televizyon programında Başkan Bush'un kendisine vereceği görevi seve seve üstleneceğini ilan etti:

> "George Bush Amerika'nın başkanı; kararları o veriyor. Amerikalı olarak benim de sıraya girmemi istiyor. Bana hangi sıraya girmemi istediğini söylemesi yeterli. Teröristler, Amerika'yı kıskanan birer şeytan oldukları için bize saldırdı!"

Rather'in 11 Eylül analizi geniş spektrumluydu:

> "Saldırılar sadece Amerikalılara hatta Amerika'ya değil, özgürlüğe yönelik. Bazı zamanlar vardır ki insanın ruhunu sınavdan geçirir. Bugün öyle bir gün. Ayrıca bazı zamanlar vardır ki ulusun kişiliğini sınavdan geçiren şevki sınar. Her neslin bir büyük sınavı vardır. Bizimkinin ise 11 Eylül olmadığını kim söyleyebilir?"

Böylece bir gün içinde Amerikan toplumu kendisini ne zaman sona ereceği belirsiz bir olgunluk sınavının içinde buldu.

ABC televizyonunda analist Cokie Roberts, Amerikan ordusuna olan sonsuz güvenini duyurmaktan onur duyuyordu: "İtiraf etmeliyim ki üniforma ve sırmalar içindeki delikanlılar, söylediklerimize güvenin dediklerinde bütün saflığımla ve düşünmeden onlara inanmak istiyorum." *NBC* televizyonu *Nightly News*'un tanınmış haberci ve sunucusu Tom Brokaw ise 11 Eylül günü yaptığı açıklamada "Bu, bir savaştır. Amerika heybeti nedeniyle hedef oldu" diyordu. Brokaw da 11 Eylül'den sonra her şeyin değiştiğini hatırlatıyordu.

Amerika'nın önde gelen gazeteci ve gazete yöneticilerinin bu reaksiyonları aslında 11 Eylül'ün gazetecilik normlarının ilanı oldu. Bu normlara uyan televizyonlar haber dilinde birinci çoğul şahısa sarıldılar. Yani "biz" deyip gelişmelerle öz-

deşleştiler. 11 Eylül gazeteciliğinde öncelik güvenlik kaygılarına odaklanırken gazetecilikte yeni bir görev tanımı da yapılıyordu:

> "11 Eylül'den itibaren basın Amerikan ulusunu, Amerika'nın bütün kurumlarını ve liderlik kadrolarını sahiplendi. Gazeteciler hükümetle birlikte ortak bir işlevi yerine getiriyordu. Amaç yurttaşı kenetlemek, demokrasinin ve Amerika'nın gücünü göstermek ve kurbanları anıtlaştırmaktı."[405]

11 Eylül gazeteciliği habere "tek tip tek perspektif"i getirdi. Kamuoyunda bombardıman etkisi yapan televizyon haberciliği için son derece elverişli bir iklimdi bu. Televizyonlara gün doğmuştu! "İslami Tehdidi Anlamak, Kültürel Uğraş Olarak Gazetecilik" başlıklı makalenin yazarı, Kanada'da Carleton Üniversitesi öğretim üyesi Karim H. Karim'in görüşüne göre:

> "11 Eylül'de bütün Amerikan televizyonlarına sadece tek bir haber ve tek bir perspektif yansıdı. Televizyonlar genelde güvenlik uzmanlarına ve emekli askerlere soru yöneltti. Bu uzmanlar da saldırıların politik, sosyal ve ekonomik nedenleriyle ilgilenmiyordu. Bütün dikkatler anlık reaksiyonlara odaklandı. Mesele kapsamlı şekilde ele alınmadı. Amerikan medyasının genel söylemi İslami teröre indirgendi. Medya İslam, Müslümanlar ve İslam dünyası içindeki gerilimler hakkında ayrımlı bir söylem geliştiremedi."[406]

11 Eylül'ü izleyen hareketli günler. Uykusuz geceler. Amerika'daki büyük medya kuruluşlarının yazı işlerine Usame bin Ladin'in 11 Eylül açıklamalarını içeren kasetler ulaştı. Bu kasetler yayınlanmalı mıydı? 8 Ekim 2001 günü ortaya ilginç bir medya-hükümet işbirliği çıktı. Başkan Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanı Condoleezza Rice, Amerika'nın altı büyük yayın kuruluşunun patronlarını aradı. Hükümet ve medya telekonferanstaydı. Rice, *El Cezire* televizyonunun ulaştırdığı videoların sansür edilerek yayınlanmasını istiyordu. Bunu güvenlik gerekçesiyle istediğini, kasetler aracılığıyla Usame bin Ladin'in kendi militanlarına bazı mesajlar iletebileceğini söylüyordu. 40 dakikalık telekonferans sonunda medya patronları ikna olmuştu.[407]

Bu örneklerde görüldüğü gibi 11 Eylül ortamında Amerikan hükümetiyle Amerikan medyası arasında top gitti geldi. Kriz zamanlarında hep olagelmiş bir yakınlaşma bu. Ancak Bush ve danışmanları büyük medyayı Beyaz Saray'ın iletişim stratejisiyle yakın işbirliği yapmaya çağrıyordu.

Yıl 2005. Amerika 11 Eylül ikliminden hâlâ kurtulamadığı için medya Beyaz Saray'ın iletişim stratejisinin parçası olmaya devam etti. 16 Şubat 2005 tarihli *The Wall Street Journal*'de yayımlanan "Yeniden Avrupa'nın Hasta Adamı" başlıklı yazıda gazeteci Robert Pollock,.Amerikan yönetiminin Türkiye'ye vermek istediği mesaja tercüman olmuştu. Pollock, Türkiye'de kabaran Amerikan karşıtlığını Nazizme benzetip Türkiye'nin bu gidişle dar görüşlü, paranoyak ve marjinal ikinci sınıf bir ülke olacağını, Amerika'nın dostluğunu kaybedeceğini ve Avrupa'dan da dışlanacağını yazdı. Ne kadar ilginçtir ki tek bir yazı neredeyse son dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin yol haritası haline geldi.

Habercilik Değil Algılatma

Amerikan entelektüel ve siyaset dünyası 11 Eylül'ün nedenlerini tartışmadı ama 11 Eylül'e konan teşhis gecikmedi. Resmi söylemde, medya dilinde ve toplumsal algılamada bunun adı: Kötünün iyiye saldırısıydı.

Korku ortamında iyice depolitize olan toplum artık kendisine ne anlatılsa inanıyordu. Şüphesi olsa da sorgulamıyordu. Aslında "iyinin kötüye karşı savaşının" ilan edildiği anda Amerika'da Irak Savaşı'nın hazırlıkları başladı. Bu kritik noktada medyanın işlevi, toplumu Irak Savaşı'na hazırlamak diye tanımlandı sanki! Söz birliği etmişçesine gazete ve televizyonların haber ve yorum ağırlığı giderek Irak'a, Saddam Hüseyin'e odaklandı. 11 Eylül travması altındaki halk bu sefer Saddam Hüseyin'in elindeki kitle imha silahlarıyla korkutulmaya başlandı.

Aslında "korku ve yalan" birbiriyle akraba olan iki kavramdır. Her toplum dehşet senaryolarıyla korkutulabilir. Birinci dünyalısı da, üçüncü dünyalısı da! Sinmiş kitlelere yalan

söylemek de çok kolay değil mi? İşte 11 Eylül ikliminde Irak Savaşı "korku ve yalan" üzerine inşa edildi. Medya "Saddam Hüseyin-El Kaide" bağlantısını, "Saddam Hüseyin-kitle imha silahları"nı, "Saddam Hüseyin-İslami terör" temalarını sistemli biçimde kullanarak Irak Savaşı'na hazırlık sürecinin taşeronluğunu yaptı.

Unsurları eksik olan habere "haber" demek mümkün değil. 11 Eylül ve Irak Savaşı Amerikan gazeteciliği doğru soruları sormadığı için habercilik değil bir tür algılatma yapıyordu. Irak rejiminin elinde kitle imha silahları olmasa da toplum varmış gibi algılıyordu. Ve "iyi"nin "kötü"ye karşı savaşında "iyi"yi temsil eden Amerika'yı eleştirmek, "kötü"nün ekmeğine yağ sürmek şeklinde anlaşılıyordu. Bu noktada gerçek iptal olmuştu.

Gerçeklerden kopunca gerçeği aydınlatan doğru sorular da sorulamadı. 11 Eylül'den Irak Savaşı'na kadar geçen bu çok özel dönemde, büyük medya (internet sitelerinde ve *The New York Review of Books* gibi dergilerde ciddi analizlere rastlamak mümkündü) İslam dünyasına ve Amerika'nın İslam dünyası ile ilişkilerine yönelik soruları üstü kapalı geçti. Bunun en sistematik örneği, ABD'nin Suudi Arabistan'la olan ilişkileriydi. 11 Eylül'ü takip eden günlerde Suudi Arabistan rejimini ve bu rejimin geçmişteki Amerikan hükümetleriyle olan ilişkisini sert bir dille eleştiren yazılar çıkmaya başladı. Sanki kısa bir süre için hedef, Suudi Arabistan'dı. Ne olduysa oldu, bu yazılar bıçak gibi kesildi. Amerika'nın petrol politikası ise hiçbir şekilde gündeme gelmedi.

11 Eylül gazeteciliği Filistin'siz Ortadoğu haberciliği yapıyordu. 11 Eylül öncesinde de Filistin sorunu Amerikan gazeteciliğinin menzilinde değildi.

80'lerde Amerikan yönetiminin Sovyetler'e karşı Afgan mücahitleri desteklemiş olması 11 Eylül gazeteciliğinin ilgi alanına pek girmedi. ABD-Afganistan-Taliban üçgeni çok sık Avrupa basınında yer almasına rağmen Amerikan halkı bombalanan Afganistan'ın yakın tarihine ilişkin pek fazla bilgi sahibi olamadı. Amerika'nın komünizme karşı 1960'lardan itibaren Saddam Hüseyin'i desteklediğini acaba 270 milyonluk

Amerika'da kaç kişi biliyordu? Saddam'ın elindeki çok az miktarda kimyasal ve biyolojik maddeyi Amerika'dan aldığını hatırlatmak, 11 Eylül gazeteciliğinin normlarıyla bağdaşmıyordu. 11 Eylül'den sonra tavizsiz ve katı tutumuyla birden yıldızı parlayan ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 1983 yılında Başkan Reagan'ın özel temsilcisi olarak Bağdat'a gidip Saddam Hüseyin ile görüştüğü, gazetelerin sadece köşe bucağında yayımlandı. Bu bilgiler ancak çok dikkatli ve ilgili okura ulaşabildi!

11 Eylül ve yeni gazetecilik normları... Bunları tarihin reddi, duruma göre tarihin yeniden yazılması, duyguların manipülasyonu diye tanımlamak mümkün. Bu normlar içinde tarihe ilişkin gerçekleri hatırlatmanın vatan hainliği gibi büyük bir vebali de vardı. Bu kural işleyince tarihe de sansür geldi! Olayları geçmişle irtibatlandırıp açıklamak isteyen siyasetbilimci ve tarihçiler kenarda köşede kaldılar. Bush yönetiminin gözünde, bugünü açıklarken geçmişi hatırlatan akademisyenler revizyonist tarihçilik yapıyordu.

1 Mayıs 2003, Irak Savaşı'nda unutulmayacak bir tarih. ABD Başkanı Bush, Abraham Lincoln uçak gemisinde, arkasında "Mission Accomplished" (Misyon tamamlandı) yazılı koca bir panonun önünde, pilot üniformasıyla başkomutan olarak Irak Savaşı'nın Amerika'nın zaferiyle sona erdiğini açıkladı. ABD'de bahar sevinciydi bu. Yüzler gülüyordu. Aslında Başkan Bush misyonun başarıyla tamamlandığını açıkladığı anda Irak'ın akıbeti belliydi. Ama ABD yönetimi hedef saptırıyordu. 16 Haziran 2003'teki açıklamasında Başkan Bush'un durup dururken bazı tarihçilere sataşması gibi: "Kimileri tarihi yeniden yazmak istiyor. Onlara ben revizyonist tarihçiler diyorum. Saddam Hüseyin 1991 yılında, 1998'de ve 2003'te Amerika ve özgür dünya için bir tehditti."

Amerikan basın tarihi incelendiğinde olağanüstü koşullarda medyanın yönetimin yörüngesine girdiği görülür... Ancak, 11 Eylül ve Irak Savaşı'nm hazırlık aşamasında ABD'de sergilenen gazeteciliğin bu gelenekle pek ilgisi yoktu. Yeni bir yol tutulmuştu! Medya kendisini kullandırıyordu. Gazeteciliğin hükümetin yalanlarına alet edildiği bir dönemdi bu. Böylece

Amerikan demokrasisinin denetleme ve dengeleme araçlarından biri olan medya, işlev değiştiriyordu.

11 Eylül'den sonra ve Irak Savaşı'na giden süreçte medya soru sormadığı için denetleme görevini yerine getirmedi. Kendisine anlatılanları araştırmadan sayfalarına ve ekrana taşıdığı için gazetecilikle halkla ilişkiler arasındaki kalın çizgi kayboldu.

Medya için en büyük başarı, olağanüstü dönemlerde, ülkelerin hayati dönemeçlerinde "doğruları yakalayabildim mi" sınavından alın akıyla çıkabilmektir. Gazeteciliğin vatanperverliği de burada başlar ve burada biter! Sorumlu Gazeteciler Komitesi'nin başkanı Bill Kovach'ın 2002 yılında söylediği gibi "Gazetecinin vatanseverliği, kişisel çıkarlar için gizlenmeye çalışılan gerçekleri kamuoyuna açıklamasıdır!"

6.
Amerikan Medyası Irak Savaşı'nda

Savaş önce gerçeği kurban eder.
Senatör Hiram Johnson, 1917

Savaş ilanı bir toplum adına alınan en önemli kararlardan biridir. Sonuçları gelecek kuşakları derinden etkileyeceği için belki de en önemli karardır. Teorik olarak demokrasilerde savaş kararlarını toplumun gündeminden kaçırmak, savaşı birtakım yalanlar üzerine inşa etmek mümkün değildir! Bu yolu denemek isteyen yönetimler, liderler çıkabilir. Ama demokrasilerin denetleme mekanizmaları bu yolu denemek isteyenlerin işini zorlaştırır, engeller. İşlevini yerine getirdiği sürece medya demokrasilerde hatırı sayılır bir denetleme aracıdır... Asli görevinden şaşmadığı sürece demokrasinin vazgeçilmez unsurudur.

Bush yönetiminin 11 Eylül 2001 saldırılarından birkaç saat sonra ilan ettiği teröre karşı savaşın ilk cephesinin Irak'ta açılacağını anlamak biraz zaman aldı. Terörizme karşı savaş kurgusunda Afganistan'ın bombalanması sadece bir parantezdi. Zaten Afganistan operasyonu Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın ölçülü üslubu içinde arkasına dünya kamuoyunun desteğini alarak gerçekleşti. Irak ise çok farklıydı. Meşruiyeti, uluslararası desteği olmayan, yanlış bilgiye, gerçeği çarpıtmaya dayalı çok özel bir savaştı.

Yıl 2002. Amerikan medyası 11 Eylül gazeteciliğinin normlarını bu kez Irak Savaşı'nın pazarlamasında kullanmaya hazırlanıyordu. Medyanın hali 2000 yılı Başkanlık seçimlerinde Demokratların adayı Al Gore'un gözünden kaçmamış olmalı ki

"Medya bugünlerde çok garipleşti. Önemli medya kuruluşları Cumhuriyetçi Parti'nin sanki bir parçası ve malı oldu" diyordu.

Irak Savaşı'na Hazırlık

Irak Savaşı gibi dünyanın dengesini değiştiren altüst oluşta, bir dizi yalan üzerine inşa edilen savaş kararında, medya nasıl ve neden asli görevinden feragat etti?

Bütün demokrasilerde hükümetler kendi siyasetlerini satmak için kamuoyu oluşturmaya çalışır. Ancak Irak Savaşı'nı satmak, önce yalanı satmak demekti. Kitle imha silahları konusunda çarpıtılmış bilgileri ısrarla gazete sayfalarına ve televizyon ekranlarına taşıyan medya yöneticileri Irak Savaşı'ndan sonra araştırmadan habercilik yaptıkları için okurdan özür dilediler de kimsenin yüzü pek kızarmadı! Özür dileme furyası medyaya itibarını iade etmedi.

11 Eylül'ü izleyen günler... Irak artık Washington'ın resmi söylemindeydi! Saddam rejimi ufak tefek göndermelerle gazete sayfalarına yerleşiyordu. Bunlar haber değil tutarlılığı olmayan hazırlık mesajlarıydı. Örneğin 16 Eylül'de ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney durup dururken "Saldırıların arkasında Irak'ın olduğuna dair bir işaret yok" dedi. Cheney'nin demecinden birkaç gün sonra, Irak Savaşı'nın mimarlarından, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in Irak'ın terörle mücadele savaşının kapsamına alınması için ısrar ettiği duyuldu.

Ekim ayında Amerika'da şarbon virüsü (anthrax) krizi başladı. Bunun Irak'la ilgisi yoktu ama ülkeyi kaplayan korku ortamında Irak, terör, biyolojik saldırı vs. harmanlanıp korku senaryolarına malzeme imal ediliyordu.

26 Ekim 2001 tarihinde Çek yetkililere atfen verilen bir haberde, 11 Eylül'ü gerçekleştiren teröristlerden birinin Prag'da Iraklı bir ajanla görüştüğü açıklandı. Amerikan medyasına Irak-El Kaide bağlantısının kanıtı olarak yansıyan, aslı olmayan bu haber de senaryonun bir başyapıtıydı. Amerika'nın ciddi gazetelerinden *The New York Times*'ın duayen köşe yazarı William Safire'a göre "Prag'daki buluşma Saddam'ın terörle bağlan-

tısını kanıtlamaya yeterliydi"! Bu haberin yayımlandığı tarihten bir yıl sonra (20 Ekim 2002) Çek Cumhurbaşkanı haberi doğrulayacak hiçbir kanıtın bulunmadığını Beyaz Saray'a bildirdi ama bir kere ok yaydan çıkmıştı.

Kasım 2001. Başkan George W. Bush, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'den Bağdat rejiminin düşürülmesi için plan hazırlamasını istedi. Bu planın önemli bir bölüm başlığı Amerikan kamuoyunu savaşın kaçınılmaz olduğuna inandırmaktı! Yani Bağdat rejiminin yarattığı tehdide odaklanmaktı. Amerika Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Eylül 2001-Mayıs 2002 tarihleri arasında CIA'dan tam on kez, Irak ile El Kaide arasındaki bağı kanıtlayan veriler bulmasını istedi.[408]

11 Eylül'den sonra korkuyla yoğrulan Amerikan toplumuna ulaşan mesajlarla, El Kaide ile Saddam arasında irtibat olduğu, Saddam'ın Islami terör örgütlerini desteklediği izlenimi yaratılıyordu. Ortada elle tutulur bir kanıt yoktu ama Irak'ın işgali için alınmış bir karar vardı. 2001 yılının Kasım ayından sonra Başkan Bush her vesileyle Irak'a tehdit mesajları yollamaya başladı.

Amerikalılar 2001 yılının Noel ve yılbaşısını 11 Eylül'ün travması altında, içe kapalı, her zamankinden daha fazla aileye dönük, buruk şekilde kutladı. Toplumsal algılamada 11 Eylül bir milat ya da tarihin sonu olabilirdi. Peki ABD, tarihi ne zaman başlatacaktı? Bu sorunun yanıtı büyük ölçüde, George W. Bush'un 29 Ocak 2002 tarihli "Birliğin Durumu" (State of the Union) konuşmasındaydı. ABD Başkanı, Amerikan halkına ve bütün dünyaya Irak, İran ve Kuzey Kore'den oluşan bir "şer ekseni"nin varlığını işaret etti. Şer ekseninin elindeki kitle imha silahlarının dünyayı tehdit ettiğini ifade ediyordu.

Gerçeği Biz Yaratırız

New York, 1 Haziran 2002. George W. Bush, Amerikan Harp Akademisi'nde yaptığı konuşmada kendi adıyla anılan doktrinin ipuçlarını veriyordu. Yani ABD kendisini tehlikede hissettiği zaman istediği ülkeye karşı savaş açacaktı. Aslında önleyici savaş doktrini ABD Başkanı ve ekibinin kreasyonu de-

ğil. 20. yüzyıl tarihi, önleyici savaşların neden olduğu felaketlerle dolu. 1914'te Rus ordusunun modernleşmesi üzerine Kaiser II. Guillaume'un Almanya'yı önleyici savaşa sürüklemesi, Hitler'in de Kızıl Ordu'nun güçlenmesi üzerine Sovyetler Birliği'ne karşı önleyici savaş ilan etmesi gibi.

2002 yılının Temmuz ayından itibaren Washington yönetimi Kongre'den Irak'a askeri müdahale kararı çıkartmak için paçaları sıvadı. Tehdit, tehlike mesajlarının tonu da artıyordu bu sırada. Korku kültürü, Irak'ta var olduğu iddia edilen kitle imha silahlarıyla besleniyordu. Gerçekten de 2002 yılı kendi başına tarihti! Dikkatli bir gözün bir dizi anormalliği sezdiği bu sıcak yaz aylarındaki gelişmeleri Amerikan toplumu iş işten geçtikten sonra öğrenecekti. Örneğin, 2005 yılında İngiltere'de yayımlanan *London Sunday Times*'ta tarihe ışık tutan belge gibi.[409] 23 Temmuz 2002'de yani Irak'ın işgalinden sekiz ay önce İngiliz hükümeti, istihbarat ve savunma uzmanlarıyla Başbakan Tony Blair'in başkanlığında toplandı. Bu toplantıda İngiliz Dış İstihbarat (MI6) Başkanı Sir Richard Dealove, Washington'da CIA Başkanı George Tenet ve diğer yetkililerle yaptığı görüşmeleri içeren bir raporu Tony Blair'e sundu. Raporda şöyle deniyordu:

> "Washington'ın algılamasında başka bir boyuta geçilmiş. Başkan Bush, Saddam Hüseyin'i askeri harekâtla devirmek istiyor. Gerekçesi de terörle ilişkisi ve kitle imha silahları. Bütün istihbarat ve olgular bu politika üzerine inşa ediliyor. Washington'ın ne Ulusal Güvenlik Kurulu'nu ne de Birleşmiş Milletler'i beklemeye sabrı var. Irak rejimiyle ilgili toplanan istihbaratı açıklamaya da niyeti yok. Washington'da askeri harekât sonrasıyla ilgili çok az tartışma yapılıyor."

ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin ağustos ayında durup dururken yaptığı açıklama, Sir Richard Dealove'ın İngiliz hükümetine verdiği raporu doğruluyordu:

> "Hiç şüphesiz ki Saddam Hüseyin'in elinde kimyasal ve biyolojik silahlar mevcut. Ve nükleer silah programını yeniden yapılandırıyor!"

Yukarıdaki satırlardan anlaşılacağı gibi Washington 2002 yılının Temmuz ayında Saddam Hüseyin'i düşürmeye karar vermişti. Başkan Bush aynı yılın Ekim ayında Kongre'den Irak'a karşı savaş açma yetkisini aldığında dünyaya verdiği mesaj şöyleydi:

> "Hedefimiz, dünyayı ve Amerika'yı tehdit eden gerçek bir tehlikeyi tamamen yok etmektir. Bunun barışçı yollardan gerçekleşmesini dileyelim. Irak, uluslararası camianın askeri müdahalesine maruz kalmak istemiyorsa kendisinden talep edilenleri yerine getirmelidir. Irak buna mecburdur!"

London Sunday Times'ın 2005 yılında yayımladığı bu not, hiç kuşkusuz ki Irak Savaşı'yla ilgili anahtar belgelerden biri. İlginç olan şu ki savaştan iki yıl sonra dahi Amerikan medyası bu aydınlatıcı bilgileri halka duyurmakta tutukluk yapıyordu. Gazeteci Mark Danner *The New York Review of Books* dergisindeki yazısında belgeyi açıklamakla kalmıyor, Amerikan medyasının içine düştüğü açmazı da vurguluyordu:

> "Bu yazıyı kaleme aldığım sırada Amerikan gazeteleri bu tarihi notu yayımlamamıştı. Sadece birkaç yorum yazıldı bu konuda. Savaş sürüyor. Amerikan halkı bezgin halde. Çok az kişi bu savaşın nasıl başladığı ve olmayan kitle imha silahları için ülkenin neden savaşa girdiği konusuyla ilgileniyor. Bu, gerçeğin algılanmasıyla ilgili bir tavır. Daha doğrusu gerçeklerle siyasi görüşler arasındaki sınırın nerede çizildiğine dair bir tavır. Bu, bana Bush'un bir başdanışmanının *The New York Times* gazetesine verdiği demecini çağrıştırdı.[410] Bu danışman şunu iddia ediyordu: 'Sizin gibi tipler, yani gazeteciler ve televizyon yorumcuları, gerçeklere dayanan bir camiada yaşarlar. Yani sizler çözümlerin anlaşılabilir ve görülebilir gerçekler üzerinde sağduyuyla yapılan araştırmalarla elde edileceğine inanırsınız.' Ben kafamı sallayıp Aydınlanma döneminin ve ampirizmin ilkelerini mırıldanmaya çalışırken sözümü kesti ve 'Dünya artık böyle çalışmıyor. Biz şimdi bir imparatorluğuz. Harekete geçince kendi gerçeklerimizi yaratırız, siz de sağduyu ile bizi iz-

> lersiniz. Sonra tekrar yeni gerçekler yaratırız, siz yine bizi izlersiniz. Olaylar artık böyle devam edecek. Biz tarihin aktörleri olacağız, sizler de bizi izlemekle yetineceksiniz!' dedi."[411]

Medya bu anlayışın peşine takıldı, destek verdi. Yoksa bunun adı "impartoluk medyası" mıydı?

26 Eylül 2002. Bir hükümet-medya yapımı olan Irak Savaşı'nda bir başka önemli tarih. George W. Bush 11 Eylül saldırılarından bir yıl sonra yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

> "Ülkemize yönelik tehdidin boyutları çok büyük. Tehlike giderek artıyor. Elinde biyolojik ve kimyasal silahlar bulunan Irak rejimi daha fazla silah üretmek için çalışmalar yapıyor. Vur emri verildikten 45 dakika sonra Irak yönetimi bu silahları kullanabilecek durumda."

ABD Başkanı Bush bu bilgileri, İngiliz hükümetinin Washington'a ulaştırdığı bir rapora dayandırdı. Ancak bu açıklamadan kısa bir süre sonra, Iraklı bir subayın İngilizlere sunduğu bu bilgileri, CIA'nın kayda değer bulmadığı anlaşıldı.

Peki, Bush, CIA'nın dikkate almadığı bir raporu neden konuşmasında kullanmıştı? Aslında Bush yönetiminin iletişim stratejisinde çok sık kullandığı bir yöntem bu; ortaya bulanık bir korku mesajı atıp, halkın yeni felaket senaryoları imal etmesine zemin hazırlamak. Bu konuşmadan bir gün sonra yani 27 Eylül 2002 tarihinde Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Amerikan istihbaratının elinde Irak-El Kaide bağlantısı hakkında kanıtların bulunduğunu söylüyordu. Oysa aynı yılın Mayıs ayında Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bir raporda, terörü aktif şekilde destekleyen ülkenin Irak değil İran olduğu belirtilmişti.

Bu arada, Birleşmiş Milletler temsilcileri Hans Blix ile Muhammet El-Baradei'in Irak'ta kitle imha silahları bulunmadığına dair verdiği raporlar şimşekleri Birleşmiş Milletler'in üzerine çekti. Amerikan medyasının muhafazakâr yazarları, Birleşmiş Milletler'i "10 Eylül sisteminin kurumu demode, işlevsiz" diye yerden yere vurmaya başladılar. Birleşmiş Milletler ve ge-

nelde bütün uluslararası kuruluşlar toplumun gözünde işlevsizleşti, sıfırlandı!

Bush yönetimi "Gerçeği biz yaratırız" demişti ama üçüncü yılında Irak Savaşı'nın gerçeği artık ortaya çıkıyordu. Yani tarihin Irak Savaşı'nı nasıl yazacağı belli olmaya başlıyordu. Bu, Amerikan-İngiliz koalisyonunun tezgâhıydı. Artık yalanlar ortaya çıkmıştı. Irak Savaşı'nın her aşamasında bu tezgâha el, nefes veren ve köşe açan Amerikan medyası genellikle İngiltere'de yayımlanan kaynaklarla gerçeği aydınlatmaya çalışıyordu. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, 27 Mart 2006 tarihli *The New York Times* gazetesindeki haberdi. Tony Blair'in dış politika danışmanı David Manning'in Irak Savaşı'yla ilgili yazdığı rapor dünya kamuoyunun ve Amerikan halkının gözünün içine baka baka söylenen yalanları gözler önüne serdi:

> "Başkan Bush ve Tony Blair 31 Ocak 2003 günü Oval Ofis'te buluştuklarında, ABD Başkanı, Irak'ı işgal etmeye karar vermişti. Bush ve Blair iki saat görüştü. Bush, saldırı gününü 10 Mart 2003 diye planlamıştı. İki lider Irak'ta zaferin çok kolay kazanılacağını düşünüyordu. Yönetimin geçici Irak hükümetine devrinin kolay olmayacağı kanaatindeydiler ama bunun da altından kalkılacağına inanıyorlardı. Başkan Bush Irak'taki farklı etnik ve dini gruplar arasında çatışma çıkmayacağı kanaatindeydi. Tony Blair de bu görüşe katılıyordu. Bush ve Blair Irak'ta kitle imha silahlarının bulunmadığını kabul ediyordu. Ancak Başkan Bush, saldırı tarihinden önce (10 Mart 2003) kitle imha silahlarının bulunmaması halinde Bağdat yönetiminin provoke edilmesini istiyordu. Bunun değişik yöntemleri olabilirdi. Saddam Hüseyin öldürülebilirdi. Irak semalarına gönderilen Birleşmiş Milletler renkleriyle boyanmış bir Amerikan gözetleme uçağına ateş açması için Bağdat rejimi kışkırtılabilirdi. Bağdat rejiminin elinde kitle imha silahlarının olduğu, Iraklı bir muhalife söyletilebilirdi."[412]

31 Ocak 2003 günü yapılan bu görüşmeden sonra Bush ve Blair Amerikan ve dünya televizyonlarının önüne çıkıp tarihin kuyruklu yalanını söylediler:

"Saddam'ın silahları dünya için büyük tehlikeydi. Silahsızlanması gerekliydi. Bu nedenle, birkaç hafta içinde bu sorun bir çözüme ulaşacaktı."

Ve Güvercin Yalanı Uçuruyor

5 Şubat 2003. Bush ile Blair buluşmasından beş gün sonra ABD hükümetinin güvercini diye tanımlanan Dışişleri Bakanı Colin Powell, New York'a uçtu. Tarihi gün gelmişti. Yeni bir çağı başlatacak olan Irak Savaşı'nı Birleşmiş Milletler'de dünya liderlerine satma görevi savaşa sıcak bakmayan Powell'daydı. Yani Dışişleri Bakanı Powell hem savaşı hem de yalanı pazarlayacaktı!

Powell birtakım uydu görüntülere, kaydedilmiş gizli konuşmalara ve Iraklı muhaliflerin verdiği bilgilere dayandırdığı konuşmasında sözü Irak'ta kitle imha silahları var demeye getirdi. O da Başkan Bush ve Blair gibi bu silahların olmadığını biliyordu. Yoksa Colin Powell yalan makinesinin kullandığı adam mıydı? Dünyayı yanıltan asker miydi? Ya da hükümetle ters düştüğü halde istifa edemeyen sıradan bir siyasetçi miydi? Bu noktada çok fazla söylenti dolaştı o dönemde! Bir söylentiye göre Powell, Birleşmiş Milletler'deki konuşmasında Irak ile El Kaide arasında bir bağ olduğunu söylemek istememişti ama yalan söylemeye mecbur kalmıştı. Perde arkasındaki bir yaman adam yani Bush'un siyasi danışmanı Karl Rove, 11 Eylül ile Irak arasında bağlantı kurulması halinde Amerikan halkının savaşı destekleyeceğinde ısrarlıydı. *Bush's Brain* (Bush'un Beyni) adlı kitabın yazarları James Moore ve Wayne Slater'e göre ABD Başkanı Bush'un Irak politikasının şekillenmesinde Rove çok etkili oldu.[413] Rove'un taktikçiliği Bush ve çevresine takkesini ters giydirmişti. Şimdi de dünya liderlerini manipüle etme dönemiydi.

Bu oyun tutmadı. Irak Savaşı konusunda Batı ittifakı çatladı. Powell New Yok'tan Washington'a döndüğünde satamadığı Irak Savaşı, sicilindeki leke olmuştu. Zaten Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrıldıktan sonra bunu itiraf etti. Irak Savaşı'nın ikinci

yılında, bir söyleşi sırasında, Colin Powell CIA'nın verdiği istihbarata inandığını belirtiyordu:

— O dönemde istihbarat birimlerine ve bize gelen kaynakların iyi ve güvenilir olmadığını bilenler vardı ama konuşmadılar. Bu, beni derinden yaraladı. Bu, sicilimde kara bir leke olarak kalacak.

— *Yani büyük bir acı öyle mi?*

— Öyle. O zaman da acı idi, şimdi de![414]

Powell'ın dışarda satamadığı Irak Savaşı çok geçmeden yeniden iç piyasaya sürüldü. Irak Savaşı'nın medya pazarlamacıları gene işbaşındaydı. Powell'ın konuşmasının ertesi günü muhafazakâr *The Wall Street Journal*, "Savaş her şeyden önce Amerika'nın nefsi müdafaasıdır" diyerek savaşın haklılığını kanıtlamaya çalışıyordu. Ve Amerika'nın işini zorlaştırmakla suçladığı Birleşmiş Milletler'i "Eğer BM Irak'la başa çıkamayacaksa sorumluluk almak Amerika'ya düşüyor. Birisinin nükleer ve biyolojik silah kaosunu önlemesi gerekli" diye beceriksizlikle suçluyordu. *USA Today* gazetesi, Dışişleri Bakanı Powell'ın performansına alkış tuttu. Dışişleri Bakanı'nın Irak'ın kitle imha silahları programı ve terörizm bağlantısı hakkında yeni ve güçlü kanıtlar sunduğunu belirterek gazetenin savaş yanlısı politikasına yeni bir gerekçe daha yaratmış oldu. Savaş günü yaklaştıkça *USA Today*, Amerika'nın müttefikleriyle arasının açılmasını eleştiriyordu ama çizmeyi aşmıyordu: "Savaş kötü bir şey ama alternatiflerin gene de en iyisi"![415] Amerika'nın önde gelen yerel gazetelerinden *Chicago Tribune*, 2 Mart 2003 tarihinde "Saddam Hüseyin'in inatçılığı ve Birleşmiş Milletler'in bel kemiksizliği, Irak'ın ölümcül tehdidine karşı ABD'nin askeri müdahaleden başka seçeneğinin kalmadığını" savundu. ABD'nin etkili gazetelerinden *The Washington Post* da Colin Powell'ın konuşmasını sahiplendi. Bush yönetimine genelde muhalefet eden *The New York Times* ise Irak'a müdahaleden yanaydı. Ama uluslararası destek sağlamadan Irak'ta başarı kazanmanın çok zor olacağını yazıyordu. Saddam rejimine karşı zorlayıcı diplomasi izlenmesinde ısrarlıydı.

Amerikan medyası, kitle imha silahları konusunda gazete-

cilik ilkelerine yönelik ihanetiyle yüzleşmiş değil. Muhafazakâr gazeteciler zaten büyük bir pişkinlikle "kitle imha silahı bulunmasa da ABD Ortadoğu'ya özgürlük götürüyor" söylemine sarıldı. Liberal çizgideki gazetelerin işi ise biraz daha zor oldu. Onlar Cumhuriyetçi yalan makinesinin yedek parçası oldukları için utanıp sıkılmaya başlıyorlardı. Okurlarından özür diliyorlardı. Örneğin *The New York Times*'ın okur temsilcisi Daniel Okrent, kitle imha silahlarının nasıl "kitle oyalama silahları" haline geldiğini yazdığı yazısında şöyle diyordu: "Bu savaşın haberciliği, *The Times*'ın en parlak gazetecilik örneği olmadı. Nasıl olabilirdi ki gazete haberin bir parçasıydı." Çünkü gazete kendisini kullandırtmıştı.

Medya "kitle oyalama silahlarıyla" demokrasiyi, demokratik kurumları ve tabii ki başta kendini vurdu. Medya, görevini yerine getirmeyince George W. Bush "Silahların nerede olduğunu biliyorum" diyebildi. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld "Savaş başlamadan önce Saddam'ın silahları imha etmiş olabileceğini" yüzü kızarmadan anlattı. Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ise *Vanity Fair* dergisiyle yaptığı söyleşide "Irak'ta silah aramanın sadece bürokratik bir bahane" olduğunu belirtmekten çekinmedi.

Irak'ta kitle imha silahları bulunamadı. Ama "kitle dezenformasyon silahları" hiç şüphesiz ki önce Amerikan toplumunu vurdu. Toplumlar doğru bilgi edinme hakkından feragat ederlerse o zaman yönetimler de "Gerçeği biz yaratırız" deme hakkını elde ederler?

7.
Irak Savaşı ve Büyük İletişim Senaryosu

Irak Savaşı Amerikan medya tarihinde bir dönüm noktası. Resmin bütününe bakıldığında medya dezenformasyon stratejisinin parçası haline gelmişti. Tek tük farklı ses elbette çıkıyordu ama kitle imha silahları konusunda sanki gerçek, gerçeği kapatmaktı. Yani Irak Savaşı'nda medya kendisini o kadar kullandırmıştı ki kendisi başlı başına haberdi artık.

Irak Savaşı'nın iletişim senaryosunun önemli bir başlığı "embedded (iliştirilmiş)" gazetecilikti. Üç bin gazeteci, savaşı takip etmek üzere Amerikan yönetimine başvurdu. Bunların yaklaşık 500'ü "iliştirilmiş" olarak Amerikan askeri birliklerinin koruması altında habercilik yaptı. İliştirilmiş gazeteciliğe bir çeşit "yemeli içmeli, yatmalı tam pansiyon gazetecilik" modeli de denebilir. Howard Tumber ve Jerry Palmer, *Media at War* (Savaştaki Medya) adlı kitapta, "iliştirilmiş gazeteciliği" Irak Savaşı'nın en anlamlı iletişim senaryosu olarak tanımlıyorlar.[416] Askere alınmış bu gazeteciler haberin öznesiydi artık. Haber kaynağı ile aralarındaki mesafe de ortadan kalkmıştı.

Aslında "iliştirilmiş gazetecilik" Bush ekibinin buluşu değil. 20. yüzyılın bütün savaşlarında gazeteciler askeri birliklerin yanında olayları izlemişlerdi. Bu tam pansiyon gazeteciliğin değişik versiyonları 2. Dünya Savaşı'nda, Vietnam'da, Birinci Körfez Savaşı'nda (1991), Kosova'da, Afganistan'da sergilendi. Ama Irak farklı bir savaş olduğu için bu savaşın gazeteciliği de çok özeldi.

Irak Savaşı'ndan aylar önce ABD Savunma Bakanlığı, Amerikan medya kuruluşlarının yöneticileriyle irtibata geçti.

Savunma Bakanlığı ve medya kuruluşlarının ortak kararıyla önleyici savaşın iletişim senaryosu hazırlandı. Peki buna neden ihtiyaç duyuldu? Bu sorunun yanıtı 70'lere kadar uzanmakta. Cumhuriyetçiler Vietnam Savaşı'nın televizyon haberciliği yüzünden kaybedildiğine inanıyordu. Televizyondaki savaş görüntülerinin Amerikan halkında infial yarattığı ve bunun askeri birliklerin moralini bozduğu fikri onları hiçbir zaman terk etmedi. Cumhuriyetçilere göre liberal medya ve Demokratlar, Vietnam hezimetinden sorumluydular! Vietnam'da yapılan hatanın bir daha tekrarlanmaması için haberlerin daha fazla kontrol altında tutulmasını istiyorlardı. Tumber ve Palmer'a göre Irak Savaşı'ndaki iletişim senaryosunun amacı Amerikan halkının gönlünü ve aklını çelme savaşını kazanmaya odaklandı. Medyanın işlevi de bu savaşın kazanılmasına katkıda bulunmak olmalıydı!

Cumhuriyetçi yapı bu savaşı Amerika'da kazandı. Irak Savaşı, medyanın en fazla ilgi duyduğu ve en gelişmiş iletişim teknolojisiyle izlediği savaş oldu. Ama Amerikan toplumu Irak işgalinin nedenlerini hiçbir zaman bilemedi. Dış dünyayı yakından izlemeyen, dünyada olup bitenlere zihnen ve psikolojik olarak mesafeli duran sıradan Amerikalı, Cumhuriyetçilerin Irak Savaşı'nı satma operasyonu ve medyadaki satış elemanları sayesinde Saddam ile El Kaide arasında bağlantı kurdu. Saddam ile İslami terörü irtibatlandırdı. 11 Eylül saldırılarında Saddam'ın parmağı olduğunu düşünmeye başladı. Irak'taki kitle imha silahlarının dünyayı tehdit ettiğine inandı. Ve kendi güvenliği için Amerika'nın Irak'a müdahale etmesini gerekli ve akılcı buldu. Yani bu iletişim değil propaganda stratejisiydi.

Cumhuriyetçiler bu stratejiyi 2 Kasım 2004 seçimlerinde de uyguladı. ABD'de 2004 seçimlerinin kampanyası sürerken Irak'ta kan gövdeyi götürüyordu. Bu şartlarda seçim kazanmak mümkün müydü? Cumhuriyetçilerin büyük iletişim stratejisi seçim kampanyası sırasında işledi. Seçim ortamında, Irak Savaşı siyaset piyasasından çekildi. Yerini aile değerleri, eşcinsellerin nikâhı ve güvenlik konuları aldı. O sırada Irak neredeyse tedavülde bile değildi. Medya gene işbaşı yapmıştı.

Seçimlere birkaç ay kala liberal eğilimli *The New York Times* gibi gazeteler Irak'ta yapılan taktik hataları eleştirmeye başladılar. Esas odaklandıkları nokta, hükümet içindeki koordinasyon bozukluğu, istihbarat ve savaşın planlanmasındaki beceriksizliklerdi. Zaten Demokratlar da halka "Biz bu savaşı daha iyi yönetirdik" mesajını veriyorlardı. O zaman savaş sırasında komutan değiştirmeye gerek yoktu.

Irak Savaşı'nın sarpa sardığı sırada Amerikan halkı sandık başına gitti. Aile değerleri ve güvenlik endişesiyle oy verdi. Irak piyasada yoktu. Bush ikinci kez başkan oluyordu. Medya marifetiyle Cumhuriyetçilerin büyük iletişim stratejisi tutmuştu!

Saldırganlığın Barınağı: YALAN

Siyaset dili, yalanları gerçek gibi göstermek üzere dizayn edilir.

George Orwell

"Amerikan toplumu kriz dönemlerinde kenetlenir, güçlü olduğunu hissetmek istediği başkanın sorgulanmasına tahammül edemez" diyen bir Demokratik Parti aktivistinin kitle imha silahları konusunda halka söylenen yalana duyarsızlığı şaşırtıcı değil mi? Kendisiyle Bush'un Washington yürüyüşünü başlattığı Teksas'ın başkenti Austin'de konuşmuştum. Austin Üniversitesi'nin merkez binasının önündeydik. Bir ara başımı yukarı kaldırdım. Binanın üstünde *İncil*'den alınmış şu satırlar dikkatimi çekti: "Hakikati bilmelisin ki hakikat seni özgür kılsın!"

Karşımda oturan otuz yaşlarındaki işadamı, Amerikan siyasi kültürünün önemli bir özelliğini anlatıyordu bana: "Bu ülkede krizler gelip geçtikten sonra eleştiriler başlar. Günah çıkarılır."

Bunun adı, yalana geçici hoşgörü mü? Konuyu Amerikalı iletişim uzmanlarına açtığımda onlar da bana, 1941 yılında Japon askeri uçaklarının Pearl Harbor'daki Amerikan üssünü bombaladıklarında halkın ve basının nasıl kenetlendiğini anımsattılar. Amerikan basınının bu geleneksel davranış biçiminin

bir de modern zamanlara özgü boyutu vardı. Watergate skandalı patladığında Başkan Nixon yalan söylediği için istifaya zorlanmıştı. 21. yüzyılın Amerikalısı yeni 'Watergate'lerle sarsılmak istemiyordu. Yalanları eskiden olduğu gibi skandal diye algılayan bir toplumsal bilinç de yoktu ortada. Denebilirdi ki Amerika en fazla Clinton döneminin Monica Lewinsky türü, pop kültür kıvamındaki skandallara dayanıklıydı. ABD Başkanı Clinton'ın Beyaz Saray stajyeri Monica Lewinsky ile ilişkisi olmuş muydu? Clinton, Monica yalanını söylemiş miydi? Aslında 90'larda muhalefetteki Cumhuriyetçi yapı Clinton'ın Monica yalanını ahlak, namus ve meşruiyet meselesi haline getirmişti. Monica Lewinsky hezeyanlarının doruğa çıktığı Clinton döneminde öfkeli bir Cumhuriyetçi bana "ABD Başkanı'nın yalan söylemesi bütün sistemi sarsar. Clinton'ın azli gerekiyor" demişti. İlginçtir ki kitle imha silahları yalanı ayyuka çıktığında bu cenahtan tıs çıkmadı.

Hatta Cumhuriyetçi yapı, Papa II. Jean Paul'ün cenaze törenine katılan Gerorge W. Bush'un heyetinde eski Başkan Clinton'ın yer almasına özen gösteriyordu. Dünya kamuoyuna George W. Bush'tan çok daha sempatik gelen Clinton, bu medyatik ve global cenaze töreni için bulunmaz bir halkla ilişkiler ikonası değil miydi? Aile değerleri diye seçim kazanan Bush, seçimlerden birkaç ay sonra "Amerikan ailesinin ahlak anlayışını mahvettiği" için Cumhuriyetçilerin öfkesini toplayan Clinton'la kol kola Vatikan'a gitti.

Bugünkü global karmaşadan Amerika'yı sorumlu tutan, *İmparatorluktan Sonra, Amerikan Düzeninin Yıkılışı* başlıklı kitabın yazarı, Fransız araştırmacı Emmanuel Todd ile kitle imha silahları konusunda söylenen yalanları konuştum.[417] Emmanuel Todd, "İyi yönetilen dinamik bir toplumun küçük 'yalanları' kaldırabileceği, düşüş sürecine girmiş toplumların ise büyük yalanların peşine takılabileceği" düşüncesindeydi.

Amerika hangi kategoriye giriyordu? Ve yönetimin kullandığı yalan makinesinde medyanın rolü neydi?

Savaştan altı ay sonra Amerikan medyası yalanın bilançosunu çıkarmaya çabalıyordu. 22 Haziran 2003 tarihli *The New York Times*'ta "Bush abartmış olabilir ama acaba yalan söyledi

mi?" başlıklı yazıda, "abartılar" ve "yalanlar" gerçeklerle yan yana sıralandı.[418] Ortaya çıkan tablo halkın, kitle imha silahları konusunda aldatılmış olduğu ve de medyanın bu kampanyada kendisine bir başrol kapmasıydı. Yani ortada abartı değil düpedüz yalan vardı.

Yalan ile güç kullanma güdüsü tarihte hep el ele yol almıştır. Saldırganlığa yalan kılıfı dikilir. Tıpkı kitle imha silahlarının Irak Savaşı'na teğellenmesi gibi. Sovyet rejimine muhalif edebiyatçı Soljenitsin "Saldırganlığın tek barınağı yalandır. Yalanla da ancak saldırganlık desteklenir. Saldırganlığı bir yöntem olarak seçenler mutlaka yalana sarılırlar" demişti. O, Sovyet rejimini kastediyordu!

Konjonktüre Göre Adı Değişen Savaş

> *3. Dünya Savaşı'nda hangi silahların kullanılacağını bilemem ama 4. Dünya Savaşı taş ve sopalarla olacak.*
>
> Albert Einstein

Amerikan siyasi kültürü; hedefi, iddia diye sunan bir geleneğe sahip. İddianın ikiz kardeşi de kanıt değil mi? Amerikalı, bir iddiaya kilitlendi mi onu kanıtlayıncaya kadar kıyasıya mücadele veriyor! Sürekli "iddia-kanıt" kavgası içindeki bu toplumda her şey kolayca sloganlaşıyor, her şeye bir ad taklıyor. 11 Eylül sonrasının "teröre karşı savaş"a dönüşmesi gibi.

Teröre karşı savaş aslında herkesin hemfikir olduğu bir tanım değil. 11 Eylül sonrasında Amerika'nın dünyadaki rolü ve stratejisi konusunda değişik iddialar atıldı ortaya. Hükümet ve medya "teröre karşı savaş" derken bazı yeni muhafazakâr ideologlar neredeyse bir kıyametin kopmak üzere olduğunu ilan etme çabasındaydı. Onlara göre düpedüz 4. Dünya Savaşı başlamıştı bile! Yeni muhafazakâr kanadın tanınmış yazarlarından Norman Podhoretz, 4. Dünya Savaşı'nın nasıl kazanılacağını anlattığı yazısında, başarının sebat ve kararlılıktan geçtiğini söylüyordu.[419]

4. Dünya Savaşı kavramını ortaya atan CIA'nın eski başkanlarından James Woolsey de savaşın başladığını ilan etmekle kalmıyor, uzun süreceğini de ilan ediyordu:

> "Biz Ortadoğu'da ilerlemeye devam ederken birçok insanı tedirgin edeceğiz, buna Mısır ve Suudi Arabistan da dahil. Aslında bu insanların tedirgin olmalarını istiyoruz. Yüz yıldır ilk defa Amerika ve müttefikleri Mübarek ve Suud ailesinin en çok korktukları tarafın safındalar. Biz bu ülke halklarının yanındayız."[420]

Dünya savaşının bu kadar rahatlıkla telaffuz edilebilmesi Amerikan askeri gücünün silkelenmeye hazır olduğunun da ilanıydı bir bakıma. Soğuk Savaş sonrasında tarih bittiyse Amerika tarihi yeniden yaratmaya mı hazırlanıyordu?

2005 yılında savaşın adı bir süre için değişti. 2005'in yazında Irak Savaşı nedeniyle Başkan Bush'a halkın verdiği destek azalınca teröre karşı savaşın adı "Şiddet Yanlısı Aşırı Uçlara Karşı Global Mücadele" oldu.[421] Bu, önemli bir kırılma noktasıydı. Colin Powell'ın başdanışmanı Richard N. Haass'ın 11 Eylül sonrasında ABD'nin önündeki fırsatların ne olduğunu analiz eden kitabında altını çizdiği gibi "Teröre karşı savaş ne tehdidi tanımlıyor ne de soruna çözüm getiriyor".[422] 2005 yılının konjonktürü ve Irak'ta artan terör, Haass'ı haklı çıkarmaktaydı. Irak Savaşı, terörü şiddetlendirdiğine göre ABD yönetimi bir süre için hem terör hem de savaş sözcüklerini parantez içine aldı. 2005 yılının Haziran ayından itibaren ABD yöneticilerinin söylemine artık savaş yerine mücadele sözcüğü hâkim oldu. 2005 yılının Haziran ayında ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'nde yaptığı konuşma, bu retorik değişikliğinin ilk işaretiydi. Rice'a göre "ABD'nin misyonu terörizme karşı savaş değil, demokrasi mücadelesi!" Bir ay sonra (Temmuz 2005) bu kez ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld savaş sözcüğünü kullanmadan "Ülkemiz özgürlük ve uygarlık düşmanlarına karşı global mücadeleyi sürdürüyor" diyordu. Rice ve Rumsfeld'in mesajlarına benzer bir tema, Bush'un Ulusal Güvenlik danışmanı Steven

Hadley'in *New York Times* gazetesinde yayımlanan makalesine yansıdı:

> "Askeri harekât terörizme karşı savaşın sadece bir parçası. Bütün devlet sanatını, iktisadi etkinliğimizi ve özel sektörümüzü bu savaşa katmalıyız. Dünyanın dört bir yanına yayılmış özgürlük âşığı insanlar, her türlü imkânlarıyla (iletişim, ticaret, eğitim), gurur duydukları tarihlerinin ve dinlerinin gerçeklerini cesurca ortaya koyabilmeli; dinine bağlı Müslüman halklara yardım edip, onları boyunduruk altında tutarak şeytani emellerine alet etmeye çalışanlardan kurtarmalılar."[423]

Yaprakların sonbahar renklerine bürünmeye başladığı bir ekim sabahı (6 Ekim 2005) televizyonlar Başkan Bush'un çok önemli bir açıklama yapacağını duyuruyordu. 60 yaşlarında, Demokratlara oy verdiğini bildiğim emekli öğretmen Peggy'le ayaküstü sohbet ediyordum. Alaycı bir gülüşle "Gene ne uyduracaklar" dedi! 70'lerindeki bu emekli matematik öğretmenine göre Irak çıkmazı, Katrina kasırgası, Cumhuriyetçi Parti içindeki huzursuzluk büyük bir açıklamayı gerektirecek boyutlardaydı.

New York idari ve güvenlik yetkilileri, New York metro sistemine terörist saldırı ihbarı aldıklarını duyurdukları gün Başkan Bush Amerikalıları terörizmi ciddiye almaya çağırıyordu. Sil baştan dört yıl öncesine dönüştü bu. 6 Ekim 2005 günü George W. Bush, Amerika'nın global kavganın içinde olduğunu hatırlattı. Beyaz Saray'a göre 11 Eylül koşulları hâlâ devam etmekteydi. Amerikan halkı teyakkuzda olmalıydı! Başkan Bush, konuşmasında Amerika'nın teröre karşı verdiği mücadeleyi bu sefer ideolojik çerçeveye oturtuyordu. Yeni söylemde Amerika'nın misyonu teröre karşı savaşla sınırlı değil de neydi? ABD, insanlığa savaş açanlara karşı global mücadeleye girmişti. Teröristlerin liderlik kadrolarını Hitler, Stalin ve Pol Pot'a benzeten George W. Bush, Amerika'daki bazı sol entelektüel çevrelerin ortaya attığı "İslamo-faşizm" kavramına gönderme yapıyordu. Bu mesajlar yeni bir Soğuk Savaş psikolojisi yaratmaya mı yönelikti? Bush şöyle diyordu:

> "Komünist ideoloji gibi yeni düşmanımız da masum insanlardan siyasi amaçları uğruna kendilerini feda etmelerini isteyebilir. Komünizm gibi yeni düşman da totaliter hedeflerin peşinde. Hareketin liderleri masum ve ezilen kitleleri emperyal düşmana karşı koruyacakmış gibi görünmeye çalışacaktır. Esas istedikleri, kendilerinden başka herkesi güçsüz bırakmaktır. Komünist ideoloji gibi yeni düşmanımız da özgür insanları küçümser ve özgürlük içinde yaşayan kadın-erkek herkesi zayıf ve ahlakça çökmüş diye niteler."[424]

2006 yılının Şubatında Pentagon'un hazırladığı "Amerika'nın Uzun Savaşı" başlıklı raporla savaş kavramı geri geldi. 11 Eylül'den beş yıl sonra Amerikan kamuoyu ABD'nin uzun sürecek bir savaşın içinde olduğunu öğreniyordu. ABD Genelkurmay Başkanı General Peter Pace verdiği mesajda "Muhteşem ülkemizin tarihinin kritik bir dönemindeyiz. Karşımızda hayat tarzımızı yok etmek isteyen insafsız bir düşman ve belirsiz gelecek var" dedi.[425]

2002 yılında yayımlanan ABD'nin yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, önleyici savaşla teröre karşı mücadeleyi öngörmüştü. Bush Doktrini teröre odaklıydı ve terör ile din irtibatı üzerine vurgu yapmıyordu. Önleyici savaş stratejisinin ilk uygulaması olan Irak Savaşı, kaos yaratmakla kalmadı, din unsurunu (İslam) mücadele edilecek yeni bir ideoloji olarak orta çıkardı. Önleyici savaşın yarattığı Irak realitesi karşısında Bush Doktrini gözden geçirildi. Ve 2006 yılında yayımlanan revize edilmiş Bush Doktrini'nde yeni tehdit şöyle tanımlandı: "20. yüzyılda faşizm ve komünizm tehdidine karşı özgürlüğün kazandığı zafere tanık olduk. Bu sefer de laik felsefe üzerine oturmayan ve onurlu bir dini saptıran yeni bir totaliter ideoloji dünyayı tehdit ediyor." Artık tehdidin adı konmuştu. Huntingtonizm süratle zihinlere yerleşiyordu.

8.
Amerikan Medyasında Ortaoyunu

Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasından sonrasına kadar Amerikan medyasında tam bir ortaoyunu sergilendi. Medya asli görevini geride bırakıp büyük çapta savaş pazarlamasını üstlenince ortaya garip ilişkilerin çıkması kaçınılmazdı. Siber âlemdeki habercilik, karalama ve infaz kampanyaları bu döneme damgasını vurdu. "Gerçek"le irtibat kesilince atış serbestti.

Karizmatik Çelebi'den Radyoaktif Çelebi'ye

Irak Savaşı'nın pek çok unsuru var. Bunlardan biri de şüphesiz ki Ahmet Çelebi. Ahmet Çelebi Amerika'da yetişmiş Iraklı Şii bir muhalif. ABD'de Cumhuriyetçi Parti'nin etkili senatörlerine ve bazı yeni muhafazakârlara yakın bir kişilik.

Büyük Amerikan gazetelerinde ve televizyon kanallarında çalışıp da Ortadoğu ile ilgilenenler arasında Ahmet Çelebi'yi tanımayan hemen hemen yok gibidir. Ortadoğu uzmanı Amerikalı bir kadın gazeteci, "Çelebi'nin öyle bir şeytan tüyü vardır ki" diyordu. "Sohbetlerine doyum olmaz. Sıcak ve esprilidir. Verdiği davetler çok renklidir. Müthiş bir ikna kabiliyeti vardır ve çok karizmatiktir"!

İkna gücüyle pek çok gazeteciyi etkileyen Ahmet Çelebi'nin Washington'daki bazı dış politika karar odaklarını da etkilediği tartışılmaz. Bu cin gibi işadamının Amerikalılar tarafın-

dan önemsenen bir özelliği de hem Şii, hem laik olması. Çelebi, Amerika'yı çok iyi tanıyor. Amerikalıların duymak istediklerini Amerikalıların anlayacağı üslupla anlatıyor.

Ahmet Çelebi'nin Amerikan yönetimiyle yakın ilişkisi 1991 yılına uzanıyor. Paul Wolfowitz ile dostlukları ise epey eski; Chicago Üniversitesi'nde öğrencilik yıllarına dayanmakta. 1991'de aralarında Ahmet Çelebi'nin de bulunduğu Iraklı rejim muhaliflerinden üç kişilik bir grup Amerikalı yetkililerle temasa geçiyor. 16 Nisan 1991 tarihinde gerçekleşen görüşmede Çelebi'nin yanı sıra Layth Kubba ve Latif Raşid de var. Şii olan Çelebi ve Kubba, Krallık döneminde Bağdat'ta servet edinmiş tüccar ailelerinden. Latif Raşit ise Celal Talabani'nin kayınbiraderi.

1991 yılı Iraklı muhalifler için bir dönüm noktası. Saddam Hüseyin ülkedeki muhalefeti katliamla bastırıyor. Ülke içinde hiçbir faaliyet alanının kalmadığını anlayan muhalif gruplar Irak dışına kaymaya karar veriyorlar. Modern Irak uzmanı Pierre-Jean Luizard'a göre:

> "Amerikalı bazı siyasetçi ve bürokratların Ahmet Çelebi'yle olan ilişkilerinin öyküsü Amerika'nın Irak muhalefetine yönelik politikasının en çarpıcı göstergesiydi!"[426]

Luizard *La Question Iraquienne* (Irak Meselesi) adlı kitabında Amerika ve İngiltere'de konuşlanan muhalefetin en aktif simalarından biri olan Ahmet Çelebi'nin Amerikan politik sistemini ustaca kullandığını ve 1992 yılından itibaren kendisi ve kurmuş olduğu Irak Ulusal Kongresi adına Washington'da fırtına gibi bir lobi faaliyeti başlattığını anlatmakta.

90'lar Amerikası, yani Clinton dönemi... Çelebi bu dönemde Cumhuriyetçilerin kartını oynuyor. Soğuk Savaş'ın kıdemli aktörlerinden Richard Perle ile dostluğu var. Clinton'ı Saddam'a karşı pısırık politika izlemekle suçlayan Cumhuriyetçi senatörler Beyaz Saray'a karşı sürdürdükleri muhalefette Çelebi faktöründen yararlanıyor.

Irak Savaşı'nın esas nedeni diye sunulan Irak rejiminin elindeki kitle imha silahları konusunda ısrarlı olan kişilerden

biri de Ahmet Çelebi. 2000 yılında Bush seçimleri kazanınca Çelebi, Irak Ulusal Kongresi aracılığıyla Washington'daki lobicilik faaliyetlerini hızlandırıyor. Örneğin, Irak Ulusal Kongresi Washington Bürosu'nun 2002 yılında Amerikan Kongresi'ne sunduğu rapor, Bilgi Toplama Programı adı altında kitle imha silahları ve Irak rejiminin terörist gruplarla ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgiler içeriyor. Zaman içinde doğru olmadığı ortaya çıkan bu bilgiler, Bush ve Blair yönetimlerince çok sık kullanıldı?

Zaten 11 Eylül Iraklı muhaliflerin Washington'daki faaliyetlerini tetiklemişti. Irak'a müdahalenin artık rahatlıkla telaffuz edildiği 11 Eylül ikliminde Ahmet Çelebi, Irak ve Ortadoğu konusunda Amerikan medyasının vazgeçilmez haber kaynaklarından biriydi. ABD Dışişleri Bakanlığı ve CIA ise Çelebi'ye mesafeliydi. Ama Richard Perle gibi Pentagon'a yakın kişiler Çelebi'nin anlattıklarına kulak kabartıyorlardı! Zaten Amerikan dış politikasının rotasını büyük çapta tayin edenler de bu ekipti.

Aslında Washington bir lobicilik başkenti. Çelebi, olağanüstü bir kıvraklıkla bu dinamik ve karmaşık ortamın kilit mercilerine nüfuz etmeyi başardı. Bunun yoluna yordamına da aşina zaten! Kuşkusuz ki medya ile ilişkiler de bu lobicilik faaliyetinin önemli bir parçasıydı. Belki en önemlisiydi.

Ortadoğu konusunda Beyaz Saray'ın itibar ettiği Ortadoğu uzmanı tarihçi Bernard Lewis gazetecilerle yaptığı görüşmelerde, Ahmet Çelebi'nin Irak'ın aradığı Atatürk olacağını söylüyordu. Medya dilinde belli dönemlerin belli kalıpları vardır. Irak Savaşı öncesinin pek tutulan düşünce kalıplarından biri "Jihadizm, Stalinizmi ve Nazizmi andırıyor, Irak için ideal model Kemalizm" idi. İlginç olan şu ki Irak Savaşı'nın hazırlıklarının hızlandığı sırada Amerikan medyası Şii Ahmet Çelebi'yi tanıyordu ama Irak'taki Şii varlığını ve Sistani unsurunu henüz keşfetmemişti.

Saddam Hüseyin düştükten bir süre sonra Bağdat'a giden Ahmet Çelebi, aniden ABD'nin gündeminden düştü. Savaş öncesinde Amerikan basınının starlaştırdığı bu simanın birden kayması çok çarpıcıydı. Amerika'nın Bağdat temsilcisi Paul

Bremer'in talimatıyla Amerikan askerlerinin Çelebi'nin evine girip her yeri didik didik aradıkları, Çelebi'nin İran'la işbirliği yaptığı yolundaki iddiaların ortaya atıldığı bir cadı kazanı dönemiydi bu.

Amerikan halkının algılamasında Çelebi meselesi nedir? ABD medyasının uzun süre göklere çıkardığı bir ilahın bir anda İran ajanı diye piyasadan çekilmesi ne anlama geliyor? Savaşın perde arkasındaki kudret simsarlarından Richard Perle gibi Pentagon'a yakın simalar Ahmet Çelebi'ye destek vermeye devam ettiler. Medya, Çelebi'yi yerden yere vurmaya başlayınca Perle ve Başkan Bush'un metin yazarlarından David Frum ortaklaşa yazdıkları *The End to Evil* (İblis'e Son) adlı kitapta Çelebi'yi sahiplendiler. Washington'da bir kesim hâlâ "Çelebi" diyordu:[427]

> "Irak'ta yapılan en ciddi yanlış Bağdat'ın düşmesinden sonra Ahmet Çelebi'nin kontrolündeki Irak Ulusal Kongresi'ne geçici bir hükümet kurdurmamak oldu. 1944 yılında İngiliz ve Amerikalılardan önce Fransız askerlerinin Paris'e girmesini sağlamıştık. Aynı duyarlılığı 2003 yılında da göstermeliydik. Irak Ulusal Kongresi bize silahlı mücadeleye girecek askerleri ve ülkede istikrarı sağlayacak güvenlik güçlerini önerdi. Bu öneriyi reddettik. Bunun tek nedeni, Dışişleri bürokrasisinin ve CIA'nın Çelebi'den hoşlanmamasıydı. Bu arada Irak Ulusal Kongresi'nin lideri hem Suudileri hem de Amerikan yönetiminde Suudileri yatıştırmak isteyenleri ürkütmüştü. CIA ve Dışişleri Bakanlığı Çelebi'nin uzun yıllar Irak dışında yaşadığını bu nedenle Irak'ın yeniden yapılanmasında söz sahibi olamayacağını savunuyordu. Oysa Saddam'ın estirdiği terör yüzünden muhalefet ülke dışında faaliyet gösteriyordu. Çelebi ise diğer muhaliflerin aksine uzun süre Kuzey Irak'ta kalmıştı. CIA ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndakiler Çelebi'yi ellerinde oynatamayacaklarını anladılar, bu yüzden onu gözden çıkarttılar. Çelebi'yi sevmemelerinin bir nedeni de Irak konusunda son derece cahil olan bürokratlara Çelebi'nin hoşgörüsünün olmamasıydı."

Amerika'nın etkili dış politika kuramcısı Walter Russell Mead'e "Çelebi olayını" sordum. Mead sorumu "Ahmet Çelebi konusunda takkeyi önümüze koyup düşünmeliyiz. Dünyanın pek çok yerinde parlak insanlar hayatlarının önemli bir bölümünü Amerika'nın duymak istediklerini anlatmak için harcar. Önce bunu nasıl yapacaklarını öğrenirler sonra ABD'yi yönlendirmeye çalışırlar. Ahmet Çelebi iyi bir öğrenciydi. Kendisini ve fikirlerini çok iyi sattı. Sürgündeki insanlara hiçbir zaman itibar etmemek gerekli. Çelebi konusunda yanıldık ve bir yıl kaybettik. Bizim Irak'taki çıkarlarımız Sistani'ye yakın"[428] diye yanıtladı.

Çelebi'nin Ağına Düşen Gazeteciler

Çelebi olayının Amerika'nın büyük gazete ve televizyon kuruluşlarını kapsayan dört başı mamur bir medya boyutu var. Medyanın Çelebi'yle halvet oluşunun öyküsü aslında günümüz gazeteciliğinin zaafının, hastalıklarının da tescili. Amerikan medyası kendisini neden kullandırttı?

11 Eylül ve Irak Savaşı sırasında Amerikan gazeteciliğinin Ortadoğu konusundaki cehaleti sırıtmaya başladı. Medya, Ortadoğu ve Irak konusunda bu kadar bilgisiz ve önyargılı olmasaydı Çelebi ve diğer unsurlar gazetecileri bu denli etkileyebilir miydi? Magazinleşme, uzmanlıktan uzaklaşma ve de pempe habercilik histerisi... Bu gazetecilik anlayışı Mezopotamya'da çöktü. Medya Çelebi ilişkisinin özelliği bu zaafı sergilemesi. Yoksa her dönemde ve dünyanın her yerinde Çelebiler mevcut.[429]

Amerika'nın milyonlarca dolarla desteklediği Ahmet Çelebi'nin liderliğindeki Irak Ulusal Kongresi'nin Washington'daki aktif elemanları, savaş öncesinde Saddam'ın kitle imha silahları üretme faaliyetleri ve terör örgütleriyle ilişkisine dair 108 adet haberi Batı medyasında yayımlatmayı başardılar. Bunların ellisi Amerikan gazete ve televizyonlarında yayımlandı.

Irak Ulusal Kongresi medyada çıkan bu haberlerin listesini Haziran 2002'de Amerikan Kongresi'ne sundu. Kim, hangi

bilgiyi, ne zaman kullandı? Listede yer alan verilerdi bunlar! O sırada Bush yönetimi elinde kitle imha silahları bulunan Saddam Hüseyin'in Amerika'yı tehdit ettiğini söyleyip duruyordu. Her şey savaşa endekslenmişti. Kitle imha silahları hakkında çıkan haberler yönetimin elini kolaylaştırıyor, yüzünü güldürüyordu. Zaten bütün kamuoyu yoklamaları Amerikan kamuoyunun Saddam Hüseyin ile 11 Eylül arasında irtibat kurduğunu gösteriyordu. Gazeteci Douglas McCollom'un iddiasına göre:

> "Çelebi ekibinin 11 Eylül saldırılarını takip eden yedi ay içinde (Ekim 2001-Mayıs 2002) medyaya sızdırdığı bilgiler, Saddam'ın Amerikan halkına karşı ciddi bir tehdit olduğu izleniminin yaratılmasında etkili olmuştu."

Binlerce yıllık kural, kitle imha silahları konusunda da değişmemiş yani yalancının mumu yadsıya kadar yanmıştı. Bağdat rejiminin elinde kitle imha silahları yoktu. Gazetecilik ilkeleri uygulansa, bir ülkenin savaşa girmesinde etkili olan bilgileri kullanan gazete ve televizyonlarda kıyametin kopması gerekirdi. Hangi gazeteci bu yanlış bilgileri kullandı; yani kendisini kullandırdı? Kendilerine uçurulan bilgilerin üzerine atlayanlar haber atlamama refleksiyle mi hareket etmişlerdi? Yoksa bunun adı postmodern zamanların dolduruşa gelme gazeteciliği miydi? Sanki yönetimle beraber savaş kotarma gazeteciliğinde farklı normlar işliyordu!

Yalan ortaya döküldükten sonraki aşama ilginçti. Kitle imha silahı balonunun patlamasıyla eşzamanlı olarak Amerikan medyasında "kim Çelebi'nin sızdırdığı bilgileri kullandı" krizi patlak verdi. Yani listede hangi gazetecinin adı vardı? Hangi gazeteci Çelebi'nin adamlarının tanıştırdığı haber kaynaklarının verdiği bilgilere göre yazı yazmış, yorum yapmıştı? Kim kiminle görüşmüştü?

Ortadoğu ile ilgilenen Amerikalı gazeteciler genellikle "liste" krizinin anımsatılmasından hoşlanmıyorlar. Çelebi gözden düştükten sonra "Çelebi'yi tanırım ama hep mesafeli durdum" diyenlerin sayısı arttı. Ama nereye kadar? Büyük medyada Or-

tadoğu ile ilgilenenlerin ve siyasi yorum yapanların pek çoğu kenarından köşesinden bu oyunun içindeydi.

Bu olayın yankıları ilginç. Örneğin Irak Ulusal Kongresi'nin hazırladığı gazeteci listesinde adı geçen *New York Daily News*'un muhabirlerinden Helen Kennedy'ninki gibi: "Irak Ulusal Kongresi'nin amacı Amerika'yı savaşa sokmaktı. Bütün bu yanlış ve neden sonra zararlı olduğu anlaşılan haberler CIA'dan değil, Çelebi'nin çevresinden sızdı. Bu noktaya gelmek için çok sofistike bir işi başardılar." Medya-Çelebi dosyasını inceleyen Douglas McCollom'ın deyimiyle Amerikan medyasının bütün mavi kanlı kuruluşları gerçek dışı verileri kullanmıştı.

Liste skandalı sadece bir Çelebi meselesi miydi? Yoksa Amerika'nın kendi parasıyla kendi medyasında yalan haber yayımlatıp bunu politikaya tahvil etme operasyonu mu?

Diktatörlüklere karşı en can alıcı yazıları yazan George Orwell çok öncelerden uyarmıştı: "Siyaset dili, yalanları gerçek gibi göstermek üzere dizayn edilir." Orwell, kehanetinin demokrasilerde daha ustaca gerçekleşebileceğini herhalde düşünmemişti.

Millergate: Gerçekleri İmha Silahı

Irak Savaşı medyada Judith Miller olayını patlattı.

ABD'nin çok okunan *The New York Times* gazetesinin kıdemli muhabirlerinden Judith Miller'ı 2005 yılında istifaya zorlayan olaylar zinciri kitle imha silahları konusundaki yanlış bilgilerle ilişkiliydi! Yanlış bilgileri içeren haberleri kullanan editörler, bu bilgilere dayanarak yorum yapan köşe yazarlarının çoğu kelleyi kurtardı. Kabak Miller'ın başına patladı. Kriz dönemlerinin hem starlara hem de günah keçilerine ihtiyacı vardır. Yalan haberciliğin simgesi Miller oldu. Kurban edildi. Medya işine devam etti!

Amerika'da basın özgürlüğü, uyduruk gerekçelerle savaşa giren bir yönetimle işbirliği yapma özgürlüğü müydü? Amerikan medya tarihinde "Bağdat dönemi" bu özgürlüklerin fütur-

suzca kullanıldığı bir dönemi yansıtıyordu aslında. Karanlık bir dönem yani. Aslında son yıllarda bütün dünyada, medyada yaşanan yapısal bir sorun bu. Hükümetle iç içe geçmiş bir medyanın iş kotarma, savaş kotarma, yasa kotarma vs. işbirliğinin sayısız örnekleri var dünyada. Amerikan medyasının "Bağdat dönemi" bu örneklerin belki de en beteri. Sonuçları çok derin, çok boyutlu. Amerika bir süper güç. Yol açtığı tahribat da kendi boyutları gibi, süper hatta hiper oluyor. Miller vakasının medya üzerindeki yüksek tahrip gücü gibi.

2005 yılının Ekim ayı... Amerika'nın kuzeydoğusundaki akçaağaçların yaprakları sarı, turuncu ve kırmızının en ışıklı tonlarına bürünmekte. Bush'un reytingleri, ikinci dönem başkanlığını iyice zorlayacak düzeylere inmiş. Hiç şüphe yok ki bunda federal savcı Patrick Fitzgerald'ın başlattığı soruşturmayla ortaya çıkan Millergate skandalının payı da var. Amerikan halkı epeydir mırıldanılan, kem küm konuşulan bir köstebek vakasını artık bütün açıklığıyla görmeye başlıyor. Yoksa Beyaz Saray'da işler böyle mi yürüyordu? Kayırılan gazeteciler, yakın dostluklar, sızdırılan yalan haberler, karalama kampanyaları vs...

Millergate nasıl gelişti? *The New York Times*'ın star gazetecilerinden Judith Miller, Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasından itibaren kitle imha silahları hakkındaki yazılara hız verdi. Elli yaşlarındaki Miller, global terör konusunda çok sayıda araştırma habere imza atmış ve ödül almış bir gazeteci.[430] Irak'ta Saddam'ın kitle imha silahları üzerine istihbarat yapan Amerikan askeri ünitelerinde "iliştirilmiş gazetecilik" yapmıştı. Yani haber kaynaklarının bünyesinde gazetecilik yapıyordu. 2002-2003 yıllarında *The New York Times*'ta kitle imha silahları hakkında çıkan özel haberlerin çoğu Miller imzalıydı. Olayların akışı içinde bu haberlerin birçoğu yalanlandı. Ama Miller'ın gazetedeki etkisi sarsılmadı. Kitle imha silahları hükümetin Irak Savaşı'na gerekçe yaratmak için ihtiyaç duyduğu kritik bir konuydu. Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahları var mıydı, yok muydu? Miller'ın bu konuda yazdığı haberler yalanlandıkça gazete içindeki rahatsızlıklar artıyordu ama bu tepkiler Miller'ın hızını kesmedi:

> "2003 yılında Judith Miller'ı diğer gazetecilerden ayıran, Bush yönetimindeki muhafazakâr dış politika yanlısı kişilere olan yakınlığıydı. Beyaz Saray'ın Miller'a karşı tutumu ve tanıdığı ayrıcalıklarla bir gazeteci, hükümet üyesi gibi davranabiliyordu. *The New York Times*'ın Miller'a olan tavrına gelince; gazeteye olağanüstü prim getiren bir gazeteciye ne kadar hoşgörülü olunabileceğini gösterdi."[431]

Gazetecilik mesleğinde ayrıcalıklı konuma terfi etmekten, ego şişirmekten, durumdan vazife çıkarıp ülkeyi idare ediyor havasına girmekten hoşlananların sayısı az değildir. Bu, bir mesleki deformasyondur. Miller'ı tanıyan gazeteciler onun genelde yönetime yakın olmayı sevdiğini, ayrıcalıklardan hoşlandığını anlatıyorlardı. Medya garip bir dünya. Yüksek egolu insanların olduğu, kişisel düşmanlıkların insanları hoyratlaştırdığı bir dünya. Tanıdığım bazı Amerikalı gazetecilere "Miller'ı nası' tanırsın?" diye sorduğumda ne özel hayat dedikoduları kalıyordu ne de kişilik analizleri. Bir çırpıda harcıyorlardı meslektaşlarını.

Miller olayının, Irak Savaşı sırasında pek çok gazetecinin yazdığı "yalan ve saptırma" haber çağlayanından farklı bir boyutu vardı. Judith Miller bir CIA ajanının adının kamuoyuna açıklanmasıyla ilgili federal savcı Patrick Fitzgerald'ın başlattığı soruşturmanın ilginç bir aktörüydü. Amerika'da bir CIA ajanının kimliğinin kamuoyuna açıklanması suç sayıldığı için olay büyüdü.

Gazeteci Judith Miller'ın bir süre için hapse girmesine neden olan olaylar zinciri şöyle gelişti: Başkan George W. Bush 2002'nin yaz sonunda Irak'ı işgal etmeye karar verdiğinde savaşın gerekçesi kitle imha silahlarıydı. Başkan Yardımcısı Dick Cheney CIA'dan Saddam'ın elindeki kitle imha silahları hakkında kanıt istiyordu. CIA da Baba Bush döneminde Irak'ta görev yapmış olan diplomat Joseph Wilson'ı Nijerya'ya gönderdi. Bu görevin amacı, Saddam Hüseyin'in nükleer silah yapımında kullanmak üzere Nijerya'dan uranyum alıp almadığını araştırmaktı. Nijerya'dan dönüşünde Joseph Wilson'ın verdiği rapor Beyaz Saray'ın duymak istediklerine tersti. Bağdat yönetimi

Nijerya'dan uranyum almamıştı. Ama Beyaz Saray Irak'ta kitle imha silahlarının olduğu iddiasındaydı.

Nijerya görevi, Joseph Wilson'a pahalıya patladı. Beyaz Saray'ın suyuna gitmemenin bir bedeli vardı elbette. 2003 yılının yaz başında Irak Savaşı'na karşı muhalefet başlayınca, Beyaz Saray'daki savaş lobisi Büyükelçi Joseph Wilson'dan intikam almak için düğmeye bastı. Beyaz Saray'ın perde arkasındaki aktörleri, aralarında Judith Miller'ın da bulunduğu altı gazeteciye şu bilgiyi sızdırdılar: "Joseph Wilson'ın eşi Valerie Plame bir CIA ajanıdır." Bu bilgi, "CIA ajanı olan karısı, Wilson'ı görevlendirdi" diye yorumlanabilirdi. Wilson, *The New York Times* gazetesinde 2002 yılının Haziran ayında yayımladığı bir yazıda Saddam Hüseyin'in Nijerya'dan uranyum aldığına dair bir kanıt bulunmadığını açıkladı. Birkaç gün sonra bu bilginin sızdırıldığı gazetecilerden biri olan Robert Novak, CIA ajanı Valerie Plame'nin adını kamuoyuna duyurdu.

Peki, ne oldu da bu senaryoda Judith Miller bir başrol kaptı? Miller *The New York Times*'taki yazılarında Wilson vakasına değiniyor ve olayı Bush yönetiminin istediği doğrultuda istismar ediyordu. Wilson'ın eşinin CIA ajanı olduğunu yazıyor ama adını açıklamıyordu.

Amerika'da CIA ajanının adının açıklanması suç olduğuna göre 2005 yılının başında bu konuda soruşturma açıldı. Bu geniş kapsamlı araştırmada sıra Miller'a geldi! Savcı Fitzgerald, Miller'a Wilson'ın eşinin CIA ajanı olduğunu kimden öğrendiğini sorduğunda deneyimli gazeteci kaynağını açıklamadı. "Gazetecilikte kaynak gösterilmez" ilkesini savunarak kahramanlaşmaya çalıştı. Ve hapse girdi.

2005 yazını hapiste geçirdikten sonra haberin kaynağı olan ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin danışmanı Lewis "Scooter" Libby, kendisine yolladığı mesajda kaynağını artık açıklamasını istedi. Miller "Libby'nin" adını verince hapisten çıktı. Ve ifadesinde, Libby'nin kendisine sadece Wilson'ın eşinin bir CIA ajanı olduğunu şöylediğini, adını vermediğini belirtti.

Bütün bunlar Irak Savaşı'nın bir tür Susurluk cephesini yansıtmakta. Bu, aynı zamanda Amerikan medyasının da Su-

surluk'u idi. Gazetecilik her şeyden önce ilişkilerde mesafe mesleğidir. Bir gazeteci kendisini bir köstebek senaryosu içinde bulursa bunun adı gazetecilikten başka her şeydir!

2005 yılının sonbaharında *The New York Times* Judith Miller'ı kızağa çekti Ve bir süre sonra gazetenin okur mektubu köşesinde yayımlanan veda mektubuyla Miller istifa etti (10 Kasım 2005).

Cheney'nin Cheney'si denen, özel yetkilerle donanmış başdanışman Lewis Libby'e gelince; o da görevinden ayrıldı. Ve de işin ucu Başkan Yardımcısı Cheney ve George W. Bush'un beyni denen Karl Rove'a kadar uzandı. Ama o noktada durdu!

Irak Savaşı'nın hiç kuşkusuz ki en çarpıcı olaylarından biri Millergate, yani hükümet-medya işbirliğiyle yalan şebekesi kurma vakası. Miller, Libby, Rove bu olayın sahnedeki aktörleri. Amerikan popüler kültüründe bu tiplemelere "bad guys" (kötü adamlar) denir. Kötü adamlar unutulur gider Amerika'da. Ama medya, Irak Savaşı'nda oynadığı çirkin rolden aklanabilir mi?

Christiane Amanpour: "Susturulduk. Hayır, Kendimizi Susturduk."

Amerikan toplumu, günümüzün temel insan haklarının başında gelen "doğruları öğrenme hakkından" nasıl oluyor da bu kadar kolay feragat ediyor?

Pek çok iletişimci ve gazeteciyle konuştum bu konuyu. Amerikan medyasının 11 Eylül ve Irak Savaşı haberciliğinden alnının akıyla çıkmadığını kabul ediyorlardı. Pennsylvania Üniversitesi öğretim üyesi Barbie Zelizer'e "Gazeteciler bu yalanlara nasıl alet oldu?" diye sorduğumda "Gazetecilerin kendilerini ve mesleği daha fazla ciddiye alma zamanı geldi. Bu ülke (Amerika) silkinmeli, kendisini toparlamalı" diyordu.[432]

Zelizer'in sözünü ettiği ciddiyet konusu Katrina kasırgası New Orleans'ı yerle bir ettiğinde medyayı da vurdu. Kişi ba-

şına milli geliri 30 bin dolar olan bir ülkenin "dördüncü dünya" ülkesi manzaraları dökülmüştü ortaya. Katrina vuruncaya kadar medya Louisiana'nın yoksul bölgelerine, siyahların oturduğu mahallelere uğramamıştı. Son yılların gazetecilik anlayışında yoksulluğa, dışlanmışlığa, ırkçılığa haber denmiyordu. Masaldaki yoksul Sindrella'nın bile "zengin genç kız" statüsüne zıpladığı bu kültürde, göze hoş görünmeyen, vizyondan düşüyordu. Ta ki kasırga binden fazla kişinin canını alıncaya kadar.

Irak Savaşı'na karşı aldığı tavırla Amerika'dan çok dünyada yıldızı parlayan *The New Yok Times* gazetesinin köşe yazarlarından ve aynı zamanda Princeton Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Paul Krugman'ın yazılarında çok sık hatırlattığı bir tema bu! Krugman, Washington'daki haber kaynaklarından ve ziyafetlerden yoksun kalmamak için pek çok gazetecinin Beyaz Saray'ın nabzına göre şerbet verdiği ve de işine gelmeyen gerçekleri görmezlikten geldiği iddiasındaydı. Bunun adı dolaylı baskı, sindirmeydi!

Irak Savaşı sırasında gazeteciler çeşitli yöntemlerle sindirildiler. *CNN*'in tanınmış savaş muhabiri Christiane Amanpour'un *CNBC* televizyonunun "Topic" programında Tina Brown'un sorularını yanıtlarken anlattıkları gibi:

> — Medyanın ağzına susturucu takıldı. Aslında medyanın kendisi taktı susturucuyu. Medya susturuldu. Galiba biz kendimizi susturduk. Bunu söylemek zorunda kaldığım için esef duyuyorum. Maalesef hükümet ve onun *Fox* kanalındaki tetikçileri, televizyon kanallarını, hatta bir noktaya kadar benim kanalım dahil, medyayı sindirdiler. Gerçekten bir korku ortamı yaratıldı ve nasıl bir yayın yaptığımızı incelersek, medyaya özdenetim getirdiklerini görürüz.
>
> — *Yayınlamak isteyip yayınlayamadığınız savaşla ilgili haber var mıydı?*
>
> — Sorun yayınlayamamak olayı değildi. Ortamda bir gariplik vardı. Bence kimse, ne hükümet, ne istihbarat birimleri ne de gazeteciler yeterince soru sordular. Olay soruların tonu idi. Konuyu bütün yönleriyle araştırma meselesiydi. Mesele,

> sorulması gereken soruların sorulması veya sorulmamasıydı. Bana kalırsa kimse yeterince soru sormadı. Örneğin, kitle imha silahları konusunda. Bu konu dezenformasyonun en uç örneğiydi.

Cumhuriyetçilere yakın *Fox News* kanalının Amanpour'un bu sözlerine tepkisi gecikmedi: "Bush'un tetikçisi olarak görülmek El Kaide'nin sözcüsü olmaktan yeğdir."

Baskı, sindirme, vatan hainliğiyle suçlama taktiğinin tipik bir örneği bu. Aynı zamanda medyanın indiği düzeyin aynası!

9.
Medya Susarken Bloglar Bir Âlem!

ABD Başkanı George W. Bush'un ortalarda pek görünmeyen etkili stratejisti Karl Rove'a göre:

> "Amerika'nın büyük medyası bir sona yaklaşıyordu. Yıllardır merkezileştirdikleri ulusal tartışma ortamı artık demokratlaşıyordu."[433]

Bush'un beyni denen Karl Rove sanal âlemdeki haberciliğin, kişisel internet sitelerinde yani 'bloglar'daki canlılığın iletişim dünyasında devrim yarattığı düşüncesinde. Aslında herkesin girip çıktığı, serbestçe dolaştığı "blogosfer"in sıradan insanın randevu mekânı haline geldiği bir gerçek. Cumhuriyetçi Parti, kendi dünya görüşünü siber âlemin adreslerinden halka ulaştırmayı hedefledi. Cumhuriyetçiler, blog devrimiyle önyargılı buldukları medyadan intikam alacakları kanaatindeydi. Muhafazakâr bloglar Demokratlara ve solcu damgası yapıştırdıkları aydınlara yönelik saldırgan mesajları sanal dünyaya saldılar. Keşmekeş, canlılık, serbest atış artık siber âlemdeydi.

Peki, söylendiği gibi bloglar büyük medyayı solladı mı? Bloglar sadece Cumhuriyetçilerin mi işine yaradı?

Körfez Savaşı *CNN* türü denebilecek yeni bir yayıncılık yarattı. 1980'de Atlantalı işadamı Ted Turner'ın kurduğu *CNN*'in esas farklılığı 24 saat boyunca haberciliği hayata geçirmesiydi. "Temposu yüksek, maliyeti düşük" diye özetlenebilecek *CNN* yayıncılığı 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda bütün dünyayı 24 saat ekrana kilitlemeyi başardı. Kuşkusuz ki 24 saat ekran başına kilitlenmek bilgilenmek ve gerçeği öğrenmek demek değildi. Fransız

düşünür ve medya kuramcısı Jean Baudrillard'ın dediği gibi televizyon yayıncılığına *CNN* yaklaşımı egemen olunca gerçeğin yerini sanallık aldı. Yani Baudrillard'a göre "Irak Savaşı olmamıştı"!

Körfez Savaşı'ndan on iki yıl sonra ABD yönetimi Irak Savaşı'nda da "24 saat haberciliğin" nimetlerinden yararlanmaya devam ediyordu. Irak Savaşı'nın başladığı günlerde İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw'un şu sözlerinden anlaşılacağı gibi: "24 saat aralıksız haber, sadece haberciliği değil savaş realitesini de değiştirdi." 90'larda yaşanan iletişim devrimi ortaya yeni ürünler çıkardı. Körfez Savaşı *CNN* yayıncılığı demekti. 11 Eylül ve Irak Savaşı ise *blog âlemini* ve *El Cezire*, (Körfez) gerçeğini yarattı. Merkezi Katar'da olan *El Cezire*, Irak Savaşı öncesinde ve işgalin her aşamasında Amerikan medyasından farklı bir Irak Savaşı anlattı. Ekrana sivil halkı taşıdı. Ölen Iraklı kadın ve çocukların haberini yapıyordu. Amerikan medyası teröre karşı savaş derken *El Cezire* işgal diyordu. Kitle imha silahları hakkında en tutarlı haberleri *El Cezire* veriyordu. Bu arada *El Cezire* hızla globalleşti. Batı medyası *El Cezire*'nin haberlerini kaynak olarak kullanmaya başladı.[434]

Siber âlemin etkili iletişim adresleri olan bloglara gelince; onlar da kıpır kıpırdı. Haber, bilgi, yorum, dedikodu, itham, karalama vs. bu sitelerden piyasaya sürüldü. Blog olayı, giderek parçalanan bir toplumda bireyin şahlanması ve kendi gazeteciliğini ilan etmesiydi bir bakıma.

Bloglar pek çok gazeteci ve yazara serbestçe yazı yazma imkânı sağladı. Anglosaksonların yakından tanıdığı muhafazakâr yazar Andrew Sullivan'ın yazılı basından sonra şimdi de siber âlem starı olması gibi. ABD'nin en çok ziyaret edilen ilk üç blogundan birinin sahibi olan Sullivan, başarısını şöyle izah ediyordu: "Biz herkes için yazıyoruz. Hem de bedavaya yazıyoruz. Çünkü yazmayı seviyoruz. Sadece önemli olanı yazmak ve insanın hiçbir endişeye kapılmadan inandığını yazabilmesi çok iç açıcı."

Son yıllarda Cumhuriyetçiler, siber âlemi siyasi örgütlenme mekânı olarak kullanmaya başladı. Sanal ortamdaki buluşma, Amerikan politik geleneğinin önemli bir unsuru olan "town hall" (kasaba meclisi) toplantılarının modern şekli esa-

sında. ABD'de küçük yerleşim yerlerinde düzenlenen toplantılarda halk seçilmişlerle tartışır. Bu tartışmalar Amerikan demokrasisinin enerji kaynağıdır. Bloglar forumlaştıkça kasaba meclislerinin yerini almakta.

Bush medyayı, kendisiyle halk arasındaki önyargılı bir süzgeç diye tanımladıkça Cumhuriyetçiler bloglardaki filtresiz haberciliğe ve yorumculuğa destek vermeye başladı. Amerika'nın kutuplaşmış siyasi ortamında iktidardaki Cumhuriyetçiler sanal dünyayı çamur atma, karalama kampanyaları için ustalıkla kullandı.

Irak Savaşı'nda ve 2004 seçimlerinde bloglar Cumhuriyetçilerin mesajını geniş kitlelere ulaştırmada son derece etkiliydi. Rakipleri de Bush yönetiminin halkın dikkatinden kaçırmaya çalıştığı haberleri siber âlemde duyurmaya çalışıyorlardı. Sınır tanımayan bu alanda Irak Savaşı sırasında büyük medyada itibar görmeyen pek çok uzman sesini duyurabildi. Irak Savaşı, yazdıkları şeyler kaynak olarak kullanılan elit blogları yeşertti.

Chicago Üniversitesi'nden Daniel W. Drezner ile George Washington Üniversitesi'nden Henry Farrell'a göre bloglar Amerikan siyasi hayatında varlığını hissettirmeye başladı bile![435] Çünkü skandallar ancak bloglarda haber niteliği kazanıyordu. Gazetelerdeki yanlı haberler bloglar tarafından topa tutuluyordu. Amerika'nın beş büyük blogunu günde ortalama 500 bin kişi ziyaret ediyor. Amerika'da halen dört milyonun üstünde blog var. Ve sayıları her geçen gün artıyor. Pew Research Center'ın verilerine göre ABD'de internete girenlerin yüzde 27'si bloglarda dolaşıyor. Bu 32 milyon kişi demek. 2004 seçimlerinin kampanya döneminde Cumhuriyetçilerin hedef kitlesi arasında bu 32 milyon blog müdavimi de vardı!

Blogların yaklaşık yüzde 10-20'si din ve inanç dünyasıyla ilişkili. Cumhuriyetçilerin 2004 seçimlerinde Evanjeliklerle kurduğu ittifakta blog seferberliği son derece etkili oldu. Blogosfer, muhafazakâr Hıristiyanlarla siyasetin buluştuğu bir miting alanıydı sanki.

Önümüzdeki yıllarda siyaset, büyük çapta blogların evreninde şekillenecek. Hugh Hewitt, bloglar üzerine yazdığı ki-

tapta sanal dünyadaki devrimin matbaa devrimi kadar önemli olduğu iddiasında:

> "1449 yılında Gutenberg matbaayı bulmasaydı Martin Luther reform hareketini gerçekleştiremezdi. Fikirlerini geniş kitlelere ulaştıramazdı. Matbaa, elitlerin bilgiyi kontrol etme tekelini kırdı."[436]

Yazara göre, blogların doğuşunun da matbaanın bulunmasına benzeyen bir yönü var. Günümüzde internet, elitlerin iktidarını sarsıyor. Teknoloji sayesinde insanlık tarihinde en fazla metnin üretildiği bir dönemdeyiz.

Blogların modern medya çağının yeni bir aşaması olduğu tartışılmaz. Haberin ve haber çevresindeki tartışmanın geniş kitlelere ulaşmasında bloglar artık belirleyici bir rol oynamakta. Bloglar, bilgiyi kontrol etme gücüne sahip olan büyük medyayı da zorluyor. Bilgi örtbas edilemiyor. Bazı popüler blogların yazarları, kitleleri peşlerinden sürükleyip kendilerine mürit ordusu yaratıyorlar.

Büyük medyada çalışanların yüzde 90'ının "liberal" olduğuna inanan Cumuriyetçilerin gözlerini bloglara dikmesi şaşırtıcı değil. ABD'de büyük medya gözden düşerken Cumhuriyetçiler başlattıkları muhafazakâr devrimi "blog devrimi" ile evlendirme çabasındalar. Başlangıçta bloglar, kendi mesajlarını kitlelere ulaştırmak isteyen Cumhuriyetçiler tarafından bir fırsat olarak algılandı ve kullanıldı. Ancak zaman içinde her kesim kendi blogunu yarattı. Ve habercilikte blog serüveni, özellikle Irak Savaşı'ndan sonra Cumhuriyetçilerin aleyhine işlemeye başladı.

Siber âlemdeki "âlem" yeni başlıyor. "Blog faktörü-siyaset" ilişkisinin sonuçları 2008 seçimlerinde alınacak.

Jordangate: Davos'ta Bir Bushzede

21. yüzyıl için Uygarlıklar Çatışması'nı ilan eden Amerikalı siyasetbilimci Profesör Samuel Huntington, Davos toplantılarının müdavimlerine "Davos Man" diyor.[437] *National Interest* dergisin-

de yayımlanan bir yazısında tanımladığı "Davos Man" orta yaşlı, beyaz, Avrupalı ya da Anglosakson bir global insan aslında!

Isviçre'nin Davos kayak merkezinde her yıl toplanıp dünya sorunlarını tartışan bu global elitin Huntington'a göre ortak özellikleri de var:

> "Bu cemaat, ulusal sadakate pek önem vermiyor; ulusal sınırların globalleşmeye engel oluşturduğunu düşünüyor. Küreselleşmenin ulusal sınırları zayıflatmasına seviniyor. Ulusal hükümetleri geçmişin artıkları olarak görüyor. Hükümetlerin günümüzdeki tek dişe dokunur işlevinin bu global elitin global faaliyetlerini kolaylaştırmak olduğuna inanıyor."

Amerikalıların da Davosçuları var. Yani "Davos Man"leri. Birkaç Davosçu Amerikalı gazeteci tanıyorum. İki elleri kanda olsa Davos toplantılarına katılırlar. Yazdıkları yazılar bir avuç Amerikan elitine hitap etse de İsviçre dağlarındaki esintileri yılda bir kez köşelerine taşımayı bir hayli önemserler.

2005 yılındaki Davos toplantısı Amerikan medyası açısından önemli bir infaz olayına sahne oldu! *CNN*'in kıdemli yöneticisi gazeteci Eason Jordan, Davos'ta Irak Savaşı üzerine yaptığı bir konuşma yüzünden işinden oldu. Muhafazakâr blogların başlattığı karalama kampanyası sonrasında kıdemli gazeteci Eason Jordan için "BİTTİ" dendi. Kim bitirdi? Süreç nasıl işledi?

"Irak-*CNN*-Davos-Jordan" olayı şöyle gelişti: Eason Jordan *CNN*'i temsilen Davos'a gitmişti. Jordan dünkü çocuk değildi. *CNN*'in çeşitli kademelerinde 23 yıl çalışıp üst yönetime kadar tırmanmıştı. Bağdat, Musul, Tikrit, Afganistan gibi sıcak çatışma alanlarında "iliştirilmiş gazetecilik" yapmıştı. Yani Amerikan ordusunu tanıyan, ordunun da tanıdığı, "iliştirilmiş"lik mertebesine yükselecek kadar güvenilen bir gazeteciydi.

Eason Jordan Davos'taki bir panelde ağzını tutamadı ve Irak'ta askerlerin açtığı ateş sonucu hayatını kaybeden gazetecilerden söz edecek oldu. Irak'ta öldürülen gazeteci sayısı elliye yakındı. Jordan konuşmasında Amerikan hükümetinin "gazetecileri hedef alın" şeklinde bir talimatının olmadığını belirtmeyi ihmal etmiyordu.

Öldürülen 54 gazeteci ve onbinlerce sivil... Irak'ta kan gövdeyi götürürken Amerika'da kimsenin duymak istemediği bilgilerdi bunlar. O zaman İsviçre Alpleri'nden savaşın başka bir cephesini küçük bir Davosçu gruba yansıtmaya ne gerek vardı? Paneli izleyen Amerikalı Cumhuriyetçi Senatör Barney Frank de böyle düşüyor olmalıydı ki Eason Jordan'a itiraz ediyordu. İtiraz etmekle de kalmıyor, gazetecinin sözlerini Davos'tan Amerika'ya, internet sitelerine taşıyordu. Amerika'ya dönünce Jordan'a yolladığı mesajda "Amerikan askerlerini haksız yere suçladığını, bu konuya açıklama getirmesi ve somut deliller göstermesini" istedi. Bu arada muhafazakâr bloglardan gazeteci Jordan'a ve *CNN*'e karşı müthiş bir kampanya başlattı.

Olay kısa sürede büyüdü. Ve 11 Şubat 2005 günü Eason Jordan yirmi üç yıldan beri çalıştığı *CNN*'den istifa etmek zorunda kaldı. İstifa mektubunda "Irak'ta öldürülen gazeteciler hakkında yaptığı konuşmadan ötürü *CNN*'in haksız yere lekelenmesini önlemek için görevinden ayrıldığını, iliştirilmiş gazeteci olarak görev yapan bütün kadın ve erkeklere büyük saygısı olduğunu" belirtiyordu.

Yani Davos dağlarında bir "Davos Man" bir diğerini kaydırdı. Jordan olayı "büyük medyada" iki üç sütunda haber oldu sadece.

Gazetecileri Koruma Komitesinin üst yöneticisi Ann Cooper, olay patlak verdikten sonra yaptığı açıklamada 2003-2004 yıllarında Irak'ta 54 gazetecinin öldürüldüğünü, gazetecilerin dokuzunun Amerikalı askerlerin açtığı ateş sonucu hayatını kaybettiğini söylese de olay kapanıp gitti.

2005 yılının yaz ayları. Merkezi Paris'teki Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, 20 Mart 2003 tarihinde başlayan Irak Savaşı'nda 66 gazeteci ve medya çalışanının öldüğünü açıkladı. Yirmi yıl süren (1955-75) Vietnam Savaşı'nda 63 gazeteci hayatını kaybetmişti.

Ayağı kayan "Davos Man" olayı Amerika'da medya üzerindeki baskının "global bir foruma" yansımasıydı. Irak gibi netameli konular söz konusu olduğunda Amerikalı gazetecilere yoğurdu üfleyerek yemekten başka çare kalmıyordu.

Yerin mi kulağı vardı yoksa bazı blogların mı?

Jordan'ın Ahı Tutuyor

Şu kör talihe bakın ki Eason Jordan, Amerikalı askerlerin açtığı ateş sonucu ölen gazetecilerden söz edip işinden olduktan birkaç hafta sonra İtalyan gazeteci Giuliana Sgrena, Irak'ta Amerikan askerlerinin hedefi oldu.

Irak'ta rehin alınan İtalyan kadın gazeteci Giuliana Sgrena bir ay sonra serbest bırakılmıştı. Sgrena, 4 Mart 2005 tarihinde İtalyan istihbarat görevlisi Nicola Calipari'nin refakatinde havaalanına giderken Amerikan askerleri araca ateş açtı. İstihbarat görevlisi Calipari hayatını kaybetti. Gazeteci Sgrena ise hafif yara alarak kurtuldu. Amerikalı görevliler aracın hızlı gittiğini ve askerlerin "dur" ikazına uymadığını iddia ettiler.

Gazeteci Giuliana, İtalya'ya döndükten sonra yaptığı açıklamada, askerlerin bilerek araca ateş ettiklerini iddia ediyordu. Amerika ile İtalya arasında ciddi bir diplomatik krize dönüşen bu olaydan sonra İtalyan Dışişleri Bakanı Gianfranco Fini yaptığı açıklamada, "Amerikalıların iddialarının aksine aracın hızlı gitmediğini ve denetleme noktasına yaklaşınca durduğunu" söylüyordu.

Jordangate olayından birkaç hafta sonra Başkan Bush Avrupa Birliği ile barışma turuna çıktı. Brüksel'deki görüşmelerden sonra Slovakya'nın başkenti Bratislava'ya geçti. Bu gezinin amacı Rusya Federasyonu Başkanı Putin'le görüşüp Putin'i ülkesindeki demokrasinin sorunları konusunda uyarmaktı. Başkan Bush, Putin'le yaptığı görüşmede Rusya'da basın özgürlüğüne yönelik baskıları gündeme getirdi. İki başkanın düzenlediği ortak basın toplantısında vurgu, Başkan Bush'un anti-demokratik rejimlere yönelik demokrasi pazarlaması yönündeki politikası üzerine odaklandı:

> "21. yüzyılda güçlü ülkeler ancak güçlü demokrasiler üzerine inşa edilebilir. Demokrasiler ülkelerin kültür ve geleneklerini yansıtır. Bunu biliyorum. Ama demokrasilerin bazı ortak noktaları vardır; bunlar, hukuk düzeni, azınlıkların korunması, gerçek bir muhalefet ve özgür basındır."

Putin'e bir göndermeydi bu. Bu sözler üzerine, basın toplantısını izleyen bir Rus gazeteci, Başkan Bush'a Amerika'da basın özgürlüğü üzerindeki baskıları nedeniyle işten atılan gazeteciler hakkında ne düşündüğünü sordu. Başkan Bush üstüne alınmadı: "Hangi gazetecilerden söz ettiğinizi bilmiyorum." Sonra salondaki Beyaz Saray muhabirlerine döndü "Aranızda işini kaybeden var mı?"[438] diye sordu.

Bir Yıldız Daha Kayıyor

Bush yönetiminin hışmına uğrayanlar arasında starlar da vardı. *CBS Evening News*'un tanınmış habercisi Dan Rather'ın Bush ile ilgili bir haberden dolayı istifa etmek zorunda kalması gibi. Zaten 11 Eylül'deki ılımlı, vatanperver tavrına rağmen star gazeteci Dan Rather kariyeri boyunca bir türlü Cumhuriyetçilerin gözüne girememişti.

8 Eylül 2004. Seçimlerden birkaç ay önce. *CBS News*'un en çok izlenen "60 Minutes" programında Dan Rather, Bush'un askerlik hizmetini Texas Air National Guard'da pilot olarak yapmadığını ve Vietnam Savaşı sırasında askerlik yaparken kayrıldığını söylüyordu. Haberi, elde ettiği bir rapora dayandırmıştı. Bu haberin yayınlanmasıyla birlikte kıyamet koptu.

Olayın bu kadar büyümesinin nedeni haberin seçimlerden önce ortaya atılmış olmasıydı. Bush, ülkesini koruyan kahraman imajıyla seçim kampanyası yapıyordu. Kahramanın askerlik yaparken kayırıldığının kanıtlanması bir çuval incirin mahvolması demekti!

Cumhuriyetçiler Dan Rather'ı yok etmek için saldırıya geçti. Raporun düzmece olduğunu iddia ediyorlardı. Dan Rather ise raporun doğru olduğunu savunuyordu. Olay incelenmek üzere jüriye intikal etti. Jüri raporun düzmece olduğu sonucuna vardı. Ancak raporun herhangi bir önyargıyla yayımlanmadığını da belirtmeyi ihmal etmedi. Ama ünlü gazeteci istifa etmek zorunda kaldı.

Cumhuriyetçilere göre Dan Rather, önyargılı buldukları büyük medyanın simgelerindendi. 11 Eylül sonrasında oluşan

ortamın kodlarına uygun şekilde davranması bile Dan Rather'ı kurtaramadı.

Bush'un askerlik haberinin bir ulusal dava haline gelmesi rastlantı değil tabii ki. Bush yönetimi, Rather olayını, güvenmediği, sevmediği, önyargılı bulduğu büyük medyayı hırpalamak için kullanmıştı. Rather üzerinden, büyük gazete ve televizyonlara ve onların simgelediği gazetecilik anlayışına yani liberal medyaya saldırmışlardı.

Cumhuriyetçiler açısından bulunmaz bir fırsattı bu. *The Washington Post*'ta çıkan bir analizde Cumhuriyetçilere yakın medya danışmanı Keith Appel'in de belirttiği gibi "Muhafazakârlar müthiş bir ivme yakaladılar. Rather olayı diğer medya kuruluşlarının kulağına küpe olmalı!"[439]

Rather olayının bir başka boyutu da Bush yönetiminin başına bela olan kitle imha silahlarıyla ilişkiliydi. Irak Savaşı bittikten sonra, kitle imha silahları konusunda halkın aldatıldığı yolundaki haberler bazı gazete ve dergilerde yayımlanmaya başladı. Bu haberler "Kitle imha silahları yoksa Irak Savaşı'na ne gerek vardı?" sorusunu da gündeme getiriyordu. Cumhuriyetçilerin kamuoyu ile paylaşmak istemediği, bulanık kalmasını tercih ettiği sorulardı bunlar. Cumhuriyetçiler Dan Rather olayı üzerinden "liberal" diye tanımladıkları medyanın itibarını sarsmaya çalışıyorlardı. Yani onlara göre "Başkan'ı karalamak için sahte rapor kullanan önyargılı medya her zaman bu yönteme başvuruyordu". Bu kurgudan "biz doğrucuyuz" sonucu çıkıyordu.

Gazetelerin itibarını yitirdiği Amerika'da bu tür olayların yarattığı etki azımsanamaz. Watergate skandalının patladığı günden bu yana Cumhuriyetçi yapı medyanın Demokratların sesi olduğu görüşünü pompaladı. Cumhuriyetçilerin, peşini bırakmadığı bir kampanya temasıydı bu. 35 yıllık kesintisiz kampanya artık meyvelerini vermeye başlamıştı!

Annongate: Beyaz Saray'da Gazetecilik Allamesi

Siber âlemdeki "medya savaşları" Jordangate'ten sonra Annongate'i patlattı. Bu sefer liberal bloglar saldırıya geçti. 2005 yı-

lının Şubat ayında liberal web siteleri çok boyutlu, çok çeşnili, çok seksli, çok muhafazakâr bir medya skandalıyla çalkalandı.

ABD Başkanı Gerorge W. Bush, 26 Ocak 2005 tarihli basın toplantısında soru sormak için el kaldıran çok sayıdaki Amerikalı ve yabancı gazeteci arasında Jeff Gannon'a söz veriyordu. Beyaz Saray'ın akredite gazetecilerinin pek tanımadığı bir simaydı Gannon. Dünya ve Amerikan televizyon kanallarından izlenen basın toplantısında ayrıcalıklı gazeteci Jeff Gannon, Başkan Bush'a "Gerçeklerden kopmuş Demokratlarla nasıl çalışabildiğini?" sordu (Kongre'deki Demokratları işaret ediyordu). Yani gazetecilikte "çanak soru" denen türün en göz çıkartanını patlattı. Çanak sorunun sahibi sorunun kendisinden daha önemliydi!

Beyaz Saray müdavimlerinin tanımadığı çiçeği burnunda, çanağı elinde olan gazeteci acaba kimdi? Hangi basın kuruluşunu temsil ediyordu? Bloglar Gannon olayının peşine düştü. Ortaya çıkan sonuç çok ilginçti. Basın toplantısında ABD Başkanı'na soru soran Jeff Gannon'un gerçek adı James Guckert idi.

James Guckert, muhafazakâr aktivist bir kuruluş olan GOPUSA'yla ilişkili "Talon News"da çalışmaya başlayınca Jeff Gannon adını kullanmaya başlamıştı. *Talon News*'un hem Washington bürosu şefliğini yapıyordu hem de Beyaz Saray muhabirliğini.

Peki, James Guckert Beyaz Saray muhabirliğine başlayınca neden adını değiştirmek ihtiyacını duymuştu? Ayrıca son derece sıkı güvenlik soruşturması sonucunda verilen Beyaz Saray'a giriş kartı nasıl oluyor da sahte bir isme çıkartılıyordu?

Örneğin, Amerikan basınının amiral gemisi *The New York Times* gazetesinin en çok okunan yazarlarından Maureen Dowd, Bush döneminde Beyaz Saray'a davet edilmemişti. Dowd, 17 Şubat 2005 tarihli yazısında Gannon olayını yorumlarken bu ilginç ayrıntıyı anlatıyordu. İstanbul'un İstinye sırtlarındaki Amerikan Konsolosluğu'nun ulaşılmaz, girilmez, kuş uçmaz, yeni güvenlik anlayışlı ve heybetli görüntüsünü anımsayınca insan kendisine sormadan edemiyor: Dowd'dan esirgenen giriş kartı nasıl olmuş da sahte isme çıkartılmıştı?

Olay biraz daha irdelenince gerçek Gannon'un kim olduğu ortaya çıktı. Jeff Gannon, James Guckert adını taşıdığı yıllarda

bol kaslı, güçlü kuvvetli, erkek güzeli çıplak fotoğraflarını erkeklere yönelik porno sitelerine gönderiyormuş. Fotoğraflar bu sitelerde yayımlanıyormuş. Jeff Gannon şapkasıyla Beyaz Saray'da muhabirlik yapan bu çok yönlü insanın, başına James Guckert şapkasını giydiği dönemde *Hotmilitarystud.com*, *Militaryescorts.com* gibi sitelerde çıplak resimleri yayımlanıyormuş. Her ne kadar kendisi porno sitelerine sadece danışmanlık yaptığını iddia etse de çıplak fotoğrafları siber âlemde dolaşıyordu.

Skandalı yakından izleyen *Salon.com* adlı sitede Eric Boehlert 10 Şubat 2005 tarihli yazısında şöyle diyordu:

> "Gannon'un çalıştığı Talon adlı medya kuruluşu Cumhuriyetçi Parti'nin Teksas delegesi Bobby Eberle tarafından yönetiliyor. Eberle aynı zamanda GOPUSA adlı muhafazakâr aktivist bir kuruluşun sorumlularından. *Talon News*'un web sitesinde 'amacımız, okurlarımıza, doğru ve önyargısız haber vermektir' denirken *GOPUSA.com* da 'Amerika'ya muhafazakâr mesaj taşıyoruz' diye tanıtılıyor."

Yani "muhafazakâr", "gerçekçi" ve "objektif" gazetecilik yapan ve Cumhuriyetçi yapının kayırdığı siteler bunlar.

Gannon skandalının patlamasından hemen sonra *Talon News* ve GOPUSA el değiştirdi. Yaptığı işe göre ismini değiştiren Gannon da "Son günlerde üstüme odaklanan ilgi üzerine muhabirlik görevimi layıkıyla yapamayacağım" diyerek istifa etti.

Jeff Gannon: Dört Başı Mamur Bir Amerikalı

Oysa Beyaz Saray'daki görevini layıkıyla yaptığı sırada muhafazakârların izlediği *ConservativeGuy.com* adlı sitede Jeff Gannon kendisini şöyle tanıtıyordu:

> "Hayatımın çeşitli safhalarında yupi oldum. Beyaz, mavi ve yeşil yakalı işlerde çalıştım. Üniversite mezunuyum. Askere gittim. Lisede ders verdim. Sendikalı kamyon şoförlüğü, yönetici danış-

> manlığı ve özel jimnastik hocalığı yaptım. Koyu bir Hıristiyan ve Cumhuriyetçiyim. Demokratların sevmediği bütün özelliklere sahibim. Beyazım, siyasi çizgim muhafazakâr, silah taşıyorum, cip kullanıyorum. Amerika'yı, orduyu, demokrasiyi, kapitalizmi, ifade özgürlüğünü seviyorum. Halktan vergi toplanmasına ve devletin güçlenmesine karşıyım. Ve de hepsinden de önemlisi sadece doğuştan değil Tekrardan Doğmuş bir Hıristiyanım!"

Olayın "gazetecilik-Beyaz Saray-11 Eylül Amerikası'nın olağanüstü güvenlik" boyutu olmasa Guckert/Gannon tipik bir Amerikan mucizesi aslında. Sınırsız Amerikan girişimciliğini simgeliyor. Bu başarı öyküsünde, vatana, millete, orduya, kapitalizme, Hıristiyanlığa bağlılık var. Guckert/Gannon kendisine güveniyor. İş değiştiriyor, mavi yakalı işlerden beyaz yakalılara geçiyor. Porno işlerine dalıyor çıkıyor. İş değiştirirken isim de değiştiriyor. Sürekli tırmanıyor ve bu tırmanış Beyaz Saray'a kadar varıyor. Böylesine bir yükseliş eğrisine başka bir Batı ülkesinde rastlamak kolay değildir.

270 milyonluk bir ülkede Gannonların olması doğal! Asıl ilginç olan, 11 Eylül dehşeti altında yaşayan bir toplumun günlük hayatı "kırmızı, sarı, turuncu" alarmla şekillenirken bir sözde gazetecinin sahte isimle Beyaz Saray'da iki yıl süreyle cirit atması. Dünyayı şekillendirme iddiasındaki bir yönetimin sözde gazetecilere çanak soru sordutmaktan medet umması. Ve de savaş başkanıyım diye halkın önüne çıkan bir başkomutanın basın toplantısında "Gannonların yıldızlaşması".

Eşcinsel evliliklere karşı çıkma zemininde seçim kampanyası yürüten ve "aile değerleri elden gidiyor" diye ortalığı yıkan muhafazakârların bu oportünizm hikâyesini *New York Times* yazarı Maureen Dowd şöyle anlatıyordu:

> "Eğer Bush dünyasının mensubu iseniz her şey mubah. Eğer onları eleştiriyorsanız işiniz bitmiş demektir. Bush'un çevresi gazetecilere karşı 'cihat' açtı. Bazı gazetecileri satın alıp yönetimin propagandasını yaptırıyorlar. Gazetecilik yapmak isteyenleri hapse attırıyorlar ve yerine 'sahtelerini' alıyorlar."

10.
Geniş Spektrumlu Fox Faktörü

Demokratik Parti'nin başkan adaylarından Vermont senatörü Howard Dean, Amerikan medyasının "Foxifikasyon" sürecinde olduğu görüşünde. Foxifikasyon, *Fox News* kanalından esinlenerek üretilen bir kavram.

Foxifikasyon; yeni bir gazetecilik kültürünün adı esasında! Halkı eğlendiren, oyalayan ve ideolojik mesaj bombardımanıyla radikal gündemin haberciliğini yapan bir tarz. Kullandığı dil, gerektiği zaman yabancı düşmanlığını körüklüyor, saldırgan ve küstah olabiliyor. Görüşlerini paylaşmadığı meslektaşlarına küfür ederek saldırıyor.

Küstahlık, saldırganlık, karşısındakini aşağılama ve hormonlu bir kibir! Bu, sadece *Fox* cemaatinin değil Cumhuriyetçi "familya" mensuplarının genelde başvurduğu bir üsluptur.[440] Bunun ustası ise George W. Bush'un siyasi danışmanı Karl Rove idi. Rove, siyasi rakiplerini, cezalandırılması gereken insanlar olarak görüyor.

Fox News'un sloganı "Doğru ve Dengeli". Irak Savaşı sırasında *Fox News*'un habercilik anlayışının kendisi bizzat "haber"di. Sanki izleyiciyi abluka altına alıyordu.

Alexandra Kitty'nin *Outfoxed: Rupert Murdoch's War on Journalism* (Rupert Murdoch'un Medyaya Karşı Savaşı) başlıklı kitabında sıraladığı ilkeler sanki Irak Savaşı sırasında büyük çapta hayata geçti:[441]

Açıkça partizan olmak: Fikirler değil "ideoloji" ifade edilmeli. Olumlu ve olumsuz haberler partizan perspektifi güçlendirmek için kullanılmalı.

Küstah ve gösterişli olmak: Aynı politik görüşü paylaşmayanlar "kapa çeneni" diye aşağılanmalı. Partizan medya, rakip ideolojilerin prim yapmasına izin veremez. Bu, izleyici kaybettirir.

İçeriğe değil üsluba önem vermek: İzleyicileri etkilemede grafikler içerikten daha önemlidir. Grafik, haberin eksikliklerini kamufle etmeye yarar. Bu nedenle ekran grafikle donatılmalı.

Sansasyona odaklanmak: Fox, izleyicilerinin dikkatini çekmek için özellikle seks, cinayet ve karanlık konulara yer veriyor. İzleyiciden gelen mesajları ekrana taşıyarak izleyiciyi habere katıyor.

Açıkça savaşı ve günün hükümetini desteklemek.

Umutsuz, küskün ve "hadım" edilmiş erkeğe ulaşmak: Umutsuz kitlelere ve dışlanmışlara, bütün eksilerine rağmen sisteme dahil olabileceklerine dair umut veriyor. Diğer taraftan öfkelerini boşaltabilecekleri hedefler gösteriyor. Bunlar bazen yabancılar, patronlar ya da Kanada olabiliyor! Yani birtakım muğlak hedefler. Bu, "kendinden başka herkesi suçla" demek.

Eleştirenin boğazına sarılmak: İnsan kendi yarattığı ve ispatı kendinden menkul hayallerle daha kolay tatmin olabilir, kendi benliğini ve özgüvenini oluştururken, mantığı ve aklı dinlemeye ne gerek var ki? Kim iyi zannettiği kendi hayat teorilerinin pratik ve gerçekçi olmadığını duymak ister? Bunların pahalı, saçma, tehlikeli, psikopatça ya da tamamen aptalca olduğunun yüzüne vurulmasından hoşlanır? Fantezi bu kadar çekiciyken, kim gerçeklerle boğulmak ister?

Fox televizyonu 11 Eylül ve Irak Savaşı haberlerini bu düşünce sistematiğiyle izleyiciye ulaştırdı. ABD'de 2004 seçimlerinin akşamı en çok izlenen kanal *Fox News*'du.

Görevim Vatanseverlik

Fox News 1996 yılında kuruldu. 90'lar gazetelerin okur, ulusal televizyonların izleyici kaybettiği, kablolu yayıncılığın ise tırmanışa geçtiği bir dönemdi. Kablolu yayıncılık, bol eğlen-

ce, yumuşak ve iç açıcı habercilik demekti. Soğuk Savaşı kazandığı için tarihin sonunun geldiğine inanan Amerikan toplumunun dış haberlerle ilişkisi iyice kesiliyordu bu yıllarda. Medya kuruluşları yurtdışı muhabirlerini işten çıkarıyor, bürolarını kapatıyordu.

Fox News'un yıldızı, 11 Eylül'den önce yani 2000 yılında Cumhuriyetçilerin iktidara gelmesiyle parladı. Ama asıl misyonunun ivme kazanması 11 Eylül 2001'den sonraydı! *Fox News*, Bush yönetiminin 11 Eylül'ü ve sonrasını yönetme stratejisinin bir parçası haline gelmişti. *Fox* televizyonunun sahibi, 70'lerindeki global medya imparatoru Rupert Murdoch, 11 Eylül'den sonra yaptığı açıklamada "Vatanperverlik görevim neyi gerektiriyorsa onu yapacağım" dememiş miydi? *Fox News* 11 Eylül ortamını eline avucuna alıyordu, yoğuruyordu.

Irak Savaşı başladığında *Fox* televizyonu altın kurallarını istediği gibi uygulama fırsatını yakaladı. Artık "*Fox* faktörü" yayın hayatına yerleşti. Amerikan birliklerine "kurtarıcılar" deniyordu. Savaş konusunda soru işaretleri olanlara El Kaide bağlantılı terörist damgası vuruluyordu. *Fox* televizyonunun sahibi Rupert Murdoch'un beklediği gün gelmişti: "Irak Savaşı'nın ilk günü Rupert Murdoch Los Angeles'taki ofisinde yedi tane televizyon ekranından Bağdat'taki patlamaları izliyordu. Bir taraftan da dostlarıyla telefonda konuşuyordu ve 'haftalar süren engellemelerden sonra nihayet savaşın başladığını' söylüyordu."[442]

Savaşı izleyen günlerde verdiği bir konferansta Murdoch'un üslubu askeri stratejisti andırıyordu: "Bu savaşta sivil halk ölecek. Acımasızca gerçekçi olmak gerekirse bu iş aylarca süreceğine hemen olsun ve çabucak bitsin."

Murdoch, sahibi olduğu gazetelerin Irak Savaşı sırasındaki yayın politikasını şu sözlerle açıklamıştı: "Bütün gazetelerimiz askeri birlikleri destekliyor. Ama ben genel yayın yönetmenlerini arayıp destekleyin demiyorum. Bush çok ahlaklı ve dürüst davranıyor."

Bu yayın politikası Murdoch'un gazetelerinin yanı sıra *Fox News* kanalı için de geçerliydi. Genelde *Fox* televizyonunu izleyen Cumhuriyetçiler, savaş sırasında ordunun eleştirilmemesi

gerektiği düşüncesinde. Pew Araştırma Merkezi'nin halk ve basın üzerine yaptığı bir araştırmaya göre Irak Savaşı sırasında Cumhuriyetçilerin yüzde 63'ü silahlı kuvvetleri eleştirmenin orduyu zayıflatacağı kanaatindeydi. Oysa 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda Cumhuriyetçilerin sadece yüzde 34'ü "savaş sırasında ordu eleştirilmemeli" diyordu. Değişen Cumhuriyetçiler miydi? Irak Savaşı başka bir savaş mıydı? Yoksa 1991 yılında *Fox*'un daha doğmamış olması mıydı?

Kısa sürede yükselen *Fox News*'un Amerikan halkı ve medyası üzerindeki etkisi geniş spektrumlu oldu. Bu muhafazakâr kanalın tırmanışı diğer televizyon kanallarını *Fox*'u taklide zorluyordu. *Fox*'un milliyetçiliği prim yapınca diğer ulusal kanallar da bu söyleme özeniyorlardı.

Medya asli görevini yerine getirseydi, yanlı habercilik yapılmasaydı; televizyonlar Bağdat'taki, Felluce'deki görüntüleri ekrana taşısaydı; savaş haberleri, Amerikan ailesinin yemek odasına ulaşsaydı Irak Savaşı devam edebilir miydi? Amerikan basınının savaşın her aşamasında sergilediği çarpıtılmış, yönlendirilmiş haberciliği bu soruları meşru kılıyordu. İlk günden itibaren savaşa karşı çıkan *The New York Times*'ın köşe yazarlarından Bob Herbert'in bu sorulara verdiği yanıt çok düşündürücü:

> "Irak Savaşı'ndaki kıyım, New Orleans'taki görüntüler gibi halkın gözünün önüne serilseydi bu savaş derhal biterdi. Bir çözüm bulunurdu. Şöyle bir sahne hayal edin: Yol kenarına bırakılan bir bomba ya da roketle isabet almış yanmakta olan bir araçtan, alevler içinde bağırarak çıkmaya çalışan iki asker! Bütün büyük laflara rağmen ne hükümet ne de halk bu savaşı yeterince ciddiye alıp gerekeni yapmaya çalıştı. Eğer ayrıcalıklı sınıfların kız ve erkek çocukları savaşsalardı, Irak'tan daha çabuk geri çekilirdik. Ama onların çocukları savaşmıyor. Dolayısıyla bu savaş daha devam edecek."[443]

Korku Ortamından Kâr Etmek

Gazetecilikte *Fox* faktörü nedir? 21. yüzyılın bu medya olayını Seattle'daki Washington Üniversitesi İletişim Bölümü öğretim üyesi David Domke'yle tartıştım: [444]

— *Gazeteler ve medya ülkenin kültürüne göre hareket eder. 11 Eylül ortaya yeni bir kültür mü çıkardı?*

— 11 Eylül ortamında Bush yönetimi ve Cumhuriyetçi Parti şuna karar verdi: Bir korku ortamı yaratıp onu sürdürmek. Bunun siyasi sermaye yaratacağını düşündüler. Halkı korkutarak teröre karşı savaş fikrini kabul ettirecekleri kanaatindeydiler. 11 Eylül o kadar büyük bir travma yaratmıştı ki, olay toplumsal psikolojiyi o kadar etkileyecek boyuttaydı ki! 11 Eylül'den sonra İspanya'da, Endonezya'da terörist saldırılar oldu. Bu olaylar, Amerika yeniden vurulabilir düşüncesini yarattı.

— Fox *kanalı bu patolojiyi mi kullandı?*

— *Fox* korku ortamından para kazanılabileceğini anladı. Bu televizyon kanalının yayın politikasını belirleyenler 11 Eylül'den sonra medyanın daha milliyetçi ve daha hükümet yanlısı olması gerektiğine karar verdiler. Amerika'da medyanın liberal olduğu görüşü var. Oysa Amerikalılar milliyetçi bir basın istiyorlar. Haberlerde Amerika yanlısı bir perspektif arıyorlar. 11 Eylül'den sonra halk milliyetçi yayınlara itibar etti. Milliyetçi yayın yapan radyoları dinledi, televizyonları izledi.

— *Yani halkın nabzına göre şerbet mi verdiler?*

— *Fox* yönetimi kurnaz ve işini biliyor. Bu iklimi kendi lehine çevirdi. Ve *Fox News*'u izleyenlerin sayısı arttı.

Fox faktörü ve 21. yüzyılda Amerikan medyası konusuna Pennsylvania Üniversitesi öğretim üyesi Barbie Zelizer farklı bir pencereden bakıyordu:[445]

— Fox News*'un yükselişini nasıl izah ediyorsunuz?*

— *Fox*'un yükselişi objektif gazetecilik maskesinin düşmesi anlamına geliyor.

— *Yani objektif gazetecilik yapılmıyor muydu?*

— Yıllardır Amerikan medyası yani *CNN, The New York Times* objektif gazetecilik yaptıklarını iddia ediyorlardı. Gerçek öyle değildi. *Fox*'un çıkışı bu masalı ortadan kaldırdı. Yani "imparator çıplak" dendi. Yani *Fox News*, diğer medya kuruluşlarının "objektif gazetecilik yapıyoruz" efsanesini sürdürme çabanın sonucunda filizlendi.

— *Yani bir tepkinin ürünü mü?*

— Objektif gazetecilik masalını devam ettirmediği için başarılı oldu.

Amerika fırsatlar ülkesi. Fırsatları nakde çevirmek kültürün önemli bir öğesi değil mi?

Birleştirici Medyadan Toplumu Kutuplaştıran Medyaya

Amerikan medyasındaki gelişmeler son yıllarda toplumun parçalanması ve kutuplaşmasıyla ilişkili. Bir taraftan da medyadaki hızlı tekelleşme Amerikan siyasal kültürünü ve demokrasi geleneğini sarsmakta!

1983 yılında Amerika'da etkili medya kuruluşunun sayısı elliydi. Bugün beş büyükler *Time Warner, Disney, News Corporation, Viacom* ve *Bertelsmann* habere yön vermekte ve medya kültürünü şekillendirmekte. Amerika'nın önde gelen medya eleştirmenlerinden Ben H. Bagdikian'ın *The New Media Monopoly* (Yeni Medya Tekeli) başlıklı kitabında belirttiği gibi: "Medyadaki muazzam tekelleşme, Amerika'nın 20. yüzyıldaki ilerici politik, sosyal ve ekonomik momentumunu değiştirdi. 21. yüzyıla yeni ve aşırı muhafazakâr politikalar miras kaldı."[446]

1990'lardan itibaren büyük gazeteler tiraj, ulusal televizyonlar da hızla izleyici kaybetmeye başladı. Pew Araştırma Merkezi'nin gerçekleştirdiği bir kamuoyu yoklaması, 21. yüzyıl Amerikası'ndaki siyasi kutuplaşmanın artık medyaya da yansıdığını ortaya koyuyordu: 2000 yılından beri *Fox* televizyonunu izleyen muhafazakârların ve Cumhuriyetçilerin sayısı artıyordu. 2004 yılında *Fox News*'u devamlı takip edenlerin yüzde 52'si kendilerini politik açıdan muhafazakâr diye tanımlayanlardı.

Oysa 2000 yılında bu oran yüzde 40'tı. *CNN*'i izleyenler ise genelde Demokratlardı. Bu arada 2 Kasım 2004 akşamı seçim sonuçlarının en fazla *Fox News*'tan izlenmesi de Amerika için bir "ilk"ti.

ABD'de toplum giderek kutuplaşıyordu. Zaten Amerikalılar ulusal televizyonlardan uzaklaşıp kablolu yayınlara rağbet ediyordu. Muhafazakârların dört elle sarıldıkları bir iletişim aracıydı bu.

Kutuplaşan ortamda bir zamanların ünlü televizyoncusu Walter Cronkite'in simgelediği sağduyulu, bilge, güven verici ve bireyi bir ortak paydada birleştirici medya simalarına da talep yoktu! 11 Eylül sonrasında ve Irak Savaşı sırasında görüldüğü gibi medya asli işlevini terk edip iktidarın sözcülüğüne soyununca, saldırganlıkla imaj yaratanlar mesajı tekellerine aldılar. Walter Cronkite bundan otuz yıl önce, "Medya statükonun ve düzenin otoritesini gözetmez, evrensel adaleti gözetir" demişti. Bugün uluslararası hukuku yok sayan bir zihniyet tarafından yönetiliyor Amerika. Medya ile arasında ittifak oluştuğuna göre bu durumdan, alan da memnun satan da!

Haberin çarpıtılması, gerçeğin hasır altı edilmesi... Kelime oyunlarıyla şaşırtma, sersemletme. Sürekli mesaj bombardımanıyla halkı hükümetin belirlediği hedefe kilitleme. Bunlar tarih boyunca siyasetle birlikte boy atıp serpilen taktikler.

Amerika'nın yakın tarihinde, biri Cumhuriyetçi diğeri Demokrat iki başkan, Reagan ve Clinton birer manipülasyon ustasıydı. İki lider de başkanlık dönemlerinde "kamuoyu yoklamalarıyla sürekli kampanya", "imaj yönetimi" ve "gerçeği çarpıtma" tekniklerini başarıyla uyguladılar. Bu teknikler Bush yönetimine miras kaldı. George W. Bush'un çevresi bu mirası yeni teknik ve taktiklerle genişletiyor, çeşitlendiriyor ve saldırgan politikalarına gerekçe üretmek için kullanıyor.

"11 Eylül", "hiperterörizm", "hiper korku" vs. Politik mesaj bir paradigmaya oturmadı mı? Deniyordu ki "11 Eylül'den sonra Amerika değişiyor dolayısıyla dünya da değişiyor". Bush'u ayakta tutan yapı açısından Başkan'ın 11 Eylül'e verdiği yanıt, 11 Eylül saldırısından daha önemliydi. Haberler bu yaklaşımı besliyordu. Medya, Bush yönetiminin 11 Eylül'e yanıtı-

nın, bu altüst oluşun hem haberciliğini hem de pazarlamasını yapıyordu.

Denebilir ki medya yıllardır sürüp giden kendi iç sorunlarıyla uğraştığı sırada "11 Eylül"e yakalandı. Başkan George W. Bush'un stratejistleri, özellikle de beyni denen Karl Rove, zaafları bulup çıkarma, hedefe göre kullanıp gerektiğinde fırlatıp atma ustasıydı. Rove, 11 Eylül ortamından yararlanıp Amerikan medyasında bir süredir devam eden yapısal krizi muhafazakârların lehine çevirmeye çalıştı. Tiraj ve kimlik krizindeki büyük medyaya, 11 Eylül ikliminde yönetimin dümen suyuna girmekten başka çare kalmamıştı. Gazetecilerin uzun zamandan beri kaybettikleri mücadele gücü, 11 Eylül ortamında iyice sönüyordu. İktidarı rahatsız etmemek için 11 Eylül kodlarının arkasına sığındılar.

Bunun yarattığı sonuçlara gelince; bir tarafta *Fox News*'un temsil ettiği; giderek daha partizanlaşan, saldırganlaşan ve kutuplaşan bir medya; diğer tarafta sanal ortamda bloglardan oluşan haber, bilgi, yorum, karalama ve iftira panayırı. Ortada "gücü ve güvenilirliği" azalan büyük medya. Ve de bu ortamda toplumun giderek boşalttığı bir merkez. Bu tabloyu sayıyla ifade edersek, Amerika'da halkın yüzde 53'ü medyaya güvenmiyor. Otuz yaşın altındakiler gazete okumuyor, televizyonda haber programlarını izlemiyor! Amerikan medyasının hastalığı ABD'nin demokrasi götürme iddiasında olduğu Ortadoğu'ya kadar yansıyor. *The Washington Post* gazetesinin köşe yazarlarından David Ignatius'un Ortadoğu'daki gözlemlerini anlatan makalesinde belirttiği gibi: "ABD, Irak'ın işgaliyle ilgili iyi haber yayınlamaları için Irak medyasına rüşvet veriyordu."[447] Soğuk Savaş yıllarında Amerika'nın finanse ettiği sarı sendikacılık vardı. Yoksa 21. yüzyıl "sarı gazetecilik" yüzyılı mı olacaktı?

Fransız siyasetbilimci Alexis de Tocqueville 1835 yılında yayımlanan *Democracy in America* (Amerika'da Demokrasi) adlı, artık referans kitabı olan yapıtında, "Kurumlarının kendilerine özgü zindeliği sayesinde ABD'de çoğunluğun istibdadı denetleniyor. Bu, bireysel özgürlüğü, hükümette ademi merkeziyetçiliği, yargının bağımsız gücünü, güçlü dernekleri ve ülkedeki kiliselerin hayatiyetini sağlıyor" demişti.[448] 19. yüzyılda

Tocqueville'in övdüğü bu zinde kurumlardan biri de basındı! Irak Savaşı'nda medya işlevdeğiştirdi, çünkü ABD de makas değiştiriyordu.

2006'nın ilk çeyreği. Başkan Bush'u ikinci kez iktidara taşıyan 2 Kasım 2004 seçimlerinden bir buçuk yıl sonra. Katrina'dan Irak'a, Cumhuriyetçi Parti içindeki huzursuzluklara, iş dünyasının homurdanmasına ve de Hıristiyan lobilerin Başkan Bush'tan yavaş yavaş sıtkının sıyrılmasına kadar. Bush'un kamuoyu desteği yüzde 30 sınırında. Yani itibarı yerle bir. Medyanın yarattığı "kahramanın", "Büyük Başkanın" aslında hiçbir zaman var olmadığı çıkıyor ortaya. Amerikan medyasında mırın kırın! Sorumluluğu üstlenmeme, gene kaçak güreşme! "Lider yaratma", "yaratılan liderin maceralarına çanak tutma" gazeteciliği süklüm püklüm. Ama neye yarar ki? Sahiden Irak neden bombalandı? Kitle İmha Silahları bulunamadığına göre ABD neden Irak'a saldırdı? Irak Savaşı'nın en büyük özelliği, nedenini halkın hâlâ bilmemesi!

İlginçtir ki George W. Bush'un ilk döneminde Dışişleri Bakanlığı Siyasi Planlama Dairesi Başkanı Richard Haass gibi üst düzey eski bir bürokrat da ABD'nin neden savaşa girdiğinden habersizmiş. Gazeteci George Packer'ın Haass'ın sözlerinden naklettiği gibi:

> "Bazı insanların yapmak istediği bir şeydi bu. İşgalden önce Amerikalılar sadece 'savaş olsun mu olmasın mı'yı tartışmadılar. Savaş hangi nedenlerle olsunu da tartıştılar. Bush yönetiminin gerçek güdüsü neydi ve ne olmalıydı? İşgalden bu yana da hâlâ tartışmaya devam ediyoruz ve bu tartışma daha yıllarca devam edeceğe benziyor. Cevap 11 Eylül ile ilişkili. Ama nasıl? Bu sorunun cevabını öğrenemeden mezara gideceğim?"[449]

Irak böyle bir savaş... Nedenini ne üst düzey bürokrat biliyor ne halk! İşin en tehlikeli yönü ise kimsenin ABD'nin neden savaşa girdiğini merak etmemesi. Yalana tepki vermeyen toplumlar yalanı hak etmezler mi?

Sonuç:
Süper Güç Makas Değiştirince

11 Eylül Amerikan toplumuna çarptığında, ABD makas değiştirdi. Aslında Soğuk Savaş'ın bittiği gün Amerika yeni rotasını aramaya başlamıştı. 11 Eylül denk geldi. George W. Bush ve çevresindeki neocon, Evanjelik, petrol ve silah lobisinden oluşan koalisyon beklediği fırsatı yakaladı ve ABD'ye makas attırmaları zor olmadı. Bu kitapta 11 Eylül'den sonra değişen Amerikan toplumunu ve dış politikasını inceledim. Kitabın sonucu ise bu değişimin geçici olmadığını vurgulamak.

11 Eylül'den sonra makas değiştiren Amerika artık farklı bir yer, farklı bir toplum. Bu değişimin kendisini en fazla hissettirdiği alan ise dış politika. Amerikan toplumu, dünyaya 11 Eylül penceresinden bakıyor. Üstelik bundan memnun görünüyor. Abartılı bir gözlem değil bu. Sıradan Amerikalı dünyaya, hayata, ilişkilere, geleceğe baktığında "teröre karşı global savaş"la burun buruna geliyor; stratejistleri, bombaları, askerleri, Büyük Ortadoğu, Yeni Ortadoğu projeleri vs. ile uzun sürecek bir mücadeleye koşullanmış durumda. Yönetim ve medya, toplumu bu ruh haline sokmakta çok başarılı oldu.

Soğuk Savaş sonrasında, Amerika tek kutuplu dünyayı kucağında bulmuştu. O andan itibaren bütün refleksleri tek kutuplu dünya düzenini kalıcı kılmaya odaklandı. Amerikalı siyaset ve strateji tasarımcılarının hedefi, çok taraflı dünya düzeninin ortaya çıkmasını engellemekti. Yani 21. yüzyılda iyice kök salması için, ABD hegemonyasına yeniden şekil vermeye çabalıyordu. Askeri ve teknolojik üstünlüğün büyüsü bu büyük tasarımın temel taşıydı.

Clinton, askeri üstünlüğü küreselleşme ile harmanlayıp tek

kutuplu dünyada Amerikan liderliğini sağlama almaya çalıştı. Başkan George W. Bush'un çevresi ise tahrip etmeyi siyasi araç olarak görüyordu. Bu ekip kaba güçle önce yıkıp sonra ABD'nin istediği düzenin yaratılabileceği inancındaydı. Uygulama önce Irak'tan başladı. Irak'taki yıkım süreci henüz bitmedi. Ancak ABD'nin elden kaçırmamaya gayret ettiği tek kutuplu dünya düzeni Irak'ta sarsıldı. Irak Savaşı'nın üçüncü yılında dünya, düzenden çok düzensizlikten söz ediyordu.

Yeni muhafazakârların ideolojik kılavuzluğunda Washington'ın giriştiği Ortadoğu çıkarmaları, dünyayı doludizgin büyük bir belirsizliğe sürüklemekte. Washington, bu kargaşadan yeni çözümlerin çıkacağı beklentisinde olabilir. ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'a bakılırsa, bugün Ortadoğu'da yaşanmakta olan kargaşa dünkü yüzeysel istikrara tercih edilmeli! ABD Dışişleri Bakanı'nın arzuladığı Ortadoğu kaosunun daha ne gibi istikrarsızlıklara yol açacağını kestirmek ise çok zor. Bugün bir tek Ortadoğu'daki istikrarsızlığın, bütün bölgeyi, bir huzur coğrafyası gibi görünen Avrupa'yı, dünyayı ve hatta Amerika'yı daha uzun yıllar girdap içinde tutacağını öngörmek mümkün!

Hiç şüphesiz ki Irak Savaşı'yla Ortadoğu'ya inen ABD, önümüzdeki yıllarda bölgeye yerleşme çabasını sürdürecek. Irak bu kurgunun ilk adımıydı. Dolayısıyla Condoleezza Rice'ın sözünü ettiği "Ortadoğu kaosundan Yeni Ortadoğu çıkartmak" için ABD yönetimi yüzlerce dengeyi kurcalamaya devam ediyor. Amerikalı stratejistler "deneme ve yanılma" yöntemiyle sonuca varma çabasındalar. Yani Sünni kartı, Şii kartı, Kürt kartı, Arap milliyetçiliği kartı, petrol kartı, şark tipi demokrasi kartı, mezhep kartı vs'yle oynamaktalar. 90'larda Clinton'un Dışişleri Bakanı Madeleine Albright ABD'nin "zaruri güç" olduğunu iddia etmişti. Bugün ABD'nin bölgeye yönelik pek çok hesabı olabilir. Amerika'nın Ortadoğu politikasına yön verenler, pragmatik bir yaklaşımla, ABD'nin bölge için ne kadar zaruri olduğu duygusunu yaratmak için çabalayabilirler de! Zaten Irak kaosundan sonra "Amerika bölgeden çekilirse, felaket olur?" diyenlerin sesi daha gür çıkar oldu. İnsanların ve toplumların çaresizliğine yatırım yapıp bundan kendi zarureti-

ne talep yaratmak... Buna, bir siyasi vizyon denebilir mi? Bugün Ortadoğu'da yüzbinlerce insan güç kullanma güdüsünün, cehaletin ve kibirin yol açtığı acılarla boğuşuyor. Yani ortadaki manzara Amerikalıların iddia ettiği gibi iyi tasarlanmış bir "grand strategy"nin (büyük strateji) ürünü değil!

Bugün Amerikan İmparatorluğu yakın tarihinin en zor sınavı ile karşı karşıya. Aslında bütün Batı dünyasının önüne açılan bir sınav bu: Irak'ta ayyuka çıkan dünya karambolünden yeni bir dünya düzeni oluşacak mı? 90'lı yıllardan itibaren yakından izlediğim bu ülkede, günümüzün küresel sorunlarına kalıcı çözüm bulma yolunda tutarlı, kapsamlı, ayrımlı bir entelektüel ve siyasi çaba gözlemedim; ne Demokratında ne de Cumhuriyetçisinde. Tartışmalarda, hep "askeri ve teknolojik güce vurgu, hatta bir tür iman vardı. Bir de finansçılar ortadaydı. Piyasaların dansı gösterimdeydi. Gerideki boşluğu da 11 Eylül'den sonra saha kenarında bekleyen ideologlar doldurdu.

İşin en ilginç yönü ise Amerikan demokrasisinin kolaylıkla ideologların yörüngesine girmesiydi. Bugün ise muhalefeti iyice cılızlaşmış 11 Eylül refleksli Amerikan demokrasisi, Washington'ın güç kullanarak yeni bir dünya düzeni yaratma hamlelerine meşruiyet kazandırmaya çalışıyor. ABD'de ve dünyada, düşünce kuruluşlarının, medyadaki seslerin, demokrat ya da muhafazakâr fokus gruplarının işi gücü bu! Örneğin Cumhuriyetçi Parti'nin önde gelen simalarından Newt Gingrich için, İran-Suriye-Hizbullah-Hamas ittifakı gerçek "şer eksenini" oluşturmakta. Sol söyleme göre ABD, İslami-faşizme karşı savaşta vs! Teröre karşı global savaş dendi mi Amerika'daki iki ana siyasi çizgi aynı noktada buluşabiliyor.

Mutlak askeri gücüne rağmen siyasi sermayesini geliştiremeyen, dolayısıyla uluslararası alanda ahlaki otoritesini kaybeden Amerika, 21. yüzyılın sorun üreten ülkesi görünümünde artık. Bu, böyle devam edecek. Oysa bundan altmış yıl önce, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyaya şekil veren statejistler ve Amerikan siyasi sınıfı, ABD'nin liderliğinde ekonomik refahı arttırarak barışı devamlı kılacak bir düzen kurma çabasındaydı. Pek çok uluslararası kuruluş bu strateji çerçevesinde hayata geçmişti.

Amerika bugün kendi yarattığı düzenin üstüne yıkım makinelerini gönderiyor, öncelikle de kendi kurduğu kurumları ezip geçiyor. Yıkım patolojisinin sağı solu belli olmaz. Dolayısıyla bu tahribat döneminin daha ne kadar süreceği, nereye varacağı belli değil.

Esas dikkat çekici olan, bu tahribata ve kaba güç gösterisine Amerikan toplumunun tepkisiz kalması! Bu gözlemin sağlamasını yapmak için, bir zamanlar Vietnam Savaşı'na karşı muhalefetin yeşerdiği Batı yakasının kampüslerine gittim. Adı Vietnam Savaşı'na muhalefetle özdeşleşmiş olan Berkeley kampüsünü turladım. Radikal geçmişe sahip bu üniversite ortamında belki Irak'ı bulabilirim diye düşünmüştüm. Ortada Irak yoktu ama çevreye neredeyse kurnaz bir vurdumduymazlık hâkimdi. Berkeley'de Demokratlara oy veren bir öğretmen ailesinin yedi yaşındaki kızıyla konuşuyordum. "Irak'ta inekler ölüyormuş" dedi. "Esas çocuklar ölüyor" dedim. İri ela gözleri fal taşı gibi açıldı. Ailesi suskundu. Bu konuşma Hadisa katliamının gazetelere manşet olduğu günlere rastgelmişti. *BBC News*, İshaki köyünde, aralarında beş kadın ve dört çocuğun bulunduğu 11 sivilin Amerikan birlikleri tarafından öldürüldüğü haberini geçiyordu. Kısaca, teknoloji, iletişim, küreselleşme çağı derken ortaya şiddeti ve güç kullanımını kanıksamış bir toplum çıkmıştı. Son yıllarda ABD'de entelektüel hayatın zaafa uğramasının, siyasetin enerjisini kaybetmesinin sonuçlarıydı bunlar.

11 Eylül 2001'den günümüze akan süreç pek çok şekilde tanımlanabilir. Benim esas dikkatimi çeken, Soğuk Savaş sonrasında Amerika'da entelektüel dünyanın içine düştüğü boşluktu. 1989'dan 2006'ya, az buz değil, 17 yıl. Bu dönemde Amerika ve dünya hızla değişti. Globalleşmenin etkisi, sermayenin sınır tanımazlığı, teknolojik değişim, dünyada yükselen yeni pazarlar, kısaca bu büyük devinim, globalleşmenin liderliğine oynayan Amerikan entelektüel dünyasında canlı bir tartışma yaratmadı. Aksine, Soğuk Savaş sonrası döneme entelektüel durgunluk hâkim oldu.

1980 Nobel İktisat Ödülü sahibi Lawrence R. Klein, kendisiyle yaptığım söyleşide "Amerika'da en parlak beyinler şirket-

lerde. Siyaset ve toplum şirketlerin gerisinden geliyor. Şirketler küreselleşirken bunun toplum üzerindeki etkisiyle ilgilenmiyorlar. Devinimi şirketler sağlıyor" demişti. Yoksa bu sözler, entelektüeller için pazar kalmadı anlamına mı geliyordu?

Gerçekten de entelektüel dünya bu denli kuraklaşmamış olsaydı Amerikan toplumu, "Uygarlıklar Çatışması"na balıklama atlar mıydı? Samuel Huntington, "Uygarlıklar Çatışması"nı ilan ettikten sonra hızını alamadı. Topluma asimile olmayan Hispaniklerin Amerika'nın toplumsal dokusunu bozmaya başladığını iddia etti. Yeni "ötekiler" yaratan bu düşünce sistematiğine göre Hispaniklerin göçü bugünkü hızıyla devam ederse Amerika iki dilli, iki halklı, iki kültürlü bir ülke haline gelecekti! Bu bir tehditti! Hispanikler, Amerika için bir varoluş meselesiydi. Bu mesajlar 11 Eylül patolojisiyle birleşince, ABD'de dükkânlarda "Bu İşyerinde İngilizce Sipariş Alınır" yazıları görülmeye başlandı. 1950'ler Türkiyesi'nin "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarını andıran gelişmelerdi bunlar. Ve bir göçmen ülkesi için çok anlamlıydı. Amerikalı artık yabancıya daha tahammülsüz, farklı olana daha kapalı ve daha hoşgörüsüz bir ülke. Hatta denebilir ki 11 Eylül'den sonra ABD yaşlanmaya başladı.

Zaafa uğramış bir entelektüel hayat, siyaset üretemeyen siyasi elitler... Nedir bunun sonucu denirse? Irak Savaşı'nın üçüncü yılında ABD'de halkın çoğunluğu Amerikan askerlerinin artık geri dönmesini istiyor ama "Bu savaş yanlıştı" demeye kimsenin dili varmıyor. Ne hikmetse? Sanki ülke makas değiştirirken farklı düşünce ayak altında olmamalı! Aydınların sessizliği, medyanın asli görevinden feragat etmesi, muhalefetin fazlasıyla ayağını denk alması vs. Amerikan toplumu savunduğu ilkelerin arkasında duramayacak kadar atalet içinde. Amerikan dış politikasına hâkim olan "hukuksuzluğun üstünlüğü"ne zemin hazırlayan koşullar bunlar. Sonuçta "hukuksuzluğun üstünlüğü" ve "şiddetin üstünlüğü" hoşgörülebiliyor.

Meşruiyeti olmayan bir savaşın ancak üçüncü yılında, askerlerin Irak'tan çekilmesini isteyen bir halkın, yanlışın adını koyamaması sadece bir süper güç kibiriyle izah edilemez. Çünkü sorun çok daha yapısal. Bir "süper" demokrasi dünyayı şe-

killendirme iddiasıyla savaşa girerken, siyasi sınıfın görevini adeta askıya almasını açıklamak mümkün değil. 11 Eylül'den sonra izlemeye çalıştığım Amerikan siyaset sahnesi kaotik bir suskunluk içindeydi. Ve dikkat çekecek kadar içerikli tartışmadan kaçınıyordu. Siyasi elitler, temsil yeteneklerini giderek yitirmekteydiler. Yürütmenin gücü daha da artıyor, Kongre zayıflıyordu. Amerikan demokrasisinin bel kemiğini oluşturan denetleme ve dengeleme sistemi tekliyordu.

Bu yapının zaafa uğraması, birtakım düşünce kuruluşlarının, çıkar gruplarının, etnik oluşumların, çeşitli mezheplerin rolünü haddinden fazla arttırdı. Düşünce kuruluşları Amerikan siyasi kültüründe her zaman renkli ve etkili bir siyaset pazarı oluşturmuştur. Ancak siyasi elitlerin ve Kongre'nin adeta siyasetten istifa ettiği 11 Eylül ikliminde, bu düşünce kuruluşları çok fazla ön plana çıktılar, gündemi etkilediler. İşin doğası gereği bu kuruluşlar kimseye karşı sorumlu değiller. Kimseye verecekleri hesap da yok! Nitekim "think tank" siyasetçiliği Irak sorununu yarattı. Yeni muhafazakârlar koydukları her teşhiste yanıldılar. Ne söyledilerse aksi çıktı. Amerikan askerlerinin Irak'ta çiçeklerle karşılanacağından, bölgeye demokrasinin yerleşeceğinden emindiler. Irak bugün bir iç savaş ve etnik temizlik bölgesi haline geldi. Büyük Ortadoğu Projesi'nden geriye Büyük Ortadoğu kaosu kaldı. Ve ABD'de siyaset hâlâ suskun, hâlâ soluksuz. Think tank siyasetçiliği ve think tank entelektüelleri ise yollarına devam etmekteler.

Bugün "Amerika makas değiştirdi son sürat nereye koşuyor"? diye sorulduğunda Amerikalı yöneticiler hâlâ "Dünya'ya demokrasi götürüyoruz. Yeni realizmin adı ve global huzurun sigortası demokrasidir" demekteler. Bu söylem dünyada pek ciddiye alınmamıştı. Artık sıradan Amerikalı bile demokrasi pazarlamasının bir dış politika hedefi olamayacağının bilincinde. Yeni muhafazakâr ideologlar ise hâlâ "savaş ile demokrasiyi" yan yana getirmeye devam ediyorlar. Amerikan yönetimi ise dünyaya "Demokrasi pazarlamasını ben yaparım. Kuralları ben koyarım. Hukuku ben tanımlarım. Demokrasinin hangi ülkeye gidip gitmeyeceğine ben karar veririm. Başarısız olma hakkına da sahibim" mesajı veriyor. Her Amerikalı çocuğun

daha ilkokuldan itibaren demokrasi kavramıyla tanıştığı ABD'de, son beş yıl içinde demokrasi ve özgürlük tartışmalarının giderek bir geyik muhabbetine dönüştüğüne tanıklık ettim.

Ayaküstü bir sohbet sırasında *Fox News*'un bir yöneticisi "On yıl sonra Irak'a demokrasi gelirse fena mı olur" demişti bana. Hoca'nın göle maya çalması gibi... Hangi vizyonla, hangi siyasi tasarımla? Bunun yanıtı yoktu. Konuştuğum pek çok yeni muhafazakâr Irak'ın şark tipi demokrasi ile yetinebileceği kanaatindeydi. Ortadoğu'da uzun yıllar görev yapmış liberal bir gazeteci, "Ortadoğu'da hiçbir gelişme olmayacağını anladığım için savaşı destekledim. Ortadoğu o kadar yozlaşmış ki bu bünyeden demokrasinin çıkması mümkün değil. Ancak dış müdahale taşları yerinden oynatabilir ve demokrasi için umut doğar" demişti. Neoconlar da bu düşüncedeler. Yani "Onlar yapamaz, sertlikle demokrasiyi biz yerleştiririz" demekteler.

2005 yılından itibaren sesleri daha çok duyulan realistlerin yaklaşımı ise "Ne kadar çabalanırsa çabalansın, Ortadoğu demokrasiye kavuşmaz. Buna kültürleri müsait değil" şeklinde. Kısaca realisti, "Onlar adam olmaz", idealisti ise "Sopayla biz adam ederiz" diyor. Bunlar, bugünün gerçeklerini kavrayamayan yaklaşımlar. Yani beyaz adamın 21. yüzyıldaki uygarlık projesi. "Ortadoğu'ya demokrasi pazarlaması," demokrasi kavramını hızla "outlet" malı haline getirilmekte! Bugün Ortadoğu'ya demokrasi götürme dendi mi akla Guantanamo, Ebu Gurayb geliyor. Amerika'nın Irak Savaşı'ndaki ortağı İngiliz hükümeti bile demokrasi söylemi konusunda temkinli. İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw'un şu sözleriyle belirttiği gibi, "Ortadoğu halkı, demokrasinin bir Amerikan fikri olduğunu düşünürse bu bir felaket olur"!

Demokrasi söylemi dinmiyor ama ABD'nin son zamanlarda sergilediği üsluba, uyguladığı politikalara, kullandığı dile dikkat edilirse esas mesaj, "Amerika'nın gücüyle oynanmaz"a odaklı! Yani makas değiştiren Amerika için uluslararası ilişkilerde esas olan, karşısındakinin esas duruşa geçmesi. Bu beklentinin karşısındakilerin ne kadar tepkisini çektiğini, ne kadar büyük bir güven bunalımı yarattığını anlamayacak kadar gözü dönmüş durumda. Güce dayalı siyaset medyanın yanı sıra kül-

tür dünyasından da destek almakta. Pentagon-Hollywood işbirliğinin esintileri "gücü" popüler kültür malzemesi haline getiriyor. Bu, 11 Eylül ortamında iyice beslenen bir ruh hali. Gücünün farkında olan Amerika, 11 Eylül'den sonra gücü istediği gibi kullanma hakkını da elde ettiğine inanmakta. Dünyayı şekillendirme iddiasını sürdürürken tahrip gücüyle meşruiyet kavramının kol kola olduğunu göstermeye çalışıyor. Kaba gücü kullanmak istiyor ama bunun sonuçlarına katlanmaya da niyetli değil. Vur kaçla düzen kurmak mümkün mü? Yani mesele Bush'un delikanlılığı, delişmen çocuk sendromu değil... Söz konusu olan, bir yeni Amerika vakasının varlığı. Yani gücünü ehlileştiremeyen, gücünü ehlileştiremediği için siyasi sermayesini geliştiremeyen bir süper güç vakası!

Makas değiştiren ABD'de yeni kuşak, yeni reflekslerle, yeni "doğrularla" donanmış olarak sahneye çıkmaya hazırlanıyor. 1989 yılından sonra doğanlar bugün yirmi yaşlarına tırmanmakta. 2006 yılında lise çağındaki Amerikan gençliği Vietnam'ı değil, 11 Eylül'ü biliyor. ABD'nin dünya ile ilişkilerine baktığında terör karşı savaşı bir varoluş meselesi olarak algılıyor. Onun gözünde Birleşmiş Milletler işlevsizleşmiş bir 2. Dünya Savaşı kurumu. NATO ise kabuk tutmuş bir Soğuk Savaş ittikafı. Soğuk Savaş sonrası kuşağın gözünde büyüttüğü ne müttefiki var, ne de uluslararası bir kuruluş! Sadece kendi askeri ve teknolojik gücünün yaptırım gücüne inanıyor. Tek taraflı dış politika ve önleyici savaş stratejisinin çocukları bunlar. Üstelik bir de "Uygarlıklar Çatışması"nı duyarak büyümüşler. Medyadaki Müslüman tiplemelerine bakıp Batı uygarlığının potansiyel düşmanının İslam olduğunu düşünmeleri hiç de zor değil. Her ne kadar bugünkü yöneticiler, "Hiçbir dine karşı önyargımız yok" deseler de toplumsal önyargı, terör ile İslamı yan yana getirmiş bile! ABD'de, günlük hayatın pek çok safhasında Müslümana karşı pek çok önyargıya rastlamak mümkün. Amerikalı birey, dindar-muhafazakâr bir Hıristiyana ya da Budiste hoşgörülü olabiliyor. Yani Müslüman dışında her inanç sahibinin "dindarlığına" saygısı büyük. Müslümanın ise ancak "laik" olanına tahammüllü. Diğerleri, yani Ortadoğu'daki milyonlarca insan, önce "ehlileşmesi gereken", bunun için demokratlaşması gereken kitleler!

İlişkilerin Çıtasını Yükseltmek

Bu kitabın ilk taslağını 2005 yılının Ekim ayında bitirmiştim. Kitabın adını soranlara, "Amerikan Cinneti" koymayı düşündüğümü söylediğimde yadırganmıştım. 2006'nın yazı geldi çattı. Felaket senaryoları artık bütün dünya basınını kaplıyor. Amerikalı gazeteciler de yazılarında "Ortadoğu cinneti"nden söz etmeye başladılar. Dünya medyası ise Amerikan cinnetinin dünyaya yansımalarını haberleştirmekte. Yakın tarihte "cinnet" ve "siyaset" bugünkü kadar sık telaffuz edilmemişti. Ve bu iki sözcük bu kadar çok bir arada kullanılmamıştı.

Peki, cinnetle devam mı? 11 Eylül'den sonra cinnetle yola çıkan ABD'nin bugün nereye koştuğu belli değil. Kimilerine göre Ortadoğu'daki petrol kuyularına ya da Orta Asya'nın yeraltı kaynaklarına vs. Washington ise demokrasi koşusunda olduğunu iddia ediyor. Bunlar varsayımlar, retorikler. Bugün için ürkütücü olan, cinnet geçiren kadroların yönlendirdiği Washington'ın hata yapma kabiliyetini cömertçe kullanması. Üstelik süper güç kibiriyle! Washington hatalarını kabul etmiyor. Amerikan damgasını taşıyan diz boyu yanlışlar, katlanmış biçimde dünyaya yansıyor. Türkiye bu hatalardan etkilenen, türbülansa giren ülkelerin başında geliyor.

Türkiye-ABD ilişkilerinin bugününe bakıp "herşey kötü, her şey çözümsüz" şeklinde bir bedbinlik girdabına sürüklenmek mümkün. Ancak bu ruh hali bugünkü gibi ciddi kriz dönemlerinin pozisyonu olmamalı. Türkiye gibi, Amerikan cinnetinin yansımalarından birinci derecede etkilenecek bir ülkenin, bu cinneti iyi analiz etmesi ve ilişkilerine cinnete göre değil aklıselime göre yön vermesi gerekli.

Tezkere krizinin üçüncü yılında hâlâ "Tezkere geçseydi bugün Kuzey Irak'ta olurduk" şeklinde ağıtlar yakan çevreler var Türkiye'de. Amerika'da konuştuğum ciddi analistlerin hiçbirinden "Tezkere geçseydi bugün Türkiye Kuzey Irak'ta masada oturuyordu" şeklinde bir yorum duymadım. Gerçi böyle bir masada yer almak ne denli akıl kârıdır sorusu önemli ama, o başka bir kitabın konusu. "Tezkere, Kuzey Irak, Büyük Ortadoğu Projesi, Yeni Ortadoğu" *vs.* son derece muğlak

bir zemin bu! Değil her gün, gün içinde bile sürekli değişim halinde.

Tarihin yeniden şekillendiği günümüzde, birtakım özenti varsayımlarla hareket etmek, ülkeyi bedelini gelecek kuşakların ödeyeceği büyük yanlışlara sürükler. Bugün için önemli olan "Tezkere krizi nedir? Soğuk Savaş sonrası dönemin özelliklerini taşıyan bu kriz, Türk-Amerikan ilişkilerine ivme katabilir mi?" sorularına sağlıklı yanıt getirebilmek.

Tezkere krizi, bünyesinde Soğuk Savaş sonrası dönemin bütün özelliklerini taşıyor. Yani tipik bir Soğuk Savaş sonrası krizi! Amerika nasıl Soğuk Savaş mantığını terk ediyorsa, Amerika'nın en önemli Soğuk Savaş müttefiklerinden biri olan Türkiye'nin de bu dönemin mantığından arınması doğal değil mi? "Tezkere geçmedi" diye dizini dövmek demode bir Soğuk Savaş alışkanlığı. "Tezkere krizi nasıl olumlu bir mecraya sokulur" tavrı ise Soğuk Savaş sonrası düşünce sistematiğini yansıtmakta!

Tezkere kompleksiyle, tezkere ezilmişliğiyle ortaklık, hele de "stratejik ortaklık" ilişkisi inşa edilemez. Aksine 1 Mart 2003'te TBMM'den geçmeyen tezkere Türk-Amerikan ilişkilerinin standartlarını yükseltmek için bir fırsat olarak değerlendirilmeli. Bazen krizlerin yapıcı yönleri de vardır. Yani 1 Mart krizinden sonra yeni bir dönemin açılması için ortak aklı devreye sokmak gerekiyor. Tezkere krizi, ABD'ye Türkiye'de yükselen Amerikan karşıtlığını daha doğru analiz etme imkânını sağlamalı! Türkiye de uluslararası ilişkilerde düşünmeden söz vermenin nelere mal olduğunu ve daha önemlisi, verilen sözlerin tutulmamasından doğan sonuçların ilişkileri nasıl tahrip ettiğini görmeli. Soğuk Savaş'la birlikte ittifaklar bitti. Ama ilişkiler kaldı. Soğuk Savaş sonrasının ilişkileri ise çok daha karmaşık ve çetin. Bu ilişkiler düzey, yaratıcılık ve her şeyden önce özgüven gerektiriyor. Bundan böyle ABD ile ilişkiler kolay olmayacak. Bu karmaşık dönemde kendi pozisyonunu net şekilde belirleyen ve bunun arkasında duran ülkeler bu süreçten daha az hasarla çıkabilecekler.

Amerikan Cinneti'ni hazırlarken Amerika'da hangi ciddi kişiyle konuşsam, bana Türkiye'nin birikimlerinden, Osmanlı yö-

netim tecrübesinden söz ediyordu. 20. yüzyılda Türkiye Batı ittifakının kilit ülkelerinden biriydi. Bugün ise birkaç Batı'ya bölünmüş Batı'nın gene vazgeçilmez bir üyesi. Bu statüyü tarih, coğrafya, kültür ve Batı İttifakı içindeki elli yıllık siyasi ve askeri serüveni şekillendiriyor. Belki de tarihin hiçbir döneminde Türkiye Batı için bugünkü kadar zaruri olmamıştı! Çünkü hiçbir zaman "Uygarlıklar Çatışması"na bu kadar yaklaşılmamıştı! Türkiye kendi öneminin farkında mı? Bu süreci yönetecek kadroları var mı?

Bu kitapla amacım, durumdan vazife çıkarmak değil gazetecilik görevini yerine getirmek, yani cinneti sergilemekti. Cinnet ile cinayet birbirine o kadar yakın olabiliyor ki!

Dipnotlar

GİRİŞ

1 Andrew Bacevich, *The New American Militarism: How Americans are Seduced by War*, Oxford University Press, New York, 2005.

2 Robert Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Random House, New York, 2003.

3 Seymour M. Hersh, "Up in the Air", *The New Yorker*, 5 Aralık 2005.

I. BÖLÜM:
BERLİN DUVARI'NDAN İKİZ KULELER'E

4 Irak Savaşı nedeniyle ABD ile Avrupa arasındaki ilişkiler gerilince *Le Monde* gazetesinin genel yayın yönetmeni Jean-Marie Colombani, 2004 yılında "Artık Amerikalı Değiliz" başlıklı bir yazı yazdı. "Tous non-Américains" *Le Monde*, 15 Mayıs 2004.

5 ABD'nin kuruluş efsanesi, Amerika'nın kendine özgü bir yazgısı ve misyonu olduğu düşüncesi üzerine oturur. Toplumsal algılamada Amerikan yaşam tarzı (American Way of Life), başarının simgesidir. Yani her bireyin yakalaması gereken hedeftir. Amerikan toplumu, bu hedefi yakaladığına ve bütün dünyanın da buna özendiğine inanır. 1649 yılında "Mayflower" gemisiyle Amerika'ya göç eden Püriten İngilizler, Amerikan istisnasını yaratan Tanrı tarafından seçilmiş insanlar olarak algılanırlar. Bu görüşün günümüzdeki uzantısına göre bir istisna olan "Amerikan modelinin" korunması gerekir. Amerikan modelini korumak için iki seçenek vardır. Birincisi, Amerika'nın dünyadan mümkün olduğu kadar çekilip, kendisini olası tehlikelerden gelişmiş füze sistemiyle korumasıdır. İkincisi ise gerektiğinde ABD'nin kozasından çıkıp tehdit alanlarına müdahale etmesidir. George W. Bush'un ilk döneminde ABD dış politikasına yön veren yeni muhafazakâr düşünce Amerikan istisnasına yeni ve emperyal bir tanım getirdi. "İyi"yi temsil eden Amerika, tehlikelerden korunmak için dünyaya kendi prensiplerini yaymalı ve onu istediği yönde değiştirmeliydi.

6 Kurucu Babalar (Founding Fathers) 1776'da Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi'ne imza atmış olan kişilerdir.
7 Siyaseten doğru (politically correct) davranış ırk, etnik köken, din ve sınıflardan olabilecek farkların ve özelliklerin tartışmasına girmemeyi gerektirir. Örneğin, ABD'de bir Laz fıkrasını, hele küçük düşürücü ise, kamuya açık alanda yazmak ve anlatmak doğru kabul edilmez.
8 Liberal sözcüğünün Amerikan siyasi jargonundaki anlamı ekonomik değildir. Politik ve sosyal konularda siyasi yelpazenin solu anlamına gelir.
9 *Reagonomics* diye anılan 80'lerin ekonomi politikası, vergilerin ve devlet harcamalarının azaltılmasını öngörür. Devlet harcamaları sosyal alanlarda azaltılır, askeri harcamalar ise barış dönemi için tarihin en yüksek oranlarına çıkar. Reagan döneminde bütçe açıkları da Amerikan tarihinin en yüksek oranlarına ulaşıyor. Bütçe açığı rekoru ise George W. Bush döneminde kırılıyor. ABD'de Reagan döneminin ekonomi politikaları hâlâ tartışmalı. Liberal iktisatçılar *Reagonomics* reçetelerinin aslında geleneksel Keynes tarzı ekonomik önlemler olduğunu söylüyorlar. Ve sonuçlarının şaşırtıcı olmadığını düşünüyorlar. Bu görüşe göre Reagan'ın esas amacı, Roosevelt döneminden beri devam eden ekonomi politikalarını değiştirmek ve federal devletin kaynaklarını kısarak ekonomideki rolünü dolaylı olarak azaltmaktı.
10 Yeni Anlaşma (New Deal) 1929'da başlayan Büyük İktisadi Buhran'a karşı Roosevelt'in başlattığı programa verilen ad. Buhranın dip noktası olan 1933 yılına gelindiğinde, 1929'da yüzde 5 olan işsizlik oranı yüzde 30'lara varmış ve milli gelir de üçte bir oranında düşmüştü. Başkan Roosevelt'e göre ekonomik krizin nedeni kapitalizmin kendi kendini düzenleyememesiydi. Çareyi, Avrupa'da olduğu gibi sosyalizme ya da faşizme yönelmek yerine ekonomide yeni düzenlemeler getirmekte ve devletin denetleme gücünü arttırmakta görüyordu. Çalışanlar için sosyal sigorta kurumu, genel emeklilik hakkı, Sermaye Piyasası Kanunu ve Kurulu, Yeni Anlaşma'dan günümüze kadar gelen en önemli kurumlardır. Roosevelt Yeni Anlaşma ile toplumun bütün kesimlerini toparlamaya ve sınıf çatışmalarını önlemeye çalışmıştı.
11 Arthur M. Schlesinger, Jr, *The Cycles of American History*, Houghton Mifflin, Boston, MA, 1986.
12 Söyleşi: Corey Robin, *Brooklyn College*, Brooklyn, 30 Mart 2005.
13 *American revival foreign policy*. Amerikan siyasi geleneğinde yeniden canlanma dini bir referanstır. Tekrardan doğan Hıristiyanlık düşüncesi gibi.
14 Walter Russell, Mead, *Power, Terror, Peace, and War: American Grand Strategy in a World at Risk*, Alfred A. Knopf, New York, NY, 2004.

15 Ghassan Salamé, *Quand l'Amérique Refait le Monde*, Fayard, Paris, 2004.
16 Francis Fukuyama, "The End of History", *The National Interest*, Yaz 1989.
17 *Soft power* ve *hard power* karşılığı olarak yumuşak güç ve kaba güç deyimi kullanıldı.
18 Max Boot, "Small Wars and US Foreign Policy", *Conversations with History; Institute of International Studies*, UC Berkeley, 12 Mart 2003.
19 "What we say goes!"
20 Robert Cooper, "Mapping Out Europe's Strategy", *The Globalist*, 13 Nisan 2005.
http://www.theglobalist.com/DBWeb/StoryId.aspx?StoryId=3852.
21 BBC News World Edition, 20 Temmuz 2005.
22 Seçim kampanyası konuşması, "American Foreign Policy and Democratic Ideal", *Pabst Teater*, Milwaukee, WI, 1992.
23 *offensive realism.*
24 "In Clinton's Worlds: Building Lines of Partnership and Bridges to the Future", *The New York Times*, 10 Temmuz 1997.
25 Zbigniew Brzezinski, *The Choice, Global Domination or Global Leadership*, Basic Books, New York, 2004.
26 Joseph S. Nye, *Why the World's Only Super Power can't Go it Alone*, Oxford University Press, 2002. [*Amerikan Gücünün Paradoksu*, Literatür Yayıncılık, Ağustos, 2003]
27 13 Ocak 1993, Senato'da yaptığı konuşma.
28 Edward Luttwak, "Sometimes Force is the Necessary Path to Peace", *Fortune*, 26 Temmuz 1993.
29 *National Economic Council.*
30 *National Science and Technology Council.*
31 *A National Security Strategy: Enlargement and Engagement*, The White House, Şubat 1995.
32 *good governance.*
33 Ben H. Bagdikian, *The New Media Monopoly*, Beacon Press, Boston, 2004.
34 Joseph E. Stiglitz, *Globalization and its Discontents*, W.W. Norton, New York City, 2002.
35 Warren Christopher, "Charting A Transatlantic Agenda for the 21st Century", *Casa de America*, Madrid, İspanya konuşması. US State Department, Office of the Spokesman, 2 Haziran 1995.
36 Amerikan siyasi söyleminde "ulusal yücelik" (national greatness), "yüce ulus" (great nation) çok sık kullanılan kavramlardır.
37 Arthur M. Schlesinger, Jr., "Back to the Womb? Isolationism's Renewed Threat", *Foreign Affairs*, Temmuz-Ağustos 1995.
38 *International Criminal Court.*

39 Bill Clinton, *a.g.e.*
40 *Project for the New American Century (PNAC).*
41 *Letter to the President Clinton on Iraq*, 26 Ocak 1998. (*http://www.newamericancentury.org/lettersstatements.html*)
42 *Iraq Liberation Act.*
43 *indispensible power.*
44 McNamara, Robert S. ve Brian Van De Mark. *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*, New York, Random House, 1995.
45 Emmanuel Todd, *After the Empire: The Breakdown of the American Order*, Columbia University Press, New York, 2003. [*Imparatorluktan Sonra*, Dost Kitabevi, Aralık 2004]
46 Söyleşi: Emmanuel Todd, Paris, 26 Ocak 2005.
47 Robert Kagan, "Clinton Legacy Abroad: His Sins of Omission in Froeign and Defense Policy", *Weekly Standard*, 15 Ocak 2001.
48 Corey Robin, "Endgame, Conservatives after the Cold War", *Boston Review*, Şubat-Mart 2004.
49 *assertive multilateralism.*
50 *benevolent hegemony.*
51 Bu prensipler, William F. Buckley, Jr. ve Amerikan Muhafazakârlar Birliği Başkanı M. Stanton Evans tarafından kaleme alındı ve Sharon Beyanat'ı adıyla, Connecticut'ta, 11 Eylül 1960 tarihinde yayımlandı. Bu metin son elli yılın muhafazakâr akımlarına temel teşkil ediyor.
52 Richard K. Betts, "The New Threat of Mass Destruction", *Foreign Affairs*, Ocak-Şubat 1998.
53 William S. Cohen, "Preparing for a Grave New World", *The Washington Post*, 26 Temmuz 1999.
54 Judith Miller ve William J. Broad, "Clinton Describes Terrorism Threat for 21. Century", *The New York Times*, 22 Ocak 1999.
55 Pierre Hassner, *La Terreur et l'Empire*, Paris, Le Seuil, 2003.
56 Dr. Donald J. Devine ve David A. Keene, "A Post War Conservative Foreign Policy", *American Conservative Union Foundation*, Ekim 2000. (*http://acuf.org/principles/pforeign.asp)*
57 Emmanuel Todd, *After the Empire: The Breakdown of the American Order*, Columbia University Press, New York, 2003. [*Imparatorluktan Sonra*, Dost Kitabevi, Aralık 2004]
58 Patrick J. Buchanan, *A Republic, Not An Empire: Reclaiming America's Destiny*, Regnery Publishing, Inc., Washington, DC, 1999.
59 Patrick J. Buchanan, *Where the Rigth Went Wrong: How Neoconservatives Subverted the Reagan Revolution and Hijacked the Bush Presidency*, Thomas Dunne Books, New York, 2004.

60 Andrew J. Bacevich, "The Normalization of War", *TomDispatch.com*, 20 Nisan 2005. (*http://www.tomdispatch.com/index.mhtml?pid=2334*)
61 Andrew J. Bacevich, *The New American Militarism: How Americans Are Seduced by War*, Oxford University Press, New York, 2005.
62 Andrew Bacevich, *a.g.e.*
63 *National Security Council.*
64 P.W. Singer, "Outsourcing War", *Foreign Affairs*, Mart-Nisan 2005.
65 Deborah Avant, "Mercenaries", *Foreign Policy*, Temmuz-Ağustos 2004.
66 Chalmers Johnson, *The Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic (The American Empire Project)*, Metropolitan Books, New York, 2004.
67 Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, Yaz 1993.
68 Condoleezza Rice, "Campaign 2000: Promoting the National Interest", *Foreign Affairs*, Ocak-Şubat 2000.
69 Henry Kissinger, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21th Century*, Simon & Schuster Books, New York, 2001.
70 Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York, 1997.
71 Richard Haass, *The Reluctant Sheriff: The United States after the Cold War*, Council on Foreign Relations, New York, 1997.
72 Kökeni İngiltere'ye giden ve birçok Anglosakson ülkesinde yasalara saygı gösterilmesini sağlamakla görevli yönetici. Şerif, ABD'de seçimle göreve gelir. Federal yapıda ve eyaletlerde değişik görev ve yetkileri vardır. Amerikan folklorunda, Vahşi Batı'nın yeni kasabalarında iki tür şerif vardır: Ya çok yozlaşmış, ya da bozuk düzene karşı savaş veren, halkın seçtiği cesur kanun koruyucu.
73 Amerika'nın dış politika konularındaki önde gelen teorisyenlerinden Haass şimdilerde ABD yönetimi için dış politika üreten Council of Foreign Relations'ın (CFR) başkanlığını yürütüyor. CFR Amerika'nın dış politika konusunda saygın düşünce üreten kurumlarından birisi. 1920 yılında Amerika'nın içe kapanmasına karşı çıkmak amacıyla kurulan ve merkezi New York'ta bulunan CFR'nin çalışmaları Amerika'nın dış politika tercihlerinde etkili olabiliyor. CFR, marjinal olmadığı sürece farklı düşüncelere yer veren ve Washington'da karar mekanizmalarının, elitlerin ve öğretim üyelerinin yakından takip ettiği, üç ayda bir çıkan *Foreign Affairs* dergisini yayımlıyor.
74 Nicholas Lemann, "How It Came To War, When Did Bush Decide That He Had To Fight Saddam?", *The New Yorker*, 23 Kasım 2004.
75 Richard Haass, *The Opportunity: America's Moment to Alter History's Course*, Public Affairs, New York, 2005.

76 Richard L. Berke, "The 2000 Campaign: The Overview; This Time, More Accord Than Discord", *The New York Times*, 12 Ekim 2000.
77 Bush konuşmasında *Tevrat* ve *İncil*'den alıntılar yapıyor. "Fırtınada uçan melek" (angel riding in the storm), bir yoruma göre Sina Dağı'ndan dönerken Musa Peygamber'e refakat eden meleği simgeliyor.
78 François Heisbourg, La fin de l'Occident: *l'Amérique, l'Europe et le Moyen Orient*, Odile Jacob, Paris, 2005.
79 Pierre Hassner, *La terreur et l'empire: La violence et la paix*, Seuil, Paris, 2003.

II. BÖLÜM:
ALÇAKGÖNÜLLÜLÜKTEN ÇİZMELİ WİLSONİZME

80 Savaş sonrasında Irak'ta nasıl bir yönetim olacağı konusu Washington'da tartışılırken değişik siyasi eğilimleri olan Iraklı muhalifler bu tartışmalara bir şekilde dahil oldular. Bu gruplar arasındaki kıyasıya rekabet, tartışmaların gündemini belirliyor. Örneğin, George W. Bush yönetiminde olmamakla birlikte dışarda güçlü bir kudret simsarı rolü oynayan Richard Perle, Şii muhalif Ahmet Çelebi'nin Irak'ta kurulacak geçici hükümetin başına getirilmesi için lobi yapıyordu. Çelebi'ye çok sıcak bakmayan ABD Dışişleri Bakanlığı ise geçiş dönemini, Dışişleri diplomatlarının yardımıyla bir askerin yönetmesini öneriyordu. Powell, bu formülün Irak'taki Sünniler ile Suudi Arabistan, Ürdün ve Körfez ülkelerinin tepkisini çekecek bir Şii hükümetinin kurulmasını önleyeceği kanaatindeydi. ABD Dışişleri'nin Şubat 2003'te yani savaştan bir ay önceki pozisyonu buydu. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ise yaptığı bütün hesapları, Amerikan askerlerini bir an önce geri çekmek üzerine kurdu. "L'Irak: Comment L'Amérique s'est enlisee", Patrick Jarreau, Sylvie Kauffmann, Mouna Naim, *Le Monde*, 18 Eylül 2003.
81 2005 yılında Kyoto Protokolü'nü imzalayan ülke sayısı 140'ı buldu.
82 Comprehensive Test Ban Treaty, Landmine Treaty, Protocol on Biological Weapons ve International Criminal Court.
83 Woodrow Wilson da George W. Bush gibi, kendisini Tanrı'nın görevlendirdiği bir "misyon adamı" olarak görüyordu. Wilson, 21. yüzyılda Amerikan siyasi sınıfının (muhafazakâr, liberal ve de yeni muhafazakârların) yeniden keşfettiği bir başkan. Peki, değişik dünya görüşüne sahip olan siyasi kadrolar neden Wilsonizm'e sarılıyor? Bunun pek çok nedeni var. Önce Soğuk Savaş sonrasının yarattığı boşluk ve bunun sonucu ortaya çıkan belirsizlikler. Pek çok siyasetbilimci günümüz dünyasını 20. yüzyılın başına benzetiyor. Wilson 20. yüzyılı şekillendirmeye çalışan ABD başkanıydı. George W. Bush da 21. yüzyılın

tasarımcılığına soyunuyor. Bu nedenle 11 Eylül sonrası ilan edilen "Bush Doktrini"ne "Yeni Wilsonizm" yakıştırması yapılıyor.

84 Pierre Hassner, "Guerre: qui fait le Jeu de qui", *Le Monde*, 25 Şubat 2003.

85 Ghassan Salamé, *Quand L'Amérique Refait le Monde*, Fayard, 2005.

86 Christian Brose, "The Bush Revolution", *www.nationalreviewonline*, 7 Kasım 2003.

87 Çevreleme ve caydırıcılık kavramları *containment* ve *deterrence* kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

88 1992 yılında Paul Wolfowitz'in tasarladığı askeri strateji belgesi, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrasındaki askeri üstünlüğünün kalıcı olmasını esas alıyor. Böylece, rakip güçlerin doğmasına engel olmak gerektiği görüşü ön plana çıkıyor. Bu amaçla ABD'nin askeri yönden global bir eylem planı olmasını öngörüyor. Cheney-Rumsfeld ikilisinin de benimsediği bir strateji bu. 90'larda, Clinton yönetimi kısmen de olsa bu yarı-emperyalist stratejiden etkileniyor. George W. Bush yönetiminin 2002 yılında yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi (The National Defense Strategy of the United States of America, Department of Defense, Washinton, DC, 20 Eylül 2002) büyük çapta bu metinden esinlenmekte.

89 Amerikan tarihinde, tehdit ortaya çıkmadan yok etmek diye tanımlanan "önleyici savaşın" pek çok örneği mevcut. General Andrew Jackson 1818 yılında İspanyolların yönetimindeki Florida'yı işgal ettiğinde, dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı John Quincy Adams, "İspanya, Florida'da sınırların güvenliğini koruyamadığı için önleyici savaşın ne kadar doğru olduğu anlaşılıyor" demişti.
1904'te Başkan Theodore Roosevelt, Amerika'nın uygarlığı korumak için Batı dünyasına müdahale edeceğini açıkladı. Franklin Roosevelt de 1941 yılında önleyici savaşın gereğini şu sözlerle ifade etti. "Saldırmaya hazırlanan bir çıngıraklı yılanı gören, kafasını ezmek için yılanın saldırmasını beklemez." Kaynak: Melvyn P. Leffler, "The Bush Doctrine of Preemptive War Is Unprecended", *Foreign Policy*, Eylül-Ekim 2004.

90 Walter Russell Mead, *Power, Terrror, Peace, And War: America's Grand Strategy in a World of Risk*, Alfred A. Knops, New York, NY, 2004.

91 Birleşmiş Milletler'in Irak'taki denetçiler heyetinin başkanı Hans Blix'in savaştan önce hazırladığı raporda, Bağdat rejiminin elinde kitle imha silahlarının olmadığı belirtilmişti. Bu rapor, ABD yönetimini ikna etmeye yetmedi. 2 Ekim 2003'te Amerikalı David Kay'in başkanlığındaki bir heyet Irak'ta kitle imha silahları konusunda bir çalışma yaptı. Sonuç aynı oldu. Hans Blix savaştan yedi ay sonra *Le Monde* ga-

zetesinin muhabiri Antoine Jacob'un sorularını yanıtlarken şöyle diyordu: "2003 yılının Mart ayı itibariyle, Irak'ın askeri bir tehdit oluşturduğuna dair ortada hiçbir kanıt yoktu. Irak'ta hâlâ kitle imha silahlarının varlığına dair bir kanıtın bulunamamasının Başkan Bush'u ve Tony Blair'i rahatsız ettiğini düşünmek mümkün. Amerikan yönetimi 'önleyici savaş' ilan etme hakkı olduğunu söylüyordu. Hangi gerekçeye göre? Kötü niyetli olduklarını söylemiyorum ama yönetim her şeyi bilmiyordu. Bush'un ve Blair'in yalan söyledikleri iddiasında değilim. Ama verileri saptırdıkları ve aşırı biçimde yorumladıkları aşikâr." *Le Monde*, 7 Ekim 2003.

92 Paul Wolfowitz, Werknunde konuşması, 2 Şubat 2002. Alınan kaynak: Pierre Hassner & Justin Vaisse, *Washington et Le Monde*, CERI, Paris, 2003.

93 Francis Fukuyama ve G. John Ikenberry, "Report of the Working Group on Grand Strategic Choices", *Princeton Project on National Security*, Woodrow Wilson School of Public ve International Affairs, Princeton Üniversitesi, Eylül 2005.

94 The Pew Forum on Religion & Public Life Liberty and Power: A Dialogue on Religion and US Foreign Policy, Washington, DC, 15 Ekim 2004.

95 Robert Cooper, *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Books, 2003.

96 John Bolton, "US Will Fix UN or Find an Alternative", *NewsMax.Com*, 15 Kasım 2005.
(*http://www.newsmax.com/archives/articles/2005/11/15/90751.html*)

97 Robert Kagan, "America and the World: The Crisis of Legitimacy", The 21st Annual John Boynthon Lecture, *The Center for Independent Studies*, Melbourne, Avustralya, 9 Kasım 2004.
(*http://www. cis.org.au/ Events/JBL/JBL04.pdf*).

98 Tony Blair, Sedgefield konuşması, 5 Mart 2004. Alınan kaynak: Philippe Sands, *Lawless World: America and the Making and Breaking of Global Rules*, Penguin Books, Londra, 2005.

99 *Project for New American Century*, "Statement of Principles", 3 Haziran 1997 (http://www.newamericancentury.org/statementofprinciples.html)

100 Philippe Sands, *a.g.e.*, Penguin Books, Londra, 2005.

101 Memo from John Yoo to Timothy Flanigan, "Re: Memorandum Opinion for the Deputy Counsel to the President", 25 Eylül 2001. Alıntının yapıldığı makale: David Cole, "What Bush Wants to Hear", *The New York Review of Books*, 17 Kasım 2005.

102 The National Defense Strategy of The United States of America, Washington DC, 20 Eylül 2002.
103 James Kurth, "Iraq: Losing the American Way", *The American Conservative*, 15 Mart 2004.
104 Condoleezza Rice, "The Promise of Democratic Peace", *The Washington Post*, 11 Aralık 2005.
105 Ghassan Salamé, *a.g.e.*
106 David Frum ve Richard Perle, *An End to Evil, How to Win the War on Terror*, Ballantine Book, 2003.
107 Richard Clarke, *Against All Enemies: Inside America's War on Terror-What Really Happened*, Free Press, Mart 2004.
108 Bob Woodward, *Saldırı Planı*, Arkadaş Yayınları, İstanbul, Haziran 2004.
109 Bu başlık, Bush Doktrini'ni *Orbis* dergisinin İlkbahar 2005 sayısında işleyen bir grup uzmana ait. Donald C.F. Daniel, Peter Dombrowski, Rodger A. Payne, "The Bush Doctrine is Dead; Long Live the Bush Doctrine?" başlıklı makalede ABD Başkanı Bush'un bu doktrinden vazgeçemeyeceğini, ancak Irak'taki gelişmeler karşısında müttefiklerinin desteğini alması gerektiğini öneriyorlar.
110 Donald C.F. Daniel, Peter Dombrowski ve Rodger A. Payne, *a.g.y.*
111 Richard Fricker, "Ex-CIA Officer on War on Terror", *www.consortiumnews.com*, 13 Aralık 2005.
112 *International Institute for Strategic Studies*, Cenevre.
113 *Foreign Policy Research Institute* (FPRI), Philadelphia.
114 Zbigniew Brzezinski, "The Wrong Way to Sell Democracy to the Arab World", *The New York Times*, 24 Mart 2004.
115 Marina Ottoway ve Thomas Carothers, "Middle East Democracy", *Foreign Affairs*, Kasım-Aralık 2004.
116 Eric J. Hobsbawm, "Spreading Democracy", *Foreign Policy*, Eylül-Ekim 2004.
117 Söyleşi: Emmanuel Todd, Paris, 26 Ocak 2005.
118 4. Herzliya Conference on The Strategic Shift and The Balance of National Security, *Institute for Policy and Strategy*, Interdisciplinary Center, Herzliya, İsrail, 13-16 Aralık 2004.
119 Boer Savaşı, İngiltere ile Güney Afrika Cumhuriyeti (Transvaal) ve Orange Bağımsız Devleti adlı iki Boer cumhuriyeti arasındaki savaştır. (11 Ekim 1899-31 Mayıs 1902). Güney Afrika'ya yaklaşık 500 bin askerle giren İngiltere, bu savaşta ancak 88 bin dolayında asker toplayabilen Boerleri yenilgiye uğratır. Ancak Güney Afrika Savaşı İngiltere'ye çok pahalıya mal olur. İngiliz ekonomisi olumsuz yönde etkilenir.

120 Timothy Garton Ash, "Stagger on, Weary Titan", *The Guardian*, 25 Ağustos 2005.

121 Akıllı tasarım kuramı 1990'larda bir grup Amerikalı bilim adamı tarafından ortaya atıldı. Teorinin ilk ortaya çıkışı Pennsylvania'da Lenigh Üniversitesi biyokimya profesörü Michael J. Behe'nin *Darwin'in Kara Kutusu: Evrime Karşı Biyokimyasal Başkaldırı* adlı kitabıyla oldu. Prof. Behe, kitabında canlı hücresinin Darwin zamanında içeriği bilinmeyen bir kara kutu olduğunu, hücrenin ayrıntıları anlaşıldığında ise burada çok karmaşık bir tasarımın varlığının ortaya çıktığını anlatıyordu. Behe'ye göre canlılardaki karmaşık sistemlerin, doğal seleksiyon ve mutasyonla yani bilinçsiz mekanizmalarla ortaya çıkması imkânsızdı ve bu, hücrenin bilinçli bir şekilde tasarlandığını gösteriyordu. George W. Bush yönetiminde, okullarda evrim teorisi yerine akıllı tasarım kuramının okutulmasını isteyenler bulunuyor. Özellikle Evanjelikler davanın peşinde.

122 *Foreign Policy Research Institute* adlı düşünce kuruluşunca düzenlenen, ordu mensuplarının, akademisyen ve askeri strateji alanında çalışan uzmanların katıldığı panel. Philadelphia, 5 Aralık 2005.

123 Başkan George W. Bush 3 Aralık 2005 tarihinde Deniz Harp Akademileri'nde yaptığı (Naval Academy) konuşmada, Irak'ta Zafer İçin Ulusal Stratejisi'ni açıkladı. Konuşmasında on beş kez "zafer" sözcüğünü kullandı. Irak çıkmaza girdiği sırada "zafer" kavramına yapılan bu vurgu aslında tam bir halkla ilişkiler taktiğiydi. Scott Shane'in haberine göre, Ulusal Güvenlik Kurulu'na özel danışman olarak gelen Duke Üniversitesi'nden siyasetbilimci Peter D. Feaver'un bu metnin hazırlanmasında katkısı büyük. Feaver'un uzmanlığı savaş konusunda kamuoyu eğilimlerini incelemek. Dr. Feaver 2003-2004 yıllarında yapılan kamuoyu araştırmalarının sonuçlarını Bush yönetimine sunmuştu. Bunun ardından işe alınmıştı. Araştırmadan çıkan sonuç şuydu: Eğer halk başarıya inanırsa artan ölü ve yaralı sayısına rağmen halk savaşı destekler. Kaynak: Scott Shane, "Bush's Speech On Iraq Echoes Analyst's Voice", *The New York Times*, 4 Aralık 2005.

124 Liberal sözcüğü Amerikan siyasi jargonunda sol anlamına geliyor.

125 Neocon "neoconservative" sözcüğünün kısaltılmış şekli. Bush'un dış politikasına yön veren gruptan metinde yer yer yeni muhafazakâr ya da neocon diye söz ediliyor.

126 Andrew Sullivan, "What I Got Wrong About the War", *Time*, 5 Mart 2006.

127 Robert Kagan'ın babası Donald Kagan Yale Üniversitesi'nde tarih profesörü.

128 Robert Kagan, "On Iraq Short Memories", *The Washington Post*, 12 Eylül 2005.

129 Yeni muhafazakârlar için İngilizce "cabal" sözcüğü kullanılıyor. Cabal, 1667 ve 1673 yılları arasında İngiltere Kralı II. Charles'ın yanında ülkeyi yöneten beş kişilik gruba verilen ad. Siyasi bir amaç için bir araya gelmiş komplocu, gizli gruplar anlamına gelen bir kavram.

130 Jeffrey Goldberg, "Breaking Ranks, What Turned Brent Scowcroft Against the Bush Administration?" *The New Yorker*, 31 Ekim 2005.

131 Wesley Clark, "The Next Iraq Offensive", *The New York Times*, 6 Aralık 2005.

132 William E. Odom, "What's Wrong With Cutting and Running", *Nieman Foundation for Journalism at (www.NiemanWatchdog.org)*, Harvard Üniversitesi, 3 Ağustos 2005.

133 Condoleezza Rice, "The Promise of Democratic Peace, Why Promoting Freedom Is the Only Realistic Path to Security", *The Washington Post*, 11 Aralık 2005.

134 Yalta Konferansı, 2. Dünya Savaşı sonuna doğru 4-11 Şubat 1945 arasında, Nazi Almanyası'nı kesin yenilgiye uğratacak son saldırıyı görüşmek üzere, ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Sovyetler Birliği Başkanı Stalin'in katılımıyla Ukrayna'nın Yalta kentinde toplanmışlardı. ABD Başkanı George W. Bush, İngiltere Başbakanı Tony Blair ve İspanya Başbakanı Jose Marie Aznar, Yalta zirvesine özenerek, Mart 2003'te Azor Adaları'nda toplanıp Birleşmiş Milletler kararı olmadan Irak Savaşı için düğmeye bastılar.

135 Jeffrey Goldberg, (a.g.yayın)

136 Richard N. Haass, *The Opportunity: America's Moment to Alter History's Course*, Public Affairs, New York, NY, 2005.

137 Richard Haass, *a.g.e.*

138 Francis Fukuyama ve G. John Ikenberry, "Report of the Working Group on Grand Strategic Choices", *The Princeton Project on National Security*, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton Üniversitesi, Eylül, 2005.

139 "Report of the Working Group on Grand Strategic Choices", *The Princeton Project on National Security*, Eylül 2005. Bu çalışma grubuna katılanlar: Francis Fukuyama, G. John Ikenberry, Kurt Campell, Thomas J. Christensen, Ivo H. Daadler, John Lewis Gaddis, Robert Kagan, Tod Lindberg, Walter Russell Mead, Henry Nau, Mitchell Reiss, Anne-Marie Slaughter, Stephen M. Walt, Victor D. Cha, Eliot Cohen, Aaron L. Friedberg, Bruce W. Jentleson, Charles A. Kupchan, Robert Litwak,

John J. Mearsheimer, Barry Posen, Sherle R. Schwenninger ve James B. Steinberg.

140 *NBC's Today Show*'da Başkan Bush ile yapılan söyleşi. 30 Ağustos 2004.

141 Ghassan Salamé, *a.g.e.*

142 Richard N. Haass, *a.g.e.*

143 Richard Haass'ın *Opportunity* adlı kitabından alıntı, "Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication", Eylül 2004.

144 John J. Mearsheimer, "Report of the Working Group on Grand Strategic Choices", *The Princeton Project on National Security*, Eylül 2005.

145 Charles Krauthammer, "Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World", *AIE Annual Dinner*, Washington (*http//www.aei.org/news/newsID.19912/news_details.asp*), 10 Şubat 2006.

146 Seymour Hersh, "The Coming Wars: What the Pentagon Can Now Do in Secret?" *The New Yorker*, 5 Nisan 2006.

147 Söyleşi: Prof. James Kurth, *Swarthmore College*, Swarthmore, PA, 31 Mart 2006.

III. BÖLÜM:
YENİ MUHAFAZAKÂR ÇETE: NEOCONLAR

148 Yeni muhafazakâr ve neocon yazıda aynı anlamda kullanılıyor.

149 Max Boot ulusal güvenlik politikaları ve Amerikan askeri tarihi ve teknoloji konularında uzman. *The Wall Street Journal*'ın eski editörü, *The New York Times, USA Today* ve *Washington Post*'ta yazıları yayımlanıyor. Project for the New American Century (Yeni Amerikan Yüzyılı İçin Proje) adlı think tank'in yayımladığı pek çok mektubun altında imzası bulunuyor. Bazı yayınlara göre Amerika'nın en etkili 500 kişisi arasında yer alıyor. Boot, ABD'nin "emperyalist rolünü" oynamaya başlaması gerektiğini düşünenlerden. Amerikan hükümetlerine dış politika üreten ve merkezi New York'ta olan Council of Foreign Relations'da araştırmacı.

150 Max Boot, "What the Heck Is a 'Neocon'?", *The Wall Street Journal*, 30 Aralık 2002.

151 Söyleşi: Max Boot, Herzliya, İsrail, 14 Aralık 2004.

152 Max Boot, "Small Wars and US Foreign Policy", *Conversations with History;* Institute of International Studies, UC Berkeley, 12 Mart 2003.

153 Söyleşi: Emmanuel Todd, Paris, 26 Ocak 2005.

154 Charles Krauthammer, "The Lonely Superpower", *The New Republic*, 29 Temmuz 1991.

155 Francis Fukuyama, "The End of History", *The National Interest*, Yaz 1989.

156 Deborah Soloman, "The Way We Live Now: Questions for Robert Kagan; Europeans are Sissies", *The New York Times*, 16 Şubat 2003.

157 Dominique Simonnet: Söyleşi, Robert Kagan "L'Amérique doit mener la politique des forts" *L'Express*, 6 Mart 2003.

158 Robert Kagan, "Power and Weakness", *Policy Review*, Haziran-Temmuz 2002.

159 Robert W. Tucker, "Oil: The Issue of American Intervention", *Commentary*, Ocak 1975.

160 Norman Podhoretz, "The Future Danger", *Commentary*, Nisan, 1981.

161 Andrew Bacevich, "Neocon Revolution and Militarism", *TomDispatch.com*.

162 Robert Kagan ve William Kristol, "Towards a Neo-Reaganite Foreign Policy", *Foreign Affairs*, Temmuz-Ağustos 1996.

163 "İyi kalpli global hegemonya" deyişi, neoconların istediği "benevolent global hegemony"nin karşılığı olarak kullanıyorum.

164 "Neocon 101: Some basic questions answered. What do neoconservatives believe? Empire Builders", *The Christian Science Monitor*. (*http://www.csmonitor.com/specials/neocon/neocon101.html*)

165 Theodore Roosevelt, Annapolis Deniz Harp Akademisi Konuşması, 23 Ocak 1897.

166 Pierre Hassner, "The United States: The Empire of Force or the Force of Empire?", *Chaillot*, Papers No: 52, Institute for Security Studies, European Union, Paris, Eylül 2002.

167 David M. Kennedy, "What W" Owes to "WW", *The Atlantic*, Mart 2005.

168 Richard Clarke, *Against All Enemies, Inside America's War on Terror*, Free Press, 2004.

169 Empire Builders, The Christian Science Monitor, *a.g.e.*

170 Eric Alterman, *What Liberal Media? The Truth About BIAS and the News*, Basic Books, New York, 2003.

171 Lobicilik geleneğine sahip olan Amerikan siyasi kültüründe "think tank"lerin rolü önemsenmeli. 1916'da kurulan Brookings Institute'yü ABD'nin ilk düşünce kuruluşu olarak kabul etmek mümkün. Soğuk Savaş sırasında, think tank'lerin etkisi artıyor. Bu, bir ihtiyacın cevabı. Amerikan yönetimleri, Sovyet tehdidine karşı ulusal güvenlik stratejilerinin mimarisini geliştirirken bir entelektüel altyapıya ihtiyaç duyuyor. Think tank'ler bu entelektüel altyapının temel taşlarından biri. Bağımsız düşünce kuruluşları olarak faaliyete geçen think tank'lerde, politika üretiliyor, bunların nasıl uygulanacağı konusunda yol gösteriyorlar. Bu

amaçla kurulan think tank'lerin en önemlisi hiç kuşkusuz ki Project RAND. Project RAND 1945 yılında Douglas Uçak Şirketi'nin bünyesinde hayata geçiyor. Project RAND'ın amacı askeri ve sivil bürokrasinin temsilcileriyle, sanayi çevreleriyle akademik dünyayı ortak projeler etrafında toparlamak. Ortak projeler için araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak. 1948 yılında Ford Vakfı'nın büyük mali desteğiyle Project RAND, RAND Corporation'a dönüşüyor. Amerika'nın en önemli think tank'lerinden biri haline geliyor. Paul Wolfowitz'in hocası olan, Amerika'nın önde gelen nükleer stratejistlerinden Albert Wohlstetter benzeri akademisyenler 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan think tank'lerde siyasi projeler üretiyorlar. Think tank'lerin bir kısmı bağımsız. Bazıları ise Demokratlara ve Cumhuriyetçilere yakın olan daha politize kuruluşlar.

172 Bilimsel dergilerde bir makale, ancak hakem kurulundan geçtikten sonra ve yazarın adı hakemlerce görülmeksizin (blind review) değerlendirildikten sonra yayımlanır. Bu dergilerin editörleri kendi dallarındaki en saygın bilim adamları arasından seçilir. Amaç; araştırmanın özgünlüğünü, bilimsel açıdan doğru metodolojilerle yapılmış olduğunu garanti etmektir.

173 "Ahlaki berraklık" (moral clarity) kavramı muhafazakâr literatürde çok sık kullanılır. Her muhafazakâr davanın mazereti ya da temeli anlamında kullanılan bu kavram giderek sloganlaştı.

174 Corey Robin, "Endgame, Conservatives after the Cold War", *Boston Review*, Şubat-Mart 2004.

175 Andrew J. Bacevich, *The New American Militarism: How Americans Are Seduced by War*, Oxford University Press, New York, 2005.

176 William Kristol ve Robert Kagan, "The Present Danger", *The National Interest*, İlkbahar 2000.

177 William Kristol ve Robert Kagan, *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, New York, 2000.

178 Paul Wolfowitz, *a.g.e.*

179 National Security Council Senior Director for Democracy, Human Rights and International Operations.

180 *Günümüzün Tehlikeleri* başlıklı kitapta, Elliott Abrams, William Bennett, James Caesar, Nicholas Eberstadt, Aaron Friedberg, Jeffrey Gedmin, Reuel Marc Gerecht, Donald Kagan, Frederick Kagan, Ross Munro, Richard Perle, Peter Rodman, William Schneider, Paul Wolfowitz'in yazıları yer alıyor. Kitabın sunuşunda ise Robert Kagan ve William Kristol'ın imzaları bulunuyor.

181 Charles Krauthammer, "The Real New Order, The American and the Islamic Challenge", *The Weekly Standard*, 12 Kasım 2001.

182 Söyleşi: Emmanuel Todd, Paris, 26 Ocak 2005.
183 Ghassan Salamé, *a.g.e.*
184 *Compassionate conservatism.*
185 Donald Kagan ve Frederick W. Kagan, *While America Sleeps: Self-Delusion, Military Weakness, and the Threat to Peace Today*, New York, St. Martin's Press, Eylül 2000.
186 *Committee on the Present Danger.*
187 Savunma Politikası Kurulu'nun dokuz üyesinin, 2001-2002 yılları arasında yapılan 76 milyar dolarlık savunma kontratlarının altında imzaları olduğu ortaya çıktı. Kurul üyelerinin "çıkar çatışması beyannamesi vermediği" anlaşılınca Richard Perle Savunma Politikası Kurulu'ndaki başkanlık görevinden ayrılmak zorunda kaldı.
188 Sebastien Fath, *Dieu Bénisse L'Amérique: La Religion de la Maison-Blanche*, Seuil, Paris, 2004.
189 Robert Locke, "Leo Strauss, Conservative Mastermind", *FrontPageMagazine.com*, 31 Mayıs 2002.
190 Daniel Vernet ve Alain Frachon, "Le Stratège et le philosophe", *Le Monde*, 15 Nisan 2003.
191 Nicholas Xenos, "Leo Strauss and the Rhetoric of the War on Terror", *Logos Journal*, İlkbahar 2004.
192 William J. Bennett, *Why We Fight: Moral Clarity and the War on Terrorism*, Doubleday, 2002.
193 Allan Bloom, *The Closing of the American Mind*, Touchstone Books, New York, 1987.
194 *Mutually Assured Destruction.*
195 Daniel Vernet ve Alain Frachon "Le stratège et le philosophe", *Le Monde*, 15 Nisan 2003.
196 Anne Norton, *Leo Strauss and the Politics of American Empire*, Yale University Press, 2004.
197 George Packer, *Assassin's Gate: America in Iraq*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2005.
198 Peter J. Boyer, "The Believer, Paul Wolfowitz Defends His War", *The New Yorker*, 1 Kasım 2004.
199 Anne Norton, *a.g.e.*
200 Söyleşi: Anne Norton, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, PA, 21 Mart 2006.
201 Michael Hirsh, "Bernard Lewis Revisited: What if Islam isn't an obstacle to democracy in the Middle East but the secret to achieving it?", *The Washinton Monthly*, Kasım 2004.
202 Bernard Lewis, What Went Wrong: Western Impact and Middle Eas-

tern Response, Oxford University Press, 2002. [*Hata Neredeydi? 300 Yıldır Sorulan Soru*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2004]

203 Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", (*The Atlantic Monthly*) "Uygarlıklar Çatışması" kavramını ilk kez, Eylül 1990 yılında Bernard Lewis, "Müslüman Öfkesinin Kökleri" adlı makalesinde kullandı.

204 Leyla Tavşanoğlu, "Çağdaşlaşmanın Modeli Laik Türkiye", Bernard Lewis ile Söyleşi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Şubat 2003.

205 Bernard Lewis, "A War of Resolve" ve "Time for Toppling", *The Wall Street Journal*, 26 Nisan 2002 ve 28 Eylül 2002.

206 Jeffrey Goldberg, "Breaking Ranks", *The New Yorker*, 31 Ekim 2005.

207 Richard Perle kendisiyle yapılan bütün söyleşilerde, George W. Bush yönetiminde hiçbir zaman karar verme pozisyonunda olmadığı için "Irak Savaşı'nın mimarı" yakıştırmasını kabul etmediğini söylüyor.

208 David Frum ve Richard Perle, *An End to Evil, How to Win the War on Terror*, Ballantine Book, 2003.

209 Francis Fukuyama, "Beyond Our Shores: Today's 'Conservative' Foreign Policy Has an Idealist Agenda", *The Wall Street Journal*, 24 Aralık 2002.

210 David J. Rothkopf, "Inside The Committee That Runs The World", *Foreign Policy*, Mart-Nisan 2005.

211 James Mann, *The Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet*, Viking, New York City, 2004. [*Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesinin Gerçek Hikâyesi*, İlk Yayınları, Temmuz 2004]

212 Söyleşi: Corey Robin, *City University Brooklyn College*, Brooklyn, NY, 30 Mart 2005.

213 "Sun Belt": Amerika'nın güney ve güneybatısındaki eyaletler. Arizona, Kaliforniya, Florida, Louisiana, Nevada, New Mexico, Teksas. 1970'lerden itibaren demografik ve ekonomik yönden büyüyen eyaletler bunlar. Amerika'nın kuzeydoğusundaki endüstri çökerken, güneşli güney ve güneybatı bölgeleri hızla kalkınıyor. 90'lardan itibaren en çok büyüyen kentler, bu bölgelere dağılmış durumda. Bu gelişme, doğal olarak siyasi yapıyı da etkiliyor.

214 Adam Nagourney, "Putting It Back Together Again", *The New York Times*, Week in Review, 30 Ekim 2005.

215 *Left Behind*. Taşınma sonrasında geride kalanlar, günahkârlar. 'Taşınma' (Rapture) Doktrini, Tekrardan Doğmuş Hıristiyanların ve kalbinde İsa'yı hissedenlerin, İsa'nın ikinci gelişinde nerede olurlarsa olsunlar bir anda mucizevi bir şekilde cennete taşınacaklarını anlatır. Bu görüşe göre, dünyada milyonlarca insan birden kaybolacak. Geride kalan günahkârlar, yani İsa'yı kalbinde taşımayanlar, inanmayanlar ve İsa'yı

bilmeyenler, yedi yıl sürecek bir cefa ve zulüm dönemi yaşayacaklar. Bu dönem Anti-İsa Krallığı olacak. Bir süre sonra Anti-İsa Yahudilerin, ilki Hazreti Süleyman tarafından MÖ 10. yüzyılda yaptırılan sonra Nabukatnezarca MÖ 586 yılında ateşe verilerek ortadan kaldırılan ve temelleri bugün Mescid-i Aksa'nın altında bulunan mabedi üçüncü defa inşa etmelerine müsaade edecek. Fakat daha sonra Yahudilerin üstüne giderek mabedi yıkacak. Yedi yıl cefadan sonra İsa üçüncü kez dünyaya gelecek, bütün Yahudiler Hıristiyan olacak, Anti-İsa'yı ve kötüleri Mahşer Günü'nde yenip iyileri yanına alıp cennete götürecek.

216 Richard Perle ve diğerleri, "Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm, Institute for Advanced Strategic and Political", *Studies*, 8 Temmuz 1996.

217 David Wurmser, *Tyranny's Ally: America's Failure to Defeat Saddam Hussein*, AEI Press, 1999.

218 Patrick J. Buchanan, *Where The Right Went Wrong, How Neoconservatives Subverted the Reagan Revolution and Hijacked teh Bush Presidency*, Thomas Dunne Books, New York, 2004.

219 Lind 1991-1994 yılları arasında, yeni muhafazakârlara yakınlığıyla bilinen *The National Interest* dergisinin başeditörlüğünü yaptı. Lind, bugün Amerika'da neoconları en çok eleştiren muhafazakâr kalemlerden birisi.

220 Michael Lind, "The Weird Men Behind George W. Bush's War", *New Statement*, 7 Nisan 2003.

221 Francis Fukuyama, "The Neoconservative Moment", *The National Interest*, Yaz 2004.

222 Charles Krauthammer, Mark Brzezinski, Peter Lavelle, Jay Loo, Moshe Zvi Marvit ve Fred Seigel, "Letter", *The National Interest*, İlkbahar 2005.

223 Mark Mazover, "How US Hawks Hijacked Mideast Policy?", *The Financial Times*, 4 Kasım 2003.

224 Bolton, George W. Bush'un birinci yönetim döneminin Dışişleri Bakanlığı Silahların Denetimi ve Uluslararası Güvenlik Birimi'nden sorumlu bakan yardımcısıydı.

225 Bkz. (Kampüslerden Medyaya Toplum 11 Eylül Dönemecinde) Millergate.

IV. BÖLÜM:
EMPERYAL AMERİKA VE AVRUPA

226 Harold James, "The Vulnerability of Globalization", *Princeton Üniversitesi*, Haziran 2004.

227 Max Boot, "The Case for American Empire", *The Weekly Standard*, 15 Ekim 2001.

228 New American Century Project adlı think tank'in düzenlediği "The USA is, and should be an Empire" adlı toplantı.

229 *Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance.*

230 Max Boot, "Washington Needs a Colonial Office", *Financial Times*, 3 Temmuz 2003.

231 Max Boot, *a.g.yayın.*

232 Söyleşi: Max Boot, Herzliya, İsrail, 14 Aralık 2004.

233 11 Eylül 2001 sonrasında, Amerika'daki imparatorluk tartışmaları konusunda, Princeton Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Şükrü Hanioğlu şu satırları yazdı: "İmparatorluk tartışmaları içinde bazı yazar ve akademisyenler, neredeyse Rudyard Kipling'in Beyaz Adamın Yükümü tezine benzer ifadelerle, ABD'nin demokrasiye yabancı topluluklara bu alanda hizmet sunması gerekliliğine işaret ederken, diğerleri de ABD'nin: dünyanın dört bir yanındaki garnizonları, devletleri, Roma'da eğitilip geri dönen, İngiltere'yi imparatorluk adına idare eden Togidubnus'a benzer biçimde yöneten yerel liderleri, sorun çıkaran bölgelere gönderilmek için hazır bekleyen, mağlup edilmesi imkânsız orduları ve Pax Americana'sı ile yeni Roma İmparatorluğu haline geldiğini savunmakta ve bunun tehlikelerine değinmektedir. Bu arada Kipling'in ünlü The White Man's Burden şiirini İngiltere için değil ABD için yazdığını ve McClure's Magazine'de 1899 yılı Şubatında, ABD'yi bir dizi eski İspanyol sömürgesinin yeni sahibi yapan Paris Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra yayımladığı hatırlanmalı." Şükrü Hanioğlu, "21. Asır İmparatorluğu", *Zaman* gazetesi, 11 Mart 2004.

234 Harold James, *a.g.e.*

235 Niall Ferguson, *Colossus: The Price of America's Empire*, The Penguin Press, New York, 2004.

236 1960'larda Cedric James Lowe gibi bazı akademisyenler İngiliz dış politikasını revizyonist bir açıdan değerlendirerek "Gönülsüz Emperyalistler" (Reluctant Imperialists) kavramını geliştirdiler. Bu görüşe göre İngiltere aslında emperyal siyaset gütmek istememesine rağmen koşullar ve dünya düzeni onu böyle davranmaya zorlamıştı. Amerikalı tarihçi E.M. Lander, 1980'de yayımlanan *Reluctant Imperialists: Calhoun, The South Carolinians, and The Mexican War* adlı kitabında ABD-Meksika Savaşları'nı "Gönülsüz Emperyalistler" kavramı açısından ele aldı. Bugün de yeni muhafazakârlar ABD'ye bir emperyal rol biçerek benzer bir kavramsallaştırma yapıyor.

237 Niall Ferguson *Colossus* adlı kitabında şöyle diyor: "Amerika Birleşik Devletleri'nin genişleyeceği daha en başında kararlaştırılmıştı. George Washington'a göre Amerika Birleşik Devletleri önce 'yeni doğmuş (nascent) imparatorluk', daha sonra 'çocuk' (infant) imparatorluktu. James Madison, Thomas Jefferson'ın 'tarihte hiçbir anayasanın geniş bir imparatorluğa ve özerkliğe bizimki kadar müsait olmadığına inanıyorum' dediğini nakleder."

238 Söyleşi: Niall Ferguson, Nisan 2005.

239 Michael Ignatieff, "The Burden", *The New York Times Sunday Magazine*, 5 Ocak 2003.

240 Söyleşi: Walter Russell Mead, Herzliya, İsrail, 15 Aralık 2004.

241 *Off-shore balancing power.*

242 Raşid Halidi, *Resurrecting Empire: Western Footprints and America's Perilous Path in the Middle East*, Beacon Press, Boston, 2004.

243 Arno J. Mayer, "La Maison Blanche sera-t-elle le Kremlin du XXIe siecle?", *Le Monde*, 14 Şubat 2005.

244 Söyleşi: Harold James, *Princeton Üniversitesi*, Princeton, NJ, Mayıs 2005.

245 Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, W.W. Norton, New York, 2002.

246 Robert Cooper, "Imperial Liberalism", *The National Interest*, İlkbahar 2005.

247 Şükrü Hanioğlu, *a.g.yayın.*

248 *The Washington Post* gazetesi 2 Kasım 2005 tarihli sayısında, CIA'nın Doğu Avrupa ülkelerinde Sovyetler döneminden kalan kamplarda, terörist zanlılarını sorguya çektiğini iddia etti. İngiltere hükümeti, Avrupa Birliği adına bu konuda ABD'den aydınlatıcı bilgi istedi. Alman *Der Spiegel* dergisi de, Alman hava sahasının, CIA'nın terörist zanlısı taşıyan uçaklarınca kullanıldığını iddia etti.

249 Walter A. McDougall, "Why Some Neo-Cons Are Wrong About US Foreign Policy?", *Orbis*, Philadelphia, Aralık 1997.

250 Avrupa yapımı Airbus'ların A380 tipi, 555 koltuğu ile günümüzün en büyük uçağı. Airbus yöneticileri A380'lerin dünyanın en iddialı sivil havacılık projesi olduğunu söylüyor.

251 Owen Harries, "The Collapse of the West", *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim 1993.

252 Doğu Avrupa ülkeleri ise tehdit algılaması konusunda Batı Avrupa ülkeleriyle aynı ruh hali içinde değil. Irak Savaşı'nda, Doğu Avrupa ülkelerinin Washington'ın yanında yer alması bunun bir sonucu. Bu ülkeler güvenlik konusunda kendisini ABD'ye daha yakın hissediyor. Düne kadar "Doğu Bloku" içindeydiler. Şimdi başka bir "blok"un

içinde yer almak ve Avrupa Birliği'nin iki büyük ülkesi Fransa ve Almanya'nın etki alanına girmek istemiyorlar. Doğu Avrupa ülkeleri için NATO'lu ya da NATO'suz, Washington'ın güvenlik şemsiyesi altında olmak çok önemli. ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Irak Savaşı'na destek vermeyen Almanya ve Fransa'yı "eski Avrupa" diye nitelerken Amerika'yı destekleyen eski komünist ülkelerin çağı yakaladıklarını, yani "yeni Avrupa'yı" temsil ettiklerini söylemek istedi. Irak krizinde görüldüğü gibi Bush yönetimi Amerika'nın çıkarları açısından bölünmüş bir Avrupa'yı tercih ediyordu.

253 Parag Khanna, "The Metrosexual Superpower", *Foreign Policy*, Temmuz-Ağustos 2004.

254 Robert Cooper, *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-first Century*, Atlantic Books, Londra, 2003.

255 Niall Ferguson, "The Widening Atlantic", *Atlantic*, Ocak-Şubat 2005.

256 Villepin-Fabuis, "Le Dèbat sur L'Amérique", *Le Monde*, 23 Ekim 2003.

257 Robert Kagan, "The Crisis of Legitimacy: America and the World", 9 Kasım 2004.

258 Söyleşi, Shibley Telhami, 30 Kasım 2004.

259 *Fondation pour la Recherche Stratégique.*

260 Sylvie Kauffmann ve Daniel Vernet, "Après L'Occident", *Le Monde*, 18 Mart 2005.

261 ABD ve AB küresel ekonominin iki büyük itici gücü. Birlikte dünyadaki ticaret ve sermaye hareketlerinin yarısını oluşturuyorlar. ABD ile Avrupa'nın karşılıklı iş hacmi 2.5 trilyon dolar. Bu ekonomik yapı 12 milyon insana iş sağlıyor. Son sekiz yılda ABD'nin Hollanda'da yaptığı yatırım, Meksika'ya yönelik yatırımın iki misliydi. Çin'e yönelik yatırımından on misli fazlaydı. Bu zaman diliminde, Avrupalılar sadece Teksas'a, Amerika'nın bütün Japonya'ya yaptığından daha çok yatırım yaptılar. ABD Ticaret Bakanlığı verilerine göre, bugün Amerika'nın Doğu Avrupa'daki yatırımları Çin'den yüzde 60 daha fazla: 16.6 milyar dolara karşılık 10.3 milyar dolar. Avrupa Amerika'ya giren yatırımların yüzde 75'ini sağlıyor. Bu, aynı zamanda büyük bir istihdam kapısı. Sadece Siemens 70 bin Amerikalıyı istihdam ediyor. Kaynak: William Drozdiak, "The North Atlantic Drift", *Foreign Affairs*, Ocak-Şubat 2005.

262 Sylvie Kauffmann ve Daniel Vernet, *a.g.yayın.*

263 Avrupa'da burun bükülen "Genişletilmiş Ortadoğu Projesi", Türk medyasında, durumdan vazife çıkartan bazı meraklı pazarlamacılar tarafından sahiplenildi. Projenin, Fas'tan Bengladeş'e kadar uzanan

coğrafyada eğitim yatırımlarını arttırmak, yönetimi modernleştirmek, kadınlara erkeklerle eşit haklar vermek için çalışmalar başlatmak, demokrasinin altyapısını hazırlamak gibi iddialı hedefleri vardı. Genişletilmiş Ortadoğu Projesi başlamadan son buldu. Proje pazarlanırken Amerika'da bazı yazarlar da, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'ni Avrupa Birliği modeline benzetiyordu.

264 Ghassan Salamé, *Quand L'Amerique refait Le Monde*, Fayard, 2005.

265 Thomas Barnett, *The Pentagon's New Map, Blueprint for Action*, G.P. Putnam's Sons, New York, NY, 2005.

266 Nükleer Kulüp denen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan ülkeler şunlar: ABD, Çin, Fransa, İngiltere ve Rusya. Nükleer silahların tehlikesine karşı 1970 yılından beri "Nükleer Yayılmayı Önleme Antlaşması" yürürlükte. Bu antlaşmaya taraf olmayan Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahları var. İsrail de nükleer güç. 2003 yılında Nükleer Yayılmayı Önleme Antlaşması'ndan çekilen Kuzey Kore'nin nükleer silah yaptığı düşünülüyor.

267 *European Academy Berlin.*

268 Söyleşi: Dr. Eckart D. Stratenschulte, *European Academy Berlin*, Berlin, Eylül 2004.

269 Söyleşi: Olivier Roy, 11 Şubat 2005.

270 Söyleşi: Shahram Chubin, Herzliya, İsrail, 15 Aralık 2004.

V. BÖLÜM:
DİN VE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI

271 Bill Keller, "God and George W. Bush, How Religion Influences the President", *International Herald Tribune*, 19 Mayıs 2003.

272 Pew Research Center, Religion and Politics, 2004.

273 Amerikan Özgürlük Beyannamesi, beş değişik sıfatla doğrudan Tanrı'ya atıfta bulunur: "Tanrı", "Herkesi Eşit Yaratan", "Yaradan", "Takdiri İlahi" ve "Kutsal Onur". "Tanrı'ya Güveniriz" deyimi paranın üstünde, ulusal anıtlarda ve Temsiciler Meclisi duvarında görülür. Bkz. David D. Kirkpatrick, "Putting God Back Into American History", *The New York Times*, 27 Şubat 2005.

274 Amerika'da resmi konuşmaları "God Bless America/Tanrı Amerika'yı Kutsasın" cümlesiyle bitirmek neredeyse bir gelenektir.

275 Martin E. Marty, "The Sin of Pride", *Newsweek*, 10 Mart 2003.

276 2000 yılındaki seçim kampanyasında Demokratların adayı Al Gore da kendine pek çok kez "İsa ne yapardı?" sorusunu yönelttiğini söyledi. "What would Jesus do?", kampanya döneminde Demokratlar bu

cümledeki kelimelerin baş harflerini "WWJD" bileziklere kazıyıp piyasaya sürdüler.

277 David Frum, *The Right Man: The Surprise Presidency of George W. Bush*, Random House, New York, 2003.

278 James Kurth, "The Protestant Deformation", *The American Interest*, Kış 2005.

279 Bill Keller, "God and George W. Bush, How Religion Influences the President", *International Herald Tribune*, 19 Mayıs 2003.

280 B. Denise Hawkins, "Condoleezza Rice's Secret Weapon, How our National Security Adviser Finds the Strength to Defend the Free World", *Today's Christian*, Eylül-Ekim 2002.

281 "Ashcroft Invites God on Decisions", *Associated Press*, 11 Ocak 2001.

282 Birliğin Durumu (State of the Union) konuşması, Başkan'ın her yıl ocak ayı sonunda Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak toplantısında hükümetin geçmiş yıldaki icraatını ve gelecek yılın gündemini Amerikan halkına açıkladığı geleneksel konuşma. Birliğin Durumu konuşmasını 1790 yılında George Washington New York'ta başlattı. Üçüncü Başkan Thomas Jefferson, imparatorluk özentiliği diye değerlendirdiği konuşmayı kendisi yapmadı ve başkasına okuttu. 20. yüzyılda başkanlığın gücü arttıkça Birliğin Durumu konuşmasının önemi de arttı. Televizyon, Birliğin Durumu konuşmalarını global bir mesaja dönüştürdü. Nitekim Başkan George W. Bush 2002 ve 2003 yıllarındaki Birliğin Durumu konuşmalarında, Irak rejiminini "şer ekseninin önde gelen üyesi" diye niteledi ve savaş ilan edeceğini ima etti.

283 Gregg Zoroya, "Scribe is a Man of Bush's Worlds West Wing Job isn't as Glam as on TV", *USA Today*, 10 Nisan 2001.

284 David Van Biema, "The 25 Most Influencial Evangelicals", *Time*, 7 Şubat 2005.

285 David Frum, *a.g.e.*

286 Bob Woodward, *Bush at War*, Simon & Schuster, New York, NY, 2002.

287 Andrew J. Bacevich & Elizabeth H. Prodromou, "God Is Not Neutral: Religion and US Foreign Policy after 9/11", *Orbis*, Kış 2004.

288 Justice, freedom ve liberty. Freedom ve liberty kelimelerinin Türkçede ve birçok dilde ayrımı yok. Freedom kelimesi özgürlük karşılığı, "liberty" kelimesi de kullanıldığı bağlama göre özgürlük ya da serbestlik olarak tercüme edildi.

289 George W. Bush, 20 Eylül 2001 Kongre konuşması.

290 "Manifest Destiny" ABD'nin kuruluş yıllarında, demokrasi ve özgürlüğü toprak ilhakı aracılığıyla yaymasının ilahi bir misyon olduğunu iddia eden siyasi inanç. Daha sonraki yıllarda ABD'nin Atlantik'ten

Pasifik Okyanusu'na kadar genişleme siyaseti ile eşanlamlı kullanılmıştır. Üstün bir ırk olduğu iddia edilen Anglosaksonlara bu misyonun Tanrı tarafından bilhassa verildiğine inanılır.

291 David Domke, *God Willing*, Pluto Press, 2004.

292 Jim Wallis, *God's Politics: Why the Right Gets It Wrong and the Left Doesn't Get It*, Harper, San Francisco, 2005.

293 Jim Wallis ile söyleşi, *Public Broadcasting Service*, 12 Kasım 2003. Tam metin için bkz, *www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/jesus/interviews/wallis.html*.

294 Charles Krauthammer, "When Unilateralism is Right and Just", *Liberty and Power: A Dialogue on Religion and US Foreign Policy in an Unjust World*, Editörler: E.J. Dionne, Jr., Kayla M. Drogosz ve Jean Bethke Elshtain, *Pew Forum Dialogue Series*, Brookings Institute, Washington, DC, 2004.

295 Reinhold Niebuhr, *Faith and History*, Charles Scribner's Sons, New York, 1949.

296 David Van Biema, *a.g.yayın.*

297 William Martin, "The Christian Right and American Foreign Policy", *Foreign Policy*, İlkbahar 1999.

298 Güneyli Baptist (Southern Baptist), Amerika'daki en geniş Protestan mezhebi. Amerika'da 16 milyon Güneyli Baptist bulunuyor. 1970'lerden itibaren bu mezhep muhafazakâr bir çizgiye oturdu. Protestan mezheplerinin çoğu 2003 yılındaki Irak Savaşı'na karşı çıkarken Güneyli Baptistler savaşı desteklediler.

299 Andrew J. Bacevich & Elizabeth H. Prodromou, *a.g.yayın.*

300 Sébastien Fath, "Militants de la Bible aux Etats-Unis", *Autrement*, Paris 2004.

301 Sébastien Fath sorularımı uzunca bir metinle yazılı olarak yanıtladı, 2 Mart 2005.

302 Robert Kaplan, *Imperial Grunts, The American Military on the Ground*, Random House, Eylül 2005.

303 *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*, Redhouse Yayınevi, Ekim 2004.

304 Paul Nussbaum, "Kingdom Come: West Evangelical Christianity Shifting Outside West", *Philadelphia Inquier*, 20 Şubat 2006.

305 Philip Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, Oxford University Press, New York, 2002.

306 Irvin Baxter, *The China War and the Third Temple*, Destiny Image Publishers, Shippensburg, PA, 2001.

307 Paul Wolfowitz, "Remembering the Future", *The National Interest*, İlkbahar 2000.

308 Christopher Marsh, "Kings of the East, American Evangelicals and US China Policy", *The National Interest*, Sonbahar 2005.

309 Rick Warren, *The Purpose-Driven Life: What on Earth Am I Here For?* Zondervan, Grand Rapids, MI, 2002. [*Maksatlı Yaşam-Bu Dünyada Neden Varım?* Haberci Basın Yayın, Mayıs 2006]

310 *The Pew Forum on Religion & Public Life*, "Myths of the Modern Mega Church, Event Transcript", Key West Florida, 23 Mayıs 2005.

311 Peter Waldman, "Evangelist Give US Foreign Policy an Activist Tinge", *The Wall Street Journal*, 26 Mayıs 2004.

312 Melvin Talbert ile Jennifer Barrett'in söyleşisi, "Praying for Peace", *Newsweek*, 7 Mart 2003.

313 Henry Brinton, "Can Christians Back This War?", *The Washington Post*, 29 Eylül 2002.

314 *www. bushwatch.com*, 9 Mart 2003.

315 *World Baptist Alliance.*

316 *Imperium* burada mutlak güç mutlak hâkimiyet anlamında kullanılıyor.

317 Sebastian Fath sorularımı yazılı olarak yanıtladı, 2 Mart 2005.

318 *Pew Forum*, "Din ve Dış Politika" paneli, Washington, DC, 15 Ekim 2004.

319 Püritenler 17. yüzyılda İngiliz Kilisesi'nin reforme edilemeyecek kadar yoldan çıktığına inanan bir grup. Püritenler Kilise'nin ve kralın zulmünden kaçmak için 1640 yılında Kuzey Amerika'da New England bölgesine yerleşirler. Püritenlik insanların ve Kilise'nin *İncil*'in öğretilerine uymasını, ahlaki saflığı ve temizliği öngörür.

320 Hıristiyan inanışına göre Anti-İsa Krallığı (Kingdom of Anti Christ) dünyanın sonu veya kıyametten önce gerçekleşek bir dönemin adıdır. Hıristiyan eskatologyası (eschatology, kıyamet günü bilimi) dünya ve hayatın sonunu anlatan ilginç ve her zaman mantıkla takip edilmesi mümkün olmayan kehanetleri içerir. Bu kehanetlerin çoğu *İncil*'in "Revelation" bölümünün mezheplere göre değişik yorumlarından kaynaklanır. Bu kehanetlerin ortak tarafı şöyle: Şeytan kıyametten önce insanları barış ve ekonomik refah vaadiyle kandırıp bir dünya birliği altında toplatmaya çalışacaktır. Şeytan Anti-İsa'yı kullanacaktır. Önce gerçek bir mümin gibi davranacak olan Anti-İsa, ölüleri diriltmek, körlerin gözünü açmak gibi Hazreti İsa'nın mucizelerini tekrarlayarak birçok mürit bulacak. Anti-İsa'nın görevi Hıristiyanları imandan çıkarmak. Anti-İsa "trials and tribulations" denen cefa ve zulüm dolu yedi yıl süren bir sınav dönemini getirecektir. Anti-İsa üç buçuk yıldan sonra despotlaşmaya başlayacak ve şeytani tarafı belirginleşe-

cek. Bu dönem sonunda İsa ikinci defa gelecek, ölüler dirilecek. İsa inananlarla beraber Anti-İsa ve şeytana inanan kötüleri Armageddon'da yenecek. İnananlar İsa ile beraber cennete giderken, Anti-İsa, şeytan ve kötüler cehenneme gidecek. Anti-İsa'nın ne zaman, nasıl ve hangi kimlikle geleceği belirsiz. Bazı Evanjelikler Birleşmiş Milletler'i böyle bir aday olarak gösteriyorlar.

321 *Pew Forum*, "Din ve Dış Politika" paneli, Washington DC, 15 Ekim 2004.

322 Hehir, J. Bryan, "Religion, Realism, and Just Intervention", *Liberty and Power: A Dialogue on Religion and US Foreign Policy in an Unjust World*, Editörler: E.J. Dionne, Jr., Kayla M. Drogosz, ve Jean Bethke Elshtain, *Pew Forum Dialogue Series*, Brookings Institute, Washington DC, 2004.

323 *Pew Forum*, "Din ve Dış Politika" paneli, Washington, DC, 15 Ekim 2004.

324 Michael Janofsky, "Evangelical Groups Join For Tougher Environmental Laws, When Cleaner Air Is a Biblical Obligation", *The New York Times*, 7 Kasım 2005.

325 The Rapture (Taşınma) Tanrı'nın bütün gerçek Hıristiyanları yeryüzünden alıp cennete taşıması eylemini tanımlayan kavram. Taşınma, dünyanın sonu yaklaştığında İsa'ya gerçekten inanan Hıristiyanların aniden cennete götürüleceğini savunan bir doktrindir.

326 "What In God's Name", *www.defconamerica.org*, 21 Ocak 2006.

327 Robert Bellah bu kavramı 1960'larda ortaya attı. Bellah'a göre sivil din, herhangi bir Hıristiyan mezhebine ait olmayan, hatta bir anlamda Hıristiyan bile sayılmayacak inanışlar, semboller ve ritüellerin toplamı.

328 The Pew Forum, "The American Religious Landscape And Politics", *On Religion & Public Life*, 2004.

329 David D. Kirkpatrick, "Some Democrats Believe the Party Should Get Religion", *The New York Times*, 17 Kasım 2004.

VI. BÖLÜM:
KAMPÜSLERDEN MEDYAYA TOPLUM 11 EYLÜL DÖNEMECİNDE

330 *CBS News/The New York Times* Kamuoyu Araştırması, 9 Eylül 2002.

331 Jeremy Black, "War and Strategy in the 21st Century", *Orbis*, Kış 2002.

332 *Creedal passion.*

333 Samuel P. Huntington, *American Politics: The Promise of Disharmony*, Harvard Belknap Press, Cambridge, MA, 1981.

334 Alan Wolfe, *Return to Greatness: How America Lost Its Sense of Purpose and What it Needs to Do to Recover It*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2005.

335 11 Eylül'den sonra medya "Amerika'nın masumiyeti" temasını kullandı. Amerikan medyası "dünya neden bizden nefret ediyor" gerçeğiyle yüzleşmekten kaçtı. Birkaç istisna dışında. 24 Mart 2003 tarihli *Newsweek* dergisinde Fareed Zakaria, "The Arrogant Empire" (Küstah İmparatorluk) başlıklı yazısında "bizden neden nefret ediyorlar" sorusunu inceleme cesaretini gösterdi. Hem de Irak Savaşı'nın hemen arifesinde. Zakaria, özetle Amerika'nın askeri gücünün dünyayı korkuttuğunu ve Bush yönetiminin bu korkuyu daha da şiddetlendirdiğini yazdı.

336 Paul Krugman, "Reckonings; An Alternate Reality", *The New York Times*, 25 Kasım 2001.

337 James Fallows, "Conversations with the History", *Institute of International Studies*, UC Berkeley, 28 Mart 2005.

338 Susan Sontag, "First Reactions", *The New Yorker*, 24 Eylül 2001.

339 Todd Gitlin, "Blaming America First", *Mother Jones*, Ocak 2002.

340 Söyleşi: Profesör Lawrence Klein, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, PA, 7 Mart 2005.

341 7 Aralık 1941'de, güneşli ve sakin bir pazar sabahı Japonya, Pearl Harbor limanına demir atmış Amerikan Pasifik filosuna havadan saldırdı. Amerikan halkı infial içindeydi. O güne kadar ABD'nin 2. Dünya Savaşı'na katılmasını istemeyen halk, Başkan Roosevelt'in arkasında tek vücut oldu. Böylece ABD için savaş yolu açıldı. Amerikan siyasi kültüründe "Pearl Harbor Sendromu" kalleşçe saldırıya uğramak demek. Pearl Harbor, Amerikan yakın tarihinde önemli bir milat.

342 Söyleşi: Corey Robin, *Brooklyn College*, Brooklyn, NY, 30 Mart 2005.

343 Söyleşi: Shibley Telhami, Maryland Üniversitesi, College Park, MD, 30 Kasım 2004.

344 Corey Robin, *Fear: The History of a Political Idea*, Oxford University Press, Cambridge, MA, 2004. Bu kitap Amerikan Siyasetbilimcileri Birliği tarafından 2005 yılı En İyi Siyasi Teori Kitabı Ödülü'nü aldı.

345 "We're about the Forth of July" Thomas Friedman'ın, 14 Ekim 2004 tarihli, *The New York Times*'taki makalesinin başlığı. Halkın pikniklere giderek kutladığı 4 Temmuz, Amerikalılar için önemli bir gün. 4 Temmuz 1776'da İngiltere kolonileri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Resmi adı Bağımsızlık Günü olmasına rağmen Amerikalılar bu günü "4 Temmuz" olarak anar.

346 William Kristol, "The 9/11 Election", *The Weekly Standard*, 8 Kasım 2004.

347 Söyleşi: Barbie Zelizer, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, PA, Nisan 2005.

348 Georges Bernanos, *Les Grands Cimetieres sous la Lune*, 1938.

349 James Fallows, *Interview: Conversations with History*, Institute of International Studies, UC Berkeley, 28 Mart 2005.

350 Fuad Ajami, "Iraq May Survive, but the Dream Is Dead", *The New York Times*, 26 Mayıs 2004.

351 Konuşmanın alındığı yayın: Marla Braverman, "The Arabist Predicament", *Azure*, İsrail, Yaz 2003. (*http://www.azure.org.il*)

352 Daniel Pipes, "Debating Campus Watch.org, An Interview" *Fox News*, 27 Eylül 2002.

353 Marla Braverman, *a.g.yayın*.

354 David Horowitz, *The Professors: The 101 Most Dangerous Academics in America*, Regnery Publishing, Inc., 2006.

355 "Rebuilding the American Dream Machine", *The Economist*, 21 Ocak 2006.

356 Charles V. Pena, "From Washington Think Tanks, Few Fresh Thoughts", *The Daily Star*, 26 Kasım 2005.

357 Martin Kramer, *Ivory Towers on Sand: The Failure of Middle Eastern Studies in America*, Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2001.

358 Telefon söyleşisi: Raşid Halidi, 17 Şubat 2005.

359 Robert S. Boynton, "The Neocon Who isn't", *The American Prospect*, 10 Mayıs 2005.

360 Francis Fukuyama, "Invasion of the Isolationsts", *The New York Times*, 31 Ağustos 2005.

361 John Tierney, "The Hawks Loudly Express Their Second Thoughts", *The New York Times*, 16 Mayıs 2004.

362 François Armanet ve Gilles Anquetil, Samuel P. Huntington ile söyleşi, "Les Menaces du multiculturalisme", *Le Nouvel Observateur*, 27 Ocak-2 Şubat 2005.

363 Ghassan Salamé, *a.g.e.*

364 Paul Berman, *Terror and Liberalism*, W.W. Norton & Company, 2004.

365 Paul Berman, "A Friendly Drink in a Time of War", *Dissent Magazine*, Kış 2004.

366 Sylvie Kauffmann, "Déchirements Américains", *Le Monde*, 29 Nisan 2003.

367 Timothy Garton Ash, "Forward March of Liberty Has been Halted-Even Reversed", *The Guardian*, 17 Kasım 2005.

368 Önce geçici bir süre için kabul edilen bu yasa, 2006 yılının başından itibaren sürekli kılındı.

369 David Domke, *God Willing? Political Fundamentalism in the White House, the War on Terror, and the Echoing Press*, Pluto Press, Londra ve Ann Arbor, MI, 2004.

370 Ghassan Salamé, *a.g.e.*

371 Naomi Klein, "The US Has Used Torture For Decades. All That's New is The Openness About It", *The Guardian*, 10 Aralık 2005.

372 David Cole, "What Bush Wants to Hear", *The New York Review of Books*, 17 Kasım 2005.

373 Kenneth Rogoff, "The Cost of Living Dangerously", *Foreign Policy Magazine*, Kasım-Aralık 2004.

374 Jimmy Carter, *Los Angeles Times*, 14 Aralık 2005.

375 Diana Abu-Jaber , "What's in A Name? Ask This Traveler", *The Washington Post*, 20 Ağustos 2005.

376 *Fortune*, 12 Kasım 2001; *The New York Times*, 6 Ocak 2002; *Dallas Morning News*, 13 Aralık 2001.

377 Kathleen Hall Jamieson ve Paul Waldman, *The Press Effect*, Oxford University Press, 2003.

378 Kathleen Hall Jamieson, *a.g.e.*

379 İngilizcede *crusade* sözcüğü Haçlı Seferleri, savaş, din uğruna savaş, misyon ve uzun zaman sürecek uğraş anlamlarında kullanılır.

380 William Safire, "On Language: Words at War", *The New York Times Magazine*, 30 Eylül 2001.

381 Max Boot, "The Man Who Was Unchanged", *Los Angeles Times*, 14 Ekim 2004.

382 Eric Alterman, *What Liberal Media? The Truth about BIAS and the News*, Basic Books, Cambridge, MA, 2004.

383 Elisabeth Bumiller, "The Nation: Seeing Is Believing; America as Reflected in Its Leader", *The New York Times*, 6 Ocak 2002.

384 Howard Fineman ve Martha Brant, "Exclusive Interview with George W. Bush and Laura Bush: This Is Our Life Now", *Newsweek*, 3 Aralık 2001.

385 Eric Alterman, *a.g.e*

386 Howard Kurtz, *The Washington Post*, 1 Ekim 2001.

387 Eric Alterman, *a.g.e.*

388 Ron Sukind, "Without a Doubt", *The New York Times Sunday Magazine*, 17 Ekim 2004.

389 Sébastien Fath, *Dieu Bénisse l'Amérique: La Religion de la Maison Blanche*, Editions du Seuil, Paris, 2004.

390 George W. Bush ve Mickey Herkowitz, *A Charge to Keep: My Journey to the White House*, Harper Collins, New York, NY, 2001.

391 Molly Ivins ve Lou Dubose, *Shrub: The Short But Happy Political Life of George W. Bush*, Knopf Publishing Group, New York, NY, 2000.

392 Andrew Sullivan, "Destiny's Child, George W. Bush and his God", *The London Sunday Times*, 28 Ekim 2001.

393 Henry R. Nau, George Washington Üniversitesi öğretim üyesi. Ford ve Reagan yönetimlerinde görev almış olan bir akademisyen.

394 Henry R. Nau, "Bush's Classic Conservatism", *International Herald Tribune*, 29 Mart 2005.

395 David Brooks, "The Savior Of The Right", *The New York Times*, 23 Ekim 2005.

396 Michael A. Fletcher, "Bush the Conservative, Bush the Pragmatist", *The Washington Post*, 9 Ekim 2005.

397 Bruce Buchanan Teksas Üniversitesi (Austin) Kamu İdaresi Bölümü öğretim üyesi. Eski Teksas Valisi olan George W. Bush başkan olunca bu eyaletin de yıldızı parladı. Buchanan gibi, siyasi analizlerine Teksas'ın özelliklerini katan bilim adamları bu dönemde ön plana çıktı. Örneğin, Buchanan'ın tezine göre Teksas'ın Demokratları bile diğer eyaletlerin Demokratlarına benzemezler. Bush, Teksas Valisiyken Teksaslı Demokratlarla beraber çalışırdı. Yani Teksaslılık bir kimliktir.

398 Bill Kovach, Sorumlu Gazeteciler Komitesi'nin başkanı, Haber Ombudsmanları Derneği'nin Nisan 2002'de Salt Lake City, Utah yıllık toplantısında şeref konuşmacısı; Eric Alterman'ın *What Liberal Media?* adlı kitabından alıntı.

399 Louisiana State Üniversitesi İletişim Bölümü öğretim üyesi. Ortak imzayla yazdığı bir kitabı Doris Graber Siyasi İletişim Ödülü'nü kazanarak son on yılın siyasi iletişim dalında yazılmış en iyi kitabı seçildi. Marion R. Just, Ann N. Crigler, Dean Alger, Timothy E. Cook, Montague Kern, ve Darrell M. West. *Crosstalk: Citizens, Candidates, and the Media in a Presidential Campaign*, Chicago University Press, Chicago, 1996.

400 Clarence Page, *The Washington Post*, 2 Eylül 2002.

401 Reilly Center for Media ve Public Affairs'in, Mart 2002'de yaptığı bir kamuoyu yoklamasına göre 11 Eylül saldırılarından altı ay sonra Amerikalılar hangi kurumlara güven duyuyorlar? Birinci sırada Başkan ve Yürütme, ikinci sırada Kongre yani Yasama, üçüncü sırada ise Yargı var. Diğerlerine gelince şu sırayı izliyor: Asker, din, eğitim, sendikalar, basın ve televizyon. Bu bilgi Paul Gronke ve Timothy Cook'un "Disdaining The Media in the Post 9/11 World", Ağustos 2002, adlı yazısından alınmıştır. Ağustos 2002.
(*www.edu/~gronkep/papers.html*)

402 Pennsylvania Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Kathleen Hall Jamieson'un kullandığı bir kavram. Bkz. Kathleen Hall Jamieson ve Paul Waldman, *The Press Effect: Politicians, Journalists, and the Stories That Shape the Political World*, Oxford University Press, New York, 2003.

403 Peter H. Hart ve Jim Naureckas, "Fox at the Front – Will Geraldo Set the Tone for Future War Coverage?", *Extra!*, Ocak-Şubat 2002.

404 John McCain Cumhuriyetçi Arizona senatörü ve Vietnam Savaşı'nda uzun yıllar savaş esiri olarak işkence gören eski bir pilot. 2000 yılında Bush'a karşı Cumhuriyeçi Parti'nin başkan adaylarındandı ve 2008 seçimleri için adaylığı söz konusu. Bill Bennet, Reagan döneminin eğitim bakanlığını yapmış Cumhuriyetçi Parti'nin önemli muhafazakâr ideologlarından biri.

405 Kathleen Hall Jamieson ve Paul Waldman, *a.g.e.*

406 Karim H. Karim, "Making Sense of The Islamic Peril", *Journalism After September 11*, Routlege, 2002.

407 Kathleen Hall Jamieson ve Paul Waldman, *a.g.e.*

408 Daniel Eisenberg, "We're Taking Him Out", *Time*, 13 Mayıs 2002.

409 Bu belge *London Sunday Times*'ın 1 Mayıs 2005 tarihli sayısında yayımlanıyor. Bu tarihi olayın İngiltere'de Tony Blair'i üçüncü kez iktidara taşıyacak seçimlerin kampanya dönemine rastgelmesi dikkat çekici bir zamanlama.

410 Atıf yapılan makale: Ron Suskind, "Without a Doubt", *The New York Times Magazine*, 17 Ekim 2004.

411 Mark Denner, "The Secret Way to War", *The New York Review of Books*, 9 Haziran 2005.

412 Don Van Natta Jr., "Bush Was Set on Path to Iraq War, British Adviser Says in Memo on Blair Meeting", *The New York Times*, 27 Mart 2006.

413 James Moore ve Wayne Slater, *Bush's Brain: How Karl Rove Made George W. Bush Presidential*, John Wiley ve Sons, 2003.

414 Barbara Walters'ın *ABC* televizyonunda yaptığı söyleşi, Eylül 2005.

415 Chris Mooney, *Columbia Journalism Review*, Mart-Nisan 2004.

416 Howard Tumber ve Jerry Palmer, *Media at War, The Iraq Crisis: The Iraq Crisis*, Sage Publications, Londra, 2004.

417 Söyleşi: Emmanuel Todd, Paris, 26 Ocak 2005.

418 David E. Rosenbaum, "Bush May Have Exaggerated but Did He Lie?", *The New York Times*, 22 Haziran 2003.

419 1930 doğumlu Norman Podhoretz yeni muhafazakâr kanadın kıdemli düşünürlerinden. American Jewish Committee'nin yayın organı aylık *Commentary* dergisinin 1965 yılından itibaren 35 yıldır genel yayın yönetmenliğini yapıyor. 2004 yılında ABD'nin siviller için en itibarlı madalya olan "Özgürlük Madalyası" ile onurlandırılıyor.

420 James Woolsey, UCLA'deki konuşma, 2 Nisan 2003.

421 Savaşın yeni adı: *Global Struggle Against Violent Extremism.*

422 Richard N. Haass, *The Opportunity: America's Moment To Alter History's Course*, Public Affairs, New York, 2005.
423 Matthew Davis, "New Name for War on Terror", *BBC News*, 27 Temmuz 2005.
424 National Endowment for Democracy kurumunda yaptığı konuşma, 6 Ekim 2005.
425 Simon Tisdall ve Ewen MacAskill, "America's Long War", *The Guardian*, 15 Şubat 2006.
426 Pierre-Jean Luizard, *La Question Iraquienne*, Fayard, Paris, 2002.
427 Richard Perle ve David Frum, *The End to Evil*, Random House, New York, NY, 2003.
428 Söyleşi: Walter Russell Mead, Herzliya, İsrail, Aralık 2004.
429 Douglas McCollom, "How Chalabi Played the Press", *Columbia Journalism Review*, Temmuz-Ağustos, 2004.
430 Miller "Global Terör Ağı"nı anlatan yazıları dolayısıyla bir grup gazeteciyle birlikte 2002 yılında Pulitzer Ödülü'nü almıştı.
431 Nicholas Lemann, "Telling Secrets, How a Leak Became a Scandal", *The New Yorker*, 7 Kasım 2005.
432 Söyleşi: Barbie Zelizer, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, PA, Nisan 2005.
433 Iain Duncan Smith, "Bloggers will Rescue the Right: Beat the Metropolitan Elite with the Tactics of US Conservatives", *The Guardian*, 19 Şubat 2005.
434 *El Cezire* Batı medyasından yıldız transfer edecek konuma geldi. 13 Haziran 2005 tarihli *International Herald Tribune*, *CNN*'in yıldız sunucusu Riz Khan'ın *El Cezire*'ye geçtiğini yazdı.
435 Daniel W. Drezner ve Henry Farrell, "Web of Influence", *Foreign Policy*, Kasım-Aralık 2004.
436 Hugh Hewitt, *Blog: Understanding the Information Reformation That's Hanging Your World*, Thomas Neslon, Nashville, TN, 2005
437 Timothy Gordon Ash, "Davos Man's Death Wish", *The Guardian*, 3 Şubat 2005.
438 *The New York Times*, 25 Şubat 2005.
439 Howard Kurtz ve Dana Milbank, "Setback for a Network and Mainstream Media", *The Washington Post*, 11 Ocak 2005.
440 Chris Mooney, *Columbia Journalism Review*, Mart-Nisan 2004.
441 Alexandra Kitty ve Robert Greenwald, *Outfoxed: Rupert Murdoch's War on Journalism*, The Disinformation Company, New York, NY, 2005.
442 David Kirkpatrick, "MEDIA; Mr. Murdoch's War", *The New York Times*, 7 Nisan 2003.

443 Bob Herbert , "And The War Goes On", *The New York Times*, 7 Kasım 2005.

444 Söyleşi: David Domke, Washington Üniversitesi, WA, Nisan 2005.

445 Söyleşi: Barbie Zelizer, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, PA, Nisan 2005.

446 Ben H. Bagdikian, *The New Media Monopoly*, Beacon Press, Boston, 2005.

447 David Ignatius, "Courage in Their Coverage", *The Washington Post*, 7 Aralık 2005.

448 Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Signet Classic, New York, 2001.

449 George Packer, *The Assassins Gate: America in Iraq*, Farrar Straus Giroux, New York, NY, 2005.

Dizin

11 Eylül Amerikası 11, 16, 23, 188, 191, 283, 315, 363, 364, 435
11 Eylül gazeteciliği 377, 384, 385, 386, 388, 390, 391, 393
ABD'nin dış politika kararları 97
ABD'nin dış politikası 57, 100, 107, 174, 228, 243, 267, 290
Afganistan Savaşı 113, 118, 334, 348, 386
American Enterprise Institute 121
Amerikan medyası 9, 10, 24, 41, 152, 158, 322, 325, 349, 358, 363, 373, 378, 384, 385, 388, 389, 393, 394, 397, 398, 399, 401, 406, 413, 415, 417, 418, 420, 421, 425, 428, 436, 440, 441, 443
Avrupa 11, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 63, 64, 65, 66, 78, 79, 81, 82, 84, 85, 98, 100, 101, 102, 107, 108, 113, 120, 121, 143, 144, 145, 165, 169, 170, 171, 197, 200, 217, 228, 233, 237, 239, 241, 242, 243, 245, 247, 249, 250, 251, 253, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 299, 303, 307, 310, 322, 326, 341, 352, 357, 358, 360, 361, 371, 372, 374, 375, 381, 389, 390, 428, 430, 446
Avrupa Birliği 49, 50, 101, 107, 110, 114, 120, 145, 247, 260, 263, 265, 267, 271, 272, 273, 310, 430

Batı ittifakı 27, 33, 45, 144, 145, 146, 169, 171, 258, 259, 261, 262, 263, 269, 271, 278, 400
Berlin Duvarı 17, 25, 34, 35, 41, 45, 47, 49, 76, 170, 182, 258, 259, 263, 265
Birleşmiş Milletler 16, 33, 40, 43, 44, 59, 61, 88, 105, 108, 109, 112, 148, 179, 195, 216, 230, 236, 245, 249, 267, 268, 271, 274, 293, 310, 311, 380, 396, 398, 399, 400, 401, 452
blog 9, 10, 342, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 432, 433, 443

Bosna 49, 50, 62, 80, 88, 240, 293
Bush Doktrini 16, 19, 33, 104, 105, 107, 110, 112, 119, 126, 130, 132, 168, 170, 181, 187, 188, 201, 203, 264, 410

CNN yayıncılığı 424, 425
Cumhuriyetçi Parti 20, 26, 45, 64, 67, 68, 73, 74, 96, 112, 114, 127, 129, 133, 135, 162, 168, 172, 176, 177, 195, 209, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 225, 226, 242, 243, 283, 286, 296, 298, 314, 337, 361, 364, 374, 382, 383, 394, 409, 411, 424, 434, 440, 444, 447
Cumhuriyetçiler 26, 35, 36, 37, 40, 59, 65, 66, 78, 88, 90, 96, 97, 126, 131, 134, 135, 181, 188, 209, 222, 225, 291, 297, 316, 330, 336, 337, 338, 343, 377, 381, 387, 404, 424, 425, 426, 427, 431, 432, 438, 439

Çin 18, 34, 52, 73, 74, 82, 84, 85, 90, 101, 114, 120, 127, 128, 133, 144, 149, 150, 151, 189, 191, 245, 250, 257, 264, 267, 275, 277, 278, 290, 299, 300, 301, 302, 303, 309
Çöl Tilkisi operasyonu 61

demokrasi promosyonu 26
Demokratlar 28, 35, 60, 61, 67, 77, 90, 91, 125, 131, 132, 134, 135, 154, 188, 209, 217, 218, 293, 297, 316, 317, 335, 344, 362, 366, 404, 405, 433, 442

Doğu Avrupa 42, 46, 171, 182, 195, 245, 265
Dünya Bankası 20, 57, 186, 230

El Cezire, 425
El Kaide 32, 65, 95, 105, 112, 119, 129, 146, 155, 222, 263, 336, 355, 361, 390, 394, 395, 398, 400, 404, 423, 438
Evanjelikler 98, 114, 127, 153, 154, 202, 220, 222, 223, 226, 299
Evanjelizm 12, 28, 299

geleneksel muhafazakârlar 60, 291
George W. Bush dönemi 25, 39, 90, 96, 97, 109, 131, 136, 172, 178, 229
global hegemonya 85, 178
Gönülsüz Imparatorluk 27

Haiti 62, 65

IMF 20, 57, 293, 368
Irak 9, 17, 22, 23, 25, 26, 45, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 75, 80, 86, 87, 88, 91, 96, 97, 102, 105, 106, 107, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 148, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 164, 165, 168, 169, 170, 186, 187, 188, 189, 191, 204, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 223, 224, 225,

226, 228, 229, 230, 236, 239, 240, 244, 245, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 257, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 278, 296, 297, 298, 301, 304, 305, 307, 321, 329, 334, 340, 345, 346, 348, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 370, 372, 387, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 418, 419, 420, 428, 429, 430, 439, 443, 444, 446, 447, 448, 449, 450, 451
Irak petrolleri 252
Irak Savaşı 9, 10, 11, 12, 13, 16, 20, 23, 24, 25, 27, 28, 35, 36, 44, 45, 47, 78, 84, 88, 96, 100, 106, 107, 108, 110, 113, 114, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 178, 179, 186, 190, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 236, 237, 238, 239, 244, 247, 253, 259, 260, 261, 262, 264, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 278, 286, 287, 290, 296, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 315, 316, 321, 328, 329, 337, 339, 344, 345, 346, 348, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 362, 367, 368, 370, 373, 380, 385, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 404, 405, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 415, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 425, 426, 427, 428, 429, 432, 436, 437, 438, 439, 442, 444, 446, 449, 451
Irak'ta rejim değişikliği 10, 118

Jeoekonomi 54, 55, 56, 85, 253
Jeostrateji 85

Kosova 62, 80, 88, 293, 403
Körfez Savaşı 43, 45, 46, 75, 76, 77, 81, 90, 116, 137, 138, 186, 206, 403, 424, 425, 439
Kuveyt 43, 45, 148, 168, 170, 189
küreselleşme 27, 42, 52, 53, 54, 55, 57, 67, 87, 95, 124, 141, 145, 239, 246, 253, 254, 298, 300, 309, 347, 428, 445, 448
Kyoto Protokolü 58, 97

Lewis Doktrini 212
Londra 47, 48, 124, 127

McDonald's 18, 41, 42, 54, 56, 255, 347
Microsoft 56
Millergate skandalı 418

Neocon 20, 96, 132, 136, 153, 154, 155, 159, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 170, 172, 174, 176, 177, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190,

191, 193, 194, 195, 196, 201, 202, 203, 207, 208, 209, 210, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 227, 230, 231, 238, 244, 262, 269, 271, 303, 445, 451
Nike 56

Orta Avrupa 41, 265
Ortadoğu 13, 14, 20, 22, 26, 33, 45, 47, 48, 50, 65, 66, 69, 74, 84, 86, 90, 91, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 107, 114, 115, 116, 117, 120, 121, 122, 129, 137, 139, 140, 144, 148, 150, 151, 156, 157, 158, 164, 167, 168, 183, 186, 198, 206, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 238, 242, 246, 250, 251, 252, 253, 264, 268, 270, 272, 273, 275, 277, 290, 295, 303, 309, 325, 334, 340, 346, 349, 350, 351, 353, 354, 355, 356, 362, 367, 368, 370, 390, 402, 408, 411, 413, 415, 416, 443, 445, 446, 447, 450, 451, 452, 453

önleyici savaş 19, 24, 33, 74, 77, 104, 105, 107, 112, 119, 154, 191, 226, 238, 240, 270, 288, 355, 369, 395, 396, 410
Özel Sektör Savaşçıları 79, 80, 81

Pearl Harbor 71, 99, 100, 109, 222, 323, 332, 334, 342, 405
Pentagon 20, 62, 72, 76, 78, 96, 97, 118, 177, 186, 216, 219, 224, 248, 339, 363, 385, 386, 410, 413, 414, 452
petrol lobisi 20, 21, 60
petrol sanayii 20, 21, 90, 98, 154

realist ekol 73, 90, 129, 137, 140, 150, 162, 174, 301
realistler 133, 137, 150, 174, 220, 241
rejim değişikliği 60, 61, 117, 118, 119, 228
Roma Antlaşması 49
Rusya 18, 51, 52, 57, 73, 84, 85, 107, 114, 120, 189, 191, 248, 260, 263, 275, 430

Savunma sanayii lobisi 20, 154
silah sanayii 20, 38, 89, 114, 116
Soğuk Savaş 11, 16, 17, 18, 23, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 61, 62, 64, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 109, 143, 145, 164, 167, 169, 170, 172, 175, 179, 182, 183, 187, 189, 190, 193, 197, 200, 203, 214, 217, 218, 220, 236, 239, 253, 255, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 270, 271, 272, 273, 276, 278, 291, 292, 294, 310, 312, 323, 368, 408, 409, 412, 443, 445, 448, 452, 454
Somali 62, 65

Stratejik Savunma İnisiyatifi 38
Suudi Arabistan 45, 91, 108, 115, 116, 123, 129, 149, 157, 224, 239, 282, 390, 408

tarihin sonu 46, 226, 395, 438
tek taraflılık 24, 62, 97, 104, 106, 107, 112, 119, 120, 121, 143, 380
"think tank"çiler 185
teröre karşı savaş 15, 33, 91, 104, 109, 110, 119, 124, 137, 147, 228, 289, 298, 305, 331, 362, 393, 407, 408, 409, 425, 440, 452
Türkiye 12, 16, 17, 23, 24, 25, 34, 35, 42, 49, 50, 78, 85, 99, 101, 107, 108, 122, 139, 143, 157, 158, 163, 164, 166, 194, 201, 210, 212, 224, 239, 240, 247, 267, 270, 272, 273, 281, 299, 368, 389, 449, 453, 454, 455

Ulusal Bilim ve Teknoloji Konseyi 55
Ulusal Ekonomik Konseyi 55
Ulusal Güvenlik İçin Princeton Projesi 107, 144, 158
Ulusal Güvenlik Stratejisi 24, 52, 54, 55, 76, 102, 103, 104, 119, 151, 163, 170, 173, 241, 287, 410
Uluslararası Ceza Mahkemesi 58, 98
Uygarlıklar Çatışması 12, 18, 26, 82, 83, 98, 122, 155, 173, 242, 256, 291, 294, 309, 310, 326, 354, 355, 356, 372, 427, 449, 452, 455

Vietnam Savaşı 18, 32, 35, 36, 43, 63, 76, 153, 154, 172, 173, 177, 183, 190, 195, 328, 356, 404, 429, 431, 448

Washington 16, 17, 19, 22, 23, 24, 34, 60, 65, 91, 97, 98, 101, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 116, 120, 123, 125, 126, 127, 136, 138, 142, 145, 146, 156, 161, 164, 170, 182, 183, 184, 185, 186, 196, 200, 201, 203, 205, 211, 213, 214, 216, 222, 229, 230, 238, 243, 246, 253, 255, 259, 261, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 272, 275, 276, 277, 287, 292, 294, 297, 298, 303, 304, 305, 309, 312, 313, 315, 321, 332, 340, 345, 346, 353, 364, 366, 367, 368, 374, 375, 376, 377, 394, 396, 397, 398, 400, 401, 405, 411, 412, 413, 414, 415, 422, 426, 432, 433, 440, 443, 446, 447, 453

yaratıcı tahribat teorisi 20
Yeni Amerikan Yüzyılı İçin Proje 60
Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi 111, 117, 185, 186, 197, 218
Yeni Anlaşma 37
yeni dünya düzeni 20, 31, 43, 44, 45, 67, 197, 272, 309
yeni militarizm 76, 170

yeni muhafazakârlar 11, 12, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 39, 42, 45, 46, 58, 60, 63, 65, 68, 69, 74, 78, 84, 86, 96, 97, 98, 109, 110, 114, 117, 121, 130, 132, 133, 134, 137, 142, 143, 151, 152, 153, 154, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 209, 210, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 244, 255, 262, 263, 264, 267, 268, 273, 291, 292, 296, 297, 298, 301, 303, 328, 339, 340, 343, 349, 353, 354, 356, 362, 364, 375, 380, 407, 411, 446, 450, 451
Yeni Tehdit Algılaması 73
Yıldız Savaşları 38, 178, 203

11 Eylül saldırılarının beşinci yılında gündeme sakin ve güçlü bir yumruk gibi iniyor Zeynep Atikkan'ın kitabı. Beş yıl süresince ABD'nin ve ona bağlı olarak dünyanın geçirdiği değişimi ve geldiği noktayı çok yönlü olarak tartışan *Amerikan Cinneti*, ABD narsisizminin 11 Eylül sonrasında medyanın da yardımıyla nasıl bir toplumsal cinnete dönüştüğünü, son derece kıvrak bir üslupla gözler önüne seriyor.

"Amerika ile nefret ya da hayranlık dışında bir ilişki kurabilmek, bu ülkede ne olup bittiğini, tartışmaları, yeni eğilimleri kavramakla mümkün" diyerek yola çıkan Zeynep Atikkan'ın kitabı, 11 Eylül sonrasında ABD'nin sapan rotasını, ülkenin son yirmi yılını mercek altına alarak anlamamızı sağlıyor.

Atikkan'ın çeşitli kesimlerden "yüzlerce" insan, tanınmış dış politika ve strateji uzmanı ve akademisyenle görüşerek hazırladığı kitap, "tek taraflı ve tek doğrulu" haber üreten medyaya da bir ders niteliğinde. Yazarın, yeni dünya düzenine ve aktörlerine dair çarpıcı tespitleri, zekice bir kurgu içinde ve usta bir dille aktarılıyor. Gazetecilik merakının, bilimsel namus, araştırma ve cesaretle birleştiği *Amerikan Cinneti* profesyonel bir kalemin elinden çıkmış gerçek bir başyapıt.

Geleri
23 UU
Kültür

ISBN 975-08-1129-1
23 YTL
9 789750 811296